

Tekst som partitur

*eller Historievitenskap som kommunikasjon:
Nærlesning av fire historikertekster
skrevet for ulike lesergrupper*

Vedlegg

til Johan L. Tønnessons avhandling for graden doktor artium
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap
Det historisk-filosofiske fakultet

Universitetet i Oslo, desember 2003

© Johan L. Tønnesson, 2004

ISSN 0806-3222

Omslag:
Inger Sandved Anfinsen

*Doktoravhandlinger forsvart ved
Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
Nr. 207*

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Trykk og innbinding:
AiT e-dit AS, Oslo 2004

Forlag:
Unipub AS, Oslo 2004

*Unipub AS er et heleid datterselskap av Akademika AS,
som eies av Studentsamskipnaden i Oslo*

Innholdsliste for vedleggsbindet

Vedlegg merket med stjerne (*) finnes som pdf-fil på denne nettadressen:
<http://folk.uio.no/johanlto/>.

- (1) Liste over utvalgte begreper fra avhandlingen (ordliste)
- (2) *Olstad 1*, fotokopi fra *Arbeiderhistorie 2000*
- (3) *Olstad 1*, inndelt i nummererte ytringer
- (4) *Olstad 1*, analyseprotokoll, partiturutkast *
- (5) *Olstad 1*, liste over toposgrupper *
- (5.1) Alfabetisk liste over topoi og toposgrupper i *Olstad 1*, med ytringsnumre *
- (6) *Olstad 1*, forløp, toposgrupper *
- (7) Intervju med Finn Olstad
- (8) Guide for intervjuer med lesere av *Olstad 1*
- (9) Intervju med Kjell Halvorsen, leser av *Olstad 1*
- (10) Intervju med Ellen Schumpf, leser av *Olstad 1*
- (11) Intervju med Einar A. Terjesen, leser av *Olstad 1*
- (12) *Ohlander 1*, fotokopi fra *Historisk tidskrift* 4-1993
- (13) *Ohlander 1*, inndelt i nummererte ytringer
- (13.1) *Ohlander 1*, grinebiterens og profesjonsvokterens mulige respons
- (14) *Ohlander 1*, analyseprotokoll *
- (15) *Ohlander 1*, liste over topoi; toposgrupper *
- (16) *Ohlander 1*, forløp, bevismidler *
- (17) *Ohlander 1*, hovedforfatteren vs. the Writer of the Summary
- (18) Intervju med Ann-Sofie Ohlander
- (19) Intervju med Lars M. Andersson, redaktør (2003) i *Historisk tidskrift*
- (20) Referat fra svensk historikerdebatt (2003)
- (21) *Olstad 2 (a+b)*, fotokopi fra *Sandefjords historie*, bind I og II
- (22) *Olstad 2a*, inndelt i nummererte ytringer
- (23) *Olstad 2a*, analyseprotokoll *

- (24) *Olstad 2a*, liste over toposgrupper *
- (25) *Olstad 2b*, inndelt i nummererte ytringer
- (26) *Olstad 2b*, analyseprotokoll *
- (27) *Olstad 2b*, liste over toposgrupper *
- (28) *Olstad 2 (a+b)*, toposgrupper vs. modellesere *
- (29) Guide for intervjuer med lesere av *Olstad 2 (a+b)*
- (30) Intervju med Reidunn Asp haug Never, leser av *Olstad 2 (a+b)*
- (31) Intervju med Jorunn Bjørgum, leser av *Olstad 2 (a+b)*
- (32) Intervju med Marianne Dahl, leser av *Olstad 2 (a+b)*
- (33) Intervju med Hans Gjerløw, leser av *Olstad 2 (a+b)*
- (34) Intervju med Ernst Midttun, leser av *Olstad 2 (a+b)*
- (35) *Ohlander 2*, fotokopi av heftet *Kvinnor, barn och arbete...* (1994)
- (36) *Ohlander 2*, inndelt i nummererte ytringer
- (37) *Ohlander 2*, analyseprotokoll *
- (38) *Ohlander 2*, liste over toposgrupper *
- (39) *Ohlander 2*, toposgrupper vs. modellesere *
- (40) Intervju med Isaiah Kipyegon Toroitich, leser av *Ohlander 2* (+ orientering og guide)
- (41) Legoland-annonse, kopiert fra Björkqvall 2003:196

*En liste over nummererte **figurer og tabeller** finnes helt til sist i avhandlingen.*

(1)

Liste over utvalgte begreper fra avhandlingen

Her følger noen korte definisjoner av begreper som hver for seg kunne fortjent omfattende, selvstendige drøftinger. Definisjonene nedenfor har jeg hentet fra en ordliste fra 2002 som jeg selv bærer ansvaret for.

Tre sentrale ord i avhandlingen glimrer ved sitt fravær i ordlisten: ‘Adressivitet’, ‘Intensjonalitet’ og ‘Modelleser’. Disse finnes imidlertid forklart under hver sin overskrift i herværende hovedkapittel. De like sentrale ‘Tekstsamspill’ og ‘Normsamspill’ finnes under ordet ‘Intertekstualitet’.

Utdrag fra ordlisten i *Den flerstemmige sakprosaen*¹

ADDISJON: Tekstlingvistisk term for *en konneksjonstype, dvs. en av de måter meningsbærende tekstelementer, for eksempel setninger eller deler av setninger, kan være koplet sammen på.* En typisk additiv (addisjonsdannende) konjunksjon er *og*, men konjunksjonen kan utelates uten at addisjonsforholdet opphører. Eks.: ‘Furua er grønn (og) himmelen er blå.’ Se også *teksttyper.

AUTOKOMMUNIKASJON: Selv-kommunikasjon. Den russiske semiotikeren Jurij M. Lotman (1922-1993) bruker (i engelsk oversettelse) begrepet “autocommunication” eller “I to I-communication” (jeg til meg-kommunikasjon) om *kommunikasjon hvor det ikke overbringes*

¹ Tønnesson (red.) 2002:219-230. I forordet (s. 5.) takker jeg navngitte kolleger for bistand med utarbeidelsen av ordlisten. Jeg presiserer, som i vanlige sitater, hvor jeg har utelatt tekst, men ikke hvilke ord fra ordlisten som er valgt bort. I fotnoter nevner jeg visse mindre endringer og presiseringer, bortsett fra mht. bruk av sitattegn o.l., hvor jeg har endret i samsvar med avhandlingens praksis. Ord merket med * foran ordet (*autopoiesis) er forklart andre steder i ordlisten.

*ytringer/budskap (messages), men koder (codes) som mottakeren må skape ny mening ut fra. Sender og mottaker kan gjerne være samme person.² Mange fellestrekk med *autopoiesis. AUTOPOIESIS: Selv-skapelse. Den tyske sosiologen Niklas Luhman (f. 1927-1998) har anvendt det nyere biologiske begrepet autopoiesis og autopoietiske systemer, både i sin generelle samfunnsteori og i kommunikasjonsteori. Et system kan både bestå av en gruppe mennesker og et enkelt individ. Oppmerksomheten rettes her mer mot dialogen og meningsskapingen innen et system (for eksempel i dialogen mellom “ego (jeg)” og “alter (den andre)” i et individ) enn mot hva som eventuelt utveksles mellom systemene. Mange fellestrekk med *autokommunikasjon.*

*DIREKTIVER: I *språkhandlingsteorien handlinger³ som har til formål å få adressaten til å endre holdning eller atferd. Eks.: «Gå til venstre!» eller «I veikrysset tar du til venstre.» Kalles også ‘reguleringer’.*

*DISKURS(BEGREPET): 1. Tradisjonell lingvistisk betydning: samtale. 2. I denne boka lar vi ordet bety tekst i kontekst, Jf. *kritisk diskursanalyse. En diskurs i vår betydning kan ytterligere presiseres til en institusjonelt og historisk forankret tenke-, tale-, handlings- og væremåte.*

*EKSPRESSIVER: I *språkhandlingsteorien en handling som har til formål å uttrykke følelser. Eks. «For et deilig vær!»*

EKSTRALINGVISTISK: Utenom-verbalspråklige trekk ved kommunikasjon. Eks.: Hosting, slengkyss og nynning kan danne ekstralingvistiske uttrykk av stor kommunikativ betydning utover den lingvistiske (de verbale replikkene som utveksles).

*HOMOFONI: I musikkteori en term for flerstemmighet hvor én stemme (melodistemmen) er den ledende mens de andre stemmene akkompagnerer, i kontrast til *polyfoni.*

*IDEASJONELL METAFUNKSJON: En av språkets tre *metafunksjoner i *systemisk- funksjonell grammatikk. Gjelder den funksjonen en ytring har idet den omtaler, presenterer og konstruerer et saksforhold. Når folk snakker om hva en setning betyr, er det gjerne det ideasjonelle meningsaspektet ved setningen de mener. [...]*

*IMPLIKATIVITET: Tekstlingvistisk term for en konneksjonstype, dvs. en av de måter tekstelementer, for eksempel setninger, kan være koplet sammen på. En typisk implikativ konjunksjon er fordi, men konjunksjonen kan utelates⁴ uten at implikasjonsforholdet opphører. Eks.: «Jeg tar med paraply (fordi) det regner.» Se *teksttyper.*

² Som vi husker av *Anna Karenina*-eksemplet behøver det imidlertid ikke være slik.

³ «Direktiv» og «en handling» i originalen.

⁴ Og i eksemplet erstattes med et komma.

INTERTEKSTUALITET: Begrepet, som *postulerer at enhver tekst har en rekke andre tekster innvevd i seg selv*, ble innført av litteratursemiotikeren Julia Kristeva (f. 1941) og står sentralt i forfatterskapet til litteratur- og språkforskeren Mikhail Bakhtin (1895-1975). Norman Fairclough (se *kritisk diskursanalyse) og den svenske tekstforskeren Per Ledin deler intertekstualitet i a) *tekstsamspill mellom faktiske, fysisk eksisterende tekster* og b) *normsamspill, som foregår mellom *tekstnormer knyttet til ulike institusjoner og sfærer i samfunnet*.

KOMMISIVER: Løfter. I *språkhandlingsteorien *en handling som har til formål å forplikte avsenderen*. Eks.: «I den herværende ordlista skal vi forklare et utvalg ord slik de er brukt i denne boka.»

KONTEKST: *Den situasjon, det samfunn og de verdener som omgir, har omgitt eller kan tenkes å komme til å omgi *teksten*. «Kontekst er et dynamisk, altså ikke et statisk, begrep som skal forstås som de omgivelser som i videste forstand setter deltakerne i stand til å samhandle, og som gjør samhandlingens lingvistiske uttrykk forståelige.» (Oversatt fra Jacob L. Mey (1994:38) *Pragmatics. An introduction*)

Innenfor *systemisk-funksjonell grammatikk og beslektede tradisjoner skilles det ofte mellom *situasjonskonteksten og kulturkonteksten. Eks.: To aktuelle situasjonskontekster for en lærebok er: a) Forholdet mellom forfatter, forlag og ulike medarbeidere og konsulenter mens boka blir produsert. b) Bruken av læreboka i skolens klasserom. Den videre samfunns- eller kulturkonteksten omfatter allmenne forhold, også utenom lærebokproduksjon og skole, for eksempel viktige forandringer mellom kjønnene i den perioden hvor læreboka ble produsert eller benyttet.

KONTRAST: Tekstlingvistisk term for *en konneksjonstype, dvs. en av de måter tekstelementer, for eksempel setninger, kan være koplet sammen på*. En typisk kontrastiv (kontrastdannende) konjunksjon er *men*, men konjunksjonen kan utelates uten at kontrastforholdet opphører. Eks.: «Mange tror at jorda er rund som en kule, men det er galt, den er litt avlang.» Se også *teksttyper.

KOTEKST: *Den omkringliggende tekst som den eller de aktuelle ytringer inngår i*. Koteksten vil alltid være mer avgrensbar, og dermed enklere å analysere, enn *konteksten, som både omfatter andre tekster og ikke-tekst. Eks.: Et kapittel i en lærebok i et læreverk har hele læreverket som kotekst. Enhver analyse av *konteksten* må også (minst) omfatte skoleverket.

KRITISK DISKURSANALYSE (CDA): Briten Norman Fairclough (f. 1941) har innført denne betegnelsen på *en modell og prosedyre for analyse av tekst i kontekst hvor [...] tekst, situasjonskontekst og kulturkontekst behandles både hver for seg og i sammenheng*. Den

bygger på *systemisk-funksjonell grammatikk/lingvistikk og forkortes ofte til CDA, etter engelsk 'Critical Discourse Analysis'. 'Kritisk' brukes ofte i ideologi- og samfunnskritisk betydning, et viktig formål med analysen er da å avdekke diskursiv utøvelse av makt.

KVALIFISERING: I *språkhandlingsteorien *en handling hvor ytringen i seg selv skaper en ny virkelighet*. Eks.: «Jeg erklærer dere herved for rette ektefolk å være.» Gjennom disse ordene fra vigselspersonen går paret over fra å være ugift til å være gift.

MELLOMPERSONLIG (ENG. INTERPERSONAL) METAFUNKSJON: I *systemisk-funksjonell grammatikk *den tekstfunksjon som gjelder hvordan deltakerne i kommunikasjon uttrykker egen identitet og/eller sitt forhold til hverandre*. Taleren kan gjennom språket *gi og kreve*. Adressaten kan akseptere/avslå, godta/motsi og svare/avvise. [...]

METAFUNKSJONER: I *systemisk-funksjonell grammatikk kan språklige ytringer ha tre metafunksjoner: Den *ideasjonelle, den *mellompersonlige og den *tekstuelle.

MODALITET: 1. En semantisk kategori som omhandler *hvordan avsender forholder seg til innholdet i en ytring, for eksempel hvordan han/hun stiller seg til gyldigheten av ytringen*.. 2. I *systemisk-funksjonell grammatikk skilles det mellom *interpersonell modalitet* som uttrykker senderens vurdering av nødvendighet og tilbøyelighet i *direktive eller *kommisive *språkhandlinger. *Ekspressiv modalitet* dreier seg om senderens autoritet med hensyn til om det hun sier er sant eller sannsynlig.⁵

MULTIMODAL: Med en multimodal tekst mener vi en tekst hvor *det skapes mening gjennom flere tegnsystemer enn verbalspråket*, for eksempel gjennom verbaltekst, typografi og fotografier.

POLYFON(I): Brukes ofte allment om fler- eller mangestemmighet. I musikkteori betegnelse på *flerstemmighet hvor de ulike stemmene har selvstendige melodier*. Den russiske litteratur- og språkforskeren Mikhael Bakhtin (1895-1975) har innført begrepet innen sine fag. I den allmenne betydningen er motsetningen til polyfoni monofoni/enstemmighet. I den musikalsk-bakhtinske betydningen er motsetningen *homofoni.

PÅSTANDER: I *språkhandlingsteorien *en handling som har til formål å hevde noe som det prinsipielt er mulig å bekrefte eller avkrefte, om et saksforhold*. Eks. «Jeg postet brevet i går.» Kalles også 'konstativer' eller 'konstateringer'.

SITUASJONSKONTEKST: [...] Den delen av *konteksten som er knyttet til den situasjonen teksten produseres eller mottas i. Se *kontekst. [...] ⁶

⁵ Det er betydningen *ekspressiv modalitet* som ligger til grunn for min drøfting av "forbeholdsmodaliteter" i analysen av *Ohlander 2*.

⁶ Her i avhandlingen legger vi vekt på å karakterisere situasjonskonteksten gjennom dens kommunikative formål. Slik kan altså situasjonskonteksten sies å gi betingelsene for sjangerens konkrete realisering.

SJANGER: En sjanger er et normbestemt mønster for tekstlig atferd som tjener spesifikke kommunikative formål. Sjangrene bidrar til at tekster blir enklere å skape og lettere å forstå. De gjør at tekstens mening et stykke på vei blir forutsigbar. Sjanger forstås altså i denne boka ikke essensialistisk, men som et kulturskapt fenomen i uavlatelig endring. [...]

*SPRÅKHANDLING/SPRÅKHANDLINGSTEORI: En språkhandling (opprinnelig kalt talehandlinger etter Austin og Searles speech acts) er en handling utført ved hjelp av språket. Utviklet av filosofene John L. Austin (1911-1960) og John Searle (f. 1932) bl.a. på grunnlag av tenkningen til Ludwig Wittgenstein (1889 – 1951). Etter Searle er det vanlig å operere med de fem hovedtypene påstander eller konstateringer/konstativer («Jeg postet brevet i går»), *direktiver eller reguleringer («Gjør slik!»), *ekspressiver («For et vakkert vær!»), kommisiver eller løfter («Jeg lover å komme hjem til middag») eller *kvalifiseringer («Jeg erklærer dere for rette ektefolk å være»). Språkhandlingsteorien, som har fått stor betydning i samfunnsvitenskap, har også en del andre sentrale byggesteiner som ikke er tema i denne boka, men vi nevner at intensjonalitet og oppriktighet står sentralt: «I Searles talehandlingsteori er kravet om oppriktighet poengtert. Senderen må tro på sin påstand, må ønske direktivet effektivt, ha til hensikt å oppfylle sistt løfte og mene det hun sier.» (Sitert fra Eli Glomnes 2001: *Alt jeg kan si. Språk, subjekt og kommunikasjon*, side 69.)*

INDIREKTE VERSUS DIREKTE SPRÅKHANDLINGER: Mens en direkte språkhandling uttrykker handlingen eksplisitt gjennom et performativt verb eller en setningform, for eksempel imperativsetninger, vil den språklige formen ved en indirekte språkhandling peke mot en annen handling enn den som faktisk realiseres, eks.: «Kan du flytte deg?» er en indirekte måte å gi direktivet «Flytt deg!» på.

SYSTEMISK-FUNKSJONELL GRAMMATIKK (SYSTEMISK-FUNKSJONELL LINGVISTIKK, SFL): Et rammeverk for studier av språk i funksjon utviklet av den britisk-australske lingvisten Michael Halliday (f. 1925) og hans elever. «Systemisk»: Systemet er summen av de muligheter som alle mulige språk tilbyr alle mulige språkbrukere når de skal skape mening. Disse mulighetene grupperes i en mengde delsystemer. En konkret språkbeskrivelse (av for eksempel norsk) på et slikt systemisk grunnlag kalles en funksjonell grammatikk.

*TALEHANDLING: Se *språkhandling.*

*TEKST: Ordet tekst (etter latin⁷ texere, vev) brukes i denne boka dels i sin daglige, praktiske betydning (et hovedsakelig skriftlig stykke), dels om en avgrenset mengde ytringer – skriftlige og/eller muntlige, verbale og/eller ikoniske eller [...] *ekstralingvistiske – som innen*

⁷ Ved en inkurie er det kommet inn et «gresk textere» i Tønnesson (red.) 2002.

et visst sosialt-kulturelt fellesskap (for eksempel “taggere”, “fotballfrelste” eller “tannleger”) kvalifiserer som tekst. [...]

TEKSTNORMER: De normer som deltakerne innenfor en spesifikk kulturkontekst, for eksempel skolen, er enige om kvalifiserer som tekster i den aktuelle kulturen, for eksempel hvordan en tekst skal være ordnet for å bli oppfattet som en “lærebok”. NB: KLB

TEKSTTYPE: I denne boka opererer vi med i alt fire teksttyper (basert på Kjell Lars Berges typologi, jf. hans *Tekstnormers diakroni*, Stockholm 1990, s 80-94). Flere teksttyper, oftest alle fire, kan opptre i samme tekst, men det kan sannsynliggjøres at én teksttype er den dominerende i en tekst. Er det *addisjon som dominerer, har vi med en *beskrivende/deskriptiv teksttype* å gjøre. Dominerer derimot funksjonen *kontrast, har vi en *argumentativ teksttype*. Hvis *implikativitet dominerer, har vi en *forklarende/eksplikativ teksttype*, og når *temporalitet dominerer, er *teksttypen fortellende/narrativ*.

TEKSTUELL METAFUNKSJON: En av *metafunksjonene i *systemisk-funksjonell grammatikk. Gjelder *den funksjonen en ytring har idet den uttrykker forholdet mellom språket og omgivelsene og dermed bidrar til at vi kan mene noe som et sammenhengende hele. [...]*

TEMPORALITET/TEMPORALRELASJON: Tekstlingvistisk term for *en konneksjonstype, dvs. en av de måter tekstelementer, for eksempel setninger, kan være koplet sammen på*. En typisk temporal (tids-) konjunksjon er *så*, men konjunksjonen kan utelates uten at temporalitetsforholdet opphører. Eks.: «Jeg kom til skolen, så tok jeg av yttertøyet.»/ «Jeg kom til skolen. Jeg tok av meg yttertøyet.» Se også *teksttyper.

(2)

Olstad 1,

fotokopi fra

Arbeiderhistorie 2000

OLSTAD 1

s.7

Arbeiderhistorie 2000

SAMHOLD MÅ TIL

KRM-F

Tema:
Arbeiderbevegelsen og andre sosiale bevegelser

(2)
s.7

Innhold

Tema: Arbeiderbevegelsen og andre sosiale bevegelser

Einar A. Terjesen:	Forord	5
Knut Kjeldstadli:	Arbeiderbevegelsen og andre folkelige bevegelser	9
Per Fuglum:	Allierte eller rivaler? Avholds- og arbeiderbevegelsen i Arbeiderpartiets gjennombruddstid.	31
Olav Rovde:	Bonde-, småbrukar- og arbeidarrørsla – i konflikt og samarbeid	57
Nils Ivar Agøy:	Et floket partnerskap Fredsbevegelsen og arbeiderbevegelsen til 1940	81
Lars Rowe:	Fredskamp og maktkamp i arbeiderorganisasjonene	101
Elisabeth Lønnå:	En feministisk opposisjon til Arbeiderpartiet.	117
Øyvind Seippel:	Konflikt, samarbeid og ambivalens Miljøbevegelsen og arbeiderbevegelsen	135
Gunhild Aaby:	Røde roser, norske flagg og Internasjonalen.	149
Nils M. Justvik:	Religiøsitet og arbeiderbevegelse på et industriested i «Bibelbeltet»	167

Andre artikler

Finn Olstad:	Nye perspektiver på arbeiderklassens vekst og fall.	185
Maren Hegna:	Intellektuelle strebere	197
Stig-Audun Hansen:	Fra Arbeidermagasinet til Teskjejerringa	213
Anne Lise Jorstad:	Arbeideren i norsk skjønnlitteratur	225
	Doktoravhandlinger og hovedoppgaver 1998 - 1999	235
	Medarbeidere i denne boken.	238

Arbeiderhistorie

Årbok for Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek

Årboka gis ut med støtte fra Norges forskningsråd.

Redaksjon:

Knut Einar Eriksen, Solveig Halvorsen, Stig A. Hansen, Maren Hegna,
Lill-Ann Jensen, Lars Langengen, Einar A. Terjesen

Redaksjonsråd:

Jorunn Bjørgum, Øyvind Bjørnson, Knut Grove, Gro Hagemann, Terje Halvorsen,
Egil Helle, Knut Kjeldstadli, Per Maurseth, Ellen Stensrud, Hallvard Tjelmeland

Foto og reproduksjoner:

Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek (der ikke annet er nevnt)

Youngsgt. 11 C

0181 Oslo

Tlf.: 23 06 17 58

Fax.: 23 06 17 63

E-post: arbarkiv@online.no

Omslagsillustrasjon:

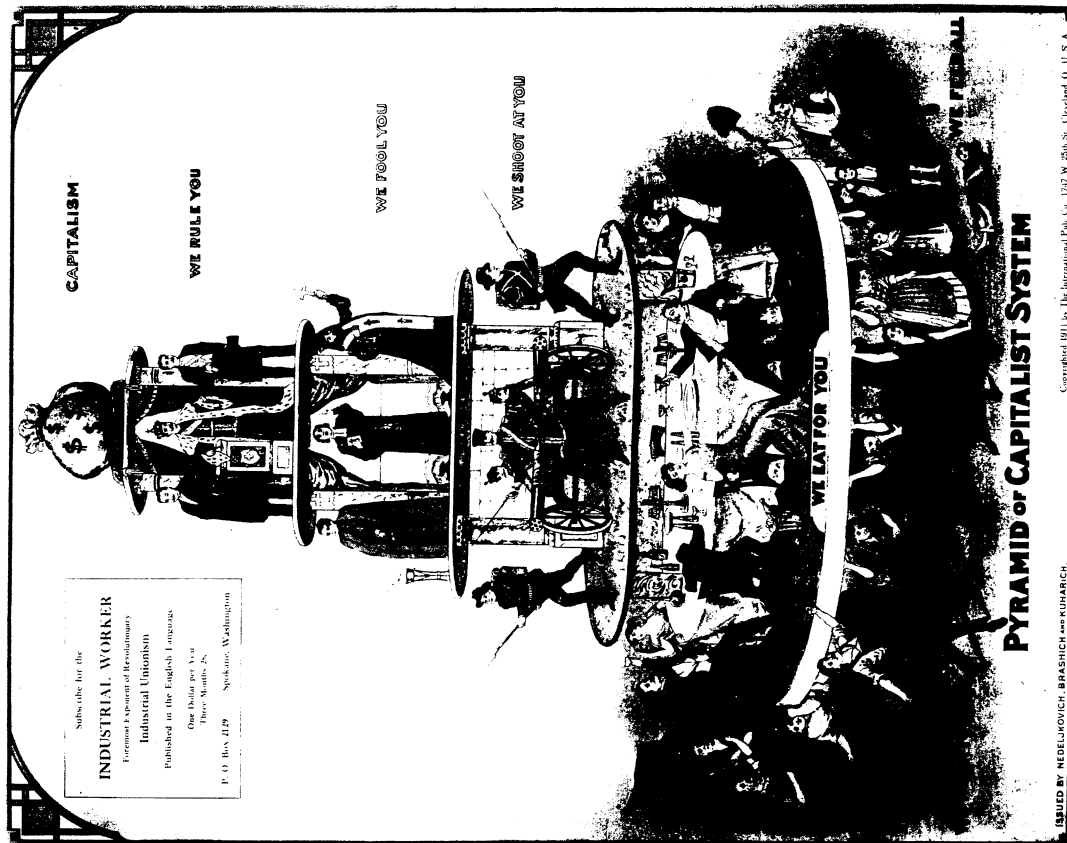
Brosjyre fra Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon, 1935

© Copyright Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek 2000

Trykk: Valdres Trykkeri A/S

ISSN 0801-7778

ISBN 82-90759-17-7

«Den kapitalistiske samfunnspyramiden», her brukt på et amerikansk postkort fra 1911.

FINN OLSTAD

Nye perspektiver på arbeiderklassens vekst og fall

Stadig bor vi etterse, skjerve og fornye våre redskaper.

Artikler i de to siste utgavene av *Arbeidshistorie* signaliserer interesse for videre utvikling av klassebegrepet, for øvrig i kritisk konfrontasjon med min framstilling av «arbeiderklassens vekst og fall». Det gjelder en artikkel om industribygging og arbeidere på Stord og i Aker 1945-1990 av Knut Grove og Jan Heiret, og en mer uttalt teoretisk artikkel med perspektiver på fagbevegelsens historie av Einar A. Terjesen. Dette er en utfordring jeg vil prøve å gripe i det følgende. Men jeg mener vi må gå mer radikalt til verks.

Den sosialhistoriske arven

Framstillingen av klassebegrepet i *Arbeiderklassens vekst og fall* tok utgangspunkt i E. P. Thompsons berømte utlegning i sitt hovedverk fra 1963, *The Making of the English Working Class*. Klasse er her ikke noen «ting» eller kategori, men en prosess – noe som «skjer» i forholdet mellom mennesker. Selv utviklet jeg dette slik: «Når mennesker med lik stilling i produksjonen ut fra felles erfaringer finner fram til solidaritet og samhandling og bevisst

motsetning til andre grupper – da vil jeg tale om klasse.»

Arven fra den klassiske sosialhistorien er trer tydelig fram. Det forutsettes en klar årsaksforbindelse mellom sosiale årsaker og handlende subjekter, riktig nok formidlet av «erfaring» som et mellomliggende medium. Endringer i produksjonen fører til konflikter og klassekamp og dermed til utvikling av bevissheten om motstridende klasser.

Terjesen argumenterer for et denne begrep der det ikke er plass for denne prosess-tankegangen. Klassene defineres strukturelt, og knyttes til «en grunnleggende rollefordeling i det kapitalistiske samfunnet». Klassebevisshet betegner at arbeiderne har en «forståelse» av at de tilhører et fellesskap «basert på» forskjellen mellom arbeidstakere og arbeidsgivere, uavhengig av om de selv opplever noe motsetningsforhold.

Utviklingen fra Olstad i 1970-årene til Terjesen i 1999 kan ses som et ledd i en bredere historiografisk utvikling, fra den klassiske sosialhistorien mot større interesse og opptatthet av kultur. For Terjesen blir «tenkemåten» et nøkkelbegrep. Erfaringene «gjøres innenfor en kultur og tenkemåte, og de bearbeides

videre innenfor tenkemåten». Kanskje er ikke forskjellen så stor, men retningsen synes klar, i og med at det kulturelle element eksplisitt settes på dagsordenen som likeverdig, og med relativ autonomi, i forhold til sosiale årsaker.²

Med Grove og Heiret tar vi enda et steg på veien ut av den klassiske sosialhistorien. Mens det avgjørende kulturelle elementet, «tenkemåten», for Terjesen enkelt sagt befinner seg inne i folks hodet, ser Grove og Heiret kulturen som noe mer omfavnende: «ein livstotalitet eller levestett, det settet av haldningar, verdier og ferdigheiter menneske har som ei gruppe». Med moteriktige begreper betoner de det «tvisynte og tveggga». Det klassebegrepet som er benyttet i *Arbeiderklassens vekst og fall*, er for «cintydig»; det gir opphav til en «for enkel» analyse, som ikke kan «kasta lys over ein prosess med fleire fasettar». Riktig nok kan det sies at de analytisk er mer opptatt av å rive ned enn å bygge noe nytt, og det er for så vidt greit. (Polemisk kunne det vært anført at nettopp ved hjelp av det klassebegrepet de angriper, har de kommet fram til interessante resultater, men jeg skal la det ligge.)

Selv om en her kan sette opp mot hverandre tre måter å tenke klasser på, og selv om det kan påvises en utvikling i tråd med bredere historiografiske tendenser, er det også grunnleggende likheter. Samtlige bidrag kan sies å være forankret i den sosialhistoriske tradisjonen, som postulerer en form for sosial årsakslenking eller kausalitet (om enn ikke nødvendigvis enerådende). Kanskje er det også symptomatisk at vi lett kan anklage hverandre for uklarthet. Jeg er for min del fristet til å returnere Ter-

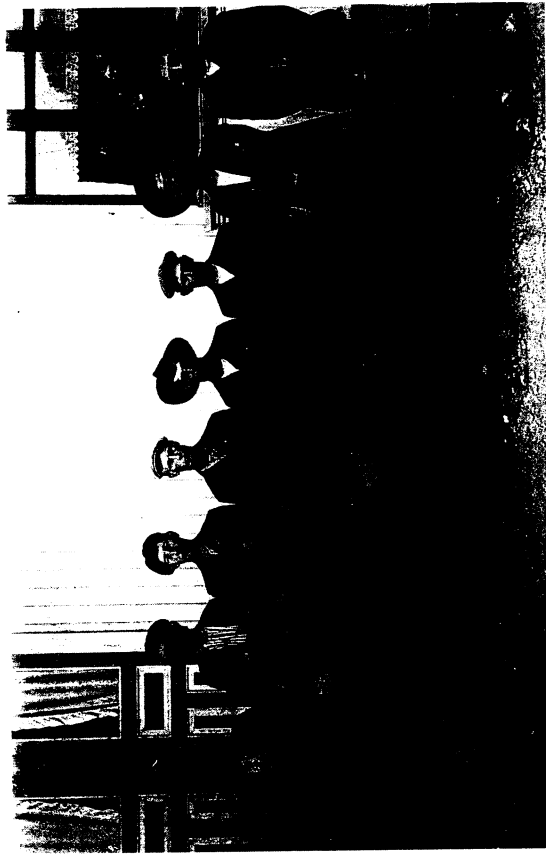
jesens påstand om at «Olstad er uklar» med for å eksempel å spørre: Hva er nå en «tenkemåte», hvordan virker egenlig modellen? Og hvordan skal en forstå Grove og Heirets knapt tilstedeværende alternativ?

Det ligger her problemer i forholdet mellom en «objektiv» virkelighet og handlende subjekter, som ikke er forklart og neppe kan forklares innenfor det sosialhistoriske og heller ikke innenfor det kulturhistoriske paradigmet.⁴ Gamle redskaper duger ikke lenger; det er på tide å ta i bruk nye.

Klasse som diskurs

Jeg har lenge strittet imot uttrykket diskurs. En motesak, velegnet for dem som pynter seg med ord. Ofte brukt balt eller feilaktig i betydningen diskusjon. En hemsko hvis en vil skrive folkelig og forståelig, i tråd med de beste av våre forgjengere. Jeg tror likevel ikke det er til å komme utenom, dersom en vil dra nytte av en betydelig teoretisk utvikling. Jeg vil forsøke å utvikle dette litt nærmere, og tar da utgangspunkt i en artikkel av Miguel A. Cabrera, som resymerer og argumenterer for den «nye historien» («new history»). Dette er tendenser som er blitt synlige i historikerdebatten og i historisk praksis gjennom 1980- og særlig 1990-tallet.⁵

Hva er en diskurs? Det har med den «språklige vendingen» i forskningen å gjøre. Språklige begreper og kategorier som vi bruker til å ordne og skape mening i verden, blir da et spesielt felt eller «terreng». Terrengt kan verken ses som en umiddelbar refleks av eller som en aktiv avkoding eller dechiffriering av en utenforliggende virkelighet. Virke-

Staute steinhoggere på Spjærøy, Hvaler, ca. 1910. Her på Spjærøy hadde steinhoggerne fagforeninger bygd landets første Folkets Hus så tidlig som i 1898.

ligheten finnes nok. (Den som vil benekte det, kan knapt gjøre meningsfylt arbeid som historiker.) Men det språklige terrengt er som en verden i seg selv, uten direkte forbindelse til den ikke-språklige virkeligheten.

En diskurs kan da ses som en bunt sammenhengende språklige kategorier og begreper som vi bruker til å ordne og forstå verden, som rase, kjønn, galskap, seksuelt avvik og så videre – og altså klasse.⁶ En slik diskurs framstår på ingen måte som en fastfrosset enhet uten forløp og utvikling. Tvert imot vil diskursen være et historisk fenomen, stadig i forandring og utvikling. Klasse finnes, men bare som språklig fenomen. I virkeligheten utenfor finnes mennesker som handler sånn og slik, men det er ingen nødvendig forbindelse mellom

dette og det språklige klassebegrepet. Det blir dannet og ondannet ut fra den spesifikke utviklingen og logikken innenfor det språklige feltet. Vi skal diskutere dette litt nærmere nedenfor.

La meg imidlertid først ta opp noen konsekvenser av et slikt syn. Det blir da utvunlig å opprettholde et skille mellom «objektiv» og «subjektiv» klasse, mellom klasse «an sich» og «für sich», for å bruke den tradisjonelle marxistiske terminologien. Innenfor en sosialhistorisk ramme kan denne distinksjonen kritiseres for å være unødvendig og potensielt villedende.⁷ I den nye historien opples selve grunnlaget for dette skillet mellom objektivt og subjektivt.

Eksistensen av det språklige feltet innebærer at ethvert meningsfullt forhold mellom virkelighet og bevissthet blir

etablert innenfor et spesielt sett eller en «matrise» av språklige kategorier («within a particular categorical matrix»), for å si det med Cabrera. Det objektive gittes så vel som subjektet konstrueres og forstås innenfor det språklige feltet. Utenfor språket finnes bare en samling løstevne fakta uten noen egen mening («a conglomeration of facts without its own meaning»). Det er først innenfor språket og det diskursive feltet mening produseres, som et sett med regler og prosedyrer som definerer, alt etter de historiske omstendighetene, hva som kan sies og hvordan det kan sies, og som konstruerer en verden av objekter og subjekter.⁸

Men hvordan skal vi i en slik sammenheng tenke om klasseinteresser og om identitet?

Interesser og identitet

Disse berømlige begrepene, med relevans for sosialhistorien så vel som for den nyere kulturhistorien, kan ikke lenger opprettholdes i sin opprinnelige betydning. I den type analyse det her er snakk om, kan ikke interesser og identitet identifiseres som objektive størrelser uavhengig av det språklige eller diskursive feltet.

Riktig nok vil vi finne en bestemt opplåning av klasseinteresser knyttet til arbeiderbevegelsen, men uten at dette kan betraktes som en refleks av virkeligheten. I stedet vil diskursanalysen bruke begrepet *artikulasjon*, som innebærer at virkeligheten bare får mening når den «artikuleres» gjennom et sett kategorier som eksisterer på forhånd. Når det i en diskurs om klasseinteresser refereres til utbytting, har nok det en

referanse («referent») i handlinger og begivenheter. Men det artikuleres som utbytting innenfor det diskursive feltet. Avgjørende er da hvilke kategorier om rettigheter, plikter, frihet, likhet, klasse og så videre som står til rådighet. Det er disse kategoriene som gir mening til handlingene og begivenhetene, og som gir rammene for konflikter og mulige politiske alternativer. Slik sett er klasseinteresser altså ikke uttrykk for stilling i produksjonsprosessen eller i det politiske systemet, ikke for materielle levekår eller for klassekamp, men for en artikulasjon av slike elementer gjennom språket.

Nå er det for så vidt ingen ukjent tanke innen sosialhistorien at interesser ikke har «objektiv» eksistens. Verre er det kanskje å forsone seg med at identitet så å si løftes ut av virkelighetens verden og henføres til det språklige feltet; det er jo ikke minst i de nyere, kulturhistorisk pregede tendensene i historieforskningen blitt noe av et nøkkelbegrep. Vi ser da også at for eksempel Grove og Heiret er opptatt av arbeidsplassen som «identitetsskapar».⁹

Innenfor diskursteorien kan vi ikke formulere oss slik. Klasseidentiteten har nok en faktisk referanse til virkeligheten. Men vi kan ikke ut fra en enkel analyse av for eksempel forholdene på arbeidsplassen slutte til klasseidentitet. Det avgjørende er hvordan elementer av virkeligheten tas opp og artikuleres innenfor det diskursive feltet, og det er avhengig av hvilke kategorier og diskursive mekanismer som står til rådighet. Det er lett å se at det her er et veselforhold mellom klasse og klasseidentitet. Klasseidentiteten kan sies å ha sitt opphav i artikulasjonen av klasse, sam-

tidig som klassen først får meningsfull eksistens i samband med konstruksjonen av klasseidentitet.

At identitet er noe ustabil, fragmentarisk og historisk betinget er ikke noe nytt, men et etablert synspunkt i sosialhistorien. Det nye er dette: at det er gjennom den språklige diskursen identiteten konstrueres, holdes opp i et kortere eller lengre historisk tidsrom og gjøres til et effektivt redskap for handling. All identitet vil da konstrueres i opposisjon mot annen identitet, og innenfor diskursteorien kan vi ikke tenke på identitetsdannelse.

Men hvordan kan virkeligheten virke inn på det diskursive feltet? Inviteres vi til å bytte ut sosiale årsaker med språklig determinisme?

Språk og virkelighet

Cabrera avviser dette kontant. Han understreker at en diskurs er et sosialt fenomen, i den forstand at den oppstår og endres innenfor sosial praksis. Men hvordan kan vi nærmere bestemt tenke oss forholdet mellom virkelighet og diskurs? La oss ta utgangspunkt i arbeiderklassens framvekst på 1880- og 1890-tallet.

I *Arbeiderklassens vekst og fall* var det et hovedpoeng å trekke linjer mellom på den ene siden utviklingen av produksjonsforholdene, og på den andre siden den framvoksende forståelsen av verden som delt i ulike og motstridende klasser. Det viste seg at klasseutviklingen slo tidligst og sterkest igjennom i de håndverkslagene som var sterkest preget av en utvikling mot arbeidsdeling

og spesialisering. Forbløffende presist kom gjennombruddet for klasseutvikning og uttalt klassekamp idet vedkommende lag nådde det stadium som med Marx' begreper kunne identifiseres som «manufaktur».¹⁰

Det ga grunnlag for å betrakte utviklingen av produksjonsforholdene som et sett av sosiale årsaker som virket inn på tanke og handling. De sosiale endringene ga opphav til konflikter, som igjen så å si åpnbarte motsetningsforholdet mellom arbeider og arbeidsgiver. Innenfor diskursteorien kan vi ikke tenke slik. Det gjensvar likevel som et ubestridelig faktum at klassediskursen tidligst og sterkest ble utbredt i miljøer som var preget av en bestemt type sosial endring, nemlig forandringen av tradisjonell håndverksproduksjon mot et system som vi med Marx kunne kalle «manufaktur».

Diskursteorien må gi rom for en slik interaksjon mellom virkeligheten og det språklige feltet dersom den skal gi mening. Utgangspunktet er da det språklige felts mangfold og mangel på stabilitet. Ut fra de kategorier og begreper som er tilgjengelige, vil nye diskurser oppstå, omdannes og utvikles. For å forklare dette nærmere må vi, med Cabrera, innføre bevisste menneskelige valg mellom språklige alternativer. Disse valgene gjøres ut fra hensynet til «effektivitet», sier Cabrera. Diskursen må «garantere at individenes handlinger er effektive». I den grad den ikke tilfredsstiller et slikt krav, vil den suppleres og endres, ut fra de kategorier og begreper som er tilgjengelige.¹¹ I siste instans kan diskursen, stilt overfor en virkelighet i stadig forandring, miste enhver troverdighet og bli erstattet av en ny diskurs,

som vil være mer «effektiv» i den foreliggende situasjonen.

Overført til håndverkslagene i Kristiania kan vi legge vekt på at tidligere diskurser, enten de gikk ut på paternalistisk herredømme eller framhevet enhet og samarbeid mellom svenner og mestere, framsto som stadig mindre «effektive». Dette presset kom først og fremst der arbeiderne sto midt oppe i en utvikling som drastisk endret deres arbeidsforhold og sosiale stilling. I denne situasjonen ble utbygging et sentralt begrep for stadig flere, samtidig som klassediskursen fikk foefeste.

I denne prosessen gjenkjenner vi Thompsons begrep om klassekamp uten klasse.¹² I et tidlig stadium forekom konflikter mellom arbeidere og arbeidsgivere som ikke ble oppfattet i lys av begreper som klassekamp, men som først siden – etter utviklingen av klassediskursen – er blitt fortolket som klassekamp. Slike konflikter må på sin side ha vært en viktig del av den sosiale praksis som underminerte troverdigheten og «effektiviteten» til diskurser om enhet og samarbeid mellom arbeidsgivere og arbeidere, og dermed åpnet opp for å fortolke virkeligheten på nye måter.

På denne måten er det altså ikke virkeligheten som dikterer våre forestillinger, våre følelser og håp, men interaksjonen mellom virkeligheten og de foreliggende språklige kategoriene. Det eksisterer ifølge Cabrera en «retorisk» forbindelse mellom virkelighet og bevissthet, et uttrykk som nok kan synes vanskelig å forholde seg til. For min egen del synes jeg det er fristende, og ikke unaturlig, å tale om en indirekte årsakssammenheng mellom deler av

virkeligheten (som utviklingen av produksjonsforholdene), og for eksempel utbredelsen av klassediskursen.

Det er imidlertid enda et element fra analysen av håndverkslagene i Kristiania på 1800-tallet som må forlikkes med diskursteorien. Det ble den gang kalt «føringer», og minner om det vi i dag kanskje ville legge under habitus-begrepet. Det dreier seg om forhold knyttet til individenes livssituasjon, bakgrunn og erfaringer.¹³ Uten å gå i detalj kan det postuleres at ulik bakgrunn og erfaringer i ulik grad disponerte for å godta den nye klassediskursen som bredte seg mot slutten av 1800-tallet. Også her er vi ved forhold som kunne betraktes som del av en indirekte årsakssammenheng.

Vi må altså tenke oss en komplisert prosess, som så å si utfolder seg i skjæringspunktet mellom individets erfaringer, den sosiale virkeligheten og det språklige feltet. Det er imidlertid først gjennom den språklige diskursen den sosiale virkeligheten så vel som individets egenskaper begrepsfestes og erkjennes. Det skjer gjennom en historisk utvikling, som utfolder seg i en ubrukt kjede.

En ubrukt kjede

En diskurs framstår som et historisk produkt. Diskursen oppstår, endres og vil i siste instans erstattes av nye kategorier og begreper til å ordne og forstå virkeligheten. Det skjer i en stadig interaksjon mellom den sosiale virkeligheten og det språklige feltet. Ut fra dette kan vi trekke fram noen poenger med relevans for framstillingen av arbeiderklassens vekst og fall.

Stiftelsesfesten til Den Litografiske Forening i Kristiania, 2. april 1892.

Diskursen om klasse må, slik den tok form i siste del av 1800-tallet, forstås i en lengre diskursiv sammenheng. Siden diskursen ikke reflekterer de sosiale endringene, men er en artikulering av slike endringer gjennom allerede eksisterende kategorier og begreper, må utviklingen og spredningen av slike kategorier bli et hovedpunkt i den historiske analysen. Det kan synes som en tilbakevending til intellektuell historie eller idehistorie, men en må gå bredere ut enn den tradisjonelle idehistorien. I forbindelse med klassediskursen vil jeg særlig peke på tre hovedlinjer vi kan rette vår oppmerksomhet mot.

Jeg tenker for det første på det som kanskje kan kalles «naturrettelige» kategorier om rett og urett, frihet og ufri-

het. Det viktige og vanskelige blir da ikke å etterspore utviklingen av dette i intellektuell og idehistorisk sammenheng, men å se hvordan slike begreper har gått inn i og vært med på å bestemme vanlige menneskers oppfatning av verdien. Det kan gi grunnlag for å identifisere et reservoar av språklige kategorier som var grunnleggende for artikuleringen av endringene i produktjons- og samfunnslivet som utbygging og utslag av klasseinteresser.

På et annet plan kan vi ta for oss utviklingen og spredningen av sosialistiske begreper og kategorier i en bredere arbeideroffentlighet. Da må arbeiderintellektuelle og sosialistiske pionerer, som Chr. Holtermann Knudsen og ikke minst snekkersvennen J.O. Ljungdahl,

inn på den historiske scene igjen. Det innebærer ikke bare analyser av påvirkning gjennom aviser og muntlig agitasjon (i den grad det er mulig), men også å forholde seg til hvordan agitasjonen ble opplevd og forstått av arbeiderbefolkningen, innenfor deres verden av kategorier og begreper.

Den tredje retningen som jeg her vil trekke fram, men som sikkert ikke uttømmes fellet, er utviklingen av standsdiskursen. Som eksempel kan vi ta den innvandrede typografen Friedrich Paul Schulze, som i 1880-årenes Kristiania ut fra den eksisterende standstankgangen argumenterte for enhet og samarbeid mellom mestere og svenner. Det trer her fram en type «samarbeids-holdninger», som verken var klart innenfor en standsdiskurs eller en klassediskurs, men inneholdt elementer som kunne gå inn i begge sammenhenger.¹⁴

Vi kan se dette som en illustrasjon av Cabrerars ord om at enhver diskurs har rot i en eldre diskurs, og bærer selv fram den diskurs som skal avløse den. I den forstand blir det en begrepskjede som aldri brytes. Det er en kjede som stadig utvikler seg så å si på avstand fra virkeligheten, gjennom de språklige kategoriene som er tilgjengelige.

Det er grunn til å understreke dette, ettersom det i sosialhistorien har vært en tendens til å se visse kategorier og begreper som mer gyldige uttrykk for virkeligheten enn andre. Som at standstankegangen så å si skjulte de virkelige klasseforholdene, og at disse i og med utviklingen av produksjonsforholdene på 1800-tallet framtrådte mer nakent; dermed kunne klasseforholdene for første gang gripes og forstås slike de virkelige var. I diskursanalysen kan vi ikke

tenke slik. Med klassediskursen kommer vi ikke nærmere virkeligheten; den er bare en annerledes måte å artikulere virkeligheten på (som riktignok kan si es å være mer sosialt effektiv i visse situasjoner). Vi kan altså ikke tale om en framgang i klassebevissthet. Bevissthet er verken sann eller falsk, men resultatet av en bestemt artikulasjon av virkeligheten.

Et slikt syn må føre til en nytenkning og reformulering av klassiske problemer knyttet til arbeiderklassens og arbeiderbevegelsens historie. Det gjelder for eksempel diskusjonen om årsakene til den særnorske radikalismen etter den første verdenskrigen, som gjerne har tatt utgangspunkt i sosiale forhold som industrivekst og flyttebevegelser. Innenfor diskursteorien forsvinner bildet av sosiale forhold som dikterer en særnorsk radikalisme. I stedet må vi fokusere på artikulasjonen av samfunnsendringer, altså interaksjonen mellom virkeligheten og de begreper og kategorier som står til rådighet for å gripe den virkeligheten. Det er ikke meningen her å foregripe en slik, nødvendigvis mangefasettert analyse. Det er imidlertid fristende å rette oppmerksomheten mot selve artikulasjonen, og ikke minst den radikale agitator, folkefører og nettverksbygger Martin Tranmæl's betydning.

Diskursanalysen fører oss inn i et komplisert og uoversiktlig felt, med store endringer over tid og ikke minst variasjoner mellom ulike miljøer. For så vidt kan den bidra til å løse opp i de problemene som Grove og Heiret reiser. Deres resultater framtrer som paradoksale i forhold til påstandene i *Arbeiderklassens vekst og fall*. Den samme utvik-

Sonja Krohn: Ned fra sokkelen. Silketrykk fra 1984.

ling av sosiale relasjoner mellom partene i arbeidslivet som skal ha bidratt til «arbeiderklassens fall», blir hos Grove og Heiret en årsak til at det på 1960-tallet, og først da, blir «meningsfylt å tale om Stord-arbeidarane som ein del av arbeidarklassen».¹⁵

I diskursanalysen kan vi ikke nøye oss med så enkle resonneringer om forholdet mellom virkelighet og bevissthet, som jo først konstitueres gjennom det språklige fellet. Kan ikke en del av forklaringen ligge i selve språket, det vil si forskjellene innenfor det diskursive fellet? Mens arbeiderne ved lokale eksempler de store skipsverftene ved Oslo-fjorden kunne forholde seg til en etablert klassediskurs, kan dette på Stord ha vært, om ikke ukjent, så i hvert fall en fjern mulighet før 1960-årene. Ville ikke det være en undersøkelse verd?

For meg framstår ikke minst problemene knyttet til 1970-årenes radikalisme som en praktisk prøve på diskursorientens relevans. Det er problematisk å gi noen overbevisende sosial forklaring på denne radikalismen. I *Arbeiderklassens vekst og fall* ble den vel nærmest betraktet som en slags «skinn-radikalisme» («kruisinger på overflaten»),¹⁶ noe som ikke går innenfor en diskursanalyse; ingen diskurs vil være mer eller mindre overflattisk enn noen annen.

Betrakter vi denne radikalismen som diskurs (eller diskurser), faller noe av problemet. Det blir da ikke nødvendig å forklare den som en relaks av spesielle sosiale forhold. I stedet kan vi legge vekt på at den etablerte sosialdemokratiske diskursen ikke lenger var sosialt effektiv for deler av den oppvoksende slekt. En ny diskurs utviklet seg fra til-

gjengelige kategorier og begreper. Det ga til dels en oppblomstring av elementer fra den halvt undertrykte radikalismen fra 1920-årene – og særlig det som ble betegnet som kommunisme. (Å finne fram til slike elementer som kunne brukes i samtidas politiske debatt, synes å ha vært et hovedpoeng ved en del historiske studier av disse årene.) Fra en annen kant kom nylig importert tankegodt, ikke minst fra det kommunistiske Kina, til å gå inn som elementer i en radikal diskurs.

Til slutt noen ord om «arbeiderklassens fall». Innenfor diskursanalysen oppløses spørsmålet om klassens eksistens, altså om vi for eksempel i dag meningsfylt kan tale om en arbeiderklasse. Spørsmålet er ikke om klassen finnes eller ikke finnes i virkeligheten, men om virkeligheten artikuleres i form av en diskurs om klasse. Her er det vel mulig å bli enig om at en slik diskurs siden 1950- og 60-årene er blitt langt mindre utbredt, og i alle fall opptrer i andre former enn tidligere. (Kanskje er det slik at klasse i dag først og fremst kan gjenfinnes i vitenskapelige diskurser.) Slik tror jeg fremdeles at vi billedlig kan tale om «arbeiderklassens fall», uavhengig av sosial ulikhet og rollefordelingen i det kapitalistiske samfunnet.

Sluttord: gammel vin og nye flasker

Alt har sin tid. Den klassiske sosialhistorien er langt på vei teoretisk underminert og stadig vanskeligere å forsvare. Den nye historien med sin diskursteorier framtrer som en lovende ny etappe i historieforskningens utvikling, selv om

heller ikke den kan sies å være uproblematisk eller ferdig utarbeidet. (Som Cabrera bemerket er det til nå gjort lite for å forstå hvilke mekanismer som spiller med i dannelsen og omdannelsen av diskurser.)

Ikke bare lar diskursteorien seg bedre forene med nye innsikter enn våre gamle redskaper. Den er også elastisk nok til å kunne innlemme resultater fra den gode, gamle sosialhistorien. Riktignok kan vi ikke opprettholde en direkte årsakssammenheng mellom objekt og subjekt, mellom materiell grunnlag og bevissthet – ja, disse elementene blir i seg selv resultater av en språklig diskurs. Men se om ikke resultatene kan smugles inn bakveien. Den sosiale virkeligheten, som kunne og kan analyseres med sosialhistoriens metoder og teoretiske arsenal, er der fremdeles. Økonomske og sosiale forhold må fremdeles spille med for å gi en omfattende forståelse av arbeiderklassens framvekst – også om vi betrakter klassen som diskurs.

Derimot framholder diskursteorien at klasseinteresser, klassebevissthet og klassepolitikk ikke er uttrykk for arbeidernes stilling i produksjonsprosessen eller det politiske livet, ikke for levevilkår, ikke for konflikter og kamp, men framstår som artikkelasjon av slike deler av virkeligheten innenfor språklige kategorier. Det er disse kategoriene som gir virkeligheten mening, og som bestemmer karakteren og intensiteten i sosiale og politiske konflikter. Oppmerksomheten rettes mot det språklige eller diskursive feltet. Slik innebærer dette en ny dagsorden for historisk forskning og nye forskningsledende spørsmål.

Noter

- 1 E. P. Thompson, *The Making of the English Working Class*, Harmondsworth 1968 (oppr. 1963), se særlig s. 9-11. F. Olstad, *Arbeiderklassens vekst og fall. Hovedlinjer i 100 års norsk historie*, Oslo 1991: 8-9. Dette bygger på F. Olstad, *Kamp mot kapitalen. Om fagorganiserte arbeidere i Kristiania ca. 1880-1895*, doktgradsavhandling 1987. Jeg legger til at det omtalte klassebegrepet også er brukt i F. Olstad, *Medlemmene i Christiania Arbeidersamfund 1864-1896*, stensil, hovedoppgave i historie 1978. En videre bearbeiding er forsøkt i artikkelen F. Olstad, *Hvordan skal vi bruke klassebegrepet?*, i *Nytt Norsk Tidsskrift* nr. 1 1993: 93-98.
- 2 E.A. Terjesen, Respekt og selvspekt. Perspektiver på lagbevegelsens historie, i *Arbeidshistorie* 1999: 5-29.
- 3 Terjesen synes å mene at undertegnede har forlatt tankegangen hos Thompson, som stadig har påpekt at erfaringer gjøres innenfor en spesiell kultur. Jeg vil nok mene at dette elementet, i det minste implisitt, også ligger inne hos meg. Men jeg innrømmer åpent at det var de sosiale årsakene som sto i fokus for min analyse.
- 4 K. Grove og J. Heiret, Ein utkant i sentrum: industribygging og arbeidarar på Stord og i Aker 1945-1990, i *Arbeidshistorie* 1998:126, 138 og 145.
- 5 «Det finnes i dag ingen teorier som i egentlig forstand konkret kan forklare [...] hvordan individers interesser manifesterer seg i kollektiv handling.» Terjesen 1999: 17.
- 6 Uttrykket «new history» synes å ha fulgt med siden slutten av 1980-tallet. Hovedverket jeg her bygger på er imidlertid M.A. Cabrera, *Linguistic approach or return to subjectivism? In search of an alternative to social history*, i *Social History* nr. 1 1999: 74-89.
- 7 Cabreras mer spesifikke definisjon av diskurs er som følger: «The term discourse is designated to a coherent set of categories which, in a given historical situation, works as a basic organizer of social relations. [...] a historically, socially and institutionally specific structure of patterns which works as a conceptual pattern through which individuals give meaning to reality and to their place in their lives and social life in general. [...] To be precise, every discourse contains a theory of society, a social imaginary, and in consequence it continually deploys itself in the form of social practice, and defines the general guidelines which govern social, economic and power relations [...]» Cabrera 1999: 81.
- 8 Det siste er resymert etter John E. Toews, sitert etter Cabrera 1999: 81. Ellers sitert fra Cabrera 1999: 80.
- 9 Grove og Heiret 1998: 146.
- 10 Olstad 1991: 19 ff. jfr. Olstad 1987.
- 11 «Discourses transform themselves because of the constant creation of new meanings, with which discourse has to supply an ever-changing reality in order to guarantee that the individuals' actions are effective.» Cabrera 1999: 84.
- 12 Se E. P. Thompson, *Eighteenth-Century English Society: Class Struggle without Class?*, i *Social History* 1978: 133-165, jfr. Olstad 1991: 42-43.
- 13 Dette er ikke trukket fram i Olstad 1991. Det vises til Olstad 1987, del 4.
- 14 Eksemplene her bygger på Olstad 1987.
- 15 Se særlig Grove og Heiret 1998: 135.
- 16 Olstad 1991: 160-161.

Arbeiderhistorie 2000

Av innholdet:

Røde roser, norske flagg og Internasjonalen

Religiøsitet og arbeiderbevegelse på et industristed i «Bibelbeltet»

Allierte eller rivaler?
Avholds- og arbeiderbevegelsen i Arbeiderpartiets gjennombruddstid

Fredskamp og maktkamp i arbeiderorganisasjonene

En feministisk opposisjon til Arbeiderpartiet

Konflikt, samarbeid og ambivalens.
Miljøbevegelsen og arbeiderbevegelsen

Bonde-, småbrukar- og arbeidarrørsla
- i konflikt og samarbeid

Nye perspektiver på arbeiderklassens vekst og fall

Årbok for Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek

(3)
Olstad 1,
inndelt i nummererte ytringer

(*Arbeiderhistorie 2000* ss 185-195. Det er også naturlig å betrakte den helsides illustrasjonen på s 184 som en del av teksten.)

1. FINN OLSTAD///

2. Nye perspektiver på
arbeiderklassens vekst og fall//

3. Stadig bør vi etterse, skjerpe og fornye våre redskaper./
4. Artikler i de to siste utgavene av *Arbeiderhistorie* signaliserer interesse for videre utvikling av klassebegrepet,
5. for øvrig i kritisk konfrontasjon med min framstilling av «arbeiderklassens vekst og fall».
6. Det gjelder en artikkel om industribygging og arbeidere på Stord og i Aker 1945-1990
7. av Knut Grove og Jan Heiret
8. og en mer uttalt teoretisk artikkel med perspektiver på fagbevegelsens historie
9. av Einar A. Terjesen.
10. Dette er en utfordring jeg vil prøve å gripe i det følgende.
11. Men jeg mener vi må gå mer radikalt til verks.///

12. Den sosialhistoriske arven//

13. Framstillingen av klassebegrepet i *Arbeiderklassens vekst og fall* tok utgangspunkt i E. P. Thompsons berømte utlegning i sitt hovedverk fra 1963,
14. *The Making of the English Working Class*.
15. Klasse er her ikke noen «ting» eller kategori,
16. men en prosess
17. – noe som «skjer» i forholdet mellom mennesker.
18. Selv utviklet jeg dette slik:
19. «Når mennesker med lik stilling i produksjonen ut fra felles erfaringer
20. finner fram til solidaritet og samhandling og bevisst motsetning til andre grupper –
21. da vil jeg tale om klasse.»
22. {E. P. Thompson: *The Making of the English Working Class*,
23. Harmondsworth 1968 (oppr. 1963),
24. se særlig s. 9-11.
25. Finn Olstad: *Arbeiderklassens vekst og fall*.
26. *Hovedlinjer i 100 års norsk historie*,
27. Oslo 1991,

28. særlig s. 8-9.
29. Dette bygger på min doktoravhandling:
30. *Kamp mot kapitalen*.
31. *Om fagorganiserte arbeidere i Kristiania ca. 1880-1895*
32. (stensil, Universitetet i Oslo 1987).
33. Jeg legger til at det omtalte klassebegrepet også er brukt i min hovedoppgave:
34. *Medlemmene i Christiania Arbeidersamfund 1864-1896*
35. (stensil, Universitetet i Oslo 1978).
36. En videre bearbeiding er forsøkt i artikkelen
37. «Hvordan skal vi bruke klassebegrepet?»,
38. *Nytt Norsk Tidsskrift* nr. 1 1993, s. 93-98.}/
39. Arven fra den klassiske sosialhistorien trer tydelig fram.
40. Det forutsettes en klar årsaksforbindelse mellom sosiale årsaker og handlende subjekter,
41. riktig nok formidlet av «erfaring»
42. som et mellomliggende medium.
43. Endringer i produksjonen fører til konflikter og klassekamp
44. og dermed til utvikling av bevisstheten om motstridende klasser./
45. Terjesen argumenterer for et klassebegrep der det ikke er plass for denne prosess-tankegangen.
46. Klassene defineres strukturelt,
47. og knyttes til «en grunnleggende rollefordeling i det kapitalistiske samfunnet».
48. Klassebevissthet betegner at arbeiderne har en «forståelse»
49. av at de tilhører et fellesskap
50. «basert på» forskjellen mellom arbeidstakere og arbeidsgivere,
51. uavhengig av om de selv opplever noe motsetningsforhold./
52. Utviklingen fra Olstad i 1970-årene til Terjesen i 1999
53. kan ses som et ledd i en bredere historiografisk utvikling,
54. fra den klassiske sosialhistorien mot større interesse og opptatthet av kultur.
55. For Terjesen blir «tenkemåten» et nøkkelbegrep.
56. Erfaringene «gjøres innenfor en kultur og tenkemåte,
57. og de bearbeides videre innenfor tenkemåten».
58. Kanskje er ikke forskjellen så stor,
59. men retningen synes klar,
60. i og med at det kulturelle element eksplisitt settes på dagsordenen
61. som likeverdig og med relativ autonomi i forhold til sosiale årsaker.
62. {Einar A. Terjesen: «Respekt og selvrespekt.
63. Perspektiver på fagbevegelsens historie»,
64. *Arbeiderhistorie* 1999, s. 5-29,
65. sitert fra s. 10-11, jf. s. 27.
66. Terjesen synes å mene at undertegnede har forflatet tankegangen hos Thompson,
67. som stadig har påpekt at erfaringer gjøres innenfor en spesiell kultur.
68. Jeg vil nok mene at dette elementet, i det minste implisitt, også ligger inne hos meg.
69. Men jeg innrømmer åpent at det var de sosiale årsakene som sto i fokus for min analyse.}/
70. Med Grove og Heiret tar vi enda et steg på veien ut av den klassiske sosialhistorien.
71. Mens det avgjørende kulturelle elementet – «tenkemåten» – for Terjesen enkelt sagt befinner seg inne i folks hoder,
72. ser Grove og Heiret kulturen som noe mer omfavnende:
73. «ein livstotalitet eller levesett,

74. det settet av haldningar, verdiar og ferdigheiter menneske har som ei gruppe».
75. Med moteriktige begreper betoner de det «tvisynte og tviægga».
76. Det klassebegrepet som er benyttet i *Arbeiderklassens vekst og fall*, er for «eintydig»;
77. det gir opphav til en «for enkel» analyse,
78. som ikke kan «kasta lys over ein prosess med fleire fasettar».
79. {Knut Grove og Jan Heiret: «Ein utkant i sentrum:
80. industribygging og arbeidarar på Stord og i Aker 1945-1990»,
81. *Arbeiderhistorie* 1998, s. 122-151,
82. sitert fra s. 126, 138 og 145.}
83. Riktig nok kan det sies at de analytisk er mer opptatt av å rive ned enn å bygge noe nytt,
84. og det er for så vidt greit.
85. (Polemisk kunne det vært anført
86. at nettopp ved hjelp av det klassebegrepet de angriper, har de kommet fram til interessante resultater,
87. men jeg skal la det ligge.) /
88. Selv om en her kan sette opp mot hverandre tre måter å tenke klasser på,
89. og selv om det kan påvises en utvikling i tråd med bredere historiografiske tendenser,
90. er det også grunnleggende likheter.
91. Samtlige bidrag kan sies å være forankret i den sosialhistoriske tradisjonen,
92. som postulerer en form for sosial årsakstenkning eller kausalitet
93. (om enn ikke nødvendigvis enerådende).
94. Kanskje er det også symptomatisk at vi lett kan anklage hverandre for uklarhet.
95. Jeg er for min del fristet til å returnere Terjesens påstand
96. om at «Olstad er uklar»
97. med for å eksempel å spørre:
98. Hva er nå en «tenkemåte»,
99. hvordan virker egentlig modellen?
100. Og hvordan skal en forstå Grove og Heirets knapt tilstedeværende alternativ?/
101. Det ligger her problemer i forholdet mellom en «objektiv» virkelighet og handlende subjekter,
102. som ikke er forklart
103. og neppe kan forklares innenfor det sosialhistoriske
104. og heller ikke innenfor det kulturhistoriske paradigmet.
105. {Jf. Terjesen 1999, s. 17:
106. «Det finnes i dag ingen teorier som i egentlig forstand konkret kan forklare ...
107. hvordan individers interesser manifesterer seg i kollektiv handling.»}
108. Gamle redskaper duger ikke lenger;
109. det er på tide å ta i bruk nye.///

110. Klasse som diskurs//

111. Jeg har lenge strittet imot uttrykket diskurs:
112. En motesak, velegnet for dem som pynter seg med ord.
113. Ofte brukt banalt
114. eller feilaktig i betydningen diskusjon.
115. En hemsko hvis en vil skrive folkelig og forståelig,
116. i tråd med de beste av våre forgjengere.
117. Jeg tror likevel ikke det er til å komme utenom,
118. dersom en vil dra nytte av en betydelig teoretisk utvikling.
119. Jeg vil forsøke å utvikle dette litt nærmere,

120. og tar da utgangspunkt i en artikkel av Miguel A. Cabrera,
121. som resymerer og argumenterer for den «nye historien» («new history»)
122. – tendenser som er blitt synlige i historikerdebatten og i historisk praksis
123. gjennom 1980- og særlig 1990-tallet.
124. {Uttrykket «new history» synes å ha fulgt med siden slutten av 1980-tallet.
125. Hovedverket jeg bygger på er imidlertid
126. Miguel A. Cabrera: «Linguistic approach or return to subjectivism?
127. In search of an alternative to social history»,
128. *Social History* nr. 1 1999:74-89}/
129. Hva er en diskurs?
130. Det har med den «språklige vendingen» i forskningen å gjøre.
131. Språklige begreper og kategorier som vi bruker til å ordne og skape mening i verden,
132. blir da et spesielt felt eller «terreng»
133. – et terreng som verken kan ses som en umiddelbar refleks av eller som en aktiv avkodning eller dechiffrering av en utenforliggende virkelighet.
134. Virkeligheten finnes nok.
135. (Den som vil benekte det, kan knapt gjøre meningsfylt arbeid som historiker.)
136. Men det språklige terrenget er som en verden i seg selv,
137. uten direkte forbindelse til den ikke-språklige virkeligheten./
138. En diskurs kan da ses som
139. en bunt sammenhengende språklige kategorier og begreper
140. som vi bruker til å ordne og forstå verden,
141. som rase, kjønn, galskap, seksuelt avvik og så videre – og altså klasse.
142. {Cabreras mer spesifikke definisjon av diskurs er som følger (s. 81):
143. «The term discourse is designated to a coherent set of categories
144. which, in a given historical situation,
145. works as a basic organizer of social relations. ...
146. a historically, socially and institutionally specific structure of categories
147. which works as a conceptual pattern
148. through which individuals give meaning to reality
149. and to their place in it,
150. and by which they make sense of their lives and social life in general. ...
151. To be precise,
152. every discourse contains a theory of society,
153. a *social imaginary*,
154. and in consequence it continually deploys itself in the form of social practice,
155. and defines the general guidelines
156. which govern social, economic and power relations. ...»}
157. En slik diskurs framstår på ingen måte som en fastfrosset enhet
158. uten forløp og utvikling.
159. Tvert imot vil diskursen være et historisk fenomen,
160. stadig i forandring og utvikling.
161. Klasse finnes,
162. men bare som språklig fenomen.
163. I virkeligheten utenfor finnes mennesker som handler sånn og slik,
164. men det er ingen nødvendig forbindelse mellom dette og det språklige klassebegrepet.
165. Det blir dannet og omdannet
166. ut fra den spesifikke utviklingen og logikken innenfor det språklige feltet.
167. Vi skal diskutere dette litt nærmere nedenfor./

168. La meg imidlertid først ta opp noen konsekvenser av et slikt syn.
169. Det blir da umulig å opprettholde et skille mellom «objektiv» og «subjektiv» klasse
170. – mellom klasse «an sich» og «für sich»,
171. for å bruke den tradisjonelle marxistiske terminologien.
172. Innenfor en sosialhistorisk ramme kan denne distinksjonen kritiseres
173. for å være unødvendig
174. og potensielt villedende.
175. {En slik kritikk finnes i Olstad 1993.}
176. I den nye historien oppløses selve grunnlaget for dette skillet mellom objektivt og subjektivt./
177. Eksistensen av det språklige feltet
178. innebærer at ethvert meningsfullt forhold mellom virkelighet og bevissthet blir etablert innenfor et spesielt sett eller en «matrise» av språklige kategorier
179. («within a particular categorical matrix»),
180. for å si det med Cabrera.
181. Det objektivt gitte så vel som subjektet konstrueres og forstås innenfor det språklige feltet.
182. Utenfor språket finnes bare en samling løsrevne fakta uten noen egen mening
183. («a conglomeration of facts without its own meaning»).
184. Det er først innenfor språket og det diskursive feltet mening produseres,
185. som et sett med regler og prosedyrer som definerer,
186. alt etter de historiske omstendighetene,
187. hva som kan sies og hvordan det kan sies,
188. og som konstruerer en verden av objekter og subjekter.
189. {Det siste er resymert etter John E. Toews,
190. sitert etter Cabrera 1999, s. 81.
191. Ellers sitert fra Cabrera 1999, s. 80.}/
192. Men hvordan skal vi i en slik sammenheng tenke om klasseinteresser og om identitet?///

193. Interesser og identitet//

194. Disse berømmelige begrepene,
195. med relevans for sosialhistorien så vel som for den nyere kulturhistorien,
196. kan ikke lenger opprettholdes i sin opprinnelige betydning.
197. I den type analyse det her er snakk om,
198. kan ikke interesser og identitet identifiseres som objektive størrelser
199. uavhengig av det språklige eller diskursive feltet./
200. Riktig nok vil vi finne en bestemt oppfatning av klasseinteresser knyttet til arbeiderbevegelsen,
201. men uten at dette kan betraktes som en refleks av virkeligheten.
202. I stedet vil diskursanalysen bruke begrepet *artikulasjon*,
203. som innebærer at virkeligheten bare får mening når den «artikuleres»
204. gjennom et sett kategorier som eksisterer på forhånd.
205. Når det i en diskurs om klasseinteresser refereres til utbytting,
206. har nok det en referanse («referent»)
207. i handlinger og begivenheter.
208. Men det artikuleres som utbytting innenfor det diskursive feltet.
209. Avgjørende er da
210. hvilke kategorier om rettigheter, plikter, frihet, likhet, klasse og så videre som står til rådighet.

211. Det er disse kategoriene som gir mening til handlingene og begivenhetene,
 212. og som gir rammene for konflikter og mulige politiske alternativer.
 213. Slik sett er klasseinteresser altså ikke uttrykk for stilling i produksjonsprosessen
 214. eller i det politiske systemet,
 215. ikke for materielle levekår
 216. eller for klassekamp,
 217. men for en artikulasjon av slike elementer gjennom språket./
 218. Nå er det for så vidt ingen ukjent tanke innen sosialhistorien
 219. at interesser ikke har «objektiv» eksistens.
 220. Verre er det kanskje å forsone seg med
 221. at identitet så å si løftes ut av virkelighetens verden
 222. og henføres til det språklige feltet;
 223. det er jo ikke minst i de nyere, kulturhistorisk pregede tendensene i
 historieforskningen blitt noe av et nøkkelbegrep.
 224. Vi ser da også at for eksempel Grove og Heiret er opptatt av arbeidsplassen som
 «identitetsskapar».
 225. {Grove og Heiret 1998, s. 146.}/
 226. Innenfor diskursteorien kan vi ikke formulere oss slik.
 227. Klasseidentiteten har nok en faktisk referanse til virkeligheten.
 228. Men vi kan ikke ut fra en enkel analyse av for eksempel forholdene på
 arbeidsplassen slutte til klasseidentitet.
 229. Det avgjørende er hvordan elementer av virkeligheten tas opp og artikuleres
 230. innenfor det diskursive feltet,
 231. og det er avhengig av hvilke kategorier og diskursive mekanismer
 232. som står til rådighet.
 233. Det er lett å se at det her er et vekselforhold mellom klasse og klasseidentitet.
 234. Klasseidentiteten kan sies å ha sitt opphav i artikulasjonen av klasse,
 235. samtidig som klassen først får meningsfull eksistens i samband med konstruksjonen
 av klasseidentitet./
 236. At identitet er noe ustabil, fragmentarisk og historisk betinget
 237. er ikke noe nytt, men et etablert synspunkt i sosialhistorien.
 238. Det nye er dette:
 239. at det er gjennom den språklige diskursen identiteten konstrueres,
 240. holdes opp i et kortere eller lengre historisk tidsrom
 241. og gjøres til et effektivt redskap for handling.
 242. All identitet vil da konstrueres i opposisjon mot annen identitet
 243. og innenfor et system som omfatter all identitetsdannelse./
 244. Men hvordan kan virkeligheten virke inn på det diskursive feltet?
 245. Inviteres vi til å bytte ut sosiale årsaker med språklig determinisme?////

246. Språk og virkelighet//

247. Cabrera avviser dette kontant.
 248. Han understreker at en diskurs er et sosialt fenomen,
 249. i den forstand at den oppstår og endres innenfor sosial praksis.
 250. Men hvordan kan vi nærmere bestemt tenke oss forholdet mellom virkelighet og
 diskurs?
 251. La oss ta utgangspunkt i arbeiderklassens framvekst på 1880- og 1890-tallet./
 252. I *Arbeiderklassens vekst og fall* var det et hovedpoeng å trekke linjer
 253. mellom på den ene siden utviklingen av produksjonsforholdene

254. og på den andre siden den framvoksende forståelsen av verden som delt i ulike og motstridende klasser.
255. Det viste seg at klassetenkningen slo tidligst og sterkest igjennom i de håndverksfagene som var sterkest preget av en utvikling mot arbeidsdeling og spesialisering.
256. Forbløffende presist kom gjennombruddet for klassetenkning og uttalt klassekamp idet vedkommende fag nådde det stadiet
257. som med Marx' begreper kunne identifiseres som «manufaktur».
258. {Olstad 1991, s. 19 ff.
259. Jf. Olstad 1987}/
260. Det ga grunnlag for å betrakte utviklingen av produksjonsforholdene som et sett av sosiale årsaker
261. som virket inn på tanke og handling.
262. De sosiale endringene ga opphav til konflikter,
263. som igjen så å si åpenbarte motsetningsforholdet mellom arbeider og arbeidsgiver.
264. Innenfor diskursteorien kan vi ikke tenke slik.
265. Det gjenstår likevel som et ubestridelig faktum
266. at klassesdiskursen tidligst og sterkest ble utbredt i miljøer som var preget av en bestemt type sosial endring,
267. nemlig forandringen av tradisjonell håndverksproduksjon
268. mot et system som vi med Marx kunne kalle «manufaktur»./
269. Diskursteorien må gi rom for en slik interaksjon mellom virkeligheten og det språklige feltet
270. dersom den skal gi mening.
271. Utgangspunktet er da det språklige feltets mangfold og mangel på stabilitet.
272. Ut fra de kategorier og begreper som er tilgjengelige,
273. vil nye diskurser oppstå, omdannes og avvikles.
274. For å forklare dette nærmere må vi,
275. med Cabrera,
276. innføre bevisste menneskelige valg mellom språklige alternativer.
277. Disse valgene gjøres ut fra hensynet til «effektivitet»,
278. sier Cabrera.
279. Diskursen må «garantere at individenes handlinger er effektive».
280. I den grad den ikke tilfredsstillende et slikt krav, vil den suppleres og endres,
281. ut fra de kategorier og begreper som er tilgjengelige.
282. {Cabrera 1999, s. 84;
283. «Discourses transform themselves
284. because of the constant creation of new meanings,
285. with which discourse has to supply an ever-changing reality
286. in order to guarantee that the individuals' actions are effective.»}
287. I siste instans kan diskursen,
288. stilt overfor en virkelighet i stadig forandring,
289. miste enhver troverdighet
290. og bli erstattet av en ny diskurs,
291. som vil være mer «effektiv» i den foreliggende situasjonen./
292. Overført til håndverksfagene i Kristiania kan vi legge vekt på at tidligere diskurser,
293. enten de gikk ut på paternalistisk herredømme
294. eller framhevet enhet og samarbeid mellom svenner og mestere,
295. framsto som stadig mindre «effektive».
296. Dette presset kom først og fremst der arbeiderne sto midt oppe i en utvikling

297. som drastisk endret deres arbeidsforhold og sosiale stilling.
298. I denne situasjonen ble utbygging et sentralt begrep for stadig flere,
299. samtidig som klassediskursen fikk fotfeste. /
300. I denne prosessen gjenkjenner vi Thompsons begrep om klassekamp uten klasse.
301. {Se E. P. Thompson: «Eighteenth-Century English Society:
302. Class Struggle without Class?»,
303. *Social History* 1978, s. 133-165.
304. Jf. Olstad 1991, s. 42-43.}
305. I et tidlig stadium forekom konflikter mellom arbeidere og arbeidsgivere
306. som ikke ble oppfattet i lys av begreper som klassekamp,
307. men som først siden – etter utviklingen av klassediskursen – er blitt fortolket som klassekamp.
308. Slike konflikter må på sin side ha vært en viktig del av den sosiale praksis
309. som underminerte troverdigheten og «effektiviteten» til diskurser om enhet og samarbeid
310. mellom arbeidsgivere og arbeidere,
311. og dermed åpnet opp for å fortolke virkeligheten på nye måter. /
312. På denne måten er det altså ikke virkeligheten som dikterer våre forestillinger, våre følelser og håp,
313. men interaksjonen mellom virkeligheten og de foreliggende språklige kategoriene.
314. Det eksisterer ifølge Cabrera en «retorisk» forbindelse mellom virkelighet og bevissthet,
315. et uttrykk som nok kan synes vanskelig å forholde seg til.
316. For min egen del synes jeg det er fristende og ikke unaturlig å tale om en indirekte årsakssammenheng
317. mellom deler av virkeligheten
318. (som utviklingen av produksjonsforholdene)
319. og for eksempel utbredelsen av klassediskursen./
320. Det er imidlertid enda et element fra analysen av håndverksfagene i Kristiania på 1800-tallet
321. som må forlikes med diskursteorien.
322. Det ble den gang kalt «føringer»,
323. og minner om det vi i dag kanskje ville legge under habitus-begrepet.
324. Det dreier seg om forhold knyttet til individenes livssituasjon, bakgrunn og erfaringer.
325. {Dette er ikke trukket fram i Olstad 1991.
326. Det vises til Olstad 1987, del 4.}
327. Uten å gå i detalj kan det postuleres
328. at ulike bakgrunn og erfaringer i ulike grad disponerte for å godta den nye klassediskursen
329. som bredte seg mot slutten av 1800-tallet.
330. Også her er vi ved forhold som kunne betraktes som del av en indirekte årsakssammenheng./
331. Vi må altså tenke oss en komplisert prosess,
332. som så å si utfolder seg i skjæringspunktet
333. mellom individets erfaringer,
334. den sosiale virkeligheten
335. og det språklige feltet.
336. Det er imidlertid først gjennom den språklige diskursen den sosiale virkeligheten
337. så vel som individets egenskaper

- 338. begrepsfestes og erkjennes.
- 339. Det skjer gjennom en historisk utvikling,
- 340. som utfolder seg i en ubrutt kjede.///

341. En ubrutt kjede//

- 342. En diskurs framstår som et historisk produkt.
- 343. Diskursen oppstår, endres og vil i siste instans erstattes
- 344. av nye kategorier og begreper til å ordne og forstå virkeligheten.
- 345. Det skjer i en stadig interaksjon mellom den sosiale virkeligheten og det språklige feltet.
- 346. Ut fra dette kan vi trekke fram noen poenger
- 347. med relevans for framstillingen av arbeiderklassens vekst og fall./
- 348. Diskursen om klasse må, slik den tok form i siste del av 1800-tallet,
- 349. forstås i en lengre diskursiv sammenheng.
- 350. Siden diskursen ikke reflekterer de sosiale endringene,
- 351. men er en artikulering av slike endringer
- 352. gjennom allerede eksisterende kategorier og begreper,
- 353. må utviklingen og spredningen av slike kategorier bli et hovedpunkt i den historiske analysen.
- 354. Det kan synes som en tilbakevending til intellektuell historie eller idéhistorie,
- 355. men en må gå bredere ut enn den tradisjonelle idéhistorien.
- 356. I forbindelse med klassesdiskursen vil jeg særlig peke på tre hovedlinjer
- 357. vi kan rette vår oppmerksomhet mot./
- 358. Jeg tenker for det første på det som kanskje kan kalles «naturrettslige» kategorier
- 359. om rett og urett, frihet og ufrihet.
- 360. Det viktige og vanskelige blir da ikke å etterspore utviklingen av dette i intellektuell og idéhistorisk sammenheng,
- 361. men å se hvordan slike begreper han gått inn i
- 362. og vært med på å bestemme
- 363. vanlige menneskers oppfatning av verden.
- 364. Det kan gi grunnlag for å identifisere et reservoar av språklige kategorier
- 365. som var grunnleggende for artikuleringen av endringene i produksjons- og samfunnslivet
- 366. som utbytting og utslag av klasseinteresser./
- 367. På et annet plan kan vi ta for oss utviklingen og spredningen av sosialistiske begreper og kategorier
- 368. i en bredere arbeideroffentlighet.
- 369. Da må arbeiderintellektuelle og sosialistiske pionerer,
- 370. som Chr. Holtermann Knudsen og ikke minst snekkersvennen J.O. Ljungdahl,
- 371. inn på den historiske scene igjen.
- 372. Det innebærer ikke bare analyser av påvirkning gjennom aviser og muntlig agitasjon
- 373. (i den grad det er mulig),
- 374. men også å forholde seg til hvordan agitasjonen ble opplevd og forstått av arbeiderbefolkningen,
- 375. innenfor deres verden av kategorier og begreper./
- 376. Den tredje retningen som jeg her vil trekke fram,
- 377. men som sikkert ikke uttømmer feltet,
- 378. er utviklingen av standsdiskursen.
- 379. Som eksempel kan vi ta den innvandrede typografen Friedrich Paul Schulze,
- 380. som i 1880-årenes Kristiania ut fra den eksisterende standstankegangen argumenterte

381. for enhet og samarbeid mellom mestere og svenner.
382. Det trer her fram en type «samarbeids-holdninger»,
383. som verken var klart innenfor en stands- eller en klassesdiskurs,
384. men inneholdt elementer som kunne gå inn i begge sammenhenger.
385. {Eksemplene her bygger på Olstad 1987.}/
386. Vi kan se dette som en illustrasjon av Cabreras ord
387. om at enhver diskurs har rot i en eldre diskurs,
388. og bærer selv fram den diskurs som skal avløse den.
389. I den forstand blir det en begrepskjede som aldri brytes.
390. Det er en kjede som stadig utvikler seg så å si på avstand fra virkeligheten,
391. gjennom de språklige kategoriene som er tilgjengelige./
392. Det er grunn til å understreke dette,
393. ettersom det i sosialhistorien har vært en tendens til å se visse kategorier og begreper som mer gyldige uttrykk for virkeligheten enn andre.
394. Som at standstankegangen så å si skjulte de virkelige klasseforholdene,
395. og at disse i og med utviklingen av produksjonsforholdene på 1800-tallet framtrådte mer nakent;
396. dermed kunne klasseforholdene for første gang gripes og forstås slik de virkelig var.
397. I diskursanalysen kan vi ikke tenke slik.
398. Med klassesdiskursen kommer vi ikke nærmere virkeligheten;
399. den er bare en annerledes måte å artikulere virkeligheten på
400. (som riktignok kan sies å være mer sosialt effektiv i visse situasjoner).
401. Vi kan altså ikke tale om en framgang i klassebevissthet.
402. Bevissthet er verken sann eller falsk,
403. men resultatet av en bestemt artikulasjon av virkeligheten./
404. Et slikt syn må føre til en nytenkning og reformulering
405. av klassiske problemer knyttet til arbeiderklassens og arbeiderbevegelsens historie.
406. Det gjelder for eksempel diskusjonen om årsakene til den særnorske radikalismen etter den første verdenskrigen,
407. som gjerne har tatt utgangspunkt i sosiale forhold som industrivekst og flyttebevegelser.
408. Innenfor diskursteorien forsvinner bildet av sosiale forhold som dikterer en særnorsk radikalisme.
409. I stedet må vi fokusere på artikulasjonen av samfunnsendringer,
410. altså interaksjonen mellom virkeligheten og de begreper og kategorier
411. som står til rådighet for å gripe denne virkeligheten.
412. Det er ikke meningen her å foregripe en slik,
413. nødvendigvis mangefasettert analyse.
414. Det er imidlertid fristende å rette oppmerksomheten mot selve artikulasjonen,
415. og ikke minst den radikale agitator, folkefører og nettverksbygger Martin Tranmæls betydning./
416. Diskursanalysen fører oss inn i et komplisert og uoversiktlig felt,
417. med stadige endringer over tid
418. og ikke minst variasjoner mellom ulike miljøer.
419. For så vidt kan den bidra til å løse opp i de problemene som Grove og Heiret reiser.
420. Deres resultater framtrer som paradoksale
421. i forhold til påstandene i *Arbeiderklassens vekst og fall*.
422. Den samme utvikling av sosiale relasjoner mellom partene i arbeidslivet
423. som skal ha bidratt til «arbeiderklassens fall»,
424. blir hos Grove og Heiret en årsak til at det på 1960-tallet,

425. og først da,
426. blir «meningsfylt å tala om Stord-arbeidarane som ein del av arbeidarklassen».
427. {Se særlig s. 135 i Grove og Heiret 1998.}/
428. I diskursanalysen kan vi ikke nøye oss med så enkle resonnementer
429. om forholdet mellom virkelighet og bevissthet,
430. som jo først konstitueres gjennom det språklige feltet.
431. Kan ikke en del av forklaringen ligge i selve språket,
432. det vil si forskjellene innenfor det diskursive feltet?
433. Mens arbeiderne ved for eksempel de store skipsverftene ved Oslo-fjorden kunne forholde seg til en etablert klassesdiskurs,
434. kan dette på Stord ha vært, om ikke ukjent,
435. så i hvert fall en fjern mulighet før 1960-årene.
436. Ville ikke det være en undersøkelse verd?/
437. For meg framstår ikke minst problemene knyttet til 1970-årenes radikalisme som en praktisk prøve på diskursteoriens relevans.
438. Det er problematisk å gi noen overbevisende sosial forklaring på denne radikalismen.
439. I *Arbeiderklassens vekst og fall* ble den vel nærmest betraktet som en slags «skinnradikalisme»
440. («krusninger på overflaten»),
441. {Olstad 1991, s. 160-161.}
442. noe som ikke går innenfor en diskursanalyse;
443. ingen diskurs vil være mer eller mindre overflatisk enn noen annen. /
444. Betrakter vi denne radikalismen som diskurs (eller diskurser),
445. faller noe av problemet.
446. Det blir da ikke nødvendig å forklare den som en refleks av spesielle sosiale forhold.
447. I stedet kan vi legge vekt på at den etablerte sosialdemokratiske diskursen ikke lenger var sosialt effektiv
448. for deler av den oppvoksende slekt.
449. En ny diskurs utviklet seg fra tilgjengelige kategorier og begreper.
450. Det ga til dels en oppblomstring av elementer fra den halvt undertrykte radikalismen fra 1920-årene
451. – og særlig det som ble betegnet som kommunisme.
452. (Å finne fram til slike elementer som kunne brukes i samtidas politiske debatt,
453. synes å ha vært et hovedpoeng ved en del historiske studier av disse årene.)
454. Fra en annen kant kom nylig importert tankegods,
455. ikke minst fra det kommunistiske Kina,
456. til å gå inn som elementer i en radikal diskurs. /
457. Til slutt noen ord om «arbeiderklassens fall».
458. Innenfor diskursanalysen oppløses spørsmålet om klassens eksistens,
459. altså om vi for eksempel i dag meningsfylt kan tale om en arbeiderklasse.
460. Spørsmålet er ikke om klassen finnes eller ikke finnes i virkeligheten,
461. men om virkeligheten artikuleres i form av en diskurs om klasse.
462. Her er det vel mulig å bli enig om at en slik diskurs siden 1950- og 60-årene er blitt langt mindre utbredt,
463. og i alle fall opptrer i andre former enn tidligere.
464. (Kanskje er det slik at klasse i dag først og fremst kan gjenfinnes i vitenskapelige diskurser.)
465. Slik tror jeg fremdeles at vi billedlig kan tale om «arbeiderklassens fall»,
466. uavhengig av sosial ulikhet og rollefordelingen i det kapitalistiske samfunnet.///

467. Sluttord: gammel vin og nye flasker//

468. Alt har sin tid.
469. Den klassiske sosialhistorien er langt på vei teoretisk underminert
470. og stadig vanskeligere å forsvare.
471. Den nye historien med sin diskursteori
472. framtrer som en lovende ny etappe i historieforskningens utvikling,
473. selv om heller ikke den kan sies å være uproblematisk eller ferdig utarbeidet.
474. (Som Cabrera bemerker
475. er det til nå gjort lite for å forstå hvilke mekanismer som spiller med i dannelsen og omdannelsen av diskurser.) /
476. Ikke bare lar diskursteorien seg bedre forene med nye innsikter
477. enn våre gamle redskaper.
478. Den er også elastisk nok til å kunne innlemme resultater fra den gode, gamle sosialhistorien.
479. Riktignok kan vi ikke opprettholde en direkte årsakssammenheng mellom objekt og subjekt,
480. mellom materielt grunnlag og bevissthet
481. – ja, disse elementene blir i seg selv resultater av en språklig diskurs.
482. Men se om ikke resultatene kan smugles inn bakveien.
483. Den sosiale virkeligheten,
484. som kunne og kan analyseres med sosialhistoriens metoder og teoretiske arsenal,
485. er der fremdeles.
486. Økonomiske og sosiale forhold må fremdeles spille med
487. for å gi en omfattende forståelse av arbeiderklassens framvekst
488. – også om vi betrakter klassen som diskurs./
489. Derimot framholder diskursteorien
490. at klasseinteresser, klassebevissthet og klassepolitikk ikke er uttrykk for arbeidernes stilling i produksjonsprosessen
491. eller det politiske livet,
492. ikke for levevilkår,
493. ikke for konflikter og kamp,
494. men framstår som artikulasjon av slike deler av virkeligheten innenfor språklige kategorier.
495. Det er disse kategoriene som gir virkeligheten mening,
496. og som bestemmer karakteren og intensiteten i sosiale og politiske konflikter.
497. Oppmerksomheten rettes mot det språklige eller diskursive feltet.
498. Slik innebærer dette en ny dagsorden for historisk forskning
499. og nye forskningsledende spørsmål.///

500. Noter

[Illustrasjonstekster]

[s 184:]

501. «Den kapitalistiske samfunnspyramiden»,
502. her brukt på et amerikansk postkort fra 1911.

[s 187:]

503. Staute steinhoggere på Spjærøy, Hvaler, ca. 1910.
504. Her på Spjærøy hadde steinhoggernes fagforeninger bygd landets første Folkets Hus
505. så tidlig som i 1898.

[s 191:]

- 506. Stiftelsesfesten til Den Litografiske Forening i Kristiania,
- 507. 2. april 1892.

[s 193:]

- 508. Sonja Krohn: *Ned fra sokkelen.*
- 509. Silketrykk fra 1984.

(7)

Intervju med Finn Olstad (Norges Idrettshøgskole, 27.11.01)

Sandefjords historie

– *JLT: Kan du prøve å rekonstruere prosessen som førte til at du tok dette skriveoppdraget?*

– FO: Jeg var ansatt i NAVF i 1993 og hadde da behov for å komme ut i felten igjen som historiker, etter tre år som byråkrat. Jeg hadde søkt og fått professorat i Tromsø, men takket nei fordi familien ikke ønsket å flytte. Annonsen om Sandefjords historie kom dermed som manna fra himmelen. Jeg var klar for lokalhistorie, etter tidligere ikke å ha kjent meg moden for dette. Jeg forventet at lokalhistorie virkelig ville gi anledning til å undersøke hvordan ting *henger sammen*. Jeg kunne for så vidt gjerne skrevet om hvilken som helst by. Det kunne for eksempel blitt Lillehammer, men da Mjøsbyen dukket opp som en eventualitet, hadde jeg sagt ja til Sandefjord.

– *Konkurrerte du med andre søkere om dette oppdraget?*

– Ja.

– *La du fram noe program?*

– Nei, det vil si jeg skrev kanskje noe litt skissemessig om hva jeg var interessert i, dette husker jeg ikke i detalj.

– *Var ditt engasjement i arbeiderbevegelsens historie – i lys av Sandefjords i sosial sammenheng ganske spesielle historie – noe tema?*

– Nei. Jeg fikk nok oppdraget ganske enkelt fordi jeg var den eneste søkeren med professorkompetanse. Jeg tror ikke profilen på min faglige bakgrunn ble ansett som noe

problem. Apropos arbeiderbevegelse: Husk at daværende ordfører og medlem av redaksjonskomiteen var Arbeiderpartiets Egil Kristoffersen fra AP.

– *Kan du prøve å rekonstruere samarbeidsprosessen med oppdragsgiveren?*

– Jeg forholdt meg til en bokkomité. Lederen der var sjefen for Sandefjordmuseene, herunder Hvalfangstmuseet hvor jeg fikk min arbeidsplass. Først var dette Wexelsen. Han forsvant, og da overtok Thor N. Devik. Jeg husker at Wexelsen ønsket å fortsette i komiteen, men slik ble det ikke. Det var litt påfallende, men fikk ikke noe å si for verket. Det var ingen forskjell på de to med hensyn til deres velvilje og allmenne innstilling til dette arbeidet. Komiteen bestod dermed i det aller meste av perioden av Devik pluss ordførerne, som vekselvis kom fra AP, Krf, og Høyre. Dessuten var Roar L. Tollnes, arkitekt og lokalhistorisk interessert, med i komiteen. Du får sjekke om Øyvind Thuresson også var med her, han arbeidet med bilderedigeringen. Det at jeg nøler litt, skyldes nok at det var litt overlapping mellom bokkomiteen og billedredaksjonen {som ifølge boka bestod av Arne H. Lund, Foreningen Gamle Sandefjord, Øyvind Thuresson, Sandefjordmuseene, og Roar L. Tollnes, Sandar Historielag. Ø.T. var ikke med i bokkomiteen. JLT}. Overfor bokkomiteen la jeg fram manus underveis. Jeg synes komiteen fungerte veldig bra. Den kom i hvert fall ikke med *for mye* kritikk. Som historiker vil jeg jo gjerne ha kritikk, kommentarer og innspill som ledd i en positiv dialog. Komiteen var mitt medium for å tilføre meg det jeg ikke hadde, og som jeg absolutt trengte. Der fantes kunnskap om lokalkoloritt, simpelthen om hvordan folk gjør ting i Sandefjord.

– *Bodde du i Sandefjord under skrivingen?*

– Nei, jeg hadde altså arbeidsplass på museet, men jeg dagpendlet. Og jeg var der ikke så veldig ofte. Det ble til at jeg foretok mye fotokopiering i Sandefjord og så satt jeg hjemme i Oslo og skrev. Jeg disponerte ikke noe overnattingssted i Sandefjord.

– *Drev du noen form for deltakende observasjon i Sandefjord bortsett fra i møtene med komiteen?*

– Jo, i alle fall observasjon, jeg gikk rundt i gatene og så meg om, så hvordan ting fungerte, prøvde å gå litt utenom sentrum for å se hvordan ting fortonte seg. Et par ganger deltok jeg på omvisning i omegnen og ved to anledninger var jeg der ute hvor historielaget holder til. Det var viktig for meg å se med egne øyne hvordan det egentlig så ut på de stedene jeg skrev om. Det synes jeg alltid er veldig spennende.

– *En leser som ikke er fra Sandefjord kan nok tro at du er innfødt. Du skriver blant annet "her" om Sandefjordsdistriktet.*

– Jeg husker ikke det i farta, men det har i tilfelle ikke vært ubevisst. Jeg er ganske bevisst slike småord.

– *Hvilke aktører var inne i bildet?*

– Det har vi vel vært inne på. I tillegg kom dem jeg intervjuet, dem finnes det liste over i boka. Ja og så var det jo folk på biblioteket. Sjefen der, Gjerløw, var både interessant og interessert. Jeg hadde også mye kontakt med bibliotekaren på Hvalfangstmuseet.

– *Var hun innfødt?*

– Nei, hun var fra Danmark og bodde i Tønsberg.

– *Hvilke formelle føringer ga oppdragsgiveren: Økonomiske, tidsmessige, format- og utstyrsmessige?*

– Jeg hadde et tre års oppdrag med fast lønn. Faglig sett var det ikke lagt noen føringer i starten, de vokste fram underveis. Men det var fra begynnelsen av gitt den forutsetning at verket skulle deles i to bind, ettersom man kom seint i gang med tanke på jubileumsåret 1995. Det første bindet måtte være ferdig dette året. Det ble diskutert om man skulle engasjere en annen til å skrive en selvstendig framstilling av Sandefjords tidligere historie, men denne løsningen ble ikke valgt. I stedet skrev jeg et innledende tilbakeblikk. At boka skulle være rikt illustrert, var bestemt på forhånd.

– *Hvilke politisk-ideologiske og/eller faglige føringer lå i oppdraget?*

– Utover det jeg allerede har sagt, var det altså klart at dette skulle gjennomføres som et profesjonelt historisk forskningsarbeid. Noen politisk-ideologisk føring kan jeg ikke peke på, verken åpent eller latent. Jeg kan ikke huske at noen har påpekt noe slikt.

– *Hvordan ble illustrasjonene valgt ut?*

– Dette arbeidet var overlatt til komiteen. Men det endelige bildeutvalget ble foretatt i samarbeid med meg som forfatter. Bildetekstene står jeg ansvarlig for. Det betyr at jeg dels har skrevet, dels godkjent dem. Lengre bildetekster har jeg nok helt sikkert skrevet selv.¹ Når det gjelder kart, ble det en litt spesiell sak. I første bind maste jeg om at det skulle finnes kart, forutsett at komiteen skulle ta seg av dem. Men det kom aldri noe kart i bind 1. I bind 2 ble det en liten samling kart. Jeg ville gjerne hatt litt mer kart – i begge bøker. Jeg er ikke kart-fetisjist, men jeg måtte påpeke at de som ikke var født og oppvokst i Sandefjord ville ha behov for kart under lesningen, særlig over Sandar.

¹ I lys av min framstilling i avhandlingen av gjennomgående forskjeller mellom brødteksten og de bildetekstene jeg har studert (jf. 6.7.2 og note 605, kontaktet jeg igjen Olstad på tampen av avhandlingsarbeidet og fikk presisert at han ikke selv har skrevet alle bildetekstene, men at han har godkjent dem og erkjenner ansvar for dem. (JLT).

– *Hadde du et bilde av en eller flere mer eller mindre konkrete lesere inne i hodet da du skrev?*

– Nja. Det vet jeg ikke om jeg kan svare på. Det er det av og til jeg har. Jeg prøver jo å skrive sånn at teksten kan leses på flere måter av ulike typer publikum, fra de lokalhistorisk interesserte til historikere på høyeste nivå. Jeg er veldig bevisst på at professoren ikke er min primære leser. Først og fremst skriver jeg likevel selvfølgelig for meg selv. Jeg skriver også for fagfeller, men er altså bevisst på ikke først og fremst skrive i meritteringsøyemed.

– *I hvor stor grad framstod sjangeren lokalhistorie som en etablert sjanger som du måtte tilpasse deg?*

– Sjangeren norsk lokalhistorie er nettopp en godt etablert sjanger med et ganske fastlagt skjema. Nå var det jo sånn at Oslo bys historie var kommet, og den ga to klare forbilder: Den tradisjonelle måten å skrive sosialhistorie på som Jan Myhre har gjennomført i sitt bind, og Knut Kjeldstadli som i sitt bind er temmelig fri i forhold til den tradisjonen. Jeg ville nok legge meg midt imellom disse. Jeg leste også, kan jeg huske, en artikkel om dette av Nils Johan Ringdal. Han var jo med i bokkomiteen i Oslo. Jeg var litt sympatisk innstilt overfor dette med å bryte opp litt i sjangeren. Jeg hadde ingen tro på den langholmske måten hvor – for å uttrykke det litt karikert – man på forhånd visste hva man skulle skrive om og på hvilken måte og så skrev man de ulike lokalhistoriene ganske like slik at de lett kunne sammenliknes. Nei, jeg hadde ikke sans for det.

– *I hvilken grad og på hvilken måte skiller denne sjangeren seg fra a) en artikkel i Arbeiderhistorie, b) en lærebok som VTVT, c) en bok som Gerhardsen-biografien?*

– Det grunnleggende er jo at i en lokalhistorie forventer man et helhetsbilde av samfunnet, av et lite samfunn. I utgangspunktet vil det altså ligge en ambisjon om å få til en syntese. Men så erfarer man at det er så mye som må på plass for å danne et heldekkende mønster. Et annet spørsmål er selvsagt hvem man skriver for og hvilke konsekvenser dette skal ha for framstillingen. Her er jeg nok litt enig med Kåre Lunden i at man må bruke seg selv som fagmann uansett sjanger, det er som fagmann man har legitimitet. Som sagt vil jeg skrive både for allment interesserte og fagfeller, og i så måte skiller ikke lokalhistorien seg så mye fra biografien, den skiller seg noe fra læreboka, og den skiller seg radikalt fra tidsskriftartikkelen, som utelukkende henvender seg til fagfeller og helt spesielt interesserte utenfor historikermiljøet.

– *Vet du noe om hvilken rolle boka fikk i forbindelse med byjubileet?*

– Jeg var bare med på lanseringen. Det kom en bok tidlig i 1995 tror jeg, som Sandefjords blad utga, en enklere journalistisk bok, nærmest en billedbok. Det at det allerede var kommet

en bok da vårt første bind omsider kom tett oppunder jul, var nok ikke så heldig. Jeg tror nok mange var begynt å gå litt lei av hele byjubileet på det tidspunktet. Boka solgte nok mye mindre enn mine oppdragsgivere hadde beregnet, eller i alle fall håpet. Dette kan dels skyldes slike uheldige omstendigheter som jeg her har nevnt, dels skyldes det nok at en faghistorisk oversikt kanskje ikke er det folk helst velger i dagens samfunn hvor det er så mangt å velge mellom.

– *Kan du fortelle om leserreaksjoner?*

– Gjerløw sa at boka egentlig var for god. Det var én leserreaksjon.

– *Hva kan han ha ment med det?*

– Jeg tror han mente at man først på sikt ville oppdage verdien i det som var gjort. Det er klart at boka er ganske omfattende, den inneholder mange ord. Selv om den er skrevet i et lett språk, er det likevel en tyngde i verket. Og en ting til som kan ha motarbeidet utbredelsen: Jeg hadde unngått en del av Sandefjordingens favorittmyter og favoritt historier, simpelthen fordi jeg var blitt lei av dem selv.

– *Vil du gi et eksempel?*

– Hva heter den berømmelige fiskerkona? Det finnes en historie om et forhold mellom henne og Thor Dahl. Jeg valgte bevisst å illustrere det samme med et mer anonymt menneske. Jeg kan nok tenke meg at noen har lurt på hvor sånne ting ble av. Kanskje jeg i dag ville gjort dette annerledes, at jeg ville tatt dette med, ikke for å fortelle historiene, men ved å analysere dem som historier. 'Når sånne historier fortelles – hva sier det om diskursen?' ville vi sagt i dag.

– *Har du ikke mottatt noen brev fra lesere?*

– Nei, men boka ble jo anmeldt i lokalavisa. De få henvendelsene jeg har mottatt, har kommet fra folk som vil ha hjelp til egne lokalhistoriske prosjekter. Jeg har altså ikke mottatt forargede eller for den saks skyld begeistrede leserreaksjoner.

– *Er det noe du vil legge til omkring prosessen fram mot ferdig bok?*

Det var jo ikke noe forlag inne i bildet. Det er Sandefjord kommune som står som utgiver. Dermed var det jo mer som måtte improviseres. Det foregikk veldig mye telefoning fram og tilbake mellom meg og Øyvind Thuresson og trykkeriet. Da vi var i ferd med å avslutte bind 2, sluttet den grafiske medarbeideren som til da hadde hatt ansvaret for bokas layout.

– *Hva vet du om hvem som har lest boka?*

– Det vet jeg lite eller intet om.

– *På hvilke områder, hvis noen, tror du at din framstilling bryter med gjengse oppfatninger i Sandefjord og Sandar om egen by og bygds identitet og historie?*

– Det vet jeg ikke. Jeg har ikke tenkt så mye over det. Jeg har ikke skrevet mot noen spesiell framstilling. Identiteten som *hvalfangstbyen* er det knapt mulig å rokke ved. Jeg tror ikke boka bryter grunnleggende med gjengse oppfatninger, men jeg håper den har bidratt til å supplere og nyansere. Det var en særlig ambisjon å få med kvinnene i historien. De utgjør jo medaljens bakside av hvalfangerlivet, kvinnen var like nødvendig hjemme som mannen ute. Jeg prøvde også å balansere mellom ulike etablerte selvbilder av Sandar og Sandefjord.

– *Er det spesielle poenger du gjennom bestemte vinklinger erkjenner å ha dyrket på bekostning av andre i Sandefjords historie?*

– Vinklingen var syntese og bredde. Jo, jeg har én dårlig samvittighet: Religionens rolle og plass i Sandefjord. Den burde vært mer med. At den ikke ble det, skyldes til dels meg selv, mine interesser, min faglige skolering som historiker. Religion har aldri vært en del av allmennhistoriske utgivelser, og jeg hadde følgelig ikke andre faglige framstillinger å hake seg fast i.

– *Er dette en innvending du selv har reist?*

Ja, jeg har i alle fall aldri hørt den framlagt, selv om jeg fornemmet et slikt savn hos Tollnes som selv er aktivt med i organisert religiøst liv. Men jeg innrømmer også at dette er litt fjernt også: For meg vil det være krevende å sette seg inn i disse forestillingene. Dette gjelder i grunnen ikke bare meg, men historiefaget som helhet. Det at mitt klart sosialhistoriske utgangspunkt førte til at det kulturelle nivået ble problematisk, ble en tankevekker for meg. Dette har gitt meg stoff til ettertanke senere.

Diskusjonen om paternalisme vs velferdspolitik oppfatter jeg som en rød tråd i boka. I hvilken grad fant du denne diskusjonen spesielt relevant for Sandefjord og Sandar?

– Jeg fant den selvfølgelig relevant. Men skulle den gjelde spesielt i dette distriktet? Kanskje. Dette er jo byen hvor man har både Thor Dahl, Christensen og Jahre. *Kanskje* det er spesielt aktuelt i Sandefjord og Sandar.

– *Et i særklasse viktig, og samtidig kontroversielt navn i Sandefjord er jo Anders Jahre. Hvordan vil du karakterisere din omtale av denne mannen?*

– Her holder jeg på å si – jo jeg kan vel godt si det: Jeg skriver bevisst ambivalent eller tvetydig om Anders Jahre.

– *Vil du reflektere mer over dette?*

– Gjerne. Dette er jo en person som ikke er bare sympatisk, han er et maktmenneske som står for mye som er fremmed for meg. Men han har noe tvetydig, noe paradoksalt over seg. Han var spekulant, en rikmann som likte å briljere med sin rikdom – det er bare tull at man ikke likte det i gamle dager. Han ble samtidig oppfattet, kanskje konstruert som en folkelig figur,

en eksponent for en påstått Sandefjordmentalitet. Det står jo en eventyrlig glans over ham som blant annet har bakgrunn i at han vis à vis Christensen er en oppkomling. Jeg ønsket i framstillingen å gjøre ham til en mer mangfoldig og interessant person. Jeg ønsket ikke helt klart å få fram hvor jeg stod. Jeg ønsker et tolkningsrom, en undring hos leseren om hvor forfatteren står – det kan være flere utganger her. Ellers vil jeg jo legge til at Jahre er som en gjennomgangsfigur som tjener til å binde framstillingen sammen.

– *Hvordan var du fornøyd med teksten den gang du leverte den? Hvis du skulle fått et tilsvarende lokalhistorisk oppdrag i dag – hva ville du ev. gjort annerledes – jeg tenker her teoretisk, metodisk og eventuelt framstillingsmessig?*

– Jeg var fornøyd. Jeg hadde til en viss grad kunnet integrere det faglige med ting som ga meg følelsesmessig opplevelse. Men jeg ville likevel gjort ting *helt* annerledes i dag. For siden den tid har jeg fått nye ideer om hvordan historie i vår tid må skrives. Jeg ville ha sprengt sjangeren, i forhold til diskurser og slikt. Jeg ville for eksempel nå spurt: Hva er egentlig det ”lokale” her? Jeg ville skrevet en lokalhistorie helt annerledes i dag også simpelthen fordi jeg ikke ville ønske å lage en dårlig kopi av meg selv.

– *I min innledning fredag {det vises her til JLTs innledning på det språklige instituttseminaret ved Institutt for nordistikk og litteratur, UiO, 30.11. hvor Olstad var til stede og deltok i debatten. JLT:} tar jeg utelukkende for meg noen avsnitt om tiden etter 8. mai i Sandefjord. [vis utdraget]. Hvordan oppfatter du din posisjon generelt og i denne teksten spesielt i forhold til de ulike retninger innen okkupasjons- og rettsoppgjørshistorie? Du snakket nylig om dette med at det skulle finnes flere utganger.*

– Ja, her gjelder det helt bevisst. Den teksten der var skrevet bevisst tvetydig. Den er et forsøk på å bedrive kritikk av kritikken og revisjon av revisjonismen, som jeg mener har erstattet en svart-hvitt-tenkning med en grå-tenkning, hvor befolkningens tilpasning til okkupasjonsmakten var et nøkkelord. Jeg ville i stedet skrive om tilpasning som en nasjonal handling. Poenget mitt er at det i det ikke-heroiske dagliglivet lå en motstand, og at denne var viktig, ja den kunne være farlig, og jeg tror faktisk den var helt avgjørende for hvordan det hele gikk. Hvis okkupasjonsmotstanderne ikke hadde erobret de offentlige rommene, ville okkupasjonshistorien sett helt annerledes ut. ’Skjønt erobret’: Dels trakk man seg tilbake, nektet å delta. Del inntok man rommene. Nå er jeg ikke noen krigersk natur, men det at man ikke lot hirden få dominere gatebildet, at man faktisk ga hirden juling, det ble viktig. Dette var sånne perspektiver som jeg syntes det var morsomt og interessant å trekke litt fram.

– *Er det noe du vil legge til?*

– Krigen var noe av det jeg syntes det var mest interessant å jobbe med, for det hadde jeg ikke gjort før, jeg synes det var forfriskende, jeg prøvde bevisst, og med en egen understatement å utvikle en egen profil med dette. Men her må jeg legge til én ting til: Her var jeg virkelig oppe i noen vanskelige valg som gjaldt personvern. Hva kan og skal man skrive i en lokalhistorie om denne tiden? Jeg helte klart til en personvernlinje. Men det spørres om det var riktig å være så beskjeden. Det var for eksempel en historie om Ask-gruppa som ble rullet opp. Her leste jeg kilden i Riksarkivet, jeg kom på sporet av noe, og dette var like spennende å lese som en kriminalroman. Jeg kunne lese hvordan etterforskeren stadig kom nærmere sannheten og fant den lokale størrelsen det var snakk om. Vedkommende mann ble aldri dømt for dette, men for mye annet. Denne historien kunne nok ha vakt stor oppmerksomhet. Ekstra pirrende ville det jo vært ettersom en av dem som døde i fengsel på grunn av opprullingene var bestefaren til en av medlemmene i bokkomiteen. Men jeg valgte altså å ikke skrive om dette i det hele tatt. Jeg har mange ganger tenkt på at jeg kunne valgt annerledes, og jeg blir jo friere etter hvert.

– *Etter hvert som tiden går?*

– Ja, men det skjer også en utvikling i historikernes dominerende måte å tilnærme seg dette på.

Tidsskriftartikkelen ”Nye perspektiver på arbeiderbevegelsens vekst og fall”

(Arbeiderhistorie 2000)

– *Artikkelen presenterer seg blant annet som en kommentar til to artikler i Arbeiderhistorie som har kritisert din framstilling av ”arbeiderklassens vekst og fall”. Ble du oppfordret til å skrive artikkelen, følte du deg bare utfordret av de nevnte artiklene eller ville du skrevet den i alle fall?*

– Jeg brukte nok de to artiklene som en innfallsvinkel til å skrive noe jeg i alle fall hadde lyst til å skrive. Jeg ble ikke oppfordret til å skrive dette.

– *Ble manuskriptet trykket som det var, uten noen kommentarer fra redaksjonen i tidsskriftet?* Det ble trykket som det var; hvis det kom noen bemerkninger, må det ha vært rene detaljer.

– *Ble det lest av noen referer?*

– Ja, i alle fall en komité. Som tilbakemelding fikk jeg beskjed om at *Arbeiderhistorie* til vanlig ikke publiserer debatt, men siden dette var noe annet enn polemikk, men heller et forsøk på en teoretisk artikkel, ble bidraget akseptert.

– *Hadde du et bilde av en eller flere mer eller mindre konkrete lesere inne i hodet da du skrev?*

– Ja, denne artikkelen er jo skrevet for fagfeller.

– *Men ingen konkret person?*

– Nei. De jeg argumenterte i forhold til tjente som sagt mer som påskudd for å gi form til artikkelen.

– *Så du har ikke hatt en så vidt sentral person som Knut Kjeldstadli i bakhodet?*

– Jeg kan ikke utelukke at det ligger noe slikt under, men jeg var i alle fall ikke dette bevisst.

– *I hvor stor grad framstod sjangeren 'vitenskapelig tidsskriftartikkel' som en etablert sjanger som du måtte tilpasse deg?*

– Tja, den er jo en sånn type sjanger som jeg jo kjenner, men jeg ønsker jo også å gjøre den litt personlig, litt mer direkte. Slik sjangeren ofte framstår i *Historisk tidsskrift* er den ikke noe ideal for meg, snarere vil jeg som sagt skrive litt mer personlig. Det er vel derfor jeg nesten ikke har skrevet i *Historisk tidsskrift*. I dette tilfelle var det noe jeg ønsket å formidle som jeg synes ville passe som en artikkel i årboka *Arbeiderhistorie*..

– *I hvilken grad og på hvilken måte skiller denne sjangeren seg fra a) en bok som den du nå skriver om fotballhistorie... b) en lærebok som Veier til vår tid, c) et verk som Sandefjords historie.*

– Artikkelen er jo ledd i en faglig diskusjon beregnet på et lite antall faglig interesserte og kvalifiserte, ikke nødvendigvis bare akademiske. Det er mye som forutsettes kjent. Men det er samtidig ikke diskvalifiserende å skrive folkelig og greit i en slik sammenheng heller. Tvert imot tror jeg det er det man bør gjøre. Det fører til at man disiplinere seg selv og sier ting rett ut i stedet for å pakke det inn.

– *Kan du fortelle om leserreaksjoner på og mulige virkninger av artikkelen??*

– Ja og nei. Jeg har verken mottatt noen leserreaksjoner eller noen manifeste virkninger. Den jeg har snakket med om artikkelen er Einar Terjesen som er medlem av redaksjonskomiteen.

– *Hvordan vil du selv beskrive målet eller målene du hadde med å skrive artikkelen?*

– Her kan du få en kort eller en lang versjon. Jeg vil gi den lange: Som utdannet sosialhistoriker har det for meg vært en lang bevegelse hvor jeg har blitt stadig mer tvilende til sosialhistorien, ja grunnleggende kritisk, til de grunnkonsepsjoner som sosialhistorien hviler på. Jeg tror deres tid er forbi og at man må begynne å finne ut av andre ting. Når man altså befinner seg på leting og synes man endelig har funnet noe, blir en slik artikkel et egnet medium for offentlig å "se lyset". Da jeg hadde lest Cabreras om diskurs, slo det meg at "Ja, sånn kan man se det, her begynner det å nærme seg", og jeg hadde behov for å klargjøre dette

for meg selv, dernest å initiere en debatt. Og dermed bidra til noe som kunne bli en ny vending i noe som etter hvert begynte å bli gammeldags og stivt.

– *I hvilken grad ble disse målene oppnådd?*

– Jeg har altså fått lite tilbakemelding. Jeg har fått klargjort mye for meg selv, men jeg har egentlig ikke følelsen av at jeg har initiert noen debatt.

– *Artikkelen argumenterer kraftfullt for at historikere bør åpne seg for diskurs som begrep. Hvilket gjennomslag har dette synspunktet fått i fagmiljøet?*

– Dette har vi jo vært inne på allerede. Ordet og begrepet 'diskurs' brukes nok stadig oftere. Men jeg savner at man i den praktiske historieverdagen tar det på alvor. Nå kan det jo godt hende at det er mye som er på vei her, selv om det ikke har stått på trykk ennå.

– *Hvilket gjennomslag har det fått i din egen historieskrivning?*

– Norsk fotballs historie, som nå er i slutfasen, er et samarbeidsprosjekt mellom meg og min kollega Matti Goksøy hvor vi begge skal kunne stå for alt som blir skrevet. Derfor har jeg ikke presset disse synspunktene på her. Men vi har nok begge vært på glid. Jeg tror ikke vi bruker ordet "diskurs" mer enn én gang i teksten, og da er det Matti som gjør det. Det har vært et bevisst valg å holde dette i bakgrunnen. Men jeg har jo tatt opp diskursbegrepet i min artikkel i *Nytt norsk tidsskrift*. Kanskje vil jeg inkludere dette mer i min egen forskning i framtiden, ja det håper jeg at jeg vil.

– *Hvordan vil du beskrive forholdet mellom ditt historiesyn og det eller de dominerende historiesyn i norsk arbeiderhistoriemiljø?*

– I det etablerte miljøet stritter man nok sterkt imot de synspunkter jeg nå har kommet med. Men det jeg har stått for i det siste med de to artiklene, representerer nok noe nytt og ukjent for mange, og foreløpig har det altså ikke vakt noen respons. Men den kommer kanskje, historikere er ikke de som er tidligst ute med forandringer.

To allmenne spørsmål fra Österbergintervjuet –97:

– *Det hevdes stundom at svensk historieforskning på 1800- og 1900-tallet har arbeidet mer faginternt enn for eksempel den norske, som i større grad har skullet tjene utenomvitenskapelige formål, særlig knyttet til nasjonsbygging. Aftenpostens kulturredaktør hevdet nylig noe slikt som at Peter Englund var den første som, med «Poltava» selvsagt, brøt med den svenske tradisjonen her. Kan du gjengi ditt hovedinntrykk av hhv. svensk, dansk og norsk historieforskning når det gjelder dette med det vitenskapsinterne kontra det eksterne ?*

– Jeg kan nok for lite om dette til at jeg ønsker å svare. Jeg ville nok tro at det er en forskjell mellom Sverige og Norge, men neppe mellom Danmark og Norge. Dette er blant alt jeg håper å lære mer om i årene som kommer.

– *Nedenfor finnes noen «innebygde utsagn om vitenskap» som jeg mente å trekke ut av de fire tekstene jeg analyserte i min hovedoppgave. Hvilke av disse utsagnene ville du helst ikke formidle, og hvilke savner du?*

Innebygde utsagn om vitenskap

Vitenskap kan her (primært) forstås som...

[Intervjueren presiserte etter en liten misforståelse at ordet ”primære” ikke skulle tillegges vekt.]

1. ...*kamp om hegemoni mellom vitenskapsfolk*: *
2. ...*samarbeid mellom vitenskapsfolk*: *
3. ...*kritisk meningsutveksling*: FO: *
4. ...*avbalansert drøfting*: FO: *
5. ...*teoretiske overveielser*: FO: *
6. ...*teoretisk-politiske overveielser*: *
7. ...*empiriske undersøkelser*: FO: *
8. ...*kritisk refleksjon over empiri (kildekritikk)* *
9. ...*kvantitativt betont oppsummering av empirisk undersøkelse*: *
- *
10. ...*fortolkning av empiri* : – FO: – Ja
11. ...*kombinert kvantitativ/fortolkende oppsummering av empiri*: FO: – Ja
12. ...*opdagelse av ny, sann innsikt*: FO: – Ja

– *Jeg vil nok svare ja på alle punkter bortsett fra de to første og nummer 6, de politiske overveielsene. Med hensyn til dem er det nok en forskjell mellom meg og Knut Kjeldstadli, jeg vil nok dempe det politiske mer enn hva han gjør. Ellers vil jeg si at alt dette hører jo inn under vitenskapen. Men 1 og 2 bør vi vel holde unna en vanlig historisk framstilling, kanskje. Ikke for det, selv kamp om hegemoni kan jo ha sin plass, det behøver jo ikke bare dreie seg om personlig vinning, men om stillingen til et vitenskapelig standpunkt man står for og tror på. Om jeg nå savner noe slikt vitenskapsbilde? Nei, det har jeg ikke kreativitet til å tenke fram. Det ville være interessant for oss som driver vitenskap i dag å utforske og sprengre grensene for hva vitenskap er. Vitenskap er jo ingen spesiell ”ting”, det er jo noe som konstrueres og brukes. Samtidig må det ligge visse grunnleggende faglige premisser i bønn for all vitenskap. Det er vanskelig å si hva man kan være foruten.

(8)

Guide for intervjuer med lesere av

Nye perspektiver på arbeiderklassens vekst og fall

(JLT 020508)

(Guiden lages med utgangspunkt i '020213 Intervjuguide Sandefjord')

INNLEDNING: Jeg vil begynne dette intervjuet med å fortelle ørlite grann om meg selv. Dernest vil jeg spørre litt om hvem du er.

Og apropos det: Jeg kommer ikke til å anonymisere disse leserintervjuene, men kommer til å sende deg dem til gjennomlesning og godkjenning. Jeg håper du vil være maksimalt åpenhjertig og ærlig, dersom det kommer ting fram som det vil være uheldig å offentliggjøre, kan vi ta det bort i forbindelse med godkjenningen. Her følger jeg en annen yrkesetisk praksis enn jeg tidligere har gjort som journalist. Jeg prøver å tolke de forskningsetiske retningslinjene for humaniora og samfunnsvitenskap relativt strikt ved å sørge for åpenhet og samtykke. Dette med godkjenningen er spesielt aktuelt fordi jeg gjerne vil gjengi intervjuene temmelig nøyaktig som vedlegg til avhandlingen, slik de lyder på lydbåndet. Den slags utskrift kan være uvant å lese når man ikke er vant til det. Vi snakker som kjent langt, langt fra sånn som vi skriver, bortsett fra muligens noen få av oss, Johan Borgen var visstnok en slik en.

Etterpå vil jeg spørre litt om dine samfunnsmessige holdninger generelt og syn på historieteori og spørsmålet om arbeiderklasse og klassebevissthet spesielt. Så vil jeg stille en del spørsmål som spesielt gjelder Olstads artikkel. Noen av spørsmålene vil nok vise seg å overlappe hverandre, da hopper vi bare over svarene hvis det er naturlig.

*[Litt om meg selv: Utdanning, forskningsformidlingsengasjement, forskningsengasjement.]

*Så ber jeg deg fortelle kort om din utdanning, ditt arbeid, hvor du er vokst opp, hvor og i hva slags miljøer du har oppholdt deg seinere i livet.

*Hvordan vil du kort beskrive dine sosiale, politiske og kulturelle holdninger?

*Er det noen samfunnsmessige begivenheter innen- eller utenlands som har engasjert deg i særlig stor grad det siste året, altså på den måten at den eller de har berørt deg sterkt?

*Hva har du i hovedsak arbeidet med forskningsmessig, og hva er du i ditt arbeid som historiker særlig opptatt av for tiden?

*Vi venter ennå litt med Olstads artikkel når jeg spør om du kan gi en slags kortfattet kombinert faglig og politisk biografi av deg selv.

*Hvordan ville du, i et par setninger, framstille de ulike posisjonene som eventuelt finnes mellom norske historikere med spesiell interesse for arbeiderhistorie og andre folkegrupper historie?

*Hvor godt kjenner du Olstads forfatterskap? Hvordan vil du skissere hans faglige og politiske plassering, ev. også biografi?

*Så til artikkelen. Når leste du den første gang?

*Kan du gi en allmenn karakteristikk av artikkelen?

*La oss si at Olstad skulle skrive en tekst om samme i hovedsak teoretiske emne av samme omfang i a) en lærebok for videregående skole, b) i en lokalhistorie: Hva ville han gjort annerledes i de to andre sjangrene?

*Hva gjør denne artikkelen til en vitenskapsintern fagartikkel?

*Kan du gi en allmenn vurdering av artikkelen?

*Kan du prøve å huske hva du følte da du leste artikkelen første gang/nå før intervjuet? Det kan for eksempel være irritasjon, begeistring, frustrasjon, diskusjonslyst, tristhet, *you name it*.

*Kan du mer spesifikt peke på svakheter og styrker ved artikkelen?

*Kan du huske noen spesifikk kritikk eller ros av artikkelen som du har hørt fra kolleger eller andre siden den ble trykt?

*Hvilke lesere, hvis noen, tror du forfatteren har hatt i tankene da han skrev artikkelen? Her kan du navngi konkrete lesere eller svare mer allment.

*I innledningen til årboka hvor artikkelen er publisert, skriver redaktøren, Einar A. Terjesen, at Olstads artikkel 'i utgangspunktet [er] et debattinnlegg rettet mot to artikler som tidligere har vært trykt i årboka. (Den ene er skrevet av ham selv.) Olstad bruker likevel disse artiklene bare som et utgangspunkt for å reflektere videre...' Gir dette en beskrivelse av fordelingen mellom debatt og selvstendig refleksjon?

*Bortsett fra de navngitte – Terjesen og Grove/Heiret – er det særskilte forskere i inn- og utland Olstad posisjonerer seg overfor?

*Hvordan vil du gjengi Olstads resonnement i denne artikkelen?

*I motsetning til mange andre som diskuterer "New Cultural History" hvor altså diskursbegrepet står sentralt, henviser Olstad bare til én spesifikt diskursteoretisk artikkel. Hvorfor tror du han har valgt å gjøre det slik?

*Kan du huske hva forfatteren av den hyppig siterte artikkelen heter?

*Hadde du hørt om ham før du leste artikkelen? Hva hadde du ev. lest av ham?

*Har du lagt merke til eksempler på det vi i dagligtalen gjerne kaller særskilte retoriske virkemidler i artikkelen?

*Til slutt vil jeg gjerne ha deg til å kommentere noen sitater fra artikkelen. Og her vil jeg ikke presisere med mer eller mindre ledende spørsmål.

#'Vi ser da at for eksempel Grove og Heiret er opptatt av arbeidsplassen som "identitetsskapar". Innenfor diskursteorien kan vi ikke tenke slik'

#'... ettersom det i sosialhistorien har vært en tendens til å se visse kategorier og begreper som mer gyldig uttrykk for virkeligheten enn andre. Som at standstankegangen skjulte de virkelige klasseforholdene, og at disse i og med utviklingen av produksjonsforholdene på 1800-tallet framtrådte mer nakent; dermed kunne klasseforholdene for første gang gripes og forstås slik de virkelig var. I diskursanalysen kan vi ikke tenke slik.'

#'Den samme utvikling av sosiale relasjoner mellom partene i arbeidslivet som skal ha bidratt til "arbeiderklassens fall", blir hos Grove og Heiret en årsak til at det på 1960-tallet, og først da, blir "meningsfylt å tala om Stord-arbeidarane som ein del av arbeidarklassen". /I diskursanalysen kan vi ikke nøye oss med så enkle resonnementer om forholdet mellom språk og virkelighet, som jo først konstitueres gjennom det språklige feltet.'

#'Ikke bare lar diskursteorien seg bedre forene med nye innsikter enn våre gamle redskaper. Den er også elastisk nok til å kunne innlemme resultater fra den gode, gamle sosialhistorien. Riktignok kan vi ikke opprettholde en direkte årsakssammenheng mellom objekt og subjekt, mellom materielt grunnlag og bevissthet – ja, disse elementene blir i seg selv resultater av en språklig diskurs. Men se om ikke resultatene kan smugles inn bakveien. Den sosiale virkeligheten, som kunne og kan analyseres med sosialhistoriens metoder og teoretiske arsenal, er der fremdeles.

*Er det noe du gjerne vil legge til til slutt?

(9)

Intervju med Terje Halvorsen, leser av *Olstad 1*,

Arbeiderbevegelsens Arkiv, 22.05.02

Presentasjon av transkripsjonstegn

Kursiv	Særlig trykktungt ord eller stavelse samt enkelte sitater og titler (framgår av sammenhengen)
☺	Latter med stemme
☺	Ustemt latter
☺ ord ☺ og ☺ ord ☺	Leende tale
... ..	Pause på ca 2, 4 og 6 sekunder
[ord 1] [ord 2]	Overlappende tale
X	Uforståelig tale
Mm	Lyd for samtykke (= Ja)
Mhm	Lyd for erkjennelse (= "sier du det? Det var interessant")
'ord'	Ordet er uttalt som etslags sitat fra en annen
"ord"	Sitat fra skriftlig kilde
{ord}	Ord som JT legger til i spørsmål hentet fra intervjuguiden, som altså avviker fra den skriftlige guiden, omsluttet av klammeparenteser.

Vedr. dialektgjengivelse:

I disse intervjuene har jeg beflittet meg på å gjengi dialektene med noenlunde nøyaktighet. Hensikten er imidlertid ikke å gi noen dialektprøver, men å gi en for mitt formål adekvat gjengivelse av samtalen/intervjuet. Det er også et poeng at leseren av avhandlingen, idet han/hun støter på sitater fra intervjuene, umiddelbart skal forstå. Det spesielle tegnet for latter, tegn for overlappende tale og for ulik sitering/herming er forklart i rammen ovenfor, fonetiske tegn er bevisst utelatt og former som *æ'kke* og *no'n* er valgt i stedet for *ække* og *non* for å lette forståelsen. Fravær av avsluttende *r* i verb/presens og i subst/pluralis/ubest. er markert. Likeledes skiller jeg mellom for eksempel *eg, e, jeg (jæj)*

og jæ og mellom former som lissom/ liksom og asså/altså. Ord som blir uttalt i samsvar med antatt vanlig bokmålsuttale beholdes i skriftspråkets form (eks. tid for *ti*, lasset for *lasse*, interessert for *intressert*, annet for *aent*, og for *å*) Transkripsjonen er resultat av én gangs avspilling/transkribering og én gangs avspilling/korreksjon av transkripsjonsutkastet, og kan dermed inneholde enkelte mindre feil.

Intervjuet

T: Det er tjueandre mai 2002 og jeg sitter på kontoret til Terje Halvorsen i Arbeiderbevegelsens arkiv. Og 'jeg vil begynne dette intervjuet med å fortelle ørlite grann om meg selv.' Og jeg har da en intervjuguide som jeg da går etter, som da er felles for disse tre intervjuene, og så 'derne vil jeg spørre litt om hvem du er. Og apropos det {så kommer} jeg ikke til å anonymisere disse leserintervjuene, men jeg kommer til å sende dem til gjennomlesning og godkjenning. {Så} jeg håper {at} du vil være maksimalt åpenhertig og ærlig, dersom det kommer ting fram som det vil være uheldig å offentliggjøre, {så} kan vi ta det bort i forbindelse med godkjenningen. {Og der} følger jeg {altså} en annen yrkesetisk praksis enn jeg tidligere har gjort som journalist.' {Jeg var i, var redaktør for noe som heter *Apollon* ved Universitetet i Oslo i den forrige jobben min, og da er det jo slik at, at hvis en fyr har sagt noe, så skal det litt til for å trekke det tilbake, men her prøver jeg å 'tolke de forskningsetiske retningslinjene for humaniora og samfunnsvitenskap {som du sikkert kjenner sjøl} relativt strikt. {Og} dette med godkjenningen er spesielt {viktig} fordi jeg {altså} gjerne vil gjengi intervjuene temmelig nøyaktig som vedlegg til avhandlingen, slik {som} de lyder på lydbåndet.'

H: Ja

T: {Eh, jeg skyter inn at hvis jeg refererer til den direkte i avhandlingsteksten, så kommer jeg jo selvfølgelig til å legge vekt på å gjøre dem tilgjengelige, da.

H: Mm

T: Eh 'Den slags utskrift {som du da får fra meg om x antall uker} kan være uvant å lese når man ikke er vant til det. Vi snakker som kjent langt, langt fra sånn som vi skriver.

{Ett,} etterpå vil jeg spørre litt om dine samfunnsmessige holdninger generelt og syn på historieteori og spørsmålet om arbeiderklasse og klassebevissthet spesielt. Så vil jeg stille en del spørsmål som spesielt gjelder Olstads artikkel. {Og} noen av de spørsmålene {de kan} vise seg å overlape hverandre, {så} da hopper vi bare over svarene hvis det er naturlig.'

Ja, men altså *jeg* er eh jeg er femogførti år og har den første porsjon utdanning fra sånn eh relativt kort etter gymnaset i sin tid, og da tok jeg nordisk og historie og musikk, og så har jeg vært ute i arbeidslivet hvor folkeopplysning og sånt og forskningsformidling har vært sånn fellesnevner. Folkehøyskole, Sosialistisk Opplysningsforbund, eh Norges allmennvitenskapelige forskningsråd, og så var det da at jeg som i motsetning til en del kamerater av meg som har fått ålreite jobber og som har ikke tatt, og greid seg uten hovedfaget, så var jeg *hysten* på det. Så da jeg hadde en jobb i Oslo kommune som jeg ikke trivdes med for etpar år sia, det, par, det begynner å blir endel flere, så hoppet jeg av og tok hovedfag i nordisk. Og skrev om formidling av vitenskap. For jeg ønsket å finne ut endel som jeg egentlig hadde lurt på i alt dette arbeidet hvor jeg blant annet hadde en del millioner å rutte med i forskningsrådet til å lage TV-programmer og utstillinger og alle mulige sånne ting, "hva er det egentlig man får fram?" av det genuint vitenskapelige.

H: Mm.

T: En ting er resultater og morsomme spørsmål og sånn, men hva er den vitenskapelige tenkemåten, så å si, ut i ut i folket, det har, det har vært min sånn kjepphest, da.

H: Mm.

T: Og da jeg skrev hovedoppgave om *det*, så forelsket jeg meg også da i noe som jeg kalte flerstemmighet i sakprosa.

H: Mm.

T: Forkastet idealet om at den gode sakprosa teksten er enstemmig og entydig.

H: Mm.

T: Som jeg vel egentlig hadde lært.

H: Mm.

T: Og så fikk jeg anledning da til å jobbe i praksis med det, i det *Apollon*, som jeg nevnte, etpar år, og så fikk jeg stipend.

H: Mm.

T: Til å skrive doktoravhandling og gå videre på de tingene, for det var noen som syns det var noen gode ideer der.

H: Mm.

T: Så det var kort om meg sjøl, og 'Så ber jeg deg fortelle kort om din utdanning, {} arbeid, hvor du er vokst opp, hvor og i hva slags miljøer du har oppholdt deg seinere i livet.'

H: Ja, du får i så fall supplere meg med spørsmål hvis det er ting jeg ikke svarer på.

T: Det gjør jeg.

H: Eh, ja, jeg er født i nittenfjor, og vokst opp i Oslo, eh i et eh ja, si et ja arbeiderklasse-, lavere funksjonærmiljø. Eh, politisk eh vokst opp i et miljø ganske langt utpå venstresida, kommunistisk miljø, eh bevega meg da i seinere år over mot eh SV, da det ble danna, eh tok eh da historie, statsvitenskap og tysk på universitetet med historie som hovedfag i nitensøtti, eh jobba etpar år som lektor i ungdomsskolen, Ski ungdomsskole, eh deretter som stipendiat, først på ped.sem., så på Historisk institutt

T: Mhm.

H: med, med stipend fra forskningsrådet, men avbrøt da den stipendperioden fordi jeg søkte og fikk jobb da det ble eh etablert et nytt studium i samtidshistorie på det som i dag er Høgskolen i Lillehammer, men som dengang het Hedmark og Oppland distriktshøgskole. Og der har jeg i grunnen vært ansatt siden, er det fortsatt, selv om jeg altså nå har permisjon for å skrive AUFs historie, men før det har jeg selvfølgelig også hatt permisjoner i perioder, for å gjøre dels tilsvarende ting eller dels for å eh gjøre ferdig noen forskningsarbeider, men i all hoved, men fortsatt har jeg altså da vært ansatt der siden januar seksogsoetti.

T: Ja, forresten, du sa opphav og sånt no, så glemte jeg jo å skyte inn som du sikkert veit da at jeg er av sånn historikerfamilie

H: Mm.

T: og du kjenner

H: Mm.

T: helt sikkert

H: Mm.

T: Stein som har vært endel på

H: Mm. [Kjenner også]

T: [Kjenner vel også min bror Øyvind] som jobber der nå

H: han er vikar der oppe nå

T: Nettopp

H: Ja, jada. Det gjør jeg. Ja. Så det er vel i grunnen kanskje det jeg, vet ikke om det var noe annet du.

T: Nei, det er bra det. Eh. For jeg kommer tilbake til noe med

H: Mm.

T: Vitenskapelig produksjon og sånne ting. Eh. 'Hvordan vil du kort beskrive dine sosiale, politiske og kulturelle holdninger {i dag}?

H: I dag? . Eh, nei eh en noe eh blassere sosialisme sånn ☹ i likhet med de fleste andre ☹ , eh men ellers så er jeg jo da, som over seksti år, så blir man jo lett litt konservativ og og jeg har vel forsøkt å holde fast på endel tradisjonelle holdninger, som eh kanskje ikke er like in i dag alle sammen, sånn uten at jeg akkurat ska begynne å definere hva jeg nå måtte mene nå og siden, og mente før og sånn, det er nå ikke så lett å huske korrekt i alle til, i alle henseende, det er vel kanskje ikke så nødvendig heller. Eh, så kan si jeg er en, er en, betrakter meg som stående på eh politisk på venstre fløy fortsatt, med en betydelig skepsis til denne markedsøkonomiens inntog både nasjon, internasjonalt, utbredelsen og og og nasjonalt og og denne generelle tendensen til å marsjere mot høyre, eh, det er det, så det *politiske*, eh, ikke no spesielle holdninger jeg har behov for å flagge, flagge ut, det er mer en sånn generell posisjonsbestemmelse, eh ja.

T: Kanskje "menneskerettigheter"?

H: Ja, eh menneskerettigheter? Ja

T: Ja, altså det æ'kke for å være

H: Ja

T: Hvis det er en sånn, signaliserer, jeg bare kaster ut det eksemplet

H: Ja

T: Holdninger til noe som er

H: Ja

T: sentralt

H: Ja, du kan si atte no, en av de erfaringene jeg mener å ha gjort da, det er jo at at eh man på venstresida hadde en tendens til å, i fokuseringen på sosial likhet og og frigjøring hadde en tendens til å ta litt lett på spørsmål om demokrati og menneskerettigheter, og det har jo vist seg å være en grunnleggende svakhet, og atte, det er forsåvidt et område som jeg mener eh det kan være behov for en betydelig selvkritikk fra både min egen og kanskje andres side, på når det gjelder, kan ikke, realisere sosial frihet og og større grad av likhet, eh uten demokratisk kontroll nedenfra, med fulle demokratiske rettigheter, det var en en type sjølkritikk som, det har tatt for *lett* på det. Ja.

T: 'Er det noen samfunnsmessige begivenheter innen- eller utenlands som har {berørt deg særlig}, engasjert deg i særlig stor grad det siste året, altså {i den} på den måten

H: Mm

T: at den eller de har berørt deg sterkt?

H: . Ja eh, har vel eh, kan vel si at jeg syns både, denne terroraksjonen ellefte september og og og Midtøsten-konflikten er to to begivenheter som selvfølgelig har, og da, krigen i Afghanistan da, som følge av det første først og fremst da, har har *prega* meg selvfølgelig, det har vel, forsåvidt ikke betydd no sånn revolusjonerende nytt for min *tenkning*, i og for seg

T: Mhm. Eh. 'Hva har du i hovedsak arbeidet med forskningsmessig, og hva er du i ditt arbeid som historiker særlig opptatt av for {tida}?

H: Jeg har mye eh, ja i *forskning* så har jeg først og fremst jobba med arbeiderbevegelsens historie, ulike aspekter av det. Eh, fra min egen bakgrunn vært opptatt av, skal vi si kommunistisk, kommunismens historie, da først og fremst den norske, eh men også andre deler av av arbeiderbevegelsens historie, fagbevegelsens historie for eksempel, har da skrevet og vært med på flere bøker og artikler om, da også fortrinnsvis norsk, selvfølgelig, og eh for tida så holder jeg på å skrive *AUFs* historie. Som selvfølgelig også da innebærer å gå inn i inn i arbeiderbevegelsens generelle his, den politiske arbeiderbevegelsens generelle historie i Norge i betydelig grad også, *det* er min eh min *forskningsprofil*. Eh, i undervisning har jeg selvfølgelig vært nødt til å, også gå inn på andre emner, selvfølgelig, men det er jo da en annen, annen sak.

T: Hvis du nå skulle, på en måte, helt uavhengig av hvor du kan få oppdrag og sånt no, lage en videre forskningsprofil de nærmeste femten åra, vil det eh følge akkurat samme spor?

H: Jeg tror vel det i *hovedsak* ville følge følge samme spor, men det er klart, det er jo andre emner som jeg også syns er eh spennende å gå inn i og som kanskje også ut, internasjonalt, men som *forsker*, så tror jeg nok at jeg eh som *formidler* kunne jeg tenke meg å jobbe også med andre ting, internasjonal historie og sånn, men men som forsker sjøl, så tror jeg nok jeg skal se at jeg, det er først og fremst der jeg mener å ha, kunne ha noe å bidra med videre.

T: Bra.

(Hoppet naturlig nok over guidens spørsmål 'Vi venter ennå litt med Olstads artikkel når jeg spør om du kan gi en slags kombinert faglig og politisk biografi av deg selv.')

'Hvordan ville du, i etpar setninger, framstille de ulike posisjonene som eventuelt finnes mellom norske historikere med spesiell interesse for arbeiderhistorie og andre folkegruppers historie?'

H: . Å, det var et vanskelig spørsmål. Eh [☺ ☺ ☺]

T: [Ja, det syns de andre også, kan jeg bare røpe]

H: ☺ Ja vel. . Nei, de fleste som skriver om arbeiderbevegelsens historie har, gjør det vel utfra et slags eh jeg kan kalle det sånt *generelt felles verdigrunnlag*, så så no sånt voldsomt eh eh forskjellige posisjoner vil jeg vel ikke si det eksisterer *i dag*, men det er klart det har vært ulike posisjoner knyttet til ulike *vurderinger* a den historiske *utvikling* da, om man skal se det som positivt eller negativt, det gjelder jo da særlig sider ved Arbeiderpartiets utvikling fra fra mellomkrigstida og og videre. Eh, så det finns selvsagt ulike vurderinger i i enkeltspørsmål, men jeg er, må si jeg æ'kke i stand til å vurdere akkurat ulike, ulike posisjoner, men det er klart det er *forskjeller* på den måten at noen er først og fremst fokusert på, skal vi si eh *politisk* arbeiderbevegelse, og i den grad det er faglig, fagbevegelsen, så er man kanskje fokusert på eh de politiske sidene og politisk

T: Mm

H: funksjon og kanskje også endel organisasjonsmessige spørsmål, som eh med med ledelsens makt kontra medlemmene og sånn altså

T: Mm

H: "oligarkiets jernlov", som jeg syns det var spennende å teste da jeg skrev Jern og metall-arbeiderforbundets historie, å se, kanskje si at jeg kom ut med et relativt, relativt nyanterte svar, fordi det, fant ut at ledelsens makt avhang i høy grad av hvilke spørsmål det dreide seg om. Blant annet.

T: Mm

H: Men eh men eh så har man jo andre retninger som, skal vi si, som mere knytta mot arbeidslivsforskning, og som, skal vi si i større grad kanskje *ser*, har det som skjer på arbeidsplassen og den enkelte arbeiders eh stå, ser utviklingen mer fra den enkelte arbeiders ståsted på gølv, og selvfølgelig da ofte tar opp andre eh sider av utviklingen, for såvidt ikke alt, ikke nødvendigvis en *motsetning*, men eh man man har et annet fokus, en annen innfallsvinkel, men ofte være opptatt av eh og andre spørsmål, *der* er det en forskjell, selvfølgelig. Eh, kan bare sammenligne, for eksempel de to bind av Jern og metalls historie som Finn Olstad og jeg skrev, at det er klare ulikheter i i vinkling der, og enda mer hvis man for eksempel sammenligner mitt bind der med det som Hans Jakob Ågotnes skrev om *Bergen* Jern og metall, som er veldig klart *arbeidslivs-* og *hverdagslivs*fokusert på en helt annen måte enn det mitt tross alt er altså, som er mer retta inn mot den type eh spørsmål jeg nevnte, altså politisk plassering, betydning og og spørsmål om innflytelse innad i organisasjonen, mere, har mere *organisasjonen* i fokus, forbundet.

T: Nå er det X i valg av *tema* hos dere tre da

H: Ja, og og først og fremst *innfallsvinkelen* altså

T: Mhm

H: hvor vi hva vi hvor vi tar utgangspunkt

T: Ja

H: Ja

T: Så no *uenighet* mellom da Ågotnes og Olstad og og Halvorsen i det der, det syns du ikke du kan utlede av verket?

H: . Nei, kanskje ikke akkurat eh i seg sjøl, altså. Det det kan jo være eh spørsmål hvor jeg leser det de skriver hvor jeg kunne i sin tid ha satt et spørsmålstegn og sånn, det har jeg sikkert gjort, og vice versa, men eh først og fremst opplever jeg lissom at vi, i den grad det er forskjeller, så så det er det i alle fall mellom Ågotnes og meg, så er det fordi vi jo skriver rett og slett om om forskjellige *ting*.

T: Ja.

H: Det æ'kke motsetning, egentlig.

T: I det felles verket så kjenner du jo Olstads forfatterskap godt da, hvor godt kjenner du forfatt, eller, hvor, i hvilken grad kjenner du forfatterskapet hans, godt nok til å tegne et sånt riss av 'hans faglige og politiske plassering?

H: Nei, eh ☺ eh jeg kj, er jo litt vanskelig å svare på, for jeg kjenner han jo også relativt godt *personlig*, så

T: [Ja, da skulle det jo bare hjelpe det]

H: [Ja, ☺ ☺] Jaja, nei altså om han, han som han sjøl sier, så har han jo, har jo han da i motsetning til meg som har utgangspunkt, som har utgangspunkt i politisk historie, så har jo han i større grad utgangspunkt i sosialhistorie, men har altså da i seinere år eh beveget seg over seg mot, dels mot denne, diskursanalysen, men han har jo også vært innom eh en Gerhardsen-biografi, hvor han i grunnen, syns jeg nok, eh som er en utmerket biografi, eh, . nok skriver mere tradisjonell politisk eh framstilling, slik andre også ville ha gjort, bare atte ja, så så, han er jo for såvidt spennende fordi han har flere, flere *sider* da. Ehm. . Så jeg er vel ikke, uten at jeg skal vurdere det, helt sikker på om han i den biografien eh skriver han vel tross alt ikke eh en historie på den måten som han da seinere kanskje ville ha ha gjort seg til talsmann for.

T: Mm

H: sånn, ialfall bare, ikke no sånn konsekvent ialfall, på noen måte.

T: Men apropos ”konsekvent” så der det noe med, det vi begynte med her, å være så å si tro

H: Mm

T: eventuelt få en blassere sosialisme, [men liksom]

H: [Ja,] ja.

T: en sånn eh, er det no, vil det være no forskjell på deg og han der, sånn

H: [Jeg ville]

T: [X] *troskap* eller no sånn?

H: Jeg ville vel tro at den generelle tendensen vil være den samme

T: Mhm

H: men eh men han har vel, kanskje stått vil jeg tro, fra et eller annet tidspunkt i hvert fall Arbeiderpartiet nærmere enn det det jeg noen gang har gjort da, for eksempel, så det er klart det er en forskjell der.

T: Ja

H: Men ellers så må jeg jo si, han har jo også skrevet *byhistorie* og andre ting, så idretts-, fotballforbundets historie, så han er veldig *allsidig*, og tidligere også idretts-, idrettens historie, et bind der, så han er jo en veldig allsidig historiker, fått en veldig *stor* produksjon, og og og forsåvidt da mange mange s ulike interesseområder, så han har jo veldig *spennvidde* da, som historiker.

T: Ja

H: Det går jo’kke, går jo’kke bare på på arbeiderbevegelse og fagbevegelse, i hans tilfelle.

T: Jeg nevner det at, at han har skrevet lærebok

H: Ja

T: og det er en del [av mitt korpus]

H: Ja, ja ja

T: jeg har bare tre tekster i korpuset mitt

H: Mm

T: og det andre er et utdrag av *Sandefjords historie*

H: Ja

T: Så jeg hakk, jeg ha’kke valgt så mye i den profilen

H: Mm

T: Men på den annen side så er det i *begge* de, så er det også betydelig vekt på arbeiderbevegelsen

H: Mhm

T: samarbeidet holdt på å ryke, da jeg intervjuet sanne folk som var med på å produsere den læreboka

H: Jaha

T: som syns at han at han bare skrev Arbeiderpartiets historie.

H: Ja, ☺

T: *Jeg X* [sier ikke at det var sånn]

H: [Ja, ja]

T: men jeg sier at det var sånn, men jeg sier at konfliktlinjen gikk der.

H: Ja.

T: Nå skal vi over til ’den artikkelen. Når leste du den første gang?’

H: Ja, si det, det må jo ha vært da årboka kom da, og det må jo da ha vært i 2000, så

T: Ja

H: det rimeligvis.

T: Ja, for du jobber her delvis, og da leser man den med en gang den kommer.

H: Ja, det gjorde jeg, men det jeg er jo abonnent

T: Ja

H: på årboka og, så og og så jeg ville vel uansett ha lest den selv om jeg hadde sittet i ordinær jobb på Lillehammer, så ville jeg vel sikkert ha ha kasta meg over den som en av de, en av de første

T: Ja. Eh. 'Kan du gi en allmenn karakteristikk av {artikkern}?'

H: Ja, eh hva tenker du på da, min opplevelse av den eller [hvordan den framstår sånn]

T: [ikke vur vur] ikke vurdering men liksom hvis du skulle bes, ja, kanskje jeg legge inn det "hvis du skulle beskrive den for noen studenter", hva hva er dette her for en artikkel, hvordan handler den, hva handler den om?

H: Ja, det er jo forsåvidt et slags eh . kritisk oppgjør med både den sosialhistorien han selv kom, har utgangspunkt i, og den eh boka han skrev tidlig 90-tall om arbeiderklassens vekst og fall, hvor han nå . ser kritisk på eh egne premisser og egne resultater i lys av da . denne innflytelsen fra denne språklige retninga og særlig den artikkelen til han Cabrera som har da tar som utgangspunkt.

T: Eh. 'La oss si at Olstad skulle skrive en tekst om samme i hovedsak teoretiske emne av samme omfang i a) en lærebok for videregående skole, b) i en lokalhistorie. {Og du skjønner jo hvorfor jeg velger disse to da, så det,} Hva ville han gjort annerledes i de to andre sjangrene?'

H: Enn i den artikkelen?

T: Ja

H: Ja. . Nei, det ville jo være da, da måtte han jo *anvendt* disse prinsippene da, på i framstillingen, og, det hadde jo vært spennende, selvfølgelig, å se hvordan det ville ville slått ut. Jeg eh, jeg ☹vet jo'kke hvordan det ville ☺ hvordan han ville gått fram for å for å gjøre det, men han eh, han måtte jo da nettopp eh måtte jo da nettopp tatt utgangspunkt i den eh *diskursen* da, som som gjaldt for de gruppene han sku han sku skrive om, til hvordan den har forandra seg, eh over den perioden som framstillingen dekker, så, ser her at i artikkelen går han jo mere inn på de, skal vi si de prinsipielle eh teoretiske eh *premissene* for en for en slik framstilling i så fall, mens han der eh når han skulle skrive *realhistorie* da, så ville han måtte anvende dem i praksis, så det er nå selvfølgelig, en annen, en annen sak. . Det har vel noe med å, hvordan han rent praktisk, hvor mye han ville tatt med av det, de teoretiske utgangspunktet inn i, og forklart for lesern, det vet jo'kke jeg da

T: Mhm

H: det ville han jo måttet gjøre i noen grad i afall, men det kunne jo gjøres i en innledning eller hva som helst.

T: Ja. 'Hva gjør denne artikkelen til en {vit} vitenskapsintern fagartikkel?' Hvis du er enig i at den er det, da?

H: Mm.

T: fordi jeg har [klassifisert den sånn]

H: [Mm. Mm. Mm.]

T: Hva gjør den til det?

H: ...Ja, det eh var et litt vanskelig spørsmål å svare på sånn på stående fot.

T: Eh, du kan tenke først sånn, vi når du skal lage sjanger[definisjoner]

H: [ja, ja, ja]

T: Så handler det jo litt om hvem man snakker *til* [da altså]

H: [Ja] Ja, det er klart han er jo, han skriver jo i en kritisk dialog med andre historikere, for det første. Eh men skriver på den annen side da eh selvfølgelig i en årbok som er, skal leses av ikke-historikere, og i den forstand forsøker han vel da å å skrive eh skal vi si allment begripelig og og og *forståelig*, så i den forstand, så er den kanskje, *er* den kanskje ikke utelukkende en ren, ren internvitenskapelig artikkel, eh, men det er klart den i *hovedsak* har bud, har budskap til kollegaer og, jo da inviterer til refleksjon over eh de utgangspunkt vi har når vi skriver, de eh ting vi tar, de premisser vi tar for gitt, og eh den, de forestillinger vi skriver ut fra når det gjelder forholdet mellom historiske fortidige virkelighet og de historiske aktørene og og måten vi vi da forklarer og beskriver deres handlinger og motiver på, ja.

T: Mm

H: Så, det er først og fremst en, en oppfordring til nytenkning og og og refleksjon langs nye veier, så å si, til kollegaer, vil jeg si, tross alt.

T: 'Kan du gi en allmenn vurdering av {artikkern}?'

H: . Ja, eh, hva tenker du på med vurdering?

T: Jeg mener om det er en *god* artikkel, om den, om den så å si treffer på *sida*, om den er *presis* nok, om den ja, all, alt sånt som du ville ha hvis du nesten skulle anmeldt artikkern, da.

H: Ja, jo altså jeg syns jo det er det er jo en god artikkel på den måten at den er *spennende*, og og eh . oppfordrer til eh nytenkning, og den er eh har den fordel at han er en av dem som ikke bare snakker diskurs, men også forsøker å forklare hva han *mener* med det, og det er jo kanskje første forutsetning for å få andre i tale. Eh som ikke nødvendigvis står på samme, posisjon i utgangspunktet. Så eh jeg syns alltid eh denne artikkelen som det Finn Olstad ellers skriver alltid er tankevekkende. Men det er klart det også er eh spørsmål som eh . kan være, framstå som *uavklart* og iallfall i noen grad eh om ikke selvmotsigende, ja jeg vil kanskje si uavklart, som det sentrale, hvor jeg, hvor jeg, hvor jeg nok føler trang til å sette et spørsmålstegn i margin her og der og kanskje også egger til motsigelse. Det er jo ikke nødvendigvis no negativt ved en eh artikkel da, at den, at den tvinger deg til å tenke gjennom dine egne posisjoner på en eh ny måte, og i den grad du holder fast på dem, iallfall gi en bedre begrunnelse for dem enn du kanskje har gjort før, så jeg syns jo alt i alt at det er en spennende og og og spennende artikkel, men ikke uten at man eh, at det er visse uklarheter og u eller *uavklarte* spørsmål som gjenstår og noen peker han jo på sjøl, og andre andre kan jo da enten skyldes at man når man skal skrive en kortfattet artikkel tross alt ikke kan gå inn i utførlige drøftinger av de spørsmålene, men det kan også være at han, at det er spørsmål han ikke har avklart sjøl, i sin egen tenkning, det det er ikke så godt for meg å si om det er det ene eller det andre eller om det er begge deler.

T: Tenkte kanskje på slutten, utenom den her guiden, å komme, få lov til å diskutere artikkern [litegranne mer sånn substansielt også.]

H: [Mm. Mm. Mm.]

T: Men nå spør jeg først om du kan husk, 'prøve å huske hva du *følte* da du leste artikkelen første gang' eh 'det kan for eksempel', og gjerne n *nå* når du leste'n igjen.

H: Mm.

T: 'Det kan for eksempel være irritasjon, begeistring, frustrasjon, diskusjonslyst, tristhet, *you name it*.'

H: Ja. .. Ehm. Nei, eh, det var vel en, jeg tro'kke det går an å si, bruke ett av de ordene, kanskje var det, var det, nei

T: Bruk flere av dem, da.

H: Ja, okey. Det var vel en blanding av nysgjerrighet og og . litt eh ehm . glede over å å lese en som går inn for den språklige vending og som jeg følte at jeg i allfall i rimelig grad *skjønte* ☺ hva mente ☺. Eh, samtidig som jeg selvfølgelig også da, som den, utfra min egen, mitt eget mer konservative ståsted kanskje hadde en sånn førstereaksjon: ”Ånei, ikke du *og!*” Med disse diskursgreiene

T: Mm

H: ikke sant? Eh, og det er jo da forsåvidt en reaksjon han sjøl innrømmer at han hadde også da han første gang ble konfrontert med dette her, og og så sånt sett så var det vel litt litt *det* også da, en litt blanda reaksjon, må jeg nok si. Eh, men det var altså en av de som jeg syns skriver om dette på en måte som tross alt er spennende å lese, så jeg kan’ke si annet enn at at jeg syns det var, alt i alt, var spennende, men men at jeg også er usikker på hvor langt, hvor fruktbar denne, tenkemåten egentlig, egentlig er og og hvor den egentlig bringer oss.

T: Mm.

H: En viss, viss usikkerhet på det punktet.

T: Ja. Eh, jeg har et spørsmål her

H: Ja

T: som du kanskje syns blir overlappende, men ’kan du mer spesifikt peke på svakheter og styrker ved artikkelen?’

H: Ja, en styrke syns jeg er at han, som jeg sier *forklarer*, forsøker å forklare lesern hva hva han mener med diskurs og hva han eh, i hvilken grad det da bryter med tidligere, ska vi si, paradigmer vi vi har skrevet innenfor, at han, den er klart og godt skrevet i så måte, og og . i den forstand eh mener jeg den er spennende og rimelig lett tilgjengelig når man nå skriver om såpass vanskelige spørsmål. Eh, svakheten er jo da, nettopp som jeg sier, at jeg syns det kanskje er *endel* eh *noen* spørsmål som framstår uavklart, som jeg altså selvfølgelig skulle ønske hadde blitt diskutert mere inngående, og at det kanskje også *er* noen formuleringer der som eh som i afall *tilsynelatende* kan synes å stå litt, være litt selvmotsigende. .

T: ’Kan du huske {på} noen spesifikk kritikk eller ros av {av den artikkern} som du har hørt fra kolleger siden den ble trykt?’

H: Nei, det, jeg tro’kke jeg har diskutert den med noen, så det eh faktisk ikke, nei, det har jeg ikke. Såvidt jeg, såvidt jeg kan huske, iafall, det er ..

T: . ’Hvilke lesere, hvis noen, {og nå tenk} tror du forfatteren har hatt i tankene da han skrev artikkelen? {Og} her kan du navngi konkrete lesere eller svare mer allment.’

H: Nei altså jeg, som jeg sa, så tror jeg nok den først og fremst eh har et budskap til eh fag, andre historikerkollegaer eller andre som *skriver* historie, men det er klart han presenterer jo sine synspunkter på en måte som vel betyr at han, og velger en, et *sted* å publisere som vel betyr at han har et ønske om å nå fram til de som er interessert i, historisk interesserte da, og særlig interessert i arbeiderbevegelsens historie mere allment, du kan si den ”opplyste allmennhet” innenfor det feltet, da, så det er vel begge deler.

T: Mm

H: Men kanskje primært historikerkollegaer, som vi var inne på her

T: I innledningen {så} skriver redaktør{} Terjesen, at Olstads artikkel {sitat} ’i utgangspunktet (er) et debattinnlegg rettet mot to artikler som tidligere har vært trykt i årboka. Den ene er skrevet av {Terjesen sjøl.}

H: Mhm.

T: ’Olstad bruker likevel disse artiklene’ {nå siterer jeg videre}

H: Mm

T: 'bare som et utgangspunkt for å reflektere videre...' Gir det {en beskrivelse av fordelingen mellom debatt og selvstendig refleksjon {som du synes er dekkende}}?

H: Ja, [det synes jeg]

T: [Ja]

H: Ja, for det er jo da også en en forsåvidt en kritisk dialog med disse to artiklene, men også med sine egne tidligere artik, produkter, historiske produkter og synsmåter, så forsåvidt en en eh *åpenhet* i tenkning som jeg synes er, kjennetegner artikkelen.

T: Og 'bortsett fra de navngitte, Terjesen og Grove/Heiret' og altså ham sjøl

H: Ja

T: som du nevner nå

H: Mm

T: 'Er det særskilte forskere i inn- og utland Olstad posisjonerer seg overfor?'

H: Ja, jeg mener, jeg opplever jo da at han eh han har jo egentlig posisjonerer seg i forhold til nesten alle som har skrevet om ☺arbeiderbevegelsen☺ for det, hvis du ser på dette med klassebegrepet, så har man jo da enten holdt fast på dette strukturelle, objektive klassebegrepet, eller så har man, som Olstad sjøl tidligere da, tatt utgangspunkt i det mere prosessuelle, subjektive klassebegrepet til Thompson, og her eh tar jo da forsåvidt Olstad farvel et stykke på vei med begge to liksom, det herre, og løsriver så å si klassebegrepet fra begge disse to, så i den forstand så er det er det jo en eh et, har det vel adresse til omtrent alle som har skrevet om eh disse spørsmålene før denne eh språklige vendingen ble satt på dagsorden, da, for alvor.

T: Og deriblant da selvfølgelig deg sjøl

H: Mm

T: og og og, eller

H: Ja

T: jeg legger merke til at du på en måte, du, fra første telefonsamtalen

H: Mm

T: så har du, så tar du det på en måte på en, litt humorfylt og imøtekommende måte

H: Mhm

T: Mens noen kanskje vil være mer sånn direkte sånn provosert, altså [akkurat den følelsen som du nevnte]

H: [Ja. Ja.]

T: "Også du, min Brutus!"

H: Jaja

T: Eh

H: Ja. Ja. ☺.

T: Men.

H: Det er riktig det, ja da.

T: Ehm

H: Ehm, ja.

T: Så da, kan vi vel kanskje være enige om at den er, med hans eget uttrykk, "effektiv" overfor

H: Mm

T: noen, og kanskje mindre overfor andre, men det

H: Ja

T: har du altså ikke diskutert med kolleger, da

H: Nei, eh, jeg vil jo tro at de som kritiserte han *den gang* for å, da han altså i denne *Arbeiderklassens vekst og fall* tok utgangspunkt i dette thompsonske prosessuelle, subjektive klassebegrepet, de vil jo ikke bli noe *mer* enig med han etter denne, etter at han tar farvel med *det også*, liksom, det ☺ fenomenet, men ☺ jeg har jo ikke diskutert det med dem. Eh . jeg sjøl, nei jeg har eh . har vel sjøl hengt igjen i disse, eller henger igjen i disse, hvis det går an å bruke et sånt uttrykk, i de tradisjonelle forestillingene, jeg har vel sjøl utgangspunkt i dette strukturelle klassebegrepet, og og syns vel, syns jo det er noe som blir borte når man tar bort

det, jeg ser imidlertid også, har sett nytten av å skille mellom det og dette prosessuelle klassebegrepet i fordi det i *praksis* jo tross alt er det siste som gir seg eh skal vi si, først og fremst gir seg historiske *utslag*, selv om man da selvfølgelig kan diskutere i hvilken grad det igjen er avhengig av en, klasse eksisterer som en gi, som en gitt struktur. Eh, for *meg* er det ikke uten videre rimelig å å bli med Finn Olstad videre på denne ferden, det er det ikke. Men eh, men jeg, samtidig så mener jeg man må være åpen til å *diskutere*, eh nye måter å se det på, man må ikke lukke seg for, når man blir utfordra, så sånn sett så syns jeg jo det er spennende, og så får man vurdere det, og se om i hvilken grad man syns dette er fruktbart og og gir mening, jeg kan nok se, se at vi på visse absolutt kan være *det*, det mener jeg absolutt. Eh, på den annen side, da, hvis, i den grad jeg vil holde fast på tradisjonelle oppfatninger, blir jeg jo da i hvert fall oppfordra til å begrunne det bedre, og det er jo bare, forsåvidt bare positivt at jeg tvinges til det, så jeg er litt eh ambivalent.

T: 'Hvordan vil du {gjens} gjengi Olstads resonnement i {} artikkelen?

H: Ja det er jo ikke så enkelt. Eh, fordi jeg vel kanskje syns at det er visse, visse uavklarte ting. Men vil du jeg skal gå inn på det, eller skal vi ta det etterpå?

T: Ta det etterpå.

H: Ja.

T: .. Jeg har tidligere bedt [deg vurdere presentasjonen og nå syns jeg hva slags]

H: [Ja, ja, ja, ja, ja, ja, ja, ja, ja.] Eh, nei altså, hans, jeg vil jo si at det essensielle er at begreper og språklige kategorier som klasse og sånn da

T: Ja

H: primært er en eh skal vi si *er et eget felt* som eh er eh redskaper vi vi ordner og forstår verden *på* og eh at den dette er eh et eget terreng, som han sier, som på en måte har sitt eget liv, med utspring i tidligere *diskurser*, da. Og eh eksisterer så lenge det er det han kaller de er *effektive*, men i den grad de, i det øyeblikk de ikke *er* lenger, så vil de bli erstattet med nye diskurser, som da er språk og og og *begreper* som vi nettopp bruker til å forstå og gripe verden på og fremme våre interesser for den saks skyld, og at for eksempel *klasse*, da, først og fremst er en eh kategori som blir en et begrep som blir eh *nyttig* og og for å fors, og *effektiv* for å forstå verden på i en i en gitt periode, gitte situasjoner, men at det *i og for seg* da ikke er avhengig av at det finns noe som objektivt sett kan kalles klasse, eller og, men men da først og fremst ha, har utgangspunkt i aktørenes egne språk og begreper, eh og at det, når det da ikke lenger snakkes så mye om klasse og *i dag*, så er det fordi det da ikke lenger er eh effektivt, eh ja.

T: Mm

H: Ja. Så han gir altså, skal vi si de *språklige* aspektene mye større *egentygd*, eller *egen*, de lever sitt *eget liv* i i i større grad enn man er vant til å se på det, og og . eh og da vil mer fokusere på, på disse *i seg selv*, og mindre grad på den, skal vi si, strukturer og sosiale rammer som aktørene, de som bruker disse begrepene da, opererer innenfor. Eh, men det er altså her jeg da også ser visse, visse *problemer* med hans, hans framstilling da.

T: Mm.

H: 'I motsetning til mange andre som diskuterer "New Cultural History" hvor diskursbegrepet står sentralt henviser Olstad bare til én spesifikt diskursteoretisk artikkel.'

H: Mm

T: {Av Cabrera, som du har nevnt.}

H: Mm

T: 'Hvorfor tror du han har valgt å gjøre det slik?'

H: Ja, *det* er vanskelig for meg å svare på. Jeg vil jo tro at han da må ha syns at den artikkelen til Cabrera var eh, at han på en måte har sett lyset etter å ha lest *den*, og at han syns den da har vært eh eh godt skrevet og med gode *poenger* som kanskje eh eh ikke har vært tilfelle med, med *andre*, jeg vil jo kanskje tro hvis han leste flere, så ville det blir flere ☺ flere standpunkter og flere tolkninger å forholde seg til ☺, kanskje enklere og, så om det skyldes at han, jeg går ut fra at han har *lest* flere, så hvorfor han da bare eh har valgt én å ta ta utgangspunkt i, må jo være for at han mener den er mest eh den som har gitt han mest, og som han mener er mest nyttig for eh for oss som historikere, av dem han har lest, men jeg vet jo'kke hvorfor han ikke bruker flere.

T: 'Hadde du hørt om {Cabrera} før du leste artikkelen?'

H: Nei.

T: Eh, har du lest selve den artikkelen i *Social History* som han

H: Nei.

T: refererer til? Nei?

H: Nei.

T: 'Har du lagt merke til eksempler på det vi i dagligtalen gjerne kaller særskilte retoriske virkemidler i artikkern?'

H: ... Nei, ikke nødvendigvis sånn, eh, syns jo, ikke noe spesielt jeg kan nevne, altså jeg syns jo eh Finn Olstad alltid *skriver* godt, han er flink til å formulere seg, så han, jeg ser jo selvfølgelig noen steder at han har noen, . eh poenger, men om det vil vil vil kunne henregnes til retoriske v'irkemidler, vet ikke jeg, som når han for eksempel da konfronterer eh Heiret og Grove med at det klassebegrepet de forkaster er det, har de tross alt klart å oppnå, finne fram til gode resultater ved hjelp av, eh og han gir jo'kke no eksempler på det, da. Men det er selvfølgelig et *polemisk* poeng han han snur

T: Ja, det var [mot dem, det var litt sånt jeg tenkte på]

H: [Ja, ja, ja, ja, ja, ja] for *eksempel*, altså.

T: Ja. Og dette, ikke sant, med å si at eh at kritikken mot ham selv er vel og bra, men de gå'kke langt nok.

H: Mm, ja, nei

T: Det er nok sånt

H: Ja, hm

T: Kanskje avvæpnings, jeg vet ikke

H: Mm

T: Ehm. Nå skal jeg 'ha deg til å kommentere noen sitater fra artikkelen.'

H: Mm.

T: 'Og her vil jeg ikke presisere med mer eller mindre ledende spørsmål.' Så det er bare kommentarer *hvis* du har. Ehm. Første sitat:

Vi ser da at for eksempel Grove og Heiret er opptatt av arbeidsplassen som "identitetsskapar". Innenfor diskursteorien kan vi ikke tenke slik.

H: . Ja, og der er vi da inne på det jeg ser som det problematiske hos, eller *uavklarte* hos Finn Olstad, nemlig, at jeg syns han . ja, dels er uavklart, dels kanskje noe selvmotsigende i forholdet mellom virkelighet og eh *diskurs* om en vil, da, det er altså de språklige kategori, nei ut fra hans eh syn, så vil jo da identiteten først og fremst være knytta til diskursen, som nå på en måte da lever litt eget liv, og da kan man jo'kke si at det er *arbeidsplassen*, som da er en eh konkret, materiell eh faktor som som er avgjørende, fordi det vil jo da utfra han aldri være noen, ingen diskurs vil da være en en ren refleks av, av for eksempel en arbeidsplass. Så eh

T: Sitat to:

...ettersom det i sosialhistorien har vært en tendens til å se visse kategorier og begreper som mer gyldig uttrykk for virkeligheten enn andre.

{Det er slutt, slutten av en setning.}

H: Mm.

T: Som at standstankegangen skjulte de virkelige klasseforholdene, og at disse i og med utviklingen av produksjonsforholdene på 1800-tallet framtrådte mer nakent; dermed kunne klasseforholdene for første gang gripes og forstås slik de virkelig var. I diskursanalysen kan vi ikke tenke slik.

H: Nei, det er jo da nettopp uttrykk for at eh det standpunktet han da kritiserer, det er jo da nettopp basert på at klasse er noe som eksisterer, og mens'n altså kan framstå, skal vi si, i eh *skjult form* eller dekk, som for eksempel, i et . som *stender* og som i et *standssamfunn* eh fra "standssamfunn til klassesamfunn", er jo et vanlig begrep og tittel på en historisk bok som *ser* det på denne måten utfra eh hans eh diskurs eh, altså Olstads diskurs- eh standpunkt nå, så vil jo det da bli feil, fordi det, det er jo da nettopp eh en *klassediskurs* er ikke mere riktig eller gal for den saks skyld enn en standsdiskurs eller hvilken som helst annen diskurs, de de er eh, de er diskurser som er eff, mer eller mindre effektive der og da, den ene æ'kke riktigere eller galere enn den andre.

T: Eh, sitat tre:

Den samme utvikling av sosiale relasjoner mellom partene i arbeidslivet som skal ha bidratt til "arbeiderklassens fall", blir hos Grove og Heiret en årsak til at det på 1960-tallet, og først da, blir "me{i}ningsfylt å tala om Stord-arbeidarane som ein del av arbeidarklassen". /I diskursanalysen kan vi ikke nøye oss med så enkle resonnementer om forholdet mellom språk og virkelighet, som jo først konstitueres gjennom det språklige feltet.'

H: . Ja, det eh, nå er det en stund siden jeg leste Grove og Heiret, så jeg har ikke hatt tid til å gå inn i den også nå, så jeg ehm

(kassetten snus)

H: Ja at det er det samme her, at eh det er diskursen som bestemmer eh skal vi si *klassebegrepets* vekst og fall, lever så å si sitt eget liv, og at man kan'ke da knytte det til den konk, uten videre til den konkrete utviklingen på Stord verft og og eh bakgrunnen til de som arbeider der, de kommer da fra ikke fra tradisjonell arbeiderklasse miljø slik som de ofte gjorde på på Østlandet, men fra fra eh primærnæringer og og miljøer med andre holdninger og tradisjoner enn tradisjonelle arbeiderklasse miljøer, eh, men de vil jo da være mindre interessant for eh for eh Finn Olstad, for det er jo da nettopp, eh som han sier, det vil bli for enkelt å knytte det til sånne sosiale prosesser, det er *diskursen* som her til syvende og sist det må knyttes til utviklingen av *diskursen* for å bli bli meningsfull. Eh akkurat på dette punktet så så har han da sjøl hatt eh hatt et spørsmålstegn ved ved Finn Olstads eh *teorier* om arbeiderklassens fall, da, fra fra sekstitallet, eh men det er jo da også standpunkter han sjøl ikke lenger forfekter, så det er forsåvidt ikke så veldig interessant å ☺ polemisere mot dem ☺ kanskje i dag.

T: Jo, men det inngår jo kanskje som et premiss i debatten likavæl

H: Ja, for *meg* gjør det [det at det ja]

T: [Ja, ja]

H: Jeg vet ikke om jeg skal si no om *det* eller om det

T: Si no om det, du.

H: Ja, altså . Finn Olstad knytter jo da denne begynnende fall til, blant annet da, det er selvfølgelig mange årsaker, men en av dem er jo da det knytta til eh den utviklingen som fant sted i, først og fremst innen *verkstedindustrien* da, i altså i Jern og metall eh på sekstitallet, hvor disse bedriftsklubbene blir eh altså hvor, som det er blitt sagt fra, utvikler seg fra *part* til *partner*. De får en betydelig økt makt, blant annet med rett til å, med produktivitetsavtaler, og rett til å forhandle om om om fordelingen av pro, bedriftens overskudd og så videre. Eh, dette er en ny situasjon eh og hos Finn Olstad, Finn Olstad mener jo da at dette bidrar til arbeiderklassens, til å svekke klassebevisstheten fordi eh de tidligere, skal vi si akkordforhandlinger da, som blir ført på gulvet mellom det enkelte akkordlag og og formannen på vegne av arbeidsgiver da, erstattes av kollektive forhandlinger hos en, skal vi si *klubbelite*, og dermed passiviseres så å si eh . skal vi si arbeidern på gølv, og samtidig med dette, disse produktivitetsavtalene så oppheves også da den tidligere eh, skal vi si arbeiderkollektivets motstand mot å la seg presse til økt ytelse, og så videre. Eh, det er jo da en tese hos han, den er selvfølgelig absolutt verdt å diskutere, men eh jeg . mente sjøl, og var skeptisk til den da han lanserte den, fordi jeg mener atte den økte klubbmakten på sekstitallet like gjerne kan sies å ha ha brakt, å ha styrket klassebevisst bevisstheten, det var tross alt ikke bare en elite som satt på toppen og forhandla, det var, de gjorde det jo i et samspill med resten av av klubben og medlemmene og og den, skal vi si, økte *innflytelse* som klubbene skaffet seg på sekstitallet den, udiskutabelt, den mener jeg bidro til styrket selvbevissthet også i, i arbeiderklassen, og det er jo da nettopp eh det som samsvarer med det Grove og Heiret også har kommet fram til når det gjelder Stord, for eksempel. Så jeg har vært skeptisk til den, om det er så enkelt, det kan være riktig, akkurat isolert sett, det han sier, men så må man da også se på den andre prosessen som etter min mening da virker i motsatt retning. Så jeg vil nok mene at det først og fremst var krisa på søttitallet og slutten på høykonjunkturen som eh skal vi si virket svekkende på arbeiderklassen. Det er min teori da for da

T: Mm

H: med fra en posisjon med sterk markedsrett, hvor det var etterspørsel etter arbeidskraft, så gikk man over i en periode med eh nedbygging av industri og arbeidsplasser, og det eh det eh vil alltid føre til svekkelse og og kamp om å, ja det mener jeg var en

T: Ja

H: vel så viktig faktor da, men det, der er vi altså da, forsåvidt er dette da en mindre interessant diskusjon, utfra, nå i dag da, med det, de posisjonene Finn Olstad i dag inntar.

T: Kunne det likevel hende at at du, det du nå egentlig kritiserer ham for er en, hva skal vi si, en monolittisk forklaringsmåte

H: Mhm

T: at han bruker én forklaring, henter én forklaring fra én del av arbeidslivet, som så skal ha gyldig

H: Mhm

T: het for hele det store store temaet

H: Ja

T: klassens fall?

H: Ja, ja nå sier han jo ikke at det bare er det, altså.

T: Nei

H: Men eh, det er ialfall en viktig faktor da

T: Hvor du peker på at det er [andre, ulike prosesser]

H: Mm. Mm.

T: løper sammen.

H: Mm.

T: Og da *kunne* det jo tenkes at at han her er inne på en galei hvor en ny sånn monolittisk forklaring

H: M

T: skal, skal eh, ja, eh det er ialfall noe som jeg

H: Mm

T: syns kanskje kunne knytte [den gamle diskusjonen som vi nå brukte tid på]

H: [Mm. Mm. Mm.]

T: til dette nye temaet. Eh la du merke til i sta, disse tre sitatene at det var en sånn, en sånn retorisk fellesnevner? Nå skal ikke jeg ha det som sånn muntlig eksamen her, så hvis du ikke

H: X

T: med en gang gjør det, så skal jeg nevne hva det er.

H: Ja.

T: Ja, altså han sier ”I diskursanalysen kan vi ikke tenke slik”

H: Ja

T: Eh, hva med den måten å å skrive på?

H: Ja, nei altså da da har han jo forsåvidt eh bestemt at det er diskursanalysen som skal legges til grunn og som skal være utgangspunkt, men det er jo greit, det er hans utgangspunkt eh så forsåvidt så er det, ser jeg det bare som en en påpekning av eh av hva som blir konsekvensen av *hans* ståsted i dag, i den artikkelen. Ja, det er forsåvidt *greit* nok, eh selv om han da sier ’vi’, så ☺ ☺ får han vel få lov til det ☺

T: .. Mm. Siste sitat:

H: Mm

T: *Ikke bare lar diskursteorien seg bedre forene med nye innsikter enn våre gamle redskaper. Den er også elastisk nok til å kunne innlemme resultater fra den gode, gamle sosialhistorien. Riktignok kan vi ikke opprettholde en direkte årsakssammenheng mellom objekt og subjekt, mellom materielt grunnlag og bevissthet – ja, disse elementene blir i seg selv resultater av en språklig diskurs. Men se om ikke resultatene kan smugles inn bakveien. Den sosiale virkeligheten, som kunne og kan analyseres med sosialhistoriens metoder og teoretiske arsenal, er der fremdeles.*

(En viktig telefon til Halvorsen. Tapen slås av et øyeblikk. En setning er blitt borte.)

T: Ja, det sitatet, skal jeg ta [siste biten av det sitatet da?]

H: [Mm. Mm. Mm. Mm.]

T: *Men se om ikke resultatene kan smugles inn bakveien. Den sosiale virkeligheten, som kunne og kan analyseres med sosialhistoriens metoder og teoretiske arsenal, er der fremdeles.*

H: Ja altså, jeg opplever eh dette som et uttrykk for noe av den *dobbeltheten* jeg finner hos hos, i den artikkelen til Finn Olstad, at jeg syns han har, som jeg har sagt etpar ganger, et noe *uavklart*, eh noe *uavklart* holdning til til flere grunnleggende spørsmål og ett av dem er jo nettopp forholdet *mellom* de språklige kategoriene og den materielle virkelighet, for jeg synes at han her, på det *ene* siden eh presiserer at det *er* en sammenheng og at eh at det er snakk om en int, interaksjon mellom materiell virkelighet, individuell erfaring og språklige

kategorier, det sier han flere ganger, og her opplever jeg igjen at han da synes at det er viktig å få med, nettopp disse resultatene fra sosialhistorie som som nettopp eh har utgangspunkt i at det finns en materiell virkelighet som man har undersøkt, mens han på den *annen* side, andre steder er veldig, har formuleringer som *kan* tolkes i motsatt retning, hvor han er veldig opptatt av å si at de språklige kategoriene *ikke* har noen direkte tilknytning til, da er det jo spørsmål hva man mener med direkte og med med

T: reflektere?

H: med å reflektere, og altså hvor direkte skal det være før det eh, ☺ før det ☺, er eh, eller hvor direkte må det være for å kunne, for å kunne sies at det reflekterer, og og eh jeg synes at han altså der har en en dobbelthet på den ene siden, så på den ene siden så framstår disse språklige eh kategoriene som veldig *selvstendige*, og og andre steder så er han opptatt av å knytte dem *til* eh den materielle virkelighet, og jeg opplever det som en litt *uavklart* eh, et litt uavklart spørsmål hos eh, hos forfatteren sjøl og altså

T: Ja

H: ialfall slik det framstår i artikkelen.

T: Nå er vi altså der hvor jeg [gjærne inviterer deg til å utdype disse herre,]

H: [Mm. Mm. Mm.]

T: altså diskutere det. Eh. Hvis du sier at eh at det er, han insisterer på en *forbindelse* mellom virkelighet og og diskurs, eh og så sier du at det *reflekterende*, altså gjenspeilingsteorien og sånn, den er jo en *mekanisk* gjenspeilingsteori, det var allerede da jeg gikk på grunnkurs i marxisme hos Knut Kjeldstadli som femtenåring

H: M

T: så var det noe vi ikke likte

H: Nei

T: Ikke mekanisk gjenspeiling

H: Nei

T: Det var en vekselvirkning mellom basis og overbygning som det het

H: Mm

T: i en annen terminologi, da.

H: Mm.

T: Eh, men *arten* av den vekselvirkningen

H: M

T: der synes du altså at han ikke tilfører no særlig [opplysende]

H: [Jeg synes den framst] Nei, altså jeg synes det det er forsåvidt riktig altså, jeg synes *det* er det springende punkt og forsåvidt det *svake* punkt ved artikkelen, altså slik den framstår, nå som som noe han vel også sjøl er inne på når han sier atte at han at *endringene* i disse kategoriene da, endringene i diskurs, hvor de kommer fra, det æ'kke så lett å svare på, og den da er det jo nettopp rimelig å spørre om det ikke, ikke kan ha *noe* med endringer i virkeligheten også å gjøre, han er jo sjøl inne på at at en, virkeligheten, tross alt, at det *har* en tilknytning til virkeligheten, men men hvilken tilknytning og hvordan, hvilket forhold det er mellom endringer i virkelighet og endringer i disse språklige kategoriene, det det framstår som uavklart her, synes jeg. Det samme gjelder jo dette begrepet han er opptatt av om atte atte, med utgangspunkt i *Cabrera* da, atte, de språklige kategoriene hevder seg, er i bruk så lenge de er *effektive*, men eh hva det er som gjør at noe, at de da ikke lenger er effektive, det det framstår også som noe uavklart. Er det også rent språklig betinga, eller er det, har det noe med endra virkelighet å gjøre i så fall, og og eh hva er da forbindelseslinjen? Jeg synes altså nettopp den derre mekanismen, formidlingsmekanismen der er eh

framstår som både litt, i noen grad noe selvmotsigende, men først og fremst uavklart hos Finn Olstad i den artikkelen.

T: Mm.

H: Så, det er jo da forsåvidt da det spørsmålet han burde fokusere på hvis han vil gå videre, og skrive mer om samme spørsmålet. Kunne være spennende å se hva han kom fram med der.

T: Hvis vi nå tar en sånn harmonimodell, og sier at at dere skulle skrevet en artikkel *sammen* om dette, eh hvor altså du skulle godta eh hans premiss om at det er en, mye mening som konstitueres språklig og uten denne direkteforbindelsen.

H: Mhm

T: Og han måtte akseptere ditt premiss om at det som nå skulle utforskes, det var faktisk forbindelsen. Eh, [☺ kunne du prøve å]

H: M

T: ☺ skissere ☺ en sånn, hvordan det resonnementet da skulle bli?

H: Nei, det tror jeg kanskje er vanskelig, tror det er vanskelig å skrive artikler sammen uansett, men eh

T: ☺

H: det er en annen sak, det ville vel bli eh for, litt for ulikt eh, det har jeg i grunnen ikke tenkt over, men eh jeg vet ikke om jeg sånn på stående fot skulle kunne, det var en *vanskelig* utfordring å ta sånn på stående fot.

T: Ja.

H: Men eh, jeg vil gjerne si at jeg jeg syns jo selvfølgelig, som jeg sa innledningsvis, at det er det er klart at det å få oss til å reflektere mer rundt betydningen av språk og begreper og deres relative selvstendighet og at det at det selvfølgelig lever sitt *eget* liv i *noen* grad, det det er selvfølgelig en viktig *påminning* og forsåvidt eh sikkert nyttig eh bevisstgjøring, er det nyttig å bevisstgjøre oss på det feltet, der altså, så spørsmålet er om vi ville være enige om graden av tilknytning til den materielle virkelighet og hvordan denne i så fall ble formidla, det er jeg ikke fullt så sikker på om vi ville bli, men det, jeg tro'kke jeg skal prøve meg på det prosjektet, jeg tror jeg overlate, det spørsmålet til Finn Olstad, så får jeg da heller forholde meg til hva han måtte komme ut med og vurdere det, det er eh, ja.

T: Bra. Da står det her, nei forresten, før før det siste som er om det er noe du vil legge til helt til slutt, så én ting jeg noterte her, det var dette, som har, som undrer meg litt, da. Eh at her kommer han med noe som vel må nesten må kunne kalles en brannfakkell

H: Mm

T: i i *det* miljøet

H: Mm

T: altså det har vært Sandmo og og flere andre har jo vært ute

H: M

T: i andre sammenhenger liksom

H: Mhm

T: i dette miljøet så er det, så må det være en brannfakkell, og så sier altså alle mine tre som jeg har snakket med at dette har de aldri, denne artikkelen har de aldri diskutert med kolleger, de har ikke vurdert å svare på den

H: Mhm

T: såvidt jeg skjønner, ja det vil si det spurte jeg kanskje ikke eksplisitt om til Terjesen, men eh han indirekte så hadde han et svar et annet sted, men altså noe eksplisitt da, *sva*r

på dette her, *det* det er det ingen som hadde tenkt å lage. Og det var en diskusjon, presentasjon i på Historisk institutt

H: Mm

T: av, altså hvor Olstad fikk [legge fram sine ting i vår]

H: [Mm. Mm.] Mm.

T: Der var ikke du.

H: Jo.

T: Du *var* der, unnskyld!

H: Jada.

T: Da så jeg deg der.

H: Jada.

T: Men *Knut* var der ikke.

H: Nei.

T: Dette.

H: Nei

T: [Nei, da var jeg vel litt sløv der da]

H: [X riktig X]

T: Ja, men der

H: Ottar *Dahl* var der og

T: [Ja, Ottar Dahl var, så den gamle garde på en måte den var jo der absolutt]

H: [Mm, ja, ja, ja, ja, ja]

T: Langholm også, ikke sant

H: Mm

T: Ja, nei men men det som jeg kanskje, kanskje eh lurer på da, det er hvorfor, altså diskusjonslysten er jo så *stor* blant historikere

H: M

T: Hvorfor eh kommer det ikke et *svar* på dette noe sted, og hvorfor blir ikke dette et diskusjonstema

H: M

T: på korridorene?

H: Mm. Nei, det det tror jeg er flere, flere grunner altså eh . altså hvorfor blir det ikke diskutert mellom historikere, og hvorfor blir det ikke skrevet noe, det er, det er kanskje to to forskjellige spørsmål. Eh, det siste, så tror jeg ikke alle føler seg kallet til å gi seg ut i slike teoretiske diskusjoner sånn . det er vel, ialfall noen av oss som ikke, som hva heter det for no, har et som det har vært sagt, har et mindre abstrakt naturell, ☺ som ikke føler seg helt vel ☺ med å kaste seg ut i sånne rent teoretiske, og vitenskapsteoretiske spørsmål, er nå en ting. Det andre, hvorfor ikke diskutere, nei altså det *er* ikke no . det er ikke no *forum* som eh som diskuterer eh denne typen spørsmål sånn formelt iallfall, det det, bortsett fra altså da spørsmål til instituttseminar, så, og da er det jo avhengig av at man eh diskuterer mer uformelt med kollegaer rundt seg, og det er ofte, jeg holdt på å si det er *mange*, mange interessante spørsmål jeg kunne tenke meg å diskutere med mine kollegaer som jeg aldri får tid til å diskutere med dem, og ikke *de* heller, og at det derfor hefter rent praktiske spørsmål så, grunner, som gjør at det ikke at det ikke blir sånn, er eh, vi strever hver med vårt i det i det daglige og, ja ”brannfakkell” eh . det er . vil kanskje tro at det er mange som har en litt avventende holdning og sier ”Javel, okey” ikke uten videre, kjøper ikke alt som står her uten videre, men men la oss få vite litt mer, liksom, la oss få høre hvor, se hvor dette bærer hen videre, så tror kanskje vente på at eh

T: Vente på fotballhistorien?

H: Ja, det var nå så. Jeg hadde kanskje eh, jeg syns vel kanskje at Finn Olstad i sitt innlegg på Historisk institutt eh vel mye *sa* eh ting han, delvis de samme tingene da selvfølgelig atte, men atte han kanskje ikke hadde eh hatt tid til å jobbe så mye *videre* med dem, i forhold til den artikkelen, sånn atte, at det kanskje er når han kommer med, mer spissformulerte, ja de er spissformulerte nok, de påstandene hans, det æ'kke *det*, men men at det kanskje er, der er gitt en såpass avvæpnende *form*, kanskje at han, at han ikke, kanskje hadde han hadde han vært litt mere eh åpent angripende eller polemisk eller sparket noen skikkelig på skinnleggen, så hadde det kanskje kommet et svar, jeg ville, jeg tror liksom mange av oss våkner først når vi blir eh direkte polemisert mot, det var jo'kke tilfelle her da, X, det er jo ganske avvæpnende når han da bare stiller seg åpen også kritiserer sine kollegaer, men også kritiserer seg *sjøl*, så er det på en måte ☺ ikke så ☺ ☺ ☺ føler man sæ'kke så veldig *indignert* ☺ egentlig, men altså

T: Nei

H: Eh, ja

T: Nettopp. For det var den *Sandefjords historie*, da var det en av leserne jeg interv[juet]

H: [Mm]

T: som sier at han syns at han skulle slått til mye hardere

H: Mm

T: Kunne for eksempel vært mye hardere mot Jahre som er et [veldig viktig tema selvfølgelig i Sandefjord]

H: [Mm, Mm, Mm, Mm, Mm]

T: Eh ut fra mange forskjellige formidlingshensyn

H: Mm

T: så vil det kanskje ikke være *klokt*, men [det er kanskje det, det er litt sånn]

H: [Mm, Mm, Mm, Ja, Ja]

T: Olstad er veldig veldig flerstemmig da, som er en [kvalitet]

H: [Ja]

T: for *meg*.

H: Ja, ja, ja, jada. Men jeg føler også at at mange tid, mange spørsmål *blir* kanskje mindre diskutert enn de burde fordi det ikke *er* noe noe forum, la oss si for eksempel at eh hadde, nå her på Arbeiderbevegelsens arkiv, for eksempel hatt, la oss si et månedlig seminar eller no sånt, hvor vi tok opp slike spørsmål, så så hadde det iafall kanskje blitt mere diskusjon rundt, la oss si at Finn hadde *innleda* da, og og denne artikkelen hadde vært et tema, så hadde det sikkert blitt en en en større grad av diskusjon. Kanskje hadde det også generert en eh, en artikkel, et svar. Men eh det, for eksempel har, finns det ikke no sånt her, altså det, og jeg tror det veldig mye sitter, sitter hver for oss og jobber med våre, hver på vår tue, og det der å gi seg inn i i sånne faglige debatter av såpass grunnleggende karakter som dette vil invitere til, det er såpass tidkrevende og og vanskelig for mange av oss at vi vi vel i praksis velger den letteste veien det er å avstå, eller "vi får vente og se hva som kommer videre, og så får vi forholde oss til det" liksom, det var i alle fall *min* reaksjon, det trur jeg nok endel andre også har.

T: Da spør jeg om det 'er noe du gjerne vil legge til til slutt?

H: Ja, det eh være at . at jeg, jo jeg har nok lyst til å *si* at jeg eh er litt, jeg er usikker på hvor eh denne vendingen, til som Finn Olstad anbefaler, *fører* oss og hva som vil bli konsekvensen av den. Jeg ser eh visse sider av det som jeg er eh skeptisk til, eller visse *mulige følger* av det, men eh

T: Vil du presisere dem litt?

H: I, ja det altså i, jeg *ser* jo da nettopp faren ved at at vi får en slags diskurs- eh grunnlag som utgangspunkt som er gan, som kan være ganske *løsrevet* fra den eh historiske virkelighet

(T sjekket mikrofonen og sa)

T: Ja den funker, unnskyld!

H: Ja, så det er litt eh nettopp ser dette uavklarte med forholdet til den materielle virkelighet som som eh som et grunnleggende problem, og er vel litt usikker på hvor hvor det bringer oss, det blir noe, eh det kan lett bli noe litt *tilfeldig* hvilken *diskurs* da, som til enhver tid eh er rådende. Nå tror jeg ikke Finn Olstad mener at det er tilfeldig, han mener jo at det bare har sin egen, følger sine egne *lover* denne utviklingen, men eh i den grad, jo mer løsrevet den blir fra fra den materielle virkelighet, jo jo mere *skeptiske* blir vel i grunnen *jeg* altså, det må jeg si. Samtidig som jeg da syns at eh, at det er spennende med, man ska'kke stivne i eh, i sin tenkemåte, man skal være åpen for at nye innfallsvinkler og nye måter å nærme seg historien på *kan* være fruktbare og bringe innsikt som eh *ser jo* at det er svakheter også ved de tradisjonelle tilnæringsmåtene, som forsåvidt *kanskje* denne språklige vendingen kan hjelpe til å gi oss no svar på, det er kanskje mere mere eh skeptisk til når da Finn Olstad vil jo da på en måte *erstatte*, vil ikke putte den inn, som han sa på dette instituttseminaret, i verktøykassa *sammen* med de tradisjonelle, han vil at den skal *erstatte* dem, og og det er da jeg er litt avventende skeptisk altså, men eh men eh samtidig gjerne vil være åpen for å for å . se hvor det bringer oss *først*, men da er det også mange, mange uavklarte spørsmål som jeg syns eh, vil ha *sva*r på først da, før jeg

T: Bra

H: henger meg på, den retningen. Ja.

T: Men da

H: Ja

T: sier jeg takk og slår av båndet.

(10)

Intervju med Ellen Schrumpf, leser av *Olstad 1*, Oslo sentralstasjon, 9.05.02

Presentasjon av transkripsjonstegn

Kursiv	Særlig trykktungt ord eller stavelse samt enkelte sitater og titler (framgår av sammenhengen)
☺	Latter med stemme
☺	Ustemt latter
☺ ord ☺ og ☺ ord ☺	Leende tale
... ..	Pause på ca 2, 4 og 6 sekunder
[ord 1] [ord 2]	Overlappende tale
X	Uforståelig tale
Mm	Lyd for samtykke (= Ja)
Mhm	Lyd for erkjennelse (= "sier du det? Det var interessant")
'ord'	Ordet er uttalt som etslags sitat fra en annen
"ord"	Sitat fra skriftlig kilde
{ord}	Ord som JT legger til i spørsmål hentet fra intervjuguiden, som altså avviker fra den skriftlige guiden, omsluttet av klammeparentes.

Vedr. dialektgjengivelse:

I disse intervjuene har jeg beflittet meg på å gjengi dialektene med noenlunde nøyaktighet. Hensikten er imidlertid ikke å gi noen dialektprøver, men å gi en for mitt formål adekvat gjengivelse av samtalen/intervjuet. Det er også et poeng at leseren av avhandlingen, idet han/hun støter på sitater fra intervjuene, umiddelbart skal forstå. Det spesielle tegnet for latter, tegn for overlappende tale og for ulik sitering/herming er forklart i rammen ovenfor, fonetiske tegn er bevisst utelatt og former som *æ'kke* og *no'n* er valgt i stedet for ække og non for å lette forståelsen. Fravær av avsluttende r i verb/presens og i

subst/pluralis/ubest. er markert. Likeledes skiller jeg mellom for eksempel eg, e, jeg (*jæj*) og jæ og mellom former som lissom/ liksom og asså/altså. Ord som blir uttalt i samsvar med antatt vanlig bokmålsuttale beholdes i skriftspråkets form (eks. tid for *ti*, lasset for *lasse*, interessert for *intressert*, annet for *aent*, og for *å*) Transkripsjonen er resultat av én gangs avspilling/transkribering og én gangs avspilling/korreksjon av transkripsjonsutkastet, og kan dermed inneholde enkelte mindre feil.

Intervjuet

Intervjuet fant sted på kaffebaren i overetasjen Oslo S. på Kristi Himmelfarts dag, da ES var i Oslo denne dagen.

T: Det er en kjempespennende artikkel, er det ikke det?

S: X

T: Og da sier jeg altså at det er torsdag niende mai og at vi sitter på Oslo sentralstasjon fordi det var et hensiktsmessig sted å intervju Ellen Schrumpf og at vi setter av da sånn snaue to timer, det vil si det blir vel egentlig, ja, nærmere halvannen enn to timer kanskje. Og jeg vil begynne dette intervjuet med å fortelle ørlite grann om meg *selv*. Og dernest vil jeg spørre litt om hvem du er. Og apropos det: så kommer jeg ikke til å anon, anonymisere disse leserintervjuene, men kommer til å sende deg dem til gjennomlesning og godkjenning. Så håper jeg du vil være maksimalt åpenhertig og ærlig,

S: Mm

T: eh, dersom det kommer ting fram som det vil være uheldig å offentliggjøre, så eh tar vi det bort i forbindelse med godkjenningen.

S: Mm. □Ja.

T: Og så, der følger jeg altså en annen yrkesetisk praksis enn jeg tidligere gjorde som journalist da i min forrige jobb.

S: Mhm.

T: For at da var det jo slik at hvis du først har sagt ting

S: Mm

T: så skal det ganske til for at du på en måte skal trekke

S: Mm

T: tilbake det seinere.

S: Mm.Mm.

T: Men så er jeg liberal med det.

S: Ja.

T: Jeg kan bare nevne at et intervju som ble litt sensitivt i vinter

S: Mm

T: fordi at vedkommende mente at det han hadde sagt kunne på en måte svekke hans stilling i lokalsamfunnet og sånt no, så foreslo jeg selv en god del kutt da, og det viste seg at det var helt i tråd med hvordan han ønsket

S: Ja

T: det var kanskje bare to eller tre ting som jeg ikke hadde sett

S: Nei

T: som var viktig og det men der hvor det satt veldig langt inne hos meg, det er selvfølgelig der hvor det er *kjempegode* poenger.

S: Mm

T: Til akkurat de gjaldt Sandefjords historie

S: Ja

T: en annen bok av Finn Olstad

S: Ja

T: og så å si dens betydning i lokalsamfunnet

S: Okey, ja, ja ja

T: Så da

S: Mm

T: så da bare nevner jeg det.

S: Ja

T: Og så

S: Mm

T: prøver jeg også tolke de forskningsetiske retningslinjene for humaniora og samfunnsvitenskap, som du sikkert sikkert kjenner, relativt strikt ved å sørge for åpenhet og samtykke.

S: Mm

T: Og det med godkjenningen er særkilt viktig fordi at jeg gjerne vil gjengi intervjuene temmelig nøyaktig som vedlegg til avhandlingen, sånn som de lyder på lydbåndet.

S: Ja

T: Og det betyr, den slags utskrift kan være uvant å lese når man ikke er vant til det.

S: Mm

T: Har du vært borti det før?

S: Nei

T: Nei, for det at vi snakker som kjent langt, langt langt fra sånn som vi skriver,

S: Ja, nettopp.

T: bortsett fra noen få av oss, Johan Borgen Borgen (korrigert uttale) var visstnok et unntak.

S: Ja, akkurat.

T: Og så etterpå skal jeg spørre litt om dine samfunnsmessige holdninger generelt og syn på historieteori og spørsmålet om arbeiderklasse og klassebevissthet spesielt.

S: Ja

T: Så stiller jeg en del spørsmål som gjelder Olstads artikkel. Og så kan det godt hende at noen av spørsmålene overlapper hverandre, og da bare hopper vi over svarene hvis det er naturlig.

S: Mm

T: Alstå, nå kjenner vi hverandre littegrann, men jeg bare sier at, jeg har altså først en cand.mag.-utdanning fra gamle dager, så jobbet jeg med forskningsformidling grovt sett mange år og var i folkehøgskole og sånt, Norsk Form, Oslo kommune, og så begynte jeg å ta hovedfag som godt voksen, og da prøvde jeg å eh, så å si feste teori på alt det jeg hadde holdt på med av [forsknings]

S: [Mm]

T: formidling, så det har egentlig vært mitt prosjekt sånn kulturpolitisk da

S: Mm

T: Men innenfor det med forskningsformidling, så har jeg da hatt som en kjepphest dette med flerstemmighet i sakprosa, flerstemmighet i forskningsformidling, at idealene om en entydig beskjed

S: Mm

T: gjennom et rør fra forskningssamfunnet til
S: Mm
T: enslags tabula rasa hos publikum
S: ☐Ja
T: Den har jeg aldri hatt sans for
S: Nei
T: Men har på en måte skaffet meg mer, mer og mer belegg for
S: Å, ja
T: at det er ikke en god modell å tenke langs da
S: Nei, nei
T: Så det er liksom min forskningsprofil da
S: Ja, akkurat
T: Så jeg skrev jo hovedoppgave i, så, når ble det, åtteogtjue?
S: Mm
T: Og så jobbet jeg da to år etterpå, igjen med forskningsformidling, i *Apollon*,
S: Ja
T: og så fikk jeg dette stipendet, så jeg skulle få lov til å fortsette det jeg holdt på med på hovedoppgaven
S: Så dette *er* det du skal jobbe med innenfor prosjektet
T: Ja
S: det doktorgradsprosjektet
T: Ja
S: ☐Ja. Mm.
T: Jeg har valgt altså ut, husker ikke helt hva jeg fortalte deg i mailen, men jeg har altså valgt ut et *lite* korpus, altså en tekstmengde, fra to forskjellige historikere,
S: Mm
T: og hvor det er satt sammen av dels en internvitenskapelig tekst, som jeg kaller det, som er det vi skal snakke om i dag
S: Mm
T: og dels en tekst som er lagt på oppdrag for et ikke-historikerpublikum
S: Mm
T: og dessverre så hadde ikke ansa, det var vanskelig å finne alle disse tingene som gikk helt opp,
S: Mm
T: men etter diskusjon med Knut Kjeldstadli som er min biveileder da, så så valgte jeg en tekst av Ann-Sofie Ohlander som er skrevet på oppdrag fra FNs befolkningskonferanse i Kairo
S: Akkurat
S: og hvor hun skriver om svensk befolkningsutvikling og sosialpolitikk og kvinner og barn og såne ting
S: Mm
T: Eh, for da den veldig, ganske vide målgruppa
S: Mm
T: på oppdrag
S: Mm
T: så blir det liksom parallellen til Sandefjords historie av Finn Olstad da
S: Ja, ☐Ja

T: Innenfor diss, i Sandefjords utdrag har jeg gjort et utdrag for å kunne studere intensivt tekstting

S: Mm

T: og så er det da igjen et utdrag fra en lærebok i videregående skole fra begge.

S: Ja. Akkurat.

T: Men så må du 'fortelle kort om din utdanning, ditt arbeid, hvor du er vokst opp, hvor og i hva slags miljøer du har oppholdt deg seinere i livet.'

S: Ja, jeg er fra Porsgrunn, og jeg har eh historie hovedfag eh har da arbeidet ved høy, den gangen distriktshøgskolen i Telemark, i Bø, og den som nå er blitt Høyskolen i Telemark, siden nittenåttito, jobbet med undervisning og forskning i historie, alle disse årene egentlig, etter hovedfaget i nittenåtteogstøtti. Eh, jeg har jobbet med kvinnehistorie i utgangspunktet. Eh, så gikk jeg over i på barne og barndomshistorie, og jeg har, tok doktorgrad i nittennittisju på et arbeid om barnearbeid, historisk. Og eh etter *det* har jeg jobbet med et prosjekt om eh oppfatninger eh diskurser ☺ om *alkohol* og *avhold* i norsk historie fra 1800-tall til 1900-tall som heter 'Fra sunn til sykt' altså om måter å oppfatte og snakke om alkohol på, og det er, har, var et prosjekt som jeg nettopp nå har avsluttet, og *så* skal jeg skrive Porsgrunn bys historie.

T: Å, gratu[lerer!]

S: [fra] ja

T: Det visst'ikke jeg.

S: Ja, fra eh første august i år, min bys historie ja

T: Ja men det er eh, så har lissom du bodd i Bø siden åtteogstøtti?

S: Nei, siden toogåtti.

T: Toogåtti, ja. De første fire årene etter hovedfag?

S: Da var jeg i Oslo.

T: Da var du i Oslo.

S: Ja

T: Ja

S: Fikk barn og skrev abortsakens historie, sånn liten sånn sak, jeg skrev kystkvinner, *Opp først og sist i seng*, jeg skrev, jeg hadde noen sånne småoppdrag og så var jeg timelærer og så var jeg vit.ass for Anne Lise Seip som var veilederen min på hovedfaget.

T: Nettopp.

S: Så jeg hadde fire år der. Pluss ett år hjemme. Med dette lille barnet.

T: Som nå er voksent.

S: Som nå er toogtyve år.

T: Ja

S: ☺

T: Hvordan vil du kort beskrive dine sosiale, politiske og kulturelle holdninger?

S: Jeg er radikal, vil jeg si først og fremst, og jeg var med i det studentpolitiske miljøet, og radikale miljøet på, når jeg studerte, på støttallet. Og jeg har på en måte holdt fast ved den grunnholdningen, den verdioppfatningen, av at det er eh skjev fordeling, en urettferdig fordeling, eh av både materielle og kulturelle goder i vårt land og i verden, og at å arbeide for en rettferdig fordeling eh i vid forstand, det er et prosjekt som jeg holder *fast* ved, altså som jeg mener er like viktig nå som jeg mente på støttallet. Så jeg er, jeg hå, jeg står for det jeg stod for, på en måte, på mange, ja på mange måter vil jeg si det.

T: Så hvis du skulle nå inn i den herre diskusjonen mellom tradisjonister og modernister innenfor venstresiden, plassere deg der, er du da på tradisjonistenes side?

S: [Det vet jeg i]

T: [Der hvor Knut Kjeldstadli] vanligvis plasseres.

S: Ja, altså jeg *har stor sympati for det*, for altså sånn i *politikken*, så må jeg si jeg har stor sympati for denne eh, eh videreføringen av ☺idealene☺ eh en slags sånn *moral* da, som jo, som det jo egentlig *handler om*, syns jeg på mange måter, og eh så kanskje jeg kan eh si det, altså jeg er for eksempel nå opptatt av Attac-bevegelsen og har gått inn der, sitter i styret i Bø Attac og sånt no, jeg eh ja, hvis vi skulle sette noe navn på det, så er det kanskje det.

T: Mhm. . 'Er det noen samfunnsmessige begivenheter innen- eller utenlands som har engasjert deg i særlig stor grad det siste året, altså på den måten at den eller de har berørt deg sterkt?'

S: Altså av politiske begivenheter, mener du? [eller sånn]

T: [Altså jeg skrev] samfunnsmessig

S: Samfunnsmessige ja, ja altså når du snakker om det nå, så eh syns jeg jo at det går lis-som ikke an å snakke om no sånt no uten å snakke om Palestina-Israel- eh- konflikten. Den tror jeg eh jeg ikke er alene om å være veldig *berørt* a, det er en eh historie som er utrolig . eh *opprørende* og vi ser hvilke lidelser den politiske konflikten da, fører til hver eneste dag, så det er jo den mest akutte konflikten som, ja den er blitt akutt nå, men den har jo vært, vært en eh .

T: Ligget der hele vår levetid?

S: [X] Ja.

T: Mm. Eh, amerikanere ville vel sagt ellevte september.

S: Ja, det ville de nok. Men eh jeg syns ikke ellevte september var *sånn* grundig gren, vei, *vannskille* i vår historie eh det er klart at det var en, en ufattelig tragedie, eh men den er jo blitt utnyttet eh i amerikanernes retorikk til de, til det ytterste for hva den er verdt, ikke sant, så eh og jeg vil hvert fall ikke snakke om ellevte september uten å snakke om grunn, altså hva som var grunnlaget, utgangspunktet, altså de eh hva som gjorde ellevte september mulig eller hva som gjorde at ellevte september at ellevte september *ble*, ikke sant, det den, det handler jo om denne urettferdige, urettferdigheten i verden som er blitt opplevd som mer og mer akutt for de som blir utsatt for det.

T: Eh, ja, hva, ja, jeg har skrevet at "Hva har du i hovedsak arbeidet med forskningsmessig, og hva er du i ditt arbeid som historiker særlig opptatt av for tiden?" Og det har du jo sagt *noe* om gjennom akkurat hva som har vært skal vi si forskningsprosjektene.

S: Mm.

T: Men hvis du like, likevel skulle utdype det litt?

S: Ja, altså hvis jeg skulle la, trekke noen linjer eller presentere på en måte en sånn derre eh et prosjekt innenfor hele dett disse alle disse herre nå etter hvert, hvor mange år blir det, over tyve år, siden hovedfaget, til høsten er det vel *femogtyve* år, men for så vidt også inklusive hovedfaget, så har det jo vært opptatthet av en eller annen sånn type eh eh hva ska jeg si, makt eller *usynliggjøring* eh av grupper i historien altså, det startet jo med kvinnehistorie, og det var jo sånn at kvinnene *var* usynlige de i historien, altså det blir, det blir, vi, det var *vi*, som hovedfagsstudenter på søttitallet som eh som på en måte trakk kvinnene frem og som gjorde dem som som gjorde at, bidro til ihvert fall da, at kvinnene fikk historien sin, på u, på ulike måter. Så ble det jo sånn atte, at barns historie også hører med i det prosjektet, for det atte *barnehistorie* og barndommens historie, det var jo også en sånn usyn, synliggjørings eh prosjekt eh en gruppe som var ute av, utenfor historien og som eh jeg syns det var viktig å trekke inn

T: Mm

S: i historien

T: Mm

S: Og på sett og vis så handler nok dette herre eh avholds, alko, alkoholprosjektet også om, ikke usynliggjøring, jo *kanskje* det er en slags usynliggjøring av noen drikkemåter eller noen måter å forholde seg til alkohol på i i dette landet her, nemlig denne store gruppen av eh av vanlige drikkere, av måteholdsdrickere som, altså historien, den norske historien om avhold og alkohol har handlet om det ene eller det andre, altså alkoholisme eller ødeleggende drikk på den ene siden, eller avhold på den andre siden, mens i virkeligheten så har de, så har jo alkoholens historie handlet om alt det som er *mellom*,

T: Mm

S: *i hovedsak*, ikke sant, men det er, men de har jo også vært usynliggjorte eller undertrykte eller, altså det har vært med en sånn defini, definisjon her som har gjort atte at vi ikke har sett det. Så, så, så hvis du trekker den litt langt da, så så så kan man på en måte si at det handler om synliggjøring det *og* eller en slags å gi, å gi noen, ja å utvide repertoaret på en måte til eh flere *grupper*, å gi stemmer til flere grupper i historien.

T: Men du kan si at kvinner og barn, det å løfte dem fram

S: Mm

T: det må jo være en ting som entydig liksom harmonerer med en politisk radikal holdning

S: Mm

T: rettferdighetstankegangen

S: i tenkinga om det

T: mens den siste, der har jo, sku si, avhold i arbeiderbevegelsens historie vært knyttet til, altså, muligheten for å dyrke fram solidariske verdier og sånn

S: Mm

T: Mens fyll og fanteri det har liksom vært det motsatte

S: Mm

T: Eh, sånn at, her der det, det ække, det ække et sånt, vi snakka om tradisjonisme her i sta

S: Mm

T: ikke sant, det ække, der har du valgt et forskningsprosjekt, du har valgt det selv, ikke sant?

S: Mm

T: som ikke har denne, disse tradisjonelle føringene, mellom, la oss nå si, eh undertrykkere

S: Mm. Mm.

T: og undertrykte og sånn

S: Ja, men jeg er, jeg vil jo si at i som barndomsforsker er jeg ikke tradisjonalist. Der har jeg omdefinert feltet om barnarbeid på en måte som eh bryter med den tradisjonelle oppfatningen av hva barnarbeid er. Jeg ser barnarbeid ikke som et utslag av undertrykking, men som en måte som både barn og familiene har innredet seg på for å mestre en hverdag, for å mestre et liv, for å eh håndtere eh en situasjon som i og på en måte som tilfører både barna og familiene en type verdighet eller en type betydning. Så jeg, altså, det det er en

T: Det roste jeg deg for fra P2-akademiet en gang husker jeg.

S: Ja

T: Du hadde

S: Ja, akkurat. Ja. Så der har jeg på en måte snudd opp ned.

T: Ja

S: På det.

T: Ja.

S: Og det er litt det jeg gjør nå i a, a i alkoholprosjektet mitt også, fordi at jeg tror jo at denne avholdshistorien sånn som den har vært skrevet til nå har vært en litt sånn undertrykkingshistorie fordi at den eh sier, den eh setter opp avholdet da, *avholdet* har på en måte blitt idealet i vår eh innenfor vårt historiske nasjonale paradigme, og det eh tror jeg vi kan stille store spørsmål, spørsmålstegn *ved*. Og jeg, og den andre siden av dette avholdsparadigmet, det er jo en måte å snakke om alkohol på, eller *alkoholbruk* på, som er veldig undertrykkende, syns jeg, fordi at vi har, vi definerer på en måte ikke bare alkoholmisbruk, men alkoholbruk i det hele tatt som noe som er galt eller som er eh umoralsk eller ikke sant som bryter med verdiene i vår kultur. Og jeg eh tror jo at den måten å snakke om alkohol på er undertrykkende for veldig mange fordi at vi, vi, vi *braker* jo alkohol, altså det er en del av kulturen vår, ikke sant?

T: Bra.

S: Så jeg syns det er en slags undertrykking.

T: Ja.

S: Hoveddiskursen er en maktdiskurs. Apropos diskurs. ☺

T: Hvor godt kjenner du Olstads forfatterskap, nei vent litt! 'Hvordan ville du, i et par setninger, framstille de ulike posisjonene som eventuelt finnes mellom norske historikere med spesiell interesse for arbeiderhistorie og andre folkegruppers historie?' (Hun ber om å få se på spørsmålet og leser det i spørsmålsguiden.)

S: Du kan'ke presisere det nærmere eh?

T: Jeg lurte på om du var i stand til å lage en sånn lite kart over ulike, nå har du nettopp beskrevet en måte du da snur holdningen til

S: Mm

T: barnarbeid på og til alkohol

S: Mm

T: og *bryter* da med kanskje en tradisjonell historieskrivning om dette. Eh, så om, om du liksom er i stand til å lage en slags *plassering* langs noen variabler,

S: Mm

T: for eksempel, akkurat nå så blir jo temaet dette med interessen for diskurs og forståelsen av det

S: Mm

T: vis a vis en mer strukturalistisk tankemåte knyttet til det at klasse altså

S: Mm

T: mekanisk marxisme for eksempel, for eksempel.

S: Mm

T: Men det va'kke min inndeling. Jeg bare tenkte hvis du har noen sånn

S: Å du tenker sånn altså innenfor arbeiderhistorie

T: Ja, vi kan grovt sett arbeiderhistorie, men s siden du du jo har arbeidet med andre gruppers historie

S: Mm

T: sånn, men utfra et sånt maktperspektiv, så skrev jæ 'og andre gruppers historie'.

S: . Ja, det

T: Er det noen leirer?

S: .. Ja altså, det er vel, jeg syns jo atte arbeiderhistorien, kvinnehistorien, barnehistorien i stor grad har ut, altså det har jo på en måte vært eh *prosjekter* som har vært på sett og vis politiske prosjekter, politisk begrunnede prosjekter

T: Mm

S: og det har jo ført til atte atte mye av disse både de arbeider, ja de er litt i slekt disse tre, barne-, kvinne- og arbeiderhistorien. Eh de har fått en eh en vinkling en orientering som har eh som på en måte har skullet legitimere sånne politiske ☺ altså politiske ☺ prosjekter, i på den måten at vi har, det var vært litt mye sånn *elendighetshistorie*, innenfor disse historiene, altså innenfor disse politiske begrunnede prosjektene – undertrykkelse- og elendighetshistorie. Og kvinnehistorien *startet* jo ut sånn eh skulle eh på en måte vise hvordan kvinner har vært undertrykt i historien for å på en måte legitimere kvinnekampen i dag. Arbeiderhistorien har jo også vokset, vokst fram på den måten, *gi* en begrunnelse for arbeiderkampen i vår egen tid eh, med barnehistorien så kan man kanskje ikke si, se det akkurat sånn. Men eh men jeg men det jeg var opptatt av i barnehistorien var jo også dette herre veldig entydige elendighetsperspektivet, elendighetshistorien, og jeg syns jo at det er en måte å få å å eh altså det er en ☹ diskurs, som Finn Olstad sier ☹ ikke sant, det er en diskurs som er som er helt klart *valgt* da, ikke sant, det er en *valgt* diskurs eh som ikke springer ut fra kildene selv eller fra virkeligheten eller fra fortiden selv eh og den er holdt slik fordi atte den eh den eh begrunner våre, våre, vårt eget eh samtidsengasjement på en eller annen måte. Eh, . jeg ser jo'kke så veldig store, jeg ser jo, altså i kvinnehistoriefeltet, så har det jo sett, så har det jo skjedd mye

T: Mm

S: En eh viktig utvikling, både teoretisk og empirisk forsåvidt da i eh fra den den posisjonen som vokste fram på søttitallet. Jeg [veit]

T: [Det har vel] det har vel vært en kollektiv dreining, altså noe, det ække sånn at noen står for elendighets, en falanks innenfor kvinneforskningen står for elendighetsdyrkingen mens en annen falanks [X]

S: [Nei jeg] kan ikke akkurat *se* det.

T: Nei

S: Eh hele kvinnehistoriefeltet har jo vært i en *veldig* utvikling og vært veldig teoretisk orientert og og eh altså en veldig sånn *fruktbar* teori, teoretisk debatt innenfor kvinne- og kjønns historie, som jeg syns de har på en måte fått mye ut a, men eh innenfor arbeiderhistorien så så ser jeg på en måte ikke det i samme, den samme nyskapingen, kanskje. Men nå skal ikke jeg uttale meg veldig bombastisk om det, for det atte, eller veldig absolutt om det for det atte eh her kan det være eh arbeider og felt som jeg ikke kjenner godt nok. Men, men mitt inntrykk er at arbeiderhistorien er litt sånn eh fast

T: Mhm

S: i i de posisjonene som har vært, og jeg syns jo at Finn Olstads bidrag i i *Arbeiderhistorie*, som vi skulle snakke om i dag, er et utslag av det, både en sånn et utslag av den sier jo at den tradisjonelle sosialhistorien har eh hva han sier altså stoppet opp eller underminert seg selv eller et eller annet sånt no og eh at det er behov for å tenke nytt elle

T: Mm

S: å utvikle feltet

T: Ja

S: Eh

T: Bar

S: Ja, ja, sånn atte og og det er kanskje han som *gjør* det da, men jeg ser det ikke så, jo og så refererer han selvfølgelig da til disse andre som kanskje, som har forsøkt det. Men, jeg syns jo at det hans artikkel tyder på at, og det er mitt inntrykk også, at her har det på en måte stått litt stille.

T: Har du vært på disputasen til Jorunn Bjørgum og til Knut Kjeldstadli og til Finn Olstad og sånt no?

S: Jeg har *ikke* vært, den jeg har vært på Knuts, Kjeldstadlis disputas, den er, det er jo *lenge* siden

T: Ja

S: Det er, var i syvogåtti eller no sånt no

T: Ja

S: Og det, det er skjedd, rent mye vann i havet siden *den gangen*, eh og *det* er jo et arbeid som forsåvidt er ganske sånn nyansert og åpent syns *jeg* da. Eh, Finn Olstads disputas var jeg ikke på, og det var på samme tid

T: Det var vel litt etterpå, tror jeg

S: Det var litt senere

T: Jeg tror det var litt etter

S: Jorunn Bjørgum var jeg ikke på, men jeg *kjenner* jo forsåvidt sånn *någenlunde* på en måte eh det arbeidet og hvor hvordan den by den orienteringen den har og og hun disputerte i seksognitti, var det det, no sånt no, på slutten av nittitallet?

T: Ja

S: Og *det* er jo litt mer påfallende syns jeg, atte, atte eh en eh disputas så sent i tid eh ikke i større grad eh tok opp i seg disse nye tendensene, retningene i faget.

T: Bra. Eh. Hvor godt kjenner du Olstads forfatterskap? Hvordan vil du skissere hans faglige og politiske plassering, ev. også biografi?

S: Ja det, jeg kjenner det jo ikke ikke ve veldig godt, men jeg studerte jo sammen med ham

T: Mhm

S: og han var jo med på det sosi, Kristianiaprojektet, eller var det Ullensaker?

T: Ullensaker

S: Ullensaker. Og det prosjektet husker jeg jo veldig godt, og det var jo det dominerende prosjektet, eh på hovedfaget når jeg studerte, jeg var ikke, deltok ikke på det selv, men det var jo absolutt det som satte på en måte både *trenden* og *normen* på instituttet den gangen

T: Mhm

S: blant hovedfagsstudentene. Eh det var jo et spennende prosjekt syns jeg, den gangen, og det var det var kanskje mere spennende i sine ansatser enn det det ble, for det atte det *ble* så mye, de ble så bundet opp i *metoden* som gikk ut på å lissom telle og lage statistikk og bundet av kildene, som var folketellingsmaterialet, eh det var jo såvidt jeg har skjønt Sivert Langmolm en, altså mye bredere ansatser enn det, enn det det ofte *ble* da. Eh og så det var der han startet, Finn Olstad, og så har han jo vært oppdragsforsker i hele sitt liv, sånn at han har jo *veldig* mye forskjellig. Eh, fra idrettshistorie til byhistorie Sandefjord, til hva har det vært for no mere?

T: Gerhardsen-biografi

S: Gerhardsen-biografien, ja

T: Og nå igjen, fotballhistorien

S: Nå fotballhistorie. Men nå har han søkt hos oss, da.

T: Akkurat, det visste ikke jeg.

S: Nei, det er helt nytt, det er det *aller* nyeste ☺

T: Ja

S: ☺ Nei, jeg kan'ke si at jeg kan uttale meg om linjer og utvikling i forfatterskapet hans, men jeg vet jo sånn nogenlunde hva han har holdt på med, da

T: Ja, fint

S: Og jeg og jeg syns jo den eh artikkelen her, og den i Hifo-nytt, som jeg leste også med stor interesse, for en kort, kortere tid siden, er eh er utrolig spennende og og tyder på at vi ☺ har med en historiker som er ☺ søkende og i istand til å tenke nytt.

T: Da har du egentlig svart på både når du leste artikkelen første gang, for det var nå etter at jeg ringte deg?

S: Mm

T: eller kontaktet deg. Og så har du gitt en 'allmenn karakteristikk av artikkelen' det har du jo

S: Mm

T: Det her og sånt, så da sier jeg 'La oss si at Olstad skulle skrive en tekst om samme i hovedsak teoretiske emne av samme omfang {for det første} i en lærebok for videregående skole, {du skjønner sikkert hvorfor jeg spør?}

S: Mm

T: Og for det andre 'i en lokalhistorie: Hva ville han gjort annerledes i de to andre sjangrene?'

S: Eh, i en eh lærebok så måtte han jo på en måte gå rett på, på *sak* eh ta utgangspunkt i kilder, kanskje, vise til Martin Tranmæls retorikk eh eller Gerhardsen eller altså noen av disse store agitatorene, vise hva slags begreper de bruker, altså en sånn begrepsanalyse på et eh tilgjengelig nivå, nivå og *sammenholde* kanskje med de sosiale forholdene og forbindelsene det har altså en mer sånt allment sosialhistorisk analyse og stille spørsmål om og det er så mye og rart man snakker om virkeligheten som man gjør. For han har jo et interessant poeng der, når han sier atte verken altså radikalismen på søttitallet og radikalismen i Norge på eh tjuetallet, eller på slutten av titallet, altså nittenatten, nitten og rundt tjue, ikke allt, altså det er ikke alltid så lett å forklare radikalismen med de sosiale og økonomiske betingelsene i samfunnet. Og at *det* spørsmålet reises da i en lærebok, ikke sant, for å få elevene til å *tenke* gjennom "hva er det som gjør at historien blir som den blir" eller atte den omtales som den gjør, både i fortid og i vår egen tid?

T: [X]

S: [Kanskje]

T: Nettopp. Tror du han hadde eh utledet ordet diskurs?

S: Jeg tror kanskje han hadde gjort det, for jeg tror, jeg syns jeg leser av artikkelen hans atte atte diskursbegrepet er veldig viktig, og hvis det, hvis det er så viktig, jeg ække sikker på om diskursbegrepet er det eneste eh

T: Saliggjørende?

S: Saliggjørende. Men det ser ut som Finn Olstad syns det, og da tror jeg nok at han må forklare det for videregående skoleelever også.

T: Så lokalhistorieeksemplet.

S: Ja, i lokalhistorien så eh så må han kanskje gå litt mere sånn eh empirisk eh til verks, vi vise på en måte utviklingen i Sandefjord, eller nå vet ikke jeg, *Sandefjord* var vel en by uten no særlig arbeider eh, assen var det a? Kan vel ikke ha vært så veldig sterk arbeider eh bevegelse der, kanskje verken vekst eller fall?

T: Eh, den herre arbeiderklassen i Sandefjord er absolutt et tema i hans bok

S: Ja

T: Og
S: Ja
T: Og du hadde også Framnes mekaniske verksted
S: Ja
T: som en [veldig viktig del av byen]
S: [Ja, ja, nettopp, ja]
T: *Men*
S: Mm
T: arbeiderdiskursen i Sandefjord
S: Mm
T: skiller seg veldig fra mange andre steder
S: nettopp
T: tror jeg nok er riktig å si
S: nettopp
T: Det er noe han kanskje ikke tematiserer så veldig mye, men det er nå min kommentar da
S: Mm. Mm.
T: Men eh
S: Mm ja
T: Men altså han, jeg bare nevner at da jeg intervjuet *ham* om sånne ting så, så var nok han kommet på, det kan være interessant for deg også
S: Mm
T: når du skal skrive
S: Ja.
T: Porsgrunns historie
S: Mm nettopp, nettopp.
T: At han har ville nok nå skrive en lokalhistorie helt [annerledes]
S: [Helt annerledes ja]
T: [X bare de få] ti årene
S: Nettopp. Ja
T: som er gått
S: Ja, nettopp, ja
T: Disse
S: ja
T: ideene hans nå
S: Mm
T: de ville nok fått ham til å strukturere det på en helt annen måte
S: Ja, nettopp
T: uten at jeg vet [spesielt hvordan]
S: [Ja] Ja, jeg vet hvert fall atte altså hvis jeg, hvis jeg skulle tippe hva han da ville gjort, jeg har, har i hvert fall tenkt litt gjennom det i forhold til min egen bys historie, at jeg ville opplagt ha en egen, altså en *stor* del av den historien må handle om livsformer.
T: Mm
S: Eh i ulike sosiale lag, altså arbeider, lønnsarbeidet, livsformen eh altså den borgerlige livsformen og så videre også livsformer som *kultur*, ikke sant, eh bør ha en stor plass, jeg ville kanskje tippe atte at Finn Olstad ville gi livsformer en stor plass i en, hvis han skulle nyskrive sin historie, og så ville jeg også skrive om eh, om lissom identitet, da

T: Mm

S: og kultur, ikke sant i ku, ku, kultur som *identitet*, og prøve å finne fram til byens *identitet*, og det er hvert fall jeg litt opptatt av nå med min by, og jeg ville tippe at, altså hele problematikken rundt identiteter [eh ka]

T: [Identiteter, kanskje ja]

S: Kanskje

T: Mhm

S: Men eh, men oppi det, altså både i byens identitet, men kanskje også flere identiteter innenfor byen

T: Mm

S: bydelsidentiteter, for eksempel, altså være opptatt av og eksplisitt på identitet, det tror jeg jeg man bør være i en lokalhistorie, for jeg tror jo at lokalhistorie *er* identitetsbyggende, *uavvendelig* og eh når man skriver lokalhistorie, så vil den bli tatt *imot* og bli grunnlag for identitetsbygging. Eh men jeg syns at historien ska, *historikeren* skal på en måte gjøre en kvalifisert identitet, altså sånn forslag til identitets*forming*, framfor at

T: det bare skal skje ureflektert?

S: Ja, ja, altså et forslag til Olstads nye lokalhistorie ville være, kanskje være no sånt no.

T: Mm. Flott. Eh du svarer så godt og interessant at det er liksom fristende å gå veldig langt i noen sånne retninger, men jeg, det er jo sånne sjangerting jeg er egentlig

S: Ja

T: litt ute etter nå, så nå spør jeg da om hva er det som 'gjør denne artikkelen til en vitenskapsintern fagartikkel?'

S: Nei, det er jo det teoretiske apparatet og det det altså liksom ref referanseapparatet, altså eh den henvender seg til et publikum som, et relativt skolert publikum innenfor feltet eh enda den står i (tonefall som markerer undring:) *Arbeiderhistorie*, så det er jo egentlig interessant at den står i *Arbeiderhistorie*, som jo er et tidsskrift som *ikke* har utmerket seg med den veldig høy teore, altså sånn teoretisk refleksjon og og *nivå*. Eh, men, altså begrepsbruken, teorien, referansene

T: Og hvem den henvender seg til

S: Og hvem den henvender seg til

T: Ja. Eh, ja for nå er det jo *jeg* som slår fast at dette er en [vitenskaps]

S: [Mm]

T: intern, og det var, det er jo min påstand, og du kunne jo godt få lov til å være uenig i det og si for eksempel at den er nettopp henvendt til de allmenne leserne, altså si for eksempel fagforeningsaktive og sånne ting

S: Ja. Jeg tror ikke den ville, ville på en måte fungere godt, sånn sett.

T: Nei. 'Kan du prøve å huske hva du *følte* da du leste artikkelen nå før intervjuet? Det kan {da} for eksempel være irritasjon, begeistring, frustrasjon, diskusjonslyst, tristhet, *you name it*.'

S: Når jeg *leste*?

T: Ja

S: *Jeg* ble, ble *begeistret*, jeg var *begeistret*, absolutt og ganske udelt, uten at jeg det betyr at jeg altså liksom sånn *slutter* meg *totalt* til *det* han skriver

T: Jo, men den følelsen var begeistring

S: Ja, ja

T: 'Kan du mer spesifikt peke på svakheter og styrker ved' artikkern?'

S: .. Nei s svakheter er vel kanskje at den er på en måte i, en eh, den er jo'kke ☺ uttømmende ☺ ☺, og det kan den ikke *være*, men den er jo en, et *anslag* på en måte til den den er jo et *anslag* til en utvikling og et forslag til liksom noen *veier å gå* i eh arbeiderhistorien, eller i den tradisjonelle, i innenfor sosialhistorien, er det jo

T: Mm

S: han snakker om. Og eh eh den er sånn sett eh relativt knapp og ikke sånn veldig utfyllende, men eh men den, så hvis jeg skulle peke på svakheter, så er det vel kanskje *det*. Og så *kunne* han, ikke svakheter, men kanskje litt sånn *smalt* også, altså han refererer til *Car-bera*, er det det han heter?

T: Cabrera.

S: Cabrera. Eh, som jeg ikke kjenner fra før a, ehm, bortsett fra, altså Olstads Hifo-nytt og X, men eh, han kunne jo trukket det *mye mere* eh altså *mye bredere teoritilfang* her, som på alle måter kunne eh bygge ut og styrke eh artikkelens grunnlag, til, ja. Eh, ja, *styrke*. der mener jeg at han er, jeg synes den er veldig, veldig konsistent, at den er veldig godt bygget opp, den er eh pedagogisk, eh den kommuniser, jeg synes den kommuniserer godt til lesern selv om det er et eh relativt begrenset leserpublikum, så synes jeg den gjør det. Og jeg synes *selv om* den opererer på et teoretisk eh nivå, så synes jeg den er tilgjengelig, altså jeg synes den er god å lese, den er ikke proppet full med abstraksjoner eller [altså]

T: [Mm]

S: sånn utligning, altså begreper som er vanskelig tilgjengelig, altså jeg synes den er sånn sett, hører godt hjemme i *Arbeiderhistorie*, den måten å formidle et stoff på .

T: Eh, hadde du hørt om artikkelen før jeg kontaktet deg?

S: Nei, faktisk ikke.

T: Okey.

S: Men som sagt så har jeg lest Hifo-nytt-artikkelen

T: Ja

S: som jo er en ganske, den var da ganske eh parallell, var den ikke det?

T: Ja. Jeg har ikke eh lest dem nøye nok mot hverandre til å si noe veldig

S: Nei

T: sånn autoritativt, men jeg tror nok jeg vil kunne si at at den herre er en bedre artikkel

S: ja

T: på den måten at den er knyttet til en diskusjon og et stoff

S: Mm

T: mens i Hifo-nytt-artikkelen så snakker han ganske allment

S: Ja

T: og da kanskje med et tynnere teorigrunnlag enn

S: Mm

T: mange tidligere

S: Mm

T: som har gitt innspill i denne debatten

S: Ja, nettopp

T: Jeg tenker selvfølgelig på Erling . Sandmo

S: Mm

T: men også på han unge, han som kritiserte Knut Kjeldstadlis metodebok så fært

S: Å, ja, Frederik Thue?

T: Ja nettopp, nettopp

S: Ja, mm.

T: Men nå, ja, så det er i alle fall eh 'Hvilke lesere', du har vært inne på det, men jeg sier det, spør likevel

S: Mm

T: 'hvis noen, tror du forfatteren har hatt i *tanke* da han skrev artikkelen? Her kan du navngi konkrete lesere eller svare mer allment.'

S: Ja, først så, ja han henvender seg jo de forfatterne han refererer til

T: Mm

S: altså dette er jo en debatt, ikke sant, som henvender seg til Knut Grove og Jan Heiret og eh

T: Terjesen

S: Terjesen. Men han henvender seg sikkert også til eh diss, historikere innenfor feltet, altså sånn, koll, kolleger, gamle sosialhistorikerkolleger, tenker jeg, sånn Terje Halvorsen og Tore Pryser og sikkert Knut Kjeldstadli og, og så vil jeg tippe han også, og Inger Bjørnhaug og Gro Hagemann og ikke sant? Eh og så ti tipper jeg han også ønsker seg Erling Sandmo og, ja, altså denne, disse eh eh leserne.

T: Jeg bare skyter inn et ekstraspørsmål, eh det at han skriver, i begge artiklene vel, at han lenge hadde en motvilje mot ordet diskurs

S: Ja

T: som et jåleord

S: Ja

T: hvorfor tror du han tar med det?

S: Jo, fordi at det ordet har jo blitt eh altså diskursbegrepet er jo blitt brukt mot det, altså mot vendingen i det hele tatt, altså jeg har jo hørt så mye latterliggjøring og og uthenging av det begrepet, altså det er et begrep som ikke har gått *hjem* i blant historikere i Norge. Eh, og det *er* blitt *befengt* på en måte eh eller forbundet med det han sier, altså jåleri eh pret altså ønsket om å være pretensios og og så videre.

T: Ja. Det er femten år siden eller no sånn allerede at Karin Moe skrev en diktsamling som het 'Kyss meg i diskursen'

S: ☺ Ja, ja ☺ Nettopp.

T: Eh, 'I innledningen til årboka hvor artikkelen er publisert, skriver redaktøren, {Einar A.} Terjesen, at Olstads artikkel' sitat 'i utgangspunktet [er] et debattinnlegg rettet mot to artikler som tidligere har vært trykt i årboka. (Og den ene er skrevet av ham selv da.)

S: Mm

T: 'Olstad bruker likevel disse artiklene, nå er det fortsatt sitat, 'bare som et utgangspunkt for å reflektere videre...' Eh, det skriver han blant annet for det ække lov å ha debattinnlegg [X]

S: [Nei, nei]

T: [i dette bladet]

S: [Nettopp] Mm.

T: Eh, men 'gir dette en beskrivelse av fordelingen mellom debatt og selvstendig refleksjon' som du syns er rimelig? Altså han sier at debatten er så å si bare et utgangspunkt for det som er hoveddelen, nemlig selvstendig refleksjon

S: Mm. Mm. Ja, og spørsmålet var:?

T: Om den beskrivelsen passer for ditt inntrykk av artikkelen? For du sa i sta, for i sta sa du at dette er jo et debattinnlegg

S: Mm

T: Men så sier han er at det ække først og fremst et debattinnlegg, debatten brukes bare som et sånt

S: Mm

T: kan du si

S: Mm

T: springbrett for [det egentlige ærend]

S: [Mm. Mm.] Ja, altså det, jeg vet ikke om det er så veldig viktig. Poenget her er jo atte alt vi gjør på en måte er jo innlegger i, innlegg i *debatten*, altså den store, store *historikerdebatten*, og det kan være formulert som et helt konkret debattinnlegg, eller det kan være formulert som en allmenn artikkel, men eh, men det, men vi vi det vi, altså det vi, vi uttrykk, når vi uttrykker oss eh på den ene eller den andre måte, så er det jo på en måte en slags eh også deltagelse i debatt

T: Ja

S: I debatten

T: Ja, du kjenner sikkert uttrykket 'posisjonering', ikke sant?

S: Ja, nettopp, nettopp.

T: Eh ' Bortsett fra de navngitte – Terjesen og Grove/Heiret – er det {non}særskilte forskere i inn- og utland {som} Olstad posisjonerer seg overfor?

S: Eh, jeg tror, ja, det var jo, vi snakket, var jo inne på

T: Du nevnte noen han kanskje hadde i tankene

S: Ja, jeg vil jo tro at han eh at han hvis vi slo opp der og så i hele den herre redaksjonsgruppen til *Arbeiderhistorie*

T: Mhm

S: Så ville han nok helt sikkert ha for eksempel den i tankene. Eh, i utland, der er jeg faktisk ikke helt, det eh vet jeg, nei, der, der kommer jeg ikke på noen

T: Nei. Han, han, nei, det er kanskje ikke så viktig, men altså han nevnte jo E.P. Thompson og

S: Jo

T: som en sånn slags referanse fra gamle dager

S: Ja

T: som han selv hadde vært enig i

S: Ja

T: og som han så å si hadde gått videre [og sånt no]

S: [Ja]

T: [Men jeg vet ikke hvor relevant]

S: [Men jeg vet ikke om han syns] det er viktig viktig å være i debatt med

T: nei

S: Thompson

T: Jeg tror vi stryker [og utlandet]

S: [Jeg tror at den er sånn]

T: Ja

S: Referansen til Thompson den går til *andre*

T: Nettopp. Ja, det gjør den jo. Men eh jeg tenkte jo også da jeg spurte, siden jeg også skal ha en svensk historiker, ikke sant

S: Ja

T: om det er liksom noe sånn nordiske debatter du føler at dette går inn i? Men det kan jeg også spørre Terjesen og Halvorsen om

S: Mm

T: om hva de

S: Mm

T: Ja, det slo ikke deg noe spesielt, da

S: Det slår ikke meg fordi atte, altså den debatten har vel, ja den har vel, den har vel gått delvis i Sverige, eh men den har vel ikke vært så eksplisitt og så intens eh har den det?

T: Eh, jeg vet ikke nok om det.

S: Nei

T: Det har vært veldig stor glede over teori også de siste årene i Sverige

S: Mm. ja

T: Har det vært

S: Ja

T: Og så har de den veldig strenge empiristiske tradisjonen

S: Ja, nettopp

T: som kanskje har vært enda strengere

S: nettopp

T: enn i Norge

S: nettopp. Mm

T: fordi de ikke har hatt nasjonsbyggingsprosjektet på samme måte

S: Mm. Mm. Ja.

T: Eh, 'Hvordan vil du gjengi Olstads resonnement i denne artikkelen?'

S: Han er jo opptatt av diskursen og av at

(bånd snus)

T: Ja.

S: Og gå imot den tesen eller teorien om at, at eh virkeligheten avspeiler seg direkte i bevisstheten og nedfeller seg i handlinger. Eh, eh han etablerer en alternativ teori hvor diskursen og språket eh og begrepene og kategoriene innehar en, en egen eh funksjon, en et virk, et felt som virker i seg selv, og så og som ju, og så det er på en måte der vår beskrivelse av virkeligheten blir til. Eh, det er der eh vi bestemmer hva klasse er. Eh, det skjer i *språket*. Og det er ingen refleks av virkeligheten, altså kla, klasse re, ref, reflekteres ikke til oss fra virkeligheten, men det er vi som eh definerer klasse utifra de tilgjengelige begreper og kategorier som vi har, og som ligger i språket. Så det er jo en konstruksjon, konstruksjonistisk ambisjon han har, ikke sant, eh 'konstruktivistisk', heter det. Eh og det er jo eh på en måte helt riktig, mener jeg ☺

T: Mm

S: Eh det, han har rett i det, og samtidig så er det jo eh radikalt, og det er, og jeg kan forstå også forstå at det oppfattes som *veldig* radikalt, at det oppfattes som eh, kan oppfattes som destruktivt eller ødeleggende eller et eller annet sånt noe fordi at det på en måte opphever, opphever virkeligheten som eh det som eh forteller oss, altså som grunnleggende for vår *kunnskap* da, rett og slett. Eh, rett og slett. Den kunnskapen vi har, får, den viten, den viten vi sitter inne med, den er eh på en måte veldig mye, altså den er mye skapt i språket, ikke *uten* i kontakt med virkeligheten, altså Finn Olstad opphever jo ikke virkeligheten, men han sier at den *måten* vi oppfatter virkeligheten på, den måten vi forstår virkeligheten på, den, det er *ved hjelp av* kategorier og begreper som vi, som ligger i språket.

T: Ja, og dette truer ikke ditt politiske prosjekt som vi snakket om i begynnelsen av samtalen?

S: Nei, jeg syns ikke det gjør det, men jeg ser at det er, at det kan oppleves sånn. Eh for når det ikke er i virkeligheten, på en måte klassen eller forholdet mellom klassene ligger, eh så blir det på en måte relativistisk, altså, da ble, da blir på en måte det politiske prosjektet mistet en slags grunnlag eller, men det blir eh relativisert. Men eh, og det betyr jo at det vi sier om historien og om fortiden og om virkeligheten eh er farvet av og det springer ut av våre egne oppfatninger, vår egen tid, vår samtid, vårt eh våre, eh vår tid. Og det betyr igjen at, men *det* be *det* gjør jo at vi faktisk fortsatt kan jobbe *politisk*, ikke sant? Fordi, i det så ligger det jo at vi både tenker utifra vår egen tid og ved hjelp av vår egen tids begreper, eh men men det betyr jo også at det vi gjør, det vi skriver, det vi finner ut, det virker jo i vår tid. Altså det er skapt i vår tid, og det virker i vår tid. Så dermed så er vi jo fortsatt, altså vi er jo, så så har dette politisk betydning, så sånn sett så sparker det ikke beina under det politiske prosjektet, snarere tvert *imot*, syns jeg. Og det og det å snakke om diskurs, det er det jo for så vidt, det det det er jo samtidig å si noe om hvem som definerer, kategoriene og begrepene, hvem som har *makt* til å definere, ikke sant? Eh, når man snakker om diskurs, så snakker man jo om også *må* man også snakke om makt. Og diskurs eller maktdiskurser, eh og det å avsløre maktdiskurser, det er jo et viktig politisk prosjekt, et veldig viktig politisk prosjekt. Jeg syns for øvrig at Olstad snakker ikke snakker, altså forbinder ikke diskurs til *makt* og det syns jeg han skulle gjøre. Jeg syns det er en mangel når vi snakket om mangler og svakheter og sånt, ikke sant, det at diskursene vil *bele* tiden, og begrepene og kategoriene vil *bele* tiden fylles med verdier og normer og makt, og det og og sånn sett så virker de, ikke sant. Virker i i sin samtid. Og eh *maktaspektet* ved sp altså når det gjelder språket og begrepene og diskursen, den det er det er *avsløre makten* i diskursen. Den, det syns jeg er et viktig politisk prosjekt. Ellers så er *jække helt* overbevist om at diskurs er det rette begrepet, men eh eh jeg ser det, jeg syns jo det *bærer* langt, og eh men men det *har* en dårlig, eller det er så dårlige konnotasjon eller uriktige konnotasjoner i den i den norske konteksten, tror jeg, eh det det fungerer bedre på engelsk og fransk enn på norsk. For *vi* assosierer så veldig lett eller *rasket* til diskusjon eller debatt. Og det er jo ikke det det er, for diskursbegrepet er jo m, et språk et beg, et begrep som går på språket ikke sant, eh

T: Jeg bare nevner at jeg blandet meg i den diskusjonen til Olstad siste gang, bare så vidt

S: Ja

T: fordi at dette er jo litt også mitt fagfelt, da

S: Ja

T: hvor eh diskursteori

S: Mm

T: X og så at å begrense til verbalspråk

S: Ja

T: det er litt innsnevrende

S: Ja

T: altså at andre semiotiske tegnsystemer da

S: Mm

T: det er altså også, så ha repliserte at det var han i grunnen helt enig i, han forsøkte nå for eksempel å forstå fotball

S: ja

T: spill som diskurs

S: Ja

T: eh, sånn at når man sier "språk", så kan man være litt forsiktig med det

S: Ja

T: fordi at det i afall det betyr og skal også etter min mening bety verbalspråk

S: Mm. Ja.

T: Men hvis du

S: Mm

T: tar med andre tegnsystemer,

S: Mm

T: ja, det er bare sånn presisering, da.

S: Ja

T: Men det var nå, 'I motsetning til mange andre som diskuterer "New Cultural History" hvor altså diskursbegrepet står sentralt, {henviste} Olstad bare til én spesifikt diskursteoretisk artikkel.' Og det har du nevnt før, som vel kanskje som en svakhet. Og nå etterlyste du egentlig Foucault i det forrige du sa, da.

S: Mm

T: Men 'hvorfor tror du han har valgt å gjøre det slik?'

S: Nei, jeg tror, jeg tror for så vidt at Olstad er i en tidlig fase

T: At han ikke har lest så veldig mye mer?

S: Det de altså jeg tror han er blitt litt sånn begeistret over denne her sosialhistorikern da, som lissom har gått inn i felten, i historie, eh og det er det kanskje ikke så mange sosialhistorikere som *har*, altså sånne definerte sosialhistorikere som *har*, eh denne eh Cabrera, var det det?

T: Cabrera

S: Hva?

T: Cabrera.

S: Cabrera.

T: Ja jeg kjente ham ikke jeg heller

S: Nei, hvor han har kanskje tilsvarende faglig teoretisk utvikling som det det Olstad selv har gått gjennom, og at det han derfor har trykket han til sitt bryst og eh, ja og gjenkjenner, gjenkjenner seg på en måte i det, han skriver. Eh, men det er klart det er jo en *stor* debatt her som han kunne gå inn i.

T: Eh. 'Har du lagt merke til eksempler på det vi i dagligtalen gjerne kaller særskilte retoriske virkemidler i artikkelen?'

S: Har jeg det? Jo, denne gjentagelsen, ja, den la jeg merke til, altså eh hva er det han sier, (blar) han sier at 'innenfor diskursteorien kan vi ikke formulere oss slik'. Det gjentar han, *flere ganger* gjennom. Veldig sånn eh, det er retorikk, ikke sant?

T: Ja. Det, nå var jeg da for å si det, vi begynner å nærme oss slutten faktisk, på min liste, jeg har nemlig plukket ut noen sitater som jeg ville ha deg til å kommentere, og da presiserer jeg ikke 'med mer eller mindre ledende spørsmål.' Du skal simpelthen få assosiere litt fritt der.

S: Mm

T: Eh, og det er nettopp hvor disse går igjen da

S: Mm

T: det kan jeg jo røpe

S: Mm

T: Første sitat:

Vi ser da at for eksempel Grove og Heiret, {det er sånn det skal uttales, er det ikke det?}

S: Jo.

T: Ja.

er opptatt av arbeidsplassen som "identitetsskapar". Innenfor diskursteorien kan vi ikke tenke slik'

S: Mm. Nettopp. Altså det var det jeg sa. ☺

T: Mm

S: Atte han utlegger, han utlegger en posisjon, en teori, en anfektelse ikke sant hos de han argumenterer imot, og så parkerer han dem, eller sånn sier at eller an, sånn sier at "dette går ikke. Sånn kan vi ikke gjøre det." ☺ Og så overbeviser han leseren på den måten.

T: Ja

S: Ja

T: Sitat to:

... ettersom det i sosialhistorien har vært en tendens til å se visse kategorier og begreper som mer gyldige uttrykk for virkeligheten enn andre. Det er slutten av

S: [Mm]

T: [en set]ning da

S: Mm

T: *Som at standstankegangen skjulte de virkelige klasseforholdene,*

S: Mm

T: *og at disse i og med utviklingen av produksjonsforholdene på 1800-tallet framtrådte mer nakent; dermed kunne klasseforholdene for første gang gripes og forstås slik de virkelig var. I diskursanalysen kan vi ikke tenke slik.*

S: Mm. Nettopp. Ja, det er jo den samme virk, altså samme virkemiddelet, ikke sant, som så så dette er en *gjentagelse* av det vi snakket om i sta, eh eh og denne gangen dreier det seg altså om dette her med gyldighet, ugyldighet, hva er mere virkelig eller hva er nærmere virkeligheten, eh å og å han vil da poengtere og vise at gyldighet er faktisk et ikke-relevant spørsmål her, og det, det er jo også, det er jo også veldig *radikalt* da, ikke sant, i denne eh som om altså alt er like gyldig, hvis alt er likegyldig (skulle vært 'like gyldig') så er alt kanskje likegyldig

T: Mm

S: Det blir jo et problem, eller kan hvert fall eh oppleves som et problem

T: Ja

S: vil jeg tippe.

T: Men du opplever det ikke som et problem

S: jeg gjør ikk

T: på grunn av den forståelsen du legger i dette

S: Ja, nettopp, jeg gjør ikke det altså.

T: Mm

S: Men det betyr ikke atte .. ja, det betyr ikke at, nei jeg jo vi jeg er litt opptatt av atte det ikke skal bli sånn likegyldig eller alt er likegyldig og like likegyldig

T: Mm

S: eller like, X for da da blir på en måte politikken, vil politikken forsvinne, og det gjø, det gjør den ikke altså, sånn som jeg oppfatter det.

T: Sitat tre, samme gruppe da,

Den samme utvikling av sosiale relasjoner mellom partene i arbeidslivet som skal ha bidratt til "arbeiderklassens fall", blir hos Grove og Heiret en årsak til at det på 1960-tallet, og først da, blir sitat meningsfylt 'meningsfylt å tala om Stord-arbeidarane som ein del av arbeidarklassen. Sitat slutt.

S: Mm

T: */I diskursanalysen kan vi ikke nøye oss med så enkle resonnementer om forholdet mellom språk og virkelighet, som jo først konstitueres gjennom det språklige feltet.*

S: Mm. Ja. Men det er det samme igjen, men jeg altså akkurat den formuleringen der syns jeg var litt *uklar*. Altså for det at han sier ikke *hva* det er som konstitu, altså hva det var som gjo, altså som gjorde at det var så forskjellig i Oslo og Stord, men okey, det kan vi la ligge litt

T: Mm

S: Men poenget eh her er da at han avgrenser seg eller at han vil *si* at man at denne herre gjenspeiling- eller avspeilingsteorien altså dette her *årsaksforklaringen*, at virkeligheten er årsak til bevissthet, ikke sant, en type, én type bevissthets, det, sånn kan man ikke, sånn kan man ikke si det innenfor diskursteori. Avgrensning i forhold til årsaks, kausalitetsprinsipper eh innenfor historie-forklaringer.

T: Sånn at han går gjennom et punkt hvor han selv har hatt dette standpunktet

S: Ja

T: Og så X

S: Mm, ja, nettopp, nettopp

T: Så, ja, vi er kommet til, eh siden vi rekker det, så kommer jeg tilbake igjen til de tre der, men jeg har ett sitat til da, som ikke er akkurat samme, eh, det er nemlig slutten hvor han på en måte s, altså kanskje tar en litt annen vending,

S: Mm

T: Det ja

S: Ja

T: som oppsummering. Eh

S: Ja

T: Sitatet [der i alle fall]

S: Ja

T: *Ikke bare lar diskursteorien seg bedre forene med nye innsikter enn våre gamle redskaper. Den er også elastisk nok til å kunne innlemme*

S: Mm

resultater fra den gode, gamle sosialhistorien.

S: Mm

T: *Riktignok kan vi ikke opprettholde en direkte årsakssammenheng mellom objekt og subjekt*

S: Mm

T: *mellom materielt grunnlag og bevissthet – ja, disse elementene blir i seg selv resultater av en språklig diskurs.*

S: Mm

T: *Men se om ikke resultatene kan smugles inn bakveien.*

S: Mm

T: *Den sosiale virkeligheten, som kunne og kan analyseres med sosialhistoriens metoder og teoretiske arsenal,*

S: Mm

T: *er der fremdeles.*

S: Ja, mm, nettopp. Ja, altså, mm det, det hva skal vi si om det? Altså på en måte så eh er det kanskje en litt sånn retrett, men jeg tror jo ikke at det *er* det. A e for han eh har hele tiden sagt og presisert at virkeligheten er der, eh altså han er ikke ute etter å oppheve virkeligheten, og virkeligheten har også en plass, altså det betyr, han, det har en plass i i den historiske framstillingen. Ikke sant, det er eh, sånn man kan, man skal og man kan forklare

eh antall, altså beskrive, et beskrive antall arbeidere, hva de tjener, hva de, hvor lang tid arbeidsdag de har, ikke sant, altså alle disse herre variablene som var inne i de sosialhistoriske prosjektene eh, men poenget er, og poenget er at man må være klar over hva man gjør, og det er vel det han sier, da, man må være klar over hva man gjør altså det er, det er, når de er blitt til det de er blitt, arbeidere eller klasse eller eh hva det nå er, ikke sant, så er det fordi de har, så så er det et språklig eh, så er det språklig skapt, og ikke, i virkeligheten.

T: Hvis vi nå skal ta med mitt lille teoretiske innspill, så kan du jo av og til si “semiotisk skapt”

S: Ja. Ja. Mm. Så, sånn at det er fortsatt viktig å beskrive, bare man vet hva man gjør, og det

T: ja

S: Og det er jo på en måte det jeg syns at denne, også også det jeg har hentet med meg fra den språklige vendingen eller kulturelle vendingen eller den nye kulturhistorien eller hva du vil kalle det, noe med mange navn, så er det nettopp eh det jeg syns, denne vendingen, disse vendingene bidrar med, de er på en, en språklig bevissthet, og en bevissthet på *hva vi gjør*, eh som jeg syns er *utrolig* sentral og viktig. Og når jeg tenker på min egen virksomhet, så så har denne vendingen gått fra relativ stor grad av ubevissthet ☺ ikke sant til en høyere grad av bevissthet, om hva historikerne gjør, og hva vi, hva vi har av begrensninger og muligheter. Eh hva vi kan gjøre og hva vi ikke kan gjøre.

T: Eh, da kommer, nå skal jeg utfordre deg littegrann på disse her hvor han sier at “innenfor diskursteorien gjør vi ikke slik”. Eh det synes å være en maktdiskurs fra Olstads side?

S: Ja, det kan det sikkert være. Altså, men, det, ja i den grad vi er enige i at dette er et retorisk virkemiddel, så er det klart at det er det. Eh, men hva er det som ikke er det? Altså hvo, kunne vi på en måte forestille oss en tekst uten at det er noen slags eh form for eh ambisjon om å over ☺ bevise ☺, altså det er jo derfra vi gjør det vi gjør, vi vil eh vi vil si noe som vi syns har *betydning*

T: Mm

S: Eh og vi vil gjerne overbevise lesern om tekstens *betydning*, eh og så jeg ser ikke noe galt i det.

T: Eh, hvem er “vi” når han sier [”Innenfor diskursanalysen]

S: [Ja. nettopp.]

T: gjør vi ikke slik.”

S: Ja, ja, ve eh . ja, hvem er vi? Eh, det er vel i hvert fall ikke no kongelig vi her. ☺ Men eh det er en, en altså vi den det er jo en litt sånn eh, det er et spe, det er jo en veldig spesiell måte å uttrykke seg på, det er jeg enig i altså, det er en slags sånn litt faderlig eller en sånn litt, ja litt sånn belærende, eh oppdragende måte å si det på.

T: Det kunne nesten gi assosiasjoner til, tilbake til marxismen igjen [X]

S: [Jo] Ja

T: “Innenfor marxistisk historie”

S: Ja

T: “så oppfatter vi det ikke slik”

S: Mm. Nettopp. Ja. Litt sånn m på en litt sånn eh lærer, pekefinger, men eh

T: Ja, men jeg la merke til du så ikke, du reagerte ikke noe mot det i begynnelsen, heller på en måte befant, befant deg vel med det, men kanskje det var at du følte deg innlemmet av hans “vi”?

S: Det kan nok hende, det kan nok hende. Ja fordi at det er vel det det vi er da, vi eh s vi som syns at den språklige vendingen har bidratt med noe viktig. Til eh faget

T: Mm. Så
S: Så det kan nok hende.
T: Så tenkte jeg på, eh jeg sa at min faglige eh sånn kjepphest
S: Mm
T: Det er flerstemmighet
S: Mm
T: Eh, eller
S: Ja
T: jeg har mange fine ord
S: ja, nettopp
T: i dette her da
S: ja
T: Og jeg tenker meg at når den, jeg har laget en liten alternativ kommunikasjonsmodell
S: mm
T: noen da sier “Det er jo ikke kommunikasjon”
S: Nei
T: fordi atte det er så å si en dialog
S: Ja
T: inne i mitt hode
S: ja
T: og så en dialog inni ditt hode
S: Ja
T: mens vi snakker sammen nå
S: Ja
T: særlig hvis vi ikke hadde den strukt, den posisjonsfordelingen intervjuer/intervjuet
S: Mm
T: men under en sånn samtale som dette
S: Mm
T: så blir det da veldig slik at du sender ting sånn over til meg som jeg da fører inn inni en slags sånn diskusjon, grunnmodellen er en ego og alter
S: Ja, ja
T: som altså brytes i meg
S: Ja
T: Men det kan være mange forfatterstemmer inni meg
S: Ja
T: Mange imaginære sånne lesere
S: Ja, ja
T: leser, leser- eh ører som jeg hører inni meg
S: Mm, mm
T: Det blir veldig komplisert da, men
S: Mm
T: Men i lesningen min av Olstads *Sandefjords historie*
S: Mm
T: så er den tilnærmingen ekstremt fruktbar
S: Mm
T: fordi at jeg oppfatter at han diskuterer veldig mye
S: Ja

T: for hver

S: Ja

T: Så det jeg lurte på var om du da kan ta den sånn siste utfordringen eh og se om du kan liksom sånn høre noen sånne forskjellige *stemmer* i den teksten du har hatt der, eller snakker han med en, du sa den var veldig konsistent

S: Mm

T: Og det er sikkert, det er lett å bli enig om.

S: Mm

T: Men, kan du likevel høre ulike stemmer igjen? Er han dønn enig med seg selv? Er det én klar

S: Nei

T: klart standpunkt liksom X kommer fram?

S: Nei, som be,

T: [Hører du motstemmer?]

S: [Nei, ja] altså jeg hører i hvertfall *tvil*

T: Ja

S: Eh og dette er som jeg sa, nå vet ikke jeg når Olstad begynte å vende seg mot språket, m er, er det lenge siden?

T: Tro'kke det er så veldig lenge siden.

S: Nei, nettopp. Og det, det eh, jeg oppfattet egentlig den artikkelen i *Hifo-nytt* som, ja det var jo i hvert fall det første jeg leste som tydet på det, eh jeg opplever ham som en som liksom er begynt å flytt, trække noen nye stier *nå*, eller ganske, er ganske *ny* i det da, på en måte, og og og prø og er litt prøvende å, og så så det kan jo hende da atte *fordi* han er litt prøvende, så skal han kanskje ikke overbevise lesern, men også seg *selv*, at han eh har e altså, men jeg syns jo absolutt at jeg hører både den eh retorikern, eller den som skal overbevise, og den som spør, altså både svarern og spørren, spørren her.

T: Ja

S: Mm.

T: Så det er jo ikke kanskje opplagt at han er en av "vi"

S: Nei

T: hele tiden?

S: Nei, nei det tror jeg du har rett i. Ja, nei men den, er det ikke sånn med teori da, atte teorien kan jo aldri bli konsistent, altså sånn absolutt, eh og og teoriutvikling er en komplisert sak, altså, ikke sant? Eh, og en never ending story, altså man, vi vil jo aldri komme i havn på sett og vis altså, dette her må *hele* tiden måtte brytes mot, mot det vi gjør, altså mot det vi skal si no om, eh så

T: Så snakket vi tidligere om det med lærebøker og sånn

S: Ja

T: det er vel en vanlig tankegang at "sånn", skal vi si, "tvil og tro og sånn, det må vi renske ut

S: Ja

T: når vi skal skrive for [X]

S: [Ja, nettopp, nettopp]

T: Er det sånn?

S: Ja, det *bør* ikke være sånn, mener jeg da

T: Nei

S: Men det er vel sånn det ofte er, men men jeg tror jo at en mye eh rikt, altså mye redeligere måte å henvende seg til en leser på, det er å åpne for spørsmålene, fordi de alltid er der, og de *må* være der. Og de bør være der.

T: 'Er det noe du gjerne vil legge til helt til slutt?'

S: Ja, ☺ Nei, nei jeg har tenkt, nei i grunnen ikke, jeg tenkte litt på dette, jeg tenkte en del på toget om dette herre diskursbegrepet som klinger så dårlig i norsk kontekst altså, eh jeg syns jo for så vidt at det eh er det, hvorfor gjør det det? Vi har ikke tatt det i bruk, og dermed så har det heller ikke fått det innholdet det skal ha. Altså det, har jo, det har blitt et begrep som assosieres galt i den norske konteksten. Men hvis vi hadde vært mye mer offensive, og *det* syns jeg jo at Olstad bidrar til da, å ta og *fille* begrepet med et eh et eh spesifikt innhold da, eh det syns jeg han kan berømmes for, eh men det er, men *så* langt så eh så er begrepet litt u . produktivt eller, altså i den norske konteksten.

T: Ja. Nå kommer jeg sikkert ikke til å skrive av resten, hvis jeg kommer inn med en liten (her fulgte en redegjørelse for og refleksjoner omkring frekvensen av, og erstatningene for, ordet "diskurs" i en sakprosaanalysebok jeg er i ferd med å utgi, og han takket etterpå for intervjuet. Så gikk S + T ut i sola foran Oslo S., og S. ga uttrykk for spenning mht hvordan denne samtalen blir på trykk og bemerket at skulle hun skrevet en artikkel om alle disse temaene, måtte hun ha arbeidet ett år.)

(11)
Intervju med Einar A. Terjesen,
leser av *Olstad 1*

Arbeiderbevegelsens arkiv, 15.05.02

Presentasjon av transkripsjonstegn

Kursiv	Særlig trykktungt ord eller stavelse samt enkelte sitater og titler (framgår av sammenhengen)
☺ (stor)	Latter med stemme
☺	Ustemt latter
☺ ord ☺ og ☺ ord ☺	Leende tale
... ..	Pause på ca 2, 4 og 6 sekunder
[ord 1] [ord 2]	Overlappende tale
X	Uforståelig tale
Mm	Lyd for samtykke (= Ja)
Mhm	Lyd for erkjennelse (= "sier du det? Det var interessant")
'ord'	Ordet er uttalt som etslags sitat fra en annen
"ord"	Sitat fra skriftlig kilde
{ord}	Ord som JT legger til i spørsmål hentet fra intervjuguiden, som altså avviker fra den skriftlige guiden, omsluttet av klammeparentes.

Vedr. dialektgjengivelse:

I disse intervjuene har jeg beflittet meg på å gjengi dialektene med noenlunde nøyaktighet. Hensikten er imidlertid ikke å gi noen dialektprøver, men å gi en for mitt formål adekvat gjengivelse av samtalen/intervjuet. Det er også et poeng at leseren av avhandlingen, idet han/hun støter på sitater fra intervjuene, umiddelbart skal forstå. Det spesielle tegnet for latter, tegn for overlappende tale og for ulik sitering/herming er forklart i rammen ovenfor, fonetiske tegn er bevisst utelatt og former som *æ'kke* og *no'n* er valgt i stedet for *ække*

og non for å lette forståelsen. Fravær av avsluttende r i verb/presens og i subst/pluralis/ubest. er markert. Likeledes skiller jeg mellom for eksempel eg, e, jeg (*jæj*) og jæ og mellom former som lissom/ liksom og asså/altså. Ord som blir uttalt i samsvar med antatt vanlig bokmålsuttale beholdes i skriftspråkets form (eks. tid for *tī*, lasset for *lasse*, interessert for *intressert*, annet for *aent*, og for *ā*) Transkripsjonen er resultat av én gangs avspilling/transkribering og én gangs avspilling/korreksjon av transkripsjonsutkastet, og kan dermed inneholde enkelte mindre feil.

Intervjuet

T: Ja, da er det altså femtende mai, og jeg sitter på Arbeiderbevegelsens arkiv, og skal intervju Einar Terjesen, og jeg regner med at vi kommer til å holde på *maks* to timer, kanskje

ET: ☺

T: kanskje litt mindre.

ET: ☺

T: Og 'jeg vil begynne {} intervjuet med å fortelle ørlite grann om meg selv. {Og} dernest vil jeg spørre litt om hvem du er. {Og så har jeg altså en sånn intervjuguide som jeg liksom følger.}

Og apropos det, {så kommer jeg altså} ikke til å anonymisere disse leserintervjuene, {motsatt hva man noen ganger gjør innafor den herre måten å drive

ET: Mm.

T: tekstforskning på da. Eh og da kommer jeg} til å sende {deg} dem til gjennomlesning og godkjenning. {Og så} håper {jeg at} du vil være maksimalt åpenhjertig og ærlig, dersom det kommer ting fram som det vil være uheldig {for deg} å offentliggjøre, {så} kan vi ta det bort i forbindelse med godkjenningen. {Jeg var journalist i min forrige jobb, eh og da, nå} følger jeg en annen yrkesetisk praksis enn jeg {gjorde da. For nå prøver jeg} å tolke de forskningsetiske retningslinjene for humaniora og samfunnsvitenskap {som du sikkert kjenner til eh} relativt *strikt*. {Eh ved å sørge for åpenhet og samtykke. Og det} med godkjenningen er spesielt aktuelt fordi jeg gjerne vil gjengi intervjuene temmelig nøyaktig som vedlegg til avhandlingen, slik {som} de lyder på lydbåndet.

ET: ☺ Javel.

T: {Og} den slags utskrift kan være uvant å lese når man [ikke er]

ET: [☺]

T: vant til det. {For} vi snakker som kjent *langt* {} fra sånn som vi skriver. {Nå leser jeg opp noe jeg har skrevet, så da er det jo ikke *så* stort [avvik],

ET: [☺]

T: bortsett fra muligens noen få av oss, Johan Borgen var visstnok en slik en

ET: Mm.

T: Altså som så å si snakket som en bok.

Og 'etterpå vil jeg spørre litt om dine samfunnsmessige holdninger generelt og syn {et} på historieteori og spørsmålet om arbeiderklasse og klassebevissthet spesielt. Så vil jeg stille en del spørsmål som spesielt gjelder Olstads artikkel. {Og}noen av spørsmålene vil nok vise seg å overlappe hverandre, {og} da hopper vi bare over svarene hvis det er naturlig.

ET: Mm. Mm.

T: Altså litt om meg sjøl. Eh jeg arbeidet lenge med sånn folkeopplysning, forskningsformidling, eh forskjellige områder, i sin tid eh folkehøgskolelærer og siden leder for Sosialistisk Opplysningsforbund, eh og så var jeg i forskningsrådet og drev med forskningsinformasjon, og så hadde jeg no sånn intermezzo innafor mere sånn kulturvirksomhet, og så eh hoppet jeg av en stilling som jeg ikke trivdes i i seksognitti, og ble hovedfagsstudent, for jeg hadde tatt, aldri tatt hovedfaget, eller aldri tatt noe hovedfag og hadde etslags sug etter det, og det jeg da prøvde å gjøre, var å finne ut noe mer forskningsmessig om det jeg hadde vært opptatt av om kommunikasjon mellom vit, *særlig* opptatt av kommunikasjon mellom vitenskap og samfunn, og da hadde jeg vel litt sånn diffuse teoretiske interesser, men det var noe med at den vitenskapelige tenkemåten, at den skulle komme fram i tekster som skulle formidle forskning, eller, fjernsynsprogram eller hva det var for no, det det var blitt ganske viktig for meg da.

ET: Mm.

T: Jeg hadde hatt mange penger mellom hendene i forskningsrådet til å eksperimentere i forskningsformidling, med nettopp TV, utstillinger, bokserier og alt mulig sånt i noe som het KULT, Kultur- og

ET: Mm

T: tradisjonsformidlende forskning, som du kanskje husker.

ET: Mm.

T: Så da skrev jeg en hovedoppgave som, og jeg syns det var så morsomt å holde på med det der at etter at jeg da igjen jobbet som journalist noen år og drev med forskningsredigerte et forskningsmagasin som heter *Apollon*, så fikk jeg stipend og skulle få lov til å fortsette med dette her. Og litt av kjepphesten min, det er *flerstemmighet* i sakprosa, altså at jeg forkaster stort sett den gamle såkalte “rørmodellen” i kommunikasjon, som går ut på at jeg sitter med en kunnskap som jeg skal sende gjennom et “rør” til deg som om du er et ubeskrevet blad, en tabula rasa. Det ække sånn meningsproduksjon skjer

ET: Mm

T: Og at det er en viktig innsikt også når hvis man skal tenke på hvordan man driver forskningsformidling.

ET: Mm

T: Så det er [min kombinert]

ET: [Mm. Mm.]

T: teoretiske og kulturpolitiske interesse, da. . Var det ☺ greit? ☺

ET: Ja, stort sett. Stort sett, ja.

T: Så, ja du s, vil sikkert også lurte litt sånn om *faglig* da, eh det som var hovedfaget, det var altså *ikke* historie, men det var en en nordisk språk og

ET: Mm

T: litteratur, som du kanskje har gjettest av etternavnet mitt, så er jeg av en sånn historikerfamilie, sånn at jeg er veldig sosialisert inn i det faget og tenkemåten

ET: Mm

T: og alt sånt no

ET: Mm

T: men jeg har ikke noe mere enn historie grunnfag i fagkretsen, hvor jeg spesialiserte meg litt på antikkens historie og syns det var veldig morsomt. . Ja, så har jeg tenkt å, for, spørre deg om å ‘fortelle kort om din utdanning, ditt arbeid, hvor du er vokst opp, hvor og i hva slags miljøer du har oppholdt deg seinere i livet.’

ET: ☺ Den, ja ..

T: Ta dine hvor du er født og oppvokst, da.

ET: [...]Jeg vokste opp i Trondheim og, gikk gymnaset i Porsgrunn, og flyttet, deretter til Oslo hvor jeg studerte realfag [...] til jeg var cand mag [...] så dro jeg til *Trondhjem* for å ta hovedfag i realfag, som jeg i teorien holdt på med i *to* år, og så hoppet jeg av det og begynte på historie og tok historie hovedfag i Trondhjem.

T: Mm

ET: Det er

T: Det er en jo litt spesiell

ET: Det er

T: kombinasjon

ET: utdanningen.

T: Ja.

ET: Som jo er en rimelig spesiell en. Nå eh ja. Og eh kan jeg godt si noe bredere om, men nå er jeg litt på usikker grunn i forhold til hva jeg vil ha på trykk i et eh *vedlegg*, [...]

(Denne delen tas det følgelig ikke utskrift av. Han beskriver at hans foreldre er svært ulike mht. forholdet mellom emosjoner/engasjement/moral og intellekt/rasjonalitet/vitenskapelighet, og at han har begge/alle i seg, jfr. historiestudiet vs realfagsstudiet. Han knyttet ikke dette bare til personlige egenskaper, men til ulike trekk i vestlig kulturtradisjon. [...])

ET: Grunnen til at det kanskje også er litt viktig for meg å si *si* det, da, er at, jeg vet ikke hvor jeg står hen sånn teoretisk, siden jeg på en måte står i alle tradisjoner, har *litt* kjennskap til alle tradisjoner, så kan jeg ikke *velge*, klarer ikke å velge mellom tradisjonene, og da blir det på en måte et sånt forvirret intellektuelt liv. [...] jeg [...] *hater* ordet "identitet". For identiteten min er så bred at [...] det å rendyrke sektoridentiteter, blir helt irrasjonelt for meg.

T: Men det

ET: [...] det *har* noe med hvordan disse teoretiske diskusjonene *går* [...]

T: Det tror jeg enig med deg der ja

ET: [...] prøver også rote meg vei gjennom forsåvidt hele spekteret, uten å måtte i utgangspunktet si at det ene er tøv og det andre ikke er tøv [...]

T: Men du kom til, eh du kom etter historie hovedfaget i Trondhjem, så kom du til Arbeiderbevegelsens arkiv [med en gang?]

ET: [Ja]

T: [Så, så]

ET: [Så, ja, på en måte], ja, for det at, Arne Kokkvoll da var på det tidspunktet i Trondheim

T: Nettopp

ET: da ble det stilling her også ble det sånn

T: Ja [X]

ET: [Og her] har jeg drevet og, er jo da i utgangspunktet arkivar, men også da drevet mye med historie og [...] har skrevet en del artikler, og så har jeg skrevet Norsk Kommuneforbunds historie etter femogfjor, som er kommet ut i to bind, [...] så har jeg skrevet en annen som er kanskje litt relevant i denne sammenhengen *her* da, det er boka om maidagen, om første mai-feiringens historie.

T: . Så, hvor, nå har vi vært inne på det allerede, men som sagt, så kommer vi ikke utenom litt overlapping, 'Hvordan vil du kort beskrive dine sosiale, politiske og kulturelle holdninger?'

ET: ☺ Ja, er jo da eh forhåpentligvis veldig liberal, [...] jeg er forsåvidt gammel SF, SV-er da, fra treogsøtti, og gled vel ut sånn [...] i begynnelsen [...] av åttitallet. Sluttet å bli politisk aktiv, men eh jeg *er* vel på en måte av dem som ikke har *hyst* til å kaste det man stod for på søttitallet over *bord*, selv om jeg ikke nødvendigvis kan meisle ut helt, pang-pang-pang [...] hva som er verdt å ta vare på hva som det ikke er verdt å ta vare på, så syns jeg ihvertfall det er for lettvent også kaste ut, jeg prøver forsåvidt aktivt å mene noe av det samme som jeg mente før . Men [...] jeg tror forsåvidt på en sånn radikal kontinuitet der .

T: Ja

ET: Så jeg oppfatter meg vel som, [...]det politiske landskapet nå i Norge er jo så rart, sånn at jeg passer vel ikke inn, jeg eh står vel nærmest da det som har skjellsordet “museumsvokterne i SV” [...] . Jeg er forsåvidt en av dem [...]

T: Ja

[...] Bortsett fra at du ikke [X ja ja.]

ET: [Eh, bortsett fra at jeg ikke er medlem av SV lenger nå altså]

T: ja

ET: Ikke sant, men da jeg var medlem av SV, så var jeg en av museumsvokterne, for å si det sånn. ☺

T: Ehm, du sa jo liberal, og

ET: ja, du vet det betyr jo liberal i den forstand eh tolerant da

T: Ja

ET: Ikke økonomisk liberal, selvfølgelig, [men, men, men]

T: [Nei, men det er, ja, det er]

ET: Men *åpen* da. X

T: Ja [...]

’Er det noen samfunnsmessige begivenheter innen- eller utenlands som har engasjert deg, {nå tror jeg jeg sier det gjelder én, jeg} i særlig stor grad det *siste* året, altså på den måten at den eller de har *berørt* deg sterkt?

ET: .. Én?

T: Okey, da.

ET: Men det kan jække. Det, eller jo [...], generelt sett så er det jo [...] Israel-Palestinakonflikten

T:Mhm

[...]

ET: [...] dette opptar meg ordentlig.

T: Kan jeg rope at Ellen Schrumph [også svarte det, men det æ’kke sikkert]

ET: [☺]

T: alle vil svare det. Nå har jeg et spørsmål som heter

’Hva har du i hovedsak arbeidet med forskningsmessig, og hva er du i ditt arbeid som historiker særlig opptatt av for tiden?’ Og det første har du jo sagt litt, da. Men eh så kanskje heller det med opptattheten

ET: Mm

T: for tiden.

ET: Ja, nei [...] tror jeg må si det generelt, det er arbeiderbevegelsens historie, [...] det jeg er spesielt interessert i [...], det er det begrepet som jeg bruker, *tenkemåte* [...], at du er nødt til å ha i forhold til sosialhistorie, at du er nødt til å ha med da tenkemåten i og forstå arbeiderbevegelsens utvikling, arbeiderklassens utvikling også [...] så har jeg prøvd meg med noen, som vel som står i den artikkelen, min, som Olstad kommenterer, noen litt ny vri

på arbeiderbevegelsens historie generelt, med begrepene respekt og selvrespekt, som sånne nøkkelbegreper for meg.

T: Ja, den har jeg jo lest med stor interesse, men hvis jeg gi, så på Kommuneforbundets historie

ET: Ja

T: som du nevnte, er det er du prøvde du å la den framstillingen gjennomsyre av sånn [teoretiske modeller]

ET: [Mmmmmm]Mmm (uttrykker nøling) Nei, *den* er nok litt annerledes,

T: [X]

ET: [Den] [...] den der respekt/selvrespekten kommer vel forsåvidt, delvis inn *der også*, [...] men ikke så veldig direkte, men indirekte gjennom [...] forskjellen mellom klasseidentitet, gruppeidentitet, altså yrkesgrupper eller hele, hele arbeider*klassen*, du kan si der hvor Kommuneforbundet tradisjonelt er et *flatt* forbund, på en måte, det har no med lønnspolitikken [...] . De som går inn for, sånn som Kommuneforbundet som går inn for sentrale oppgjør, hvor fellesskapet er viktigere, eller alternativt, de som går inn for eh lokale oppgjør, hvor det er faggruppene og enkeltpersonene som er lissom det *viktige*. Og *der* kommer det inn, og *den* problemstillingen gjennomsyrer nok Kommuneforbundets historie.

T: . Fint. Eh, (også her naturlig nok utelatt følgende spørsmål:

Vi venter ennå litt med Olstads artikkel når jeg spør om du kan gi en slags kombinert faglig og politisk biografi av deg selv.)

'Hvordan ville du, i etpar setninger, framstille de ulike posisjonene som eventuelt finnes mellom norske historikere med spesiell interesse for arbeiderhistorie {kanskje også andre folkelige grupper eller noe sånt}historie?'

ET: ☺ Den er ganske vanskelig, egentlig [...] jeg har skrevet en liten artikkel nå i festskriftet til Per Maurseth, som kommer ut i juni, [...] da du spurte meg en gang før, forrige gang (han sikter til telefonsamtalen hvor vi avtalte intervjuet) om jeg hadde *svart* på Finn Olstad,

T: Ja

ET: så har jeg *indirekte* svart ham *der*. Ikke direkte, men eh bare videreutviklet *mine* synspunkter.

T: Ja.

ET: Men det det kommer vi vel litt tilbake til, tenker jeg. Og så, men poenget mitt [...] er jo atte [...] den ene siden det er at, mange av de som tenkte teori veldig mye *før*, nå ikke tenker så mye på det, rundt det, [...] det at man markerte *posisjoner* da, som

T: Mm

ET: jo sannsynligvis er teoretisk definerte. [...] Det, det er helt klart at Finn har én posisjon, tror jeg nok, som da er forskjellig fra *min*, men også er det jo tradisjonelle sosialhistoriske eh posisjonen da med med hvor *interesse*, begrepet *interesser* er vel kanskje nøkkelbegrepet [...] . jeg føler også at på en måte dette *glir* altså, er i oppløsning og at det er vanskelig å eh

T: Det er ikke et landskap med veldig faste fronter sånn som [X]

ET: [Jeg føler ikke at] det at det er, men det kommer vi kanskje også litt tilbake til, for det har vel noe med hvordan den teoretiske debatten går i Norge for jeg mener at [...] det som kjennetegner den nå er at det er [...] i motsetning til utlandet da, [...] sånt *totalt* fravær av teoretiske diskusjoner blant, også blant folk fra søttallet , som var veldig gode til å diskutere teori i gamle dager [...] som ikke *gjør* det lenger nå, i noen særlig grad og det har kanskje noe med arven den arven fra søttallet som jeg kanskje *holder* på, da, og så eh det

er mange grunner til at det har glidd, men eh men jeg føler vel også kanskje at noe av de gamle posisjonene *ligger* der, som en sånn underforstått bakteppe allikevel da, [...] at det ligger under en forestilling om, *fremdeles*, at den *egentlige arbeiderklassen* er en radikal arbeiderklasse. Og det er noe jeg prøver å argumentere litt rundt da, eller *mot*, [...] på sett og vis, så lever, tror jeg, [...] ulike teoretiske posisjoner fra søttitallet *videre*, men de bli'kke diskutert lenger nå, og, hvis folk blir *spurt*, så vil de antagelig distansere seg *fra* det. Men eh jeg føler vel at det likevel i måten å *argumentere* på, så ligger det under kanskje, sikkert hos meg også, måten å argumentere på, begrepene du bruker, [...] men igjen er det ikke sikkert at det at du bruker begrepene nødvendigvis er utslag av posisjoner så de går veldig over i hverandre, jeg oppfatter i dag at innenfor feltet arbeiderbevegelsens historie er (det), i hvert fall ikke *teoretisk* sett, noen store posisjoner, det har vært, ikke sant en tradisjonell skille kanskje mellom [...] sosialhistorie, teknologihistorie, den type eh ting som var veldig, stod veldig *sterkt* på åttitallet, jeg føler at det er er glidd, posisjonsgrensene har *glidd* unna altså, [...] de æ'kke lenger eh

T: Bra

ET: relevante, [...] eller ikke relevante, kanskje, men de æ'kke så mye oppe i dag. For hva folk faktisk *gjør*.

T: 'Hvor godt kjenner du Olstads forfatterskap? {Og} hvordan vil du skissere hans faglige og politiske plassering, evt. også biografi?'

ET: ☺ Ja, jeg kjenner vel *deler* av det rimelig godt, deler av det, jeg ha'kke lest alt han har skrevet, det har jeg ikke, jeg har vel lest mest, grundigst det som har med arbeiderbevegelsen å gjøre . men, hva var det, sa du, skissere sånn utviklingen hans X?

T: Ja, gjerne det.

ET: [...] jeg (vet) ikke riktig hvor han har utviklet seg *ben*, jeg brukte begrepet "*uklar*", det er selvfølgelig et idiotbegrep, eller sånn *uklart* begrep, men [...] du kan jo godt si [...] at han har gått fra en veldig *streng*, som jeg tolker det, han er da uenig, tror jeg, med min tolkning, [...] veldig *streng* determinisme i den forstand at fra atte [...] endring i kapitalismen førte til endrete holdninger hos arbeiderne, det er det som etter min mening gjennomsyrrer doktorgradsavhandlingen, det er liksom hovedpoenget *til nå* da, hvor eh jeg forsåvidt ikke riktig *vet* hva han mener. Men jeg oppfatter vel det at det er eh veldig stor *avstand* mellom doktorgradavhandlingen og det han nå sier, og det er han vel forsåvidt også enig i kanskje [...]

T: [...] Men 'så til artikkelen. {Og da, her er et spørsmål som heter}

'Når leste du den første gang?' Og nå er jo du redaktør for årboka, [X]

ET: Så jeg leste den, hva er det man kaller det, ☺ "første semester" da ☺.

T: Nettopp. 'Kan du gi en allmenn karakteristikk av artikkelen?'

ET: Ja, det er et eh det er et teoretisk innlegg, den . er på en måte legitimert som en *debattartikkel*, men i det vesentlige er den ikke *det*, vesentlig er den en presentasjon av et teoretisk synspunkt.

T: Bra. Eh. 'La oss si at Olstad skulle skrive en tekst om samme i hovedsak teoretiske emne av samme omfang i a) en lærebok for videregående skole, {og der s kan jeg si med en gang at mitt *korpus* består av noe fra en lærebok videregående skole som han har skrevet

ET: Mm

T: som heter *Veier*

ET: Mm

T: *Veier til vår tid* og} b) en lokalhistorie {og i mitt korpus så er det altså *Sandefjords historie*.}

ET: Mm. Mm. Mm.

T: Eh, Hva ville han gjort annerledes i de to andre sjangerne? Hvis han altså skulle skrevet om de samme, i hovedsak teoretiske, emnene?

ET: Du mener hva jeg mener han burde ha gjort, altså?

T: Nei, [eh]

ET: [X]

T: Nå er jeg ikke så opptatt av, hadde nær sagt, *historiesyn* og slikt, men [fram framstillingen og slikt]

ET: [Ja ja! Nei nei jeg jeg skjønner, jeg skjønner det.]

T: Da mener [X]

ET: [Nei, ja] [...] han skulle ikke skrevet det sånn i det hele tatt, altså [...] i utgangspunktet er det på *kanten* av årboken også altså, men eh det var fordi at jeg i og for seg ba om et innlegg fra ham i den årboka også var det det han ville skrive, og [...] så ble det sånn. Og det er forsåvidt, jeg synes det er grei nok jeg, men i en i en sånn læreboksstandard, da tror jo jeg forsåvidt jeg er såpass gammeldags kanskje at jeg står på den Bull-tradisjonen, Edvard Bull- den yngre-tradisjonen, at du kan godt få skrive teori, men du skal ikke fortelle at det er det du *gjør*, altså. I lissom litt populære sammenhenger.

T: Mm

ET: Altså en teoretisk artikkel av den typen der hører ikke hjemme i, etter min mening i en lærebok, og heller ikke i eh *Sandefjords historie*.

T: Nettopp. Da heller ikke som et innslag, liksom diskusj

ET: Nei, *ikke* på den måten, den måtte vært helt annerledes altså.

T: Nettopp. 'Hva gjør denne artikkelen til {hvis du er enig med meg i min karakteristikk da, til} en vitenskapsintern fagartikkel?'

ET: Mm. Ja, det var forsåvidt det, ja det er fordi den i hoveds, det er formen og eh

T: Og hva med formen?

ET: Formen vil si da atte, at du bruker, du bruker fremmedord, [...] det er jo, et av problemene her da, at jeg ville aldri brukt "diskurs", ordet, begrepet "diskurs" i en populærartikkel altså. Så [...] det har noe med *ordvalg*, det har noe med eh *setningsstruktur*, det har noe med *argumentasjons*, hvem du argumenterer *mot*, tenker jeg, du eh kamuflerer den som et debattinnlegg, ja. Du argumenterer *mot noen*, det *kan* du kanskje gjøre i en populær versjon, men da skal du i hvertfall ikke [...] argumentere *mot* teoretikere, sånn at [...] du presenterer de ulike synspunktene, i samme artikkelen eller at du presenterer ditt synspunkt i og for seg som det eneste riktige, ja *det* synes jeg forsåvidt er legitimt å gjøre da, i en populær sammenheng, [...] jo og så tror jeg vel også, jeg mener atte historikere eh skal skrive fortellinger. Og eh, men [...] det kan de ikke gjøre i en teoretisk artikkel, [...] min, selvfølgelig min personlige oppfatning, at et av historikernes viktigste pedagogiske prosjekter er å fortelle at tida går. Og da tror jeg ikke de kan gjøre det på annen måte enn gjennom fortellinger. Og tida går på den forstand at noe skjer *før før* noe annet og etter no annet, og at noe får konsekvenser, også utilsiktet, men [...] i motsetning til den tradisjonelle fortellingen, så er de utilsiktede konsekvensene like viktige som de tilsiktede, altså. Så det ska'kke være logisk framstilling, altså logisk *progresjon*, det skal heller ikke være sånn at noe eventuelt blir bedre og noe blir verre, det spiller ikke noen rolle, men at tida *går*, og at [...] tid *forandrer* seg, er foranderlig og også kan forandres. Det er sånn, *pedagogisk* prosjekt, da. Ja,

så og jeg mener vel , populærartikler ☺ bør bygges sånn ☺ , du kan også skrive teoretiske artikler på den måten, tror jeg, men , det har kanskje noe med formen å gjøre.

T: Mhm. Da har du karakterisert artikkelen før, eh og nå skal jeg be deg 'gi en allmenn vurdering av artikkelen?'

ET: . Jeg skjønner den ikke.

T: Nei. Du skjønner ikke artikkelen?

ET: Nei.

T: Nettopp.

ET: Jeg skjønner ikke hvorfor han, eller, jeg skjønner artikkelen, tror jeg skjønner artikkelen, men jeg skjønner ikke hvorfor han mener det han mener.

T: Nei.

ET: Det jeg tror han mener, da.

T: 'Kan du prøve å huske hva du følte da du leste artikkelen første gang, altså [da du]

ET: [Det er, det er det samme]

T: Det er det samme. Altså, jeg hadde noen sånne stikkord, jeg, da, 'det kan for eksempel være irritasjon, begeistring, frustrasjon, diskusjons{løs}, lyst, tristhet, {men eh}

ET: Ja, nei eh. Jo, litt, litt oppgitthet da, kanskje. Eller sånn, nei, nei det er liksom, det er sterkt sagt, altså, men det går på to plan, da, tror jeg nok. Det ene er atte, det jeg sa nå, at jeg liksom, det er vanskelig å skjønne at du, for det første at du *kan* mene det, hva *vitsen* er med å mene det, tror jeg, og det tredje, da, som er mer, kanskje litt mer konkret, er at . det er for lite debattartikkel . Ikke sant, fordi at, hvertfall føler jeg det i forhold til mitt innlegg, [...] du kan godt si at mitt innlegg var heller ikke ordentlig debattinnlegg, men eh og det er veldig vanskelig hvordan debatter skal foregå, fordi atte, uten at de blir spissfindige og kjedelige, men jeg tror kanskje at debatter, den type teoretiske debatter *må* være veldig spissfindige og, på en måte, veldig *kjedelig* for andre enn de to aktørene, eventuelt, som det angår. For [...] jeg føler ikke at kommentarene hans treffer mine ting, og han føler sikkert ikke at det jeg sa traff det han sa, og derfor så føler jeg vel ikke at det er no progresjon, altså, mine standpunkter æ'kke forandret seg til eh det bedre, eller til den retningen Finn Olstad [...] antagelig, vil at det skal forandre seg, etter å ha lest hans artikkel, fordi [...] jeg føler ikke at hans eventuelle innvendinger mot min artikkel rammer meg, jeg tror vi snakker forbi hverandre. Og så *det* er en sånn type reaksjon jeg har, og den andre [...] de to andre. Det har altså vært tre reaksjoner da, kan du si .

T: Mm. Nå har jeg et spørsmål som kanskje du har svart på allerede

ET: ☺

T: 'Kan du mer spesifikt peke på svakheter og styrker ved artikkelen?'

ET: ..

T: Du trykte den jo.

ET: Hm?

T: Du, du trykte den jo.

ET: Ja. Ja [...] jeg trykte den vel av to grunner, fordi det hadde med *mediet* å gjøre, forsåvidt at formen var eh, selv om det ikke var en populær form, så var den skrevet relativt grei [...], den var sånn sett språklig sett

T: Mhm

ET: godt trykkeverdig. Det andre er forsåvidt at vi strekker oss *veldig* langt hvis du skal, hvis jeg vil, sånn personlig, vil refusere et innlegg fra Finn . Så eh . men som sagt, som jeg sa i sted , så var det, er det litt på *kanten*, det er også kommentert i forordet [...], fordi atte liksom det er på kanten av hva vi har brukt å gjøre . [...] jeg syns vel at han måtte få lov til

å presentere synspunktet sitt. Det er vel eh, *det* da. Og eh, han gjør det vel rimelig greit i forhold til den artikkelen han kommenterer *igjen*. [...] syns ikke det er noe galt i det, det er, og, det æ'kke *min* sak da, fordi at ikke jeg personlig eh ikke skjønner at det går an å mene det han mener til slutt, det æ'kke min sak å da refusere artikkeln på det grunnlag, .

T: Mm. 'Kan du huske noen {spesiell,} spesifikk kritikk eller ros av artikkelen som du har hørt fra kolleger {eller andre} siden den ble trykt?

ET: Nei, ingenting.

T: 'Hvilke lesere, hvis noen, tror du {forfatteren} har hatt i tankene da han skrev artikkelen? {Og her tenker jeg på} konkrete {eh enten lesere du kan navngi, eller svare, du kan} svare mer allment, hva slags leser?'

ET: Ja, det er i hvert fall to han X, de tre, eller de tre han trekker fram, da, går jeg ut ifra. Og eh men det er nok historikere innenfor arbeiderbevegelsens historie. Han har jo skrevet en lignende artikkel i *Hifo-nytt* litt senere, [...] jeg da går ut ifra at grunnen til at han gjorde det *sånn*, var at han da ville ha det presentert for et bredere publikum, utenfor arbeiderbevegelsens historie-kretsen. Men jeg vil *ikke* tro at han hadde, ikke-faghistorikerne, som er leserne av årboka, i tankene da han skrev artikkelen, nei, det tror jeg ikke.

T: Bra. 'I innledningen {til årboka hvor artikkelen er publisert} skriver redaktøren, Einar A. Terjesen, {dette er altså et ☺ standardX} at Olstads artikkel, sitat, 'i utgangspunktet (er) et debattinnlegg rettet mot to artikler som tidligere har vært trykt i årboka. (Den ene er skrevet av ham selv.) Olstad bruker likevel disse artiklene bare som et utgangspunkt for å reflektere videre...' {Sitat slutt.} Gir dette en beskrivelse av fordelingen mellom debatt og selvstendig refleksjon {som du syns er rimelig? ☺ Altså jeg går ut fra at du gjør det [gjør det så vi behøver ikke følge opp det der ☺. Så vi går bare videre.]

ET: [Altså, ja jeg ☺ ☺ tror egentlig jeg allerede har sagt, svart i hva jeg har skrevet ☺]

T: Men eh, dette her, 'Bortsett fra de navngitte – Terjesen og Grove/Heiret – er det særskilte forskere i inn- og utland Olstad posisjonerer seg overfor?'

ET: Mhm. Mm. . Det vet jæ'kke.

T: Greit. Eh. 'Hvordan vil du {gjens gi} Olstads resonnement i {} artikkelen?'

ET: Skal jeg gjengi?

T: Ja.

ET: Ja, hovedpoenget hans, er vel, altså, det han har bestandig *ment*, er at *klasser*, eksisterer ikke i seg selv, de eksisterer, og nå snakker vi vel om arbeiderklassen, fordi han har vel aldri skrevet eller sagt noe om andre klasser enn arbeiderklassen, så når jeg sier "klasse", så mener jeg arbeiderklassen. Men sånn at klasser ikke finns, som sånt sosiologisk, [...] økonomisk begrep, men at de bare finns når de manifesterer seg gjennom klassebevissthet og klassekamp. Det er det gamle synspunktet, som han da eh henter i utgangspunktet fra E.P. Thompson. . Så, har han vel sagt før, at den klassebevisstheten har en veldig intern og nær sammenheng med den kapitalistiske utviklingen. Det han nå sier, og da siden jeg ikke skjønner helt, det har jeg sagt før: at jeg ikke helt skjønner hva han mener, så ☺ la meg X prøve nå da ☺, så sier han at eh klassebevisstheten, hva nå den måtte være, er eh noe som *ikke* [...] har [...] noen *direkte* relevans, eller relasjoner, til virkeligheten, virkelige kapitalistiske utviklingen. Altså, du *kan* ikke argumentere, strikt *fra* endringer, eller, nei nå vet jeg ikke lenger hva som ☺ hva han mener eller ☺ hva eller hva som er min tolkning av hele disposisjonen altså, [...] men for *meg* er det en logisk eh forklaring på disposisjonen der å si at du kan ikke da lenger argumentere ut ifra endringer i kapitalismen, til disse holdningene, som er holdninger som arbeiderne har, nå sier Finn at du kan det allikevel

da, i en viss grad. *men* hovedpoenget er vel kanskje at den klassebevisstheten ikke er en del av virkeligheten, sier den, og det aner jeg ikke hva betyr, men det er en del av sproget, og derfor må analyseres sproglig, og ikke sosiologisk, tror jeg, kanskje. .

T: 'I motsetning til {andre,} mange andre som diskuterer "New Cultural History" {og sånt no} hvor diskursbegrepet {altså} står sentralt {, så} henviser Olstad bare til én spesielt diskursteoretisk artikkel. Hvorfor tror du han har valgt å gjøre det slik?'

ET: Fordi eh, det er en artikkel som har fanget opp de tankene han har jobbet med individuelt sjøl, og har jo da lest X andre ting, så han syns selv det oppsummerer hans posisjon best.

T: Husker du hva

ET: Tror

T: for'fatteren av {den hyppig siterte} artikkelen heter?'

ET: Ja, det skulle jeg jo ha husket, fordi jeg har brukt den artikkelen, men det husker jeg jo søren meg ikke.

T: Hadde du

ET: Han begynner på "c" ☺

T: Cabrera

ET: Cabrera, ja.

T: 'Hadde du hørt om ham før du leste artikkelen?'

ET: Nei.

T: Eh

ET: Eh, det vil si nå husker jo ikke jeg om jeg leste den originalartikkelen *før* jeg leste Olstads artikkel, altså,

T: Nettopp

ET: leste omtrent samtidig

T: Men du leser [*Social History*]

ET: [Men, eh, men] ja, men vi har den her også, ikke sant.

T: Mm

ET: Men eh jeg har *aldri* hørt om den forfatteren i andre sammenhenger.

T: Nettopp.

ET: Eh, 'Har du lagt merke til eksempler på det vi i dagligtalen gjerne kaller særskilte retoriske virkemidler i artikkelen {til Olstad}?''

ET: . Ja, det er vel (drar på det) en eh del, han er vel ikke de verste jeg har lest, som retorer, tror jeg

T: Ja, nå bruker ikke jeg det som en sånn *verdi*

ET: Nei, nei, nei, jeg skjønner det, nå brukte ikke jeg det heller [i en som sånn en]

T: [Okey. Nei]

ET: verdi, altså, [...] , ha'kke lagt merke til noen *spesielle* ting, [...] men jeg *mener* vel forsviddt, da, okey altså at hele *argumentasjonen* for å komme i havn bygger på retoriske tricks men eh om det er bevisst eller ikke bevisst, det veit jeg ikke noen ting om.

T: Ehm. Nå v, det tok mindre enn jeg ☺ hadde anslått ☺, men det gjø'kke no det.

'Til slutt {så} vil jeg {nemlig} ha deg til å kommentere noen sitater fra artikkelen. Og her {har jeg ikke tenkt å} presisere med {min} mer eller mindre ledende spørsmål.' Første sitat:

Vi ser da at for eksempel Grove og Heiret er opptatt av arbeidsplassen som "identitetskapar". Innenfor diskursteorien kan vi ikke tenke slik

(ET ber om få det lest opp en gang til, det skjer med små kommentarer innimellom som utelates her.)[...]

ET: Ja. Nei, altså eh Finns poeng vil vel da være at eh . at arbeidsplassen skaper ikke noe som helst holdninger, holdningene produseres i en eh annen verden, eller ikke-verden, da, “virtuell” verden, sier han Cabrera, det begrepet bruker ikke Finn, ikke i den artikkelen her, tror jeg. Men , så sånn sett så er det ikke noe forhold her.

T: Neste sitat:

...ettersom det i sosialhistorien har vært en tendens til å se visse kategorier og begreper som mer gyldig uttrykk for virkeligheten enn andre. {Det er slutten av en setning.}

ET: Mm.

T: {Du får godta det sånn.}

ET: Mm.

T: *Som at standstankegangen skjulte de virkelige klasseforholdene, og at disse i og med utviklingen av produksjonsforholdene på 1800-tallet framtrådte mer nakent; dermed kunne klasseforholdene for første gang gripes og forstås slik de virkelig var. I diskursanalysen kan vi ikke tenke slik.*

ET: Mm. . Ja, der ramler jeg av lasset altså, i forhold til Finn, fordi at etter min mening sier Finn her at du kan ikke si noe om virkeligheten i det hele tatt. . I hvertfall ikke noe, nei, det derre kan’ke jeg.

T: Nå kan du bare være fri til å si, komme med hvilke refleksjoner du

ET: Nei

T: ønsker sånn utover dem, eller kort hvis du vil. Eh, neste sitat:

Den samme utvikling av sosiale relasjoner mellom partene i arbeidslivet som skal ha bidratt til {sit, anført} “arbeiderklassens {fann} fall”, blir hos Grove og Heiret en årsak til at det på 1960-tallet, og først da, blir {sitat} ”meningsfylt å tala om Stord-arbeidarane som ein del av arbeidarklassen”. {Sitat slutt.} /I diskursanalysen kan vi ikke nøye oss med så enkle resonnementer om forholdet mellom språk og virkelighet, som jo først konstitueres gjennom det språklige feltet.

ET: Mm. Nei, det går vel på det der . at uttalelser om virkeligheten er irrelevant, føler jeg at det er det Finn sier, men eh jeg kan ikke skjønne at Finn egentlig mener det. Men eh, ja det går litt tilbake i forsåvidt [...], altså det er klart at, det forrige sitatet ditt, det er klart at det forrige sitatet er vanskelig, [...] jeg gjør det vel kanskje litt enkelt ved å si at det liksom ikke sier noe om virkeligheten, [...] fordi at historiske forklaringer er jo forsåvidt også sproglige, og de forandrer seg jo også underveis, [...] så det er ikke der det ligger, men jeg eh mener vel at du ikke skjønner hvordan du på en måte kan ☺ overleve som historiker, da ☺, egentlig, for det vil altså si da at begreper som “stand” og “klasse” for eksempel ikke, har virkelig relevans . Hvis det , hvis det bare er språklig, [...] den Cabrera-artikkelen da, som jeg ikke tror er typisk, egentlig, for de der posisjonene, og Finn da, går fryktelig, fryktelig langt i den her, adskillelsen mellom den ☺”virtuelle” virkeligheten ☺ og eh virkeligheten. Men jeg mener, det finns jo andre, innenfor [...] disse tradisjonene her også, mange måter å tolke diskursbegrepet på, så på en måte at diskursbegrepet også, eller du kan også argumentere for at, de sproglige holdningene [...], som ikke er virkelige, hvis de ikke var det, holdt jeg på å si, [...] får virkelige konsekvenser, og sånn sett overlever som virkelige, andre veien rundt, da, og det reflekteres ikke såvidt jeg kan se, i den måten å tenke på som Finn sier [...].

T: Da kommer siste sitat. Eh:

Ikke bare lar diskursteorien seg bedre forene med nye innsikter enn våre gamle redskaper. Den er også elastisk nok til å kunne innlemme resultater fra den gode, gamle sosialhistorien. Riktignok kan vi ikke opprettholde en direkte årsakssammenheng mellom objekt og subjekt, mellom materielt grunnlag og bevissthet – ja, disse elementene blir i seg selv resultater av en språklig diskurs. Men se om ikke resultatene

kan smugles inn bakveien. Den sosiale virkeligheten, som kunne og kan analyseres med sosialhistoriens metoder og teoretiske arsenal, er der fremdeles.

ET: Det er fint. ☺

T: Da tror jeg jeg gir oss tid til [et ekstraspørsmål, jeg.]

ET: [☺]

T: Eh, og så får bare se hva du, om du har lyst til å ha det med, hadde jeg nær sagt, fordi at jeg sa da vi, s ringte til deg at jeg egentlig ikke nå skulle ha deg til å *svare* på artikkelen

ET: Ja, ja, ja.

T: Fordi atte det gjør du da delvis i det festskriftet, sier du, indirekte i alle fall

ET: Ja, ja. [Når det gjelder]

T: [Men nå er det]

ET: veldig kort på akkurat det punktet der, altså, jeg gjør det.

T: Nå er det likevel et spørsmål som, som går i den retningen. Og det er om du kan prøve nå å utvikle et resonnement rundt ditt eget sentrale begrep “tenkemåte” og dette postulatet om at eh hele motivet, eller et viktig motiv, for arbeiderbevegelsens innsats er å å vekke, skal vi si, *selvrespekt*, eh og respekt eh, en forbindelse mellom *det* og denne posisjonen, nei denne *plassen* som *diskurs* eh, og se bort fra motviljen mot ordet, men altså sånn som

ET: Mm.

T: han etablerer det. Altså med andre ord, nå s tenker jeg meg nesten at dere er i samme rom

(kassetten snus)

Der! (Om kassetten/opptaket.)

ET: Der tror jeg jeg vil utfordre Finn først, da, om, om han kan forklare den forskjellen på “diskurs” og “tenkemåte”.

T: Mm.

ET: Men jeg, såvidt jeg kan se, når jeg finleste artikkelen om igjen nå forrige dagen, så, som som han bruker diskursen, så *kunne* det vært erstattet av “tenkemåten”, bortsett fra det at han sier den er “virtuell” da, og det sier ikke jeg, men, hvis du dropper det, innholdsmessig, hva det ligger i begrepet, så beveger han, såvidt jeg kan forstå, ikke ut over, lissom ting som foregår oppi hodet, han heller da. *Jeg* vil vel kanskje nå da si at *diskurs*begrepet til X, -teorien [...] vil medreflektere det som jeg sa i sted at den tenkemåten får materielle konsekvenser, i institusjoner eller av praksis og handlingsmønstre og hele det derre der, de helt andre typer resonne, ikke sant, de andre andre tradisjonene, og at [...] diskursanalysen på en måte tar vare på hele dette feltet. Og, sånn som noen gjør, da. Ihvertfall, og *da* blir diskurs selvfølgelig noe helt annerledes. Men så lenge vi holder oss til *Finn*, så eh *kan* jeg ikke se at han innholdsmessig mener noe annet, enn jeg mener med tenkemåte. Det er liksom det første, [...] jeg føler vel at uenigheten, mellom Finn og meg går nettopp på den derre, *virkeligheten*, er at jeg vil vel, på en måte sagt at, nå svarer jeg ikke helt på spørsmålet ditt, men jeg

T: [Nei, men X]

ET: [svarer eh] litt variant på det, tror jeg, er at jeg nå vet ikke lenger hva klassebevissthet er for no

T: Mhm

ET: men jeg vet X, jeg tror jeg vet, *har*, et begrep om *klasser*. *Stikk motsatt* av måten Finn tenker på. Så jeg vil vel da si at klasser, begrepet klasser, har en eller annen verdi i form av økonomisk-sosiologisk eh *begrep*, som da har materiell, virkelig eksistens. Men som da, okey, nå utvikler vi det gjennom sproget, men da har du hele videnskapsteorien som gjør

at, og da er den typen resonnementer som gjør at historikere kan si noe sant om virkeligheten, det er, ikke sant, da kommer *den* debatten, men hvis du mener at historikerne kan si noe sant om virkeligheten, så vil jeg nok mene at eh klasser finns. [...] eller *kan* finnes, da, for det at blir det et empirisk, spørsmål. Klassebevisstheten derimot, er jeg usikker på av eh *to* grunner, det ene er jo at, eh det *var* egentlig *hovedpoenget* mitt, i den artikkelen som Finn svarer på, at jeg ikke *vet* hva Finn *mener* med *innholdet* av klassebegrep, altså. Hva er klassebevissthet? Hvordan må folk, arbeidere, *tenke* for å [...] være *klassebevisste*? Det kan jeg ikke skjønne at'n sier, og jeg kan ikke *skjønne*, ikke sant, at det kan *enten* være sånn at det *kampaspektet*, som er det viktige, det kan [...] jeg ikke tro er *riktig*, [...] altså etter min forståelse være riktig, [...] for jeg liksom polemisk sier da at heismontørene nekter jeg å tro er klassebevisste, altså,

T: Mhm

ET: selv om de er de mest kamp, deres *retorikk*, er klassebevisst, i en eller annen forstand av ordet klassebevissthet, da, men for meg er de ikke klassebevisste, og det andre [...] *alternativet* er oppfatningen av *felleskap*, som da i og for seg er et empirisk spørsmål, [...] liksom at eh begrepet "klassebevissthet" tror jeg er ☺ mindre brukbart ☹ enn begrepet "klasse". Det tror jeg er mitt standpunkt.

T: Mm

ET: i den debatten. Og det er [...] en *helt* annen [...] måte å tenke på enn det eh Finn legger opp til, *men*, når vi da går til tenkemåten og diskursen

T: Mm

ET: X, så er det ikke *nødvendigvis* så veldig stor forskjell lenger, fordi at *da*, jeg utvikla det der begrepet tenkemåte i en artikkel i *Vardøger* da i nittenåtti eller et eller annet sånt no, eh, det er da sosialdemokratisk tenkemåte

T: Mm

ET: som jeg utviklet det på da. Det, *det* oppfatter jeg, tenkemåte, sosialdemokratiske tenkemåten, da som ☺ det jeg har tenkt *mest* på, da ☹, den eh oppfatter jeg som en tenkemåte som . i terminologien min fra i dag vil si at den bidrar til å gi arbeiderne *respekt*, og så øker det selvrespekten. Den er *dobbel*, fordi den *både* er den sosialdemokratiske tenkemåten, er *både* [...] *moralsk*, i den forstand at eh den sier at noe [...] er riktig og noe er galt, at noe er galt i det gamle, i det kapitalistiske samfunnet, og at det nytter, at det er arbeidernes oppgave også forbedre samfunnet. Det andre er den *videnskapelige* biten, sånn ovenfor Marx, da, på en måte, om at, utviklingen, i seg selv, går også mot, i samme retning, sånn at de på en måte de kan drive politikk med garantilapp, altså. De kommer til å vinne, før eller siden. Ikke sant? Og, der kommer litt nå av bakgrunnen min, altså bakgrunnen min igjen, som jeg nevnte, for det er helt tradisjonelt for meg å tenke at du faktisk *kan* tenke sånn.

T: Mm

ET: Men det er sånn tradisjonelt, ikke sant, i en sånn framstilling av arbeiderbevegelsens ideologi, da, [...] går det sånne dype skiller mellom det å tenke moralsk og det å tenke litt sånn, i Marx' forstand, da. Men jeg tror at det, at man faktisk må tenke begge deler samtidig, og så *innenfor* dette her da, så ble det utviklet en del sånne normer for hvordan du skulle oppføre deg for også være en god arbeider, og så videre, og eh gjennom dette så økte din egen selvrespekt, *men samtidig* så viste du at du eh var respektabel i den forstand at, og det er en mots, ikke sant, og der har du de andre klassene, resten av samfunnet som *motspiller*, altså, så, på en måte du kan ikke tenke . klassebevissthet, arbeider eller sånn arbeiderbevegelsens eller arbeiderklassens *diskurs* da, uavhengig av diskursen i resten av

samfunnet, fordi at de . ja de er, de bryner seg på hverandre da, holdt jeg på å si, og at de utvikler seg i forhold til hverandre, og *det* er noe som det vel kan være litt problemer med Finns og den måten å argumentere på, da, om hvordan du skifter *diskurs*, da, og hvordan du liksom utvikler, hvordan den ene, hvordan for eksempel den sosialdemokratiske tenkemåten eller den sosialdemokratiske diskurs, hvis du foretrekker det ordet, hvordan den har utviklet seg, og hvordan den kunne bli eh, det opererer jo Finn med et ord som “effektivitet” [...], som jeg, da, tolker i veldig positivistisk forstand da. Og da liksom ramlet det *totalt* ut av det, den *begrepsverden* igjen . Men eh, så det skjønner jeg ikke, altså, hva det begrepet betyr, for det at hvis det betyr det jeg *tror* det betyr, så holder ikke argumentasjonen deres, og derfor så [...] vil jeg [...] la tvilen komme dem til gode, da, at det er jeg som har misforstått begrepet “effektivitet”, da, sånn at, men som sagt, jeg vet ikke. Men, [...] jeg er på, på jorden nå, tenker jeg.

T: [Nei, det]

ET: [i forhold til hva du] spurte om.

T: Nei, jeg synes nok egentlig, nei, det var jeg som [i diskusjonen her så å si utviklet litt ditt begrep, forholdet mellom]

ET: [Men eh, men eh, men] i [...] en dialog med Finn, altså, det er altså det du er ute etter, så . ville jeg si noe om den sosialdemokratiske tenkemåten, og at den utvikler seg sånn og sånn, [...] der vil jeg si da at, når det kommer til stykket, så er det respekten og selvrespekten som er det viktige, for arbeidsfolket, folk, *ikke* sosialismen. Og at, hvis, så lenge du er *utenfor*, og da mener jeg utenfor det norske samfunnet, du ikke har de borgerlige rettighetene, og ikke er liksom, ja er utenfor samfunnet, så, kanskje, er sosialismen *kanskje* det eneste alternativ, for da kan du ikke gjøre noe innenfor samfunnet, i det øyeblikket du er innenfor, så eh er du glad ved det, fordi at det er selvrespekten som er, og respekten som er, da er du på en måte, i og med, det er denne logikken i det, tror jeg og i det *øyeblikket* du er innenfor, så er du også respektert. . Og så er ikke, æ’kke dette *statisk*, altså, ikke sant, frontene på hva som er respekt og noe som man skal respekteres *på*, da, det flytter seg stadig. Jeg bruker å si nå at ikke sant at den *siste* store testen på den respekten *nå*, det er kampen om sykelønnsordningen. Og den var den som forente YS og eh LO og gudene vet hva på demonstrasjon foran Stortinget for et par-tre år siden, ikke sant, og *det* var på en måte for meg da et sånn, en kamp om *respekten*, da. Og eh så der liksom har det flyttet seg fra de borgerlige eh medborgerlige rettighetene [...] stemmeretten [...] på en måte *inngangsbilletten*, da. Sånn at, men jeg er ikke nødvendigvis sikker på at Finn skal være uenig med meg i dette herre her, altså. Det, det er’n ikke, men eh jeg ville vel synes kanskje at dette er veldig *virkelig*, da. Og jeg kan jo heller ikke ☺ ikke da skjønne [...] riktig hvorfor han har *bruk* for det, da.

T: Det var et spor fra da du ga din egen biografi litt sånn halvoffisielt først. Eh omkring denne splittelsen mellom den romantiske og den rasjonalistiske *bein* å stå oppi

ET: Jaja, ja.

T: Og *så* kjente jeg igjen litt av det samme når du snakket om eh bevissthetsnivåer hos arbeiderklassen

ET: Mm

T: hvor du også, i allfall en stund i resonnementet, forutsatte at det var enslags, de stod på begge bein, de også

ET: Ja

T: eh, er det, ser du, er det en svakhet hos Olstad at han på en måte prøver å eh, hadde nær sagt eh avskaffe de to beina? Eh

ET: Jeg vedgår, jeg vet ikke om resonnementet hans går så langt at jeg kan vite no om det.

T: Okey

ET: [...] jeg tror dette er vanvittig abstrakt eh nivå han er på, [...] sånn at eh jeg på en måte vet ikke helt . [...] men jeg tror hans problematikk er *annerledes* , fordi at uansett hva det var, om det er rasj, om det er, hvilket bein du står på, så er det noe som, er *virtuelt*, da

T: Mm

ET: Og eh jeg ville vel eh mene at både den rasjonalistiske og den romantiske tradisjonen er blodig alvor, da, ikke sant veldig virkelig og [...] det som er poenget [...] , det *skillet* mellom virkelig og uvirkelig, det er eh, det er på sett og vis meningsløst for meg da, [...] det er min polemikk mot teknologihistorien og sosialhistorien, nettopp at du har *bruk* for *tenkemåten*, [...] altså erfaringene må tolkes og de nye impulsene fra arbeidslivet, eller hva du vil, da, de må liksom må tolkes før de kan få *mening*. Og [...] det er vi enige om, men [...] *jeg* ville jo da mene at jeg allerede mente det i åtteogstøtti da jeg skrev hovedoppgaven min, da, lenge før de diskursgreiene, nå skjønnte ikke jeg hva jeg mente i åtteogstøtti altså, det, da *mente* jeg det, men [...] jeg har *etterpå* satt det inn i en tradisjon. Men [...] den nye tenkemåten min var fra begynnelsen av åttitallet. Så jeg følte på en på *en* måte at de resonnementene om tenkemåtene foregriper den diskurstankegangen i Norge littegrann, da. Men atte [...] kanskje jeg lite har [...] bruk for det *ordet* da, på grunn av at jeg på en måte har oppfattet en del av dette som *trivielt*, da. Og jeg holdt på å s, fordi at jeg har, men jeg ville da i polemikk mot den *gamle* Finn Olstad, jeg polemiserte mot Finn Olstad på doktorgradsavhandlingen nettopp mot, med å si der at han ledet for strengt, for raskt fra endringer i kapitalismen til holdninger. Men da stod ikke vi så veldig hardt på det, den gangen. Men som sagt altså, det som jeg eh føler at eh *skiller* oss, og det som er, da antar at vi ikke *skjønner*, og det er *unødvendig* også, det er det at du er nødt til også si “dette er fiktivt”, da, eller hva det nå er for no.

T: Mm. ‘Er det noe du gjerne vil legge til til slutt?’

ET: ☺ Nei, det tror jæ’kke ☺ ☺ Tror jeg har sagt mer enn ☺

(12)

Ohlander 1,

fotokopi fra

Historisk tidskrift 4-1993

UTGIVEN AV SVENSKA HISTORISKA FÖRENINGEN

OHANDE 1

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET
I OSLO
17 JAN. 1994
TIDSSKRIFTKONTORET

HISTO RISK

4 | 1993

SKRIFT

Historisk tidskrift

utges med stöd av Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien och Humanistiska-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet av Svenska Historiska Föreningen genom dess sekreterare professor Lars Magnusson, Lunds universitet (ansvarig utgivare).

Redaktionen medverkar Hildr Christer, Ahlbergstr. Göteborg; Gösta Bore, Åkerstr. Ljppsal; Hildr Den Bäcklund, Umeå; Hildr Christer Gunnarsson, Åkerstr. Ljppsal; Urban Herlitz, Göteborg; dotant Arne Laricq, Stockholm; Gösta Laricq, Göran Karlsson, Lund; docent Lars Nilsson, Stockholm; och Ågrens & Taussi, Sjöberg, Umeå.

Redaktionen och expeditionens besöksadress är Karlavägen 100, H-111 667, Stockholm, tel 08/7832502, Fax 08/7832515. Redaktionsbeställningar: Hildr, känd Anders Clavens träffas torsdagar och fredagar 9-16.

Adressförändring ansältes till expeditionen.
Postadress: Box 5405, S-141 84 Stockholm.

© Historisk tidskrift 1993

Manuskript

Manuskript kan sändas till redaktionen eller redigering i Manuskripten, Box 5405, samt två papperskopior. Mark distinktion med skrivarens namn, titel, program och varlovanummer samt vilken månad och år det gäller. Vid redigering av manuskrifter gäller de skriftliga bestämmelserna. Manuskript som inte är utformade i enlighet med instruktionerna kan redigering och utgivning försämrats. Redaktionen ansvarar för kostnader för exemplar av det utgivna nummeret. Redaktionen ansvarar för kostnader till bidrag. Redaktionen ansvarar för kostnader för utgivning.

Manuskript avsedda för publicering i tidskriften förutbetalda senast den 1/1. Motsvarande tidpunkter för häfte 2 och 3.

Tema: mentalitetshistoria

Så, varsågod! Här är ett temanummer av Historisk tidskrift i och om mentalitetshistoria. Men det ska sägas på en gång: det är inga mentalitetshistoriker som producerat häftets artiklar, och vad som ligger framför er är därför inte en generalinövning av svensk mentalitetshistoria.

Skalet är enkelt: det finns inga svenska mentalitetshistoriker. Inte en enda, faktiskt. Jag upprepar det: inte en enda! Däremot har svenska historiker under de senaste tiotal åren vidgat sitt vetenskapliga intresse till att innefatta också de mentala eller psykologiska sidorna av mänskligt liv i det förflutna. Om detta ganska nymornade intresse kan hållas vid liv har svensk historieforskning gjort en vinst. Men skulle det leda till ointresse för numera traditionella fält, som ekonomisk och social historia, vore det en förlust. Fast, risken är nog liten.

Det är det förflutna *en général* som bör intressera oss, och det eller det problemkomplexet som bör driva oss i vår historievetenskapliga verksamhet – inte en antingen självpåtagen eller av andra tillskriven genidentitet. Låt inte de formella gränserna spärra den vetenskapliga nyfikenheten! Kliv över dem, och de finns inte längre!

Bidragsgivarna till föreliggande häfte är alla just sådana historiker som vidgat sitt intresse till det psykologiska eller mentala, utan att för den skull inskränka sig till dessa aspekter av det förflutna. *Ann-Sofie Ohlander*, med ett förflutet som historisk demograf m m, bidrar med den principiellt inriktade uppsatsen "Historien och den bortträngda verkligheten. Några synpunkter på psykoanalys och historia". Här som på andra håll är hon noga med att söka integration mellan historisk psykologi och samhällshistoria. *Eva Eggebys* bidrag "Avvita, galen, sinnessvag – något om synen på mentalsjukdomar och de mentalsjuka under 1700- och 1800-talet" är en utflykt till det idé- och mentalitetshistoriska fältet. I sitt pågående avhandlingsarbete om Danvikens dårhus i Stockholm under 1700- och 1800-talet arbetar hon dock med en rad aspekter på dårhusvårdens historia: vårdpolitiska, sociala, ekonomiska såväl som psykologiska. Tom Ericsson och Börje Harnesk har hittills huvudsakligen varit verksamma som social- och ekonomihistoriker. Också deras här föreliggande uppsats "Disputationsmöten och öfningsfält för tankekrafter". Läseriet i övre

Norrländ i 1800-talets början" är skriven med ett brett socialhistoriskt perspektiv, ytterligare vidgat genom en mentalitetshistorisk diskussion om hur läsarväckelsens olika grenar ska relateras till den allmänna moderniseringsprocessen. Sist så *Björn Horgby*, som i med sin uppsats "Främlingsfientlighet som mentalitet. Exemplet Norrköpings textilarbete 1890-1960" anlägger ett problematiserande mentalitetshistoriskt perspektiv på ett klassiskt socialhistoriskt område: arbetarklassens politiska självmedvetande.

Mentalitetsforskningen är känd främst som ett slags prismode. Men intresset för den historiska psykologin finns och har funnits också på många andra håll. För att ge en liten inblick i hur mentalitetshistorian ter sig på andra håll än i Frankrike (där den för övrigt tycks vara på väg ut), har vi i det här numret av HT bytt ut recensitionsavdelningen mot en serie presentationer av nordamerikansk mentalitetshistoria. Något liktvis är listan långt ifrån komplett. Så saknas här till exempel så betydelsefulla amerikanska mentalitetsforskare som parets Stearns & Stearns, Robert Jay Lifton och Peter Leuwenberg m fl, eller mindre kända men lika intressanta historiker som Peter Gardella. Men här har ni i alla fall en ingång till en annan mentalitetshistorisk kontinent än den occidentala. Flera väntar på att öppnas.

Arne Jarrick

Historikern och den bortträngda verkligheten Några synpunkter på psykoanalys och historia*

Av Ann-Sofie Ohlander

Psykoanalys och historieforskning visar stora likheter i sina grundläggande målsättningar. Ny kunskap om det förut okända och fördjupad diskussion av det redan kända finns med både i utforskandet av det samhälleliga och det individuella ödet. Denna kunskap kan vara en nödvändig förutsättning för att ett samhälle eller en människa skall bemästra samtida och kommande problem.

Men historiker har sällan sökt inspiration i psykoanalysen. Samtidigt finns det i psykoanalytisk litteratur och kliniska rekommendationer få referenser till samhälleliga och historiska betingelser.¹ Båda delarna framstår som brister värda att försöka överbrygga.

Arne Jarrick är en svensk pionjär på området. Han har diskuterat och använt psykoanalytiska förklaringar i sin socialhistoriska forskning om 1700-talets herrnhutiska väckelse och om upplysningens genomslagskraft i Sverige.²

I min egen psykologihistoriskt inriktade forskning har jag bl a inriktat mig på de sk psykiska försvaren och inte minst deras förkomst och gestaltning på samhälleliga nivåer och deras konsekvenser

* För litteraturanvisningar och klargörande diskussioner i samband med denna artikel tackar jag varmt psykoanalytikern dr Rolf Thoren, Uppsala.

¹ Länkbara negativa konsekvenser av detta diskuterar jag i uppsatsen "Historien och det samhälleliga onedvetna", *Tidskrift för psykiatri* 15, vt 1991. Öksa publicerat i Ann-Sofie Ohlander, *Det bortträngda barnet. Uppsater om psykoanalys och historia*. Chapuis Historia Upsalensis 10, Uppsala 1993.

² Bl a använder han regression, narcissism och driftutlevelse som förklaringar. Arne Jarrick, *Psykologisk socialhistoria*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Economic History. Stockholm 1985, (t ex s 45-55 och s 141-144), och dens, *Mot det moderna förmentet. Johan Hjerpe och andra småborgare i upplysningstidens Stockholm*. Tidens förlag, Stockholm 1992. I det sistnämnda arbetet ingår också en modell för mentalitetshistorisk analys, som Jarrick utvecklat med utgångspunkt i psykoanalytiskt strukturtänkande. Jarrick har också diskuterat Freuds tankgångar om fylgelsen - en historisk utvecklingsgång som skulle vara parallell med individens, ontogesen. Arne Jarrick, "Freud och historien", *Scandia* 48:1, 1982.

för den historiska utvecklingen.³ Mot den bakgrunden började jag fundera om det inte skulle vara möjligt att formulera en mera övergripande förståelse av de senaste århundradenas historiska utveckling med utgångspunkt i de psykiska försvarsmekanismernas samhälleliga manifestationer. En motsvarande diskussion om psykiska försvarsmekanismerna och kunskapsmotstånd inom den historiska forskningen förefaller mig också vara möjlig. I vilken utsträckning kan vi som forskare hindras av egna och samhälleliga försvarsmekanismerna från att så förutsättningslöst och öppet som möjligt kartlägga och analysera den historiska utvecklingen?

Psykoanalytiskt tänkande och psykoanalytiska begrepp är numera delar i en ganska allmänt omfattad kunskap. Det förefaller mig trots detta befogat att i detta sammanhang först söka illustrera och precisera några centrala tankegångar, innan jag övergår till min diskussion om deras mera allmänna implikationer för historien och historieforskningen. Jag skall börja långt borta från vår nutida europeiska verklighet och kultur.

Sambia och den bortträngda verkligheten

Sambia är namnet på en stam som lever i Nya Guineas mest otillgängliga bergstrakter. Inte förrän under 1900-talet har moderna folk och kulturer spelat någon roll för Sambia eller gripit in i deras liv. När den amerikanske socialantropologen Gilbert H. Herdt tillbringade två år under 1970-talet hos Sambia kunde han därför möta deras kultur, försörjningsstruktur och levnadsvanor i ganska oförändrat skick.⁴

Han fann ett utpräglat krigiskt och våldsinriktat folk. Jakt var av gammalt människans väsentliga bidrag till försörjningen. Krig i form av plundring av andra stammars byar var den viktigaste, högst värderade manliga sysselsättningen. Först efter 1950 ingrep en modern administration och satte med sina överlägsna polisiära medel stopp för plundringar och krig.

³ Se t ex uppsatserna om svaghet i historien och om synen på självmordet i svensk historia i Ann-Sofie Ohlander, *Kärlek, död och frihet. Historiska uppsatser om människovärde och livsvillkor i Sverige*. Norstedts, Stockholm 1986, och *Det bortträngda barnet*.

⁴ Gilbert H. Herdt, *Guardians of the Flutes: Idioms of Masculinity*. McGraw-Hill, New York 1981. Professor Robert A. LeVine, Dept of Human Development and Psychology, Graduate School of Education, Harvard University har fast min uppmärksamhet på Herdts arbete. LeVine och min samtida vistelse som fellows vid Kollegiet för samhällsforskning (SCASSS) i Uppsala under vårterminen 1993 gav mig också den värdefulla möjligheten att ingående diskutera de psykoanalytiska aspekterna i föreliggande artikel med honom.

Liksom i det antika Sparta sker hos Sambia den samhälleliga konstruktionen av manligheten genom att pojkar vid sju års ålder skiljs från sina mödrar. Därefter uppfostras de enbart av män med återkommande invigningsriter och med manlig homosexualitet som ett normalt inslag. Giftermålen är sena och arrangerade. Också de gifta männen delar sitt liv mellan sina familjer och den manliga gemenskapens hus.

Kvinnornas arbete med jorden är själva grunden för Sambias försörjning. Detta hindrar inte att förtryck av kvinnor och en påfallande nedvärdering av kvinnliga egenskaper är ett framträdande inslag hos männen i Sambia. Kvinnornas rörelsefrihet är starkt begränsad. Det kvinnliga beskrivs av männen i alla sina former som ont, färligt, smittsamt och förnedrande. Besvärjelser och omfattande reningsriter är viktiga delar i människans fientlighet mot kvinnorna. De hålls helt borta från människans värld, från människans särskilda hus och deras rituella sammankomster.

Men i sin grundliga och mångfacetterade analys visar Herdt hur kvinnorna på ett paradoxalt sätt hela tiden är osynligt närvarande i människans värld. De manliga riternas främsta och återkommande innehåll gäller fruktsamheten, förmågan att koncipiera, vara havande, föda ett barn och amma det. Männen söker i sina riter simulera manlig konception och manliga havandeskap och hävda dessa som lika samhälleligt väsentliga och nödvändiga som kvinnornas. Ett drastiskt inslag är deras vana att regelbundet framkalla svåra näsblödningar hos sig själva samtidigt som deras hustrur menstruerar.⁵

Enligt Herdt spelar de förnekade, fysiskt frånvarande kvinnorna i själva verket huvudrollen i människans världsbild. Bakom den erkända, manligt dominerade världsbilden framträder en icke erkänd, kvinnligt dominerad.

Herdts tillhör de socialantropologer som arbetar med psykoanalytiska metoder i sin forskning.⁶ I hans analys framträder sambianska världsbild som följden av en omfattande bortträngning av

⁵ Gilbert H. Herdt, "Sambia Nosebleeding Rites and Male Proximity to Women". *Cultural Psychology. Essays on Comparative Human Development*. Eds James W. Stigler, Richard A. Shweder & Gilbert H. Herdt. Cambridge University Press, Cambridge 1990, s. 366-400. Jfr också Anna Meigs, "Male Pregnancy and the Reduction of Sexual Opposition in a New Guinea Highlands Society". *Ethnology* 25, s. 393-407.

⁶ Se t ex Robert LeVine, *Dreams and Deeds. Achievement Motivation in Nigeria*. The University of Chicago Press, Chicago 1966.

Gay menar, att Dodds' förklaring implicerar regression som psykisk försvarsmekanism. Det grekiska samhället tillåter sig att i vissa delar regrediera, gå tillbaka till en tidigare nivå.

Risken för en konflikt mellan det gamla och det nya undviks genom den psykiska försvarsmekanismen *isolering*. En individ kan omfatta oförenliga ståndpunkter eller levnadssätt antingen genom splittring eller genom att med en mindre genomgripande försvarsmekanism isolera olika delar av sitt liv och tänkande från varandra och därmed undgå den konflikt som mötet mellan dem skulle innebära. Det samma gäller i Dodds' forskning ett helt samhälle.⁹

Privatiseringsprocessen som bortträngning och isolering

Det förefaller mig möjligt att på ett analogt sätt diskutera och förstå den sk privatiseringsprocessen i den europeiska delen av världen under 1700- och 1800-talen.

Uppkomsten av det privata, föreställningen om en privat del av verkligheten befriad från offentlighetens regler och insyn förläggs i allmänhet till 1700-talet.¹⁰ Norbert Elias har satt det privata uttrycket i samband med civiliseringsprocessen, som började beskriva det lämpliga och passande i att dra undan vissa delar av livet från allmän insyn.¹¹

Det privata naturliga pendang offentligheten har problematiserats framför allt genom Jürgen Habermas' tolkning av den som den nytillkomna borgerliga diskursens arena under 1700-talet.¹² Den borgerliga diskursen är också liberalismens diskurs, där idéerna om den politiska och ekonomiska friheten nära hänger samman med tanken om den individuella friheten. Det gäller givetvis också friheten att förfoga över det egna livet utan kontroll eller insyn.

Richard Sennett har i sina analyser mera koncentrerat sig på den privata sfären och sett den som en instängd, trång och begränsande

⁹ Jfr också Arne Jarricks formulering om ett psykoanalytiskt influerat mål för historieforskningen: "... att söka de arkaiska ursprungen till beteende som utan förklaring i det pågående lever så starkt i många kulturer" (Jarricks kursivering). Arne Jarrick, "Freud och historien", s 145.

¹⁰ Se bl a Michelle Perrot's introduktion till *Histoire de la vie privée. Tome 4. De la Révolution à la Grande Guerre*. Réd. Philippe Ariès & Georges Duby. Seuil, Paris 1987, s 9-13.

¹¹ Norbert Elias, *Sedernas historia. Civilisationsteori. Del 1*. (1939). Stockholm 1989.

¹² Jürgen Habermas, *Borgerlig offentlighet. Kategorier "privat" och "offentlig" i det moderna samhället*. (1962). Arkiv, Lund 1984.

... av deras existens- och grundläggande samhälleliga betydelse. Samtidigt söker männen rituellt lägga beslag på kvinnornas funktioner. Innebörda i denna bortträngning kan vara flera. Det kan röra sig om en bortträngd önskan att vara kvinna. Det kan också handla om att hålla borta en kunskap om beroende av kvinnorna genom ett symboliskt övertagande av deras funktioner.

Sambias världsbild legitimeras med hjälp av omfattande *rationaliseringar*, där fientligheten mot kvinnor beskrivs som en logisk följd av deras naturgivna farlighet. Världsuppfattningen konstrueras, uppfattas och vidmakthålls med magiska medel.

Sambia framstår som ett tydligt och lättfattligt exempel på en samhällelig användning av sk psykiska försvarsmekanismer. Kanske är det särskilt lättfattligt eftersom Sambias samhälle upplevs som så kulturellt och socialt avlägset från vårt eget. Men det finns andra mera näraliggande exempel.

Magi och rationalitet i det klassiska Grekland

Den amerikanske historikern Peter Gay har länge arbetat med frågor som rör psykoanalysens användbarhet för historisk forskning. I sitt arbete *Freud for Historians* ger han flera exempel på historiker som arbetat utifrån psykoanalytiska utgångspunkter, många med en individuell och biografisk inriktning. Men ett av hans exempel är av särskilt intresse här. Det rör en hel civilisation, den klassiska grekiska. *The Greeks and the Irrational* heter arbetet Gay refererar till, E R Dodds heter författaren och boken utkom redan på 1950-talet.⁷

Dodds vill förklara hur det "rationella" i klassiskt grekiskt tänkande kunde samexistera med "irrationella" kvarlevor från ett religiöst och magiskt dominerat förflutet. Grekisk filosofi och grekisk religion stod i uppenbar motsättning till varandra och uteslöt varandra som alternative världsförklaringar. Men genom att de förledes till olika delar av den samhälleliga strukturen kunde de trots detta samexistera utan att deras oförenlighet blev medveten: "the two persist side by side, logically incompatible, but contemporaneously accepted by different individuals or even by the same individual".⁸

⁷ Peter Gay, *Freud for Historians*. Oxford University Press 1985, s 191-196.

⁸ Citerat efter Gay, s 196.

värld. Ur denna värld skapas naturligt "public man" som behöver det offentliga livets frihet.¹³

Också Eric Hobsbawm har analyserat 1800-talets borgerliga kultur. Han påvisar där att idealen just gällde medelklassen. På arbetarna projicerades i den borgerliga diskursen en lägre moral och intelligens, som gjorde dem mindre lämpliga att åtnjuta samma friheter som den borgerliga liberalen.¹⁴

Den borgerliga familjen ser Hobsbawm som en anomali: "... sin tidsålders gåtfullaste institution". Det råder enligt honom en uppennbar logisk konflikt mellan 1800-tals-familjen och det borgerliga samhället. Hur kommer det sig, frågar han, att ett samhälle "som försvurit sig åt ett profitinriktat näringsliv med konkurrensen i högsätet, åt den enskilde individens strävanden, åt lika rättigheter och möjligheter och frihet för alla, vilar så tungt på en institution som går så totalt stück i stäv med allt detta?"

I Hobsbawms formulering blir samexistensen mellan den borgerliga familjen och det borgerligt-liberala samhället ologisk och oförklarlig. Men vilken är konflikten mellan dem? Och vad är det som har hänt i den historiska utvecklingen? Är det offentligheten eller det privata som har uppkommit?

Här tycks så vitt min kännedom sträcker sig en samsyn råda mellan forskarna om att det är det privata som är det nya. I det gamla samhället rådde offentlighet på alla nivåer. Kungen steg upp offentligt, bönder och tjänstefolk levde tillsammans i fullständig öppenhet och under insyn och kontroll från grannar och överhet. Föreställningar om en individuell, egen identitet skild från överhetens kontroll och andras liv fanns knappast.¹⁵

Under slutet av 1700-talet skärps striden om rätten till ekonomisk och politisk makt, eller ekonomisk och politisk frihet om man så vill. Medelklassen och den borgerliga liberalismen avgår så småningom med segern. De gamla ekonomiska och politiska strukturerna av

skråtvång, privilegier och ståndshierarkier bryts upp. Också offentligheten genomgår en förvandling och den nya borgerliga offentligheten tycks genomsyra samhället.

Men detta sker bara till en del. Jag finner det vara en rimlig tolkning att se familje- och hushållsfrågan, det sk privata, som en kvarleva från det gamla feodala samhället. Här finns hierarkiskt, personligt beroende såväl socialt som juridiskt och ekonomiskt. Husbönder och familjefäder kan också sägas utöva en "feodal" rättskipnings- och bestraffningsrätt över hustru, barn och tjänstefolk. Samhället befattar sig bara med denna vid grova överträdelser. Den nya borgerliga lagstiftningen, förkroppsligad i Code Civils rättsregler om äktenskap och familj underordnar kvinnor och barn under husfadern.¹⁶ "Le mari doit protection à sa femme, la femme obéissance à son mari" heter det i Code Civils paragraf 213.¹⁷ Personligt skydd i utbyte mot lydnad – det är en genuin feodal formulering.

Privatiseringen kan därmed ses som en bortträngning av en del av samhället, den del som omfattar kvinnor, barn och länge också tjänstefolk. Här lever ett gammalt feodalt system kvar. Först under senare delen av 1900-talet har familjerättslagstiftningen gradvis förändrats på ett sätt som principiellt låter den borgerliga individualismens principer råda också i familjen.¹⁸

Den samtida existensen av två sinsemellan oförenliga samhällssystem löstes som i Dodds' exempel från Grekland genom en kombination av bortträngning och isolering. Kvinnorna och barnen doldes i en familjeprincip som innebar att de var en del av den borgerlige mannens privatliv. Framför allt för de gifta kvinnorna fanns inte längre någon offentlighet, vare sig av gammal eller ny art. Skapandet av det privata undandrog dessutom deras förhållanden från den offentliga diskussionen. "... eine Tochter sollte in ihrem Leben nur drei mal ausgehen: wann sie getauft wird, wann sie Hochzeit hält und wann sie begraben wird", formulerade en schwei-

¹³ Om Code Civil se Cappelens kvinnehistorie. II. *Renaissance, reformasjon, revolution fra ca. 1500 til i dag*. Red Ida Blom. J W Cappelens forlag, Oslo 1992, s 333-335; och Nicole, Arnaud-Duc, "Les contradictions du droit". *Histoire des femmes en Occident. Tome 4. Le XIXe siècle*. Red. Georges Duby & Michelle Perrot, s 87-116.

¹⁷ Citerat efter Nicole Arnaud-Duc, "Les contradictions du droit", s 103.

¹⁸ I varje fall i Sverige. Se om detta Anders Agell, "Individ, familj, stat. Om värderingar i familjerättslagstiftningen under 1900-talet". *Svensk Jurisrdning* 1984.

¹³ Richard Sennett, *The Fall of Public Man*. (1977) W W Norton, New York 1992, och dens, *Families Against the City. Middle Class Homes of Industrial Chicago*. Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1970.

¹⁴ E J Hobsbawm, *Kapitalets tidsålder*. (1975) Tidens förlag, Stockholm 1981, s 328-337.

¹⁵ Detta manifesterar sig bland annat i synen på självmordet som en offentlig förbrytelse istället för med vår tids syn en privat olycka. Se härom Ann-Sofie Ohlander, *Kärlek, död och frihet*, s 55-59.

zisk myndighetsperson normerna för kvinnans liv i början av 1800-talet.¹⁹

Framför allt i de katolska länderna åtföljdes denna privatiseringsprocess av en feminisering av det religiösa.²⁰ Medan männen i praktiken allt mer sekulariserades, sökte sig kvinnorna till kyrkan. Också den katolska kyrkan sanktionerade familjens privatisering och tillhållande till en ideologi som idealiserade ett självuppförande moderskap, vars upphöjda företrädare i praktiken saknade all ekonomisk, juridisk och politisk självständighet.²¹ Denna kyrkans legitimerande och rationaliserande funktion framstår faktiskt också som en förlängning av feodala förhållanden — kyrkliga ritualer och religiösa legitimeringar spelade en nyckelroll i riddarens underordnande under feodalherren på samma sätt som vigseln i den gifta kvinnans underordnande under sin make.

I termer av psykiska försvarsmekanismer framstår privatiseringsprocessen därmed som en *borträngning* i förening med *isolering*. Samhället delas i två delar som inte tilläts att komma i beröring med varandra. Religiösa riter och ideologiska föreställningar legitimerar och rationaliserar de samhälleliga försvaren. Dessa samhälleligt använda försvarsmekanismer hindrade inte bara samtiden att se konflikten mellan de båda systemen; den har också länge hindrat historisk forskning från att se klart.

De psykiska försvarsmekanismerna

Jag har här försökt att med exempel praktiskt demonstrera, hur en lokalisering och bestämning av psykiska försvarsmekanismer kan vara ett redskap att komma åt och analysera fundamentala men dolda delar i samhälleliga strukturer. Det är nu på sin plats att litet närmare presentera gängse beskrivningar och definitioner av några av de psykiska försvaren.

¹⁹ Citerat efter Hans Medick i Peter Kriedte, Hans Medick & Jürgen Schlumbohm, *Industrialisering vor der Industrialisierung. Gewerbliche Warenproduktion auf dem Land in der Formationsperiode des Kapitalismus*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1977, s. 151.

²⁰ Katolicismens feminisering under 1800-talet beskrivs i Michela De Giorgio, "La bonne catholique". *Histoire des femmes en Occident. Tome 4. Le XIXe siècle*. Éd. Georges Duby & Michelle Perrot. Plon, Paris 1991, s. 169-197.

²¹ Här kan man jämföra med Georges Dubys analys av medeltidens höviska kultur, där dyrkan av kvinnan i "den ritterliga kärleken" i själva verket var "djupt kvinnoföraktande". Georges Duby, *Makten och kärleken. Om äktenskapet i feodaltidens Frankrike*. (1981). Norstedts, Stockholm 1985, s. 237.

Dessa spelar en central roll i den psykoanalytiska förståelsen av den individuella psykologiska utvecklingsgången. Freud upptäckte och definierade de flesta av dem.²² Hans dotter Anna sammanfattade denna tidiga kunskap i skriften *Jaget och dess försvarsmekanismer*.²³ Denna kunskap har sedan utvecklats och förfinats undan för undan.

Nu ingår en presentation av de psykiska försvarsmekanismerna som ett standardinslag i varje lärobok eller översikt över psykoanalytiskt tänkande och terapi.²⁴ En sådan standardpresentation är också fullt tillräcklig för mitt syfte att här diskutera psykiska försvarsmekanismer på samhällelig nivå, deras eventuella historiska konsekvenser och deras implikationer för historieforskaren.

De psykiska försvaren är mer eller mindre sofistikerade metoder att förneka eller helt eller delvis förvränga en svår händelse eller omständighet så att den blir uthärdlig och acceptabel för individen. Enligt klassisk psykoanalytisk teori är det man försvarar sig mot ytterst en driftsrepresentation, eller den ångest denna skulle ge upphov till om man tillät den att komma fram till medvetandet.

Psykiska försvar är därmed också försvar mot verkligheten eller mot någon aspekt av den. I ett barns tidiga utveckling har sådana försvar ofta karaktären av uttalade förnekanden. Barnet håller till exempel

²² Dessa finns grundläggande med i alla Freuds arbeten. För en introduktion till hans tänkande om dem se t. ex Sigmund Freud, "Orientering i psykoanalys". (1940). Natur och Kultur, Stockholm 1980, särsk s 199-380. Boken bygger på föreläsningar som Freud höll i Wien 1915-1917.

²³ Anna Freud, *Jaget och dess försvarsmekanismer*. (1936). Natur och Kultur, Stockholm 1980.

²⁴ För mitt syfte här räcker det med hänvisning till några nordiska standardarbeten. Se t. ex Johan Cullberg, *Dynamisk psykiatri i teori och praktik*. Natur och Kultur, Stockholm 1984, särsk s 74-79. Tatjana Sivik, *Dynamisk psykiatri. Del I: Personlighetsutveckling-karaktärsbildning*. Studentlitteratur, Lund 1988, s 21-26. Gunnar Carlberg, *Dynamisk utvecklingspsykologi*. Natur och Kultur, Stockholm 1989, särsk s 82-85, 121-125 och s 160. En klart formulerad och grundlig genomgång av psykoanalytiskt tänkande ger Veikko Tahkä, *Psykoanalytisk psykiatri*. Natur och Kultur, Stockholm 1991. Tahkä behandlar de psykiska försvaren, s 41-51. Dessa och andra liknande arbeten innehåller ett flertal referenser till internationell litteratur på området. Det bör kanske observeras att dessa arbeten i huvudsak utgår från en klassisk psykoanalytisk tradition, som relaterar de olika försvaren till de orala, anala, respektive oedipala faserna i barnets utveckling. I den brittiska skolan objektrelationskolan och med den närbesläktad psykoanalytisk tradition relateras de psykiska försvarsmekanismerna på motsvarande sätt till de båda förhållningssätt till verkligheten som betecknar en mycket tidig, respektive en senare fas i barnets utveckling. Den skolan paranooid-schizoida positionen präglas av "primitiva" försvar medan den depressiva visar mera "mogna" försvar. Det finns vissa skillnader i respektive skolas sätt att beskriva och definiera psykiska försvar, men de är av mindre betydelse i föreliggande sammanhang. För en presentation av objektrelations teorin se Ludvig Igra, *Objektkonstruktion och psykiatri*. Natur och Kultur, Stockholm 1983. Igra ger också en historik över skolans utveckling. För en presentation av objektrelations tänkande i ett samhällsvetenskapligt sammanhang se C. Fred Alford, *Melanie Klein & Critical Social Theory. An Account of Politics, Art and Reason Based on her Psychoanalytic Theory*. Yale University Press 1989, s 29-42.

handen för ögonen, säger: "Bort!" och tror därmed att det hemska det såg har försvunnit.

Förnekandet som primitivt försvar uppträder i åtminstone två varianter. Den första är det allvarligaste brottet med verkligheten och innebär ett förnekande av att någonting överhuvudtaget existerar eller har existerat. På engelska används termen *disavowal* för att beteckna detta.²⁵

En annan, inte fullt så uttalad form av förnekande är att gå med på att en företeelse eller handling verkligen existerar, men förneka att man själv haft något med den att skaffa.

Projektion är en försvarsmekanism som ofta uppträder tillsammans med förnekande. Det obehagliga läggs (egentligen "kastas") över på någon annan person och sägs tillhöra och/eller orsakas av denna. Projektion kommer vanligt till användning också i vuxen ålder. När en person särskilt intensivt irriterar sig på dåliga egenskaper hos någon annan, finns de ofta också hos henne/honom själv. "På sig själv känner man andra", är ett talesätt som vittnar om en vardaglig kunskap om projektionens existens.

Längre upp i åldrarna blir försvaren mera sofistikerade och medför inte en så direkt motsägelse av verkligheten som förnekandet. Barnet försöker inte längre förinta det obehagliga genom att förneka det utan tar till sig kunskapen om det men lyckas föra bort det från sitt medvetande, "glömma". Det är denna mekanism som kallas bortträngning. Det bortträngda finns kvar i det omedvetna och gör på olika sätt och med olika styrka sig påmint. Bortträngda händelser eller känslor av traumatisk karaktär kan göra sig påmindas som psykiska symptom, till exempel fobier eller tvångshandlingar. I dem lindras eller undviks en rädsla eller uppfylls en bortträngd önskan utan att individen själv behöver bli medveten om vad den ursprungliga orsaken till ångesten gällde.

Det kan också – och mindre uppmärksammat – beröra vederbörandes omgivning. Den konflikt som uppstår mellan två sinsemellan oförenliga och lika starka önskningar kan bli outhärdlig. I sin tidigaste och mest uttalade form kallas denna konflikt *ambitendens*. Till skillnad från *ambivalens*, som innebär en vacklan mellan olika ståndpunkter

²⁵ Se t ex Bent Rosenbaum, "Psychotherapy and the Encounter with Disavowal". Jens Bolvig Hansen, ed, *Crossing the Borders. Psychotherapy of Schizophrenia*. Dualis, Ludvika 1993, s 90-103, särsk s 97-98.

innebär ambitendens en närmast total lösning i konflikten mellan önskningarna. Denna lösning kan bli uthärdlig genom klyvning av personligheten men också genom att den ena delen projiceras på någon annan eller andra. På det sättet kan konflikten läggas över på omgivningen och utspelas där.²⁶

Tillämpade i vuxen ålder kan de psykiska försvarsmekanismerna av olika omständigheter vinna kraft och auktoritet. Om nämligen individen i fråga, eller den grupp hon eller han tillhör, på olika sätt lyckas driva igenom eller få gehör för sin verklighetsförvanskning kan de alltså inbegripa också andra i den, eller lägga över ansvaret och följderna på någon annan. Då kan inte bara konsekvenserna för andra människor utan också de samhälleliga konsekvenserna bli allvarliga. När omgivningen böjer sig för eller tvingas böja sig för det orimliga kan de psykiska försvaren snabbt leda till våld på både verklighet och människor.²⁷

För min frågeställning om psykiska försvar och historisk forskning är förnekande och bortträngning centrala företeelser. Men ytterligare några bör omnämnas. Jag har redan använt termen *isolering*. Den innebär att en individ i sitt medvetande och liv lyckas hålla isär oförenliga element på ett sätt som gör att hon/han inte behöver ta ställning till konflikten mellan dem. På en tidigare utvecklingsnivå motsvaras denna försvarsmekanism av *klyvning*, där en individ inte klarar konflikten utan i extremfallet klyver sig i två "personligheter". En "mildare" variant av detta är *splitting*, där personen ifråga "spjälkar av" delar av sin personlighet utan att personligheten grundläggande klyvs.

Identifiering med angriparen är en försvarsmekanism på primitiv nivå. På mer utvecklade nivå motsvaras den av *reaktionsbildning*, dvs vederbörande ger en motsatt reaktion mot den hon/han på djupet känner. Detta sker för att undvika konfrontation och ogillande från omgivningen eller plågsamma brott med det egna internaliserade normsystemet. Den som till exempel inte vågar visa eller ens känna

²⁶ Också samhälleliga konflikter kan projiceras på andra. Det gäller till exempel konflikten mellan produktion och reproduktion som länge utspelades i kvinnornas liv och därför inte blev samhällligt synlig. Se om detta t ex Ann-Sofie Ohlander, "Det dubbla budskapet. Svensk moderskapspolitik 1900-1931". *Det bortträngda barnet*.

²⁷ Denna omständighet har jag bl a påpekat i "En utomordentlig balansakt? Kvinnliga forskarpionjärer i Norden". *HT 1987*, s 20 och i "En latentstruktur av våld? Kriminaliseringen av offret exemplifierad ur svenska rättshistoria", senast publicerad i *Det bortträngda barnet*, s 19.

avandjsjuka, kan i stället med särskild iver uttala sin uppskattning av att någon annan fått något. Överdrivna, stereotypa uttrycksätt anses känneteckna reaktionsbildning i motsatt till äkta, spontana reaktioner.

Vid *intellektualisering* handskas man visserligen med verkligheten men förnekar eller håller borta hela eller delar av dess känslomässiga innebörd. Detta kan medföra väsentliga informationsförluster och resultera i ofullständiga återgivanden av verkligheten. Vid akademisk forskning ligger psykiskt försvar genom intellektualisering nära till hands. Det kan medföra informationsförluster, som kan bli synliga när handlingsrekommendationer på basis av forskning visar sig ha icke förutsedda följder i form av till exempel bristande hänsyn till mänsklig integritet.

Förnekandet av koncentrationslägrens existens

För varje historisk forskare är i själva verket både förnekande och bortträngningar välbekanta fenomen. Ett aktuellt exempel är försöken att förneka koncentrationslägrens existens. Här rör det sig just om den mest primitiva formen av förnekande – *disavowal* – av en lika central som fruktansvärd historisk företeelse. En mindre primitiv variant skulle vara att erkänna att de funnits men förneka individuellt eller samhälleligt ansvar. Den senare varianten är förmodligen betydligt mera utbredd än den första. En tredje variant kan vara bortträngning och/eller isolering. Då glömmes man att referera till lägrens existens eller vill bortse ifrån att kunskapen om dem hör hemma i ett visst sammanhang.

Att diktaturer utmärker sig för både förnekanden och förvanskningar av historien är ett bara alltför välbekant faktum för historikern. I diktaturer har ju en förutsättningslös historieforskning ofta en alldeles särskild genomslagskraft och betydelse och blir följaktligen också betraktad som samhällsfarlig av maktens företrädare. Det är kanske inte heller en alltför djärv tes, att ju mera drastiskt det samhälleliga förnekandet av historiska sanningar är, desto mer oförmöglet blir det aktuella samhället att realistiskt handskas med verkligheten.²⁸ Ten-

²⁸ Enligt ett särskilt absurt exempel, som meddelats mig av dr Walentyna Witoszek, Oslo universitet, skall Ceausescu-regimen i Rumänien till och med ha förfälskat väderrapporterna. Temperaturerna angavs som högre än i verkligheten eftersom befolkningen hade rätt till uppvärmning av bostäderna, då temperaturen sjunkit under en viss nivå.

denserna till våld bör också stå i proportion till försvarens mot verkligheten. Omvänt skulle då det samhälle både bäst handskas med problem och utöva minst våld som i minsta möjliga utsträckning förnekar eller tränger bort verkligheten.

Psykoanalysen som emanciperande samhällsvetenskaplig modell

Den individuella terapins mål har Freuds givit en berömd formulering: "Wo Es war soll Ich kommen" – där detet (det omedvetna) varit skall jaget komma. Det omedvetna skall bli medvetet och därmed underlagt jagets möjligheter att bearbeta, fatta beslut och handla.

Jürgen Habermas har direkt anförd denna Freuds formulering som ett motto för hur en emanciperande samhällsvetenskap borde arbeta. Han ser samhällsvetenskapens metod och mål som en analogi med den individuella psykoanalysens. Liksom för denna är det samhällsvetenskapens mål att göra det omedvetna synligt, medvetet och därmed också tillgängligt för samhälleligt handlande.²⁹

En motsvarande formulering står den schweiziske etnologen och psykoanalytikern Mario Erdheim för. Han har för sitt språkområde skapat begreppet *etiopsykoanalys*.³⁰ "Der Gegenstand der Ethnopsychoanalyse ist das Unbewusste in der Kultur", skriver han i sitt arbete *Die gesellschaftliche Produktion von Unbewusstheit*.³¹

Erdheim har bland annat forskat om aztekerna och menar att deras grymma människooffer i själva verket också symboliserade en förståelse av deras egna historiska möjligheter.³² Det är påfallande, skriver han också, hur starkt aztekerna upplevde sin historia som tvång.³³

Erdheim menar, att produktionen av ett samhälleligt omedvetet är ett medel för de härkande i ett samhälle att behålla makten: "Was man in einer Gesellschaft nicht wissen darf, weil es die Ausübung von Herrschaft stört, muss unbewusst gemacht werden."³⁴ Det eller de,

²⁹ Jürgen Habermas, *Zur Logik der Sozialwissenschaften*. Philosophische Rundschau. Beiheft 5. 1967, s. 180-192. Se också Ragnvald Kalleberg, "En introduktion till Frankfurtskolas vetenskapsteori." Ingvar Johanson, Ragnvald Kalleberg & Sven-Eric Liedman, *Positivitet, marxism, kritisk teori. Riktningar inom modern vetenskapsfilosofi*. Kontraktors. Norstedts, Stockholm 1972, s 126-131.

³⁰ På tyska *Ethnopsychoanalyse*. Mario Erdheim, *Die gesellschaftliche Produktion von Unbewusstheit. Eine Einführung in den ethnopsychoanalytischen Prozess*. Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft. Frankfurt am Main 1990 (1984).

³¹ Erdheim, s 9.

³² Erdheim, s 229-269.

³³ Erdheim, s 248.

³⁴ Erdheim, s 38.

som hotar makten, måste hållas borta från det allmänna medvetandet. I extrema fall leder detta till inte bara osynliggörande utan också direkt förstörelse av den historiska verkligheten – nazismen är, inte förvånande, ett av Erdheims exempel.

Det är inte heller förvånande, att kraven på historisk forskning som en nödvändig bearbetning av det förflutna mest medvetet ställts just i Tyskland. Självfallet har parallellen med en psykoanalytisk bearbetning dragits just av psykoanalytiker, till exempel Alexander och Margarete Mitscherlich.³⁵

I anslutning till Habermas, Erdheim och Mitscherlichs skulle ett av den samhällsvetenskapliga forskningens väsentliga mål kunna formuleras i analogi med en individuell psykoterapi. Kan man finna en modell för detta som låter sig överföras på det historiska planet?

Blottläggandet av det omedvetna

Den finländske psykoanalytikern Veikko Tähkä beskriver gången i en individuell insiktsterapi på följande sätt:

"Tolkningsarbetet" måste alltså 'inledas från ytan' där det också under hela terapiprocessen kommer att hålla sig, i den meningen att det konsekvent begränsar sig till element som ligger närmast det medvetna jaget. Tack vare tolkningsarbetet sjunker emellertid denna yta bildligt talat hela tiden, medan allt djupare bortträngt material kommer inom räckhåll både för jaget, som nu har möjligheter att tillägna sig det, och för terapeuten, som kan företa effektivare tolkningar".³⁶

Tähkäs beskrivning av psykoanalytikerns arbete synes mig med fördel kunna föras över på historikerns. Då skulle patienten-jaget i Tähkäs formulering stå för historien och terapeuten för historieforskaren. Man kan vi då avläsa en analog process i historien? Och hur skulle i så fall historieforskaren praktiskt gå tillväga?

Låt mig börja med historiens gång och anta, att det i den skulle finnas element som liknar strukturen och gången i en psykoanalys. När en bortträngning hävts och ny kunskap blivit införlivad i medvetan-

³⁵ Se t.ex. Alexander & Margarete Mitscherlich, *Die Unfähigkeit zu trauern. Grundlagen kollektiven Verhaltens*. München 1967, Margarete Mitscherlich, *Die friedfertige Frau. Eine psychoanalytische Untersuchung zur Aggression der Geschlechter*. S Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1985, och dens. *Erinnerungsarbeit. Zur Psychoanalyse der Unfähigkeit zu trauern*. S Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1987.

³⁶ Tähkä, *Psykoanalytisk psykoterapi*, s 212.

det, väntar nästa på sin tur. Det finns också en rörelse "underifrån". De bortträngda händelserna och känslorna söker själva på olika sätt trotsa försvaren och nå fram till medvetandets yta.

Kan detta vara ett sätt att betrakta historien på? Söker det eller de i historien förnekade, dolda och bortträngda också ta sig fram och göra sig synliga? Kan det finnas perioder av ett "historiskt" öppnande, då den historiska utvecklingen i själva verket följer ett mönster av gradvis framträdande av kategori efter kategori?

Jag vill pröva detta synsätt på den europeiska utvecklingen från 1700-talets slut och utgå från de resonemang jag tidigare förde om privatiseringsprocessens karaktär av bortträngning och isolering.³⁷ När vi genomskådar dess karaktär av psykiskt försvar på samhällsnivå blir det möjligt för oss att gå vidare och finna dolda samhällsliga konflikter. Tidens öppna och vidkända konflikt gäller som jag nämnt ståndssamhället i dess ekonomiska, sociala och politiska manifestationer. I denna konflikt avgår så småningom borgerligheten, den nya medelklassen, med segern och lägger beslag också på den dominerande och tolkande diskussionen i samhället.

Men i Europa växer en annan, ny klass kraftigt till, arbetarklassen. Här kommer den liberala, individuella logiken i konflikt med sig själv. Enligt dess principer borde rimligtvis åtminstone de manliga arbetarna tillerkännas samma ställning som den nya medelklassen. Men borgerligheten försvarade sig mot detta genom att som nämnts ovan utmåla arbetarnas politiska och fackliga ledare som arbetsskygga, dåligt utbildade individer med allmänt låg moral. Faktiska undersökningar visar motsatsen. Ledarna tillhörde arbetarnas elit samt utmärkte sig samt och synnerligen för borgerliga dygder som flit, nykterhet och ett ordentligt liv.

Men borgerlighetens försvar lyckades inte tränga tillbaka konflikten ur det samhällsliga medvetandet. Den blev i stället uppenbar. Så småningom lyckades arbetarna skaffa sig en samhällslig ställning och egen offentlighet i ett alltmer demokratiskt Europa. De fick via sina partier stort politiskt inflytande, de befäste sin ställning gentemot arbetsgivarna, deras ekonomiska jämlikhetsideal manifesterades i ekonomiska och sociala reformer.

³⁷ Dessa tankegångar har jag tidigare presenterat vid den doktorandkonferens, som anordnades av Historiska institutionen i Växjö i september 1992. Jag är tacksam för de synpunkter jag fick vid detta tillfälle.

Men under den historiska ytan fanns ytterligare kategorier utsatta för betydligt mer massiva samhälleliga bortträngningar. Det var kvinnor, tjänstefolk och barn.³⁸

Den dolda samhälleliga konflikten med tjänstefolkskategorien försvann genom att dessa undan för undan flyttade över från patriarkala anställningsförhållanden till arbetarkategorin. I Sverige upphävdes till exempel tjänstehjónsstadgan 1926. Sist av alla fick hembiträdena lagstadgad arbetstid på 1940-talet.³⁹

Den s k privatiseringsprocessen kan betecknas som ett samhälleligt försvar mot insikten att kvinnorna var utestängda från snart sagt alla samhälleliga rättigheter politiskt, socialt och juridiskt och ekonomiskt. I lagstiftningen definierades kvinnor inte som enskilda individer utan efter närtstående mäns ställning. Det var också de som räddade över kvinnornas ekonomiska tillgångar. Men männen hade också försörjningsansvaret, inte bara för hustrur och döttrar utan också för alla andra oförsörjda kvinnliga släktingar.

Det var på denna punkt en spricka visade sig i den samhälleliga bortträngningen och isoleringen av kvinnorna. Skillnaden mellan den normativa beskrivningen och de verkliga förhållandena blev för stor. Kvinnor kunde alltså definitionsmässigt endast existera i beroende ställning till en man. Men inte desto mindre fanns det ett stort antal kvinnor som levde ensamma utan manlig försörjare.⁴⁰ I Sverige ökade de ensamstående kvinnornas antal kraftigt under 1800-talet, särskilt i medelklass och överklass.⁴¹

Här misstämde ideologi och verklighet. Försörjningsproblemen för ensamstående medelklasskvinnor bidrog till att få deras manliga släktingar att verka för myndighet och rätt till utbildning och arbete åt dem.⁴²

³⁸ Mitt resonemang gäller enbart utvecklingen i länder med demokratiskt eller så småningom demokratiskt styresätt.

³⁹ Kerstin Moberg, *Från tjänstehjón till hembiträde. En låglönegrupp i den fackliga kampen, 1903-1946*. Studia Historica Upsaliensia 101. Uppsala 1978.

⁴⁰ Se t ex Irène Artaeus, *Kvinnorna som blev över. Ensamstående stadskvinnor under 1800-talets första hälft - jullet Västerås*. Studia Historica Upsaliensia 170. Uppsala 1992.

⁴¹ Sten, Carlsson, *Frökvar, mamseller, jungfrur och pigor. Ogifta kvinnor i det svenska ståndssamhället*. Studia Historica Upsaliensia 90. Uppsala 1977.

⁴² Gunnar Qvist, "Ett perspektiv på den s k kvinnoemancipationen i Sverige". *IHT* 1977:2. Jfr också Ann-Sofie Ohlander, "Ånkor och frökvar". *Historiska Nyheter*. Statens historiska museum, nr 55, 1993.

De ogifta medelklasskvinnorna blev samhälleligt synliga och utrustades med rättigheter som gjorde dem nära nog till männens jämlikar, i varje fall i princip. På det sättet hade också det samhälleliga försvaret mot kvinnorna genombrutits. Det blev svårare att upprätthålla isoleringen av en s k privat sfär av samhället med dominansförhållanden som stod i klar strid med den rådande samhällsideologin.

Konflikten mellan kvinnor och män blev samhälleligt synlig, och kvinnorna började så småningom också kräva utrymme i den samhälleliga diskursen. En kvinnornas offentlighet började uppkomma, tydlig till exempel i kraven på kvinnlig rösträtt under 1800-talets slut.

Men kvinnorna blev samhälleligt synliga också på ett annat sätt. Det gällde särskilt de kvinnor som arbetade på särskilda arbetsplatser. Anställda i fabriker hade en självständig både rumslig och ekonomisk plats i samhället. Det fanns ett tydligt, avskilt samhälleligt "rum" för deras arbete, och de fanns med i fabrikenas lönelängder.

Här blev skillnaden speciellt stor för de gifta kvinnorna. Dessa hade historiskt sett regelmässigt arbetat inom samma näring som sina män - främst jordbruk men också hantverk och handel. Men de fick ingen inkomst att förfoga över, deras arbete räknades inte officiellt som arbete, och arbetsplatsen låg i anslutning till hemmet. Deras arbete var också samhälleligt osynliggjort - svenska jordbrukarhustrur kom inte med i den svenska arbetsstatistiken förrän 1965.⁴³

Allra sist blev de gifta kvinnornas arbete med barnen samhälleligt synligt - i Sverige sker det vid sekelskiftet.⁴⁴

Då börjar diskussionen om ett samhälleligt rum och en samhällelig existens också för barnen. Ur detta varseblivande av barnets samhälleliga existens utvecklas så småningom stora delar av modern social-, hälsovårds- och skolpolitik.

Bakom den historiskt bortträngda kvinnan dölde sig därmed, om mitt resonemang håller, det bortträngda barnet. Jag har också formu-

⁴³ Anita Nyberg, *Teknikern - kvinnornas befriare? Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbetsstid och förvärvsdeltagande 1930-talet-1980-talet*. Linköping Studies in Arts and Science 45. Linköping 1989.

⁴⁴ Se om detta bl a Ann-Sofie Ohlander, "Det osynliga barnet? Kampen om den socialdemokratiska familjepolitiken" i *Socialdemokratins samhälle. SAP och Sverige under 100 år*. Red. Klaus Misgeld, Karl Molin & Klas Årmark. Tidens förlag, Stockholm 1989, och dens, "Det dubbla budskapet. Svensk moderskapspolitik 1900-1931". I *Det bortträngda barnet*.

lerat det så att barnets samhälleliga existens varit dold bakom kvinnans-moderns som i en historisk osynlighetskappa.⁴⁵

I Täckas formulering om psykoanalysens blottläggande av det omedvetna ligger en logik som säger att man måste börja vid ytan för att arbeta sig "nedåt" och undan för undan blottlägga allt djupare lager av en dold verklighet. Den historiska utvecklingens logik som jag beskrivit den skulle i analogi med detta innebära att barnets existens och historia varit djupare bortträngd från det samhälleliga medvetandet än till exempel de manliga arbetarnas och kvinnornas.

Men skulle det då också finnas en samhälleligt bortträngd konflikt också med barnet? Tillämpar man Mario Erdheims tanke om att de makthavande söker hålla det som hotar dem borta från det samhälleliga medvetandet, borde i så fall barnet vara mera hotande än både arbetare och kvinnor.

Dessa tankegångar har jag utvecklat närmare i annat sammanhang.⁴⁶ Låt mig bara här nämna att det hot som barnet utgör i historien i så fall bör vara hotet från den kommande generationen, den som skall ta över. Jag har också ställt frågan om inte behandlingen av och synen på barnen i praktiken kan sägas ha inneburit en samhällelig förstörelse av framtiden. Också här finns en analogi med Erdheims resonemang om att samhällen kan utöva en självdestruktivitet, en förstörelse av de egna framtidsmöjligheterna.⁴⁷

Den samhälleliga konflikt som på detta sätt synliggörs tar sig historiskt uttryck som en konflikt mellan reproduktion och produktion. Denna i grunden samhälleliga konflikt projicerades länge på kvinnorna-mödrarna, utspelades i deras liv och förblev därför osynlig.

Men under 1900-talet har män överskridit en gammal historisk gräns till kvinnornas arbete och börjat delta i världen och ansvaret för sina små barn. Detta gör att konflikten till slut i praktiken blivit en konflikt också för män. I svensk lagstiftning kodifierades männens potentiella ansvar för respektive möjlighet att vårda små barn i 1974 års föräldraförsäkring. Historiskt öppnar detta inte bara möjligheten att historiskt utforska konflikten mellan reproduktion och produktion.

⁴⁵ Ann-Sofie Ohlander, "Kvinnan - historiens huvudperson". *Kulturrådets Statens kulturråd informerar*, 1-2, 1992. Jfr också dens, "Kvinnorna och historiens grundvalar". *Tvårenitt*, 2, 1993.

⁴⁶ *Det bortträngda barnet*, särskilt s. 3 och 59-61.

⁴⁷ På ett sätt som ligger nära Erdheims resonemang har den tyske samhällsvetaren Christian von Krockow tolkat nazismen som i grunden djupt självdestruktiv. Christian von Krockow, *Ett tyskt århundrade*, 1890-1990. (1990). Tidens förlag, Stockholm 1991.

ion. Det innebär också att barnets historia får helt nya aspekter i och med en historisk problematisering av mannens föräldraskap.

Men borde man inte ha kunnat se allt detta långt tidigare? Det är ju så uppenbart. Här har många mekanismer satt läs för historien. En av de viktigaste är förmodligen, att kvinnans historiska arbete i produktionen har "glömts" i både samtida och historiska redovisningar. Detta är desto märkligare eftersom framför allt jordbruksarbetet var så starkt könssegrerat att kvinnornas arbete var lätt urskiljbart. På detta sätt doldes också det orimliga i kvinnornas ensamansvar för barnen. Kvinnorna förväntades i realiteten stå för både försörjning och omvårdnad och klarade i praktiken ofta båda delarna. Men i vissa fall gick det alldeles klart ut över barnen.⁴⁸ Men när kvinnornas arbete i produktionen "kom bort" i den offentliga verklighetsbeskrivningen behövde aldrig männens frånvaro i ansvaret för barnen upptäckas.

Historikern och blottläggandet av det samhälleligt omedvetna

I det föregående har jag hävdat att det finns en analogi mellan historikerns och psykoanalytikerens arbete. Borde inte historikern i sitt arbete ständigt befinna sig just vid gränsen för det historiskt omedvetna, det som håller på att bli uppenbart? Borde till och med inte en skicklig och fördomsfri historiker kunna gå längre och i sin formulering av problemen komma djupare än sin samtid? Eller är vi i så hög grad vår samtids "fångar", att vi inte förmår se utöver de sanningar som den historiska utvecklingen redan gjort uppenbara?

Man kan tycka att historikern borde vara en person utrustad med särskild förmåga att komma åt också dolda aspekter av verkligheten. Men sanningen, i varje fall sanningen om den svenska historieforskningen, blir i så fall ganska snöplig. Det dröjde som bekant länge innan svenska historieforskare grep sig an med ens det borgerliga 1800-talets historia. Detsamma gällde böndernas och arbetarnas historia, folkets historia om man så vill.

Kanske kan man säga att historikerna med en rejäl eftersläpning har följt den historiska utvecklingen i spåren. När arbetarna blivit ordentligt historiskt synliga, bildat politiskt parti och suttit vid makten

⁴⁸ Se t ex Ulla-Britt Lithell, *Kvinnorarbete och barnullsyn i 1700 och 1800-talens Östergötland*. Studia Historica Upsalensia 156. Uppsala 1988.

ganska länge, först då började svenska historiker forska om dem. I och med detta föddes sent omsider socialhistorien.

Men intresset för kvinnornas historia kom följdriktigt senare, mycket långt efter det att kvinnor fått i princip samma rättigheter som män. Det finns fortfarande många historieforskare som inte tycks klara av att integrera kvinnoaspekter i sina undersökningar.

När till slut också barnens historia blir synlig sker det till en början endast partiellt och på ett sätt som också låter ana bortträngningsmekanismer. Den första barnhistoriska forskningen har uppmärksammat framför allt två aspekter: barnarbete och skola. Den punkt där kvinnohistoria och barnhistoria sammanfaller, dvs barnens avhängighet av mödrarnas villkor har länge varit märkligt oarbetad i den barnhistoriska forskningen.

Alldeles klart har historikerna inte varit opåverkade av de samhällsliga försvaren mot också den historiska verkligheten. Historieforskarna har knappast klarat att hålla jämna steg med sin samtid när det gäller förmågan att problematisera, långt mindre kunnat säga sig stå vid det okändas gräns, genomskåda det och på det sättet skapa omistlig kunskap för framtiden. Historikern har kommit efteråt, tveksam och ofta i praktiken legitimerande i stället för avslöjande.

Kanske är min målsättning för historikerna alltför ambitiös. Men låt oss för ett ögonblick acceptera den. Vad bör då historikern göra för att kunna utöva sitt yrke så nära den historiska ytan, så blottläggande som möjligt?

Det krävs förmodligen flera olika saker. Först och kanske viktigast är att ta itu med det egna kunskapsmotståndet. I en psykoterapi framträder de psykiska försvarsmekanismerna just i form av motstånd. Där gäller det ofta att analysera just motståndet, se vad det består i och vilka former det tar sig.

När en forskare visar ett avgjort kunskapsmotstånd bör det rimligen bero på att hon eller han själv i någon bemärkelse i sitt eget liv omfattar just den föreställning hon/han gör motstånd emot. Den som verkligen vill komma förbi sådana egna motstånd måste naturligtvis vara beredd till självprövning och också vara öppen för kritik. Gissningsvis har vi tyvärr psykologiskt lättare att utpeka kunskapsmotstånd hos andra än hos oss själva. Är man öppen för kritik kan man faktiskt dra nytta också av denna omständighet.

Konsekvent undvikande av vissa frågeställningar eller vissa historiska områden kan vara ett klart tecken på motstånd. Ett annat är en benägenhet att tillgripa ad hoc-förklaringar, när en första bevisföring vederlagts.

Intellektualiseringar nämnde jag tidigare som exempel på typiskt akademiskt motstånd. En typ av intellektualiseringar är abstrakta kategoriseringar och begrepp. Det kan, tror jag, löna sig att reflektera över de kategoriseringar och samlingsbegrepp som just för närvarande är på modet i historieforskningen.

Disciplineringsprocessen och civiliseringsprocessen är till exempel sådana idag ofta använda sammanfattande termer. Men används de urskillningslöst kan de komma att dölja både våld och samhälleliga konflikter. Detsamma gäller, som jag visat ovan, ett okritiskt anammande av gängse föreställningar om uppkomsten av det privata.

De begrepp och termer som skapats av den historiska samtiden förefaller det mig särskilt viktiga att analysera. Har de i själva verket tillkommit för att åstadkomma eller legitimera ett samhälleligt försvar mot någon väsentlig kunskap?

Historien är också i sig själv ett redskap att "komma utöver" den egna samtiden och få den distans som kan behövas för en ny problemformulering. Det är ju också, som jag ser det, en av historieforskningens viktigaste uppgifter att inte bara kartlägga bakgrunden till nutida fenomen utan också att med det historiska avståndets hjälp se dem klarare. Det som är dunkelt då det ligger nära, kan bli nog så tydligt i ett historiskt perspektiv.

Detsamma gäller kunskap om andra kulturer. Socialantropologi och överhuvudtaget utomeuropeiska perspektiv kan vara till stor hjälp. Att jag inledde denna artikel med ett exempel från Nya Guinea beror just på att jag tyckte att det var så tydligt. Det kulturella avståndet sätter det av den egna kulturen betingade kunskapsmotståndet ur funktion.

Givetvis fordras det också ett visst civilljurage både utåt och i den egna forskarmiljön. Den som söker förnya forskningen genom att ge sig på historiska och aktuella samhälleliga bortträngningar kan räkna med negativa reaktioner. Lyckas man hålla huvudet kallt kan i min erfarenhet en analys av just dessa reaktioner faktiskt bidra till att ytterligare precisera och fördjupa de egna frågeställningarna.

Tidigare hänvisade jag till diktaturernas motstånd mot historiska sanningar. Ett sådant kunskapsmotstånd mot det egna samhället eller företeelser inom det bör bidra till att det i längden slutar att fungera och bryter samman. Kanske skulle man bildligt talat kunna säga att tiden, den samhälleliga och historiska tiden, på det sättet bringas att stå stilla i ett samhälle där sanningen, också den historiska sanningen förnekas. Tiden kan också stå stilla i bortträngda och förnekade delar av andra samhällen. Det borde höra till historikerns viktigaste uppgifter att genom sitt undersökande arbete blottlägga det bortträngda och hålla den historiska tiden i rörelse.

Summary: The historian and the repression of history reality. Some notes on psychoanalysis and history

Psychological defense mechanisms protect an individual from confrontation with unpleasant truths and experiences. At the same time they may seriously prevent him from understanding and coping with reality. In this essay I argue that not only is there individual repression of inconvenient and unpleasant phenomena, but also Psychological defense mechanisms can be used by societies or in a societal context.

As a point of departure I use the idea put forth by the Swiss ethnographer and psychoanalyst Mario Erdheim. He maintains that whatever threatens those in power becomes the object of socially accepted and socially maintained repression. Interesting examples of this can be found in Erdheim's own studies of the Aztecs. In this essay I contend that the birth in the 18th century of a division between public and private spheres of society reflects a use of psychological defense mechanisms.

In the so-called public sphere new liberal and capitalist values were allowed to operate. But in the so-called private sphere old hierarchical and feudal elements continued to exist both in the relationships between man and wife and between master and servants. The obvious contradiction of liberal values and private social relations was controlled and denied by use of isolation and repression as psychological defense mechanisms.

In a larger historical context there is evidence of widespread historical repression in the psychological sense of both women and children. Their unequal status and societal importance was hidden, rationalized and intellectualised in a way that has made it hard even for modern historians to see and deal with it.

Repression of truths in a society is potentially dangerous and might even contain self-destructive elements. Societies which do not allow the

historical truth about themselves to be known and investigated could accordingly be exposed to dangers in the future.

From such a point of view it should be a main and fundamental task for historians to trace and investigate repression and other psychological defense mechanisms in history. But at least from a Swedish perspective, historians have generally been late in seeing and investigating even evident new historical problems posed by their contemporary society. Women's history, for instance, became a subject for scientific research well after the time when women had acquired legal and political rights.

To serve their true and most important tasks historians should be more systematic in identifying and dealing with new knowledge, notwithstanding psychological defense mechanisms operating both within themselves and their own contemporary society.

Historisk tidskrift 1993/4

- 513 *Arne Jarrick* Tema: mentalitetshistoria
- 515 *Ann-Louise Ohlander* Historikern och den bortträngda verkligheten. Några synpunkter på psykoanalys och historia - (The historian and the repression of reality. Some notes on psychoanalysis and history p 536)
- 538 *Eva Eggeby* Ärvita, galen sinnesvag - något om synen på mentalsjukdomar och de mentalsjuka under 1700- och 1800-talet - (Insane mad, feeble-minded - some notes about the views of the mentally ill during the eighteenth and nineteenth century p 580)
- 582 *Tom Ericsson & Borje Harnesk* Disputationsmötet och öfningstält för tankekräfter. Läsesocietä övre Norrland i 1800-talets början - (Religious revival in northern Sweden in early nineteenth century p 609)
- 611 *Byörn Högby* Framgångslyhet som mentalitet. Exemplet Norrköpings textilarbetare 1890-1960 - (Husility towards Foreigners as a mentality. The Textile Workers of Norrköping, 1890-1960 p 636)

Amerikansk mentalitetshistoria

- 637 *Bengt Ankarloo* John Demos och psykohistorisk forskning
- 641 *Margareta Björkman* 1700-talets amerikans - omk. Peter Darnton's forskning
- 657 *Claes Ekenstam* I begynnelsen var alla män?
- 664 *Börje Bergfeldt* Psykoanalytisk historia. En presentation av Peter S.

Litteratur

- 672 Kapitalismens janusansikte. *Albert O Hirschman* anm av Christer Ahlberger - 677 En jordmoders berättelse. *Laurel Thatcher Ulrich* anm av Arne Jarrick - 680 Trolldomens och vidskepelsens svartskade ämneborder. *Pet Sjölin* anm av Arne Jarrick - 691 Vad är upplysning? *Arne Jarrick* anm av Peter Aronsson
- 697 Nytt ur tidskrifter
- 700 Medverkande i detta häfte

NORSTEDTS TRYCKERI OCH BOKFÖRLAG

(13.1)
Ohlander 1,
 grinebiterens og profesjons-
 vokterens mulige respons
 på to deler av teksten

<i>Ytring</i>	<i>Grinebiterens re- spons</i>	<i>Profesjons- vokterens respons</i>
1. Historikern och den bort-trängda verkligheten	Det høres nesten ut som en anklage.	En utfordring til historikerne. Interessant.
2. Några synpunkter på psykoanalys och historia	Jeg tror ikke psykoanalysen har særlig mye å tilføre.	Nå, er det psykoanalyse denne gang.
3. {*För litteraturanvisningar och klagörande diskussioner i samband med denna artikel	---	---
4. tackar jag varmt psykoanalytikern dr Rolf Thorén, Uppsala. }	Nå, så det er fra psykoanalytikerne vi skal ha det nå. Før var det sosiologene og antropologene og økonomene.	Har hun først og fremst basert seg på tips fra en psykiater? Det kan jeg nesten ikke tro.
5. [Forf.opplysning nederst på s.515 (1. side):]	---	---
6. Ann-Sofie Ohlander är docent i historia vid Uppsala universitet.	Svært så lenge hun har måttet vente på professorat, det skal jo ellers ikke så mye til i våre dager.	Kålvemark er jo en utmerket historiker. Hvorfor har hun begynt med disse psykoanalyse-greiene. Det høres nærmest litt passé ut. For noen år siden skulle jo all litteraturanalyse være psykoanalyse. Tror det er gått av moten i de fleste fag nå.
7. Av Ann-Sofie Ohlander///	Jeg vender meg aldri til at dette er emigrasjonshistori-	--

	keren Kälvemark.	
8. Psykoanalys och historieforskning visar stora likheter i sina grundläggande målsättningar.	Tja, kanskje mht. målet, men det gjelder vel all vitenskap. Vet forresten ikke om psykoanalyse kan kalles vitenskap.	Mon det.
9. Ny kunnskap om det forut ukända och fördjupad diskussion av det redan kända finns med både i utforskandet av det samhälleliga och det individuella ödet.	Det er nå ganske forskjellige ting som skjer på benken og i et arkiv, skulle jeg mene.	Jo, det er jo en parallell.
10. Denna kunnskap kan vara en nödvändig förutsättning	---	---
11. för att ett samhälle eller en människa skall bemästra samtida och kommande problem./	Jeg har alltid advart mot sånne overdrevne forestillinger om den historiske forskningens betydning.	Det er i og for seg en klassisk begrunnelse for vårt fag.
12. Men historiker har själlan sökt inspiration i psykoanalysen.	Nei, og takk for det. Terapeutisk historieskrivning kan da bli like ideologisk som gamle Hjärne.	Jeg vet da heller ikke hvor mye vi skulle ha å hente derfra.
13. Samtidig finns det i psykoanalytisk litteratur och kliniska rekommendationer få referenser till samhälleliga och historiska betingelser.	Jeg ville tro at det var mer å hente den veien.	---
14. { 1 Tänkbara negativa konsekvenser av detta diskuterar jag i uppsatsen "Historien och det samhälleligt omedvetna",	---	Hun har arbeidet med dette en stund, ser det ut til.
15. <i>Tidskrift för psykoterapi</i> 15, vt 1991.	Nå, så hun er blitt et navn blant psykoterapeutene.	---
16. Också publicerad i Ann-Sofie Ohlander, <i>Det bortträngda barnet</i> .	Har hørt om den.	Jo, men det skal visst være en spennende bok.
17. <i>Uppsatser om psykoanalys och historia</i> .	Hun er visst svært opptatt av dette.	---
18. <i>Opuscula Historica Upsalien-sia</i> 10, Uppsala 1993.}	I år.	---
19. Bådadera framstår som brister värda att försöka överbrygga./	Som sagt: Jeg tror ikke historien har mye å hente her. Dette er et blindspor.	Jo, det får bli hennes synspunkt.
20. Arne Jarrick är en svensk pionjär på området.	Han virker ellers fornuftig.	Ja, han tumlet med noe tilsvarende.
21. Han har diskuterat och använt	Har han det, ja?	Det husker jeg svakt, ja.

psykoanalytiska förklaringar		
22. i sin socialhistoriska forskning om 1700-talets herrnhutiska väckelse	Jo, men der kan man vel si at emne og metode kler hverandre.	---
23. och om upplysningens genomslagskraft i Sverige.	---	Jarrick har vel ikke fått mange disipler i denne metodisk-teoretiske retningen, såvidt meg bekjent.
24. {2 Bl a använder han regression, narcissism och driftsutlevelse som förklaringar.	Jeg må nok innrømme at jeg er dypt skeptisk til slik psykologisering. Jeg tenker straks på påstanden om at Hitler ble Hitler fordi han for tidlig ble satt til pottetrening.	Ja, det er jo ofte slik historikere driver tverrvitenskap: Vi mangler et avansert vokabular, og så henter vi det fra stadig nye fag. Jeg synes det er litt lettvent.
25. Arne Jarric, <i>Psykologisk socialhistoria</i> .	---	---
26. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Economic History, Stockholm 1985, (t ex s 45-55 och s 141-144),	Økonomisk historie? Ja, jeg så i innledningsartikkelen hvor Jarrick skamroste Kälvemark/Ohlander at han var ivrig etter å rive alle båser.	Morsomt at dette kom ut i en serie om økonomisk historie.
27. och dens <i>Mot det moderna förnuftet</i> .	---	---
28. <i>Johan Hjerpe och andra småborgare i upplysningstidens Stockholm</i> ,	Jaja.	---
29. Tidens förlag, Stockholm 1992.	Ingen akademisk utgivelse, med andre ord.	---
30. I det sistnämnda arbetet ingår också en modell för mentalitetshistorisk analys,	Fransk mentalitetshistorie forekommer meg å være mer forankret i historien selv.	Ja, det var jo mentalitetshistorie dette temanummeret skulle handle om.
31. som Jarrick utvecklat med utgångspunkt i psykoanalytisk strukturtänkande.	---	Det jeg ellers har lest av mentalitetshistorie er da ganske uavhengig av freudianske dogmer.
32. Jarrick har också diskuterat Freuds tankegångar om fylogenesen	---	---
32 b) – en historisk utveclingsgang	---	---
33. som skulle vara parallell med individens, ontogenesen.	Nei, det blir for mye sosialdarwinisme for meg.	Kanskje en interessant pedagogisk modell. Neppe noe mer.
34. Arne Jarrick, "Freud och historien",	Jo, den leste jeg visst. Godt at det ikke er blitt mote,	---

	som så mye annet.	
35. <i>Scandia</i> 48:1, 1982. }/	---	---
36. I min egen psykologihistorisk inriktede forskning har jeg bl a inriktat mig på de s k psykiska försvaren	Hvor har hun publisert denne forskningen?	Jo, la oss så se hvor hun vil.
37. og ikke minst deres forekomst og gestaltning på samhälleliga nivåer	---	---
38. og deres konsekvenser for den historiska utvecklingen.	Jo, men hvis hun sier noe overbevisende om dette, er det selvsagt interessant.	---
39. {Se t ex uppsatserna om svaghet i historien	Jeg er nok litt ambivalent til sånn mentalitetshistorie	---
40. og om synen på självmordet i svensk historia	Typisk Foucault-tema, vil jeg tro.	---
41. i Ann-Sofie Ohlander, <i>Kärlek, död och frihet</i> .	Skulle tro det var en dame-roman. Er det dette hun kaller forskning?	Hun har riktig popularisert seg de siste årene.
42. <i>Historiska uppsatser om människovärde och livsvillkor i Sverige</i> .	---	---
43. Norsteds, Stockholm 1986 och	---	---
44. <i>Det bortträngda barnet</i> . }	---	---
45. Mot den bakgrunden började jeg fundere om det ikke skulle vara möjligt att formulera en mera övergripande förståelse	---	Det er spennende nok at hun søker på denne måten, i moden alder.
46. av de senaste århundradenas historiska utveckling	Intet mindre.	Hun stiler høyt.
47. med utgangspunkt i de psykiska försvarsmekanismernas samhälleliga manifestationer.	Det høres ut som en i overkant syntetiserende prosjekt, spør du meg.	Tja.
48. En motsvarande diskussion om psykiska försvarsmekanismer och kunnskapsmotstånd inom den historiska forskningen	Nå kommer anklagen! Kunnskapsmotstand innenfor historisk forskning. Si det rett ut: "De som ikke interesserer seg for det Ohlander interesserer seg for, lider av kunnskapsmotstand." Det var dette jeg lukket da jeg så tittelen og	---

	bladde i artikkelen.	
49. förefaller mig också vara mulig.	Det forefaller Dem det, ja.	Det hun påstår her, er simpelthen at vi historikere er fulle av forsvar og har kunnskapsmotstand. Den var frisk.
50. I hvilken utsträckning kan vi som forskare hindras av egna och samhälleliga försvarsmekanismer?	Snakk for deg selv. Den som har lært kildekritikk av Weibull-merke lar seg ikke hindre av sin psyke.	Dette blir for allment. Skal bli spennende om hun konkretiserer denne ganske kraftige kritikken.
51. från att så förutsättningslöst och öppet som möjligt	Selvsagt skal vi være forutsetningsløse og åpne.	---
52. kartlägga och analysera den historiska utvecklingen/?	Nei, der tror jeg heller ideologi av Freuds merke kan være tilslørende.	Det er intet i veien med å være selvkritisk. Men jeg vet ikke helt hva hun sikter til. At ikke alle historikere er opptatt av barnehistorie?
53. Psykoanalytisk tankende och psykoanalytiska begrepp är numera delar i en ganska allmänt omfattad kunskap.	Men gudskjelov at ikke alle svensker går til hver sin schrink, sånn som i disse Woody Allen-filmene. Jeg synes jeg ser avhandlingstittelen med det samme: "Penis-misunnelse og Ødipus-drap gjennom nyere, svensk historie".	Jo, alt dette med super-ego og Id og fortrenkning er jo forlenget blitt allmenn sjargong.
54. Det förefaller mig trots detta befogat att i detta sammanhang först söka illustrera och precisera några centrala tankegångar,	Det forefaller Dem det ja. Jeg er rede.	Jeg håper denne presentasjonen har noe med historie å gjøre.
55. innan jag övergår till min diskussion om deras mera allmänna implikationer	---	---
56. för historien och historieforskaren.	For historieforskeren, der har vi det igjen. Jeg er på vakt!	Ja, det mest interessante for meg blir nok denne kritikken av historikerkollegene.
57. Jag skall börja långt borta från vår nutida europeiska verklighet och kultur.///	Nå skal vi riktig ut på lysbildeforedrag.	---

789. Historikern och blottläggandet av det samhälleligt omedvetna/	Teorien hennes var spennende nok. Men nå kommer altså <i>Die Grausame Salbe</i>	Her kommer visst endelig kritikken av kollegene. Nå får vi se hva hun konkret har å komme med.
790. I det foregående har jeg hävdad	---	---
791. att det finns en analogi mellan historikerns och psykoanalytikerens arbete.	Ja, og jeg er ikke overbevist.	Jeg mener fremdeles at analogien er litt søkt.
792. Borde inte historikern i sitt arbete ständigt befinna sig just vid gränsen för det historiskt omedvetna,	Joda, gjerne det.	Jeg pleier å si det slik at historikeren er et barn av sin samtid, men at han også må handle med den voksnes selvstendighet.
793. det som håller på att bli uppenbart?	Sikkert.	Jeg vet ikke om jeg er enig i denne demaskeringstanken. Det er vel heller slik at enhver tid ser på fortiden med nye øyne – og så bygger historikeren på sine forgjengeres kildestudier og synteseforsøk.
794. Borde till och med inte en skicklig och fördomsfri historiker kunna gå längre	Stopp nå litt.	Fordomsfrie blir vi aldri. Så pass har jeg skjønt av hermeneutikken. Men det er og blir en prisverdig ambisjon.
795. och i sin förmlering av problemen komma djupare än sin samtid?	Enslags sannsigere, nei der skrur hun ambisjonen for høyt opp.	Jo, i de spesifikke problemer historikere arbeider med kommer vi dypere enn andre. Det samme gjelder jo forskere i ethvert fag.
796. Eller är vi i så hög grad vår samtids "fångar",	---	---
797. att vi inte förmår se utöver de sanningar	Sannhet er nå sannhet.	---
798. som den historiska utvecklingen redan gjort uppenbara?/	Det virker som hun mener historikeren skal bli enslags spåmann.	Hun tenker vel her på dilemmaet normalvitenskap/paradigmeskifter. Kuhn sier vel selv at ikke alle kan være paradigmebrytere.
799. Man kan tycka att historikern borde vara en person utrustad med särskild förmåga	---	Den evnen kan bare oppnås gjennom lang, kildekritisk trening.
800. att komma åt också dolda aspekter av verkligheten.	Ja, nettopp, sannsigere og spåmenn.	Jeg tror ikke Curt Weibull ville formulert seg akkurat slik.
801. Men sanningen,	Her er det én sannhet igjen, ser jeg.	---
802. i varje fall sanningen om	---	---

den svenska historieforskningen,		
803. blir i så fall ganske snøplig.	Ja, vi har ikke Ohlanders luftige ambisjoner.	Hun mener åpenbart at alle må være paradigmebrytere for å holde hennes moralske mål.
804. Det drøjde som bekant længe innan svenska historieforskare grep sig an med ens det borgerliga 1800-talets historia.	Men det var jo fordi de var aristokrater, de gamle.	Jo, der var en betydelig treghet.
805. Detsamma gällde böndernas och arbetarnas historia,	---	Det må jeg gi henne rett i.
806. folkets historia om man så vill./	Jo, men de hadde ikke noen særlig historie, annet enn demografi og ren kulturhistorie.	Joda, men man kan vanskelig utvikle alle deler av et fag samtidig.
807. Kanske kan man säga att historikerna med en rejäl eftersläpning har följt den historiska utvecklingen i spåren.	Nei, tvertimot, historikerne har da vært på plass.	Det var vel litt sterkt sagt.
808. När arbetarna blivit ordentligt historiskt synliga,	---	---
809. bildat politiskt parti och suttit vid makten ganska länge,	---	---
810. först då började svenska historiker forska om dem.	Jo, noe kan det være i det. Men alle behøver jo ikke bedrive arbeiderhistorie.	Men dette har jo å gjøre med hele forståelsen av hva historiefaget skal beskjeftige seg med.
811. I och med detta föddes sent omsider socialhistorien./	Det ble litt for enkelt.	---
812. Men intresset för kvinnornas historia kom följdriktigt senare,	---	---
813. mycket långt efter det att kvinnor fått i princip samma rättigheter som män.	Hun har kanskje et poeng her.	---
814. Det finns fortfarande många historieforskare som inte tycks klara av att integrera kvinnoaspekter i sina undersökningar./	Der kom den. Man behøver da ikke på død og liv å integrere alle aspekter i enhver undersøkelse. Hun nevner ikke innvandrene, de homofile, de nekrofile, kvekerne, ateistene, de som liker søtsaker. Unnskyld meg.	Det kunne høres ut som om hun mener at "kvinneaspekter" skal integreres i enhver historisk framstilling av ethvert tema.
815. När till slut också barnens historia blir synlig	Barnets historie er da også først og fremst kulturhistorie og institusjonshistorie.	Joda, det er bra at barna er kommet inn i historien.

	Menneses historie også, forresten. Politisk historie handler jo bare om menn så lenge det bare er menn som utøver politisk makt. Nei, det er noen kortslutninger her.	
816. sker det till en början endast partiellt	---	Men skulle de nå være hovedpersoner i enhver undersøkelse?
817. och på ett sätt som också låter ana bortträngningsmekanismer.	Hun påstår altså at alle andre enn hun selv plages av fortrenningsmekanismer. Ganske drøyt.	Her kommer altså postulatet: Hvis det er en befolkningsgruppe vi ikke skriver om før den har trådt inn på den offentlige arena, betyr det at vi har fortrenget gruppen.
818. Den första barnhistoriska forskningen har uppmärksammat framför allt två aspekter:	---	---
819. barnarbete och skola.	Ja, det var det jeg tenkte på med institusjonshistorie.	Det er jo fordi man har etterhvert har interessert seg for arbeidslivs- og utdanningshistorie.
820. Den punkt där kvinnohistoria och barnhistoria sammanfaller,	---	---
821. dvs barnens avhängighet av mödrarnas villkor	---	Jo, men det er så uendelig mye man kan studere i fortiden, og jeg synes da ikke det mangler på emner i dag.
822. har länge varit märkligt obearbetad i den barnhistoriska forskningen./	Jo, men det er jo et interessant tema.	Det får jo være en utfordring til barnehistorikerne.
823. Alldeles klart har historikerna inte varit opåverkade av de samhälleliga försvaren	Selvsagt er vi påvirket av de referanserammene vårt samfunn tenker innenfor,	---
824. mot också den historiska verkligheten.	hvis det er det hun mener.	Joda, et herlig eksempel har vi jo i den eldre generasjons angrep på Weibull da han gjennom arkivstudier detroniserte folkehelten Erik Dahlberg*.
825. Historieforskarna har knappast klarat att hålla jämna steg med sin samtid	Her kommer disse spåkvinnene-ambisjonene igjen.	Dette er jo historikerens konstante utfordring.
826. när det gäller förmågan att problematisera	---	---
827. långt mindre kunnat säga	”Det ukjentes grense”, dette	Nja, personlig er jeg ved det

sig stå vid det okändas gräns,	høres religiøst ut for meg.	ukjentes grense straks jeg går inn døra til Riksarkivet.
828. genomskåda det	---	"Gjennomskue det ukjente". Her flyr det et og annet stort ord gjennom luften.
829. och på det sättet skapa omistlig kunskap för framtiden.	Dette blir for høystemt.	Det er jo slikt jeg nesten ikke tør si til mine nye studenter engang, når vi snakker om historikerens oppgave.
830. Historikern har kommet efteråt,	Det har vi hørt.	---
831. tveksam och ofta i praktiken legitimerande	Enhver historiker må både legitimere og kritisere makt, for eksempel den demokratisk valgte.	Jo, litt nølende må vi nok være. Skråsikkerhet er ingen historikerdyd. Men vi skal ikke legitimere løgn eller vrangforestillinger, det er jeg enig i.
832. i stället för avslöjande./	Jo, men der har vi han norske Seips devise igjen at historikeren ikke skal kle på, men kle av. Senere i livet sa han at "dekonstruksjon er en billig sport".	Det er sjelden man kan avsløre de store hemmeligheter sånn i én omgang.
833. Kanske är min målsättning för historikerna alltför ambitiös.	Jo, nettopp. Og ganske farlig tror jeg, fordi den er håpløst urealistisk.	En smule, kanskje, i alle fall hvis den skal omfatte alle til enhver tid.
834. Men låt oss för ett ögonblick acceptera den.	Nei, jeg er ikke med på den galei.	"Ideale fordringer", var det ikke det Ibsen sa? Jeg tror også han sa noe om at de ikke alltid er til gagn.
835. Vad bör då historikern göra	Ja, fortell oss endelig det, fru Ohlander!	---
836. för att kunna utöva sitt yrke så nära den historiska ytan,	---	---
837. så blottläggande som möjligt?/	Jo, men ærlig talt. Det er da det vi tilstreber hele tiden. Men uten å ha ambisjoner om å se inn i fremtiden eller være alle våre samtidige overlegne.	Jeg liker nok bedre begrepet "rekonstruksjon" enn "avsløring" og "blottlegging".
838. Det krävs förmodligen flera olika saker.	---	Er ikke dette litt i overkant belærende?
839. Först och kanske viktigast är att ta itu med det egna kunskapsmotståndet.	Hva er det for en kunnskapsmotstand hun hele tiden snakker om?	Jo, men man kan jo ikke ransake seg selv hver dag. Jeg kan ikke si at de mange flittige kollegene våre lider av kunnskapsmotstand, nei jeg synes slett ikke det er tref-

		fende.
840. I en psykoterapi framträder de psykiska försvarsmekanismerna just i form av motstånd.	Det har vi forstått, men så får de heller gå i psykoterapi, de som har slike problemer.	Hun postulerer simpelthen at hele historikerlauget er sykt og bør gå i terapi.
841. Där gäller det ofta att analysera just motståndet,	---	Jo, men det gjør man jo fra tid til annen.
842. se vad det består i	---	---
843. och vilka former det tar sig./	Kanskje det er derfor det er så få kvinnelige krigshistorikere, fordi de har kunnskapsmotstand mot krigens realiteter.	Jeg husker selv at jeg på grunn av min EU-motstand kjente motvilje mot å lese en avhandling om EU som fredsgarantist på kontinentet, den måtte jeg jo rydde vekk etter beste evne. Det var jo en flott avhandling.
844. När en forskare visar ett avgjort kunnskapsmotstånd	---	Slik som jeg i dette tilfellet.
845. bör det rimligen bero på	---	---
846. att hon eller han själv	---	---
847. i någon bemerkelse i sitt eget liv	---	---
848. omfattar just den föreställning hon/han gör motstånd emot.	Jo, det er jo naturlig. Vi kan da heller ikke skrelle av oss enhver anskuelse.	Jo, med EU-eksemplet er det jo ikke mer mystisk enn at man kvier seg for noe som kan true eget standpunkt.
849. Den som verkligen vill komma förbi sådana egna motstånd	---	Her skal hun lokke historikerne i terapi, gjetter jeg.
850. måste naturligtvis vara beredd till självprövning	Tja.	Jo.
851. och också vara öppen för kritik.	Jo, åpne for kritikk skal vi selvsagt være. Men for meg er det ikke nok å bli kritisert for at jeg ikke skriver om barn og kvinner når jeg behandler svensk politisk 1600-tallshistorie.	Det prøver man jo.
852. Gissningsvis har vi tyvärr psykologiskt lättare att utpeka kunnskapsmotstånd hos andra	---	Jo, det er jo det hun gjør i denne artikkelen. Hvor er selvkritikken?
853. än hos oss själva.	Jo, der fikk man noe å tenke på!	---
854. Är man öppen för kritik kan man faktiskt dra nytta också av denna omständighet. /	Jeg er åpen for kritikk, men den må være konkret.	Aha, hun har altså fått kritikk, åpnet seg, analysert og så blitt fri for kunnskapsmotstand.
855. Konsekvent undvikande av	---	Hvis de er relevante i sam-

vissa frågeställningar		menhengen, må de ikke unnvikes.
856. eller vissa historiska områden	---	---
857. kan vara ett klart tecken på motstånd.	Jo, det var det jeg tenkte på med kvinner og krig.	Jo, men med den presisering at vi ikke kan forlange at alle historikere skal arbeide med alle aspekter ved historien.
858. Ett annat är en benägenhet att tillgripa ad hoc-förklaringar,	---	---
859. när en första bevisföring vederlagts./	Det slår vi da alle ned på hos hovedfagsstudentene.	Det er jo simpelthen dålig vitenskap.
860. Intellektualiseringar nämnde jag tidigare som exempel på typiskt akademiskt motstånd.	Det også. Ikke minst alt denne franske filosofien. Jeg slår ned på den hver gang jeg ser den. "Barthes, Derrida, Foucault". Fanden spare.	Jo, det har kanskje blitt litt mye teori i løse lufta de siste årene.
861. Ett typ av intellektualiseringar är abstrakta kategoriseringar och begrepp.	Nettopp. Men dette rammer da ikke den jevne historiker?	Jeg har alltid syntes det er vanskelig å skille mellom abstrakte og konkrete begreper. Hennes favorittord <i>kunnskapsmotstand</i> for eksempel, er det konkret?
861 b. Det kan, tror jeg, løna sig att reflektera över de kategoriseringar och samlingsbegrepp	Det må vi gjøre uavlatelig.	Ja, ikke bare lønne seg. Men det kan ofte bli litt mye når studentene driver side opp og side ned med begrepsavklaring. De må jo før eller senere komme til saken.
861 c. som just för närvarande är på modet i historieforskningen.	Ja, ikke minst motebegrepene. Jeg unngår dem.	Det er en riktig kritikk.
862. Disciplineringsprocessen och civiliseringsprocessen är till exempel sådana idag ofta använda sammanfattande termer.	Enig.	Jo, som alle begreper har de sin styrke og sin begrensning.
863. Men används de urskillningsløst	Det gjør de altfor ofte.	---
864. kan de komma att dölja både våld och samhälleliga konflikter.	Ja, i alle fall tåkelegger de.	Enig.
865. Detsamma gäller,	---	---
866. som jag visat ovan,	---	---
867. ett okritiskt anammande av gängse föreställningar om uppkomsten av det privata./	En historiker anammer intet ukritisk.	Det er et gammelt og godt poeng at vi ikke skal bruke begreper ukritisk.
868. De begrepp och termer som skapats av den historiska	---	Ja, men det er jo ikke bare historikernes oppgave.

<p>samtiden</p>		
<p>869. förefaller det mig särskilt viktiga att analysera.</p>	<p>Det er viktig å være språkbevisst, men spar oss for lingvistiske 'turn'-øvelser som gjør alt til språk.</p>	<p>Jeg trodde det var enslags arbeidsdeling med idéhistorikerne her.</p>
<p>870. Har de i själva verket tillkommit för att åstadkomma eller legitimera</p>	<p>---</p>	<p>---</p>
<p>871. ett samhälleligt försvar mot någon väsentlig kunskap?/</p>	<p>Dette blir sånn religiøs mystikk a la gnostikerne, som liksom satt på den "egentlige kunnskapen".</p>	<p>Det spørsmålet var ikke så godt stilt. Dette er en av flere funksjoner et begrep kan få, det er ikke slik at det sitter noen smådjevler og finner på ord. Tror jeg da.</p>
<p>872. Historien är också i sig själv ett redskap att "komma utöver" den egna samtiden</p>	<p>---</p>	<p>---</p>
<p>873. och få den distans som kan behövas för en ny problemformulering.</p>	<p>Jo, her er historien ett av flere tilbud.</p>	<p>Dette er godt.</p>
<p>874. Det är ju också,</p>	<p>---</p>	<p>---</p>
<p>875. som jag ser det,</p>	<p>---</p>	<p>---</p>
<p>876. en av historieforskningens viktigaste oppgifter</p>	<p>---</p>	<p>---</p>
<p>877. att inte bara kartlägga bakgrunden till nutida fenomen</p>	<p>---</p>	<p>Jo, men denne bakgrunn/forgrunn-tenkningen er jo også blitt mye kritisert. Det er i alle fall lett å bli for mekanisk i årsaksforklaringene. Også det er en gammel debatt.</p>
<p>878. utan också att med det historiska avståndets hjälp se dom klarare.</p>	<p>Igjen denne spåkvinneambisjonen.</p>	<p>---</p>
<p>879. Det som är dunkelt då det ligger nära,</p>	<p>---</p>	<p>---</p>
<p>880. kan bli nog så tydligt i ett historiskt perspektiv./</p>	<p>Jo, men vi skal være forsiktige med automatiske paralleller.</p>	<p>Ja, og det er derfor jeg er litt betenkt over at stadig flere studenter vil arbeide med nær samtidshistorie.</p>
<p>881. Detsamma gäller kunskap om andra kulturer.</p>	<p>Der også.</p>	<p>Ja, jeg hører at en god slump av antropologstudentene gjør sitt feltarbeid i nabolaget.</p>
<p>882. Socialantropologi och överhuvudtaget utomeuropeiska perspektiv</p>	<p>---</p>	<p>---</p>
<p>883. kan vara till stor hjälp.</p>	<p>Jo, det er klart.</p>	<p>Ja, vi er ennå for eurosentris-</p>

		ke, ikke tvil om det.
884. Att jag inledde denna artikel med ett exempel från Nya Guinea	---	---
885. beror just på att jag tyckte att det var så tydligt.	At hva var tydelig? At mennene egentlig ville være kvinner mens de undertrykte dem? Antyder du en parallell med Sverige av i dag?	Det var i alle fall en tankevekkende historie. Mennene lagde neseblod for å simulere menstruasjon. Har aldri hørt eller lest maken!
886. Det kulturella avståndet sätter det av den egna kulturen betingade kunskapsmotståndet ur funktion./	Jo, men på den annen side har vi vel en mengde eksempler på at amerikanske antropologers briller har vært sauset inn av deres egen tankegang.	Det lyder litt vel optimistisk.
887. Givetvis fordras det også ett visst civilkurage	Jeg skjønner at Ohlander mener å inneha denslags.	Paradigmebrudd krever mot, men drømmen er jo også at man skal oppnå ære og berømmelse. Jeg har stor respekt for den flittige maur i historiefaget, arbeidsmauren uten stormaktsambisjoner.
888. både utåt och i den egna forskarmiljön.	Jo, historikere kan sikkert ofte bli djervere. Men det kan så lett slå gal vei. Det er nettopp en styrke ved vårt miljø at vi har så få spradebasser.	Jo, er man kontroversiell, så skaper man kontrovers, det er ikke vanskeligere enn det.
889. Den som søker förnya forskningen	---	---
890. genom att ge sig på historiska och aktuella samhälleliga bortträngningar	---	---
891. kan räkna med negativa reaktioner.	Ikke hvis fremgangsmåten holder god vitenskapelig standard.	Det virker som hun snakker av egen erfaring. Jeg kjenner ikke riktig til at hun har fått så hard medfart.
892. Lyckas man hålla huvudet kallt	Det bør man alltid gjøre.	---
893. kan i min erfarenhet	Nå så, hun hevder altså å tale av privat erfaring.	Nettopp.
894. en analys av just dessa reaktioner faktiskt bidra	Hun har analysert sine kollegers reaksjoner på hennes siste arbeid! Mon tro om de blir publisert. Jeg har ikke sagt ett ord!	Ja, i stedet for å hisse seg opp, kan man analysere motstandernes argumenter. Det har jeg stor sans for. Det er egentlig det jeg sitter og gjør her og nå. Jeg har ikke tenkt å svare Ohlander.

895. till att ytterligare precisera och fördjupa de egna frågeställningarna./	---	Studier av motstandernes argumenter er alltid nyttige.
896. Tidigare hänvisade jeg till diktatureernas motstånd mot historiska sanningar.	Ja, og der var jo intet nytt. Morsom den historien om han diktatoren i Romania og værværslingen.	Systematisk og villet motstand er noe annet enn slike fordommer og vaneforestillinger og sånt jeg nevnte om EU, i et demokratisk land.
897. Ett sådant kunnskapsmotstånd mot det egna samhället	---	Jeg ville heller kalt det aktiv desinformasjon.
898. eller företeelser inom det	---	---
899. bör bidra till att det i längden slutar att fungera	---	Ja både bør og må, det er vel det hun mener.
900. och bryter samman.	Jo, heller ikke et samfunn kan leve på løgner alene. Men jeg vet ikke om jeg er så fascinert av dette yndlingsuttrykket hennes, 'kunnskapsmotstand'	Ja.
901. Kanske skulle man bildligt talat kunna säga att tiden,	Nå kommer poesi, denne artikkelen er en underlig hybrid. Lenge siden jeg har lest noe sånt i HT.	---
902. den samhälleliga och historiska tiden,	Tid er tid.	---
903. på det sättet bringas att stå stilla	Jo, det var jo en velkjent klisjé. At tiden står stille, er sånt tøv vi historikere bør avsløre. Gjerne uten psykiatriens hjelp.	Jeg vet ikke hvor heldig det bildet er. Jeg har inntrykk av at jeg og mange med meg hade ønsket at tiden skulle stått litt stillere.
904. i ett samhälle där sanningen,	---	---
905. också den historiska sanningen	Ja, jo, men uten å skulle være relativist, synes jeg vi skal skille mellom værferenomener og historiske fakta på den ene siden og <i>vår forståelse</i> av fortiden på den andre.	---
906. förnekas.	---	---
907. Tiden kan också stå stilla i bortträngda och förnekade delar av andra samhällen.	Dette blir for poetisk-patetisk for meg.	Jeg skal innrømme at dette er ganske flott formulert. Tenk på deler av Øst-Europa under Sovjet-tiden. Det var jo mye som "stod helt stille".
908. Det borde höra till historikerns viktigaste oppgifter	---	Her kommer den litt moraliserende tonen igjen.
909. att genom sitt undersökande arbete	---	---

910. blottlägga det bortträngda	Det er liksom noe konspiratorisk over dette med <i>fortrengningen</i> . Selvsagt skal vi finne det som ikke er kjent. Det er jo intet nytt.	Var det ikke dette hun åpnet for at var litt vel ambisiøst? Eller var det bare en talemåte?
911. och hålla den historiska tiden i rörelse.	Halleluja!	Jojo.

(17)

Ohlander 1, hovedforfatteren vs. the Writer of the summary

Ved siden av samspillet mellom Ohlanders tekst og de mange refererte forskernes tekster, finnes det et samspill mellom hovedteksten og det engelske sammendraget, som framstår som forfattet av Ohlander selv.¹ Jeg skal her ikke referere forskning omkring summaries og abstracts i akademisk prosa, men nøye meg med å minne om at det her dreier seg om et Summary av et svenskspråklig tidsskrift utgitt i 1994, altså før internettet var særlig utbygd med sine mange engelskspråklige databaser, og før dette tidsskriftet hadde uniformert kravet om slikt sammendrag. Summary-et ble ikke utgitt i noe annet format enn dette ene.

Hvem kan sammendraget være myntet på? Det er nærliggende å tenke seg at et sammendrag som Ohlanders kan ha blitt lest av: a) Et mindre antall ikke-nordiskspråklige forskere og studenter som av særskilte grunner ønsker å følge med i svensk historisk forskning, for eksempel fordi de er i gang med eller planlegger et forsknings- eller studieopphold i Sverige. b) Et mindre antall ikke-nordiskspråklige forskere som er interessert i Ohlanders forskning, for eksempel fordi de er referert i artikkelen og har fått tilsendt et særtrykk eller kopi av sammendraget. c) Et visst antall nordiskspråklige historikere som av tidshensyn nøyer seg med å lese sammendraget eller benytter det som ”ingress” til artikkelen.

Hva er forskjellen mellom et sammendrag og en artikkel? Sammendraget må være en så sterk forkortelse at den innebærer et *utvalg* av poenger fra artikkelen. Et engelskspråklig sammendrag av en svensk publikasjon vil dessuten trolig være preget av hva forfatteren ønsker å oppnå hos ikke-svensktalende lesere. Dette preget vil trolig slå gjennom også dersom forfatteren leverer et svenskspråklig sammendrag til oversettelse.

I ASOT-sammendraget hevder Ohlander at hun bruker Mario Erdheims teori og empiri som «a point of departure» [11) – 15)]. Denne rekonstruksjonen står i et visst motsetningsforhold til selve artikkelen hvor Erdheims arbeid først omtales et stykke ut i den andre halvparten (på side 13 av i alt 22 sider). Dette er et greit eksempel på utvalgs-teknikken: Vi som har lest hovedartikkelen vil ha funnet en rekke andre ”points of departure”, også om vi ikke regner med den elementære introduksjonen av psykoanalysens lære om forsvarsmekanismer.

Det var imidlertid ikke denne helt allmenne formen for sjangerbestemt tekstsamspill (forholdet mellom en lang artikkel og et kort sammendrag) som påkalte min interesse: Jeg gikk til analysen av dette konkrete tekstsamspillet med et inntrykk av at hovedteksten og sammendraget ikke var helt enige på alle punkter: Min hypotese var *at sammendraget var litt*

¹ Jeg antar at Ohlander selv har skrevet sammendraget på engelsk – hun hadde tidligere publisert atskillig på engelsk. Skribentinstruksjonen i 1993 lød slik: «Längre uppsatser bör åtföljas av sammanfattning på engelska, tyska eller franska. Översättning av sammanfattning genom förf:s försorg ersätts efter högst Ht:s taxa.» (I 2003 skal det være sammendrag – på engelsk.)

mer preget av akademisk distanse og teoretisk pluralisme enn selve artikkelen, som ved siden av å legge fram en interessant teori om privatiseringsprosess, fortregning og gradvis avdekking av de fortregte lag, tenderte mot å propagandere for psykoanalyse og moralisere over trege historikerkolleger. Jeg forsøkte derfor, slik avisene av og til gjør i ”duell”-oppslag om kontroversielle spørsmål, å stille samme spørsmål til forfatteren-i-hovedartikkelen og forfatteren-i-sammendraget, og deretter skrive ned svarene fra de to, altså slik det er rimelig å lese dem ut av tekstene.

På mange sentrale spørsmål, for eksempel nettopp om historikerflertallets treghet og psykoanalysens gyldighet og velsignelse, ble imidlertid svarene identiske. Kanskje var det virkningen av engelsk versus svensk språk, samt sammendragets elegant komprimerte form som hadde preget mitt inntrykk. Slike forhold måtte ev. kalle på en stilistisk analyse av en type som ligger utenfor denne avhandlingens arbeidsområde. Hypotesen ble altså svekket.

På *noen* spørsmål var det imidlertid klare nyanser mellom svarene, og jeg gjengir disse i det følgende.

1. Hva er artikkeltittelens første setning, og hva innebærer den?²

Forfatteren-i-hovedartikkelen (FH):

Den lyder: «Historikeren og den fortrenge virkeligheten» («Historikern och den bortträngda verkligheten»). Den dreier seg altså om historikeren og hans/hennes forhold til den *virkeligheten* som ligger bak, eller under, det åpenbare.

Forfatteren-i-sammendraget (FS):

Den lyder: «Historikeren og fortrengningen av virkeligheten.» («The historian and the repression of reality.») Den dreier seg altså om historikeren og hans/hennes forhold til fortrengningen av virkeligheten, altså til fortrenings-*prosessen*.

2. Og hvordan lyder tittelens annen setning, og hvorfor?

FH: Undertittelen er «Noen synspunkter på psykoanalyse og historie» («Några synpunkter på psykoanalys och historia»). Jeg understreker altså at det jeg vil fremme er mine *synspunkter*.

FS: Undertittelen er «Noen notater/bemerkninger om psykoanalyse og historie» («Some notes on psychoanalysis and history»). Jeg er altså ikke mer pretensiøs enn at jeg nøyer meg med å legge fram noen notater og bemerkninger.

3. Disse synspunktene eller bemerkningene, er ikke de egentlig ment som absolutt gyldige påstander fra din side?

FH: Jeg hevder (ytring nr. 790) og argumenterer for klare oppfatninger av bestemte forhold, men viser også noe av hvilken prosess jeg har vært igjennom. (Jf. «Mot den bakgrunden började jag fundera om det inte skulle vara möjligt att formulera en mera övergripande förståelse av de senaste århundradenas historiska utveckling» (46-47).) Jeg tar også på et sentralt punkt et visst forbehold: «om mitt resonemang håller» (719).

FS: Jeg hevder og argumenterer for [«argue», 7], «contend», 16] klare oppfatninger av bestemte forhold. Men jeg understreker samtidig at det er *ut fra mitt synspunkt* jeg hevder det jeg hevder om historikerens oppgaver. («From such a point of view it should be a main and fundamental task for historians...» [41] – 42])

4. La oss forfølge dette litt videre: De teoretikerne du refererer til, fremmer de teorier med påstått ontologisk-universell gyldighet, eller kaster de mer fram teorier i ordets mer dagligdagse betydning?

FH: Jeg legger i artikkelen ikke skjul på at jeg oppfatter psykoanalysens lære om psykiske forsvar hos *individet* som absolutt sann. I gjengivelsen av Herdts bruk av psykoanalyse i sin undersøkelse av Sambia-stammen, skriver jeg: «I hans analys framträder sambiamännens världsbild» sånn og sånn (114). Jeg bruker her ordet 'framträder' i den betydning at noe reelt trer fram, jeg åpner ikke for at dette er en av flere konkurrerende ideer. Med hensyn til Erdheim, derimot, viser jeg til hans «tanke» (741).

FS: Jeg innleder med å referere psykoanalysens lære om psykiske forsvar hos *individet* som absolutt sann [1] – 6]. Jeg gjør det dernest klart at jeg skal «argue» at denne også har gyldighet på samfunnsnivå. Med hensyn til Erdheim, derimot, viser jeg til hans «idea» [12]).

Kommentarer

Selv om jeg som nevnt ikke har påvist noe radikalt avvik mellom innholdet i hovedartikkelen og det engelske sammendraget, synes jeg forskjellen mellom den svenske og den engelske tittelen er av en viss interesse, særlig den mellom «den bortträngda verkligheten» og «the repression of reality». Det dreier seg neppe her om noen bevisst forfatterintensjon, men det engelske fokuset på fortrenings-*prosessen* mildner inntrykket av en rent positivistisk historiker for hvem det kun er om å gjøre å få én uomtvistelig virkelighet fram i dagen.

² Ettersom det typografisk ikke er skilt mellom titlenes to setninger, verken i hovedartikkel eller Summary, betrakter jeg dem ikke som hhv. hovedtittel og undertittel, selv om setningsstrukturen nok passer til denne konvensjonen, etter formelen "Fenomen X–N. En/noen genre Y om/på fenomen X'–N'."

Artikkelen ble publisert i en periode hvor den språklige vending i historievitenskapen var et langt hetere tema i angloamerikanske forskningsmiljøer enn i Sverige (og Norge).

Svarene på spørsmål 3 er ikke særlig forskjellige, men FS' svar bærer bud om en mer konvensjonell akademisk tekst hvor forfatteren altså "argues", "contends" og «use the ieda put forth by...», mer akademisk enn den hvor forfatteren beretter om sine egne funderinger underveis i sin prosess, og som – slik vi tidligere har vist – kommer med ganske saftige anklager mot flertallet av kollegene.

Som det går fram av FS' svar på spørsmål 4, samsvarer de godt med FHs svar, men med den forskjell at hovedartikkelen, blant annet i tilfellet Herdt, går lenger i å ontologisere sosio-psykoanalysen enn sammendraget gjør.

Jeg vil ikke gå så langt som til å hevde at FH og FS står for motstridende stemmer, men den nordiskspråklige historiker som leser begge, vil gjennom de litt ulike stemmeleiene, som stundom nærmer seg selvstendige stemmer, bli tilført vitenskapsteoretisk viktige nyanser. Min forhåndshypotese er et stykke på vei bekreftet.

(18)

Intervju Ann-Sofie Ohlander

(tidl. Kälvemärk)

Örebro universitet, 25.10.01

Heftet *Kvinnor, barn och arbete...*

Kan du prøve å rekonstruere prosessen som førte til at du tok dette skriveoppdraget?

– Jeg ble kontaktet av UD. Der hadde de bestemt at de ville ha utarbeidet to skrifter til befolkningskonferansen, og de bad meg skrive det ene. Dette ble jeg stolt og smigret over, og det gjorde at jeg følte meg betydningsfull. Dette var et prestisjeoppdrag i motsetning til lærebokskrivningen. Og dette var i en tid hvor jeg nettopp ikke gjorde særlig mye prestisjefylt etter at jeg på mange måter hadde tatt farvel med den tradisjonelle, internasjonalt orienterte prestisjesøkende virksomheten fra min første tid som historiker.

Kan du tilsvarende prøve å rekonstruere samarbeidsprosessen med oppdragsgiveren? Hvilke aktører var inne i bildet?

– Som du kan lese i forordet, var en tverrpolitisk komite ansvarlig. Jeg hadde to møter med komiteen, og det skulle vise seg at politikere av alle farger var fullt ut fornøyde.

Hvilke formelle føringer ga oppdragsgiveren: Økonomiske, tidsmessige, format- og utstyrmessige?

– Jeg fikk godt betalt, jeg fikk greit med tid og jeg møtte ikke så mye begrensninger.

Hvilke politisk-ideologiske og/eller faglige føringer lå i oppdraget? – De måtte jeg egentlig lytte meg litt fram til. Da jeg etter hvert skjønnte at det jeg var invitert til, var å støtte opp under tanken at kvinner har en viktig rolle å spille for utvikling, ble jeg ivrig. Jeg kunne selvsagt stå i fare for å måtte kompromisse med det vitenskapelige, men jeg la dette opp på en slik måte at jeg ikke synes jeg gjorde det. Jeg synes dette var et morsomt arbeid, og at veldig mye falt på plass. Heftet ble nok ganske propagandistisk, og budskapet passet godt med tiden, for på de tidlige 90-tall var Sverige det landet i Europa som hadde høyest kvinnelig yrkesaktivitet og samtidig den høyeste nativitet. Det ga jo et godt argument mot det vanlige syn at kvinnes inntog i yrkeslivet skaper lavere barnetall. Dette var også

en tid hvor Verdensbanken hadde begynt å satse på kvinner, fordi det ”ju är dom som arbetar i utvecklingsländerna”.

Boka ble gitt ut parallelt på svensk, engelsk og fransk. Hvilken rolle hadde du i forbindelse med oversettelsen?

– Jeg samarbeidet med begge oversetterne, og jeg synes de var proffe og dyktige.

Hvordan ble (de relativt få) illustrasjonene valgt ut?

– Dem sørget en bilderedaktør for. Jeg var nok litt misfornøyd med dem. De ga et litt for sterkt bilde av hvor forferdelig fattig og trist Sverige var.

Hadde du et bilde av en eller flere mer eller mindre konkrete lesere inne i hodet da du skrev?

– Jo, her tror jeg at jeg skrev ganske mye for en dyktig kvinnelig doktorand som arbeidet med en avhandling om kvinner i Tanzania.

I hvor stor grad framstod sjangeren SOU-rapport som en etablert sjanger som du måtte tilpasse deg?

– I mye mindre grad enn jeg trodde. Sjangeren er jo veldig myket opp. Kanskje for mye. I mange SOU-er er det jo for eksempel ikke lenger en innledende historisk oversikt. Jeg var glad for friheten, men ville altså ikke uten videre gi andre utredere den samme.

I hvilken grad og på hvilken måte skiller denne sjangeren seg fra a) en artikkel i Historisk tidskrift, b) en lærebok som Epos, c) en utadrettet artikkelsamling à la Kvinnor, död ock kärlek?

– Her er det jo et veldig skille, særlig i forhold til tidsskriftartikkelen som jo har sterke krav til henvisninger osv. Også essaysamlingen la jeg jo ganske vitenskapelig opp. Nærmest kommer den vel dermed læreboka.

Vet du noe om hvilken rolle boka fikk i forbindelse med sin tenkte bruksammenheng:

Befolkningskonferansen i Kairo og forberedelser og etterarbeid til denne?

– Nei, det vet jeg faktisk intet om. Jeg vet bare at den engelske utgaven hadde et hyggelig salg, mens det ble svært mange eksemplarer igjen av den franske. Men jeg kan jo nevne at jeg har hatt mye kontakt med politikere siden. Jeg har hatt foredrag i Riksdagen flere ganger og jeg er for eksempel eneste humanist i Regjeringens Forskningsberedning.

Kan du fortelle om leserreaksjoner?

– Nei, ikke annet enn at oppdragsgiverne som sagt var meget fornøyde.

Hva vet du om hvem som har lest boka?

– Lite, bortsett fra at jeg vet at den har vært pensumbok en del steder – ikke i historie, men i andre studier.

Jeg blir litt forbauset over dette – at du ikke interesserer deg mer for den faktiske mottakelsen av et slikt skrift.

– Det er nå engang sånn at det jeg synes er virkelig spennende er selve skrivingen, det å streve med stoffet.

Kan du selv prøve å plassere framstillingen fra en – skal vi si kulturpolitisk akse fra ”Look to Sweden – og lær av vår suksess” på den ene siden og ”Look to Sweden – og lær av våre feil” på den andre?

– Dette er jo selvsagt suksesshistorien.

Og hva med dette synspunktet: Tanken om at man skal kunne trekke historiske lærdommer av suksesser og feiltrinn er naiv. Det gjelder enda mer dersom lærdommene skal trekkes fra et fremmed lands historie.

– Jeg synes det å trekke lærdommer er en helt sentral motivering for historiefaget.

Hvordan var du fornøyd med teksten den gang du leverte den? Hvis du skulle fått et tilsvarende oppdrag i forbindelse med et tilsvarende befolkningsoppdrag i dag – hva ville du evt. skrevet annerledes?

– Jeg ville vel skrevet innledningen noe annerledes. Suksesshistorien er blitt litt modifisert.

Er det noe du vil legge til?

– Nei.

Artikkelen ”Historikern och den bortträngda verkligheten. Några synpunkter på psykoanalys och historia” i (Svensk) *Historisk Tidskrift* 4/1993 (s 516-537).

Kan du prøve å rekonstruere prosessen som førte til at du sendte inn denne artikkelen?

– Jeg hadde for det første en tid lest meg inn på psykoanalytisk litteratur. For det andre fikk jeg forskningstermin og fikk da anledning til å arbeide med dette i en historisk sammenheng. For det tredje møtte jeg i Uppsala på denne tiden en amerikansk sosialantropolog, Robert LeVine, som arbeidet med en psykoanalytisk tilnærming til sitt fag. Endelig arbeidet jeg med læreboka på dette tidspunkt, og stod der overfor vanskelige spørsmål om forholdet mellom privat og offentlig i historien.

Ble manuskriptet trykket som det var, uten noen kommentarer fra redaksjonen i HT?

– Ja.

Hadde du et bilde av en eller flere mer eller mindre konkrete lesere inne i hodet da du skrev?

– Da tenkte jeg simpelthen på svenske historikere.

Kvinnelige som mannlige?

– Ja. Jeg hadde nok en klar opplevelse av at jeg var en outsider. Og jeg prøvde å vise at det jeg var blitt interessert i faktisk var interessant for historiefaget som sådan. Så jeg ville legge noen store perspektiver på dette.

*I hvor stor grad framstod sjangeren *Historisk tidskrift*-artikkel som en etablert sjanger som du måtte tilpasse deg?*

– I høy grad, selvsagt. Men dette var jo den sjangeren jeg var oppfostret med.

Men du har jo ikke noe omfattende forfatterskap mht vitenskapelige tidsskriftartikler?

– Jo, i min første periode. Men da jeg etter en tid fant grunn til å markere avstand til det strenge vitenskapelige regime jeg hadde underlagt meg, rettet jeg meg blant annet mer mot Sverige – tidligere hadde det jo dreid seg om å orientere seg mest mulig internasjonalt. Og jeg kommuniserte mer

gjennom foredrag og en rekke andre kanaler. Det ble simpelthen ikke tid til alminnelig tidsskriftpublisering.

I hvilken grad og på hvilken måte skiller denne sjangeren seg fra a) et oppdragsverk som Kvinnor, barn och arbete... b) en lærebok som Epos, c) en utadrettet artikkelsamling a la Kvinnor, död och kärlek? [Anses som allerede besvart.]

Hvilket forhold er det mellom denne artikkelen og artikkelsamlingen "Det bortträngda barnet" – som vel for en stor del behandler samme temaer?

– Det er klart at det er en nær sammenheng her. Til den boka rasket jeg sammen en rekke artikler om ting som jeg syntes passet inn under disse temaene.

Kan du fortelle om leserreaksjoner?

– Jo, de har vel vært positive. Også når jeg har holdt foredrag og forskerkurs om temaet. Men artikkelen og foredragene har ikke ført til noen endring. Det er ingen historikere, så vidt jeg kan se, som har tatt utfordringen med å arbeide psykoanalytisk. Folk synes dette er et interessant perspektiv, men de overlater det til andre. I Sverige er det egentlig liten vilje til å tenke nytt, til å være original, i alle fall innenfor historieforskningen. Et unntak jeg straks vil nevne, er Karin Johannesson i Uppsala.

Hvordan vil du selv beskrive målet eller målene du hadde med å skrive artikkelen? [Anses som dekket av det ovenstående.]

I hvilken grad ble disse målene oppnådd? [Anses som dekket av det ovenstående.]

Artikkelen er senere blitt trykket i en antologi. Hvordan gikk det til?

– Simpelthen ved at jeg holdt et foredrag i Linköping, og man ville ha meg til å skrive en artikkel. Det fikk jeg ikke tid til, og vi ble enige om at de kunne trykke opp artikkelen.

Kan du fortelle om leserreaksjoner på og mulige virkninger av denne utgivelsen?

– Jo, de har også vært alminnelig positive.

Artikkelen argumenterer kraftfullt for at historikere bør bruke mer psykoanalytisk metode. I hvilken grad er det skjedd en endring her? [Anses som dekket av det ovenstående.]

Hvordan vil du beskrive forholdet mellom ditt historiesyn og det historiesynet som vi forbinder med New Cultural History? (Situering, diskontinuitet, motstand mot "store fortellinger".)

– Dersom man nå bare kunne slå fast hva dette New Cultural History er for noe. Postmodernisme og konstruksjonisme – dels sysler man her med ting som er selvsagte, som dette at ting er kulturelle. De eksisterer jo for det! Jeg opplever disse reaksjonene som en slags forsvar mot virkeligheten. Det virker som det er om å gjøre å påvise at sannheten ikke finnes. Jeg tror svært mye på det unike, men likevel må vi arbeide med generaliseringer. Stiller man et visst spørsmål, må det finnes ett svar på dette som er mer sant enn andre. Å hevde at det finnes mange ulike svar på samme spørsmål – med samme sannhetsgehalt – anser jeg som uvitenskapelig.

Hvordan stiller du deg da til poststrukturalister her i Örebro?

– Vi har ingen slike her. Dvs. det kommer jo inn noen avhandlinger, for eksempel om 'den sosiale konstruksjonen av alkoholikere på 1800-tallet' – men det er ikke noe problem, for det fenomenet som

omtales finnes jo! Og noen skriver om det som i dag kalles anorexia – under overskriften ”den sosiale konstruksjonen av den unga flickan”. I en slikt prosjekt er man nødt til å hankses med en empirisk virkelighet. Men jeg tilkjennegir gjerne en skepsis til en sterkt teoribundet kunnskap. Teorier er som bygningsstillaser: Når de har fylt sin funksjon, kan de tas bort. Teorier er altså nyttige, men nytten bør ikke overdimensjoneres. Da må jeg få nevne Uppsala, hvor det lenge var en sterk historiematerialistisk falanks. Den førte til at det ble stilt en rekke gode spørsmål som ikke ville fått sine svar uten denne teorien. Men da Sovjet falt, forsvant dette. Plutselig forsvinner den, og ingen snakker om den! Det synes jeg er uhyggelig. Da spør jeg hva slags hensikt denne teorien tjente – og her er det fristende å gripe til psykoanalyse. En viktig funksjon med slik teoribygning kan jo da ha vært å markere revir, å stenge noen ute.

To allmenne spørsmål fra Österbergintervjuet –97:

Det hevdes stundom at svensk historieforskning på 18- og 1900-tallet har arbeidet mer faginternt enn f.eks. den norske, som i større grad har skullet tjene utenomvitenskapelige formål, særlig knyttet til nasjonsbygging. Aftenpostens kulturredaktør hevdet nylig noe slikt som at Peter Englund var den første som, med «Poltava» selvsagt, brøt med den svenske tradisjonen her. Kan du gjengi ditt hovedinntrykk av hhv. svensk, dansk og norsk historieforskning når det gjelder dette med det vitenskapsinterne kontra det eksterne.

– Jeg vet for lite om dansk historieforskning for å svare på dette. Men jeg finner det for det første interessant at den svenske regjeringen satser mindre enn halvparten på humanistisk forskning sammenliknet med Danmark, Norge og Finland. Jeg tror dette har noe å gjøre med at historie oppfattes som langt viktigere – i Norge og Danmark kanskje i forbindelse med andre verdenskrig – og at Norge og Finland er yngre nasjoner enn den svenske. Det har opplagt vært et sug etter historie i Norge, ikke minst etter lokalhistorie. Jeg tror ikke det har vært et slikt sug i Sverige, og hvis det har vært der, har det ikke blitt møtt av historikerne.

Har ikke dette også noe med at Weibullene stilte svært strenge krav til det vitenskapelige i historieforskning og –skrivning?

– Tja, Weibullene skrev jo svært lettleselig. Og kontrasten mellom dem og forgjengerne ble sterkt overdrevet av dem selv: De kritiserte de nasjonale historikerne nådeløst, men fortsatte i virkeligheten den samme historieskrivning, om konger, kriger og statsaffærer.

Nedenfor finnes noen «innebygde utsagn om vitenskap». Hvilke av disse utsagnene ville du helst ikke formidle, og hvilke savner du?

Innebygde utsagn om vitenskap

Vitenskap kan her primært forstås som...

1. ...kamp om hegemoni mellom vitenskapsfolk

2. ...samarbeid mellom vitenskapsfolk
3. ...kritisk meningsutveksling
4. ...avbalansert drøfting
5. ...teoretiske overveielser
6. ...teoretisk-politiske overveielser
7. ...empiriske undersøkelser
8. ...kritisk refleksjon over empiri (kildekritikk)
9. ...kvantitativt betont oppsummering av empirisk undersøkelse
10. ...fortolkning av empiri
11. ...kombinert kvantitativ/fortolkende oppsummering av empiri
12. ...oppdagelse av ny, sann innsikt

[Vi brukte noe tid på å komme fram til en felles forståelse av spørsmålets art.]

– Joda, jeg synes nok alt f.o.m. 3 er viktig. Ikke minst dette med å kombinere det kvantitative – som ofte absolutt må være med for å gi en rik historisk forståelse – og det kvalitative. Samarbeid er jo også bra, men hva så?

Jeg vil gjerne be om noen særskilte kommentarer om 1.

– Jo, jeg synes simpelthen ikke noe om å drive hegemonikamp. Jeg vil gjerne fremme mitt synspunkt, men jeg er ikke ute etter å skaffe meg disipler.

Så du vil ikke anse Historisk tidskrift-artikkelen for mislykket fordi du ikke fikk overbevist noen? – Nei faktisk ikke. Hvis noen blir disipler, blir jeg heller litt engstelig. Tar de vare på sin egen vitenskapelige identitet? – Nei, jeg ser nok ikke på verden slik at vi er falankser som skal slåss om herredømme. Jeg er ikke ute etter å danne skole.

Men du har da bygget opp en masse kvinnehistorisk interesse?

– Jeg er ikke spesielt dyrket blant kvinneforskere – det betyr ikke at jeg ikke har utmerket samarbeid med dem og at de ikke produserer mye god forskning. Men mange av dem dyrker teoretikere på en måte som jeg ikke synes er stimulerende. Med meg er det heller slik at jeg mister lysten til å lese for eksempel Foucault når jeg har fått parafrasert ham i det uendelige.

Tillegg 1: Kort om intervjuet.

Møtet i Örebro var avtalt flere måneder i forveien. Jeg ankom per buss og Ann-Sofie Ohlander tok meg generøst med på en omvisning på Örebro universitet hvor vi også spiste lunsj og fikk snakket gjennom mange temaer før vi startet intervjuet. Det ble gjennomført i et møterom uten båndopptak med intervjuguide lagt fram på bordet. Intervjuguiden for spørsmål om læreboka er den samme som jeg benyttet i alle intervjuer om Veier til vår tid.

Vi holdt én pause underveis i intervjuet.

Tillegg 2: Som ytterligere bakgrunn vedlegges også den delen av intervjuet som dreide seg om hennes medvirkning i læreverket *Epos*, i forbindelse med en planlagt lærebokanalyse fra min side.

Læreverket *Epos*

*Hvem tok initiativet til læreverket *Epos*?*

– Forlaget.

Ble verkideen utformet sammen med forfatterne?

– Ja, det skjedde i et samarbeid.

*Hva er forskjellen mellom den tjukke og den tynnere utgaven av *Epos* – rent formelt?*

– Den består simpelthen i at i visse kurs har man så vidt lite pensum at det ikke ble ansett som hensiktsmessig å bruke den tjukke.

Og hva oppfatter du som den substansielle forskjellen?

– Jeg tror nok det er noe mindre økonomisk, sosial og kulturell historie i den tynne. Og det er mindre eldre historie. Så det var altså ikke i min del at det måtte skjæres mest.

Hva var forlagets faglig-pedagogiske motiv for å sette i gang utgivelsen?

– Det bør du vel heller spørre forlaget om. Forlaget ønsket å lage en bok hvor et lite antall forfattere samarbeidet tett om framstillingen. Og så hadde man ideer om utforming: Det skulle være en god layout med faktaruter, innledningstekster og illustrasjoner.

Hva var forlagets kommersielle forventninger?

– De var ganske store, tror jeg. Men dette var jo et sjansespill, for dette skjedde i en tid hvor historiefaget fikk en mindre plass i skolen, samtidig som markedet kunne sies å være mettet. Men Liber er veldig dyktige i markedsføring – de omsetter lærebøker på en annen måte enn de fleste av konkurrentene. Bøkene selges ikke i bokhandlerne, men direkte til skolene.

Har du vært med på noen lanseringsarrangementer?

– Ja, jeg har vært med å presentere verket for historielærere to ganger.

Hvordan er konkurransesituasjonen mht. lærebøker i historie for gymnaset?

– Denne boka har i alle fall gått bra.

Jeg har fått opplyst at boka er nr 2 på markedet. Hva særpreger Epos i forhold til markedslederen?

– Jeg kjenner ikke markedslederen så godt, men den har mange forfattere, med en veldig oppdeling i emner. Vi ville integrere ideologi- og begivenhetshistorie, og jeg tror nok i det hele tatt vår bok er langt bedre gjennomarbeidet, ikke minst ved at vi forfatterne har arbeidet mye med hverandres manuskripter og diskutert og kranglet.

Kranglet? Hva har konfliktene dreid seg om?

– Stort sett bare om kvinnes plass i framstillingen. Hvis noen kvinner skulle inn, hvilke menn skulle da ut? At noen eller noe er nevnt i en lærebok, gir jo dette en viktig symbolsk betydning. Jeg hadde for eksempel skrevet et kapittel om perioden etter *1830-48. En av de andre forfatterne mente jeg hadde skrevet om altfor mange kvinner. En enkel opptelling viste at jeg hadde skrevet om 4 kvinner og 16 menn i det aktuelle kapitlet. Ja, forresten, med hensyn til markedslederen, så har den ingen kvinner med i forfatterkollegiet. Jeg ble med på lærebokprosjektet fordi jeg ville ha kvinner og barn inn i historieundervisningen.

Har du noen tanker om den faglige og den pedagogiske eller den formmessige profilen på verket – i forhold til de konkurrerende læreverkene, i forhold til forlagets tidligere verk eller vis a vis nye oppfatninger blant historikere og andre?

Faglig:

• *Eks.: Individualiserende eller kollektiverende:*

– Ganske sterkt kollektiverende, tror jeg. Det var vi enige om. Men jeg fikk samtidig innsikt i betydningen av å bruke konkrete eksempler. Under arbeidet var vi på et par skolebesøk. Først i en gymnasklasse med elever som var veldig flinke og som hadde tenkt seg rett videre til universitetet. Det fikk jeg ikke så mye nytt ut av. Men så var jeg på en sosiallinje med lite motiverte elever, de ville egentlig ikke lære historie. Der var det en gutt som spurte: "Kan du fortelle om fredløshet?" Jeg svarte og fortalte om hvordan folk i det gamle Island kunne bli lyst fredløse. Han syntes dette var vel og bra, men gjentok: "Kan du fortelle om fredløshet?" Da grep forlagsredaktøren inn og spurte: "Tenker du på Robin Hood?" Ja, svarte gutten. Da gikk det et lys opp for meg. Hvis man skal få noen til å forstå historie som ikke har trening i abstrakte temer, må man bruke konkrete eksempler. Slike eksempler kan gi like mye informasjon som et abstrakt resonnement. Denne guttens spørsmål har hatt mye å si for min populærvitenskapelige skrivning siden.

Har dette hatt relevans for ditt arbeid blant studenter?

– Studenter vil jo ha personlig kommunikasjon med læreren. Jeg har etter hvert lært meg at hver doktorand er en unik vitenskapelig personlighet. Slik er det egentlig også med studentene. De fungerer ulikt. Det er svært viktig å få dem inn i undervisningen. Eksempel: Jeg starter et undervisningsforløp om 1800-tallet med å få alle studenter til å si noe om 1800-tallet. Eller vi starter et opplegg om 1900-tallets historiografi – som studentene i utgangspunkt var lite motivert for – med å få alle studentene til

å gi noen stikkord om hvorfor historie er betydningsfullt og hva som er viktig med faget. Så skriver jeg alle disse stikkordene opp på tavla og lover å ha alle ordene med i en forelesning om historiografi. Nylig spurte jeg: Hvilken historisk forskning trengs etter den 11. september? Da kommer det fram en del trivielle ting, men også store spørsmål om religion, kultur og *redsel*. 'Hva med redselen i historien?' Vi gjør nå tilbakeblikk og ser hvordan historikerne har møtt tilsvarende utfordringer fra første og annen verdenskrig. Og dem har de jo møtt ganske mangelfullt, det er vi blitt enige om.

• *nasjonalt vs regionalt eller internasjonalt betont historieforståelse:*

– Det europeiske sto veldig sterkt i dette verket. Jeg kunne kanskje ønsket meg mer av det nasjonale – og så kunne det internasjonale komme gjennom det nasjonale. Men jeg motsatte meg ikke egentlig dette, jeg tok det mer til etterretning.

• *sosialhistorie vs. politisk historie:*

– I historisk forskning har sosialhistorien dominert sterkt, men neppe i gymnaslærebøkene. Men her er vi jo tilbake ved det integrative. Vi ville ikke skille, men integrere dette. Det var et ideal. Jfr. revolusjonene på 1800-tallet: Man kan stille sammen revolusjonene med ulike ideologier og knytte dem til sosiale forandringer. Jeg dyrker nok en veldig syntetiserende linje. Men for å kunne syntetisere, må man jo vite en del om historie..

• *"nye" grupper historie.*

– Jeg hater egentlig begrepet "nye grupper". La oss heller snakke om nye perspektiver. Men OK – kvinner: Det er svært viktig å få kvinnene mer inn i historieundervisningen, vi har en svær og omfattende kvinnehistorisk forskning i Sverige nå, det er knapt mulig å holde oversikten lenger, men denne har fått fint lite gjennomslag i skolen.

• *(Autoritær) fremstilling av historie versus fremvising av ulike oppfatninger/resultater hos historikere:*

– Ideelt vil jeg selvsagt stå for det siste. Men reelt er jeg nok ganske autoritær. Jeg liker Sigmund Freuds måte å skrive på: Først møter han motstanderne og så går han over til å skrive hva han selv synes. Jeg synes det er intellektuelt "rolig" å få fram hva jeg synes. Det *kan* bli for mye "tassande på tå". Jeg mener også at det er viktig å vise andre oppfatninger og jeg lengter kanskje for mye selv etter de store linjene. Men vi kan også gå for langt i vitenskapelig høflighet. Ellers liker jeg ikke de evige henvisningene til Habermas, Foucault og Bourdieu: De fungerer som en slags trosbekjennelser, som magiske bilder.

• *historiefremstilling som resultat versus kilder og metoder:*

– Gjennom de to tilleggsbøkene "Historisk arbeid" nedla vi ganske mye innsats i dette med kilder og metoder. Men sammenfatningens og forenklingens problem henger jo over en lærebokforfatter hele tiden, det gjør kanskje at det blir lagt for liten vekt på metode. Men det jo være spennende! Ikke for det – arbeidet med kilder kan jo også være spennende, men da er det viktig å få fram *eventyret* i møtet med kildene.

Egentlig er det en umulig oppgave å skrive lærebok. Man skriver jo

1. etter et direktiv,
2. på liten plass og må
3. yte rettferdighet mot en masse temaer og aspekter og må altså
4. forenkle. Endelig er man
5. nødt til å bygge sin egen på andres syntetiserende framstillinger.

• *fortellende eller deskriptiv/argumenterende*

– Ja, verket heter jo Epos, og slik lanseres det jo: Her er det fortellinger. For hovedredaktøren var dette en viktig sak, mens jeg var mer skeptisk, jeg ville mer skrive analyserende. Jeg ville gjerne skrive om litt oppsiktsvekkende forhold som utløste forskrekkelse (häpnad) og spørsmålet ”Hva nå?” Kanskje kan jeg faktisk bli for sensasjonssøkende.

• *bruk av ikke-verbale virkemidler (kart, fotos, grafikk etc.)*

– Det var veldig viktig. Ikke minst kart og diagram, det var det full enighet om.

Har det vært reflektert over i hvilken grad verket skal formidle en vitenskapelig tenkemåte? (Kritikk, teoribygging, vederheftighet etc.).

– Ja, svært mye. Dette ligger også i oppbyggingen av *Historiskt arbete*. Oppgavene er slik bygd opp at de starter med enkle spørsmål som kan gi faktasvar, og så kommer det vanskeligere spørsmål som fordrer drøfting og abstraksjon. Med tanke på det vitenskapelige, tror jeg for øvrig hele boka ble bedre av alle diskusjonene oss forfatterne mellom. Jeg lærte mye av dette, for eksempel av diskusjonen vi førte om nazismen.

Ja, den er viktig i en del av det jeg har valgt ut for min undersøkelse. Kan du utdype det med nazismen? – Nei, ikke på annen måte enn at vi var fullt ut enige her, i hvordan vi skulle framstille det temaet.

I hvilken grad satte læreplanen premisser for verket?

– I høy grad. Blant annet gjaldt det omfanget på boka. Den endte nok også opp med å bli for stor i forhold til læreplanen. Jeg nevnte dette med strykninger i eldre historie. 1900-tallet skulle skånes, og det var jo i og for seg greit for meg. Her går debatten fram og tilbake om hva som er aller viktigst. Nettopp nå er det mye frustrasjon over hvor lite studenter kan om 1900-tallet. *Mange later snart ikke til å vite at det var noe som het Sovjet. En student spurte meg forleden hvorfor det var så mye snakk om den kalde krigen: ”Sovjetsystemet måtte jo bare kollapse av seg selv.” Ja, slik kan det jo se ut når man har sitt eget startpunkt etter –89.

I hvilken grad fikk en stram framdriftsplan konsekvenser for verkets kvalitet?

– Vi fikk bruke god tid. Vi ble forsinket, men forlaget ønsket nok sterkt at dette skulle bli bra og ga oss den tiden vi trengte.

Var det forlagets folk eller forfatterne som i starten av prosjektet la fram ideene rundt verket? – Sandberg og folk i forlaget hadde laget en skisse på forhånd. Men det opplegget ble sterkt endret underveis. Vi forfatterne hadde betydelig innflytelse.

Hvordan ble dette læreverkprosjektet organisert? (Organisasjonskart.) Stikkord: Ansvarsfordeling mellom forfattere/forlag. • Evt. medvirkning fra brukere. • Evt. medvirkning fra andre fagfolk enn forfatterne. • Arbeidsdeling innen forlaget. [Vi begrenset oss til å ta opp dette med "brukerne".]

– *Det var flere forlagsredaktører på verket, på den måten ble det flere lesere av manuskriptet. Jeg vet ikke i hvilken grad forlaget lot andre, for eksempel skoleklasser og lærere, lese manuskriptene – det var mye av et poeng å hemmeligholde utgivelsesplanene vis a vis konkurrentene. Men én av forfatterne arbeidet som historielærer parallelt og flere av forlagsredaktørene hadde arbeidet som historielærere tidligere.

Hva vil du fortelle om samarbeid og evt. konflikter med Robert Sandberg og med de øvrige forfatterne?

– Samarbeidet var godt, og konfliktene om kvinner gikk først og fremst mellom meg og én av medforfatterne.

Verket består av flere deler: Selve læreboka og Historisk arbeid I og II. Hvor sterk faglig samordning har det vært mellom disse komponentene?

– Sterk, ettersom forfattergruppen selv skrev disse bøkene. Men nå hører jeg at man fortsetter med å lage mer materiale. Dette er et veldig ambisiøst lærebokprosjekt.

Hvilke tanker ble utviklet og hvilke føringer ble gitt mht. forhold mellom bilde og ulike former for tekst: brødtekst, rammer, bildetekst? [Anses som dekket av det ovenstående.]

Særskilt om billedredaksjon: Hvordan har denne foregått? Hvor sterkt har forfatterne engasjert seg her?

– Forlaget hadde engasjert en meget kompetent billedredaktør. Hun var svært dyktig til å finne fram bilder som ikke har vært brukt før, og som forfatterne fant dekkende. Jeg tenker ikke så mye i bilder selv.

Hvilken betydning tror du bildene har i en slik bok?

– Stor betydning. Det er nok det første man leser. Først bilde, så faktaruter og så eventuelt selve brødteksten.

Er det slik du leser selv?

– Jo, det er det nok. Vi bør nok ikke overdrive brødtekstens betydning.

Særskilt om "utstyr" (valg av typografi, layout, papirkvalitet): I hvilken grad har andre enn (forlagets) spesialister engasjert seg/vært trukket inn her? – Det ble altså trukket inn en frilanser utenfra. Han la fram sine forslag, og de ble bifalt, det var ingen konflikt her, vi synes dette ble veldig dyktig gjort.

Særskilt om språk: Dilemmaet "Skrive lettfattelig så teksten kan leses motstandsløst, versus bidra til elevenes språklige utvikling?": Hvordan har det vært håndtert?

– Jeg er ikke helt enig i at dette er dilemmaet. Jeg vil heller si det slik at hvis man skriver om noe som virkelig engasjerer, gjør det ikke noe for leseren om det finnes en del vanskelige ord. Har du lest barneøkene til Sven *Nordqvist om Pettson og Findus? De synes jeg er gode eksempler på ganske

avansert språk som kommer i en kjempemorsom og engasjerende sammenheng og som gjør bøkene fine å lese med barn. Men ellers fikk jeg et kritisk blikk på min egen skriving under denne prosessen, vi hadde noen nivådiskusjoner. Jeg trodde jeg skrev ganske enkelt, men det gjorde jeg visst ikke. Men her lærte jeg en god del underveis.

Kan du si litt om din kunnskap om og dine holdninger til dagens svenske gymnas? I hvilken grad reflekterte du under skrivingen av lærebokmanuset over de funksjoner teksten og verket skal tjene i skoleinstitusjonen?

– Jeg kjente det som en svakhet at jeg kjente situasjonen i skolen så dårlig. Derfor var disse skolebesøkene viktige for meg. Jeg kjenner jo studentene, men det blir noe annet. Derimot tror jeg at jeg dro stor nytte av min trening som foredragsholder: Jeg holder og har holdt en masse foredrag rundt omkring.

Hadde du et bilde av en eller flere mer eller mindre konkrete lesere inne i hodet da du skrev? – Det har jeg faktisk ikke tenkt på. Men forresten, jo: Jeg tror jeg skrev ganske mye for ”han Robin Hood-killen”.

Er det annet du vil legge til?

– Absolutt ikke.

(19)

Intervju med Lars M. Andersson,
redaktør (2003) i *Historisk tidskrift*
om svensk historieforskning og
historikermiljø,
Stockholms Centralstation, 8.4.03

[I forbindelse med at jeg besøkte årsmøtet i dag i Svenska historiska föreningen (Kungliga Biblioteket 1800-2000) samtalte jeg med L.M.A. først før møtet, hvor han tipset meg om endel litteratur om svensk historiografi, og siden etterpå, hvor vi fulgtes ad (og gikk oss vill) langs Stockholms gater før vi ankom Centralstationen akkurat for seint til at han fikk det Uppsala-toget han hadde tenkt. Dermed fikk jeg tid til litt mer formell intervjuing akkompagnert av et utmerket svensk øl. Det nedenstående stammer fra alle disse samtalenene.]

Fil dr. Lars M. Andersson har vært redaktør i HT i ett år, og har disputert med en avhandling om svensk antisemittisme. Han mener jeg aller helst burde snakket med en historiograf, men han la for dagen en oversikt som er fullgod for mitt formål.

Jeg har inntil nylig hatt følgende grove bilde av svensk historiografi: I motsetning til i Norge var man på 1800-tallet ikke så opptatt av nasjonsbygging. Dermed fikk historievitenskapen en mindre ideologisk og samtidig mindre utadrettet profil. Hvordan stemmer dette bildet med hva du vet?

Også i Sverige foregikk det omfattende nasjonsbygging på 1800- og begynnelsen av 1900-tallet, og dette deltok historikerne i. Så bildet ditt er nok ikke helt treffende. Derimot mangler vi en Bull i Sverige, altså en sosialistisk engasjert historisk materialist som samtidig bygger nasjon. Rett nok hadde vi Per Nyström, men han forsvant over i politikken og vendte først langt seinere tilbake til historiefaget. Tomas Forser ¹har for øvrig skrevet en interessant bok om ham.

I hvilken grad er det riktig å hevde at svenske historikere skiller sterkere enn sine norske kolleger mellom skriving for kolleger og skriving for andre?

Det er nok ganske treffende. Det har blant annet å gjøre med at vi ikke har samme tradisjon med at profesjonelle historikere skriver lokalhistorie. Vi har heller ikke nordmennesenes tradisjon med store, nasjonale historieverk skrevet av de fremste

¹ Forser, Tomas 1996: *‘Jag har speglat århundradet’*: en bok om Per Nyström: historikern, publicisten, ämbetsmannen, Stockholm.

historikerne og beregnet på et allment publikum. Som historiker er Grimberg, som nådde svært bredt ut, ganske enestående hos oss. Det er mange andre historiebøker før Englunds *Poltava* som er blitt folkelesning, men de har ikke vært skrevet av historikere.

Er svenske historikere ensidig opptatt av kilder og empiri, eller er de også teoretisk interessert?

Jeg vil hevde at de jamt over er teoretisk interesserte, men de har ingen felles teori lenger. Historisk materialisme samlet mange tidligere, men slik er det ikke lenger.

Så dermed er det bare metoden som binder dem sammen?

Ja, identiteten hos profesjonsgruppen er først og fremst knyttet til kildekritikk og til det at man skal håndtere svært omfattende empiri. Men også dette er truet i dag, av den yngste generasjonen. Vi er vant til at for eksempel en etnolog kan skrive en hel avhandling om tre små tekster mens vi må ha med atskillig flere. Nå kommer imidlertid endel nye historikere og gjør som etnologene, og det er slett ikke alltid de tar med den kildekritiske diskusjonen som var en selvfølge tidligere. Om jeg i den anledning ikke her skal uttrykke bekymring for faget, vil jeg i alle fall konstatere at det i alle fall er en del historikere som opplever at profesjonen er truet. Forandringene har også sammenheng med reformene i forskerutdanningen. Nå skal avhandlinger skrives på fire år, noe som innebærer at doktorgradsstudentene ikke kan håndtere en like omfattende empiri som tidligere, den gang avhandlingsarbeidet kunne strekke seg over lengre tid.

Kan du peke på flere typiske trekk ved svensk historikermiljø?

Man arbeider nesten utelukkende med svensk historie, og helst eldre historie. Det er nok en sterk uro blant dem som er spesialister på eldre historie ("aldrehistorikerna") over at samtidshistorien overtar. Det synes for eksempel som en stor del, kanskje storparten, av studentene på C- og D-nivå velger moderne og samtidshistoriske emner. Men i absolutte tall er det, tror jeg i hvert fall, flere unge som arbeider med eldre historie enn tidligere – selv om forholdet relativt sett er forskjøvet, og som en følge av utviklingen sannsynligvis kommer til å forskyves enda mer. Ikke minst staten – statsministeren selv for å være mer presis, har bidratt til tyngdepunktsforskyvningen. Den aktive satsingen på forskning om overvåking og nazisme, samt på Levende historie, har – samtidig som børsnedgangen har gitt de allmenne forskingsfinansieringene mindre penger å fordele – forsterket tyngdepunktsforskyvningen. Den nevnte utviklingen med målrettede forskningssatsinger fra statsmaktens side har ikke blitt sett på med blide øyne av "aldrehistorikerna".

Det må da være noen som arbeider med europeisk, internasjonal eller global historie?

Jo, Sven Tägil var tidlig ute. Så har vi Magnus Mörner, Åke Holmberg og Sven Rubensson. Men merk at ingen av disse arbeider i Stockholm eller Uppsala.

Er svenske historikere debattglade?

Nei, de debatterer ikke. I hvert fall ikke i faglige, skriftlige fora. På seminarene kan det nok foregå heftig diskusjon, men ikke i tidsskriftene. Min forgjenger i redaktørstolen,

Peter Aronsson, mener dette skyldes at miljøet er såpass lite at enhver før eller siden er avhengig av den andres goodwill – for å få for eksempel forskningsrådsmidler til seg eller sine doktorander. Det har hendt at det er blitt noe diskusjon i avisene. Jeg husker at to unge historikere, Stefan Nordquist og Martin Wiklund var ute i pressen med poststrukturalistiske synspunkter. Da rykket noen etablerte historikere ut og satte foten grundig ned. Så ble det slutt på den debatten.

Andre avisdebatter?

Ja, debattene rundt Herman Lindqvists bøker har jo gått heftig. Men den er ikke farlig historikerne imellom. Han er jo en åpent anti-akademisk historiker som skriver historiebøker med mange faglige brister. Dermed blir han kritisert av alle, også Peter Englund har framført hard kritikk av han.

Lindqvist - den gode fiende?

Ja, det kan du godt si.

Er det noen debatt du gjerne ville hatt fram i dine spalter?

Ja, den om konflikt vs konsensus i forståelsen av fortidens lokalsamfunn. Jeg tror at svært mange er kritiske til Eva Österbergs konsensusmodell og heller til en mer konfliktorientert forståelse av maktbruk og undertrykking. Men dette blir bare sagt indirekte. Til gjengjeld går denne diskusjonen som en uartikulert understrøm i veldig mye historiedebatt – jeg skulle gjerne sett den artikulert og diskutert med prinsipielt. Börje Harnesk skrev en artikkel om dette i HT 2002:1, men det ble ikke til noe mer.

Hvordan er kvinnes stilling i svensk historikermiljø?

Den er stadig sterkere, men det finnes fortsatt et strukturelt etterslep, mest synlig på professornivå. Jeg tror nok Ann-Sofie Källemark (seinere Ohlander), Eva Österberg, Yvonne Hirdman, Christina Florin og de få andre som utdannet seg på 60- og 70-tallet, har kjent seg temmelig alene. Men på den annen side: Systemet må jo ha fungert, siden de kom fram i kraft av sin dyktighet. Det vil si, for å påstå det måtte jeg visst noe mer om det totale antallet kvinnelige historiestudenter på denne tiden.

Fremdeles er det en meget sterk mannlig overvekt i professoratene, men på doktorandnivå er forholdet, så vidt jeg vet, omtrent 50:50.

Hva med poststrukturalistenes stilling?

De står ikke sterkt. Jeg tror faktisk også det hardner til nå. Av sju bidrag jeg har fått inn til et kommende nummer av HT om synteser i historiefaget, er det fem som uttrykkelig distanserer seg fra poststrukturalisme og den språklige vending. Det er jo i og for seg ikke underlig, for poststrukturalister er jo ikke opptatt av å bygge synteser.

La meg høre ditt eget syn på dette, for eksempel på forholdet mellom kildekritiske dyder og poststrukturalistisk praksis.

Jeg synes nok ikke det er så mye genuint nytt i den språklige vending og poststrukturalisme. Språklig vending tilsier egentlig avansert kildekritikk. Hvis man da ikke er blant dem som vil hevde at alt er språk. Hevder man det, kan man være ærlig og trekke seg fra historiefaget. Men jeg mener at diskursanalyse kan berike kildekritikken.

Poststrukturalistene har en dobbelthet som jeg synes er problematisk: På den ene siden står de for enslags kunnskapsteoretisk nihilisme fordi de understreker så sterkt at de uvegerlig er i språket, på den annen side stiller de seg utenfor språket i en verdiobjektivisme når de hevder allmenngyldige og nærmest udiskutable plussverdier som f.eks. det flerkulturelle samfunn.

Men den språklige vendingen har da tilført viktige innsikter i hvordan vi tenker med språket og hvordan språket bestemmer den virkeligheten vi (re)konstruerer?

Absolutt, men her ser jeg altså nettopp for meg en allianse med de kildekritiske dydene, ingen konflikt.

Blir poststrukturalismen debattert, da?

Den forfektes ofte av kvinner, jf. queer-teori. Jeg tror mange ser seg lite tjent med å gå til angrep på kvinner, faktisk. Da tenker man nok litt cost/benefit, og lar kritikken være. Jeg tror dette er én forklaring på manglende debatt, i tillegg til det debattklimaet jeg alt har nevnt.

I den artikkelen av Oblander som jeg arbeider med for tiden, slås det et slag for psykoanalyse i historieforskningen. Har den retningen hatt noe gjennomslag?

Nei, jeg tror ikke det. Arne Jarrick hadde tidligere skrevet doktoravhandling som trakk på psykoanalyse, og det har vært noen som har vært opptatt av sosialpsykologi. Men psykoanalyse de siste årene? Nei.

Jeg mener å vite at norsk arbeiderhistoriemiljø er lite opptatt av teori. Hva med Sverige?

Det tror jeg nok ikke stemmer her. Vi har en rekke arbeiderhistorikere som nok holder fast ved klassebegrepet, men som ivrig trekker inn mye annen teori, blant annet om kjønn og identitet. Blant annet har Lars Olsson et dynamisk miljø i Växjö som er teoretisk engasjert. Men det betyr ikke at alle lenger er historiske materialister.

Jeg har lest noe av Torstendahl og bestilt kartleggingen til Aronsson. Hva mer bør jeg kikke på av nyere svensk historiografi?

Avhandlingene til Cecilia Trenter², Conny Blom,³ Håkan Gunneriusson,⁴ og Agneta Ljungh.⁵ Og Ulf Zanders om bruk av og debatter om svensk historie.⁶ Gjerne også Rolf Arvidsson og Hans Aarsleff: *Kritiska undersökningar i Weibull-mytens historia*.⁷

² Trenter, Cecilia 1999: *Granskningens retorik och historisk vetenskap : kognitiv identitet i recensioner i danske historisk tidsskrift, norsk historisk tidsskrift och svensk historisk tidsskrift 1965-1990*, Studia Historica Upsaliensia 192, Uppsala.

³ Blom, Conny 1980: *Doktorsavhandlingarna i historia 1890-1975 : en kvantitativ studie*, Historisk institutionen, Lunds universitet, Lund.

⁴ Gunneriusson, Håkan 2002: *Det historiska fältet : svensk historievetenskap från 1920-tal till 1957*, Uppsala universitet, Uppsala.

⁵ Ljungh, Agneta 1999: *Sedd, eller osedd: kvinno-skildringar i svensk historieforskning, mellan åren 1890 till 1995*, Lunds Universitet, Lund.

⁶ Zander, Ulf 2001: *Fornstora dagar, moderna tider : bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*, Nordic Academic Press, Lund.

⁷ Arvidsson, Rolf og Hans Aarsleff 2000: *Kritiska undersökningar i Weibull-mytens historia*, Lund.

(20)

Referat fra svensk historikerdebatt (2003) Paneldebatt/-samtale om populærhistorie

*i forbindelse med årsmøtet i Svenska historiska föreningen, Kgl Biblioteket, Stockholm, 8.4.03 –
med avsluttende refleksjoner*

(Johan L. Tønnesson, 9.4.03)

Panelet bestod av professor Peter Englund og professor Karin Johannisson. Samtaleleder var professor Maria Ågren. Johannisson er idéhistoriker og har skrevet flere bøker med god utbredelse, om kropp, medisin og kjønn. Englund har i tillegg til *Poltava* utgitt to essaysamlinger, og arbeider med en biografi om Erik Dahlbergh.

Ågren åpnet med å invitere til *samtale*, i motsetning til debatt og polemikk. Hun viste til en sterkt økende interesse for historie utenom ekspertmiljøene i løpet av de 15 årene som er gått siden *Poltava* kom ut, noe som blant annet kommer til uttrykk gjennom suksessen til bokklubben Clio. Hvordan skriver man populært?, ville hun vite.

Englund la vekt på at man for det første må plukke bort det formelle som hører de vitenskapelige sjangre til. Likevel er en populærhistorisk framstilling noe langt mer enn ”en vitenskapelig tekst uten noteapparat, men med bilder”. Det er både vanskeligere og alvorligere enn som så. Den store feilen oppstår hvis man skriver noe som er verken-eller, som faller mellom stolene. Her skyndte Englund seg å skyte inn at han synes det er viktig å forsvare den vitenskapelige tekstens integritet.

Når man skriver, må man la sin egen lyst og nysgjerrighet ligge i bunnen. Englund synes det er moro å skrive, og rår ingen til å begynne med å tenke på et bestemt, tenkt publikum, og heller ikke til å se på populær skriving som noen plikt, (svensk: som något obligatorium).

Johannisson var enig i at lysten er helt sentral. Hun kjenner litt ubehag ved å bli karakterisert som populærvitenskapelig forfatter – hun fikk en populærvitenskapelig pris for noen år siden, noe hun er glad for, men har et ambivalent forhold til ordet populærvitenskap, i alle fall dersom det skal bety å forenkle noe kvalifisert. Hun søker heller mot en eldre definisjon: Å sette et stort kompleks inn i en større sammenheng. I forbindelse med historie vil hun heller snakke om ”en framstilling av historien som engasjerer mange”.

Hun opererer ikke i sitt eget virke med noe skille mellom vitenskap og populærvitenskap, og kjenner seg her litt privilegert som idéhistoriker, for i denne disiplinen er det tradisjon for at man lader en tekst med engasjement og dramatikk, og for å oppholde seg i det spenningsfylte feltet mellom mikro-/makronivå, noe som ofte tilsvarer skillet spesialist-/generalistnivå. Ekstra heldig er hun, fordi hun som medisin- og kroppshistoriker skriver om noe "alle" interesserer seg for.

Hun viste til Nietzches vakre oppfordring om å "skrive historie om det å være menneske", det er viktig for henne å bryne seg på eksistensielle spørsmål.

Men, ville *Ågren* vite, er ikke lyst og engasjement helt nødvendig også i vitenskapelig skriving?

Dette utløste samtykke, og *Englund* sa om språket: Når det virkelig *bærer* under skrivingen, kjenner han på samme tid gleden over emnet og gleden over språket, slikt blir det "kritisk energi" av. *Johannisson* var helt enig i dette, og mintes visse store, euforiske øyeblikk. Men hun spurte *Englund* om han, som hun, kunne gripe seg i å bruke visse publikumsappellende, men klisjéaktige språklige grep.

Jo, og *Englund* mente at devisen "kill your darlings" gjelder også på dette området, det ligger en stor fare i å gjenta seg selv. Det det gjelder, er jo tvert imot å bryte løs fra seg selv.

Ågren spurte om det var nødvendig med *mot*.

Englund ville aldri gjøre noe han ikke tror på, men han registrerer ofte redsel blant akademikere for å gå utenom "gruppens kroppsværn" i måten man skriver på. Dette må man våge, og det krever *mot*, men teksten må uansett ikke bli for gravalvorlig. Skribenten må tillate seg å *leke*.

Nå foregikk en liten samtale om forsøk med å blande inn skjønnlitterære innslag i faglige tekster, noe idéhistoriestudenter elsker å gjøre, og som *Johannisson* oppmuntrer dem til. Slikt kan lett gå galt, mente i alle fall *Englund*.

Johannisson spurte hvor mentalitetshistorien egentlig er blitt av – den skulle jo framstille den lille historien, og denne historien tillot en mykere framstilling enn det vanlige i historievitenskap. *Englund* mente at 3. generasjons mentalitetshistorie blomstrer for fullt, på sin pult har han bl.a. en fersk historiebok om sjokoladen, og en annen om saltet. Men slik mikrohistorie kan lett bli *for* mikro, som eksempel nevnte han en studie av brystenes historie som han synes var for lite generaliserende, han sammenliknet mislykket mikrohistorie med å legge fram en blindtarm på et glass sprit [latter].

Johannisson savnet individhistorie med vekt på empatisk engasjement for å gjenopprette hverdagsindividet som tidligere har vært usynlig. Hvorfor er det så mange store menn som vil skrive om store menn? Det er interessant at *Lindqvist* nå er i gang med en biografi om Napoleon [ny latter i forsamlingen]. Hun syntes – og her nærmet det seg litt disputt – at når *Englund* forklarer dette med at det er langt rikere kildematerielle omkring de "sto-

re”, var dette en for enkel forklaring, og Englund innrømmet at en ytterligere årsak er at det ligger noe lokkende i den velkjente personen. Dagens tilbakekomst for politisk historie har trolig å gjøre med en interesse for kjente aktører.

Ågren ville høre de to forfatterens syn på *fortellingen* vis a vis andre framstillingsformer. Selv har hun en datter som elsker én narrativ historiebok og avskydde en annen mer leksikalsk framstilling. Er ikke narrasjonen, med sin begynnelse, midt og slutt, langt mer takknemlig som formidlingsform?

Både *Johannisson* og *Englund* var enige i at fortellingen ofte har store fordeler, *Ågren* beskrev et generelt, pedagogisk prinsipp. Men det har slått *Englund* at mange bøker han har likt særlig godt, ikke har vært narrative, men analytiske. Og disse analytiske framstillingene har vært meget godt komponert. Kanskje er den gode *komposisjonen* en vel så viktig nøkkel, mente han.

Ågren ville, som representant for dem som ikke skriver så populært, vite hvilke råd forfatterne hadde til slike som henne.

Her gikk de to forfatterens råd i litt ulike retninger, som gjenspeilte deres delvis faglig betingede, kontrasterende syn på vitenskap vs populærvitenskap, slik dette er beskrevet ovenfor: Idéhistorikeren *Johannisson* ”bejaker” doktorander som vil skrive grensesprengende i sine avhandlinger og vil oppfordre andre kolleger til å gjøre det samme. Selv om *Englund* ikke lenger skriver innen historievitenskapelige sjangre, støtter han det han har lært på *Torstendahls* seminar: Man må lære håndverket først, siden kommer språket. Populærvitenskapen kan ikke eksistere uten å ha basis i selve vitenskapen, mente han, mens altså *Johannisson* ikke er opptatt av dette skillet. Men når det gjelder språket og skrivingen, er det svært mange måter å gjøre det på, og denne pluralismen er ”den goda nyheten”.

Fra salen kom det blant annet spørsmål om det er et godt råd å bare skrive det man begriper. *Johannisson* samtykket et stykke på vei, men returnerte spørsmålet slik: Skriver vi ikke for å begripe? *Ågren* mente at det gjør man i første omgang. Men når man så har begrepet, bør man skrive gjennom teksten en gang til. Dårlige vitenskapelige tekster preges ofte av at man ikke har gjennomført den sistnevnte fasen.

På et spørsmål om hvilke *normer* som bør være felles for den internvitenskapelige teksten og de tekstene som skrives for andre enn fagfolk, svarte *Englund* at for ham gjaldt kravet om at enhver tekst prinsipielt skal kunne notelegges. I tråd med sitt syn på forholdet mellom sjangre, syntes *Johannisson* det var vanskelig å peke på faglige normer som skulle skille.

Noen avsluttende refleksjoner for egen regning:

At man ikke tok opp flere spørsmål enn dette, gjorde at deltakerne på en avslappet, men poengtert måte fikk samtalt seg gjennom flere viktige spørsmål. Den sterke forskjellen mellom idéhistorie og empiri-/kildekritikk-sentrert allmenn historievitenskap, såvel som understrekingen av personlig lyst og engasjement i skriving og det at det finnes fengende

alternativer til fortellingen – alt dette ble innsiktsfullt diskutert. Referatet ovenfor yter sikkert ikke samtalen rettferdighet i så måte. Mine ”etterlysninger” nedenfor er derfor bare å regne som supplerende refleksjoner – ev. en liste over hva man kunne diskutert hvis man hadde 15, og ikke 1,5 timer til rådighet.

1. *Mediene*: I debatten snakket man utelukkende om skriftlig framstilling, gjerne i bøker som kunne tenkes å komme ut på en bokklubb som Clio.

Hva med de mange andre boksjangrene: Lærebøker, barnebøker (ble såvidt nevnt av Ågren), leksika, lokalhistorier, ”faktabøker” etc.

Og hva med skriftlige sjangre utenom bøkene: avisartikkelen, bokanmeldelsen (jf. Englund i DN), debattinnlegget, utstillingsbrosjyren.

Og bilder – levende bilder og fotos og illustrasjoner, og ikke minst samspeillet mellom bilde og tekst?

Og selvsagt nett-tekster, jf. ny nordisk historieportal som ble nevnt på årsmøtet: Dette er tekster som både byr på nye kompositoriske utfordringer gjennom lenke-prinsippet og er utpreget ”multimodale”- altså med en rekke semiotiske systemer samtidig: foto, lyd, grafikk, video/dvd.

Kanskje nett-tekstene er med å stimulere til en allment voksende bevissthet om det ”multimodale” ved alle tekster, jf. bokhistorikernes påminnelse av typografiens, papirkvalitetens og layoutens betydning.

2. *Arbeidsdeling mellom forskere og profesjonelle formidlere?* Rolf Torstendahl avslutter et svensk historiografisk tilbakeblikk slik:

From some time around the beginning of the 1970s historians were no longer the only interpreters of the past. Journalists and media people in general wanted to give their interpretations of the past and, in fact, acted as historians, though with another normative basis. A confrontation was unavoidable because, at times, they made contradictory statements. The result is (so far) that professionals act according to the norms in their sphere while non-professionals (often with an academic background) give the interpretations of history for the broad layers of society, i.e. a sort of division of labour.

(RT: «Professionalization and deprofessionalization among Swedish historians». I: Frank Meyer and Jan Eivind Myhre (eds.): *Nordic Historiography in the 20th Century*: 164-183)

Jeg ser hovedsaklig én hovedfare ved å akseptere denne arbeidsdelingen: De normene historikerne arbeider med gjelder noe langt mer enn kildekritiske finesser, de gjelder teori om hva historie er, framfor alt at det ikke er teoriløs oppramsing av fakta og begivenheter, slik som etterspørres av instrumentelt betyngshungrige elever i i alle fall norsk skole, og at det heller ikke er kritikkløse *master narratives* basert på overleverte forestillinger om f.eks. nasjonens naturlighet eller kronologiens teologiske essens. Å kommunisere historie dreier seg dermed om å kommunisere en historievitenskapelig tenkning – selvsagt på måter som stimulerer lesernes, lytternes, seernes og samtalepartnerenes nysgjerrighet. Temaet er altså: hvor viktig er det å formidle historikernes etos – og i hvilken grad kan ikke-historikere gjøre det?

3. *Lang tradisjon av faglig interessant populærhistorie likevel?* Er det en treffende historieskrivning og virkelighetsbeskrivelse, den jeg nettopp siterte fra Torstendahl? Peter Aronsson gir i

samme bok et noe annet bilde. («The professional historian and the audience» s. 331-352). Særlig i gjennomgangen av Wilhelm Mobergs, men også av Elin Wägners forfatterskap, tegner han et bilde av en dialog mellom historikerne og de andre som avviker nokså sterkt fra det skisma-bildet som ofte tegnes. Ja, han minner også om (og tildels forteller meg for første gang) at Fryxell kan leses som en kritikk av Geijers royalistiske historie, at Grimberg faktisk var historiker og at Fogelström var den mest bestselgende historieforteller siden Grimberg. Hva altså med Aronssons tese, at dagens debatt bør ta utgangspunkt i noen viktige møtepunkter underveis i en lang tradisjon av parallell folkelig og akademisk historieskrivning? Hvordan ter tesen seg i forhold til Torstendahls påstand (og ev. Ågrens innledende på dagens møte) om at den store historieinteressen i folket stammer fra de siste par tiårene?

4. *Normene igjen – hvilke?* Göran B. Nilsson hevder i en spirituell artikkel i Skandia at kildekritisk nøyaktighet er en historikerdyd som det bør slås slag for ellers i samfunnet, og han gir bl.a. et eksempel på hvordan Raoul Wallenbergs død forble et mysterium i offentligheten lenge etter at hans endelikt i Sovjet var tilfredsstillende kildekritisk sannsynliggjort. Hvordan skal vi plassere dette normative kravet i forhold til mine krav i punkt 2? Selv mener jeg vi står overfor to motsatte problemer i dagens skole, mediekultur og offentlighet: a) en altfor positivistisk tendens i den folkelige pressen og i lærebøkene: Våpentypene blir viktigere enn analyse av årsakene til krigen. b) en altfor relativistisk tendens blant mange intellektuelle som resulterer i desinteresse for det nødvendige, praktiske objektivitetsideal.

xXx

(21)

Olstad 2 (a+b),

fotokopi fra

Sandefjords historie, bd. 1 og 2

FINN OLSTAD

Olstad 2a

Sandefjords historie

BIND 1

STRANDSITTER OG VERDENSBORGER

SANDEFJORD KOMMUNE

1995

Innhold

Del 1 Mot et moderne bysamfunn

Forfatterens forord	s. 6
Mot et moderne bysamfunn	s. 10
"Byens økonomiske hovedpulsåre"	s. 13
Fra badeby til allsidig næringsliv	s. 57
Herrer og tjenere	s. 99
Politisk uro og stabilitet	s. 139
Moral og kultur	s. 171

Del 2 Hvalfangerbyen

Hvalfangerbyen	s. 201
Veien til velstand	s. 203
Samarbeid og konflikt	s. 237
Som en eneste stor familie?	s. 265
Norges klondyke	s. 287
Fra krise til kosmos	s. 323
Sandefjords sjel	s. 367

- Noter	s. 386
- Litteraturliste	s. 405
- Kilder	s. 410
- Register	s. 413

"de forskjellige Klassers Uundværlighed for hverandre"

En søndag i september 1884 var det duket til fest i snekkerverkstedet på Sandefjords mekaniske verksted. Det var satt inn bord og benker. Verkstedet var godt opplyst, og pyntet med grønt. Her satt sjefer, funksjonærer og arbeidere med damer, og de ble godt traktert med smørbrød og øl. Det var taler og skåler. Verkstedformannen og arbeiderne fikk ros og takk for godt arbeid. Så var ordet fritt.

"En af de tilstedeværende gav en Oversigt over de forskjellige Klassers Uundværlighed for hverandre, og betonedes Arbejdets store Velsignelse, hvorefter Firmaet takkedes for den Omhu og humane Omgang de udviser mod sine Underordnede samt for nærværende hyggelige Festlighed."¹⁹

En tilfeldig avisnotis uten særlig betydning, eller et sjeldent innblikk i en viktig, ofte taus dimensjon i samfunnslivet? Festen hadde ikke bare øl og smørbrød, men også et symbolsk innhold. Arbeidsgiveren påtok seg ansvaret for sine arbeideres velferd, og ga av sin overflod. Arbeidernes gjengave skulle være arbeidsvilje og lojalitet, og å akseptere sine overordnedes vilkår og påbud. For sikkerhets skyld ble det framskaffet en taler som trakk fram bedriftens "Omhu og humane Omgang", og la ut om den gjensidige avhengigheten. For så vidt kan den korte avisnotisen, undertegnet i ærbødighet av "Sandefjords Værkstedes Arbejdere", tas som uttrykk for arbeidernes underkastelse.

På den tida var det i Sandefjord to foreninger som virket ut fra en lignende tankegang. Sjømannsforeningen var en forening for "sjømannsstanden", det vil si alle sjømenn fra høy til lav. J. M. Bryde, som var foreningens stifter, skrev at den skulle "knytte Sømandsstanden og Skibsrederne nøiere sammen samt virke baade til Skibsfartens Fremme og til Sømandsstandens Udvikling."²⁰ Her var belærende foredrag som samlet både redere, skippere, styrmenn og matroser. Men det var også klart at framtreddende redere og skippere skulle ta kommandoen, og virke som ledere og foresatte for de andre. Som foreningens "direktører" ble foruten Bryde valgt skipsrederne Jean B. Linnae (senior) og Ole Nilsen Gogstad. De ble seinere supplert med skipsførerne Christopher Castberg og Lauritz Aagaard, begge fra noen av Sandefjords ledende familier.

Håndverkerforeningen av 1886 skulle virke "til noget Gavn for Haandværksstanden"²¹: Mestere og svenner hadde felles interesse i å verne om den tradisjonelle ordningen, der læregutter og svenner var som en del av mesterens familie. Der bodde de, der sov og arbeidet de, og der var de underlagt mesteren i ett og alt. Var de dyktige nok og i tillegg fikk skrappt sammen litt startkapital, ble det seinere deres tur til å være mester og kommandere over læregutter og svenner.

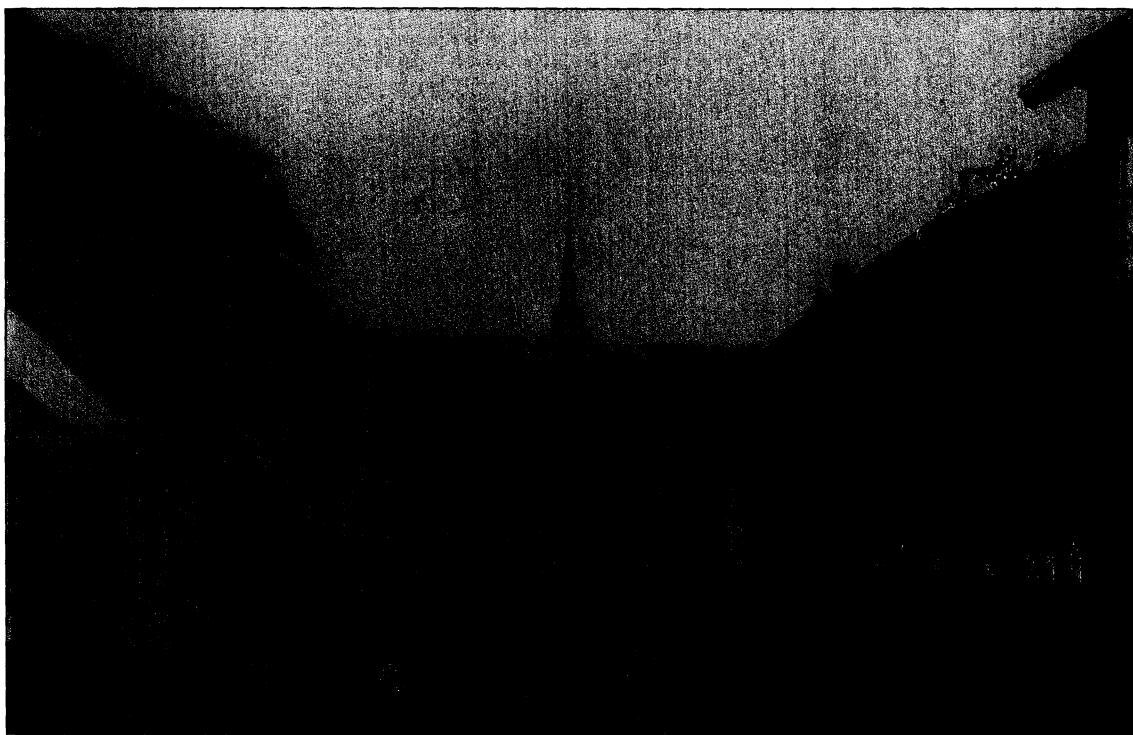
Slik var det fremdeles i mange håndverkerhjem i Sandefjord. Ja, ennå

ved århundreskiftet var slike forhold temmelig utbredt, særlig blant bakere og skomakere, men også i andre fag. Bakermester August Falleth i Storgaten bodde da sammen med kone og sju barn, to tjenestejenter, en "butikkjomfru", to svenner, tre læregutter og en visergutt. Skomakermester Jacob Rove i Langgaten hadde en svenn og tre læregutter hos seg i familien. Det var "et godt gammeldags håndverkerhjem, der både han og Christine Marie dro omsorg for alle som arbeidet hos dem."²²

Men håndverket ble mer og mer preget av løsere forhold. Mestere hyret mer eller mindre faglærte arbeidere, uten ansvar for å holde dem beskjeftiget i lengre tid. Ifølge Håndverkerforeningen var det særlig ubehagelig at "der kommer nemlig i Aarets Løb mange Tilreisende og faar Arbeide; man ved ikke, hvorfra de er, eller hvorfra de kommer; de har i de aller fleste Tilfælder ingen Attester med sig at fremvise til den Mester, som de tager Arbeide hos, og saaledes kan de heller ikke vente nogen Attest, naar de er færdig til at reise igjen." Også andre deler av næringslivet var preget av dagarbeid og et mindre forpliktende forhold mellom arbeidsgiver og arbeider. Det gjaldt til og med i jordbruket, der det stadig var tjenere på stedet, men samtidig en god del leid hjelp, dagarbeidere og sesongarbeidere.

Det paternalistiske forholdet, der arbeider og arbeidsgiver så å si skulle være som far og sønn, var nok ennå ved århundreskiftet både et ideal og delvis en realitet i Sandefjord. Det var et ordnende prinsipp som bandt

Langgaden sett mot øst
en gang i 1890-årene.

høy
ansa
ga n
og S
for å
fra i
måte
M
til o
uten
hove

"Fr
Kvin

Kvin
hetsa
som i
varer,
og ko
årene
fattig
de fat
Me
byens
en for
kapsle
fattige
skaffe
også k
egen h

utbredt, særlig blant mestere August Falleth n, to tjenestejenter, en og en visergutt. svenn og tre læregutter håndverkerhjem, der alle som arbeidet hos

visere forhold. Mestere ansvar for å holde dem ingen var det særlig mange Tilreisende og vorfra de kommer; de sig at fremvise til den de heller ikke vente ' Også andre deler av e forpliktende forhold med i jordbruket, der od del leid hjelp, dag-

veidsgiver så å si skulle kiftet både et ideal og e prinsipp som bandt

høy og lav sammen. Arbeidsgiverne var forpliktet til å ta seg av sine ansatte, sikre dem stabil beskjeftigelse og et minstemål av velstand. Det ga nok makt og status, men det kostet å være velvillig "far". I Sandefjord og Sandar var det overflod av villige hender, og utenfra strømmet folk til for å selge sin arbeidskraft billig. I en slik situasjon var det lett å se bort fra idealer og tradisjoner, og sikre seg arbeidskraft på letteste og billigste måte.

Men tanken om gjensidige bånd mellom høy og lav og forpliktelsen til omsorg og "human omgang" overfor de underordnede gjaldt også utenfor arbeidslivet. På mange måter kom kvinnene her til å spille en hovedrolle.

"Fremme af moralsk Vandel"

Kvinneforeningen for husarme presenterte i 1884 sin oppgave slik:

"Da Foreningens Program ligemeget er Fremme af moralsk Vandel som egentlig Fattigunderstøttelse, saa falder det saa naturligt, at man først og fremst søger at restituere den under Fattigdommen sløvede Æresfølelse, idet man ved at forestille den fattige det utugtige i udelukkende at trænge andre til, hvor denne kan hjælpe sig selv, søger at bevare nam mod det moralsk sløvende i at leve paa andres Bekostning. Er der imidlertid virkelig Trang, der kan skrive sig fra Sygdom eller andre uheldige Omstændigheder, tilstede, saa træder Foreningen til med materiel Understøttelse."²³

Kvinneforeningen for husarme var noe av et midtpunkt i barmhjertighetsarbeidet for de fattige i Sandefjord og Sandar. Den var stiftet så tidlig som i 1863 av kvinner i den sosiale eliten. Fattige ble hjulpet med matvarer, klær, medisin og til dels fri lege og penger. Midlene kom fra gaver og kontingent - også menn var velkomne som støtte-medlemmer. I 1890-årene ble foreningen reorganisert under navnet Den frivillige kirkelige fattigpleie, og ansatte i 1897 en diakonisse til å ta seg av arbeidet blant de fattige.

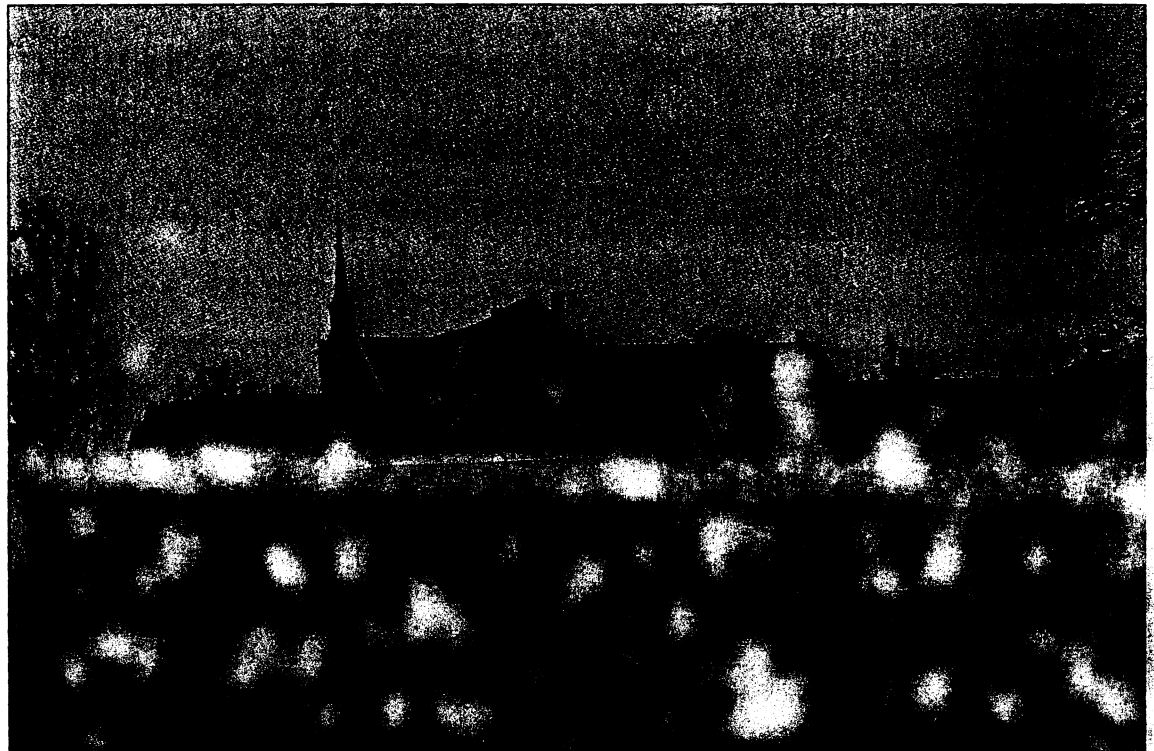
Men Kvinneforeningen for husarme var slett ikke alene. En del av byens damer kom sammen i Fattigpleiens syforening, og i 1881 kom det en forening der formålet var å samle inn forskjellige ting - alt fra flasker og korker til papiravfall og brukte frimerker - til inntekt for de fattige. Grupper av teaterinteresserte ga "dilettantforestillinger" for å skaffe kull og ved eller annet som de fattige kunne trenge. Juleball ga også kull til de trengende. Det hendte ellers at noen av byens rike borgere på egen hånd ga av sin overflod. Da P. A. Grøn i 1896 feiret sin femtiårsdag,

skjenket han hundre kroner til klær for fattige barn. Ja, fra slutten av 1880-årene begynte noen av byens velstående familier å ta imot fattige og sultne barn som middagsgjester.

Denne både organiserte og spontane veldedigheten var neppe først og fremst myntet på de aller fattigste, som uten håp om bedre kår ble holdt oppe av den kommunale fattigunderstøttelsen. Men store deler av folket befant seg mellom håpløs fattigdom og økonomisk trygghet. Nær sagt hele arbeiderbefolkningen og ikke få av de næringsdrivende levde nærmest på avgrunnens rand. Sykdom, uhell eller tap av forsørger kunne føre en ned i den svarteste fattigdommen. Vanskeligst var det ofte for kvinner som levde alene som enker eller enslige mødre. Og nåde den familien der faren gikk på fylla eller skulket jobben. Veldedigheten skulle reise opp de "verdige trengende", som uforskyldt hadde havnet i et økonomisk uføre. Men de "uverdige trengende" skulle ingen hjelp få, før de vendte om til et moralsk og arbeidsomt liv. Målet var at arbeidsfolk skulle unngå å havne på fattigkassa, og greie seg selv ved flid og arbeidsomhet.

Kanskje var det ikke klart nok erkjent at mangel på arbeid var en grunnleggende årsak til fattigdom og nød. I hvert fall fikk Sandefjords husflidsstue, som ble opprettet i 1893, "uventet stor søgning". Det "viste sig temmelig vanskelig at skaffe for stuen nogenlunde lønnende arbeide til alle, som bad derom". Husflidsstuen var et veldedig tiltak, som i 1894

"Doktorgården" eller "Ebbesengården" i Rådhusgata 3 fikk navn etter badelege J. T. Ebbesen som sammen med hustruen Henriette Sofie flyttet inn i 1846. I deres tid var bygningen nærmest en kulturinstitusjon i byen. Huset ble revet i 1964.

ige barn. Ja, fra slutten av le familier å ta imot fattige

ligheten var neppe først og åp om bedre kår ble holdt t. Men store deler av folket omisk trygghet. Nær sagt eringsdrivende levde nær- er tap av forsørger kunne anskeligst var det ofte for ilige mødre. Og nåde den bben. Veldedigheten skul- rskyldt hadde havnet i et " skulle ingen hjelp få, før v. Målet var at arbeidsfolk eg selv ved flid og arbeid-

mangel på arbeid var en ert fall fikk Sandefjords t stor søgning". Det "viste ntlunde lønnende arbeide eldedig tiltak, som i 1894

sysselfatte 54 kvinner med spinning, veving, strikking av sokker og lignende - 15 fra Sandefjords fattigkasse, 15 fra Husarmeforeningen og 24 andre arbeidssøkende. Den hadde sitt eget utsalg, og var dessuten avhengig av "at private i meget stor udstrækning, der lader udføre baade vævning og spinding".²⁴ Også i Sandar stilte "bedrestilte" kvinner seg i spissen for et lignende tiltak: en husflidsforening for ubemidlede kvinner som ville drive med hjemmearbeid som karding, spinning, strikking, veving og søm.

Allerede i 1850-årene hadde Henriette Sofie Ebbesen, doktorens kone, satt kvinner i gang med linsøm, strikking, garnnøsting og veving. Kvinnene kom til fru Ebbesen med arbeidet og fikk sin betaling, og så var det opp til henne å få avsatt varene. Sammen med frøken Stephani, søster av overtollbetjenten i Sandefjord, sendte hun i 1859 ut en trykt oppfordring om å støtte en håndarbeidsklasse der unge jenter kunne få opplæring og litt betaling.²⁵

Tiltaket falt visst bort etter at skolen begynte med håndarbeidsundervisning. Men andre fulgte etter. Prost Landstad i Sandar oppfordret i 1872 "de Damer i Nabolaget, som velvillig uden Betaling maatte ville bistaa med Undervisning i kvindelig Haandgjerning i Almueskolen, til at melde sig hos mig".²⁶ Det ble da også slik undervisning ved Sande skole. I Sandefjord startet lærerinnen ved borgerskolen Emma Wold i slutten av 1870-årene privat håndgjerningsskole for gutter og jenter, der "trengende" barn fikk adgang uten betaling.

Praktisk undervisning gikk hånd i hånd med moralsk rettledning. Ifølge Sandefjords Tidende var en håndgjerningsskole som Emma Wolds et rent indremisjonsarbeid - et "Ly mod ... Fristelsernes Storme". Særlig trengte guttene, som etter skolealderen var til sjøs i deler av året, en "tvangsfri sysselsetting" som kunne holde dem borte fra drikk og svir.²⁷ Slike "håndgjerningsskoler" for jenter og "arbeidsskoler" for gutter ble seinere satt i gang flere steder i distriktet. Og i den frivillige fattigpleien mot slutten av århundret ledet diakonissen en "lappeskole" for småjenter.

"Eftersom den hele Virksomhed skriver sig fra og er baseret paa den kristelige Barmhjertighedsfølelse, saaledes var det noksaa naturligt, at Initiativet til en saadan Forening udgik fra Kvinden," het det da Husarmeforeningen presenterte seg i 1884. Mens menn styrte økonomien og det offentlige livet, hadde kvinnene en ledende rolle i veldedighetsarbeidet. Dyktige, initiativrike kvinner som Dorothea Christensen kunne på denne måten skaffe seg en viktig posisjon i samfunnet, og var langt fra bare noe vedheng til sine menn.

For husstell og renslighet

Det var noen av de ledende kvinner i Sandefjord som i 1890 sto bak det første skolekjøkkenet i Norge. Initiativtaker og ildsjel var doktorfruen Dorothea Christensen, som allerede i 1887 hadde skrevet om "huslig økonomi" i Bergens Aftenblad. Hun fikk med seg Margrethe Ebbesen, gammeldoktorens datter. Penger fikk de fra de vanlige kildene for tilskudd til en god sak, nemlig sparebanken og brennevinssamlaget, og dessuten ved innsamling blant private.

I 1890 startet skolen med ti småjenter fra folkeskolens sjuende klasse. Margrethe Ebbesen kokte og underviste. Dorothea Christensen skrev kokebok - ikke bare beregnet på skolen, men også på dem som ikke hadde råd til å lage kostbare retter hjemme. Det ble en klassiker, som kom ut i en rekke utgaver fram til 1960-årene.

Som det går fram av et begeistret reisebrev til Norsk skoletidende, var skolekjøkkenet - "byens største kjæledægge" - fra først av ledd i det veldedige arbeidet for "allmuen".

"Nogle af byens damer, som var vel kjendte med almuens livsforhold og vidste, hvor daarligt hussteldet ofte var, hvor lidet de arbeidende klasser forstod sig paa at udnytte fødemidlerne, og hvor ringe renligheden kunde være, sluttede sig sammen og opnævnte for et vordende skolekjøkken en bestyrelse, ..."28

Meningen var også å gi mat til fattige barn, men det viste seg etter hvert for vanskelig å gjennomføre.

"Naar klokken er 2, og den hele folkeskoleundervisning for dagen er sluttet, kommer middagsgjæsterne. Nu serverer de arbeidende småpiger, efter at de allerede selv har gjort sig til gode med dagens kost, middag for 14 fattige kamerater, som de med stor fornøielse betjener under maaltidet. Tillavningen af saa meget som 22 portioner mad fandt man imidlertid noget for stridt, arbeidet for lærerinden var altfor meget anstrengende."

I forlengelsen av dette ble tilbudet om skolekjøkken også gitt til jentene i middelskolen.

"Sagen tør have en ligesaa stor betydning for de samfundsklasser, hvortil disse barn hører, som for arbeideren. Husstellet synes i vore dage i stigende grad at skulle synke i kurs hos unge kvinder i de

mere dannede nedværdigende sætte sit stempe saa tør arbeidet at blive mere ar

Sandefjords skolekjøkkersteder. I Sandar kom en Også i Sandefjord var in Christensen, framhevet i skolekjøkkenet hadde stor het han kunne skrive at middelskolen deltok i ut mange ville ha tjenestejent

Dorothea Christensen frivillige fattigpleien. Begg dragergjerning som de be mindre velhavende del" av og - om nødvendig - sar Orden og sædelig Vandel" uttrykk for enkelte menne mer grunnleggende del av krav om sosialt lederskap, beskytte den lave og dra om de andre underkaste seg i l

"et hyggeligt Tilflugt"

Syttende mai 1877 ble a I gatene gikk en prosesjon sangere i spissen. Ved Ar Der var det fest - "seksa" Det var noe annet enn c redaktør Boëtius i Sandefj

I 1879 kom noe nytt til: forsynede med Flag". Fra og nå drev jentene i all Sandefjord. Guttene skulle av 150 skolegutter med fl Ole Hansen, som hadde ta med Bjørnstjerne Bjørnson i hovedstaden.

Det var Sandefjords Ar feiringen av dagen, og som Arbeidersamfundet ble stif

mere dannede hjem, hvor det desværre ansees for nedværdigende simpelt. Lad skolen, den høiere skole, sætte sit stempel paa det dagligdagse, huslige arbejde, saa tør arbeidets adel og dets velsignelse komme til at blive mere anerkjendt."

Sandefjords skolekjøkken skapte stor interesse, og ble etterlignet andre steder. I Sandar kom en avlegger i 1893, også den på privat initiativ. Også i Sandefjord var interessen stor. Dorotheas mann, doktor Julius Christensen, framhevet i sin innberetning til helsemyndighetene at skolekjøkkenet hadde stor betydning. Det må ha vært med en viss stolthet han kunne skrive at "nesten ethvert pigebarn" fra folkeskolen og middelskolen deltok i undervisningen, selv om den var frivillig. Og mange ville ha tjenestejenter med erfaring fra skolekjøkkenet.²⁹

Dorothea Christensen var opptatt både av skolekjøkkenet og av den frivillige fattigpleien. Begge deler var ledd i den omsorg og den oppdragergjerning som de bedrestilte skulle vise overfor den "simplere og mindre velhavende del" av befolkningen. Materiell hjelp, undervisning og - om nødvendig - samtale og tilsyn - skulle "vække Arbeidslyst, Orden og sædelig Vandel".³⁰ Veldedighet av dette slaget var ikke bare uttrykk for enkelte menneskers omsorg og barmhjertighet. Det var en mer grunnleggende del av samfunnsordningen. Milde gaver innebar et krav om sosialt lederskap, i et samfunn der idealet var at den høye skulle beskytte den lave og dra omsorg for hele samfunnet. Til gjengjeld skulle de andre underkaste seg i lojalitet og tillit til den styrende eliten.

"et hyggeligt Tilflugtssted"

Syttende mai 1877 ble annerledes enn tidligere nasjonale festdager. I gatene gikk en prosesjon med faner og flagg, og med musikkorps og sangere i spissen. Ved Arbeidersamfundets lokale stanset prosesjonen. Der var det fest - "sekse" - for innbudte gjester og andre "berettigede". Det var noe annet enn den "tarvelige" feiringen vi hadde før, skrev redaktør Boëtius i Sandefjords Tidende begeistret.

I 1879 kom noe nytt til: "Ogsaa Smaagutter opfordres til at fremmøde, forsynede med Flag". Fra hovedstaden hadde en fått tak i et slikt flagg, og nå drev jentene i allmueskolen og sydde lignende til guttene i Sandefjord. Guttene skulle opptre, jentene sy! Så kom dagen, og et tog av 150 skolegutter med flagg gikk i spissen. Det var nok postmesteren, Ole Hansen, som hadde tatt initiativet. Han hadde i 1870 vært sammen med Bjørnstjerne Bjørnson om å få til det første 17.-maitoget av smågutter i hovedstaden.

Det var Sandefjords Arbeidersamfund som sto bak den høytidelige feiringen av dagen, og som oppfordret byens borgere til å gå i prosesjon. Arbeidersamfundet ble stiftet i 1876 med det uttalte formål å "skaffe sine

Medlemmer nyttig og forædlende Underholdning og et hyggeligt Tilflugssted i deres Fritimer". Og "den hæderlige simple Arbeidsmand vil være et velkomment Medlem af Samfundet," skrev Sandefjords Tidende.³¹ Det var samme program som det bekjente Christiania Arbeidersamfund, stiftet av Eilert Sundt i 1864.

*Kjøpmann
J. E. S. Wetlesen hadde
forretningsgård og bolig i
Langgaden. Derfra har
sønnen Wilhelm Wetlesen
hentet sitt motiv til
maleriet "17. mai i
Bakgården".*

ing og et hyggelig
simple Arbeidsmand
" skrev Sandefjords
bekjente Christiania

Noen arbeiderforening var det likevel ikke. Nei, skrev redaktør Boëtius, da det i februar 1876 ble sendt ut en innbydelse til å danne en håndverker- eller arbeiderforening for byen. Vi må få et Arbeidersamfund som kan samle alle som vil fremme "Oplysning, Samvirke og Samhold". Her lå en annen side av foreningens program. Den skulle samle alle samfunnsgrupper til enhet og samvirke, til solidaritet mellom høy og lav. Det var den eneste foreningen i Sandefjord uten sosiale skranker.

For Boëtius var hovedsaken dette: "At begavede Mænd arbeider paa at ophjælpe Folket baade i materiel og aandelig Henseende". De bedre-stilte skulle være rettleidere og formyndere for allmuen. Gjennom sitt virke i Arbeidersamfundet skulle de bidra til at "Sandsen for en sømmelig Fornøielse tør vaagne og hæve Mange op over den Lavhedsnydelse, der endnu desværre er saa almindelig blandt den lavere Befolkning". Men som i den alminnelige veldedighet lå det en dobbelthet i dette. Allmuen var forpliktet til takknemlighet og lojalitet mot sine velyndere.

Viktigere enn praktiske tiltak var det at Arbeidersamfundet ble et møtested, der de "begavede" kunne øve sin innflytelse. Fester og utflukter skulle bidra til det, likedan belærende foredrag. Men aktiviteten var ikke frenetisk. Etter halvannet år avholdt foreningen sitt første foredrag, nemlig om fedrelandskjærighet. Svarte ikke Arbeidersamfundet til forventningene?

I hvert fall i 1879 var det klart at interessen var kjølnet, og at oppslutningen ikke var slik en mann som Boëtius hadde forventet. I 1876 hadde han registrert en viss entusiasme. Unge jenter hadde holdt basar til inntekt for Arbeidersamfundet. Gjennom vinteren hadde de samlet seg for å lage forskjellige håndarbeider og lese høyt av en eller annen "dannende og underholdende" bok. Doktor Thaulow hadde skjenket seks dusin stoler til Samfundet. I 1879 måtte imidlertid Sandefjords Tidende melde at mange av byens mest "formaaende" innbyggere hadde gått ut av Samfundet. Andre hadde meldt seg ut fordi de i trange tider ikke hadde råd til kontingenten. Arbeidersamfundet var lekk i begge ender.

For Arbeidersamfundet ventet en skyggetilværelse, der stadige appeller ikke maktet å trekke arbeiderne til Samfundet. Det gjorde heller ikke perioder med fri adgang, at innmeldingspengene ble strøket, eller at kontingenten ble satt ned. I 1880-årene forsøkte en å appellere til arbeiderne med en sykekasse. Men den måtte nedlegges, skjønt den ble forsøkt gjenopplivet i begynnelsen av 1890-årene. I 1885 fikk Samfundet egen boksamling, og det ble dannet en sangforening for damer og herrer. I samarbeid med håndverkerforeningen ble det i 1889 satt i gang aftenskole, med gratis undervisning i norsk, regning, skriving og tegning, samt geografi og historie. Fra starten fikk aftenskolen 53 elever, og 19 av dem var jenter.

Likevel het det samme år at foreningen manglet "Tilslutning og Sympathi". Det var få "egentlige" arbeidere som hadde tid, råd eller lyst til å engasjere seg i foreningen. Syntes de at det smakte for mye av

Fanen fra Framnæs Arbeiderforening er fra de første tiårene av vårt århundre.

veldedighet og formynderi? Samtidig holdt byens fremste menn seg borte. De skal ha funnet Arbeidersamfundet for "radikalt". På lang sikt kom dermed Samfundet ikke til å spille noen betydelig rolle. I 1890-årene utmerket det seg mest ved å sette i gang et "arbeiderakademi" eller foredragsforbund, der flere foreninger gikk sammen om å skaffe foredragsholdere.

Var drømmen om et møtested mellom en elite av velyndere og oppdragere og et takknemlig folk en illusjon fra starten? Var den sosiale elitens interesse for saken heller laber, eller foregikk det i det skjulte en maktkamp som endte med at ledende menn trakk seg ut? I hvert fall var det fra starten av særlig håndverkere og til dels lærere som dominerte i foreningen. Av de første åtte styremedlemmene var det fem håndverksmestere. Formann var urmaker Holm Hansen. Noen underklasse representerte de så visst ikke, rimelig velstående og etablert som de var. På et lite sted som Sandefjord kunne de snarere høre til i den økonomiske overklassen. Men det virkelige toppsjiktet sto de langt fra - både økonomisk og sosialt. Ble Arbeidersamfundet et arnested for selvheldelse og opposisjon fra slike folk?

Ønsket de å etablere seg selv som en ny sosial og politisk elite i småbyen?

Var det også andre tilløp til frigjøring eller opposisjon i Sandefjord? Kom spesielle gruppeinteresser til uttrykk?

Organisering på tvers

Syttende mai 1898: Sandefjords gater fylles allerede fra morgenen av festkledte mennesker fra alle samfunnslag og i alle aldrer. Dagens glansnummer er skoletog, med jublende barn og norske flagg. Klokka to begynner syklistenes tog sin "elegante runde" gjennom byen. Snart er det klart for borgertog, med turnforeningen og andre av byens foreninger. Men så skjer noe uventet. Plutselig og uanmeldt dukker det opp et ekstra tog med minst fire hundre deltakere. Det er Framnæs arbeiderforening som kommer. De skulle ha vært med i den ordinære prosesjonen. I stedet gikk de for seg selv. Det var en demonstrasjon av selvstendighet og uavhengighet.³²

deri? Samtidig holdt
og borte. De skal ha
ndet for "radikalt".
med Samfundet ikke
og rolle. I 1890-årene
ved å sette i gang et
foredragsforbund,
ikk sammen om å

møtested mellom
og oppdragere og et
sjon fra starten? Var
interesse for saken
ikk det i det skjulte
te med at ledende
vert fall var det fra
lverkere og til dels
foreningen. Av de
mnene var det fem
mann var urmaker
oen underklasse
st ikke, rimelig vel-
n de var. På et lite
kunne de snarere
miske overklassen.
ktet sto de langt fra
og sosialt. Ble
arnested for selv-
n fra slike folk?
isk elite i småbyen?
isjon i Sandefjord?

fra morgenen av
dler. Dagens glans-
e flagg. Klokka to
om byen. Snart er
g andre av byens
meldt dukker det
. Det er Framnæs
ed i den ordinære
demonstrasjon av

Men det var sjøfolkene som først brøt normen om at høy og lav skulle stå sammen, og som organiserte seg på tvers: i en forening bare for underordnede sjøfolk. Det skjedde i 1892 med Sandefjords og omegns sjøfolksforening. Leder ble skomaker Anders B. Hasle, som hadde fart til sjøs og hadde navigasjonseksamen. Fra da av hadde Sandefjord både sin Sjømannsforening, der skipperne og rederne dominerte, og Sjøfolksforeningen for styrmenn, matroser og andre underordnede. Seinere kom nye foreninger for mindre grupper - en avdeling av Norsk skipsførerforening og i 1894 både en maskinistforening og en styrmannsforening. Året før hadde håndverkssvenner brutt med den standsmessige organiseringen i Håndverkerforeningen og dannet en egen svenneforening.³³

I 1898 fikk også verftsarbeiderne sin egen organisasjon, med Framnæs arbeiderforening. Men også tidligere hadde verftsarbeidere vist at de ville greie seg uten andres formynderskap. Arbeidersamfundet forsøkte å fange dem inn ved å tilby sykekasse. I stedet vedtok arbeiderne ved Sandefjords mek. verksted i 1885 å opprette sin egen sykekasse. I 1890 kom Framnæs sykeunderstøttelsesforening.³⁴

Hva fikk disse mennene til å organisere seg, kanskje i tross mot sine foresatte? Følte de seg sviktet eller satt utenfor? Det ble klaget over at aktive, underordnede sjøfolk ikke ble opptatt i den gamle Sjømannsforeningens "hellige midte". I den nye foreningen kunne de få sitt eget leseværelse og holde egne arrangementer, som en basar til hjem for trengende sjøfolk og etterlatte. Framnæs arbeiderforening arrangerte dansemoro, og var nok delvis en selskapsklubb.

Likevel var det nok tanken å skaffe seg mer innflytelse i samfunnet som lå bak. I hvert fall gjelder det Sjøfolksforeningen. Anders Hasle pekte i 1896 spesielt på to saker: At utkastet til ny sjølov og sjømannskomiteens innstillinger var blitt behandlet og sjøfolksforeningens betenknninger blitt sendt inn til departementet. Og dessuten at "forhyringsspørsmålet var paa bane, og foranstaltninger i den anledning blev foretagne". Dette gjaldt sikkert de private forhyringsagentene som opptrådte i samarbeid med rederne. Kanskje rettet misnøyen seg mot at sjøfolkene måtte ut med penger til forhyringsagenten, eller kanskje mot vilkårlig og urettferdig behandling.³⁵

Her kunne de underordnede ikke håpe på at skipperne og redere ville ta vare på deres interesser. Det samme gjaldt disiplinen om bord og sjørettssaker der underordnede ble anklaget for oppsetsighet og "insubordinasjon". Sjøfolksforeningens lover slo fast at den "bør støtte og bistaa sine medlemmer saa meget som mulig, ogsaa med juridisk hjælp i tvistemalstilfælde, naar det angaar hans stilling som sjømand". Seinere tok den initiativ til å få underordnede sjøfolk med i det sjøkyndige utvalget til domsmenn og lagrettemenn. Resultatet ble én plass av seksten.

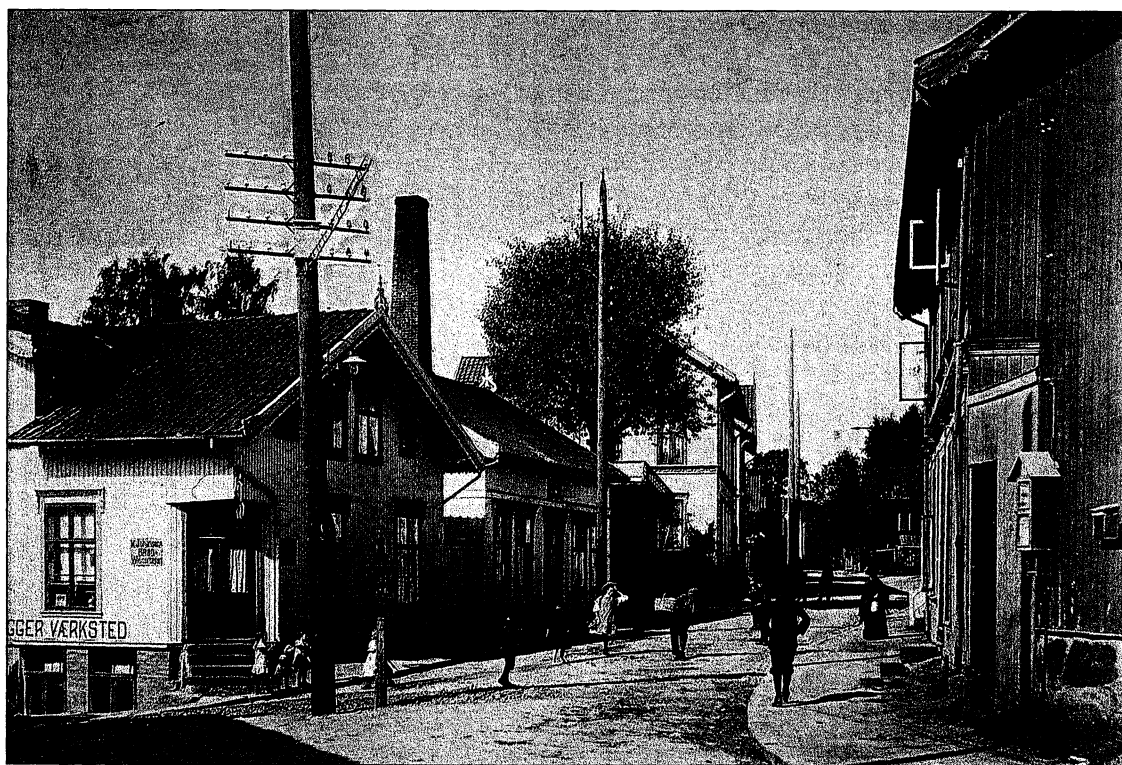
Framnæs arbeiderforening engasjerte seg spesielt for å få bedret "de slette forhold i de østre bydele og belysningen paa bryggerne med tilstødende gader". I november 1898 kalte den sammen et masse møte,

som henstilte til kommunestyret å få rettet på belysningsforholdene. At det trengtes, var knapt nok noen Framnæs-arbeider uenig i.

"Flere oplyste, at de mangan gang nær hadde gaat ud over bryggen paa grund af manglende belysning om morgenen, naar arbeiderne skulde gaa til sit arbeide. Foreningen fandt det paakrævet, at lygterne var tændte ligesaavel om morgenen som om aftenen, for at man kunde finde sine baade uden at resikere liv og lemmer. Andre fandt, at det ikke var bare bryggerne, det gjaldt at faa oplyst, men ogsaa gaderne. Thi det var jo ikke alle, som havde baade, men dog skulde være paa sit arbeide til samme tid. De fandt, at i de gader, hvor der mindst boede 40 arbeiderfamilier, burde gaderne ogsaa være oplyst fra klokken 5 om morgenen. ... En ting blev ogsaa omtalt som er uforsvarlig, nemlig de to steder i Strandveien, hvor sidesporet passerer. Skinnerne ligger der høiere end gaden, og i et ægyptisk mørke."

Barna leker i "Bugaardsgaden" ved det nåværende krysset Prinsensgate / Holmbrua. De gamle gatelyktene var til å heve og senke. Byen fikk sin første gatelykt i 1858, og i 1870 var tallet øket til 11 parafinlykter. Det fortelles at gamle "Hans vekter" pusset glassene og fylte parafin hver morgen.

Formannen i arbeiderforeningen, murer Mads Hansen ved kjelesmia på Framnæs, var selv ikke født og oppvokst i Sandefjord. Som så mange

andre var han blitt lokket av utsiktene til jobb og fortjeneste ved det raskt voksende verftet på Framnæs. Hit kom jernarbeidere, platearbeidere, klinkere og så videre fra andre verksteder. Noen av dem hadde stiftet bekjentskap med fagforeninger og fagforbund, og hadde sin lojalitet til arbeiderbevegelsen. Det var først og fremst disse som tok initiativet til å organisere arbeiderne ved Framnæs.³⁶ Håpet de at arbeiderforeningen skulle utvikle seg til en virkelig fagforening?

Typisk var det at initiativet ikke kom fra sandefjordsguttene selv. Slik var det også med andre foreninger. Sandefjords Svendeforening ble dannet etter innbydelse fra svenneforeninger i Tønsberg, Moss og Drammen. Maskinistforeningen var en fellesforening for Tønsberg og Sandefjord, og fikk navnet "Vestfold". Ja, også Sjøfolksforeningen ble stiftet etter initiativ utenfra.

I august 1892 var Norges nationale Sjømandsforening blitt stiftet i Larvik. Formannen, stuert Morten Karlsen, var norsk-amerikaner, og det skal ha vært den amerikanske fagforeningslederen Andrew Furuseth som ba ham dra hjem for å organisere sjøfolk. Han kom til Larvik, Tønsberg og Sandefjord, men ikke lenger. I Sandefjord ble Morten Karlsen anklaget for å ha gått "despotisk" fram ved å gi lover for hele landet, og det var liten stemning for å følge med i hans påtenkte landsforbund. I stedet ble det stiftet en uavhengig lokal forening.³⁷ Men i lovene sto det: "Da foreningens øiemed ikke er blot lokalt, saa bør der arbeides for en sammenslutning af lignende foreninger for hele landet."

I 1896 ble Sandefjord faktisk utgangspunkt for et forsøk på å danne et landsforbund for sjøfolk. Initiativet ser ut til å ha kommet fra Magnus Andersen, som var redaktør av sjømannsavisa "Gaa Paa". Men det ble overlatt til Sjøfolksforeningen i Sandefjord å kalle inn til konstituerende møte og være vertskap. På møtet i Sandefjord 29. februar var det utsendinger fra Larvik, Holmestrand, Moss og Stavanger, foruten vertsbyen. Anders Hasle tok ledelsen. Han fikk forsamlingen med på at det skulle være et landsforbund for underordnede sjøfolk medregnet styrmenn - ikke for hele standen, slik Magnus Andersen hadde tenkt. Og han ble selv valgt til formann for Det norske Sjømannsforbund. Forbundet "opstillede i første Række Hyrespørgsmaalet, opfordrede Sjømændene til at stille Krav paa høiere Hyre", het det ved slutten av året. Da hadde Anders Hasle og andre måttet innse at oppslutningen var for liten, og forbundet ble nedlagt før det hadde fått utrettet noe som helst.³⁸

Også på hjemmebane slet Anders Hasle med minkende oppslutning. Allerede i januar 1896, mens planene for et sjømannsforbund ble lagt, måtte han offentlig spørre sine medlemmer i Sandefjord: "Vil I lade sjøfolksforeningen dø?" I 1892 hadde foreningen raskt fått bortimot tre hundre medlemmer.

"Men det blev ogsaa bare hermed. De fleste af medlemmerne betalte kun sin indtrædelse, og enkelte indmeldtes ogsaa uden at betale denne. Det er kun de færreste - ja meget faa ogsaa - som har betalt sin kontingent."

Ogsaa de andre foreningene må ha hatt vansker med å få sterk og stabil oppslutning. I hvert fall gjorde de lite av seg i lokalmiljøet. Det gjaldt ogsaa arbeiderforeningen på Framnæs. De nær fire hundre arbeiderne som hadde presentert seg under 17.-maifeiringen og de mange som synes å ha støttet kravene om bedre arbeidsvei, glimret med sitt fravær året etter. Da fant jeg Ole Hansen grunn til å refse arbeiderne for dårlig framføring og mangel på interesse. Men saken var da ogsaa en helt annen, nemlig støtte til danske arbeiderne som var utsatt for lockout. Håpet om å bruke arbeiderforeningen som base for faglig arbeid falt i grus.

Organiseringen på tvers viste at det fantes opposisjon mot gjeldende normer og maktstrukturer, som tilsa de underordnedes lojalitet og underkastelse under sine foresatte. Spirene kom utenfra, gjennom agitasjon og innflyttere. Hva med jordsmonnet? En lovende start lyder på oppslutning om konkrete gruppekrav og behov for markering av selvstendighet. Likevel fikk verken sjøfolkens eller verftsarbeidernes foreninger særlig innflytelse. Følte de at de ikke kom noen vei overfor de styrende? Var de redde for å komme i unåde hos dem som ga arbeid og levebrød?

Avstand og avhengighet

Det ble ofte sagt at Sandefjord og Sandar var preget av jevne forhold - få virkelig rike, men ogsaa lite fattigdom. Men det var forskjell på folk. Og sannsynligvis var det i 1890-årene større og mer stabile forskjeller mellom grupper av mennesker enn det hadde vært noen tiår tidligere, da Sandefjord ennå nærmest var et nybyggersamfunn. Da hadde folk som Søren Lorentis Christensen og seinere Jacob Christophersen Freberg arbeidet seg opp fra en beskjeden begynnelse til rikdom. Men det krevdes stadig mer kapital for å slå seg opp i den internasjonale markedskonkurransen, både i skipsfart og fangst. Det ble mindre rom for askeladder i det gode selskap. Samtidig opplevde stadig flere at de var dømt til lønnsarbeid på livstid. Om Jacob Christophersen Freberg var blitt født noen tiår seinere, hadde han kanskje endt som lønnsarbeider og snekker på Framnæs?

Folk som skipsreder Abraham Jacobsen Freberg og doktor Julius Christensen hadde erobret sin posisjon i kraft av arv - av penger og utdannelse. Med denne arven var de nærmest sikret mot å styrte nedover til "allmuen", om de da skikket seg sånn noenlunde. I det moderne samfunnet ble utdannelse stadig viktigere for å sette skiller mellom folk, og den kunne kjøpes for penger. Økonomisk klassetilhørighet, rikdom

og livsjanser fulgte hverandre på en måte som satte tydelige sosiale skiller. Barn fra den sosiale eliten gikk videre til lærde skoler, eventuelt dyre utenlandsopphold, og med gode utsikter til en karriere i forretningslivet eller det akademiske livet. For de næringsdrivende med mer jevn velstand var det viktig å få ungene inn på borgerskolen eller middelskolen. Kanskje var det her det viktigste sosiale skillet gikk - mellom en bred "overklasse" og "allmuen", som ikke hadde noen mulighet til å gi sine barn den kapital eller utdannelse som skulle til for å gjøre lykke i samfunnet.

På denne måten var Sandefjord og omegn et klassedelt samfunn, og ble det nok i stadig sterkere grad fram mot århundreskiftet. Samfunnsordningen var imidlertid slik at klasseinteresser ikke skulle komme til uttrykk. Det var som en sosial kontrakt mellom høy og lav, og mellom arbeidsgiver og underordnede, der velvilje og omsorg ovenfra ble betalt med lydighet og lojalitet nedenfra. Samfunnet skulle være som en gammeldags familie - med strenge fedre, omsorgsfulle mødre og lydige barn. Eller, noe som kanskje passet vel så godt i Sandefjord og Sandar: Det skulle være som et skip, der enhver visste sin rang og sin plass, og det var mytteri å sette seg opp mot skipperens befalinger.

I 1890-årene kunne det se ut til at folk begynte å ta avstand fra dette både paternalistiske og autoritære samfunnet. Det kom foreninger for underordnede sjøfolk, håndverkssvenner og verftsarbeidere. Ja, ogsaa kvinner arbeidet for å endre sin stilling i samfunnet. Kvinnesak ble i 1880-årene diskutert i Arbeidersamfundet, og da møtte kvinner fram og deltok i diskusjonen. Etter at kvinnesaksforkjemperen Gina Krogh i 1893 hadde holdt foredrag, ble det dannet en kvinnesaksforening for Sandefjord og omegn.³⁹

Likevel var verken aktivitet eller oppslutning slik at det truet den etablerte samfunnsordningen. Forholdet mellom arbeider og arbeidsgiver var det i det hele tatt ingen som våget å rukke ved. Sjøfolksforeningen ville nok bedre de underordnedes stilling, men først og fremst ved å vende seg til de offentlige myndighetene i stat og kommune. Arbeiderforeningen på Framnæs begrenset seg til å klage på arbeidsvei og belysning overfor kommunen. Arbeiderne aksepterte sin underordnede stilling, men ikke nødvendiggis med glede. Å organisere seg og fremme kollektive krav overfor arbeidsgiveren var som oppsetsighet eller mytteri. Det ville bli møtt med å bli kastet ut fra arbeidet, det visste alle. Desto verre på et lite sted som Sandefjord, der en sikkert kunne regne med å bli svartelistet fra alle jobber. Frykten for å miste arbeid og levebrød skulle det mye til for å overvinne.

Var da forholdene så helt konfliktfrie og idylliske? Nepppe, for arbeidernes ære fordret ogsaa at de kunne ta igjen dersom de følte seg tråkket på. En mann som verftsseier Christensen skal da ogsaa ha likt at det var såpass tak i karene at de kunne svare for seg. Men grensen gikk altså ved kollektive aksjoner som utfordret arbeidsgivernes herrerdømme. I spesielle tilfeller kan det likevel ha kommet til arbeidskonflikter.

Etter muntlig tradisjon skal det på 1860-tallet ha vært arbeidsnedleggelse på Rødsverven for å få kortere arbeidsdag. Den var da på 14 1/2 time - fra klokka fem om morgenen til 19.30, riktignok med pauser. Lars Engebretsen, som bestyrte verftet, var "en snild mann og en kjækk kar". Han ga beskjed om å ringe klokka seks om morgenen og at arbeiderne også skulle få gå litt tidligere om kvelden, visstnok til forbitrelse for de andre verftseierne som måtte følge etter.⁴⁰

I 1889 truet skomakersvennene med streik. De skal ha hatt "hele byens sympati", og mesterne gikk med på kravet om "et Regulativ, der stipulerte Lønningerne 15 a 20 pCt. høiere end før". Det var en del av en større bevegelse, der skomakerne i Sandefjord må ha hatt kontakt med kolleger i andre byer. Tilfeldig kan det vel ikke være at det i løpet av et par uker i mai og juni 1889 var aksjoner og streiker både i Fredrikstad, Sarpsborg, Halden og Horten, foruten i Sandefjord?

I 1898 ble det meldt om "en mindre rivning" på Framnæs. Arbeiderne var misfornøyd med en av formennene, og krevde "at han for fremtiden stillede sig lidt mindre udfordrende overfor dem". De fikk løfte om det, og arbeidet gikk igjen sin vante gang. I de få konfliktene som er kjent, vant altså arbeiderne fram med sitt syn.

Bedriftsledelsen på Framnæs valgte en annen strategi enn mange andre bedrifter i 1890-årene. To år før hadde det på Kværner Brug vært opprør og en langvarig streik mot en verksmester som ville ha mer disiplin og større effektivitet.⁴¹ Framnæs var nok i 1898 i en lignende situasjon, med planer om modernisering og effektivisering av produksjonen. At bedriftsledelsen likevel tok arbeidernes parti mot arbeidsformannen, var et tydelig signal om å opprettholde det paternalistiske forholdet: Arbeidsgiveren viste velvilje og omsorg ved å ta hensyn til arbeidernes klagemål.

Slik var det var ingen blind lydighet, men gjensidig avhengighet mellom høy og lav. Selv om en arbeidsgiver i formen var eneveldig, var han avhengig av å vise hensyn til arbeiderne i samsvar med gammel sed og skikk. Ellers kunne det bli bråk! Særlig hadde erfarne fagarbeidere i dette et viktig maktmiddel på et lite sted som Sandefjord og Framnæs. Gikk de sin vei, var de ikke lett å erstatte. Men også i samfunnslivet som helhet gjaldt en lignende uskreven regel. Brøt de styrende sine tradisjonelle forpliktelser, kunne de høste storm.

Århundet gikk mot slutten uten at de tradisjonelle autoritetsforholdene i arbeidslivet ble satt på virkelig prøve. Var også lokalpolitikken preget av relativ stabilitet? Eller var det opprør og uro mot den tradisjonelle politiske eliten?

Politisk uro

En vandrer i den vesle toetasjes murbygning, nemlig den kommunale tredende bygninger vitr ta vare på: rådstue, braskolen. I Sandar var c Mjølløst som bar bud o

Både i by og bygd va skap. Hvordan skulle de hvordan skole, fattigves kommune hadde også g oppgavene skulle løses, skapet. Hvem var det så, i kommunen? Hvordan v oppgavene? Var det ulike det at Sandefjord ble by

FINN OLSTAD

[(21)]

Olstad 2b

Sandefjords historie

BIND 2
EN VANLIG SMÅBY ?

SANDEFJORD KOMMUNE

1997

614

Innhold

Del 1 GJENNOM KRISER

Kamp om markeder

I opplag	14
«Ja vi må ha en lov...»	16
«Ad helvete til?»	19
Skipfartsby på ny	23
Vedheng til hvalfangsten	26
Industri på egne bein?	30
«Se Sandefjordsfjorden og bli glad»	32
Jordbruket: marked, modernisering og melkekrig	37
I markedets vold	42

13

Levekår og livsstil

En stigende nød	46
Landsbygdas svøpe	52
Bedre tider	55
Modernitetens templer	60
Moderne livsstil	64
Tradisjoner under press	71
Sosial forsoning?	74

45

Høyrestyre og arbeidermakt

Arbeiderbevegelse på frammarsj	78
«Arbeidsgiverterror» eller «fagforeningstyrrani»?	82
Kollektiv avtale i hvalfangsten?	85
Hvalfangeren som organisasjonsmann	88
Skyttere med stavnsbånd	92
Det politiske landskapet	94
Den kommunale innsatsen	98
«et for byen verdig rådhus»	104

77

Okkupasjon og nyordning

Krigens nærvær	110
Herrefolket	112
Medløperne	117
Rekrutteringen til Nasjonal Samling	121
Hirdens håndlangere eller befolkningens beskyttere?	123
Hjulene i gang	125
Surrogatøkonomi	127
På kommunalt lavgir	129

109

Krigens hverdag

Bybønder og køståere	134
Mangelsamfunnet	136
Å holde nøden fra livet	140
Ikke av brød alene	143
Leve kongen, ned med svina	147
På nye arenaer: idrettsstreik og illegal idrett	150
«den påkjenning som følger med å være NS	152
Motstand og mobbing i skolene	154
Sommel og sabotasje	156
Pressens dilemma	158
Bomber over Sandefjord	160

133

I kamp for Norge

I farlig farvann	166
Den første motstandsgruppen	169
I all hemmelighet	172
Med Sørensens skuter til Sverige	177
Den illegale pressen	178
I krigens kjølevann	181

16

Del 2 VELSTAND, ORDEN, FRED

Fra fangst til nye felter

Gjenreisning av hvalfangstflåten	194
Slutten på et eventyr	198
Frie hender eller sikker levevei	203
«En sjøfartsby av dimensjoner»	206
Med flere bein i sjøen	210
«en liten hval-fabrikkby»	212
Industribyen Sandefjord	218
Med traktor og kraftfor	221
Ferieby - kongressby	228
Storhet og makt	232

19

Vi bygger byen og bygden

Byen brer seg	238
Fra hvalfangere til industriarbeidere	242
Med dollarglis og litt ekstra fløte	248
«...vi får ikke leilighet»	253
Hvalfangerhus	258
«...som et paradys» -de nye boligfeltene	260
Fred og fordragelighet ?	264
Som en Lorenzo il Magnifico	267

23

Småbypolitikk og storkommune

På konjunkturenes bølger	274
I fornyelsens tegn	276
Framskrittets velsignelser	281
To velferðskommuner	286
På privates nåde	291
Hjelp til å bygge og bo	294
Troen på idretten	297
By og land: under felles kommando ?	301
«I Sandars favn du finner ly»	304
Politisk kultur	310

27

Hvalby - fotballby

Hvalfangervåren som ble vekkt	315
Kystliv og storbymanér	319
Med lærkule og blank messing	322
Idrettens helter	325
Idrett og identitet	330
Den religiøse motkultur	335
Kongen og hans undersätter	338

31

<u>165</u>	Del 5 EN VANLIG SMÅBY?	
	<u>Havsnød, havari og nye levebrød</u>	<u>345</u>
	Skipsfartens krise	346
	Konglomeratet Kosmos	351
	Maktkamp for åpen scene	354
	Til slaktebenken	358
	Skip og rigger reiser seg	362
	Framnæs i fritt fall	365
	Pingvinen som ville ut i verden	367
	Intelligensindustri og tunge tradisjoner	371
	Fra småbutikker til supermarkeder	376
<u>191</u>	I periferien	379
	<u>En by med særpreg?</u>	<u>385</u>
	Fra sjø til service	385
	Privat velstand	388
	Offentlig fattigdom?	390
	Sosialpolitikk under omstendighetens tvang	392
	Kulturell stimulans	394
	Miljøver sting og miljøkommune	397
	En ivrig plankommune	399
	Fedre og folkevalgte	401
	«et rikt religiøst liv»	404
<u>237</u>	Sportens verden: nedrykk og triumfer	407
	Tilhørighet og patriotisme	410
	<u>Epilog</u>	<u>413</u>
<u>273</u>	<u>Ordførere i Sandefjord og Sandar 1930 - 1997</u>	<u>417</u>
	<u>Noter</u>	<u>419</u>
	<u>Litteratur</u>	<u>434</u>
<u>315</u>	<u>Kilder</u>	<u>438</u>
	<u>Register</u>	<u>441</u>
	<u>Kart</u>	<u>462</u>

ie ikke
messige og
e tyske sol-
etall av ste-

k tyskere.
som andre,
kunne også
ke og
var vel
seg og

opp - sær-
ldte stads-
med
registrert 29
n halter. De
knningen lar
ner. Det
og var i

1944 steget til tju.³

Organisert samrøre mellom innfødte og okkupanter fant blant annet sted gjennom såkalte tysk-norske kameratskapsaftener, der tysk militærmusikk møtte norske folkedanser, og der taler og kampsanger vekslet med klassisk musikk - og så var det dans etterpå. Det mest påfallende ved slike tilstelninger var likevel isolasjonen - til kontakt med et snevert og spesielt miljø. Tre ganger "Heil" for den tyske fører ble utvekslet mot "Heil og Sæl for N.S. Fører Vidkun Quisling og Norge".⁴

Medløperne

"Vi i Nasjonal Samling vet," sa den lokale kretsføreren til sine tyske verter under kameratskapsaftenen i mars 1941, "at ingen makt på jorden er istand til å stanse det nasjonalsosialistiske Tysklands veldige seierstog" og "den nyordning av Europa som allerede er påbegynt".

Oberführer Voss kvitterte: "N.S. står oppe i kampen idag, en kamp om nasjonens samling, ja sogar en kamp om folkets sjel."

Som tyskernes håndgangne hjelpere kom også NS til å sette sitt

Av de tre avisene i Sandefjord kom "Vestfold Fremtid" (Arbeiderpartiet) omgående i okkupasjonsmaktens søkelys. Redaktør Sverre Hjertholm ble arrestert allerede 4. juni 1940 og avisen fikk fire ukers trykkeforbud. Senere ble avisen stanset og kom først ut igjen 22. mai 1945. "Som følge av papirrasjoneringen" bestemte Kultur- og Folkeopplysningsdepartementet ved pressedirektoratet at Sandefjords Blad (Høyre) og Vestfold (Venstre) fra 1. september 1940 skulle slås sammen til en avis med navnet Sandefjords Presse. Etter krigen, 9. mai 1945, ble det besluttet at Sandefjords Presse skulle være fellesavis for alle de tre partiene. Siste nummer utkom pinsaften 19. mai 1945.

SANDEFJORDS PRESSE

Publisert for

Sandefjords Blad - Vestfold

Onsdag 12. mai 1943. Nr. 105. 2. årgang.

Heltemodig motstand i Tunis til det siste.

Tross store savn og ukelange kamper.

Det tyske kommandoen: Ved Kasseridjen angrep fienden ikke bare på røde sider med sikker styrke. Angrepet på kusten til dels allerede i betydelig stilling.

Under de tidligere forsvarkamper var kasseridjen 29. april - 10. mai ble det av tyske tropper pålagt, tatt som bytte eller skutt med utrykkelig 159 panservogner.

I Bortantant ble et lasteskip på 3000 tonn sikret ved bombetrafikk.

Sagnet for Tunis ble fienden frambrakte friske infanteri- og panserdivisjoner til angrep mot de tyske og italienske troppers stillinger. Tross i de største sagn og ukelange, uavbrutt kampinnsett gjorde

de heltemodige hjempende soldater fra alle åpen, også igår den krigstidste motstand mot fiendens uavbrutte stormløp. De harde kamper som koste store tap på begge sider fortvælte med utværsnisset styrke.

På den afrikanske krigsskapsles har den 90. lette Afrika-divisjon under ledelse av Generalmajor Graf Spang och den 15. panserdivisjon under ledelse av Generalmajor Borovitsz utmerket seg særlig. Begge divisjoner har her kjempet frambrakte siden felttoget i Afrika begynte.

En av luftvåpens luftvånsdivisjonens under ledelse av Generalmajor Neuffer tilførselstog enda med sine siste granater 37 frivillige panservogner.

Hva vil skje i Middelhavet?

LUFFKAMPENS TAR TIL

Utviklingen i Nord-Afrika følger naturligvis med den aller største oppmerksomhet i Italia, hvor aktetroppenes tilbaketrekning ikke kommer som noen overraskelse, melder Aften fra Roma. Bayda skriver i Giornale d'Italia bl. s.

«Italias forsvar etter at de allierte har besatt hele Tunis Nedømmes i herverende kompetente kretser meget gunstlig, for såvidt som Italia har mulighet til å konsentrere alle sine forsvarsmidler i heimlandet, og det blir no motstanderne som må gjøre spranget over havet. Situasjonen i Middelhavet vil etter iltværlingen av Tunis-foretagendet bli det ovennævnte for begge parter.

Aksens forsvarsmidler vil no konsentrert kumpe tre i aksjon på heimlandets jord. Man vil også ha mulighet til å kunne gjennomføre angrepsplaner i større omfang. Den italienske forsvarsmakt og folket er mer enn høytinnsett beredt og klar til kampen. De italienske kretser no motstanderne som vil bli beredt til barbariske krigs-

Berlin (FT). Takket være sitt overlegne ammunisjon og sitt store forråd av materiell kan de allierte bokstavelig talt spenne på av tropper og våpen for å nedkjemp aktetroppene på Kapp Bon og dets forsvær og det foregår en uavbrutt artillerikamp og en stadig og sterk luftaktivitet fra de alliertes side.

Luftvirksohbeten innskrænket seg ofers ikke til Kapp Bon-sektoren, men er utvidet til også å gjelde selve Middelhavsområdet og syene. Allierte fly har foretatt gjentatte angrep såvel mot Sicilia og Sardinia som den italienske moderland. Natt til mandag opplyses det at Palermo ble angrepet av et meget stort antall bombefly, som ble møtt med et intenst flak-forsvar og av tallrike tyske og italienske jagermaskiner.

Fra Paris melder Aften, den mæktige besetningsarbeider også langs den franske Middelhavskysten. Man er forberedt på en alminnelig evakueringstiltak, heter det.

Det nye gjennombrudd på Bon-halvøya er meget dypt

Aksens hovedfront døtt i to.

Berlin. (NTB) Til tross for meget påkommende angrep og andre like viktige forsvarshandlinger, forsvaret den nye krigsaksjonen på Afrika-kontinentet og italienske kretser det beste ut av den yttre fronten av Afrika-kontinentet. I Berlin kjemper fienden ikke lenger på et stort område av Bon-halvøya som det nye gjennombruddet på Bon-halvøya er meget dypt.

En utvikling av styrkeforholdet er utværsnisset selv om tilfældighedsvis hadde vært normalt. Når det gjelder den utvikling som skjedde utværsnisset på situasjonen som helhet, mener de tysk militærteoretikere at den vil bli mindre enn de allierte har gjort regning med, selv om det i øvrig ikke kan bestemmes at kretser og utvikling som skjedde utværsnisset på Bon-halvøya er meget dypt.

Generalfeldmarschall Rommel vil bli betrodd en ny oppgave.

Okkupasjon og nyordning

preg på landet og lokalsamfunnet. Og kampen om makten og "folkets sjel" fant sted også i Sandefjord og omegn.

For de fleste måtte det lyde som ironi da rikskommisar Josef Terboven 25. september 1940 proklamerte at det norske folks vei til frihet og selvstendighet gikk over Nasjonal Samling. Hva slags frihet ville tysk okkupasjon og en endelig tysk seier gi rom for? Realiteten var at Terboven på tyskernes vegne erklærte rent bård: Vekk med kongehuset, den lovlige valgte regjeringen, partiene og det politiske demokratiet. Inn med Nasjonal Samling som eneste tillatte politiske parti, ny regjering dominert av NS-folk - og fra februar 1942 ren NS-regjering med Vidkun Quisling som regjeringssjef. Samfunnsmaskineriet skulle reguleres og kontrolleres i samsvar med den tyske nasjonalsosialismens og Nasjonal Samlings ideer. Det gjaldt politi og rettsvesen, propaganda og presse, arbeidsliv og idrett. Seinere kom framstøt mot skole og kirke.

"Vi i N.S. har vært en liten, foraktet flokk, men idag har vi tatt på oss en tung oppgave: å redde vårt folks frihet og selvstendighet," het det på et møte i Sandefjord i november 1940.⁵ Den lille flokken kunne nå gjøre seg gjeldende i kraft av samarbeidet med okkupantene. Det gjaldt også i lokalsamfunnet. Fra nyttår 1941 ble styret i kommunene nyordnet og demokratiet erstattet med "førerprinsippet": Ordføreren skulle utpekes ovenfra, det vil si av innenriksdepartementet. Og han skulle styre "under fullt personlig ansvar", som det het, uten innblanding fra formannskap eller kommunestyre. Med seg fikk han et rådgivende utvalg, byting eller herredsting. Også det ble utpekt - av ordføreren sammen med fylkesmannen og fylkesføreren for Nasjonal Samling. Kommunale funksjonærer kunne innsettes og avsettes på politisk grunnlag.

Maktøvertakelsen var total, men i stor grad formell. Det var ikke uproblematisk for den "lille, foraktede flokk" å fylle maktposisjonene. At mange av de rådgivende formennene var motstandere av nyordningen, var kanskje ikke så farlig. Her ble det lagt vekt på å få med ulike nærings- og samfunnsinteresser - i tråd med korporativ tankegang. I bytinget for Sandefjord i 1941 var det talsmenn for hvalfangst og skipsfart, for industri og håndverk, for handel og omsetning og for husmødrene, idretts- og ungdomsbevegelsen, skolene, helsevesenet og de kommunale tjenestemenn. Og det ble lagt vekt på å få med representanter både for arbeidsgiverne og de ansatte. Ingen kunne unnså seg. Noen fikk visst en ubehagelig overraskelse da de fant sitt eget navn blant formennene.

Verre var det at selve ordførerne representerte "den gamle tid". Det hadde simpelthen ikke vært mulig å finne habile folk fra Nasjonal Samling, sa fylkesføreren. I Sandar fortsatte Haldor Virik, og seinere rykket varaordfører Kristian Laug opp. I Sandefjord ble det riktignok ny ordfører. Men gårdbruker Niels Tholfsen, som ble utpekt, var ingen til-

henger av Nasjonal Samling. Og det ble utvalgt.

Med et nytt kommunalt politisk utvalg i Sandefjord ble utpekt av fylkesføreren i Sandefjord småbruker og for partiet i by i betrodde stil Sandefjords P. Vestfold og Sa-tør.

Samtidig ble fylkesføreren sine fylkeskor Arbeidstjenestefunnstjeneste, kom til makte unge menn, og Unghirdmarir Granholmen" Året etter begynte kene i Jernbar for å utdanne

I gate Nasjonal Samling Det var symbol bruk samtidig par anledning under det ber - Adolf Hitler og Oslo-hirde

"Ved til middelskol ettersom. Ifølge beholde hadde "inn i hirdregandamarsj og sen av 'Ja, vi e Middelskolen øinene på der

henger av Nasjonal Samling. Han ba seg også fritatt, uten at det hjalp. Og det ble umulig for NS å få kontroll med kommunens mange råd og utvalg.

Med tida ble imidlertid Nasjonal Samlings kontroll med kommunal politikk og kommunal forvaltning sterkere. Høsten 1941 ble Sandefjords rådmann Finn Sandberg beordret til innenriksdepartementet. Erstatteren, Fridtjof Holtedahl, kom fra Oslo, var NS-medlem, og ble utpekt av partiet til å ta over. Kort etter ble han også utpekt til ordfører i Sandefjord. Sandar fikk sin NS-ordfører i november 1941 med småbruker og løytnant Ole Kristian Holtan. Han var samtidig lagfører for partiet i bygda. Mer eller mindre ivrige partimedlemmer ble satt inn i betrodde stillinger, i administrasjonen og i råd og utvalg. Dessuten fikk Sandefjords Presse, som stedets lokalavis het etter sammenslåingen av Vestfold og Sandefjords Blad, fra 1944 NS-mannen Olaf Bøe som redaktør.

Samtidig ble Sandefjord preget av annen NS-aktivitet. Den første fylkesføreren, Iver Leuch Elieson, var selv fra Sandefjord, og hadde sine fylkeskontorer i Jernbanealleen. På Sandefjord Bad holdt Arbeidstjenesten til fra 1942. Den var i utgangspunktet en frivillig samfunnstjeneste, som ble innført sommeren 1940 før Nasjonal Samling kom til makten. Men Arbeidstjenesten ble med tida til pliktarbeid for unge menn, og ble mer og mer NS-dominert. På Granholmen hadde Unghirdmarinen fra 1943 sommerkurs i sjømannskap. "Guttene på Granholmen" skulle i løpet av fem somrer være utdannet til sjøfolk. Året etter begynte for øvrig tyskerne med et lignende tiltak i en av brakene i Jernbanealleen. Det var Transportflotte Speer som begynte skole for å utdanne norske sjøoffiserer til arbeid på tyske skip.

I gatene marsjerte hirden og sang kampsanger. Det var viktig for Nasjonal Samling å vise styrke og okkupere det synlige sosiale rommet. Det var symbol på makt og seier, som nok kunne stive opp til innvortes bruk samtidig som det skulle samle oppslutning om bevegelsen. Ved et par anledninger ble det gått demonstrativt og hardhendt fram, som under det berømmelige "torvslaget" i Sandefjord. Det var 20. april 1941 - Adolf Hitlers fødselsdag. Fylkesføreren holdt propagandatale på torget, og Oslo-hirden var med.

"Ved denne anledning ble en rekke mennesker arrestert og ført til middelskolen, hvor hirden opptrådte særdeles brutalt," het det i ettertid. Ifølge kretspropagandalederen hadde de demonstrert ved å beholde hattene på da hirdmennene sang "Ja, vi elsker". De ble da brakt "inn i hirdrekkene hvor de fikk anledning til å delta i den videre propagandamarsj og defilering", og "fikk anledning til å trene litt i avsyngelsen av 'Ja, vi elsker' barhodet under endel rundmarsjer inne på Middelskolens gårdsplass, en straff som forhåpentlig vil bidra til å åpne øinene på dem." Et av Nasjonal Samlings mer framtrepende medlemmer

i Sandefjord ble forferdet da han fikk se alle hattene som lå igj en på torget. I skolens gymnastikksal ble han vitne til at en hirdmann slo til en av de arresterte så han blødde fra munnen.⁶

Den 20. juli 1941 endte med bråk og uro, pipekonsert, steinkasting mot hirdmennene, ruteknusing og slåssing. Det hadde begynt med aksjoner fra rikshirden i Sandefjord og unghirden fra Oslo, som da lå i sommerleir på Solløkkka. Først tvang hirden folk inn på Stensholdts konditori for å høre et foredrag av kretspropagandalederen. Så bar det opp i Preståsen, der folk satt ute ved småbord og på danseplassen. Da bråket begynte, ble kafeen stengt. Men hirden knuste vinduer og brøt opp døra, og folk ble truet inn for å høre propagandaforedrag. Etterpå ble de drevet ned Preståsbakken "etter beste Gestapomønster", som det er sagt. Men slike episoder ble ikke noe vanlig trekk i bildet. Her som ellers fant Nasjonal Samling ut at det lønte seg dårlig med slåssing i gatene.

Enkelte NS-medlemmer tok i bruk mer lyssky metoder for å fremme "den nye tid" og ramme politiske motstandere. Noen fikk avskjed fra kommunale stillinger. Det ble sendt rapporter om folk en ønsket å bli kvitt - det kunne være politifolk, lærere og andre. Blant annet het det i et brev til kretsføreren i Sør-Vestfold at skolebestyrer Asphaug ved Skiringssal ungdomsskole burde avsettes - "Asphaug bør heller ikke fortsatt få bo i distriktet, da jeg mistenker ham for å drive politisk virksomhet også utenfor skolen".⁷ Prestene ble utspionert. Det ble laget lister over politiske motstandere, blant annet over de "verste" lærerne.

Det ble også utarbeidet såkalte "jøssinglister" over de antatt farligste motstanderne av tyskerne og Nasjonal Samling. "Sonne, Mond und Sternen" sto det i kode, det vil si henholdsvis farlige motstandere som kunne tenkes å utføre attentater, alminnelige motstandere og passive intellektuelle. Hensikten var å ha lister over passende gisler i påkommende tilfeller. Heldigvis ble det aldri bruk for slike lister her.

Det lar seg ikke skjule at det også i Sandefjord og Sandar var tilfeller av rapportering og angiveri av motstandsvirksomhet. Hirden i Sandefjord skal ha hatt et "hemmelig etterretningsvesen". Enkelte NS-medlemmer sto i regelmessig forbindelse med det tyske sikkerhetspolitiet. Andre kom til å virke i tysk tjeneste utenfor lokalsamfunnet - i frivillig krigstjeneste på østfronten under tysk eller norsk kommando, eller i etterretningsorganisasjonen Abwehr.

Men dette gjaldt naturligvis et fåtall av Nasjonal Samlings medlemmer. De fleste var snarere passive og folk en kunne prate politikk med uten å frykte. Hvordan var så rekrutteringen til NS i Sandefjord og Sandar?

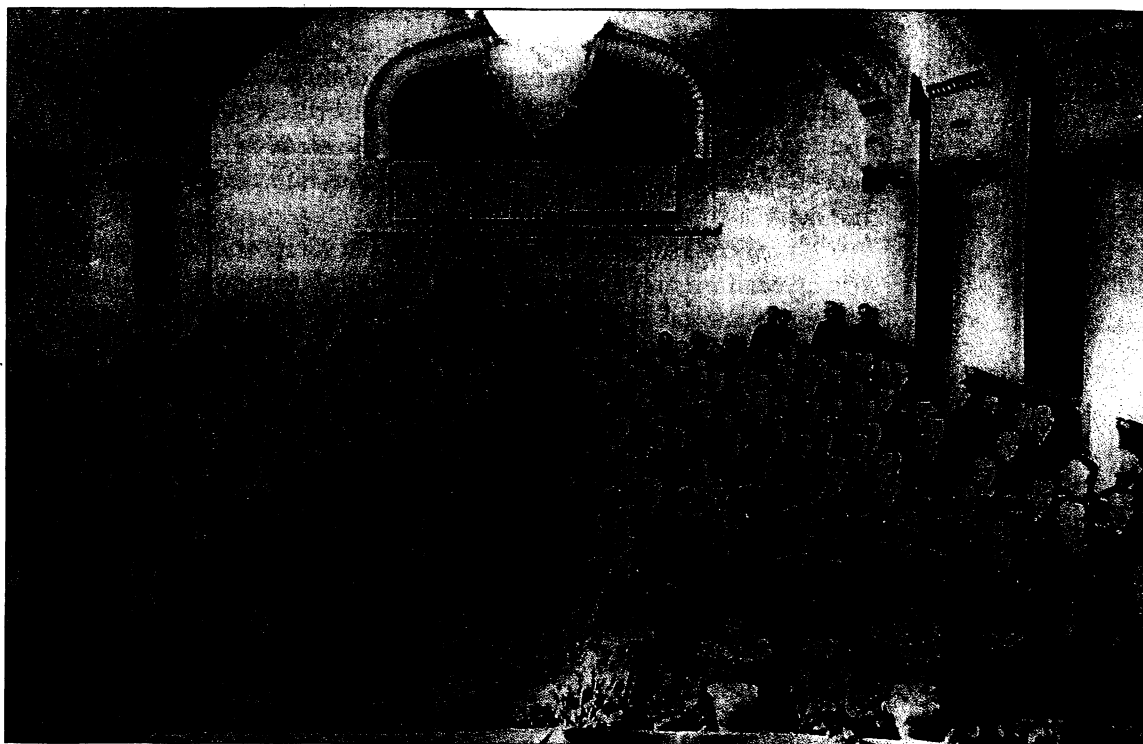
Rekrutteringen til Nasjonal Samling

Da krigen kom, var han mitraljøseskytter på torpedobåten "Gribb". Han meldte seg frivillig til englandstur, i hvert fall sa han det selv etter krigen. Men båten ble gjennomhullet av et tysk fly, og måtte oppgis. Et halvt års tid seinere var han medlem av Nasjonal Samling. Hadde han kommet til England, hadde han kanskje returnert til Sandar som en av heltene i 1945. I stedet sto han tiltalt for landssvik.⁸

Slik kunne tilfeldigheter avgjøre den enkeltes valg og skjebne. Ikke bare personlighet og karakter, men også situasjonen og de samfunnsmessige rammer styrte de skjebnetunge valgene i krigsårene - valg som for resten av livet kom til å stemple folk som gode nordmenn eller svikere.

Nasjonal Samlings program og ideologi lokket neppe særlig mange. Før krigen var tilslutningen her i distriktet nærmest minimal. Ved valgene i 1936 oppnådde partiet 33 stemmer i Sandar og 31 i Sandefjord. Sommeren 1940 lå arbeidet i NS i Sandefjord helt nede. Det var først etter nyordningen fra september 1940 at partiarbeidet ble tatt opp igjen, og partiet fikk et visst tilsig av medlemmer. I 1942 hadde Nasjonal Samling "et par hundre medlemmer" i Sandefjord og Sandar,

Tyskere og nazister hadde større samlinger under krigen i festsalen på Hotel Atlantic, her under slagordet: "Med hirden til kamp og seir."

sa seinere lagføreren for Sandefjord. Etter krigen var det i Sand ar 113 personer som fikk sin stemmerett suspendert for å ha vært med i NS.

Den forhenværende mitraljøseskytteren meldte seg inn i NS fordi han, etter eget utsagn, mente det var "eneste måten å få landet fritt på". - "Han regnet med tysk seier." Det var utvilsomt en del som hadde idealistiske grunner for å bli med og en ekte bekymring for landets framtid: Hvordan skulle det gå med Norge når Tyskland hadde seiret? Var det ikke best å samarbeide og sikre seg en best mulig stilling i det nye Europa? Andre, men kanskje ikke så mange, la vekt på trusselen fra Russland og bolsjevismen.

Men egen vinning var også en del av bildet - det ene utelukket jo heller ikke det andre. Enkelte meldte seg inn "for å få seg en stilling", som en sandefjordsmann sa under rettsoppgjøret. Han hadde selv fått en stilling i Arbeidstjenesten. Andre kunne få kommunale stillinger som det lokale NS disponerte over. Slik ble det også med veteranen fra torpedobåten "Gribb". Noen kom seg inn i tyskerarbeid. Påfallende mange av dem som etter krigen ble stilt til ansvar, var uten fast arbeid da krigen kom.

Enkelte gjorde karriere med bakgrunn i sitt NS-medlemskap. Politimesteren ble i 1942 forfremmet til sorenskriver i Skien. Kretspropagandalederen ble kontorsjef i riksledelsen for NS. Og helt på toppen: fylkesfører Elieson ble i 1942 fylkesmann i Vest-Agder.

Hevn eller revansj kunne vel spille med for dem som følte seg tilsidesatt eller forurettet. Kanskje var det noe av bakgrunnen for Lars Andersen, Sandefjords mest kjente NS-medlem som imidlertid aldri var særlig aktiv i partiet. Lars Andersen hadde vært alle gutters helt i Sandefjord-distriktet, den fremste av alle hvalskyttene. Da han ble uenig med Anders Jahre om lønnsvilkårene, var han blitt tvunget ut av den norske hvalfangsten⁹

Andre ble drevet inn etter hvert som samfunnet ble delt i to leirer. En sandarmann meldte seg inn i NS i 1941 "etter å ha tatt absolutt standpunkt for at idrettslaget, som han stod som formann i, skulde fortsette under nyordningen". Ifølge ham selv gjorde det "at han ble betraktet som nazist og derfor frosset ut. Han meldte seg senere inn."

En kvinne forklarte under rettsoppgjøret at

"hun traff en tysker ved tennisbanen på Hjertnes og ble glad i ham. Hun var sammen med ham og dette var årsaken til at hennes tidligere venner trakk seg vekk fra henne. Dette i tillegg til påvirkning ... var årsak til at hun meldte seg inn".

På mange måter ble NS et oppholdssted for outsiders. Det kunne være folk som av forskjellige grunner var kommet på kant med samfunnet.

Sandar 113
 med i NS.
 g inn i NS for-
 landet fritt
 el som hadde
 r landets
 adde seiret?
 stilling i det
 å trusselen fra

ne utelukket
 eg en stilling",
 dde selv fått
 stillinger som
 anen fra tor-
 allende mange
 rbeid da kri-

medlemskap.
 en.
 NS. Og helt på
 Agder.
 som følte seg
 nen for Lars
 lertid aldri var
 rs helt i
 han ble uenig
 et ut av den

ble delt i to lei-
 a tatt absolutt
 i i, skulde fort-
 nan ble betrak-
 inn."

es og
 dette
 seg
 var

et kunne være
 d samfunnet.

Men først og fremst var det folk som ble stående utenfor et sterkt, motstandsdyktig miljø, i arbeids- eller dagliglivet. Samtidig ble rekkene sluttet på den måten at familiemedlemmer ble trukket inn i partiet. Trolig betydde miljøet mer enn personlighetene da skillelinjene under okkupasjonen ble trukket opp.

Nasjonal Samling i Sandefjord og omegn forble tilholdssted for en liten minoritet, til tross for maktposisjonene partiet fikk i gave. Ingen av spissene i førkrigssamfunnet gikk over. Ingen redere eller andre toppfolk i næringslivet, ingen av fagbevegelsens lederskikkelser, ingen kjente politikere - og ingen lærere. For å få besatt viktige stillinger med NS-folk måtte det innflyttere til - som de nye rådmennene i Sandefjord og Sandar, ny redaktør i Sandefjords Presse og ny kinosjef. I hele fylket sto NS forholdsvis svakt. Både før og under okkupasjonen lå tilslutning- en under landsgjennomsnittet.

Hvorfor var Vestfold inklusive Sandefjord og Sandar så forholdsvis immune mot Nasjonal Samlings påvirkning? Ligger nøkkelen i "skipsfartens sterke stilling i fylket", som det er sagt? I tilknytningen til England og USA og i minnene om tyskernes hensynsløse ubåtkrig under den første verdenskrigen?¹⁰ Samtidig førte skipsfart og hvalfangst en stor del av distriktets menn utenfor tyskernes og Nasjonal Samlings innflytelse. De ble allierte krigsseilere og norske helter enten de ville eller ikke. Og rederne ble knyttet til Norges sak i og med at flåten ble rekvirert og drevet av staten så lenge krigen varte.

Nasjonal Samlings posisjon utover i landet var avhengig av sterke lokale lederskikkelser. Slike fantes ikke i Sandefjord og omegn. Men en kan jo spekulere: Hva ville skjedd dersom en Anders Jahre eller en Lars Christensen i 1930-årene hadde gått inn for Nasjonal Samling?

Hirdens håndlangere eller befolkningens beskyttere?

Sandefjord politikammer 20. april 1941. Vakthavende konstabel noterer pliktskyldigst klokkeslettet halv tre da en mann blir innbrakt fra Torvet - "etter ordre fra N.S. for å ha fornærmet N.S. og for ikke å ha tatt av seg hatten da de sang 'Ja vi elsker'". Han skal sitte på politikammeret "til annen ordre innløper fra N.S."¹¹

Seinere blir flere demonstranter tatt inn "etter ordre fra N.S.", mens hirden får herje fritt med sine motstandere. I BBCs norske sending samme kveld blir det kalt den svarteste dag i sandefjordspolitiets historie.

Etter 9. april 1940 kom politiet i klemme. Det ble stadig pålagt å utføre oppdrag for okkupanten. Verre var det kanskje at også NS ville spille mester og trekke politiet med i nyordningen av samfunnet. Politiet ble satt under sterkt press både sentralt og lokalt, og det ble tru-

et med tap av jobb og med at tysk politi kunne overta. Dermed kunne det gå slik, som under hirdoppmarsjen i Sandefjord, at det lokale politiet degenererte til håndlangere for NS.

Politiet hadde spillerom for både medløperi og motstand. Politimester Kjartan Bruun-Hanssen i Sandefjord ble en lojal medspiller for Nasjonal Samling, og meldte seg snart inn i partiet. Han "etterkom alle ordre fra NS og tyskerne til punkt og prikke", var den attest han seinere fikk av sine kolleger ved kammeret. Og i tråd med ordre ovenfra ga han karene beskjed om å "se mellom fingrene med hunden".

Men dette var ikke den eneste mulige måten å opptre på. Politifullmektig Leif Samuelsen, som ble konstituert politimester da Bruun-Hanssen i 1942 dro fra byen, måtte nok gjøre gode miner til slett spill. Men samtidig gjorde han "alt for å hjelpe gode nordmenn selv om han derved personlig utsatte sig for de alvorligste følger", som det ble skrevet etter krigen. Og han fikk "stor betydning for utviklingen av det illegale arbeidet som ble utført i distriktet", framholdt Sandefjords Blad. Leif Samuelsen var blant de politimestere som fikk fortsette i stillingen etter krigen.

Enkelte politifolk gikk inn i Nasjonal Samling. Andre holdt seg utenfor, til tross for trusler og press. Det gjaldt også flere av dem som kom til under krigen. Det var i hvert tilstrekkelig motstand ved sandefjordspolitiet til at det ble beskyldt for å være "helt i jøssingenes sold". Om overbetjent Kristoffer Steinsholt het det i et lokalt NS-skriv fra 1943 at han var "edderkopp som sitter og dirigerer farten, men han er altfor smart for at det kan skaffes noen beviser mot ham". En annen "opfører seg som en premiejøssing". I alt burde seks mann, medregnet politimesteren, fjernes - "av hensyn til sikkerheten innen politiet". Også lensmann Sandkleven i Sandar ble rapportert som NS-fiendtlig.

I politiets rekker ble det også drevet illegalt arbeid. Konstabel Øyvind Ask måtte bøte med livet. Det samme gjorde lensmannsbetjent Thorbjørn Vaale. Konstablene Asbjørn Østbye og Dagfinn Knoph fikk langvarige fengelsopphold, mens Otto Sørli kom seg over til Sverige. I den landsomfattende utrenskningen i politiet i 1943 ble to mann fra Sandefjord tatt: overbetjent Steinsholt og overkonstabel Oscar B. Nilsen. Den første slapp med et kortvarig opphold på Grini på grunn av sin høye alder. Nilsen satt først på Grini, så i tysk konsentrasjonsleir inntil frigjøringen.

Blant politiets påtvungne oppdrag var kanskje medvirkningen under aksjonen mot jødene høsten 1943 det mest ubehagelige. Politiet i Sandefjord fikk blant annet ordre om å være på utkikk etter jøder som oppholdt seg i distriktet. Men politifolk fikk samtidig muligheter til å forutse faren for den jødiske familien på stedet, kjøpmann Abel Lahn med kone og barn. Lahn ble varslet om den forestående aksjonen mot jødene. Som så mange andre i samme situasjon kunne han ikke fatte

hvilken grusom skjebne som ventet.

"Vi lever jo i Norge, ikke i Tyskland', er Lahns reaksjon. Hans tro på Norge som rettsstat kommer til å koste ham og hans to eldste sønner, Herman og Oscar, livet. De blir arrestert den følgende dag, unnlater å ta imot politiets tilbud om å få dem sendt til Sverige, og havner som så mange andre i gasskammerene."¹²

Cecilie Lahn og de to minste barna kom seg over til Sverige og reddet livet.

Under krigen ble politiet mer enn de fleste stående "mellom barken og veden", som det er sagt. Det var umulig å bli værende i jobben uten å utføre tjenester for tyskerne; samtidig var det altså mulig å bistå befolkningen. Men også ellers var det vanskelig å tjene sitt brød og gjøre samfunnsnyttig arbeid uten at det kom okkupasjonsmakten til gode.

Hjulene i gang

Stormaktskrigen og besettelsen av Norge har spesielt rammet vår by, som mer enn noen annen er avhengig av fangst- og handelsflåten, sa rådmann Finn Sandberg sommeren 1940.¹³

Hvordan skulle Sandefjord og Sandar overleve når den økonomiske hovedpulsåren var kuttet av? Hvalfangere og sjøfolk hadde nok beskjefligelse, der de seilte i farlig farvann uten å kunne komme hjem. Men inntektene av fangst og frakt fløt ikke lenger inn til byen og distriktet. Lokale handelsmenn og håndverkere nøt ikke godt av fangstflåtenes bestillinger. Skipsverftet, distriktets største arbeidsplass, hadde mistet sin faste kunde i hvalfangerflåten. Annen industri slet med å få tak i materialer og råvarer.

Men frykten var overdrevet. Da krigen kom, var det registrert om lag 350 arbeidsledige i Sandefjord og Sandar. I juli var dette steget til vel 800. Året etter så det minst like ille ut, med 850 ledige i mai. Men etter noen års okkupasjon forsvant arbeidsledigheten helt. Hjulene kom i gang, og det største drivhjulet var selve okkupasjonsmakten.

Tyskerne skulle ha bygninger og anlegg, fra brakker til fort og festningsverk. Selv om det kom bedrifter og folk utenfra, ga det også arbeid til lokale entreprenører og bygningsarbeidere. Et nytt brakkebyggingssfirma i Sandefjord hadde i 1941 43 ansatte. Det var likevel småtteri mot firmaet som i 1941 sto for fjellsprenging og anlegg i Folehavna for Wehrmachts regning. Det hadde da over to hundre ansatte.

Det var flere slike selskaper. Noen kom til under okkupasjonen.

Okkupasjon og nyordning

Andre vokste seg store, som det entreprenørfirmaet som ble registrert i 1937 med ti arbeidere, og i 1943 hadde over hundre. Det arbeidet direkte under den tyske organisasjonen Todt, og var med på en rekke store bunkersanlegg og andre bygningsarbeider, slik som oppbygging av prøvehall for Daimler Benz flyfabrikk på konsul Christensens eiendom. Helt ute i Rygge i Østfold var dette firmaet i virksomhet for tyskerne. I løpet av krigen skal det ha hatt arbeider for til sammen to og en halv million kroner.

Steinindustrien fikk på sin side kontrakt på leveranser til Tyskland. I 1943 ble det registrert 15 ansatte i Larvikit steinbrudd på Haneholmen og 77 ansatte i Sandar for firmaet Norsk Stenindustri.

Samtidig var det fullt opp å gjøre på Framnæs mek. Værksted. Arbeidsstyrken var omtrent som i årene før krigen, med et årlig gjennomsnitt på 800-900 mann. De kunne ikke unngå å arbeide for tyskerne, som helt la beslag på verkstedets kapasitet. Først og fremst ble verkstedet brukt til reparasjoner og vedlikehold. Men det ble også levert åtte vaktskip av hvalbåttypen og dessuten en slepedamper.

Men også den industrien som sto utenfor tyskerens direkte kontroll, holdt virksomheten oppe. Noen bedrifter gikk nok noe tilbake, som Sandefjord Skofabrikk. Den hadde likevel så mange som sytti i arbeid i 1943. Andre gikk snarere framover, i hvert fall når det gjaldt arbeidskraft. Sandar Fabrikker, som produserte for margarinindustrien, hadde 95 ansatte i 1943 mot 75 rett før krigen. Samlet beskjefte de større industribedriftene utenom Framnæs vel så mange som før krigen - samlet om lag tre hundre. Bare mindre bedrifter med noen få ansatte, som margarinfabrikken, gikk nedent.

Modernæringen, jordbruket, fikk økt betydning. Ikke bare gjorde krigen det nødvendig med økt selvforsyning av jordbruksvarer. Også de ubudne gjestene skulle forsynes. Gårdbrukernes status og stilling ble hevet. Gjeldskrisa ble et fjernt, ubehagelig minne. Men det var også skranker for produksjonen. Det ble mangel på arbeidskraft, selv om det ble tvangsutskrevet folk til jordbruksarbeid. Traktorer sto stille på grunn av bensinmangel, og tyskerne beslagla gårdshester. Det var lite kunstgjødsel å få, og jorda ble utpint.

Mens nytt land ble lagt under ploegen, ikke minst som følge av påbud om utvidelse av det dyrkede arealet, gikk melkeproduksjonen tilbake. Førmangel og dårlige erstatninger som cellulose og sildemel førte til mer sykdom og til mindre melkemengde. Det var normalt mot slutten av krigen at ei god melkeku ga 25 prosent mindre enn den hadde gjort før tyskerne kom.

Hjulene ble holdt i gang, i en grad som altså gjorde gjeldskrise og arbeidsløshet til spøkelser fra fortida. Det var nødvendig for å berge liv og levestandard, men innebar samtidig hjelp til fienden som hadde tatt landet med våpenmakt. Egentlig var det umulig å trekke skarpe

skiller her, for herrefolkets felles interesse og problemer.

Men omegn hadde det på Framnæs ikke mer enn strømmet hvalnæringsarbeid. fangere som hadde noen jobber, dreve betalte skogsarbeid.

Okkupasjonen tyske lokkete en situasjon

Surrogatø

Høsten 1941 "Fram" fra Sk

skiller her, for knapt noe arbeid var betydningsløst sett med det nye herrefolkets øyne. Og dypest sett hadde både okkupant og okkupert en felles interesse i å opprettholde samfunnslivet uten for mange ryster og problemer.

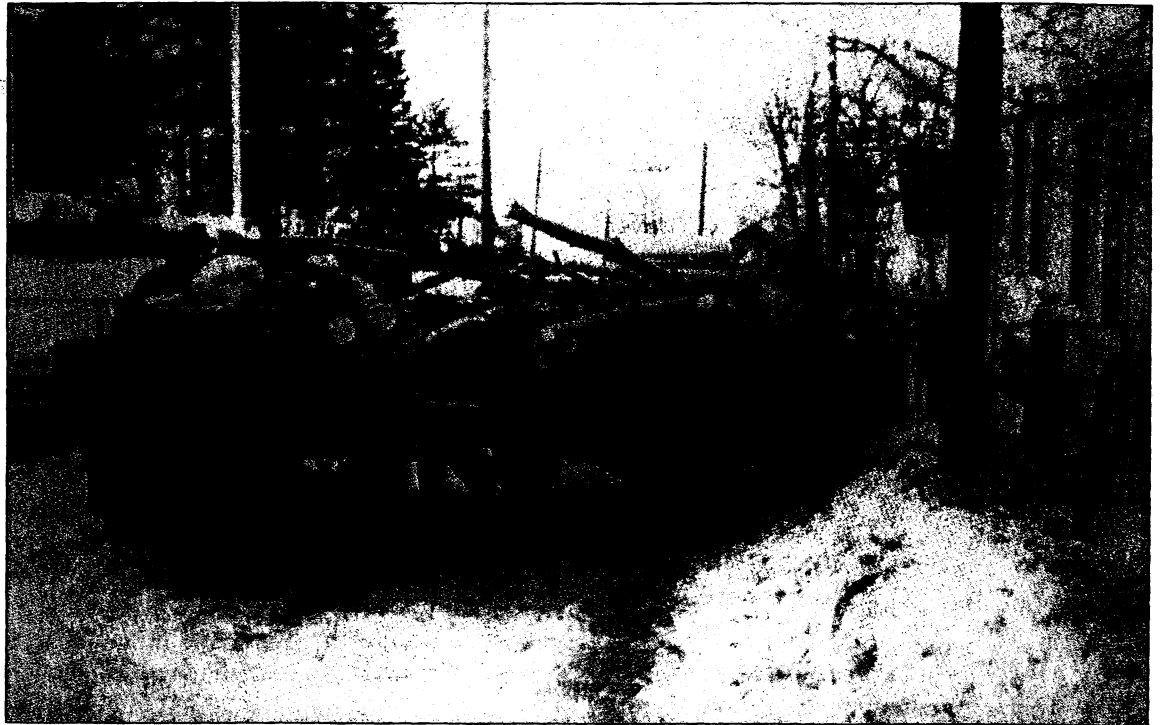
Men mye av den landbaserte virksomheten i Sandefjord og omegn hadde også klar militær betydning for tyskerne. Det gjaldt arbeidet på Framnæs, der det imidlertid ble drevet stille sabotasje: en gjorde ikke mer enn strengt tatt nødvendig for å unngå represalier. Samtidig strømmet hundrevis av arbeidsvillige til godt betalt anleggs- og befestningsarbeid. Noen var ledige bygningsarbeidere, andre sjøfolk og hvalfangere som ikke kom ut, eller det var folk som av andre grunner ikke hadde noen jobb å gå til. Men det fantes også dem som forlot sitt gamle arbeid, drevet av ønsket om bedre kår. Ikke minst var det mange dårlig betalte skogs- og jordbruksarbeidere som begynte på anleggene.

Okkupasjonstida hadde sin egen økonomi, med tysk diktat og tyske lokketoner bakom. Men næringslivet måtte samtidig streve med en situasjon der materialer og råvarer ble stadig knappere.

Surrogatøkonomi

Høsten 1941 kunne nysgjerrige se og høre den vesle motorskøyta "Fram" fra Skien tøffe rundt på Sandefjords havn. Her foregikk utprø-

Trafikkulykker var ikke til å unngå, selv med den reduserte hastigheten som generatordrift ga.

ving av Corneliusens nye generator for båter. Denne "CMV Universal"-generatoren kunne monteres både på personbiler, lastebiler - og altså båter. Den gikk både på trekull- og vedbrensel. Knott kaltes de små, tørre trebitene som ble brukt i generatorer.

Krigstida gjorde det nødvendig med nye løsninger.

Corneliusens mek. verksted hadde tidligere hatt hvalfangerne som hovedkunde. Nå innrettet verkstedet seg mot et nytt, ekspanderende marked. Det ble stadig vanskeligere å få tak i og få lov til å bruke bensin. I stedet måtte en ta i bruk disse generatorene, en slags ovner der knott eller trekull dannet brennbar gass. Corneliusen begynte med gassgeneratorer for biler allerede i 1940. Den nye typen, "Universal", hadde store muligheter ifølge Sandefjords Blad, ved at den gikk like bra på flere slags kjøretøy og med forskjellig slags brensel.¹⁴

En slik tilpasning måtte til for å holde industrien gående. Andre bedrifter holdt seg til sine gamle markeder, men fant fram til nye produkter eller framstillingsmåter. Da det ble vondt om lær, begynte Sandefjord Skofabrikk med sin "spareknott" - skotøy med trebunner. Det fikk "ben å gå på", sa disponent Einar Hasle i 1941. Jotun begynte på sin side å fabrikere maling og lakk av erstatningsråstoffer. Velkjent ble Vernol-lakken, som slo godt an i en laktom tid.

Samtidig forsøkte fantasifulle folk å skape bedrifter og arbeidsplasser med nye produkter. Til den første krigsvinteren ble det konstruert en brenselssparer som skulle øke effektiviteten ved fyring i koksovner, og som ifølge Sandefjords Blad "ganske sikkert kommer til å revolusjonere fremtidens ovnsbygging". Det ble visst "meget god avsetning" for en slik brenselssparer.

I 1942 kom Isolyd-fabrikken på Hasle, som skulle framstille isolasjons- og bygningsplater av torvstrø. Det ble såpass virksomhet at bedriften fikk åtte ansatte. Men det gikk nok nedover, for i 1944 var det ikke lenger noen virksomhet her.

Gimle Mineralvannfabrikk fant en nisje med sin saftpressing. Det begynte så smått sommeren 1940, men seinere ble det utvidelser og modernisering. Folk fikk jo ikke mer sukker enn at det rakk til syltetøy, framholdt fabrikkens folk, så her var en mulighet til å ta vare på bær og vitaminer. I pasteurisert tilstand kunne usukret saft holde seg i årevis. Seinere manglet husmødrene også sukker til å sylte med, og det hjalp på bedriftens omsetning.

Krigstidas knapphet skapte også marked for lompebakerier. I 1944 var det fire lompebakerier, som til sammen leverte tre tusen lomper daglig. Her fikk en bruk for poteter som ikke kunne spises på annen måte. Siden lompene ble solgt uten rasjoneringsmerker, ble de for mange et kjærkomment tilskudd til brødrasjonen. En enda større "publikumstreffer" var meieriets grøtstasjon, som i 1945 serverte opp til 1500 posjoner grøt om dagen.

UV Universal"-
ler - og altså
tes de små,

er.
gerne som
panderende
å bruke be-
ns ovner der
gynte med
"Universal",
n gikk like bra

gående. Andre
a til nye pro-
begynte
d trebunner.
otun begynte
offer. Velkjent

er og arbeids-
le det konstru-
ing i koksov-
ner til å revolu-
d avsetning"

le framstille
virksomhet at
i 1944 var det

saftpressing.
et utvidelser og
akk til syltetøy,
vare på bær og
seg i årevis,
og det hjalp

pebakerier. I
re tusen lom-
spises på
erker, ble de
enda større
serverte opp til

Gamle ting måtte utnyttes til siste slutt, og det ble godt med jobber for byens håndverkere. Ikke minst arbeidet skreddere og sydamer på spreng med omsying og reparasjon av tøy. Sykkelreparatørene hadde hendene fulle. Et firma reparerte gummidatostempler. Det var til og med en "dukkeklinikk" som tok imot skadde celluloiddukker. Nye var jo ikke å få kjøpt.

Krigstida ga impulser til nye metoder, produkter og bedrifter. Men i det store og hele ble næringslivet i Sandefjord og Sandar lite forandret. Førkrigstidas industribedrifter forble dominerende. Ett tiltak "av den største betydning for sandefjordsdistriktet" ble skrinlagt. Det var planene om å anlegge Det norske Bomullsspinneri, som skulle gi 300-400 nye arbeidsplasser i Sandefjord. I spissen sto Anders Jahre, og ordførerne både i Sandefjord og Sandar var med. Det var neppe noen tilfældighet at det kom opp slike planer i Sandefjord, bemerket Aftenposten: "Sandefjord har jo i lengere tid ... sett den mulighet i øinene at hvalfangsten vil ta av og at byen og distriktet må søke erstatning i annen virksomhet."

For den kommunale virksomheten ble denne skrekvisjonen til virkelighet: En måtte greie seg uten inntektene fra skipsfarten og hvalfangsten. Hvordan skulle det gå?

På kommunalt lavgir

"Bortsett fra de krigsherjede strøk kan man vel nesten si at Sandefjord er den by i landet som verst har fått føle krigen," sa ordfører Nils Tholfsen i 1941. I det siste førkrigsåret hadde hvalfangere og sjøfolk betalt 10 prosent av kommuneskatten i Sandefjord, mens rederiene hadde stått for om lag 38 prosent. Til sammen hadde hvalfangst og skipsfart løftet nesten halvparten av den kommunale skattebyrden. Bortfallet av skatteinntekter fra disse næringene kostet kommunen 800 000 kroner, hadde rådmannen regnet ut. Det var snaut 30 prosent av budsjettet. Enda var ikke ringvirkningene til industri, håndverk og handel regnet med.

I Sandar talte ordfører Kristian Laug om en "kolossal svikt" i ligningsresultatet. Vel hadde ikke bygda en slik rekke rederier som byen. Men offiserer og mannskap i sjøfart og hvalfangst var for inntektsåret 1939 oppført med over 800 000 kroner i kommuneskatt. Det var 43 prosent av herredets skatteinntekter utenom rederiene. Ja, bortimot 70 prosent av kommunens inntekter kom på en eller annen måte fra hvalfangsten, ble det sagt i 1939.¹⁵

Det var ikke lenger snakk om det rike Sandefjord og Sandar. I skatteligningen for 1941/42, som altså bygde på inntektsåret 1940, lå antatt inntekt per innbygger i Sandefjord for første gang i manns minne under landsgjennomsnittet. Formuen lå fremdeles riktignok noe over. Ennå lå Sandefjord på topp når det gjaldt skatteinngang per innbygger.

Men i de siste okkupasjonsårene falt Sandefjord også her under gjennomsnittet, som en fattig fetter blant Norges byer.

Det måtte en "radikal omlegging" til, sa rådmann Sandberg, som så hvor det bar i 1941. Og radikalt måtte det vel føles å komme opp på et skattenivå som for folk flest her i landet. Skattøret for inntektskatten ble satt opp fra 12,5 til 15 prosent med virkning for skatteligningen 1941/42. Reduksjonstabellen ble mindre gunstig, det vil si at en større del av inntekten ble skattbar. Samtidig gikk formuesskatten opp fra 3 til 4 pro mille. Mot slutten av krigen var skattøret kommet opp i 16. Men ennå lå det under gjennomsnittet for landets byer.

Også i Sandar ble skattøret i 1941 satt til femten. Det var litt for radikalt, syntes ordføreren og herredsstyret, som ønsket å stoppe på 14. Men departementet overprøvde vedtaket.

Som rådmann Sandberg bemerket, var "størstedelen av kommunens utgifter såvidt bundne at de vanskelig kan reduseres". Dessuten kom det nye nødvendige utgifter: til tilfluktsrom, til reservelager av nødvendighetsvarer som ved og poteter, til kommunale potetparseller og annet. På bygda ble det også gitt kommunalt tilskudd til grøfting og nydyrking. Nye kommunale organer som forsyningsnemndene fulgte i kjølvannet til forsyningsvansker og rasjonering.

I forhold til førkrigstida måtte kommunene kjøre på lavgir. Planer ble skrinlagt, og store prosjekter som nytt rådhus og bygning til den høyere skolen var det ikke tale om. De forskjellige postene på budsjettet ble høvlet ned til det rådmannen anså for et "akseptabelt minimum". Men Sandefjord og Sandar var heldige som hadde sine "støtputer" fra før krigen. Det var i gode år opparbeidet store fondsavsetninger, som en kunne låne av i dårlige tider. Offentlige arbeider var i årene før krigen blåst opp med en rekke tiltak, og her var det rom for reduksjoner.

Det var høsten 1941 kommunene for alvor måtte ta okkupasjonsens virkelighet over seg, og finne fram til betydelige budsjettreduksjoner. Mot slutten av krigen var riktignok de kommunale utgiftene i Sandar nesten like høye som fem år tidligere. Og i Sandefjord hadde utgiftsbudsjettet steget med 11 prosent.¹⁶ Men med en prisstigning på om lag 50 prosent fra 1939 til 1944 ble det jo mindre å rutte med.

De verste skrekkvisjonene fra krigens første år slo vel likevel ikke til. Tross alt var jo arbeidsledigheten forsvunnet, og det sparte kommunene for store beløp. Dessuten var kommunene nå mindre avhengig av skatteinntektene. Kommuneskatten i Sandefjord hadde før krigen dekket nær tre fjerdedeler av utgiftene. Fem år seinere lå dette på 55 prosent.

Da krigen kom, hadde Sandefjord kommune omkring 850 000 kroner i lånegjeld. Etter krigen var dette redusert til 470 000 kroner. Det gjenspeilte den nye situasjonen for kommunene i landet: Det var

mindre å bruke penger på, med mangel på alt fra bensin til reservedeler, med rasjonering og med ordre ovenfra om bare å bevilge til det aller nødvendigste. Under dette beholdt Sandefjord stillingen som en velordnet kommune med forholdsvis lite gjeld. Den ble i 1945 regnet ut til 79 kroner per hode; gjennomsnittet for byer i Norge lå da på 553 kroner.¹⁷

Kommunebudsjett fordelt på sektorer i Sandefjord og Sandar 1944/45

	Sandefj.	Sandar
Totalt budsjett (millioner kr.)	3,2	3,2
Sektorer (i prosent)		
Underskudd fra tidligere	3	6
Kommunens sentraladministrasjon	3	4
Politi og rettspleie	2	0
Kirke	1	2
Skole	24	17
Fattigforsorg	4	8
Sosialtrygd og barnevern m.v.	10	12
Helsevern	11	0
Diverse nærings- og kulturformål	1	1
Offentlig arbeid	11	8
Pensjoner	3	2
Inntektsgivende bedrifter	1	0
Renter og avdrag m.v.	1	1
Diverse	13	11
Skatter	10	28

Kilde: Budsjetter for Sandefjord og Sandar i kommunearkivet.

Merknad: Tallene skal tilnærmet angi brutto utgiftsbudsjett (inklusive f.eks. statlige overføringer). Posten skatter inneholder bl.a. skattesvikt og for Sandar innkreving av fylkesskatt.

Min utnevnelse betyr et tidsskifte i Sandefjord kommune, sa Frithjof Holvedahl, som overtok ordførervervet på vegne av Nasjonal Samling. Mon det? NS-styret i Sandefjord og Sandefjord satte ikke særlig preg på budsjettet, bortsett fra at det nå ble kommunale bevilgninger til Den norske legion og til Frontkjemperkontoret. Så var det vel heller ikke så stor handlefrihet, med inntektssvikt og pålegg fra høyere hold.

Kommunene var heller ikke så absolutt "førerstyrt" som den nasjonalsosialistiske ordningen la opp til. I hvert fall tok ordføreren i Sandefjord et visst hensyn til formennene og til folkemeningen, noe som fikk et underlig utslag ved bevilgningen til Frontkjemperkontoret.

Okkupasjon og nyordning

Rådmann Holtedahl innstilte på å bevilge seks tusen kroner. Ordfører Holtedahl reduserte summen til tre tusen. Etter krigen fikk Holtedahl skussmål for godt arbeid. "Kommunen har ikke tapt noe på å ha ham som ordfører," sa kemneren, " - bortsett fra de rent nazistiske bevilgninger".

Om en kan skimte noen spesiell NS-linje i kommunene, ligger den helst i omsorgen for helse og hygiene. Allerede i 1940 hadde Sandefjord og Sandar kommuner kjøpt inn henholdsvis Asnes og Skjellvika badestrender. Under Holtedahls ledelse overtok Sandefjord kommune Vørastranda i 1943, mens avholdslaget Venskap sikret seg Solløkka med støtte fra Sandar kommune. Vinteren 1943 ble det opprettet badstue på Fevang med kommunal støtte.

Sol og vann, lys og luft - Holtedahl var tydeligvis opptatt av dette. Reguleringsplanen, som forutsatte blokkbebyggelse i badeparken, ville han kassere: "Jeg ser på parkområdet som et verdifullt trekk i bybilledet." Det ble satt i gang hogst i den tilgrodde parken - "så meget som jeg mener ønsket om lys og utsikt tilsier".¹⁸

Under Holtedahls regime kom "helsevern" til å veie tyngre på budsjettet enn før. Ikke minst dro han omsorg for sykehuset, i den grad det lot seg gjøre i trange tider. Nå var sykehusforholdene i Sandefjord "meget slette" ifølge overlegen. Helst burde det bygges nytt, og Holtedahl fikk nedsatt en komité til å ta seg av det - som en avskjedsgest like før frigjøringen. Så lenge krigen pågikk, fikk en imidlertid nøye seg med mindre utbedringer - blant annet nytt, moderne røntgenanlegg. Til dette kom nasjonale kampanjer med difterivaksinering og skjermbildefotografering i bekjempelsen av tuberkulose.

Denne omsorgen for helse og hygiene var på en måte typisk for NS-regimet. Nasjonal Samling hadde tatt på seg å forvalte landet under tyskerverdte, trengsler og terror. Det trengtes også et smilende ansikt mot folket og en positiv politikk som kunne imøtekomme de sosialt innstilte i egne rekker. I Sandefjord kom dette også til uttrykk ved at kommunen opprettet eget sosialkontor, som ifølge ordføreren ville "bety sikrere arbeid og avgjørelser" og en "økning av personalkunnskap". Det ble også bevilget penger til å starte et kommunalt daghjem for småbarn - for å "hjelpede arbeidsdyktige til å kunne ta lønnet arbeid, således at de kan underholde seg selv i størst mulig utstrekning".¹⁹

De foreløpige seierherrenes overmakt, de politiske omveltningene og de nye økonomiske realitetene skapte nye rammer for folks liv og levnet. Hvordan ble krigens hverdag i Sandefjord og omegn?

Krigen

Hva gjorde s
var så mørkt
kvelds- og n
og ta seg av
svakt lysskja

Rasj
skotøy. Følel
medløpere. I

Okk
kontinuitet.
menneskelig
ut sine beho

Sam
tiske og utve
tvang. Det h
nytt, symbol
spekt satt på

Men tyskerne kom på sporet, og arresterte disponent Frank Waallann, som var engasjert i distribueringen av den illegale avisa. Waallann kom på Grini, og var der til krigens slutt. Men de andre fikk reddet både seg selv og utstyret. Da Waallan ble arrestert, løp Ole Lind over hustakene med duplikatoren, og fikk brakt den utenfor tyskernes rekkevidde. Redaktør Hoffstad fant det best å flykte til Sverige.

Det illegale avisarbeidet fra Sandefjords Presse måtte oppgis. Men stafettpinnen gikk til Odd Evensen og hans kamerater. De hadde på egen hånd laget en illegal avis, først hjemme på loftet hos Evensen i Hystadveien, deretter fra KFUMs lokaler.

"Oppe på loftet, langt inne i en krok og nede i en forsenkning bygget vi et hemmelig rom med innlagt lys og varmeovn. ... Da vi etter endt arbeide skulle sope gulvet i rommet, kom vi bort i en gulvluke som lett lot seg åpne. Og hva var det vi så der nede. Hele salen full av radioapparater som var beslaglagt av tyskerne. ... Men vi var ikke sene om å hente opp en stor Huldra mottaker for å få den beste kontakt med London."

KFUM-gjengen fikk duplikatoren av Ole Lind og i oppdrag å forsyne det etablerte distribusjonsnett med aviser. Mot slutten av krigen var de oppe i 330 eksemplarer hver dag, med nyheter og paroler fra London, klipp fra andre illegale aviser og dessuten "aktuelt lokalt stoff". Norges Gjenreisning ble avisa kalt. - "Etterpå ser det kanskje vel høytidelig ut, men den gangen syntes vi at det var som det skulle være."

"Da freden kom så var det 'vår' Huldra som spredte de første halv-syv-nyhetene utover byen fra altanen til avisen Vestfold," forteller Odd Evensen. "Et uforglemmelig øyeblikk." Den nye tid var kommet, men også oppgjørets time.

I krigens kjølvann

"Det var flagg, sløyfer, rosetter, løv og girlandre, det var jublende ungdom og smilende eldre, det var rødruss og blåruss, lastebiler med hurragejenger, det var timelange køer foran radiolagrene, det var flaggsmykkede hester, biler og sykler, vognlass med innpakkede og nytlevverte radioapparater, og flagg, flagg, flagg"¹¹

Fra åttende mai brøt jubelen over frigjøring og frihet løs. Myndige Milorg-menn med vindjakker og våpen myldret fram fra sine skjuleste-

der og overtok kontrollen. Fremst sto Frithjof Bettum, som ble utnevnt til distriktpolisjef for Vestfold. Den 10. mai kom Grini-fangene hjem. "På altanene og i vinduene rundt omkring var det svart av folk. Til og med på hustakene stod det tilskuere. ... Folkemassen kokte av begeistring."

Syttende mai kom med "alle tiders borgertog i Sandefjord". Og likevel var det kjempemessige toget "uten stemning", skrev Sandefjord Blad. - "Angsten og uvissheten i de mange sjømannshjem la en demper på begeistring over friheten."

Krigen hadde kostet. Mange fikk aldri oppleve frigjøringen og fredsrusen. I listene over dem som falt under krigen kom 108 fra Sandefjord og 232 fra Sandar - henholdsvis 1,7 og 1,3 prosent av befolkningen. Få steder i landet var hardere rammet enn Sandefjord-distriktet. Det var forholdsvis flere falne i Sandefjord enn i noen annen kommune i Vestfold. Og Vestfold var det fylket som hadde flest falne i forhold til folkemengden.¹²

Hvor mange hustruer, sønner og døtre ventet ikke forgjeves på at at far skulle komme hjem? Kanskje var det aller tyngst når mannen ikke hadde gitt sitt liv der ute, men funnet seg en annen kjæreste og stiftet ny familie. Den såkalte "bigamiloven" fra 1942 gjorde det mulig for sjøfolkene å bli lovformelig skilt uten at kona engang visste om det.

Hvor mange menn opplevde ikke etter å ha vært borte i fem år eller mer at familien var blitt som fremmede?

"Den minste gutten min var fem år da han kom hjem, de hadde ikke sett hverandre. Gutten fløy ned til veien og møtte rutebilen, der var han med. Mannen min lurte på hva det var for en liten gutt. Han begynte å gå oppover bakken, gutten fulgte etter, men sa ingenting. 'Men hvem er du for en liten gutt', sa mannen min. 'Ole!' Det ble stas - og så hadde han navn etter far sin."¹³

I all gjensyns- og velkomstgleden: Hvor mange dager, uker og år av nærhet og varme var ikke blitt tapt?

Da Grini-fangene kom hjem, sto det skrevet på bussen med store bokstaver: "NS inn, vi ut." Nå var det medløperne og krigsprofitørene sin tur til å svi. Om lag fire hundre landssviksaker kom for retten i Sandefjord-distriktet. Til det kom en uformell folkelig justis, som blant annet ga seg utslag i følgende plakat på Sandefjord kommunale bad:

"Tidligere medlemmer av NS og andre som har vist unasjonalt holdning i okkupasjonstiden, har ikke adgang til badet."

I kamp for Norge

n, som ble utnevnt
irini-fangene hjem:
art av folk. Til og
n kokte av begeist-

g i Sandefjord". Og
, skrev Sandefjords
hjem la en demper

ve frigjøringen og
kom 108 fra
.3 prosent av
enn Sandefjord-
enn i noen annen
hadde flest falne i

at ikke forgjeves på
ngst når mannen
nen kjæreste og
gjorde det mulig
gang visste om det.
vært borte i fem år

kom
i fløy ned
ed.
n gutt.
fulgte
or en
is - og så

, uker og år av

på bussen med sto-
og krigsprofitørene
m for retten i
g justis, som blant
mmunale bad:

har vist
ikke

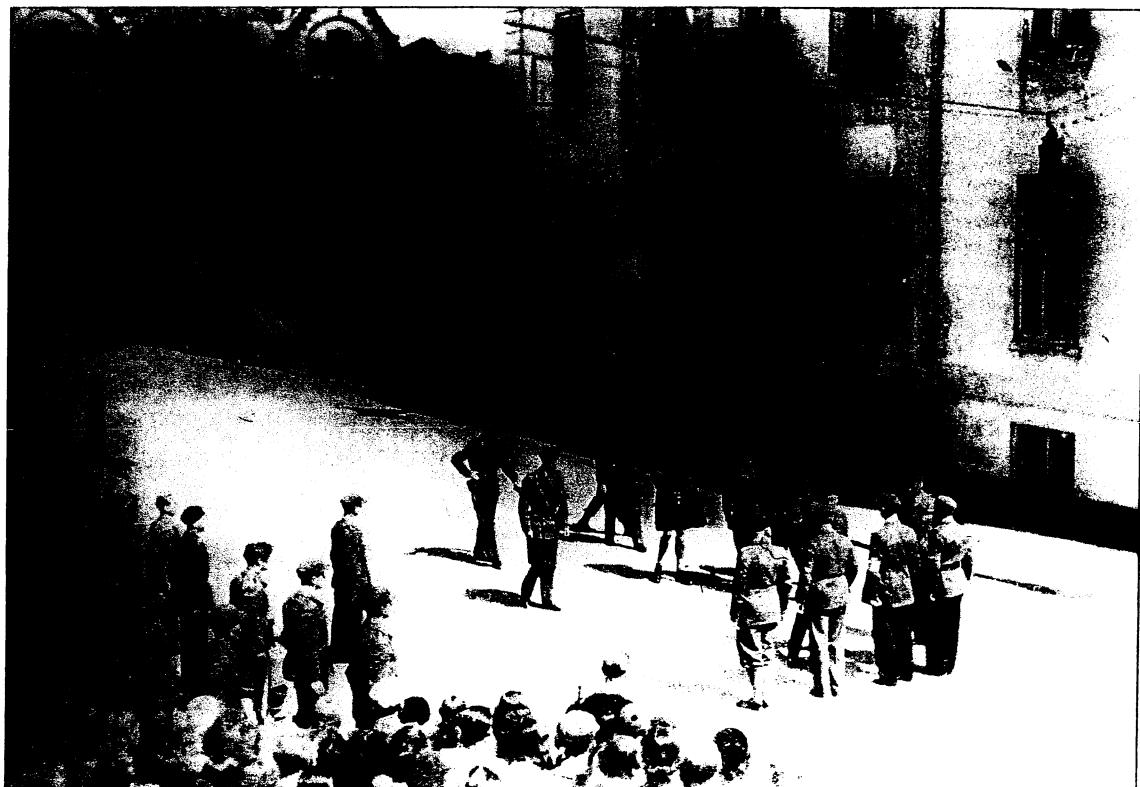
Sjømannsforbundet i Sandefjord var rett nok enig i at NS-medlemmer skulle settes i produktivt arbeid - "dog ikke i handels- eller hvalfangst-flåten". Og "det forbeholdes rett til å nekte samarbeid med tidligere landssvikere".

"Tyskertøsene", de som hadde hatt omgang med tyske soldater, var ille ute. Knappt freden kommer, før de ble forfulgt og trakassert. Politimesteren måtte rykke ut med en advarsel:

"Stemningen overfor tyskerjentene er meget opphisset. For å hindre alvorlige episoder måtte politiet i natt arrestere et stort antall jenter. De aller fleste ønsket selv å bli sikret. ... En del ungdom har i det siste dratt omkring og klippet håret av tyskerjenter. I mange tilfeller har de trengt sig inn i hus, voldt ødeleggelser og tildels opptrådt usømmelig."¹⁴

Alt var svart eller hvitt: gode nordmenn eller landssvikere. Helt uberettiget var ikke dette. Kan avskyen og fordømmelsen mot Nasjonal Samling avfeies når en tenker på de ugjerninger som ble begått, også her i distriktet? Ledende NS-folk ble dømt for forhold som å ville fjerne folk fra

Den 11. juni 1945 kom de alliertes øverstkommanderende i Norge general Thorne til Sandefjord for sammen med sine stabsoffiserer å ha møte med Hjemmestyrkenes distriktsledelse for Vestfold. Den kilt-kledte offiseren vakt berettiget oppsikt, og mange var møtt fram utenfor Hotel Atlantic.

sitt arbeid, oppsetting av gissellister og angiveri; og de alvorligste forholdene ble aldri tilstrekkelig bevist til å kunne føres fram for retten.

Ikke alle kunne være helter. Det var nødvendig å tilpasse seg den nye situasjonen og de nye herskerne. Men å sette opp tilpasning som flertallets strategi, i motsetning til både medløperi og motstand, gir likevel et skjevt bilde. Også i hverdagslivets mange gjøremål gikk det en strøm av nasjonal holdning og nasjonal markering. Folk både tilpasset seg og holdt på nasjonale og demokratiske verdier, om enn ikke for full musikk i offentlighetens lys.

Likevel blir bildet langt fra enkelt og svart-hvitt, snarere preget av tvetydighet og ironi. Tida kalte nok på det personlige ansvar, og spørsmål om rett eller galt grep på en ganske annen måte enn før inn i den enkeltes hverdag. Om folk havnet på rett eller gal side, om de ble aktive motstandsfolk, passive jøssinger eller kom med i NS, skyldtes likevel for en stor del miljø og påvirkning, sikkert også rene tilfeldigheter. Var det nødvendigvis noen avgrunn i sinnelag mellom dem som kjempet på alliert side, og de stakkars ungguttene som endte som frontkjempere på tysk side? Det var elleve av dem i Sandefjord og ni i Sandar.¹⁵ Og de som falt på Østfronten, kom visst aldri på noen minnetavle.

10. mai 1 945 kom de første løslatte Grini-fangene til Sandefjord og ble mottatt av en stor folkemengde på Torget. Ungdomskorpset og Sangforeningen deltok. Ordfører Per Gulliksen talte, og sarnilige hjemvendte ble overrakt blomster.

orligste for-
for retten.
ilpasse seg
tilpasning
motstand, gir
il gikk det en
ide tilpasse t
ikke for full

arere preget
svar, og
nn før inn i
om de ble
skyldtes
e tilfeldige-
dem som
te som front-
og ni i
noen minne-

Mens regn- og gråvær satte sitt preg på feiringen av 17. mai 1945 skinte sola på byens 100-års dag 23. juni. Det var en glede å kunne svinge det norske flagget igjen, og oppslutningen om begge dagene var stor.

Pyntet til fest feiret byen hundreårsdagen 23. juni 1945. Med klingende spill kommer Ungdomskorpset nedover Jernbanealleen. Etter fem tunge krigsår ble sommeren 1945 spesiell. Gjenvunnet frihet ble feiret i glede, men det var en feiring med innslag av vemod og savn. Mange i Sandefjord og Sandar hadde mistet en slektning eller kjær venn.

Musikk og sang var markerte innslag i byjubileet 1945, som her fra en oppbygd scene nederst på Torget.

Regnværet 17. mai 1945 satte ingen demper på feiringen av nasjonaldagen.

Den aktive motstanden ble stort sett rekruttert fra spesielle miljøer, gjennom bånd av kjennskap og vennskap. Frivillige organisasjoner, som idrettslag og for eksempel KFUM med Odd Evensen og hans avisgjeng, utgjorde et viktig grunnlag. Øyvind Ask og flere av medlemmene i hans gruppe var gamle speidere. Framnæs mek. Værksted skilte seg ut som leverandør av motstandskjempere. Det er hevdet at en tredjedel av skauguttene i Avsnitt 154 kom fra Framnæs. Men også her var mindre miljøer og nettverk avgjørende, som maskin-utegjengen og et miljø av tidligere gardekorporaler. Påfallende mange kjente hverandre også fra Framnes Idrettslag, det seinere Sandar Idrettslag.¹⁶

På denne måten ble mange av arbeiderne på Framnæs aktive motstandsmenn på fritida, mens de om dagen måtte jobbe for tyskerne. Slik var det også i Sandefjords Presse og til og med i politiet. Ja, kanskje hadde motstandsiveren sammenheng med ønsket om å gjøre opp for tyskerarbeidet. I hvert fall illustrerer dette hvor vanskelig spørsmålet om nasjonal holdning var, og hvor uklar overgangen kunne være fra det akseptable til det forræderske. Utsatt for fordømmelse var de som aktivt søkte arbeid for tyskerne etter okkupasjonen. Men hva med hjemkomne hvalfangere og sjøfolk som tok tyskerarbeid for å leve? Årsmøtet i Sjømannsforbundet i Sandefjord uttalte at de ikke hadde opptrådt unasjonalt.¹⁷

Og hva med de som hadde bygd brakker og anlegg for tyskerne og som ble utskjelt og dømt etter krigen? Hadde de gjort seg fortjent til annen behandling enn en Anders Jahre, som hadde utlevert skipet "Jaspis" til tyskerne og skaffet sitt selskap solid fortjeneste på dette? Selv hevdet Jahre at han ga ordren om å overlevere "Jaspis", som da var internert i Casablanca, etter sterkt press fra tyskerne. Men egentlig hadde han ingen rett til å overlate skipet til noen som helst; det var overtatt av den lovlige norske regjeringen gjennom Nortraship. Det "må ansees på det rene at Jahres forhold er straffbart objektivt sett," mente en i Handelsdepartementet etter krigen. Men ingen hadde "særlig lyst til å si noe som kan skade Jahre". Siktelsen mot Anders Jahre for denne og andre disposisjoner ble trukket tilbake.¹⁸

Men da var forholdene i Sandefjord vendt tilbake til det normale: Hvalfangsten var hovednæringen, og Anders Jahre var kongen. Den nye tid var begynt, som sto der som en skinnende utfordring da fangstbyen feiret freden:

"Nu begynner kampen for alvor, det kolossale gjenreisningsarbeide, ... det byggende og tryggende virke i daglig slit, styrkelsen av de åndelige verdier som krigen ikke har kunnet knekke - alt dette skal nu ta sin begynnelse."¹⁹

(22)
Olstad 2a,
inndelt i nummererte ytringer

Finn Olstad: *Sandefjords historie. Bind I. Strandsitter og verdensborger*, Sandefjord kommune 1995, underkapitlet til hovedkapitlet "Herrer og tjenere": "De forskjellige Klassers Uundværlighet for hverandre" (s 123-138):

1. "de forskjellige Klassers Uundværlighet for hverandre"

2. En søndag i september 1884 var det duket til fest
3. i snekkerverkstedet på Sandefjords mekaniske verksted.
4. Det var satt inn bord og benker.
5. Verkstedet var godt opplyst,
6. og pyntet med grønt.
7. Her satt sjefer, funksjonærer og arbeidere med damer,
8. og de ble godt traktert med smørbrød og øl.
9. Det var taler og skåler.
10. Verkstedformannen og arbeiderne fikk ros og takk for godt arbeid.
11. Så var ordet fritt.//→
12. "En af de tilstedeværende gav en Oversigt over de forskjellige Klassers Uundværlighet for hverandre,
13. og betonedede Arbejdets store Velsignelse,
14. hvorefter Firmaet takkedes for den Omhu og humane Omgang
15. de udviser mod sine Underordnede
16. samt for nærværende hyggelige Festlighed."
17. { *Vestfold* 1.10.1884. }//
18. En tilfeldig avisnotis uten særlig betydning,
19. eller et sjeldent innblikk i en viktig, ofte taus dimensjon i samfunnslivet?
20. Festen hadde ikke bare øl og smørbrød,
21. men også et symbolsk innhold.
22. Arbeidsgiveren påtok seg ansvaret for sine arbeideres velferd,
23. og ga av sin overflod.
24. Arbeidernes gjengave skulle være arbeidsvilje og lojalitet,
25. og å akseptere sine overordnedes vilkår og påbud.
26. For sikkerhets skyld ble det framskaffet en taler
27. som trakk fram bedriftens "Omhu og humane Omgang",
28. og la ut om den gjensidige avhengigheten.

29. For så vidt kan den korte avisnotisen, undertegnet i ærbødighet av "Sandefjords Værksteds Arbejdere",
30. tas som uttrykk for arbeidernes underkastelse. /
31. På den tida var det i Sandefjord to foreninger som virket ut fra en lignende tankegang. /
32. Sjømannsforeningen var en forening for "sjømannsstanden",
33. det vil si alle sjømenn fra høy til lav.
34. J. M. Bryde, som var foreningens stifter,
35. skrev at den skulle "knytte Sømmandsstanden og Skibsrederne nøiere sammen
36. samt virke baade til Skibsfartens Fremme og til Sømmandsstandens Udvikling."
37. {*Sandefjords Tidende* 30.10.1880.}
38. Her var belærende foredrag som samlet både redere, skippere, styrmenn og matroser.
39. Men det var også klart at framtreddende redere og skippere skulle ta kommandoen,
40. og virke som ledere og foresatte for de andre.
41. Som foreningens "direktører" ble foruten Bryde valgt skipsrederne Jean B. Linnae (senior) og Ole Nilsen Gogstad.
42. De ble seinere supplert med skipsførerne Christopher Castberg og Lauritz Aagaard,
43. begge fra noen av Sandefjords ledende familier./
44. Håndverkerforeningen av 1886 skulle virke "til noget Gavn for Haandværksstanden".
45. {*Vestfold* 29.1.1887.
46. Herfra sitert nedenfor ang. håndverkerforeningen. }
47. Mestere og svenner hadde felles interesse i å verne om den tradisjonelle ordningen,
48. der læregutter og svenner var som en del av mesterens familie.
49. Der bodde de,
50. der sov og arbeidet de,
51. og der var de underlagt mesteren i ett og alt.
52. Var de dyktige nok og i tillegg fikk skrappt sammen litt startkapital,
53. ble det seinere deres tur til å være mester
54. og kommandere over læregutter og svenner. /
55. Slik var det fremdeles i mange håndverkerhjem i Sandefjord.
56. Ja, ennå ved århundreskiftet var slike forhold temmelig utbredt,
57. særlig blant bakere og skomakere,
58. men også i andre fag.
59. Bakermester August Falleth i Storgaten bodde da sammen med kone og sju barn, to tjenestejenter, en "butikkjomfru", to svenner, tre læregutter og en visergutt.
60. Skomakermester Jacob Rove i Langgaten hadde en svenn og tre læregutter hos seg i familien.
61. Det var "et godt gammeldags håndverkerhjem,
62. der både han og Christine Marie dro omsorg for alle som arbeidet hos dem."
63. {Bogen 1951, s. 109}/
64. Men håndverket ble mer og mer preget av løsere forhold.
65. Mestere hyret mer eller mindre faglærte arbeidere,
66. uten ansvar for å holde dem beskjeftiget i lengre tid.
67. Ifølge Håndverkerforeningen var det særlig ubehagelig
68. at "der kommer nemlig i Aarets Løb mange Tilreisende og faar Arbeide;
69. man ved ikke, hvorfra de er,

70. eller hvorfra de kommer;
71. de har i de aller fleste Tilfælder ingen Attester med sig at fremvise til den Mester, som de tager Arbeide hos,
72. og saaledes kan de heller ikke vente nogen Attest,
73. naar de er færdig til at reise igjen."
74. Også andre deler av næringslivet var preget av dagarbeid og et mindre forpliktende forhold mellom arbeidsgiver og arbeider.
75. Det gjaldt til og med i jordbruket,
76. der det stadig var tjenere på stedet,
77. men samtidig en god del leid hjelp, dagarbeidere og sesongarbeidere./
78. Det paternalistiske forholdet, der arbeider og arbeidsgiver så å si skulle være som far og sønn,
79. var nok ennå ved århundreskiftet både et ideal og delvis en realitet i Sandefjord.
80. Det var et ordnende prinsipp som bandt høy og lav sammen.
81. Arbeidsgiverne var forpliktet til å ta seg av sine ansatte,
82. sikre dem stabil beskjeftigelse
83. og et minstemål av velstand.
84. Det ga nok makt og status,
85. men det kostet å være velvillig "far".
86. I Sandefjord og Sandar var det overflod av villige hender,
87. og utenfra strømmet folk til for å selge sin arbeidskraft billig.
88. I en slik situasjon var det lett å se bort fra idealer og tradisjoner,
89. og sikre seg arbeidskraft på letteste og billigste måte./
90. Men tanken om gjensidige bånd mellom høy og lav og forpliktelsen til omsorg og "human omgang" overfor de underordnede
91. gjaldt også utenfor arbeidslivet.
92. På mange måter kom kvinnene her til å spille en hovedrolle.///
- 93. "Fremme af moralsk Vandel"//**
94. Kvinneforeningen for husarme presenterte i 1884 sin oppgave slik://→
95. "Da Foreningens Program ligemeget er Fremme af moralsk Vandel som egentlig Fattigunderstøttelse,
96. saa falder det saa naturligt, at man først og fremst søger at restituere den under Fattigdommen sløvede Æresfølelse,
97. idet man ved at forestille den fattige det utugtige i udelukkende at trænge andre til,
98. hvor denne kan hjælpe sig selv,
99. søger at bevare ham mod det moralsk sløvende i at leve paa andres Bekostning.
100. Er der imidlertid virkelig Trang, der kan skrive sig fra Sygdom eller andre uheldige Omstændigheder, tilstede,
101. saa træder Foreningen til med materiel Understøttelse."
102. {Sandefjords Tidende 5.4.1884.
103. Den videre framstilling er i stor utstrekning basert på lokalavisene.
104. Se særlig Sandefjords Tidende / Sandefjords Blad 6.1 og 13.3.1872, 17.1.1874, 26.10.1878, 24-25.3. og 21.12.1880, 12.2. og 4.6.1881, 26.4.1898 og Vestfold

- 9.4 og 16.7.1884, 6.3, 3.4 og 11.12.1888, 23.5.1889, 27.2 og 6.3.1890,
15.12.1891, 31.1.1893, 3.3 og 17.11.1894, 1.12.1896}//
105. Kvinneforeningen for husarme var noe av et midtpunkt i barmhjertighetsarbeidet
 106. for de fattige i Sandefjord og Sandar.
 107. Den var stiftet så tidlig som i 1863
 108. av kvinner i den sosiale eliten.
 109. Fattige ble hjulpet med matvarer, klær, medisin og til dels fri lege og penger.
 110. Midlene kom fra gaver og kontingent
 111. – også menn var velkomne som støttemedlemmer.
 112. I 1890-årene ble foreningen reorganisert under navnet Den frivillige kirkelige fattigpleie,
 113. og ansatte i 1897 en diakonisse
 114. til å ta seg av arbeidet blant de fattige./
 115. Men Kvinneforeningen for husarme var slett ikke alene.
 116. En del av byens damer kom sammen i Fattigpleiens syforening,
 117. og i 1881 kom det en forening der formålet var å samle inn forskjellige ting
 118. – alt fra flaskekapsler og korker til papiravfall og brukte frimerker
 119. – til inntekt for de fattige.
 120. Grupper av teaterinteresserte ga "dilettantforestillinger"
 121. for å skaffe kull og ved eller annet som de fattige kunne trenge.
 122. Juleball ga også kull til de trengende.
 123. Det hendte ellers at noen av byens rike borgere på egen hånd ga av sin overflod.
 124. Da P. A. Grøn i 1896 feiret sin femtiårsdag,
 125. skjenket han hundre kroner til klær for fattige barn.
 126. Ja, fra slutten av 1880-årene begynte noen av byens velstående familier å ta imot fattige og sultne barn som middagsgjester./
 127. Denne både organiserte og spontane veldedigheten var neppe først og fremst myntet på de aller fattigste,
 128. som uten håp om bedre kår ble holdt oppe av den kommunale fattigunderstøttelsen.
 129. Men store deler av folket befant seg mellom håpløs fattigdom og økonomisk trygghet.
 130. Nær sagt hele arbeiderbefolkningen og ikke få av de næringsdrivende levde nærmest på avgrunnens rand.
 131. Sykdom, uhell eller tap av forsørger kunne føre en ned i den svarteste fattigdommen.
 132. Vanskeligst var det ofte for kvinner som levde alene som enker eller enslige mødre.
 133. Og nåde den familien der faren gikk på fylla eller skulket jobben.
 134. Veldedigheten skulle reise opp de "verdige trengende",
 135. som uforskyldt hadde havnet i et økonomisk uføre.
 136. Men de "uverdige trengende" skulle ingen hjelp få,
 137. før de vendte om til et moralsk og arbeidsomt liv.
 138. Målet var at arbeidsfolk skulle unngå å havne på fattigkassa,
 139. og greie seg selv ved flid og arbeidsomhet./
 140. Kanskje var det ikke klart nok erkjent at mangel på arbeid var en grunnleggende årsak til fattigdom og nød.
 141. I hvert fall fikk Sandefjords husflidsstue, som ble opprettet i 1893,
 142. "uventet stor søgning".

143. Det "viste sig temmelig vanskelig at skaffe for stuen nogenlunde lønnende arbeide til alle, som bad derom".
144. Husflidsstuen var et veldedig tiltak,
145. som i 1894 sysselsatte 54 kvinner med spinning, veving, strikking av sokker og lignende
146. – 15 fra Sandefjords fattigkasse, 15 fra Husarmeforeningen og 24 andre arbeidssøkende.
147. Den hadde sitt eget utsalg,
148. og var dessuten avhengig av "at private i meget stor udstrækning, der lader udføre baade vævning og spinding".
149. { *Vestfold* 17.11.1894. }
150. Også i Sandar stilte "bedrestilte" kvinner seg i spissen for et lignende tiltak:
151. en husflidsforening for ubemidlede kvinner som ville drive med hjemmearbeid som karding, spinning, strikking, veving og søm. /
152. Allerede i 1850-årene hadde Henriette Sofie Ebbesen, doktorens kone, satt kvinner i gang med linsøm, strikking, garnnøsting og veving.
153. Kvinnene kom til fru Ebbesen med arbeidet og fikk sin betaling,
154. og så var det opp til henne å få avsatt varene.
155. Sammen med frøken Stephani, søster av overtollbetjenten i Sandefjord,
156. sendte hun i 1859 ut en trykt oppfordring om å støtte en håndarbeidsklasse
157. der unge jenter kunne få opplæring og litt betaling.
158. {Hougen 1932, s. 113.}
159. Henriette Sofie Ebbesen (datteren): "Noen Optegnelser fra mit Liv" (1928-29), håndskrevet manus, Universitetsbiblioteket i Oslo.} /
160. Tiltaket falt visst bort etter at skolen begynte med håndarbeidsundervisning.
161. Men andre fulgte etter.
162. Prost Landstad i Sandar oppfordret i 1872 "de Damer i Nabolaget,
163. som velvillig uden Betaling maatte ville bistaa med Undervisning i kvindelig Haandgjerning i Almueskolen,
164. til at melde sig hos mig".
165. {Lien 1992, s. 33.}
166. Det ble da også slik undervisning ved Sande skole.
167. I Sandefjord startet lærerinne ved borgerskolen Emma Wold i slutten av 1870-årene privat håndgjerningsskole for gutter og jenter,
168. der "trengende" barn fikk adgang uten betaling. /
169. Praktisk undervisning gikk hånd i hånd med moralsk rettledning.
170. Ifølge Sandefjords Tidende var en håndgjerningsskole som Emma Wolds et rent indremisjonsarbeid
171. – et "Ly mod ... Fristelsernes Storme".
172. Særlig trengte guttene, som etter skolealderen var til sjøs i deler av året,
173. en "tvangsfri sysselsetting"
174. som kunne holde dem borte fra drikk og svir.
175. { *Sandefjords Tidende* 26.10.1878. }
176. Slike "håndgjerningsskoler" for jenter og "arbeidsskoler" for gutter ble seinere satt i gang flere steder i distriktet.
177. Og i den frivillige fattigpleien mot slutten av århundret ledet diakonissen en "lappeskole" for småjenter./

178. "Eftersom den hele Virksomhed skriver sig fra og er baseret paa den kristelige Barmhjertighedsfølelse,
179. saaledes var det noksaa naturligt, at Initiativet til en saadan Forening udgik fra Kvinden,"
180. het det da Husarmeforeningen presenterte seg i 1884.
181. Mens menn styrte økonomien og det offentlige livet,
182. hadde kvinnene en ledende rolle i veldedighetsarbeidet.
183. Dyktige, initiativrike kvinner som Dorothea Christensen kunne på denne måten skaffe seg en viktig posisjon i samfunnet,
184. og var langt fra bare noe vedheng til sine menn.///

185. For husstell og renslighet//

186. Det var noen av de ledende kvinner i Sandefjord som i 1890 sto bak det første skolekjøkkenet i Norge.
187. Initiativtaker og ildsjel var doktorfruen Dorothea Christensen,
188. som allerede i 1887 hadde skrevet om "huslig økonomi" i Bergens Aftenblad.
189. Hun fikk med seg Margrethe Ebbesen, gammeldoktorens datter.
190. Penger fikk de fra de vanlige kildene for tilskudd til en god sak,
191. nemlig sparebanken og brennevinssamlaget,
192. og dessuten ved innsamling blant private. /
193. I 1890 startet skolen med ti småjenter fra folkeskolens sjuende klasse.
194. Margrethe Ebbesen kokte og underviste.
195. Dorothea Christensen skrev kokebok
196. – ikke bare beregnet på skolen,
197. men også på dem som ikke hadde råd til å lage kostbare retter hjemme.
198. Det ble en klassiker,
199. som kom ut i en rekke utgaver fram til 1960-årene./
200. Som det går fram av et begeistret reisebrev til Norsk skoletidende,
201. var skolekjøkkenet – "byens største kjæledægge"
202. – fra først av ledd i det veldedige arbeidet for "allmuen".//→
203. "Nogle af byens damer, som var vel kjendte med almuens livsforhold og vidste, hvor daarligt husstel der ofte var,
204. hvor lidet de arbeidende klasser forstod sig paa at udnytte fødemidlerne,
205. og hvor ringe renligheden kunde være,
206. sluttete sig sammen
207. og opnævnte for et vordende skolekjøkken en bestyrelse, ..."
208. {*Norsk skoletidende* 28.3.1891.
209. Sitater nedenfor fra samme sted.} //
210. Meningen var også å gi mat til fattige barn,
211. men det viste seg etter hvert for vanskelig å gjennomføre.//→
212. "Naar klokken er 2,
213. og den hele folkeskoleundervisning for dagen er sluttet,
214. kommer middagsgjæsterne.
215. Nu serverer de arbeidende smaapiger,

216. efter at de allerede selv har gjort sig til gode med dagens kost,
 217. middag for 14 fattige kamerater,
 218. som de med stor fornøielse betjener under maaltidet.
 219. Tillavningen af saa meget som 22 portioner mad fandt man imidlertid noget for
 stridt,
 220. arbeidet for lærerinden var altfor meget anstrengende."//
 221. I forlængelsen av dette ble tilbudet om skolekjøkken også gitt til jentene i middelskolen.
 //
 222. "Sagen tør have en ligesaa stor betydning for de samfundsklasser, hvortil disse
 barn hører,
 223. som for arbeideren.
 224. Husstellet synes i vore dage i stigende grad at skulle synke i kurs hos unge
 kvinder i de mere dannede hjem,
 225. hvor det desværre ansees for nedværdigende simpelt.
 226. Lad skolen, den høiere skole, sætte sit stempel paa det dagligdagse, huslige
 arbeide,
 227. saa tør arbeidets adel og dets velsignelse komme til at blive mere anerkjendt."//
 228. Sandefjords skolekjøkken skapte stor interesse,
 229. og ble etterlignet andre steder.
 230. I Sandar kom en avlegger i 1893,
 231. også den på privat initiativ.
 232. Også i Sandefjord var interessen stor.
 233. Dorotheas mann, doktor Julius Christensen,
 234. framhevet i sin innberetning til helsemyndighetene at skolekjøkkenet hadde stor
 betydning.
 235. Det må ha vært med en viss stolthet han kunne skrive
 236. at "nesten ethvert pikebarn" fra folkeskolen og middelskolen deltok i undervisningen,
 237. selv om den var frivillig.
 238. Og mange ville ha tjenestejenter med erfaring fra skolekjøkkenet.
 239. {I pakke ang. medisinalinnberetning for Jarlsberg og Larvik amt 1896, Riksarkivet.}/
 240. Dorothea Christensen var opptatt både av skolekjøkkenet og av den frivillige fattigpleien.
 241. Begge deler var ledd i den omsorg og den oppdragergjerning
 242. som de bedrestilte skulle vise overfor den "simplere og mindre velhavende del" av
 befolkningen.
 243. Materiell hjelp, undervisning og – om nødvendig – samtale og tilsyn – skulle "vække
 Arbeidslyst, Orden og sædelig Vandel".
 244. {Vestfold 3.4.1888 ang. Husarmeforeningen.}
 245. Veldigdom av dette slaget var ikke bare uttrykk for enkelte menneskers omsorg og
 barmhjertighet.
 246. Det var en mer grunnleggende del av samfunnsordningen.
 247. Milde gaver innebar et krav om sosialt lederskap,
 248. i et samfunn der idealet var at den høye skulle beskytte den lave
 249. og dra omsorg for hele samfunnet.
 250. Til gjengjeld skulle de andre underkaste seg
 251. i lojalitet og tillit til den styrende eliten.///

252. "et hyggeligt Tilflugtssted"//

253. Syttende mai 1877 ble annerledes enn tidligere nasjonale festdager.
254. I gatene gikk en prosesjon med faner og flagg,
255. og med musikkorps og sangere i spissen.
256. Ved Arbeidersamfundets lokale stanset prosesjonen.
257. Der var det fest – "seksa" – for innbudte gjester og andre "berettigede".
258. Det var noe annet enn den "tarvelige" feiringen vi hadde før,
259. skrev redaktør Boëtius i Sandefjords Tidende begeistret.
260. I 1879 kom noe nytt til:
261. "Ogsaa Smaagutter opfordres til at fremmøde,
262. forsynede med Flag".
263. Fra hovedstaden hadde en fått tak i et slikt flagg,
264. og nå drev jentene i allmueskolen og sydde lignende til guttene i Sandefjord.
265. Guttene skulle opptre,
266. jentene sy!
267. Så kom dagen,
268. og et tog av 150 skolegutter med flagg gikk i spissen.
269. Det var nok postmesteren, Ole Hansen, som hadde tatt initiativet.
270. Han hadde i 1870 vært sammen med Bjørnstjerne Bjørnson
271. om å få til det første 17.-maitoget av smågutter i hovedstaden./
272. Det var Sandefjords Arbeidersamfund som sto bak den høytidelige feiringen av dagen,
273. og som oppfordret byens borgere til å gå i prosesjon.
274. Arbeidersamfundet ble stiftet i 1876
275. med det uttalte formål å "skaffe sine Medlemmer nyttig og forædlende Underholdning og et hyggeligt Tilflugtssted i deres Fritimer".
276. Og "den hæderlige simple Arbeidsmand vil være et velkomment Medlem af Samfundet,"
277. skrev Sandefjords Tidende.
278. {*Sandefjords Tidende* 25.3 og 5.4.1876.
279. Den videre framstillingen er i hovedsak på grunnlag av lokalviser.
280. Ang. 17. mai vises særlig til *Sandefjords Tidende* 19.5.1877, 10.5, 14.5 og 21.5.1879.
281. Sitater nedenfor fra hhv. 19.2 og 12.4.1876, 9.1.1878, 29.3.1876, 19.2.1879.
282. Ang. den seinere utvikling se bl.a. *Vestfold* 8.2, 18.3 og 7.6.1882, 1.10, 8.10, 15.10 og 29.10.1884, 4.2.1885, 6.2.1886, 23.3, 6.6, 7.9 og 17.-22.10.1889, 22.2, 8.5 og 18.9.1890, 12.3.1891, 21.9.1893, 5.4.1894.}
283. Det var samme program som det bekjente Christiania Arbeidersamfund,
284. stiftet av Eilert Sundt i 1864. /
285. Noen arbeiderforening var det likevel ikke.
286. Nei, skrev redaktør Boëtius,
287. da det i februar 1876 ble sendt ut en innbydelse til å danne en håndverker- eller arbeiderforening for byen.
288. Vi må få et Arbeidersamfund som kan samle alle som vil fremme "Oplysning, Samvirke og Samhold".
289. Her lå en annen side av foreningens program.
290. Den skulle samle alle samfunnsgrupper til enhet og samvirke,

291. til solidaritet mellom høy og lav.
292. Det var den eneste foreningen i Sandefjord uten sosiale skranker. /
293. For Boëtius var hovedsaken dette:
294. "At begavede Mænd arbeider paa at ophjælpe Folket baade i materiel og aandelig Henseende".
295. De bedrestilte skulle være rettleidere og formyndere for allmuen.
296. Gjennom sitt virke i Arbeidersamfundet skulle de bidra
297. til at "Sandsen for en sømmelig Fornøielse tør vaagne og hæve Mange op over den Lavhedsnydelse,
298. der endnu desværre er saa almindelig blandt den lavere Befolkning".
299. Men som i den alminnelige veldedighet lå det en dobbelthet i dette.
300. Allmuen var forpliktet til takknemlighet og lojalitet mot sine velyndere. /
301. Viktigere enn praktiske tiltak var det at Arbeidersamfundet ble et møtested,
302. der de "begavede" kunne øve sin innflytelse.
303. Fester og utflukter skulle bidra til det,
304. likedan belærende foredrag.
305. Men aktiviteten var ikke frenetisk.
306. Etter halvannet år avholdt foreningen sitt første foredrag,
307. nemlig om fedrelandskjærlighet.
308. Svarte ikke Arbeidersamfundet til forventningene?/
309. I hvert fall i 1879 var det klart at interessen var kjølnet,
310. og at oppslutningen ikke var slik en mann som Boëtius hadde forventet.
311. I 1876 hadde han registrert en viss entusiasme.
312. Unge jenter hadde holdt basar til inntekt for Arbeidersamfundet.
313. Gjennom vinteren hadde de samlet seg for å lage forskjellige håndarbeider og lese høyt av en eller annen "dannende og underholdende" bok.
314. Doktor Thaulow hadde skjenket seks dusin stoler til Samfundet.
315. I 1879 måtte imidlertid Sandefjords Tidende melde at mange av byens mest "formaaende" innbyggere hadde gått ut av Samfundet.
316. Andre hadde meldt seg ut fordi de i trange tider ikke hadde råd til kontingenten.
317. Arbeidersamfundet var lekk i begge ender./
318. For Arbeidersamfundet ventet en skyggetilværelse,
319. der stadige appeller ikke maktet å trekke arbeiderne til Samfundet.
320. Det gjorde heller ikke perioder med fri adgang,
321. at innmeldingspengene ble strøket,
322. eller at kontingenten ble satt ned.
323. I 1880-årene forsøkte en å appellere til arbeiderne med en sykekasse.
324. Men den måtte nedlegges,
325. skjønt den ble forsøkt gjenopplivet i begynnelsen av 1890-årene.
326. I 1885 fikk Samfundet egen boksamling,
327. og det ble dannet en sangforening for damer og herrer.
328. I samarbeid med håndverkerforeningen ble det i 1889 satt i gang aftenskole,
329. med gratis undervisning i norsk, regning, skriving og tegning, samt geografi og historie.
330. Fra starten fikk aftenskolen 53 elever, og 19 av dem var jenter./
331. Likevel het det samme år at foreningen manglet "Tilslutning og Sympathi".

332. Det var få "egentlige" arbeidere som hadde tid, råd eller lyst til å engasjere seg i foreningen.
333. Syntes de at det smakte for mye av veldedighet og formynderi?
334. Samtidig holdt byens fremste menn seg borte.
335. De skal ha funnet Arbeidersamfundet for "radikalt".
336. På lang sikt kom dermed Samfundet ikke til å spille noen betydelig rolle.
337. I 1890-årene utmerket det seg mest ved å sette i gang et "arbeiderakademi" eller foredragsforbund,
338. der flere foreninger gikk sammen om å skaffe foredragsholdere. /
339. Var drømmen om et møtested mellom en elite av velyndere og oppdragere og et takknemlig folk en illusjon fra starten?
340. Var den sosiale elitens interesse for saken heller laber,
341. eller foregikk det i det skjulte en maktkamp
342. som endte med at ledende menn trakk seg ut?
343. I hvert fall var det fra starten av særlig håndverkere og til dels lærere som dominerte i foreningen.
344. Av de første åtte styremedlemmene var det fem håndverksmestere.
345. Formann var urmaker Holm Hansen.
346. Noen underklasse representerte de så visst ikke,
347. rimelig velstående og etablert som de var.
348. På et lite sted som Sandefjord kunne de snarere høre til i den økonomiske overklassen.
349. Men det virkelige toppsjiktet sto de langt fra
350. – både økonomisk og sosialt.
351. Ble Arbeidersamfundet et arnested for selvhevdelse og opposisjon fra slike folk?
352. Ønsket de å etablere seg selv som en ny sosial og politisk elite i småbyen?/
353. Var det også andre tilløp til frigjøring eller opposisjon i Sandefjord?
354. Kom spesielle gruppeinteresser til uttrykk?///
- 355. *Organisering på tvers//***
356. Syttende mai 1898:
357. Sandefjords gater fylles allerede fra morgenen av festkledte mennesker fra alle samfunnslag og i alle aldrer.
358. Dagens glansnummer er skoletoget,
359. med jublende barn og norske flagg.
360. Klokka to begynner syklistenes tog sin "elegante runde" gjennom byen.
361. Snart er det klart for borgertoget,
362. med turnforeningen og andre av byens foreninger.
363. Men så skjer noe uventet.
364. Plutselig og uanmeldt dukker det opp et ekstra tog med minst fire hundre deltakere.
365. Det er Framnæs arbeiderforening som kommer.
366. De skulle ha vært med i den ordinære prosesjonen.
367. I stedet gikk de for seg selv.
368. Det var en demonstrasjon av selvstendighet og uavhengighet.
369. {Sandefjords Blad 18.5.1898.

370. Ang. arbeiderne ved Framnæs vises ellers til *Vestfold* 18.1, 12.5, 12.11 (lengre sitat nedenfor) og 29.11.1898.}/
371. Men det var sjøfolkene som først brøt normen om at høy og lav skulle stå sammen,
372. og som organiserte seg på tvers:
373. i en forening bare for underordnede sjøfolk.
374. Det skjedde i 1892
375. med Sandefjords og omegns sjøfolksforening.
376. Leder ble skomaker Anders B. Hasle,
377. som hadde fart til sjøs og hadde navigasjonseksamen.
378. Fra da av hadde Sandefjord både sin Sjømannsforening,
379. der skipperne og rederne dominerte,
380. og Sjøfolksforeningen for styrmenn, matroser og andre underordnede.
381. Seinere kom nye foreninger for mindre grupper
382. – en avdeling av Norsk skipsførerforening og i 1894 både en maskinistforening og en styrmannsforening.
383. Året før hadde håndverkssvenner brutt med den standsmessige organiseringen i Håndverkerforeningen
384. og dannet en egen svenneforening.
385. { Ang. Sjøfolksforeningen vises til *Vestfold* 22.9, 15.10 og 25.10.1892, 14.1 og 24.5.1893, 10.2 og julenr. 1894, 15.6.1895, 14.1 og 18.1.1896, 18.11.1899, 8.2.1900.
386. Jf. kommuneforhandlinger 1899, sak 51. Maskinistforening: 20.1 og 30.1.1894. Styrmannsforening: 20.2. og 27.2.1894. Svenneforening: 23.9 og 25.11.1893.}/
387. I 1898 fikk også verftsarbeiderne sin egen organisasjon,
388. med Framnæs arbeiderforening.
389. Men også tidligere hadde verftsarbeidere vist at de ville greie seg uten andres formynderskap.
390. Arbeidersamfundet forsøkte å fange dem inn ved å tilby sykekasse.
391. I stedet vedtok arbeiderne ved Sandefjords mek. verksted i 1885 å opprette sin egen sykekasse.
392. I 1890 kom Framnæs sykeunderstøttelsesforening.
393. { *Vestfold* 18.11.1885, 14.1.1890.}/
394. Hva fikk disse mennene til å organisere seg,
395. kanskje i tross mot sine foresatte?
396. Følte de seg sviktet eller satt utenfor?
397. Det ble klaget over at aktive, underordnede sjøfolk ikke ble opptatt i den gamle Sjømannsforeningens "hellige midte".
398. I den nye foreningen kunne de få sitt eget leseværelse og holde egne arrangementer,
399. som en basar til hjem for trengende sjøfolk og etterlatte.
400. Framnæs arbeiderforening arrangerte dansemoro,
401. og var nok delvis en selskapsklubb./
402. Likevel var det nok tanken å skaffe seg mer innflytelse i samfunnet som lå bak.
403. I hvert fall gjelder det Sjøfolksforeningen.
404. Anders Hasle pekte i 1896 spesielt på to saker:
405. At utkastet til ny sjølov og sjømannskomiteens innstillinger var blitt behandlet
406. og sjøfolksforeningens betenknninger blitt sendt inn til departementet.

407. Og dessuten at "forhyringspørgsmaalet var paa bane,
408. og foranstaltninger i den anledning blev foretagne".
409. Dette gjaldt sikkert de private forhyringsagentene
410. som optrådte i samarbeid med rederne.
411. Kanskje rettet misnøyen seg mot at sjøfolkene måtte ut med penger til
forhyringsagenten,
412. eller kanskje mot vilkårlig og urettferdig behandling.
413. {Jf. den allmenne karakteristikken av den private forhyringsvirksomheten hos
Zachariassen 1950.}/
414. Her kunne de underordnede ikke håpe på at skipperne og redere ville ta vare på deres
interesser. /
415. Det samme gjaldt disiplinen om bord
416. og sjørettssaker der underordnede ble anklaget for oppsetsighet og "insubordinasjon".
417. Sjøfolksforeningens lover slo fast
418. at den "bør støtte og bistaa sine medlemmer saa meget som mulig, ogsaa med juridisk
hjælp i tvistemaalstilfælde,
419. naar det angaar hans stilling som sjømand".
420. Seinere tok den initiativ til å få underordnede sjøfolk med i det sjøkyndige utvalget til
domsmenn og lagrettemenn.
421. Resultatet ble én plass av seksten./
422. Framnæs arbeiderforening engasjerte seg spesielt for å få bedret "de slette forhold i de
østre bydele og belysningen paa bryggerne med tilstødende gader".
423. I november 1898 kalte den sammen et masse møte,
424. som henstilte til kommunestyret å få rettet på belysningsforholdene.
425. At det trengtes, var knapt nok noen Framnæs-arbeider uenig i. //→
426. "Flere oplyste, at de mangen gang nær hadde gaat ud over bryggen paa grund
af manglende belysning om morgenen,
427. naar arbeiderne skulde gaa til sit arbeide.
428. Foreningen fandt det paakrævet, at lygterne var tændte ligesaavel om morgenen
som om aftenen,
429. for at man kunde finde sine baade uden at resikere liv og lemmer.
430. Andre fandt, at det ikke var bare bryggerne, det gjaldt at faa oplyst,
431. men ogsaa gaderne.
432. Thi det var jo ikke alle, som havde baade,
433. men dog skulde være paa sit arbeide til samme tid.
434. De fandt, at i de gader, hvor der mindst boede 40 arbeiderfamilier,
435. burde gaderne ogsaa være oplyst fra klokken 5 om morgenen. ...
436. En ting blev ogsaa omtalt som er uforsvarlig,
437. nemlig de to steder i Strandveien, hvor sidesporet passerer.
438. Skinnerne ligger der høiere end gaden,
439. og i et ægyptisk mørke."//
440. Formannen i arbeiderforeningen, murer Mads Hansen ved kjelesmia på Framnæs,
441. var selv ikke født og oppvokst i Sandefjord.
442. Som så mange andre var han blitt lokket av utsiktene til jobb og fortjeneste
443. ved det raskt voksende verftet på Framnæs.

444. Hit kom jernarbeidere, platearbeidere, klinkere og så videre fra andre verksteder.
445. Noen av dem hadde stiftet bekjentskap med fagforeninger og fagforbund,
446. og hadde sin lojalitet til arbeiderbevegelsen.
447. Det var først og fremst disse som tok initiativet til å organisere arbeiderne ved Framnæs.
448. {Jf. *Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund. Avd. 34 ... 1961.*}
449. Håpet de at arbeiderforeningen skulle utvikle seg til en virkelig fagforening?/
450. Typisk var det at initiativet ikke kom fra sandefjordsguttene selv.
451. Slik var det også med andre foreninger.
452. Sandefjords Svendeforening ble dannet etter innbydelse fra svenneforeninger i Tønsberg, Moss og Drammen.
453. Maskinistforeningen var en fellesforening for Tønsberg og Sandefjord,
454. og fikk navnet "Vestfold".
455. Ja, også Sjøfolksforeningen ble stiftet etter initiativ utenfra./
456. I august 1892 var Norges nationale Sjømandsforening blitt stiftet i Larvik.
457. Formannen, stuert Morten Karlsen, var norsk-amerikaner,
458. og det skal ha vært den amerikanske fagforeningslederen Andrew Furuseth
459. som ba ham dra hjem for å organisere sjøfolk.
460. Han kom til Larvik, Tønsberg og Sandefjord, men ikke lenger.
461. I Sandefjord ble Morten Karlsen anklaget for å ha gått "despotisk" fram
462. ved å gi lover for hele landet,
463. og det var liten stemning for å følge med i hans påtenkte landsforbund.
464. I stedet ble det stiftet en uavhengig lokal forening.
465. {*Sandefjords Tidende* 25.10, jf. 26.9.1892.
466. Tønnessen i Worm-Müller bd. 2, del 3 1951, s. 194-195.}
467. Men i lovene sto det:
468. "Da foreningens øiemed ikke er blot lokalt,
469. saa bør der arbeides for en sammenslutning af lignende foreninger for hele landet."/
470. I 1896 ble Sandefjord faktisk utgangspunkt for et forsøk på å danne et landsforbund for sjøfolk.
471. Initiativet ser ut til å ha kommet fra Magnus Andersen,
472. som var redaktør av sjømannsavisa "Gaa Paa".
473. Men det ble overlatt til Sjøfolksforeningen i Sandefjord å kalle inn til konstituerende møte og være vertskap.
474. På møtet i Sandefjord 29. februar var det utsendinger fra Larvik, Holmestrand, Moss og Stavanger, foruten vertsbyen.
475. Anders Hasle tok ledelsen.
476. Han fikk forsamlingen med på at det skulle være et landsforbund for underordnede sjøfolk medregnet styrmenn
477. – ikke for hele standen, slik Magnus Andersen hadde tenkt.
478. Og han ble selv valgt til formann for Det norske Sjømannsforbund.
479. Forbundet "opstillede i første Række Hyrespørgsmaalet,
480. opfordrede Sjømændene til at stille Krav paa høiere Hyre",
481. het det ved slutten av året.
482. Da hadde Anders Hasle og andre måttet innse at oppslutningen var for liten,
483. og forbundet ble nedlagt før det hadde fått utrettet noe som helst.

484. {Det norske Sjømannsforbund av 1896 er ikke behandlet i litteraturen.
 485. Det vises til *Gaa Paa* 24.1, 7.2, 6.3, 13.3, 3.7, 24.7 og 18.12.1896.} /
 486. Også på hjemmebane slet Anders Hasle med minkende oppslutning.
 487. Allerede i januar 1896, mens planene for et sjømannsforbund ble lagt,
 488. måtte han offentlig spørre sine medlemmer i Sandefjord:
 489. "Vil I lade sjøfolksforeningen dø?"
 490. I 1892 hadde foreningen raskt fått bortimot tre hundre medlemmer. //→
 491. "Men det blev ogsaa bare hermed.
 492. De fleste af medlemmerne betalte kun sin indtrædelse,
 493. og enkelte indmeldtes ogsaa uden at betale denne.
 494. Det er kun de færreste – ja meget faa ogsaa – som har betalt sin kontingent."//
 495. Også de andre foreningene må ha hatt vansker med å få sterk og stabil oppslutning.
 496. I hvert fall gjorde de lite av seg i lokalmiljøet.
 497. Det gjaldt også arbeiderforeningen på Framnæs.
 498. De nær fire hundre arbeiderne som hadde presentert seg under 17.-maifeiringen
 499. og de mange som synes å ha støttet kravene om bedre arbeidsvei,
 500. glimret med sitt fravær året etter.
 501. Da fant kemner Ole Hansen grunn til å refse arbeiderne
 502. for dårlig frammøte og mangel på interesse.
 503. Men saken var da også en helt annen,
 504. nemlig støtte til danske arbeidere som var utsatt for lockout.
 505. Håpet om å bruke arbeiderforeningen som base for faglig arbeid falt i grus./
 506. Organiseringen på tvers viste at det fantes opposisjon
 507. mot gjeldende normer og maktstrukturer,
 508. som tilsa de underordnedes lojalitet og underkastelse under sine foresatte.
 509. Spirene kom utenfra, gjennom agitasjon og innflyttere.
 510. Hva med jordsmonnet?
 511. En lovende start tyder på oppslutning om konkrete gruppekrav og behov for markering
 av selvstendighet.
 512. Likevel fikk verken sjøfolkenes eller verftsarbeidernes foreninger særlig innflytelse.
 513. Følte de at de ikke kom noen vei overfor de styrende?
 514. Var de redde for å komme i unåde hos dem som ga arbeid og levebrød?//
- 515. *Avstand og avhengighet*//**
516. Det ble ofte sagt at Sandefjord og Sandar var preget av jevne forhold
 517. – få virkelig rike,
 518. men også lite fattigdom.
 519. Men det *var* forskjell på folk.
 520. Og sannsynligvis var det i 1890-årene større og mer stabile forskjeller mellom grupper
 av mennesker enn det hadde vært noen tiår tidligere,
 521. da Sandefjord ennå nærmest var et nybyggersamfunn.
 522. Da hadde folk som Søren Lorents Christensen og seinere Jacob Christophersen Freberg
 arbeidet seg opp fra en beskjeden begynnelse til rikdom.
 523. Men det krevdes stadig mer kapital
 524. for å slå seg opp i den internasjonale markedskonkurransen,

525. både i skipsfart og fangst.
526. Det ble mindre rom for askeladder i det gode selskap.
527. Samtidig opplevde stadig flere at de var dømt til lønnsarbeid på livstid.
528. Om Jacob Christophersen Freberg var blitt født noen tiår seinere,
529. hadde han kanskje endt som lønnsarbeider og snekker på Framnæs?/
530. Folk som skipsreder Abraham Jacobsen Freberg og doktor Julius Christensen hadde erobret sin posisjon i kraft av arv
531. – av penger og utdanning.
532. Med denne arven var de nærmest sikret mot å styrte nedover til "allmuen",
533. om de da skikket seg sånn noenlunde.
534. I det moderne samfunnet ble utdanning stadig viktigere
535. for å sette skiller mellom folk,
536. og den kunne kjøpes for penger.
537. Økonomisk klassetilhørighet, rikdom og livssjanser fulgte hverandre
538. på en måte som satte tydelige sosiale skiller.
539. Barn fra den sosiale eliten gikk videre til lærde skoler, eventuelt dyre utenlandsopphold,
540. og med gode utsikter til en karriere i forretningslivet eller det akademiske livet.
541. For de næringsdrivende med mer jevn velstand var det viktig å få ungene inn på borgerskolen eller middelskolen.
542. Kanskje var det her det viktigste sosiale skillet gikk
543. – mellom en bred "overklasse" og "allmuen",
544. som ikke hadde noen mulighet til å gi sine barn den kapital eller utdanning
545. som skulle til for å gjøre lykke i samfunnet./
546. På denne måten var Sandefjord og omegn et klassesdelt samfunn,
547. og ble det nok i stadig sterkere grad fram mot århundreskiftet.
548. Samfunnsordningen var imidlertid slik at klasseinteresser ikke skulle komme til uttrykk.
549. Det var som en sosial kontrakt mellom høy og lav,
550. og mellom arbeidsgiver og underordnede,
551. der velvilje og omsorg ovenfra ble betalt med lydighet og lojalitet nedenfra.
552. Samfunnet skulle være som en gammeldags familie
553. – med strenge fedre, omsorgsfulle mødre og lydige barn.
554. Eller, noe som kanskje passet vel så godt i Sandefjord og Sandar:
555. Det skulle være som et skip,
556. der enhver visste sin rang og sin plass,
557. og det var mytteri å sette seg opp mot skipperens befalinger./
558. I 1890-årene kunne det se ut til at folk begynte å ta avstand fra dette både paternalistiske og autoritære samfunnet.
559. Det kom foreninger for underordnede sjøfolk, håndverkssvenner og verftsarbeidere.
560. Ja, også kvinner arbeidet for å endre sin stilling i samfunnet.
561. Kvinnesak ble i 1880-årene diskutert i Arbeidersamfundet,
562. og da møtte kvinner fram og deltok i diskusjonen.
563. Etter at kvinnesaksforkjemperen Gina Krogh i 1893 hadde holdt foredrag,
564. ble det dannet en kvinnesaksforening for Sandefjord og omegn.
565. { Vestfold 19.2 og 26.3.1887, 8.4, 11.4 og 29.4.1893. }/

566. Likevel var verken aktivitet eller oppslutning slik at det truet den etablerte samfunnsordningen.
567. Forholdet mellom arbeider og arbeidsgiver var det i det hele tatt ingen som våget å rokke ved.
568. Sjøfolksforeningen ville nok bedre de underordnedes stilling,
569. men først og fremst ved å vende seg til de offentlige myndighetene i stat og kommune.
570. Arbeiderforeningen på Framnæs begrenset seg til å klage på arbeidsvei og belysning overfor kommunen.
571. Arbeiderne aksepterte sin underordnede stilling,
572. men ikke nødvendigvis med glede.
573. Å organisere seg og fremme kollektive krav overfor arbeidsgiveren var som oppsetsighet eller mytteri.
574. Det ville bli møtt med å bli kastet ut fra arbeidet,
575. det visste alle.
576. Desto verre på et lite sted som Sandefjord,
577. der en sikkert kunne regne med å bli svartelistet fra alle jobber.
578. Frykten for å miste arbeid og levebrød skulle det mye til for å overvinne./
579. Var da forholdene så helt konfliktfrie og idylliske?
580. Neppe, for arbeidernes ære fordret også at de kunne ta igjen dersom de følte seg tråkket på.
581. En mann som verftseier Christensen skal da også ha likt at det var såpass tak i karene at de kunne svare for seg.
582. Men grensen gikk altså ved kollektive aksjoner som utfordret arbeidsgivernes herredømme. /
583. I spesielle tilfeller kan det likevel ha kommet til arbeidskonflikter.
584. Etter muntlig tradisjon skal det på 1860-tallet ha vært arbeidsnedleggelse på Rødsverven
585. for å få kortere arbeidsdag.
586. Den var da på 14 1/2 time
587. – fra klokka fem om morgenen til 19.30,
588. riktignok med pauser.
589. Lars Engebretsen, som bestyrte verftet,
590. var "en snild mann og en kjækk kar".
591. Han ga beskjed om å ringe klokka seks om morgenen
592. og at arbeiderne også skulle få gå litt tidligere om kvelden,
593. visstnok til forbitrelse for de andre verftseierne
594. som måtte følge etter.
595. {Bogen 1948, s. 120, samt Magdahl 1993, s. 27.
596. Nedenfor ang. skomakerne: *Vestfold* 28.5.1889 og *Social-Demokraten* mai-juni 1889, jf. Bogen (1948), s. 188, Framnæs: *Vestfold* 12.5.1898.} /
597. I 1889 truet skomakersvennene med streik.
598. De skal ha hatt "hele byens sympati",
599. og mesterne gikk med på kravet om "et Regulativ, der stipulerte Lønningerne 15 a 20 pCt. høiere end før".
600. Det var en del av en større bevegelse,
601. der skomakerne i Sandefjord må ha hatt kontakt med kolleger i andre byer.

602. Tilfeldig kan det vel ikke være at det i løpet av et par uker i mai og juni 1889 var aksjoner og streiker både i Fredrikstad, Sarpsborg, Halden og Horten, foruten i Sandefjord?/
603. I 1898 ble det meldt om "en mindre rivning" på Framnæs.
604. Arbeiderne var misfornøyd med en av formennene,
605. og krevde "at han for fremtiden stillede sig lidt mindre udfordrende overfor dem".
606. De fikk løfte om det,
607. og arbeidet gikk igjen sin vante gang.
608. I de få konflikten som er kjent, vant altså arbeiderne fram med sitt syn./
609. Bedriftsledelsen på Framnæs valgte en annen strategi enn mange andre bedrifter i 1890-årene.
610. To år før hadde det på Kværner Brug vært opprør
611. og en langvarig streik mot en verksmester
612. som ville ha mer disiplin og større effektivitet.
613. {Olstad 1990, s. 124 ff.}
614. Framnæs var nok i 1898 i en lignende situasjon,
615. med planer om modernisering og effektivisering av produksjonen.
616. At bedriftsledelsen likevel tok arbeidernes parti mot arbeidsformannen,
617. var et tydelig signal om å opprettholde det paternalistiske forholdet:
618. Arbeidsgiveren viste velvilje og omsorg ved å ta hensyn til arbeidernes klage.
619. Slik var det var ingen blind lydighet,
620. men gjensidig avhengighet mellom høy og lav.
621. Selv om en arbeidsgiver i formen var eneveldig,
622. var han avhengig av å vise hensyn til arbeiderne i samsvar med gammel sed og skikk.
623. Ellers kunne det bli bråk!
624. Særlig hadde erfarne fagarbeidere i dette et viktig maktmiddel på et lite sted som Sandefjord og Framnæs.
625. Gikk de sin vei, var de ikke lett å erstatte.
626. Men også i samfunnslivet som helhet gjaldt en lignende uskreven regel.
627. Brøt de styrende sine tradisjonelle forpliktelser, kunne de høste storm./
628. Århundret gikk mot slutten uten at de tradisjonelle autoritetsforholdene i arbeidslivet ble satt på virkelig prøve.
629. Var også lokalpolitikken preget av relativ stabilitet?
630. Eller var det opprør og uro mot den tradisjonelle politiske eliten?

[Side 124]

631. *Langgaden sett mot øst*
 632. *en gang i 1890-årene.*

[s 126]

633. *"Doktorgården" eller "Ebbesengården" i Rådhusgata 3*
 634. *fikk navn etter badelege J.T.Ebbesen*
 635. *som sammen med hustruen Henriette sofie flyttet inn i 1846.*
 636. *I deres tid var bygningen nærmest en kulturinstitusjon i byen.*
 637. *Huset ble revet i 1964.*

[s 130]

638. *Kjøpmann J.E.S. Wetlesen hadde forretningsgård og bolig i Langgaden.*

639. Derfra har sønnen Wilhelm Wetlesen hentet sitt motiv til maleriet

640. "17. mai i Bakgaarden"

[s 132]

641. Fanen fra Framnæs Arbeiderforening

642. er fra de første tiårene av vårt århundre.

[s 132]

643. Barna leker i "Bugaardsgaden"

644. ved det nåværende krysset Prinsensgate / Holmbrua.

645. De gamle gatelyktene var til å heve og senke.

646. Byen fikk sin første gatelykt i 1858,

647. og i 1870 var tallet øket til 11 parafinlykter.

648. Det fortelles at gamle "Hans vekter" pusset glassene og fylte parafin hver morgen.

(25)

Olstad 2b

inndelt i nummererte ytringer

Bind 2. En vanlig småby?, Sandefjord kommune 1997, underkapitlene til hovedkapitlet "Okkupasjon og nyordning": "Medløperne, Rekrutteringen til Nasjonal Samling, Hirdens håndlangere eller befolkningens beskyttere?", "Hjulene i gang", "Surrogatøkonomi", "På kommunalt lavgir" (s 117-132) og under hovedkapitlet "I kamp for Norge": "I krigens kjølvann" (s 181-187).

1. Medløperne

2. "Vi i Nasjonal Samling vet,"
3. sa den lokale kretsføreren til sine tyske verter under kameratskapsaftenen i mars 1941,
4. "at ingen makt på jorden er istand til å stanse det nasjonalsosialistiske Tysklands veldige seierstog"
5. og "den nyordning av Europa som allerede er påbegynt"./
6. Oberführer Voss kvitterte:
7. "N.S. står oppe i kampen idag,
8. en kamp om nasjonens samling,
9. ja sogar en kamp om folkets sjel."/
10. Som tyskernes håndgangne hjelpere kom også NS til å sette sitt preg på landet og lokalsamfunnet.
11. Og kampen om makten og "folkets sjel" fant sted også i Sandefjord og omegn./
12. For de fleste måtte det lyde som ironi
13. da rikskommissar Josef Terboven 25. september 1940 proklamerte
14. at det norske folks vei til frihet og selvstendighet gikk over Nasjonal Samling.
15. Hva slags frihet ville tysk okkupasjon og en endelig tysk seier gi rom for?
16. Realiteten var at Terboven på tyskernes vegne erklærte rent bord:
17. Vekk med kongehuset, den lovlig valgte regjeringen, partiene og det politiske demokratiet.
18. Inn med Nasjonal Samling
19. som eneste tillatte politiske parti,
20. a) ny regjering dominert av NS-folk
b) – og fra februar 1942 ren NS-regjering
21. med Vidkun Quisling som regjeringssjef.
22. Samfunnsmaskineriet skulle reguleres og kontrolleres
23. i samsvar med den tyske nasjonalsosialismens og Nasjonal Samlings ideer.
24. Det gjaldt politi og rettsvesen, propaganda og presse, arbeidsliv og idrett.
25. Seinere kom framstøt mot skole og kirke./
26. "Vi i N.S. har vært en liten, foraktet flokk,
27. men idag har vi tatt på oss en tung oppgave:
28. å redde vårt folks frihet og selvstendighet,"
29. het det på et møte i Sandefjord i november 1940.
30. {*Sandefjords Blad* 25.11.1940.}

31. Den lille flokken kunne nå gjøre seg gjeldende i kraft av samarbeidet med okkupantene.
32. Det gjaldt også i lokalsamfunnet.
33. Fra nyttår 1941 ble styret i kommunene nyordnet
34. og demokratiet erstattet med "førerprinsippet":
35. Ordføreren skulle utpekes ovenfra,
36. det vil si av innenriksdepartementet.
37. Og han skulle styre "under fullt personlig ansvar",
38. som det het,
39. uten innblanding fra formannskap eller kommunestyre.
40. Med seg fikk han et rådgivende utvalg, byting eller herredsting.
41. Også det ble utpekt - av ordføreren
42. sammen med fylkesmannen og fylkesføreren for Nasjonal Samling.
43. Kommunale funksjonærer kunne innsettes og avsettes på politisk grunnlag./
44. Maktovertagelsen var total,
45. men i stor grad formell.
46. Det var ikke uproblematisk for den "lille, foraktede flokk" å fylle maktposisjonene.
47. At mange av de rådgivende formennene var motstandere av nyordningen,
48. var kanskje ikke så farlig.
49. a) Her ble det lagt vekt på å få med ulike nærings- og samfunnsinteresser
b) – i tråd med korporativ tankegang.
50. I bytinget for Sandefjord i 1941 var det talsmenn for hvalfangst og skipsfart, for industri og håndverk, for handel og omsetning og for husmødrene, idretts- og ungdomsbevegelsen, skolene, helsevesenet og de kommunal tjenestemenn.
51. Og det ble lagt vekt på å få med representanter både for arbeidsgiverne og de ansatte.
52. Ingen kunne unnså seg.
53. Noen fikk visst en ubehagelig overraskelse
54. da de fant sitt eget navn blant formennene./
55. Verre var det
56. at selve ordførerne representerte "den gamle tid".
57. Det hadde simpelthen ikke vært mulig å finne habile folk fra Nasjonal Samling,
58. sa fylkesføreren.
59. I Sandar fortsatte Haldor Virik,
60. og seinere rykket varaordfører Kristian Laug opp.
61. I Sandefjord ble det riktignok ny ordfører.
62. Men gårdbruker Niels Tholfsen,
63. som ble utpekt,
64. var ingen tilhenger av Nasjonal Samling.
65. Han ba seg også fritatt,
66. uten at det hjalp.
67. Og det ble umulig for NS å få kontroll med kommunens mange råd og utvalg. /
68. Med tida ble imidlertid Nasjonal Samlings kontroll med kommunal politikk og kommunal forvaltning sterkere.
69. Høsten 1941 ble Sandefjords rådmann Finn Sandberg beordret til innenriksdepartementet. / Erstatteren, Fridtjof Holtedahl,
70. kom fra Oslo,
71. var NS-medlem,
72. og ble utpekt av partiet til å ta over.
73. Kort etter ble han også utpekt til ordfører i Sandefjord.
74. Sandar fikk sin NS-ordfører i november 1941

75. med småbruker og løytnant Ole Kristian Holtan.
76. Han var samtidig lagfører for partiet i bygda.
77. Mer eller mindre ivrige partimedlemmer ble satt inn i betrodde stillinger,
78. i administrasjonen og i råd og utvalg.
79. Dessuten fikk Sandefjords Presse,
80. som stedets lokalavis het etter sammenslåingen av Vestfold og Sandefjords Blad,
81. fra 1944 NS-mannen Olaf Bøe som redaktør. /
82. Samtidig ble Sandefjord preget av annen NS-aktivitet.
83. Den første fylkesføreren, Iver Leuch Elieson,
84. var selv fra Sandefjord,
85. og hadde sine fylkeskontorer i Jernbanealleen.
86. På Sandefjord Bad holdt Arbeidstjenesten til fra 1942.
87. Den var i utgangspunktet en frivillig samfunnstjeneste,
88. som ble innført sommeren 1940 før Nasjonal Samling kom til makten.
89. Men Arbeidstjenesten ble med tida til pliktarbeid for unge menn,
90. og ble mer og mer NS-dominert.
91. På Granholmen hadde Unghirdmarinen fra 1943 sommerkurs i sjømannskap.
92. "Guttene på Granholmen" skulle i løpet av fem somrer være utdannet til sjøfolk.
93. Året etter begynte for øvrig tyskerne med et lignende tiltak
94. i en av brakkene i Jernbanealleen.
95. Det var Transportflotte Speer som begynte skole for å utdanne norske sjøoffiserer til arbeid på tyske skip. /
96. I gatene marsjerte hirden og sang kampsanger.
97. Det var viktig for Nasjonal Samling å vise styrke
98. og okkupere det synlige sosiale rommet.
99. Det var symbol på makt og seier,
100. som nok kunne stive opp til innvortes bruk
101. samtidig som det skulle samle oppslutning om bevegelsen.
102. Ved et par anledninger ble det gått demonstrativt og hardhendt fram,
103. som under det berømmelige "torvslaget" i Sandefjord.
104. a) Det var 20. april 1941
- b) – Adolf Hitlers fødselsdag.
105. Fylkesføreren holdt propagandatale på torget, og
106. Oslo-hirden var med. /
107. "Ved denne anledning ble en rekke mennesker arrestert
108. og ført til middelskolen,
109. hvor hirden opptrådte særdeles brutalt,"
110. het det i ettertid.
111. Ifølge kretspropagandalederen hadde de demonstrert
112. ved å beholde hattene på da hirdmennene sang "Ja, vi elsker".
113. De ble da brakt "inn i hirdrekkene
114. hvor de fikk anledning til å delta i den videre propagandamarsj og defilering",
115. og "fikk anledning til å trene litt i avsyngelsen av 'Ja, vi elsker' barhodet
116. under endel rundmarsjer inne på Middelskolens gårdsplass,
117. en straff som forhåpentlig vil bidra til å åpne øinene på dem."
118. Et av Nasjonal Samlings mer framtreddende medlemmer i Sandefjord ble forferdet
119. da han fikk se alle hattene som lå igjen på torget.
120. I skolens gymnastikksal ble han vitne til at en hirdmann slo til en av de arresterte
121. så han blødde fra munnen.

122. {I tillegg til tidligere nevnte kilder og litteratur baserer framstillingen av NS seg på referater fra landssviksaker i *Sandefjords Blad* 1945-47.
123. Her sitert hhv. fra 19.3.1946 og 22.4.1941.
124. Det er også referert opplysninger fra landssviksarkivet i Riksarkivet. }
125. Den 20. juli 1941 endte med bråk og uro,
126. pipekonsert, steinkasting mot hirdmennene, ruteknusing og slåssing.
127. Det hadde begynt med aksjoner fra rikshirden i Sandefjord og unghirden fra Oslo,
128. som da lå i sommerleir på Solløkka.
129. Først tvang hirden folk inn på Stensholdts konditori
130. or å høre et foredrag av kretspropagandalederen.
131. Så bar det opp i Preståsen,
132. der folk satt ute ved småbord og på danseplassen.
133. Da bråket begynte,
134. ble kafeen stengt.
135. Men hirden knuste vinduer og brøt opp døra,
136. og folk ble truet inn for å høre propagandaforedrag.
137. Etterpå ble de drevet ned Preståsbakken
138. "etter beste Gestapomønster",
139. som det er sagt.
140. Men slike episoder ble ikke noe vanlig trekk i bildet.
141. Her som ellers fant Nasjonal Samling ut at det lønte seg dårlig med slåssing i gatene./
142. Enkelte NS-medlemmer tok i bruk mer lyssky metoder
143. for å fremme "den nye tid"
144. og ramme politiske motstandere.
145. Noen fikk avskjed fra kommunale stillinger.
146. a) Det ble sendt rapporter om folk en ønsket å bli kvitt
b) – det kunne være politifolk, lærere og andre.
147. a) Blant annet het det i et brev til kretsføreren i Sør-Vestfold at skolebestyrer
Asphaug ved Skiringssal ungdomsskole burde avsettes
b) – "Asphaug bør heller ikke fortsatt få bo i distriktet,
148. da jeg mistenker ham for å drive politisk virksomhet
149. også utenfor skolen".
150. {*Sandefjords Blad* 18.1.1947}
151. Prestene ble utspionert.
152. Det ble laget lister over politiske motstandere,
153. blant annet over de "verste" lærerne. /
154. Det ble også utarbeidet såkalte "jøssinglister"
155. over de antatt farligste motstanderne av tyskerne og Nasjonal Samling.
156. "Sonne, Mond und Sternen"
157. sto det i kode,
158. det vil si henholdsvis farlige motstandere
159. som kunne tenkes å utføre attentater,
160. alminnelige motstandere og passive intellektuelle.
161. Hensikten var å ha lister over passende gisler i påkommende tilfeller.
162. Heldigvis ble det aldri bruk for slike lister her./
163. Det lar seg ikke skjule at det også i Sandefjord og Sandar var tilfeller av rapportering
og angiveri av motstandsvirksomhet.
164. Hirden i Sandefjord skal ha hatt et "hemmelig etterretningsvesen".
165. Enkelte NS-medlemmer sto i regelmessig forbindelse med det tyske
sikkerhetspolitiet.

166. a) Andre kom til å virke i tysk tjeneste utenfor lokalsamfunnet
 b) – i frivillig krigstjeneste på østfronten under tysk eller norsk kommando,
 167. eller i etterretningsorganisasjonen Abwehr./
168. Men dette gjaldt naturligvis et fåtall av Nasjonal Samlings medlemmer.
 169. De fleste var snarere passive
 170. og folk en kunne prate politikk med uten å frykte.
 171. Hvordan var så rekrutteringen til NS i Sandefjord og Sandar?!!!

172. Rekrutteringen til Nasjonal Samling//

173. Da krigen kom, var han mitraljøseskytter på torpedobåten "Gribb".
 174. Han meldte seg frivillig til englandstur,
 175. i hvert sa han det selv etter krigen.
 176. Men båten ble gjennomhullet av et tysk fly,
 177. og måtte oppgis.
 178. Et halvt års tid seinere var han medlem av Nasjonal Samling.
 179. Hadde han kommet til England, hadde han kanskje returnert til Sandar som en av
 heltene i 1945.
 180. I stedet sto han tiltalt for landssvik.
 181. Dette og andre eksempler nedenfor er hentet fra *Sandefjords Blads* referater fra
 landssviksaker 1945-47./
182. Slik kunne tilfeldigheter avgjøre den enkeltes valg og skjebne.
 183. a) Ikke bare personlighet og karakter, men også situasjonen og de samfunnsmessige
 rammer styrte de skjebnetunge valgene i krigsårene
 b) valg som for resten av livet kom til å stemple folk som gode nordmenn eller
 svikere./
184. Nasjonal Samlings program og ideologi lokket neppe særlig mange.
 185. Før krigen var tilslutningen her i distriktet nærmest minimal.
 186. Ved valgene i 1936 oppnådde partiet 33 stemmer i Sandar og 31 i Sandefjord.
 187. Sommeren 1940 lå arbeidet i NS i Sandefjord helt nede.
 188. Det var først etter nyordningen fra september 1940 at partiarbeidet ble tatt opp igjen,
 189. og partiet fikk et visst tilsig av medlemmer.
 190. I 1942 hadde Nasjonal Samling "et par hundre medlemmer" i Sandefjord og Sandar,
 191. sa seinere lagføreren for Sandefjord.
 192. Etter krigen var det i Sandar 113 personer som fikk sin stemmerett suspendert
 193. for å ha vært med i NS./
194. Den forhenværende mitraljøseskytteren meldte seg inn i NS
 195. a) fordi han, etter eget utsagn, mente det var "eneste måten å få landet fritt på".
 b) – "Han regnet med tysk seier."
 196. Det var utvilsomt en del som hadde idealistiske grunner for å bli med
 197. og en ekte bekymring for landets framtid:
 198. Hvordan skulle det gå med Norge
 199. når Tyskland hadde seiret?
 200. Var det ikke best å samarbeide
 201. og sikre seg en best mulig stilling i det nye Europa?
 202. Andre, men kanskje ikke så mange, la vekt på trusselen fra Russland og
 bolsjevismen./
203. a) Men egen vinning var også en del av bildet
 b) det ene utelukket jo heller ikke det andre.
 204. Enkelte meldte seg inn "for å få seg en stilling",
 205. som en sandefjordsmann sa under rettsoppjøret.

206. Han hadde selv fått en stilling i Arbeidstjenesten.
207. Andre kunne få kommunale stillinger som det lokale NS disponerte over.
208. Slik ble det også med veteranen fra torpedobåten "Gribb".
209. Noen kom seg inn i tyskerarbeid.
210. Påfallende mange av dem som etter krigen ble stilt til ansvar, var uten fast arbeid da krigen kom./
211. Enkelte gjorde karriere med bakgrunn i sitt NS-medlemskap.
212. Politimesteren ble i 1942 forfremmet til sorenskriver i Skien.
213. Kretspropagandalederen ble kontorsjef i riksledelsen for NS.
214. Og helt på toppen: fylkesfører Eliason ble i 1942 fylkesmann i Vest-Agder./
215. Hevn eller revansj kunne vel spille med
216. for dem som følte seg tilsidesatt eller forurettet.
217. Kanskje var det noe av bakgrunnen for Lars Andersen,
218. Sandefjords mest kjente NS-medlem
219. som imidlertid aldri var særlig aktiv i partiet.
220. Lars Andersen hadde vært alle gutters helt i Sandefjord-distriktet,
221. den fremste av alle hvalskyttere.
222. Da han ble uenig med Anders Jahre om lønnsvilkårene,
223. var han blitt tvunget ut av den norske hvalfangsten.
224. {Saken er behandlet i bind 1.}/
225. Andre ble drevet inn etter hvert som samfunnet ble delt i to leirer.
226. En sandarmann meldte seg inn i NS i 1941 "etter å ha tatt absolutt standpunkt for at idrettslaget,
227. som han stod som formann i,
228. skulde fortsette under nyordningen".
229. Ifølge ham selv gjorde det "at han ble betraktet som nazist og derfor frosset ut.
230. Han meldte seg senere inn."/
231. En kvinne forklarte under rettsoppgjøret at//→
232. "hun traff en tysker ved tennisbanen på Hjertnes
233. og ble glad i ham.
234. Hun var sammen med ham
235. og dette var årsaken til at hennes tidligere venner trakk seg vekk fra henne.
236. Dette i tillegg til påvirkning ...
237. var årsak til at hun meldte seg inn"//
238. På mange måter ble NS et oppholdssted for outsiders.
239. Det kunne være folk som av forskjellige grunner var kommet på kant med samfunnet.
240. Men først og fremst var det folk som ble stående utenfor et sterkt, motstandsdyktig miljø,
241. i arbeids- eller dagliglivet.
242. Samtidig ble rekkene sluttet
243. på den måten at familiemedlemmer ble trukket inn i partiet.
244. Trolig betydde miljøet mer enn personlighetene
245. da skillelinjene under okkupasjonen ble trukket opp. /
246. Nasjonal Samling i Sandefjord og omegn forble tilholdssted for en liten minoritet,
247. til tross for maktposisjonene partiet fikk i gave.
248. Ingen av spissene i førkrigssamfunnet gikk over.
249. Ingen redere eller andre toppfolk i næringslivet,
250. ingen av fagbevegelsens lederskikkelser,
251. a) ingen kjente politikere

- b) – og ingen lærere.
252. a) For å få besatt viktige stillinger med NS-folk måtte det innflyttere til
b) – som de nye rådmennene i Sandefjord og Sandar, ny redaktør i Sandefjords
Presse og ny kinosjef.
253. I hele fylket sto NS forholdsvis svakt.
254. Både før og under okkupasjonen lå tilslutningen under landsgjennomsnittet./
255. Hvorfor var Vestfold inklusive Sandefjord og Sandar så forholdsvis immune mot
Nasjonal Samlings påvirkning?
256. Ligger nøkkelen i "skipsfartens sterke stilling i fylket",
257. som det er sagt?
258. I tilknytningen til England og USA
259. og i minnene om tyskernes hensynsløse ubåtkrig under den første verdenskrigen?
260. {Christophersen 1989, s. 146.}
261. Samtidig førte skipsfart og hvalfangst en stor del av distriktets menn utenfor
tyskernes og Nasjonal Samlings innflytelse.
262. De ble allierte krigsseilere
263. og norske helter enten de ville eller ikke.
264. Og rederne ble knyttet til Norges sak
265. i og med at flåten ble rekvirert
266. og drevet av staten så lenge krigen varte./
267. Nasjonal Samlings posisjon utover i landet var avhengig av sterke lokale
lederskikkelser.
268. Slike fantes ikke i Sandefjord og omegn.
269. Men en kan jo spekulere:
270. Hva ville skjedd dersom en Anders Jahre eller en Lars Christensen i 1930-årene
hadde gått inn for Nasjonal Samling?///
- 271. *Hirdens håndlangere eller befolkningens beskyttere?//***
272. Sandefjord politikammer 20. april 1941.
273. Vakthavende konstabel noterer pliktskyldigst klokkeslettet halv tre
274. da en mann blir innbrakt fra Torvet - "etter ordre fra N.S. for å ha fornærmet N.S.
275. og for ikke å ha tatt av seg hatten da de sang 'Ja vi elsker'".
276. Han skal sitte på politikammeret "til annen ordre innløper fra N.S."
277. {Fra politiets vaktjournal, Statsarkivet.
278. Ellers bygger framstillingen nedenfor på referater fra landssviksaker
279. i *Sandefjords Blad*, landssvikarkivet i Riksarkivet, Brusells materiale ang. politiet og
Groths manuskript.}/
280. Seinere blir flere demonstranter tatt inn
281. "etter ordre fra N.S.",
282. mens hirden får herje fritt med sine motstandere.
283. I BBCs norske sending samme kveld blir det kalt den svarteste dag i
sandefjordspolitiets historie./
284. Etter 9. april 1940 kom politiet i klemme.
285. Det ble stadig pålagt å utføre oppdrag for okkupanten.
286. Verre var det kanskje at også NS ville spille mester
287. og trekke politiet med i nyordningen av samfunnet.
288. Politiet ble satt under sterkt press både sentralt og lokalt,
289. og det ble truet med tap av jobb
290. og med at tysk politi kunne overta.
291. Dermed kunne det gå slik, som under hirdoppmarsjen i Sandefjord,
292. at det lokale politiet degenererte til håndlangere for NS./

293. Politiet hadde spillerom for både medløperi og motstand.
294. Politimester Kjartan Bruun-Hanssen i Sandefjord ble en lojal medspiller for Nasjonal Samling,
295. og meldte seg snart inn i partiet.
296. Han "etterkom alle ordre fra NS og tyskerne til punkt og prikke",
297. var den attest han seinere fikk av sine kolleger ved kammeret.
298. Og i tråd med ordre ovenfra ga han karene beskjed om å "se mellom fingrene med hirden"../
299. Men dette var ikke den eneste mulige måten å opptre på.
300. Politifullmektig Leif Samuelsen,
301. som ble konstituert politimester da Bruun-Hanssen i 1942 dro fra byen,
302. måtte nok gjøre gode miner til slett spill.
303. Men samtidig gjorde han "alt for å hjelpe gode nordmenn
304. selv om han derved personlig utsatte sig for de alvorligste følger",
305. som det ble skrevet etter krigen.
306. Og han fikk "stor betydning for utviklingen av det illegale arbeidet som ble utført i distriktet",
307. framholdt Sandefjords Blad. /
308. Leif Samuelsen var blant de politimestere som fikk fortsette i stillingen etter krigen./
309. Enkelte politifolk gikk inn i Nasjonal Samling.
310. Andre holdt seg utenfor,
311. til tross for trusler og press.
312. Det gjaldt også flere av dem som kom til under krigen.
313. Det var i hvert tilstrekkelig motstand ved sandefjordspolitiet til at det ble beskyldt for å være "helt i jøssingenes sold".
314. Om overbetjent Kristoffer Steinsholt het det i et lokalt NS-skriv fra 1943
315. at han var "edderkoppen som sitter og dirigerer farten,
316. men han er altfor smart for at det kan skaffes noen beviser mot ham".
317. En annen "opfører seg som en premiejøssing".
318. a) I alt burde seks mann, medregnet politimesteren, fjernes
b) – "av hensyn til sikkerheten innen politiet".
319. Også lensmann Sandkleven i Sandar ble rapportert som NS-fiendtlig./
320. I politiets rekker ble det også drevet illegalt arbeid.
321. Konstabel Øyvind Ask måtte bøte med livet.
322. Det samme gjorde lensmannsbetjent Thorbjørn Waale.
323. Konstablene Asbjørn Østby og Dagfinn Knoph fikk langvarige fengelsopphold,
324. mens Otto Sørli kom seg over til Sverige.
325. I den landsomfattende utrenskningen i politiet i 1943
326. ble to mann fra Sandefjord tatt:
327. overbetjent Steinsholt og overkonstabel Oscar B. Nilsen.
328. Den første slapp med et kortvarig opphold på Grini på grunn av sin høye alder.
329. Nilsen satt først på Grini,
330. så i tysk konsentrasjonsleir inntil frigjøringen./
331. Blant politiets påtvungne oppdrag var kanskje medvirkningen under aksjonen mot jødene høsten 1943 det mest ubehagelige.
332. Politiet i Sandefjord fikk blant annet ordre om å være på utkikk etter jøder som oppholdt seg i distriktet.
333. Men politifolk fikk samtidig muligheter til å forutse faren for den jødiske familien på stedet, /kjøpmann Abel Lahn med kone og barn.
334. Lahn ble varslet om den forestående aksjonen mot jødene.

335. Som så mange andre i samme situasjon kunne han ikke fatte hvilken grusom skjebne som ventet.//→
336. "‘Vi lever jo i Norge,
337. ikke i Tyskland’,
338. er Lahns reaksjon.
339. Hans tro på Norge som rettsstat kommer til å koste ham og hans to eldste sønner, Herman og Oscar, livet.
340. De blir arrestert den følgende dag,
341. unnlater å ta imot politiets tilbud om å få dem sendt til Sverige,
342. og havner som så mange andre i gasskamrene."
343. {Groths manus, som her bygger på intervjuer med politifolk.}//
344. Cecilie Lahn og de to minste barna kom seg over til Sverige
345. og reddet livet./
346. Under krigen ble politiet mer enn de fleste stående "mellom barken og veden",
347. som det er sagt.
348. Det var umulig å bli værende i jobben uten å utføre tjenester for tyskerne;
349. samtidig var det altså mulig å bistå befolkningen.
350. Men også ellers var det vanskelig å tjene sitt brød og gjøre samfunnsnyttig arbeid uten at det kom okkupasjonsmakten til gode.///

351. Hjulene i gang//

352. Stormaktskrigen og besettelsen av Norge har spesielt rammet vår by,
353. som mer enn noen annen er avhengig av fangst- og handelsflåten,
354. sa rådmann Finn Sandberg sommeren 1940.
355. {Sandefjords Blad 4.7.1940.
356. Angående næringslivet er det foruten lokalaviser og lokalhistorisk litteratur benyttet firmaregistre,
357. som finnes i Statsarkivet,
358. og fabrikktilsynets bedriftsfortegnelser for Sandefjord og arbeidstilsynets bedriftsfortegnelser for Sandar
- i kommunearkivet.
359. Ang. jordbruk:
360. Vestfold Landbruksselskap, beretninger 1941-45
361. med bl.a. innberetninger fra herredsgartner, herredsgardbruker og distriktsveterinær.}/
362. Hvordan skulle Sandefjord og Sandar overleve
363. når den økonomiske hovedpulsåren var kuttet av?
364. Hvalfangere og sjøfolk hadde nok beskjeftigelse,
365. der de seilte i farlig farvann uten å kunne komme hjem.
366. Men inntektene av fangst og frakt fløt ikke lenger inn til byen og distriktet.
367. Lokale handelsmenn og håndverkere nøt ikke godt av fangstflåtens bestillinger.
368. Skipsverftet, distriktets største arbeidsplass,
369. hadde mistet sin faste kunde i hvalfangerflåten.
370. Annen industri slet med å få tak i materialer og råvarer./
371. Men frykten var overdrevet.
372. Da krigen kom, var det registrert om lag 350 arbeidsledige i Sandefjord og Sandar.
373. I juli var dette steget til vel 800.
374. Året etter så det minst like ille ut,
375. med 850 ledige i mai.
376. Men etter noen års okkupasjon forsvant arbeidsledigheten helt.
377. Hjulene kom i gang,
378. og det største drivhjulet var selve okkupasjonsmakten./

379. Tyskerne skulle ha bygninger og anlegg,
380. fra brakker til fort og festningsverk.
381. Selv om det kom bedrifter og folk utenfra,
382. ga det også arbeid til lokale entreprenører og bygningsarbeidere.
383. Et nytt brakkebyggingsfirma i Sandefjord hadde i 1941 43 ansatte.
384. Det var likevel småtteri mot firmaet som i 1941 sto for fjellsprenging og anlegg i
Folehavna for Wehrmachts regning.
385. Det hadde da over to hundre ansatte. /
386. Det var flere slike selskaper.
387. Noen kom til under okkupasjonen.
388. Andre vokste seg store,
389. som det entreprenørfirmaet som ble registrert i 1937 med ti arbeidere,
390. og i 1943 hadde over hundre.
391. Det arbeidet direkte under den tyske organisasjonen Todt,
392. og var med på en rekke store bunkersanlegg og andre bygningsarbeider,
393. slik som oppbygging av prøvehall for Daimler Benz flyfabrikk på konsul
Christensens eiendom.
394. Helt ute i Rygge i Østfold var dette firmaet i virksomhet for tyskerne.
395. I løpet av krigen skal det ha hatt arbeidere for til sammen to og en halv million
kroner./
396. Steinindustrien fikk på sin side kontrakt på leveranser til Tyskland.
397. I 1943 ble det registrert 15 ansatte i Larvikit steinbrudd på Haneholmen
398. og 77 ansatte i Sandar for firmaet Norsk Stenindustri./
399. Samtidig var det fullt opp å gjøre på Framnæs mek. Værksted.
400. Arbeidsstyrken var omtrent som i årene før krigen,
401. med et årlig gjennomsnitt på 800-900 mann.
402. De kunne ikke unngå å arbeide for tyskerne,
403. som helt la beslag på verkstedets kapasitet.
404. Først og fremst ble verkstedet brukt til reparasjoner og vedlikehold.
405. Men det ble også levert åtte vaktskip av hvalbåttypen
406. og dessuten en slepedamper./
407. Men også den industrien som sto utenfor tyskernes direkte kontroll, holdt
virksomheten oppe. /Noen bedrifter gikk nok noe tilbake,
408. som Sandefjords Skofabrikk.
409. Den hadde likevel så mange som sytti i arbeid i 1943.
410. Andre gikk snarere framover,
411. i hvert fall når det gjaldt arbeidskraft.
412. Sandar Fabrikker, som produserte for margarinindustrien,
413. hadde 95 ansatte i 1943 mot 75 rett før krigen.
414. Samlet beskjeftiget de større industribedriftene utenom Framnæs vel så mange som
før krigen
- samlet om lag tre hundre.
415. Bare mindre bedrifter med noen få ansatte, som margarinfabrikken, gikk nedenum./
416. Modernæringen, jordbruket, fikk økt betydning.
417. Ikke bare gjorde krigen det nødvendig med økt selvforsyning av jordbruksvarer.
418. Også de ubudne gjestene skulle forsynes.
419. Gårdbrukernes status og stilling ble hevet.
420. Gjeldskrisa ble et fjernt, ubehagelig minne.
421. Men det var også skranker for produksjonen.
422. Det ble mangel på arbeidskraft,

423. selv om det ble tvangsutskrevet folk til jordbruksarbeid.
 424. Traktorer sto stille på grunn av bensinmangel,
 425. og tyskerne beslagla gårdshester.
 426. Det var lite kunstgjødsel å få,
 427. og jorda ble utpint. /
 428. Mens nytt land ble lagt under plogen,
 429. ikke minst som følge av påbud om utvidelse av det dyrkede arealet,
 430. gikk melkeproduksjonen tilbake.
 431. Førmangel og dårlige erstatninger som cellulose og sildemel førte til mer sykdom
 432. og til mindre melkemengde.
 433. Det var normalt mot slutten av krigen at ei god melkeku ga 25 prosent mindre enn
 den hadde gjort før tyskerne kom./
 434. Hjulene ble holdt i gang,
 435. i en grad som altså gjorde gjeldskrise og arbeidsløshet til spøkelses fra fortida.
 436. Det var nødvendig for å berge liv og levestandard,
 437. men innebar samtidig hjelp til fienden
 438. som hadde tatt landet med våpenmakt.
 439. Egentlig var det umulig å trekke skarpe skiller her,
 440. for knapt noe arbeid var betydningsløst
 441. sett med det nye herrefolkets øyne.
 442. Og dypest sett hadde både okkupert og okkupert en felles interesse
 443. i å opprettholde samfunnslivet uten for mange rystelser og problemer./
 444. Men mye av den landbaserte virksomheten i Sandefjord og omegn hadde også klar
 militær betydning for tyskerne.
 445. Det gjaldt arbeidet på Framnæs,
 446. der det imidlertid ble drevet stille sabotasje:
 447. en gjorde ikke mer enn strengt tatt nødvendig for å unngå represalier.
 448. Samtidig strømmet hundrevis av arbeidsvillige til godt betalt anleggs- og
 befestningsarbeid.
 449. Noen var ledige bygningsarbeidere,
 450. andre sjøfolk og hvalfangere som ikke kom ut,
 451. eller det var folk som av andre grunner ikke hadde noen jobb å gå til.
 452. Men det fantes også dem som forlot sitt gamle arbeid,
 453. drevet av ønsket om bedre kår.
 454. Ikke minst var det mange dårlig betalte skogs- og jordbruksarbeidere
 455. som begynte på anleggene./
 456. Okkupasjonstida hadde sin egen økonomi,
 457. med tysk diktat og tyske lokketoner bakom.
 458. Men næringslivet måtte samtidig streve
 459. med en situasjon der materialer og råvarer ble stadig knappere.///

460. Surrogatøkonomi//

461. Høsten 1941 kunne nysgjerrige se og høre den vesle motorskøyta "Fram" fra Skien
 tøffe rundt på Sandefjords havn.
 462. Her foregikk utprøving av Corneliussens nye generator for båter.
 463. Denne "CMV Universal"-generatoren kunne monteres både på personbiler, lastebiler
 - og altså båter.
 464. Den gikk både på trekull- og vedbrensel.
 465. Knott kaltes de små, tørre trebitene som ble brukt i generatorer./
 466. Krigstida gjorde det nødvendig med nye løsninger.
 467. Corneliussens mek. verksted hadde tidligere hatt hvalfangerne som hovedkunde.

468. Nå innrettet verkstedet seg mot et nytt, ekspanderende marked.
469. Det ble stadig vanskeligere å få tak i og få lov til å bruke bensin.
470. I stedet måtte en ta i bruk disse generatorene,
471. en slags ovner der knott eller trekull dannet brennbar gass.
472. Corneliussen begynte med gassgeneratorer for biler allerede i 1940.
473. Den nye typen, "Universal",
474. hadde store muligheter ifølge Sandefjords Blad,
475. ved at den gikk like bra på flere slags kjøretøy
476. og med forskjellig slags brensel.
477. {*Sandefjords Blad* 3.10 og 4.10.1941.
478. For framstillingen nedenfor vises ellers spesielt til *Sandefjords Blad* 14.12 og 22.12.1940, 20.7, 3.11 og 17.12.1941, 9.6 og 20.8.1942 og *Sandefjords Presse* 11.9 og 19.10.1943, 10.1, 24.2 og 29.2.1944, 9.2.1945, foruten lokalhistorisk litteratur og tideligere nevnte firmaregistre og bedriftsfortegnelser.}/
479. En slik tilpasning måtte til for å holde industrien gående.
480. Andre bedrifter holdt seg til sine gamle markeder,
481. men fant fram til nye produkter eller framstillingsmåter.
482. Da det ble vondt om lær,
483. begynte Sandefjord Skofabrikk med sin "spareknott" - skotøy med trebunner.
484. Det fikk "ben å gå på",
485. sa disponert Einar Hasle i 1941.
486. Jotun begynte på sin side å fabrikere maling og lakk av erstatningsråstoffer.
487. Velkjent ble Vernol-lakken,
488. som slo godt an i en lakktom tid./
489. Samtidig forsøkte fantasifulle folk å skape bedrifter og arbeidsplasser med nye produkter.
490. Til den første krigsvinteren ble det konstruert en brenselssparer
491. som skulle øke effektiviteten ved fyring i koksovner,
492. og som ifølge Sandefjords Blad "ganske sikkert kommer til å revolusjonere fremtidens ovnsbygging".
493. Det ble visst "meget god avsetning" for en slik brenselssparer./
494. I 1942 kom Isolyd-fabrikken på Hasle,
495. som skulle framstille isolasjons- og bygningsplater av torvstrø.
496. Det ble såpass virksomhet at bedriften fikk åtte ansatte.
497. Men det gikk nok nedover,
498. for i 1944 var det ikke lenger noen virksomhet her./
499. Gimle Mineralvannfabrikk fant en nisje med sin saftpressing.
500. Det begynte så smått sommeren 1940,
501. men seinere ble det utvidelser og modernisering.
502. Folk fikk jo ikke mer sukker enn at det rakk til syltetøy, framholdt fabrikkens folk,
503. så her var en mulighet til å ta vare på bær og vitaminer.
504. I pasteurisert tilstand kunne usukret saft holde seg i årevis.
505. Seinere manglet husmødrene også sukker til å sylte med,
506. og det hjalp på bedriftens omsetning./
507. Krigstidas knapphet skapte også marked for lompebakerier.
508. I 1944 var det fire lompebakerier,
509. som til sammen leverte tre tusen lomper daglig.
510. Her fikk en bruk for poteter som ikke kunne spises på annen måte.
511. Siden lompene ble solgt uten rasjoneringsmerker,
512. ble de for mange et kjærkomment tilskudd til brødrasjonen.

513. En enda større "publikumstreffer" var meieriets grøtstasjon,
 514. som i 1945 serverte opp til 1500 posjoner grøt om dagen./
 515. Gamle ting måtte utnyttes til siste slutt,
 516. og det ble godt med jobber for byens håndverkere.
 517. Ikke minst arbeidet skreddere og sydamer på spreng med omsying og reparasjon av tøy. /Sykkelreparatørene hadde hendene fulle.
 518. Et firma reparerte gummidatostempler.
 519. Det var til og med en "dukkeklinikk"
 520. som tok imot skadde celluloiddukker.
 521. Nye var jo ikke å få kjøpt./
 522. Krigstida ga impulser til nye metoder, produkter og bedrifter.
 523. Men i det store og hele ble næringslivet i Sandefjord og Sandar lite forandret.
 524. Førkrigstidas industribedrifter forble dominerende.
 525. Ett tiltak "av den største betydning for sandefjordsdistriktet" ble skrinlagt.
 526. Det var planene om å anlegge Det norske Bomullsspinneri,
 527. som skulle gi 300-400 nye arbeidsplasser i Sandefjord.
 528. I spissen sto Anders Jahre,
 529. og ordførerne både i Sandefjord og Sandar var med.
 530. Det var neppe noen tilfeldighet at det kom opp slike planer i Sandefjord,
 531. bemerket Aftenposten:
 532. "Sandefjord har jo i lengere tid ... sett den mulighet i øinene at hvalfangsten vil ta av
 533. og at byen og distriktet må søke erstatning i annen virksomhet."/
534. For den kommunale virksomheten ble denne skrekkvisjonen til virkelighet:
 535. En måtte greie seg uten inntektene fra skipsfarten og hvalfangsten.
 536. Hvordan skulle det gå?///

537. På kommunalt lavgir//

538. "Bortsett fra de krigsherjede strøk kan man vel nesten si at Sandefjord er den by i landet som verst har fått føle krigen,"
 539. sa ordfører Nils Tholfsen i 1941.
 540. I det siste førkrigsåret hadde hvalfangere og sjøfolk betalt 10 prosent av kommuneskatten i Sandefjord,
 541. mens rederiene hadde stått for om lag 38 prosent.
 542. Til sammen hadde hvalfangst og skipsfart løftet nesten halvparten av den kommunale skattebyrden.
 543. Bortfallet av skatteinntekter fra disse næringene kostet kommunen 800 000 kroner,
 544. hadde rådmannen regnet ut.
 545. Det var snaut 30 prosent av budsjettet.
 546. Enda var ikke ringvirkningene til industri, håndverk og handel regnet med./
 547. I Sandar talte ordfører Kristian Laug om en "kolossal svikt" i ligningsresultatet.
 548. Vel hadde ikke bygda en slik rekke rederier som byen.
 549. Men offiserer og mannskap i sjøfart og hvalfangst var for inntektsåret 1939 oppført med over 800 000 kroner i kommuneskatt.
 550. Det var 43 prosent av herredets skatteinntekter utenom rederiene.
 551. Ja, bortimot 70 prosent av kommunens inntekter kom på en eller annen måte fra hvalfangsten,
 552. ble det sagt i 1939.
 553. {Det vises til *Sandefjords Blad* 4.7.1940, 14.3, 19.3, 3.5, 7.5, 16.5, 15.7, 23.8 og 3.9.1941.
 554. Foruten lokalaviser bygger framstillingen nedenfor særlig på budsjetter for Sandefjord og Sandar og kommuneforhandlingene for Sandefjord, samt kommunale

forhandlingsprotokoller - i kommunearkivet, foruten økonomisk statistikk fra NOS statistisk årbok. }/

555. Det var ikke lenger snakk om det rike Sandefjord og Sandar.
556. I skatteligningen for 1941/42,
557. som altså bygde på inntektsåret 1940,
558. lå antatt inntekt per innbygger i Sandefjord for første gang i manns minne under landsgjennomsnittet.
559. Formuen lå fremdeles riktignok noe over.
560. Ennå lå Sandefjord på topp når det gjaldt skatteinngang per innbygger.
561. Men i de siste okkupasjonsårene falt Sandefjord også her under gjennomsnittet,
562. som en fattig fetter blant Norges byer./
563. Det måtte en "radikal omlegging" til,
564. sa rådmann Sandberg,
565. som så hvor det bar i 1941.
566. Og radikalt måtte det vel føles å komme opp på et skattenivå som for folk flest her i landet.
567. Skattøret for inntektskatten ble satt opp fra 12,5 til 15 prosent
568. med virkning for skatteligningen 1941/42.
569. Reduksjonstabellen ble mindre gunstig,
570. det vil si at en større del av inntekten ble skattbar.
571. Samtidig gikk formuesskatten opp fra 3 til 4 pro mille.
572. Mot slutten av krigen var skattøret kommet opp i 16.
573. Men ennå lå det under gjennomsnittet for landets byer./
574. Også i Sandar ble skattøret i 1941 satt til femten.
575. Det var litt for radikalt,
576. syntes ordføreren og herredsstyret,
577. som ønsket å stoppe på 14.
578. Men departementet overprøvde vedtaket./
579. Som rådmann Sandberg bemerket,
580. var "størstedelen av kommunens utgifter såvidt bundne at de vanskelig kan reduseres".
581. Dessuten kom det nye nødvendige utgifter:
582. til tilfluktsrom, til reservelager av nødvendighetsvarer som ved og poteter, til kommunale potetparseller og annet.
583. På bygda ble det også gitt kommunalt tilskudd til grøfting og nydyrking.
584. Nye kommunale organer som forsyningsnemndene fulgte i kjølvannet til forsyningsvansker og rasjonerings./
585. I forhold til førkrigstida måtte kommunene kjøre på lavgir.
586. Planer ble skrinlagt,
587. og store prosjekter som nytt rådhus og bygning til den høyere skolen var det ikke tale om.
588. De forskjellige postene på budsjettet ble høvlet ned til det rådmannen anså for et "akseptabelt minimum".
589. Men Sandefjord og Sandar var heldige
590. som hadde sine "støtputer" fra før krigen.
591. Det var i gode år opparbeidet store fondsavsetninger,
592. som en kunne låne av i dårlige tider.
593. Offentlige arbeider var i årene før krigen blåst opp med en rekke tiltak,
594. og her var det rom for reduksjoner./

595. Det var høsten 1941 kommunene for alvor måtte ta okkupasjonens virkelighet over seg,
596. og finne fram til betydelige busjettreduksjoner.
597. Mot slutten av krigen var riktignok de kommunale utgiftene i Sandar nesten like høye som fem år tidligere.
598. Og i Sandefjord hadde utgiftsbudsjettet steget med 11 prosent.
599. {Siden oppstillingen av budsjettene hadde endret seg,
600. er det ikke meningen å gi noen nøyaktig sammenligning.
601. Men med en prisstigning på om lag 50 prosent fra 1939 til 1944 ble det jo mindre å rutte med.}/
602. De verste skrekkevisjonene fra krigens første år slo vel likevel ikke til.
603. Tross alt var jo arbeidsledigheten forsvunnet,
604. og det sparte kommunene for store beløp.
605. Dessuten var kommunene nå mindre avhengig av skatteinntektene.
606. Kommuneskatten i Sandefjord hadde før krigen dekket nær tre fjerdedeler av utgiftene.
607. Fem år seinere lå dette på 55 prosent./
608. Da krigen kom, hadde Sandefjord kommune omkring 850 000 kroner i lånegjeld.
609. Etter krigen var dette redusert til 470 000 kroner.
610. Det gjenspeilte den nye situasjonen for kommunene i landet:
611. Det var mindre å bruke penger på,
612. med mangel på alt fra bensin til reservedeler,
613. med rasjonering og med ordre ovenfra om bare å bevilge til det aller nødvendigste.
614. Under dette beholdt Sandefjord stillingen som en velordnet kommune
615. med forholdsvis lite gjeld.
616. Den ble i 1945 regnet ut til 79 kroner per hode;
617. gjennomsnittet for byer i Norge lå da på 553 kroner.
618. {Oppgaver fra *Sandefjords Blad* 26.6.1945.}/
619. Kommunebudsjett fordelt på sektorer i Sandefjord og Sandar 1944/45

	Sandefj.	Sandar
Totalt budsjett (millioner kr.)	3,2	3,2
Sektorer (i prosent)		
Underskudd fra tidligere	3	6
Kommunens sentraladministrasjon	3	4
Politi og rettspleie	2	0
Kirke	1	2
Skole	24	17
Fattigforsorg	4	8
Sosialtrygd og barnevern m.v.	10	12
Helsevern	11	0
Diverse nærings- og kulturformål	1	1
Offentlig arbeid	11	8
Pensjoner	3	2
Inntektsgivende bedrifter	1	0
Renter og avdrag m.v.	1	1
Diverse	13	11
Skatter	10	28

620. Kilde: Budsjetter for Sandefjord og Sandar i kommunearkivet./

621. Merknad: Tallene skal tilnærmet angi brutto utgiftsbudsjett
622. (inklusive f.eks. statlige overføringer).
623. Posten skatter inneholder bl.a. skattesvikt
624. og for Sandar innkreving av fylkesskatt.//
625. Min utnevning betyr et tidsskifte i Sandefjord kommune,
626. sa Frithjof Holtedahl,
627. som overtok ordførervervet på vegne av Nasjonal Samling.
628. Mon det?
629. NS-styret i Sandefjord og Sandefjord satte ikke særlig preg på budsjettet,
630. bortsett fra at det nå ble kommunale bevilgninger til Den norske legion og til Frontkjemperkontoret.
631. Så var det vel heller ikke så stor handlefrihet,
632. med inntektssvikt og pålegg fra høyere hold. /
633. Kommunene var heller ikke så absolutt "førerstyrt"
634. som den nasjonalsosialistiske ordningen la opp til.
635. I hvert fall tok ordføreren i Sandefjord et visst hensyn til formennene og til folkemeningen,
636. noe som fikk et underlig utslag ved bevilgningen til Frontkjemperkontoret.
637. Rådmann Holtedahl innstilte på å bevilge seks tusen kroner.
638. Ordfører Holtedahl reduserte summen til tre tusen.
639. Etter krigen fikk Holtedahl skussmål for godt arbeid.
640. "Kommunen har ikke tapt noe på å ha ham som ordfører,"
641. sa kemneren, "
642. bortsett fra de rent nazistiske bevilgninger"./
643. Om en kan skimte noen spesiell NS-linje i kommunene,
644. ligger den helst i omsorgen for helse og hygiene.
645. Allerede i 1940 hadde Sandefjord og Sandar kommuner kjøpt inn henholdsvis Asnes og Skjellvika badestrender.
646. Under Holtedahls ledelse overtok Sandefjord kommune Vørastranda i 1943,
647. mens avholdslaget Venenskap sikret seg Solløkka med støtte fra Sandar kommune.
648. Vinteren 1943 ble det opprettet badstue på Fevang med kommunal støtte./
649. Sol og vann, lys og luft - Holtedahl var tydeligvis opptatt av dette.
650. Reguleringsplanen, som forutsatte blokkbebyggelse i badeparken,
651. ville han kassere: "
652. Jeg ser på parkområdet som et verdifullt trekk i bybilledet."
653. Det ble satt i gang hogst i den tilgrodde parken –
654. "så meget som jeg mener ønsket om lys og utsikt tilsier".
655. {Sandefjords Blad 22.5.1943.}/
656. Under Holtedahls regime kom "helsevern" til å veie tyngre på budsjettet enn før.
657. Ikke minst dro han omsorg for sykehuset,
658. i den grad det lot seg gjøre i trange tider.
659. Nå var sykehusforholdene i Sandefjord "meget slette"
660. ifølge overlegen.
661. Helst burde det bygges nytt,
662. og Holtedahl fikk nedsatt en komité til å ta seg av det
663. som en avskjedsgest like før frigjøringen.
664. Så lenge krigen pågikk, fikk en imidlertid nøye seg med mindre utbedringer
665. blant annet nytt, moderne røntgenanlegg.
666. Til dette kom nasjonale kampanjer
667. med difterivaksinering og skjermbildefotografering i bekjempelsen av tuberkulose./

668. Denne omsorgen for helse og hygiene var på en måte typisk for NS-regimet.
669. Nasjonal Samling hadde tatt på seg å forvalte landet under tyskerverd, trengsler og terror.
670. Det trengtes også et smilende ansikt mot folket
671. og en positiv politikk
672. som kunne imøtekomme de sosialt innstilte i egne rekker.
673. I Sandefjord kom dette også til uttrykk ved at kommunen opprettet eget sosialkontor,
674. som ifølge ordføreren ville "bety sikrere arbeid og avgjørelser"
675. og en "økning av personalkunnskap".
676. Det ble også bevilget penger til å starte et kommunalt daghjem for småbarn
677. for å "hjelp de arbeidsdyktige til å kunne ta lønnet arbeid,
678. således at de kan underholde seg selv i størst mulig utstrekning".
679. {*Kommuneforhandlingene*, sak 28/1944 og 29/1945 ang. sykehus, sak 55/1943 ang. sosialkontor og 4/1942 ang. daghjem.
680. Sykehusforholdene er også kommentert i medisinalberetningene i kommunearkivet.}/
681. De foreløpige seierherrenes overmakt, de politiske omveltningene og de nye økonomiske realitetene skapte nye rammer for folks liv og levnet.
682. Hvordan ble krigens hverdag i Sandefjord og omegn?

[s 181]

683. *I krigens kjølvann//→*

684. "Det var flagg, sløyfer, rosetter, løv og girlandre,
685. det var jublende ungdom og smilende eldre,
686. det var rødruss og blåruss, lastebiler med hurragjenger,
687. det var timelange køer foran radiolagrene,
688. det var flaggsmykkede hester, biler og sykler, vognlass med innpakkede og nytuleverte radioapparater,
689. og flagg, flagg, flagg"
690. {*Sandefjords Blad* 9.5.1945; nedenfor sitert fra 11.5 og 19.5.}//
691. Fra åttende mai brøt jubelen over frigjøring og frihet løs.
692. Myndige Milorg-menn med vindjakker og våpen myldret fram fra sine skjulesteder
693. og overtok kontrollen.
694. Fremst sto Frithjof Bettum,
695. som ble utnevnt til distriktpolisjef for Vestfold.
696. Den 10. mai kom Grini-fangene hjem:
697. "På altanene og i vinduene rundt omkring var det svart av folk.
698. Til og med på hustakene stod det tilskuere. ...
699. Folkemassen kokte av begeistring."/
700. Syttende mai kom med "alle tiders borgertog i Sandefjord".
701. Og likevel var det kjempemessige toget "uten stemning",
702. skrev Sandefjords Blad. - "
703. Angsten og uvissheten i de mange sjømannshjem la en demper på begeistring over friheten."/
704. Krigen hadde kostet.
705. Mange fikk aldri oppleve frigjøringen og fredsrusen.
706. I listene over dem som falt under krigen kom 108 fra Sandefjord og 232 fra Sandar
707. henholdsvis 1,7 og 1,3 prosent av befolkningen.
708. Få steder i landet var hardere rammet enn Sandefjord-distriktet.
709. Det var forholdsvis flere falne i Sandefjord enn i noen annen kommune i Vestfold.

710. Og Vestfold var det fylket som hadde flest falne i forhold til folkemengden.
711. {Etter Christophersen 1989, s. 321.
712. I listene s. 333 ff over "de som ga sitt liv - og de uskyldige ofre" forekommer fra Sandefjord og Sandar hhv. 110 og 236 navn.}/
713. Hvor mange hustruer, sønner og døtre ventet ikke forgieves på at at far skulle komme hjem?
714. Kanskje var det aller tyngst når mannen ikke hadde gitt sitt liv der ute,
715. men funnet seg en annen kjæreste og stiftet ny familie.
716. Den såkalte "bigamiloven" fra 1942 gjorde det mulig for sjøfolkene å bli lovformelig skilt uten at kona engang visste om det./
717. Hvor mange menn opplevde ikke etter å ha vært borte i fem år eller mer at familien var blitt som fremmede?//→
718. "Den minste gutten min var fem år da han kom hjem,
719. de hadde ikke sett hverandre.
720. Gutten fløy ned til veien og møtte rutebilen,
721. der var han med.
722. Mannen min lurte på hva det var for en liten gutt.
723. Han begynte å gå oppover bakken,
724. gutten fulgte etter,
725. men sa ingenting.
726. 'Men hvem er du for en liten gutt',
727. sa mannen min.
728. 'Ole'!
729. Det ble stas
730. og så hadde han navn etter far sin."
731. {Vesterlid 1992, s. 119-120.}//
732. I all gjensyns- og velkomstgleden:
733. Hvor mange dager, uker og år av nærhet og varme var ikke blitt tapt?/
734. Da Grini-fangene kom hjem,
735. sto det skrevet på bussen med store bokstaver:
736. "NS inn, vi ut."
737. Nå var det medløperne og krigsprofitørene sin tur til å svi.
738. Om lag fire hundre landssviksaker kom for retten i Sandefjord-distriktet.
739. Til det kom en uformell folkelig justis,
740. som blant annet ga seg utslag i følgende plakat på Sandefjord kommunale bad: //→
741. "Tidligere medlemmer av NS og andre som har vist unasjonal holdning i okkupasjonstiden,
742. har ikke adgang til badet."//
743. Sjømannsforbundet i Sandefjord var rett nok enig i at NS-medlemmer skulle settes i produktivt arbeid
744. "dog ikke i handels- eller hvalfangstflåten".
745. Og "det forbeholdes rett til å nekte samarbeid med tidligere landssvikere"./
746. "Tyskertøsene", de som hadde hatt omgang med tyske soldater,
747. var ille ute.
748. Knappt var freden kommer, før de ble forfulgt og trakassert.
749. Politimesteren måtte rykke ut med en advarsel://→
750. "Stemningen overfor tyskerjentene er meget opphisset.
751. For å hindre alvorlige episoder måtte politiet i natt arrestere et stort antall jenter.
752. De aller fleste ønsket selv å bli sikret. ...

753. En del ungdom har i det siste dratt omkring og klippet håret av tyskerjenter.
754. I mange tilfeller har de trengt sig inn i hus,
755. voldt ødeleggelser
756. og tildels opptrådt usømmelig."
757. {Badet: *Sandefjords Blad* 4.9.1945; Sjømannsforb.: 29.5.1947;
758. klipping: 13.6, jf. bl.a 6.6 og 14.8, samt Christophersen 1989, s. 316-317.} //
759. Alt var svart eller hvitt:
760. gode nordmenn eller landssvikere.
761. Helt uberettiget var ikke dette.
762. Kan avskyen og fordømmelsen mot Nasjonal Samling avfeies
763. når en tenker på de ugjerninger som ble begått,
764. også her i distriktet?
765. Ledende NS-folk ble dømt for forhold som å ville fjerne folk fra sitt arbeid,
766. oppsetting av gissellister og angiveri;
767. og de alvorligste forholdene ble aldri tilstrekkelig bevist til å kunne føres fram for retten. /
768. Ikke alle kunne være helter.
769. Det var nødvendig å tilpasse seg den nye situasjonen og de nye herskerne.
770. Men å sette opp tilpasning som flertallets strategi,
771. i motsetning til både medløperi og motstand,
772. gir likevel et skjevt bilde.
773. Også i hverdagslivets mange gjøremål gikk det en strøm av nasjonal holdning og nasjonal markering.
774. Folk både tilpasset seg og holdt på nasjonale og demokratiske verdier,
775. om enn ikke for full musikk i offentlighetens lys./
776. Likevel blir bildet langt fra enkelt og svart-hvitt,
777. snarere preget av tvetydighet og ironi.
778. Tida kalte nok på det personlige ansvar,
779. og spørsmål om rett eller galt grep på en ganske annen måte enn før inn i den enkeltes hverdag.
780. Om folk havnet på rett eller gal side,
781. om de ble aktive motstandsfolk, passive jøssinger eller kom med i NS,
782. skyldtes likevel for en stor del miljø og påvirkning,
783. sikkert også rene tilfeldigheter.
784. Var det nødvendigvis noen avgrunn i sinnelag mellom dem som kjempet på alliert side, og de stakkars ungguttene som endte som frontkjempere på tysk side?
785. Det var elleve av dem i Sandefjord og ni i Sandar. {Etter materiale i landssvikarkivet, Riksarkivet.}
786. Og de som falt på Østfronten, kom visst aldri på noen minnetavle./
787. Den aktive motstanden ble stort sett rekruttert fra spesielle miljøer,
788. gjennom bånd av kjennskap og vennskap.
789. Frivillige organisasjoner, som idrettslag og for eksempel KFUM med Odd Evensen og hans avisgjeng,
790. utgjorde et viktig grunnlag.
791. Øyvind Ask og flere av medlemmene i hans gruppe var gamle speidere.
792. Framnæs mek. Værksted skilte seg ut som leverandør av motstandskjempere.
793. Det er hevdet at en tredjedel av skauguttene i Avsnitt 154 kom fra Framnæs.
794. Men også her var mindre miljøer og nettverk avgjørende,
795. som maskin-utegjengen og et miljø av tidligere gardekorporaler.
796. Påfallende mange kjente hverandre også fra Framnes Idrettslag,

797. det seinere Sandar Idrettslag.
798. {Magdahl 1993, s. 184-85 og 210 ff. *Sandefjords Kristelige Ungdomsforening ...* 1973, s. 23-24. Ulstein 1989, s. 74.
799. Anklageverfugung, etter Brusells materiale om politiet.}/
800. På denne måten ble mange av arbeiderne på Framnæs aktive motstandsmenn på fritida,
801. mens de om dagen måtte jobbe for tyskerne.
802. Slik var det også i Sandefjords Presse og til og med i politiet.
803. Ja, kanskje hadde motstandsiveren sammenheng med ønsket om å gjøre opp for tyskerarbeidet.
804. I hvert fall illustrerer dette hvor vanskelig spørsmålet om nasjonal holdning var,
805. og hvor uklar overgangen kunne være fra det akseptable til det forræderske.
806. Utsatt for fordømmelse var de som aktivt søkte arbeid for tyskerne etter okkupasjonen.
807. Men hva med hjemkomne hvalfangere og sjøfolk som tok tyskerarbeid for å leve?
808. Årsmøtet i Sjømannsforbundet i Sandefjord uttalte at de ikke hadde opptrådt unasjonalt.
809. {*Sandefjords Blad* 25.7.1945.}/
810. Og hva med de som hadde bygd brakker og anlegg for tyskerne
811. og som ble utskjelt og dømt etter krigen?
812. Hadde de gjort seg fortjent til annen behandling enn en Anders Jahre,
813. som hadde utlevert skipet "Jaspis" til tyskerne
814. og skaffet sitt selskap solid fortjeneste på dette?
815. Selv hevdet Jahre at han ga ordren om å overlevere "Jaspis",
816. som da var internert i Casablanca,
817. etter sterkt press fra tyskerne.
818. Men egentlig hadde han ingen rett til å overlate skipet til noen som helst;
819. det var overtatt av den lovlige norske regjeringen gjennom Nortraship.
820. Det "må ansees på det rene at Jahres forhold er straffbart objektivt sett,"
821. mente en i Handelsdepartementet etter krigen.
822. Men ingen hadde "særlig lyst til å si noe som kan skade Jahre".
823. Siktelsen mot Anders Jahre for denne og andre disposisjoner ble trukket tilbake.
824. {Etter Jacobsen 1982, sitert fra s. 42.
825. Jf. Christophersen 1989, s. 74-75, Hjeltnes 1995, s. 336 og 384-385.}/
826. Men da var forholdene i Sandefjord vendt tilbake til det normale:
827. Hvalfangsten var hovednæringen,
828. og Anders Jahre var kongen.
829. Den nye tid var begynt,
830. som sto der som en skinnende utfordring da fangstbyen feiret freden: //→
831. "Nu begynner kampen for alvor,
832. det kolossale gjenreisningsarbeide, ...
833. det byggende og tryggende virke i daglig slit,
834. styrkelsen av de åndelige verdier som krigen ikke har kunnet knekke
835. alt dette skal nu ta sin begynnelse."
836. {*Sandefjords Presse* 9.5.1945.}
837. Av de tre avisene i Sandefjord kom "Vestfold Fremtid" (Arbeiderpartiet) omgående i okkupasjonsmaktens søkelys.
838. Redaktør Sverre Hjertholm ble arrestert allerede 4. juni 1940
839. og avisen fikk fire ukers trykkeforbud.
840. Senere ble avisen stanset

841. og kom først ut igjen 22. mai 1945.
842. "Som følge av papirrasjoneringen" bestemte Kultur og Folkeopplysningsdepartementet ved pressedirektoratet at Sandefjords Blad (Høyre) og Vestfold (Vestre) fra 1. september 1940 skulle slå sammen til en avis
843. med navnet Sandefjords Presse.
844. Etter krigen, 9. mai 1945, ble det besluttet at Sandefjords Presse skulle være fellesavis for alle de tre partiene.
845. Siste nummer utkom pinseaften 19. mai 1945.
846. Tyskere og nazister hadde større samlinger under krigen i festsalen på Hotel Atlantic,
847. her under slagordet "Med hirden til kamp og seir."
848. Trafikkulykker var ikke til å unngå,
849. selv med den reduserte hastigheten som generatordrift ga.
850. Den 11. juni 1945 kom de alliertes øverstkommanderende i Norge general Thorne til Sandefjord
851. for sammen med sine stabsoffiserer å ha møte med Hjemmestyrkenes distriksledelse for Vestfold.
852. Den kilt-kledte offiseren vakt berettiget oppsikt,
853. og mange var møtt fram utenfor Hotel Atlantic.
854. 10. mai 1945 kom de første løslatte Grinifangene til Sandefjord
855. og ble mottatt av en stor folkemengde på torget.
856. Ungdomskorpset og Sangforeningen deltok.
857. Ordfører Per Gulliksen talte,
858. og samtlige hjemvendte ble overrakt blomster.
859. Mens regn- og gråvær satte sitt preg på feiringen av 17. mai 1945
860. skinter sola på byens 100-års dag 23. juni.
861. Det var en glede å kunne svinge det norske flagget igjen,
862. og oppslutningen om begge dagene var stor.
863. Pyntet til fest feiret byen hundreårsdagen 23. juni 1945.
864. Med klingende spill kommer Ungdomskorpset nedover jernbanealleen.
865. Etter fem tunge krigsår ble sommeren 1945 spesiell.
866. Gjenvunnet frihet ble feiret i glede,
867. men det var en feiring med innslag av vemod og savn.
868. Mange i Sandefjord og Sandar hadde mistet en slektning eller kjær venn.
869. Musikk og sang var markerte innslag i byjubileet 1945,
870. som her fra en oppbygd scene nederst på Torget.
871. Regnværet 17. mai 1945 satte ingen demper på feiringen av nasjonaldagen.

(29)

Guide for intervjuer med lesere av *Sandefjords historie*

(JLT 020213)

*INNLEDNING: Jeg vil begynne dette intervjuet med å fortelle ørlite grann om meg selv. Dernest vil jeg spørre litt om hvem du er. Og apropos det: Jeg har i utgangspunktet tenkt å anonymisere disse leserintervjuene, men jeg kommer til å sende dem til gjennomlesning og godkjenning. Grunnen til anonymiseringen er dels at jeg håper du vil være maksimalt åpenhertig og ærlig, dels at jeg gjerne vil gjengi intervjuene temmelig nøyaktig som vedlegg til avhandlingen, slik de lyder på lydbåndet. Dersom jeg, i samråd med min veileder, synes det virker kunstig og unødvendig å anonymisere, vil jeg ta det opp med dere som blir intervjuet. → Etterpå vil jeg spørre litt om dine samfunnsmessige holdninger generelt og syn på Sandefjord og det tidligere Sandar spesielt. → Så vil jeg spørre først litt allment om verket *Sandefjords historie* og → dernest mer spesifikt om de tekstutdragene jeg har valgt ut og som jeg har gitt deg på forhånd.

*[Litt om meg selv: Utdanning, engasjement, Sandefjordstilknytning.]

*Så ber jeg deg fortelle kort om din utdanning, ditt arbeid, om du bor i Sandefjord, hvor lenge du har bodd der/her.

*Hvordan vil du kort beskrive dine sosiale, politiske og kulturelle holdninger?

*Er det noen samfunnsmessige begivenheter lokalt, innen- eller utenlands som har engasjert deg i særlig stor grad det siste året?

*Er det noen historiske perioder, temaer eller begivenheter du særlig er interessert i og opptatt av? Og nå tenker jeg igjen både på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå.

*Har du lest andre, sammenhengende lokalhistoriske framstillinger fra Sandar og Sandefjord enn Olstads? I tilfelle hvilke?

*Hvilke synspunkter har du på hva som evt. særpreger Sandefjord og det tidligere Sandar sammenliknet med andre nordiske byer og bygder?

*Kan du gi en allmenn vurdering av Olstads verk?

*Er det temaer du synes har fått en for beskjeden eller for stor oppmerksomhet i boka?

*Kan du huske noen spesifikk kritikk eller ros av verket som er kommet fram siden lanseringen?

*Var dette historieverket en fornuftig investering fra Sandefjord kommunes side?

*Har du synspunkter på a) format og omfang, b) leservennlighet mht. språk og layout, c) Illustrasjonene, d) tabeller og kart, e) litteraturlister, stikkordsregister og noteapparat?

*Forfatteren har professorkompetanse i historie. I hvilken grad er dette en fordel, i hvilken grad en ulempe for verket?

*Historie kan framstilles både som en samling sanne, ubestridelige fakta – og som en arena for tvil, tro og sterke meninger basert på kilder som kan peke i mange retninger. Hvordan synes du verket plasserer seg mellom disse ytterpunktene?

*I hvilken grad skriver forfatteren etter din vurdering utfra en spesiell synsvinkel? Hvordan vil du i tilfelle beskrive denne synsvinkelen?

*Hvilke lesere tror du, utfra hvordan boka arter seg, at forfatteren (og redaksjonen) har hatt i tankene?

*Det første utdraget jeg har blinket ut, er hentet fra kapitlet ”Herrer og tjenere” i første del av første bind, og perioden er siste del av 1800-tallet over i århundreskiftet. Hva synes du om dette utdraget?

Hva oppfatter du som temaet eller temaene i dette utdraget?

Synes du framstillingen er rimelig og vederheftig?

Lærte du noe nytt da du leste dette – i tilfelle hva?

Har diskusjonen om paternalisme og klassesamarbeid versus sosialisme og klassekamp en spesiell aktualitet i Sandefjord – med tanke både på historiske forhold og dagen i dag?

Olstad skriver mer om kvinner – enkeltpersoner og grupper av kvinner - enn hva som ofte har vært vanlig i slike historieverk. Hva synes du om hans framstilling av kvinnene i denne historiske perioden?

La oss bla gjennom de aktuelle sidene. Har du noen kommentar til forholdet mellom brødtekst på den ene siden og bilder/bildetekst på den andre?

*De øvrige utdragene er hentet fra kapitlene ”Okkupasjon og nyordning” og ”I kamp for Norge” i begynnelsen av annet bind.

Hva synes du om dette utdraget?

Synes du framstillingen av krigstiden er rimelig og vederheftig?

Lærte du noe nytt da du leste dette – i tilfelle hva?

Hvis vi konstruerer en skala med ”God nordmann med sympati for jernfronten i rettsoppgjøret” i den ene enden og ”moderne historiker med sterk vilje til å revidere både helte- og skurkebilder” i den andre. Er det mulig å plassere en evt. norm i dette verket langs en slik akse?

*Jeg skal nå lese opp noen avsnitt fra det aller siste utdraget, og høre – ytring for ytring - om du har noen kommentar eller assosiasjon. Du forventes ikke å ha kommentar til hver eneste, og kanskje vil du synes jeg har delt teksten unødige mye opp.

Ytring (følger straks etter bekymret politierklæring om hvordan folk ter seg mot ”tyskerjentene”).
Alt var svart eller hvitt:
gode nordmenn eller landssvikere.
Helt uberettiget var ikke dette.
Kan avskyen og fordømmelsen mot Nasjonal Samling avfeies
når en tenker på de ugjerninger som ble begått,
også her i distriktet?
Ledende NS-folk ble dømt for forhold som
å ville fjerne folk fra sitt arbeid,
oppsetting av gissellister
og angiveri;
og de alvorligste forholdene ble aldri tilstrekkelig bevist til å kunne føres fram for retten.//
Ikke alle kunne være helter.
Det var nødvendig å tilpasse seg den nye situasjonen og de nye herskerne.
Men å sette opp tilpasning som flertallets strategi, i motsetning til både medløperi og motstand, gir likevel et skjevt bilde.
Også i hverdagslivets mange gjøremål gikk det en strøm av nasjonal holdning og nasjonal markering.
Folk både tilpasset seg og holdt på nasjonale og demokratiske verdier,
om enn ikke for full musikk i offentlighetens lys.//
Likevel blir bildet langt fra enkelt og svart-hvitt,
snarere preget av tvetydighet og ironi.
Tida kalte nok på det personlige ansvar,
og spørsmål om rett eller galt grep på en ganske annen måte enn før inn i den enkeltes hverdag.
Om folk havnet på rett eller gal side,
om de ble aktive motstandsfolk, passive jøssinger eller kom med i NS,
skyldtes likevel for en stor del miljø og påvirkning,
sikkert også rene tilfeldigheter.
Var det nødvendigvis noen avgrunn i sinnelag mellom dem som kjempet på alliert side, og de stakkars ungguttene som endte som frontkjempere på tysk side?
Det var elleve av dem i Sandefjord og ni i Sandar.
[note:] Etter materiale i landssvikarkivet, Riksarkivet.
Og de som falt på Østfronten, kom visst aldri på noen minnetavle.

*Er det noe du gjerne vil legge til til slutt?

(30)

Intervju med Reidunn Asphaug

Never, leser av *Olstad 2*,

i hennes hjem i Sandefjord 25.5.02

Presentasjon av transkripsjonstegn

Kursiv	Særlig trykktungt ord eller stavelse samt enkelte sitater og titler (framgår av sammenhengen)
☺	Latter med stemme
☹	Ustemt latter
☺ ord ☹ og ☹ ord ☺	Leende tale
... ..	Pause på ca 2, 4 og 6 sekunder
[ord 1] [ord 2]	Overlappende tale
X	Uforståelig tale
Mm	Lyd for samtykke (= Ja)
Mhm	Lyd for erkjennelse (= "sier du det? Det var interessant")
'ord'	Ordet er uttalt som etslags sitat fra en annen
"ord"	Sitat fra skriftlig kilde
{ord}	Ord som JT legger til i spørsmål hentet fra intervjuguiden, som altså avviker fra den skriftlige guiden, omsluttet av klammeparentes.
Y	Et sukk.
Z	Renser stemmen.

Vedr. dialektgjengivelse:

I disse intervjuene har jeg beflittet meg på å gjengi dialektene med noenlunde nøyaktighet. Hensikten er imidlertid ikke å gi noen dialektprøver, men å gi en for mitt formål adekvat gjengivelse av samtalen/intervjuet. Det er også et poeng at leseren av avhandlingen, idet han/hun støter på sitater fra intervjuene, umiddelbart skal forstå. Det spesielle tegnet for latter, tegn for overlappende tale og for ulik sitering/herming er forklart i rammen ovenfor, fonetiske tegn er bevisst utelatt og former som *æ'kke* og *no'n* er valgt i stedet for *ække* og *non* for å lette forståelsen. Fravær av avsluttende r i verb/presens og i

subst/pluralis/ubest. er markert. Likeledes skiller jeg mellom for eksempel eg, e, jeg (*jæj*) og jæ og mellom former som lissom/ liksom og asså/altså. Ord som blir uttalt i samsvar med antatt vanlig bokmålsuttale beholdes i skriftspråkets form (eks. tid for *tī*, lasset for *lasse*, interessert for *intressert*, annet for *aent*, og for *å*) Transkripsjonen er resultat av én gangs avspilling/transkribering og én gangs avspilling/korreksjon av transkripsjonsutkastet, og kan dermed inneholde enkelte mindre feil.

Intervjuet

Intervju om *Sandefjords historie* med Reidunn Asphaug Never (AN) (f. 1919) i hennes hjem i Sandefjord.

Tønnesson (T): Ja . Jeg satt utenfor det der kapellet og såvidt noterte ned hvilken dato det var og såne ting, så det er nå unnagjort.

AN: Jaha.

T: Men jeg skal altså begynne {det} intervjuet {nettopp} med å fortelle ørlite grann om meg selv.

AN: Ja, fint.

T: Og så er det fint hvis du bare sier fra med en gang hvis jeg ikke snakker tydelig nok.

AN: Ja, det er helt fint.

T: Og s, dernest så vil jeg spørre litt om hvem du er. Og jeg kommer ikke til å anonym anonymisere de leserintervjuene, alstå jeg kommer til å oppgi navn, sånn som jeg gjør for, med Midttun og Gjerløw og hun damen jeg fortalte om, men jeg kommer til å sende dem til gjennomlesning og godkjenning. Og det betyr at hvis det er et eller annet du har sagt som du egentlig ikke ville ha sagt

AN: Ja

T: så så respekterer jeg det.

AN: Jaha.

T: Og jeg kan bare nevne at Gjerløw og Dahl, eh hun

AN: Ja

T: De de hadde ikke noe å utsette på, men akkurat med han Midttun, så er det jo det at han har en stilling i kommunen

AN: Ja

T: hvor det er litt viktig hva han sier

AN: Ja

T: så det var et *par* ting hvor han snakket veldig åpenhjertig

AN: Mm.

T: som kanskje var litt dumt.

AN: Ja.

T: Og da var jeg helt enig.

AN: Ja.

T: Da tok, da tok vi bort det.

AN: Akkurat.

T: Så, det er noe som heter forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora.

AN: Ja.

T: Som jeg følger ganske strengt, og det akkurat dette med at at du ska at jeg skal ha ditt samtykke, at jeg skal være sikker på, *men* det som jeg jo sier med en gang, er at når jeg skriver ut intervjuet – jeg tror kanskje jeg nevnte det i telefonen - men jeg skriver det ut veldig nøyaktig, sånn at når folk sier “Øhm” og “Høm” og sånn, så tar jeg med det også.

AN: Å? ☺

T: Og det, og det er litt uvant å le lese, så han, nettopp den samme Midttun, han sa da han leste gjennom det at han syns han framstod som evneveik ☺

AN: Ja ☺ ☺

T: [Men]

AN: ☺ ☺

T: ☺ Men det er jo fordi ☺ som en også psykolog utmerket godt vet, at man snakker helt annerledes enn man skriver. Men det blir altså et *vedlegg* til avhandlingen, og hvis jeg skal trekke det, eller i den grad jeg trekker det inn i selve avhandlingen, det som opponentene og disse skal lese, eh sånn primærteteksten, så kommer jeg til å gjøre det, ikke sant, forståelig og sette det inn i en ramme.

AN: Ja

T: Sånn at jeg ikke akkurat gjør noe hovednummer av at man sier “Øhm” og “Humm” og alt det der. Okey? Eh. Etterpå {så har} jeg {tenkt å} spørre litt om dine samfunnsmessige holdninger generelt og syn på Sandefjord og det tidligere Sandar spesielt. {Og} så vil {først} spørre litt allment om verket *Sandefjords historie*, og dernest mer spesifikt om de tekstutdragene {som jeg bad deg om å lese}. . Ja, men da var det meg selv først. Og jeg har altså samme navnet som en av de du kan lese om her, nemlig Johan L. Tønnesson, som var ordfører i Sandar en periode.

AN: Akkurat, jeg studerte litt på det, skjønner du.

T: Jada, jeg tenkte meg det.

AN: Ja.

T: Så derfor så begynner jeg med å si at det er min oldefar.

AN: Er det *det*, du? Ja.

T: Så jeg har jo, eh, grunnen til at jeg valgte dette verket, er ikke i og for seg Sandefjord, men at, det er han Finn Olstad, det er hans forfatterkskap

AN: Ja

T: som jeg har valgt noe ut fra. Men når det slumpa til å bli ham, så syns jeg det var moro at det ble Sandefjords historie, fordi at jeg altså har en tilknytning der.

AN: Ja

T: Så, eh min farfar, sønnen til Johan L., han vokste altså opp der ute på Gokstad

AN: Jaha.

T: etter at Johan L. hadde vært sjømann tidligere, og skipper. Og kjøpte gård der. Og min oldefar, eh på eh farmorsida, eh het Søren Hunskaar.

AN: Å?

T: Og han har jeg akkurat vært og sett på gravsteinen til, og hilst gravsteinen til nå igjen.

AN: Akkurat.

T: Og han var, lagde kirketak og tønner og mye forskjellig i Nordfjord,

AN: Ja.

T: og hadde lagt seg opp litt rikdom, og kjøpte Nedre Gokstad.

AN: Ja.

T: Slik at da møttes da Gokstad, nei Hunskaar og Tønnesson. Og så jeg har hatt mye med Nedre Gokstad å gjøre. Så der har jeg vært gårdsgutt i sin tid også. Hos

AN: Har du det?

T: hos han Steinar Hunskaar.

AN: Jaha.

T: Du kjenner kanskje til Leif Hunskaar?

AN: Ja, noen, *noe*.

T: Ja, det var i alle fall grandonkelen min, da. Så han har jeg hatt mye å gjøre med.

AN: Min, min min fetter

T: Ja

AN: som har gård i Østfold, er gift med Åshild Hunskaar.

T: Åja?

AN: som er datter på Go, på, nei skal vi se! .

T: Åshild? Da må jeg gå tilbake til slektsboka mi.

AN: Ja.

T: For det tar jæ'kke sånn med en gang.

AN: Hun er datter av, Steinar. [Skal være Mads. JLT.] Ja, søren og. Eh, det var, i hvert fall, de forpaktet Gokstad gård en stund.

T: Akkurat.

AN: Ja

T: Ja, ja. Det [oppklarer vi]

AN: [Ja, det er ikke no]

T: Men at, men så da litt om utdanning slikt, så har jeg nevnt allerede, før jeg satte igang båndet at jeg har drevet med formidling av forskning, og arbeidet i folkehøgskole og så har jeg drevet med sånn mangfoldig kulturarbeid, da. Og så var jeg godt voksen da jeg tok hovedfag, og da ville jeg skrive om akkurat dette med formidling av vitenskap og historie.

AN: Ja.

T: Så det har jeg gjort, og så var, ble det veldig morsomt, jeg syns jeg fikk, kom på no gode ideer, så da har jeg fått stipend etterpå til å gå videre med dette. . Og, jo så spi, jo jeg sånn allment kunstnerisk interessert, det skjønte du jo når jeg har vært på denne kunståpningen. Jeg spiller også *fiolin*.

AN: Å?

T: Og han som har laget fiolinen min, det er Leif Hunskaar. [For han begynte]

AN: [Nei, sier du]

T: Han begynte å lage feler da han ble gammel.

AN: Jaa, akkurat.

T: Men så skulle jeg gjerne høre litt om din, ditt arbeid. Din, jeg vet ikke hva slags utdanning du har, om hvor lenge du har bodd i Sandefjord og så videre. Om det, det jeg vet nå, det er at du er datter av tidligere rektor på Skiringssal folkehøgskole.

AN: Akkurat.

T: Men no mer veit ikke jeg ennå.

AN: Nei. (Renser stemmen = Z.) Eh. Joda, vi kom hit til Sandefjord i, i treogtyve, da min far ble rektor, eller han kalte seg for skolebestyrer, han.

T: Ja.

AN: På Skiringssal.

T: Ja.

AN: Fra Østfold.

T: Da kom dere fra Østfold, ja?

AN: Ja. Han var nemlig lærer på Østfold folkehøgskole.

T: Mhm.

AN: På Mysen.

T: Det var en sånn såkalt fylkesskole, det da?

AN: Ja.

T: Nettopp.

AN: Og så . så eh ja, vi bosatte oss her. Og jeg var veldig interessert i . i litteratur og sånn da, så. Z. Elevene på Skiringssal kjøpte jo veldig mye bøker og sånn da, det skulle, for det at det, det var hos Richard Olsens bokhandel den gangen i Sandefjord.

T: Mhm.

AN: Og far ble veldig gode venner med hun som eide den. Og fant ut det at jeg skulle begynne der.

T: [I bok]

AN: [I bok]handelen

T: Ja, nettopp.

AN: Ja. Og resultatet var at eh hun ble veldig interessert i meg og sånn og ville gjerne at jeg skulle overta bokhandelen, og det ville jeg også forferdelig gjerne, så etter at jeg hadde hatt handelsgymnasium, så tok jeg da eh bokhandlerskolen i Oslo.

T: Du tok handelsgym i Sandefjord?

AN: Ja.

T: Ja.

AN: Og så tok jeg da bokhandlerskolen i Oslo, den ble dessverre, på slutten så måtte vi slutte, fordi atte det var flere som ble arrestert, det var under krigen.

T: Ja.

AN: I toogførr. Og så eh . ja, så vi, jeg jobbet jo der da. Og bodde jo hjemme. Og, for å gjøre det litt kort da, da krigen kom så ble jo, eller da krigen, så ble jeg jo kjent med Kjell, og vi giftet oss og, jeg skulle ha . et barn. Og så . sa jeg opp, foreløpig

T: Mhm.

AN: jobben. Og var da hjemme vel i ti år, ni-ti år, og så ble det ledig stilling på Sandefjord bibliotek.

T: Ja.

AN: Også tenkte jeg det at det skulle jammen være morsomt å få i hvert fall noen timer der, og så fikk jeg halv jobb på Sandefjord bibliotek. Nei, unnskyld, det hette Sandar bibliotek.

T: Sandar, ja?

AN: Og det var oppe på Kathrineborg,

T: Mhm.

AN: hvis du har vært der oppe, på eh Kathrineborg.

T: Ja eh.

AN: Det er et veldig gammelt slott som ligger der oppe.

T: Åja! Ja, da begynner jeg å skjønne.

AN: Ja.

T: Ja.

AN: Og, Z så, for å ta det litt fort, så etter noen år da, så eh kom da sjefen for bib, for bokhandelen og sa til meg at “nå kan du få overta bokhandelen”.

T: Mhm

AN: Men da hadde jeg full jobb på biblioteket og jeg syns i grunnen det var sånn interessant jobb, og så tenkte jeg det at med mann og barn og, og masse venner og greier, og

jobb og greier og saker og ting, så ble det for mye for meg, å ha en såpass stor bokhandel og ansvaret for det. Så jeg sa “tusen takk, jeg tror ikke det, jeg tror heller jeg fortsetter på biblioteket.” Og så ble det sammenslåing med Sandefjord og Sandar.

T: Mhm.

AN: Og så flyttet da det Sandefjord og Sandar bibliotek ble slått sammen, og flyttet ned til Hjertnes.

T: Ja

AN: Som vi er nå, nede på

T: Ja. Sa, samma sted, i hvert fall?

AN: Ja

T: For bygningen kom jo seinere.

AN: Så da fortsatte jeg.

T: Ja

AN: Og så. . Ja.

T: Å ja, det var, det var det, når Hjertnes-bygningen var ferdig

AN: Ja

T: at dere flyttet, i femogsoetti tenker jeg, eller noe sånt?

AN: Ja, stemmer.

T: Ja.

AN: Så det var i grunnen

T: Jo, men så arbeidet du på biblioteket der

AN: Ja, det arbeidet jeg der til, ja når var det da? I åtteogsoetti eller no sånt no?

T: Ja, så du

AN: Åtteogsoetti? Ja, det var i åtteogsoetti.

T: [Og det var]

AN: (Til mannen Kjell:) Når var det du sluttet?

(Kjell: Jeg sluttet i åtteogsoetti)

AN: Åtteogsoetti? Nei, da var jeg lenger.

T: Mhm.

AN: Da var jeg til åtti.

T: Nettopp.

AN: ☺ Det ha'kke no å si heller.

T: Nei, men det er flott.

AN: Hja.

T: Og så sier jeg ‘hvordan vil du kort beskrive dine sosiale, politiske og kulturelle holdninger?’

AN: Uff, det var da privat, da. ☺

T: [Var det så]

AN: [☺ ☺ ☺]

T: [Du får ta det så allment som du], som du vil. (Blir tilbudt et kakestykke til:) Nei, tusen takk, eh, det var veldig deilig. Det kan hende jeg tar en om litt. Ellers takk.

AN: Ja. (Sukker =Y). Mine politiske holdninger?

T: Ja.

AN: Ja. . ☺ Joda, jeg kan godt si, jeg har vært med i Høyre

T: Ja

AN: Jeg var med i skolestyret i Høyre, blant annet, i Sandar.

T: Ja.

AN: Og var også med en stund etter sammenslåingen, og jeg var varamann til, til bystyret og no greier. Z Men eh, så sa jeg opp. For det atte jeg syntes jeg hadde så mye annet å rusle med atte, og jeg hadde jo veldig mye å lese, jeg måtte jo lese veldig mye når jeg var på biblioteket, og sette meg inn i masse. Og så kommer det da sånne svære bunker vet du som jeg skulle lese i skolestyret og i i bystyret.

T: Ja

AN: Så det, til slutt så orka jeg ikke mer.

T: Nei.

AN: Så jeg sa opp det.

T: Ja.

AN: Så det er min politiske holdning.

T: Ja. Og når jeg sa sos, når jeg sa “sosial og kulturell”, hvis du har lyst til å si no om det, så har du, gjør du det, hvis ikke, så behøver du ikke si no om det.

AN: Ah, sosialt, kulturelt? Jeg, eh, ja, nei, det æ’kke stort å si.

T: Du er interessert i litteratur, det har du iafall sagt.

AN: Ja.

T: Hva med andre eh kunstarter og sånn, eh er du noe opptatt av det?

AN: Du, vi var veldig, Kjell og jeg har vært veldig interessert i eh i musikk, så vi har vært veldig mye med på, på alle mulige slags ting som har vært nedi byen.

T: Ja.

AN: Og og likedan kunstforening og sånn, det har vi jo vært med med. Men etter at både Kjell og jeg har begynt å høre dårlig

T: Ja

AN: så er det ikke så lett også gå på konserter lenger.

T: Nei. Jeg ser jo dere har fin, mye fine bilder her også.

AN: Jada!

T: (Peker på et bilde med mistanke om at vintergatemotivet er fra Sandefjord:) Er det?

AN: Det er Holmens.

T: Ja, nettopp. Det var ganske flott, da.

AN: Det er fra Sandefjord her, altså.

T: Ja, det var det jeg trodde det var.

AN: Ja, det er fra Strandegaten, der hvor han bodde.

T: Ja, nettopp.

AN: Jada.

T: Eh, ‘Er det noen samfunnsmessige begivenheter lokalt’, {eller nasjonalt eller i verden det siste året som har berørt deg sterkt}?

AN: Y .. Ja. Y

T: Dette er det siste av sånne litt personlige ting, altså.

AN: Er det det? ☺

T: [Så du kan være helt ro, rolig med det.]

AN: [☺ ☺ ☺]

(Hennes mann, Kjell Never, som også var til stede under hele samtalen, skjøt her inn at ekteparet etter at han var blitt pensjonist i endel år hadde meldt seg til tjeneste for kommunen og kjørt mat for gamle folk. AN supplerte, litt nølende, med opplysninger om dette.)

T: Ja, så det jo mer beskjedenhet som forbød deg å nevne det når vi spør om sosiale holdninger.

AN: (drar på det)

T: For det sier jo, syns jeg jo det sier ganske mye om det det?

AN: Eja (drar fortsatt beskjedent på det) Det er, det er bagatellmessig.

T: Javel. Men da

(Hennes mann skjøt her inn en bemerkning om deres felles Høyre-tilknytning.)

AN: Ja, og så?

T: Da skal jeg spørre om (glemte helt følgende spørsmål fra guiden: Er det noen historiske perioder, temaer eller begivenheter du særlig er interessert i og opptatt av? Og nå tenker jeg igjen både på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå.) du har 'lest andre, sammenhengende lokalhistoriske framstillinger fra Sandar og Sandefjord enn Olstads?' Og i tilfelle hvilke? Og der var jo igang

AN: Ja

T: Borti bokhylla di i stad

AN: Ja

T: Og der fant vi egentlig det meste.

AN: Ja

T: Og det, betyr det at du også har *lest* disse bøkene?

AN: Jada.

T: Ja. Ja, det vi, vi behøver jo ikke gå bort

AN: Mer eller mindre da

T: Ja

AN: vil jeg si.

T: Men sånn som Hougens gamle *Sandefjords historie*

AN: Ja.

T: Har du kikket litt her og der eller

AN: [Åja]

T: [eller lest]

AN: Jeg har lest store deler a'n. Men det er jo mang, mange år siden jeg gjorde det nå da.

T: Ja, det er klart.

AN: Ja.

T: Nettopp, da, men da, det er det jeg kan bare bekrefte at da vi ser gjennom hyllene, så var det meste av det som

AN: Ja

T: som er, lå jo der eh 'Hvilke synspunkter har du {eventuelt} på hva som evt. særpreger Sandefjord og det tidligere Sandar sammenliknet med andre (utelot 'nordiske') byer og bygder?

AN: Ja, du vet atte Sandefjord og Sandar, det var jo en hvalfangstby.

T: Ja

AN: Det er jo i grunnen det som har eh satt preg på hele, hele byen, ja hele ja altså Sandefjord som det heter nå, og spesielt Sandar, da.

T: Ja. Hvordan har det satt preg på det?

AN: Jo, du vet at de Z Masse masse av mennene var jo borte fra hjemmene sine i eh tre kvart år nesten, hvert eneste år. Og kom hjem, og hadde da tjent en bra pengesum, og det det *satte* sitt preg Sandefjord.

T: Ja

AN: For det at, og de var jo veldig mye ute.

T: Ja

AN: Og de kunne ha med seg, når de var ute, det var jo ofte det at de skulle ut på, på turer om sommern for eksempel, både med båt som skulle dit og båt som skulle dit, ikke sant, så hadde de med seg kona si, og derfor så blei det i grunnen eh altså, de hadde veldig, veldig god utsikt til utlandet.

T: Ja.

AN: Ja.

T: Jeg har hørt snakk om at det var sandefjordinger som kjente Cape Town og alle mulige sånne steder, men som aldri hadde vært i Oslo?

AN: Ja, akkurat. Stemmer det. ☺ Helt riktig.

T: Ehm, 'Kan du gi en allmenn vurdering av Olstads verk?'

AN: Jeg syns det er veldig godt skrevet.

T: Ja.

AN: Det er eh, han har fått sammen en *masse* ting uten å skrive altfor ut- eh ja, hvordan skal jeg få sagt det da?

T: Altfor detaljert, kanskje, er det det [X]

AN: [Ja, ikke altfor] detaljert. Nei. Det er jo enkelte ting man gjerne kunne ha, ha visst litt mere, men allikevel, det er jo, det er jo Sandefjords historie, så man kan jo ikke sette seg ned også begynne også skrive alt mulig om alt mulig! Nei.

T: Men likevel så spør jeg om det er 'temaer du synes har fått en for beskjeden eller for stor oppmerksomhet i boka?'

AN: Å, det var vanskelig.

T: Er det noe du gjerne ville lest mere om der, som du kanskje hadde ventet å finne?

AN: .. For øyeblikket ikke noe, ikke noe jeg kan si akkurat.

T: Nei. Og ikke noe du syns han terper for mye på heller?

AN: Nei, jeg syns ikke det!

T: Nei. Jeg kan jo bare nevne at jeg har jo intervjuet ham også.

AN: Ja

T: Om dette. Og han sier at hvis han skulle ha skrevet den om igjen, så ville han nok faktisk skrevet litt mere om kulturlivet.

AN: Ja.

T: Og siden du har vært i biblioteksvesenet, så tenkte jeg bare at

AN: Ja

T: at

AN: Jo, jo det kan nok være riktig. Men eh, jeg syns boka er bra, jeg.

T: Ja. 'Kan du huske noen spesifikk {ros eller kritikk} av verket som er kommet fram siden lanseringen?' Og tenker, nå tenker jeg ikke bare på offisielt, men som du måtte ha hørt andre si eller sånt?

AN: .

T: Nei.

AN: Nei.

(Kjell Never (KN) minnet her om at hun også har vært lotte.)

T: Ja. Men ellers så er det, det kan godt hende at hun var litt vel beskjeden i sta, det syns jeg også når det var snakk om liksom å fortelle om egen innsats og sånn,

KN: Ja

T: Det tror jeg nok kanskje jeg kan være enig i.

KN: Ja

T: Eh, men det er jo et sympatisk trekk det også, da. Eh. 'Var dette historieverket {etter din mening} en fornuftig investering fra Sandefjord kommunes side?'

AN: Ja. Absolutt.

T: Så er det spørsmål om du har noen synsmått, punkter på format og omfang? Altså er, burde det vært flere bind, burde den vært kortere, slike ting?

AN: Altså, når man, når du spør om *det*, så vil jeg si at Y det *kunne* nok vært flere bind, men da måtte det blitt mere *om de forskjellige tingene*

T: Ja

AN: Ja. Og selvfølgelig, Y det hadde jo vært veldig interessant å lese for eksempel litt om det og litt om det og litt om det, men jeg synes det, jeg synes det er *bra* og det et veldig *fint* oppslagsverk.

T: Ja, nettopp.

AN: Ja

T: Får jeg s, får jeg spørre deg om du har brukt stikkordsregisteret for eksempel noen gang?

AN: Ja.

T: Ja, det har du?

AN: Det har jeg gjort.

T: Det er du jo vant til som bibliotekar?

AN: Ja ☺ ☺

T: Eh, og 'leservennlighet mht. språk og layout', har jeg skrevet, og du har allerede sagt at du synes at han skriver godt, så da s, dette med layout, du har jo også bokhandlerskolen, og har kanskje synspunkter på det?

AN: Ja

T: Hva synes du om den?

AN: Jo, jeg synes enkelte av bildene kunne vært litt skarpere, men det er jo bare .

T: Det har med at det er gamle bilder å gjøre, har det ikke det?

AN: Ja, det har nok det.

T: Og så dette med, ja ill, 'tabeller og kart', det er jo ganske mange tabeller der?

AN: Ja. Jeg vil si det, det har jeg nok ikke sett så veldig mye på altså.

T: Nei. Du er ikke den type leser som

AN: Nei

T: som kaster deg over tabeller?

AN: Nei, jeg er ikke det.

T: Men, jeg nevnte såvidt kart, har du merket deg noe der?

AN: Nei, jeg synes det var *bra* det som er, jeg. I hvert fall når jeg har sett på kartet, så har jeg funnet det som jeg skal ha. Og det er jo det som er det ☺ viktige ☺ .

T: Jo, men det er bra.

(Samtale vedr. kaffeservering.)

T: Akkurat det der med kart, kan jeg jo si at, for meg som utenbys

AN: Ja

T: i hovedsak utenbys, så var så var det litt dårlige greier

AN: Å, det var det?

T: Jeg synes det var vanskelig å finne fram, da.

AN: Ja, akkurat.

T: det som var bak der, men det er nå så.

AN: Ja.

T: Men så da dette med litteraturlister, stikkordsregister og noteapparat?

AN: I?

T: I boka. Er det ålreit? Stikkordsregister

AN: [Ja, jeg syns jo det]

T: [litteraturlister og sånt er] alt det er i orden?

AN: Ja.

T: Ja. 'Forfatteren har professorkompetanse i historie.

AN: Jaha.

T: Eh 'I hvilken grad er dette en fordel, i hvilken grad en ulempe for verket?' At han er så, hva skal du si, *lærd*, da, eller skolert?

AN: . Nei, jeg syns det, altså jeg syns det er en fordel for det verket der, jeg!

T: Hvorfor det?

AN: Jo, for det at eh . han, han kan Y når han da ser, eller følger tiden fremover, når han ser det *historiske*, han blander seg ikke bort i ting som ikke, ja, det er vanskelig å forklare.

[X]

T: [X]Kanskje at en amatørhistoriker kanskje vil

AN: Ja

T: mer forelske seg i enkelte temaer

AN: Ja, akkurat, helt riktig. Det er *det* jeg mener.

T: Ja

AN: Ja

T: Ehm, 'Historie kan', som vi var inne på også før vi startet båndet, 'framstilles som en samling ubestridelige *fakta* {eh eller} som en arena for tvil, tro og sterke meninger

AN: Ja

T: basert på kilder som kan peke i mange retninger.

AN: Ja

T: 'Hvordan synes du verket plasserer seg mellom disse ytterpunktene' jeg tegnet nå, altså om en ren faktabeskrivelse eller sånn en veldig diskuterende?

AN: Nei, jeg syns i grunnen at han, han har gått veldig *midt i mellom*, ja. Slik at eh, ja det syns *jeg* i hvert fall. Nå er jo ikke jeg historiker, jeg er jo ikke historiker i det hele tatt, så jeg, . men jeg syns at det, at han han klarer det veldig *fint*, syns jeg.

T: Flott, ja, nei men det er ditt synspunkt jeg skulle ha på det.

AN: Ja.

T: At jeg er helt enig med deg, der, det kan jeg jo bare skyte inn. ☺

AN: ☺ Takk skal du ha.

T: Eh, 'I hvilken grad skriver forfatteren etter din vurdering utfra en spesiell synsvinkel? {Og} hvordan vil du i tilfelle beskrive denne synsvinkelen?'

AN: . Ja, for eksempel jeg ser, tenker nå på, på krigens dager.

T: Mm

AN: Jeg syns det er . jeg syns at det er, det er veldig, veldig *greit*, det han forteller. . Eh, jeg var vel det borti litt av hvert under krigen, og da, da, jeg har funnet såpass mye, at jeg *har* lissom sagt "Det er riktig".

T: Mhm

AN: Ja. Og liksom sånn, han blander seg ikke borti allting som han liksom ikke har no, eh, jeg syns det er veldig *greit*.

T: Ja. Eh, hvis vi nå tenkte på sånn politisk.

AN: Ja

T: Eh og du tar fram det go, du sa jo du har vært Høyre-medlem, ikke sant?

AN: Ja

T: Og det gode, gamle skillet mellom arbeiderklasse og eh hva skal vi si, næringslivsfolk og sånt no?

AN: Eja.

T: Har du noe følelse av at han har sympatien et bestemt sted der?

AN: Nei, ikke. Absolutt ikke.

T: Nei. Ehm. 'Hvilke lesere tror du, utfra hvordan boka arte {t} seg, at forfatteren har hatt i tankene?'

AN: ...

T: Du kan jo, du kan svare sånn som du vil, men jeg kan jo gi deg noen stikkord, det kan være liksom sånn *alder*, eller utdanningsnivå, for eksempel.

AN: Ja jeg vet ikke, *jeg* er jo ikke akkurat noe sånn veldig utdannet, jeg har funnet veldig mye i boka der, og . boken er jo, ja, ja, jeg vet ikke hvordan ungdom direkte vil lese det der, men jeg syns boka er veldig bra.

T: Bra. Eh, 'Det første utdraget jeg har blinket ut', og som jeg ringte deg om det er altså 'hentet fra kapitlet "Herrer og tjenere"'

AN: Ja

T: 'i første del av første bind,'

AN: Ja

T: 'og perioden er siste del av 1800-tallet over i århundreskiftet.'

AN: Ja.

T: Og da spør jeg først allment om hva du syns om dette utdraget?

AN: Nei, jeg sier, jeg syns det er .. nå vet, nå visste jeg jo en del av det på forhånd, men jeg syns i grunnen det at, jeg syns det var veldig *greit*.

T: Mm

AN: Ja

T: 'Hva oppfatter du som temaet eller temaene i dette utdraget?' Hvis du skulle fortelle til din mann, for eksempel, hva handler dette om?

AN: Y, ja det er, det er jo . det er jo livet i Sandefjord det.

T: (blar opp iboka og gir henne den) Du kan godt ha den liggende litt [foran deg.]

AN: [Ja.] . Ja, nettopp.

T: Eh. 'Syns du framstillingen er rimelig og vederheftig?'

AN: Ja.

T: Lærte, lærte du, du sa du visste en del av det fra før, men lærte du noe nytt da du leste dette, kanskje første gangen du leste det, da? [I tilfelle hva?]

AN: [Jo], det gjorde jeg nok. Men altså det jeg, når jeg leste det nå, så var det forskjellige ting som jeg alt hadde *glemt*, som jeg syns var veldig *fint* å å få opp igjen.

T: Kan du huske no sånt?

AN: Nei.

T: Hvis du kikker litt gjennom der, for eksempel akkurat dette med at at Sandefjord var første stedet som hadde skolekjøkken i landet.

AN: Ja, stemmer det.

T: Husket du det fra før?

AN: Eh, nei, ikke direkte, ikke *første*.

T: Nei, nettopp.

AN: Men jeg husker jo godt skolekjøkkenet som jeg sjøl hadde.

T: Ja nettopp.

AN: Ja. Så det syns jeg også var morsomt å lese.

T: Ja.

AN: Ja.

T: Eh, i denne bolken, eller i den, det utdraget

AN: Ja

T: så er det mye diskusjon om dette med paternalisme, altså med at eh mestern passer på sine svenner, at at rike fruer gir, driver veldedighet overfor de uformuende og sånt no

AN: Ja

T: Eh og samarbeid mellom klasser, altså det står jo dette med “de forskjellige klassers uunnværlighet for hverandre”.

AN: Ja

T: Altså diskusjonen om dette versus sosialisme og klassekamp, altså jeg oppfatter i hvert fall det som en del av temaet hans, der.

AN: Ja

T: Har det, har dette herre, disse klasseforholdene noen spesiell aktualitet for Sandefjord og Sandar? Og da tenker jeg både på historiske forhold og dagen i dag.

AN: .. Y

T: Det er mulig jeg spurte litt uklart. Men han skriver mye om dette med eh ja, som ofte, som kritikerne ofte kaller paternalisme, da

AN: Ja

T: Eh og hvor kritikerne da ofte sier at småfolk skal ikke finne seg i paternalisme, de skal heller ta skjeen i egen hånd. Eh. Han skriver en del om det. Er det en sånn problemstilling som har spesielt, som er spesielt aktuell her . etter din oppfatning?

AN: Nei, jeg syns i grunnen ikke det var no, eh, jeg syns ikke det var no . her jeg, det .. Y .. for det at, nei, det var veldig vanskelig spørsmål. ☺ ☺

T: Men du kunne jo kanskje si noe likevel, litt allment om *ditt* syn på dette med klasseforhold i Sandefjord?

AN: [Altså jeg]

T: [Og ikke bare], ikke bare nå, men gjennom tidene så å si?

AN: Ja, altså . jeg vil si at j jeg har aldri, aldri i grunnen vært borti noe slags klasseforhold, nei *klasseforskjell*, for det at, sånn som min far som var på Ski, lærer på, bestyrer på Skiringssal, der var det jo både fattige også rike, mange rike ungdommer som var der, og de ble jo *helt* likt behandlet. Og resultatet var at, at jeg gikk jo på Skiringssal selv et år, og vi var jo så gode venner alle, så det var aldri *snakk* om om om om at mor og far hadde masse penger eller at, det er aldri noe *forskjell* i den, og sånn var det aldri hjemme heller. Så jeg har aldri opplevd det derre, det derre forskjellsbehandlingen på folk. Er det et ordentlig godt menneske så var det akkurat det samme om vedkommende var dårlig stilt økonomisk eller ikke. Så det, det syns jeg i grunnen var veldig *bra* her i Sandefjord.

T: Kunne det tenkes at det er no litt spesielt for Sandefjord også?

AN: Ja, det kan jeg godt tenke meg. Jeg vet ikke hva grunnen er, men, men eh nå hadde jo jeg venner som var veldig godt rike og, og, men altså det var *aldri* noe, jeg vet at, for eksempel de som hadde hushjelper og de, de de var, ble jo så *godt* tatt imot, i det hele tatt, de

ble behandlet på en *ordentlig måte*. Så . det . jeg, jeg syns, jeg syns det har vært veldig bra her i Sandefjord altså, når det gjelder det.

T: Ja, takk. [Men Ol]

AN: [☺ ☺] ☺ Ja, det var veldig vanskelig. ☺ ☺

T: Ja. 'Olstad skriver mer om kvinner – enkeltpersoner og grupper av kvinner - enn hva som ofte har vært vanlig i {sånne} historieverk.

AN: Ja, det er riktig, det.

T: Hva synes du om hans framstilling av kvinnene i denne historiske perioden?

AN: Jo, . jeg tenkte for eksempel Z det med, det med den husholdning, det derre skolekjøkkenet og det vi hadde på på skolen, det var jo helt fantastisk. Jeg syns det. Nå har de jo, jentungene har ingenting. De går jo'kke på no skole, ha'kke noe skolekjøkken lenger nå.

T: Litt er det vel?

AN: Nei, det er dårlig, tror jeg. Jeg husker da datter'n min gikk på skolen, jeg. Da hadde de, i steden for å lave middagsmat, så gikk de bort og kjøpte seg boller. Og det var, det var mange år siden.

T: Mm.

AN: Ja.

T: Ja, hvis du tenker på dette, altså kvi, eh kritikere har jo ofte kritisert historikerne for å plassere mennene, å hele tiden gjøre mennene til hovedpersoner i historien.

AN: Ja.

T: Mens kvinnene på en måte bare er et eller annet sted i utkanten.

AN: Ja.

T: La du merke til no måte, han sier jo i forordet at han gjerne vil snu litt på dette

AN: Ja men altså det er nettopp det derre der med disse kvinnene som hadde, de begynte jo med skolekjøkken

T: Ja

AN: Og var den første i i Norge som begynte med skolekjøkken her nede.

T: Ja

AN: Ja

T: Ja, det var en god del sånn type pionervirksomhet.

AN: Ja, visst.

T: På forskjellige felter, sånn

AN: Ja

T: nettopp.

AN: Så det syns jeg er veldig fint, altså.

T: Ja. [Da skal]

AN: [At han har] *tatt frem det.*

T: Ja.

AN: Ja.

T: Og funnet det fram i kildene, ikke sant?

AN: Ja

T: For det at, det er ikke alt av dette som har vært skrevet så mye om før.

AN: Nei, det er nettopp det!

T: Nei. Hvis du. (Rekker henne boka.) Nå får du'n tilbake. Bare bla gjennom litt her, og så skal du, hvis du har noe å si om forholdet mellom bilder, bildetekst og den her teksten, altså, er det sammenheng mellom bildene og teksten ellers, jeg vet ikke om du tenkte noe

på det da du leste gjennom det, eller lever de så å si i i hver sin verden, og det behøver ikke være noe galt med det, men kort sagt om du har noen tanker om det.

AN: Ja, altså det, for eksempel sånn som hun Ragnhild Kastberg som det står om her.

T: Mm.

AN: Ja, der må du også *lese* det derre der ved bildet.

T: Ja.

AN: I steden for at det står inni boka.

T: Ja. Er det greit?

AN: (drar på det) Hvorfor ikke ta et bilde lissom sånn at "Ragnhild Kastberg. Se, se side det og det".

T: Nettopp.

AN: Ja

T: Ja.

AN: Så du er altså nødt til å lese alt det derre der for lissom å kunne følge med

T: [Så får du'kke]

AN: [fortsettelse] i boka.

T: Ja, at du ikke helt får plassert hvor, at et eller annet sted så står det vel om henne i teksten såvidt også kanskje.

AN: Ja, han gjør det.

T: Men at det ikke blir noen henvisning.

AN: Joda, men det gjør det altså.

T: Nei, men, eh, det var i og for seg litt sånt jeg var ute etter.

AN: Ja

T: Fordi at det er jo ofte som du kanskje vet da at bilderedaksjonen er en litt sånn selvstendig virksomhet.

AN: Ja

T: Og vi lesere vi leser jo'kke, vi leser det jo alt sammen.

AN: Jada.

T: Eh, og da, ja, nå ska'kke jeg inngi meg på min vurdering av dette

AN: Nei

T: Men det var altså akkurat dette, i moderne bokproduksjon nå da, så prøver man å tenke veldig enhet, da.

AN: Ja, det er nettopp det.

T: Ja.

AN: Ja, så det var jeg også inne på at

T: Nettopp

AN: Ja.

T: Ehm, jo men da kan vi legge den på gulvet igjen.

AN: Ja.

T: Og så sier jeg at de øvrige utdragene de 'er hentet fra kapitlene "Okkupasjon og nyordning"

AN: Ja

T: og "I kamp for Norge" i begynnelsen av annet bind.'

AN: Ja.

T: Da spør jeg igjen allment hva syns du om dette, eller disse utdragene?

AN: Joda, som en sånn oversikt, så . så syns jeg det er *greit*, jeg.

T: Ja?

AN: Det kan jo kanskje være enkelte ting som en, men nei, jeg syns det var bra.
T: Og, nå blir det litt terpete dette her da
AN: Ja
T: Men syns 'du framstillingen av krigstiden er rimelig og vederheftig?'
AN: ..Ja, jeg syns det.
T: Jeg kommer til å fortelle videre til Olstad om dette, for det kommer til å glede ham da, for det er jo
AN: [☺ ☺ ☺]
T:[En god leserattest.] Men du må for all del også bare komme fram til hvis det er noe kritisk, da.
AN: Ja.
T: Eh 'Lærte du noe nytt da du leste dette', altså krigskapitlet, og 'i tilfelle hva?'
AN: Nei.
T: Du lærte ikke no nytt?
AN: Nei.
T: Nei.
AN: Nei, det gjorde jeg ikke. Det var enkelte ting som jeg selvfølgelig "Åja, sånn var det!"
T: Ja
AN: Det var'e. Også
T: Kan du huske no sånt?
AN: Nei, det husker jæ'kke.
T:Nei.
AN: Men altså det, det er jo klart, for det at det er mye, det er jo, var jo så mye som foregikk så, mye som en har *glemt*, kanskje.
T: Ja
AN: Det syns jeg var veldig *fint*. Da fikk jeg det på plass igjen.
T: Ja.
AN: Ja.
T: Nå skal vi lage en sånn skala igjen, da.
AN: Ja.
T: Og hvor vi, i den ene enden så har vi 'en "God nordmann med sympati for jernfronten i rettsoppgjøret", i den ene enden {da}, og {i den andre} en "moderne historiker med sterk vilje til å {både} revidere helte- og skurkebilder" i den andre." Altså: Løse opp i bildet at det bare var de gode nordmennene mot de, altså de gode jøssingene mot de eh stygge, ikke sant?
AN: Mm.
T: Hvor vil du, 'Er det mulig å plassere en evt. norm i {det verket, en eventuell holdning i det} verket {på en sånn} akse?
AN:Ja, jeg syns i grunnen det var veldig greit, jeg, du. For det atte .. Y .. jeg syns, jeg syns det var bra.
T: Ja
AN: Jeg syns atte, Y nei, jeg vet ikke hva jeg skal si, jeg, det, når da jeg satt og leste det, så var jeg i grunnen veldig, jeg syns det var fint, noe som jeg sa, noe .. ting som dukket opp og, som jeg kanskje hadde *glemt* på en måte, "åja, sånn var det, ja", lissom sånn.
T: Ja.
AN: Ja. Nettopp derfor er det jo veldig *fint* å lese en sånn bok.
T: Ja. Bra. Nå har jeg kommet helt til slutten allerede, da.

AN: Ja.

T: Og da skal jeg 'lese opp noen avsnitt fra det aller siste utdraget,' {sånn setning for setning} og høre om du har noen kommentar{er} eller assosiasjon{er} til det Og da håper jeg du kan være litt sånn fri, og ikke vær redd for å svare noe gærent liksom, men simpelthen hva du kommer på, hva du tenker

AN: Ja

T: når du leser det.}

AN: Ja

T: Og, men 'Du forventes {heller} ikke å ha kommentar til hver eneste, {eh, jeg kan jo nevne at han, han Midttun, som er en snakkesalig, veldig sympatisk for øvrig,

AN: Ja

T: Odda, Odda-mann, han, hvis jeg ikke hadde stoppet han, så hadde han nok snakket flere timer

AN: Ja

T: bare på disse herre setningene.

AN: Ja. Jeg kan tenke meg det ja ☺ ☺

T: Men altså, her har det stått på slutten, som du kanskje husker, en bekymret politierklæring om hvordan folk ter seg mot tyskerjentene rett etter niende, rett etter åttende mai. Og så skriver Olstad følgende:

Alt var svart eller hvitt:

AN: . Ja da. Det var det. Jeg satt blant annet vakt for endel tyskerjenter som blir satt inn, tatt, tatt vare på av, av, Z og jeg kjente jo fra før av en del av disse herre tyskerjentene, gått på skole sammen med noen av dem. Og ... jeg ble jo også veldig overrasket over at "jøss i all verdens rike, har du vært lissom med på detta herre her? .. Men ehjeg ble jo veldig overrasket. Z Over at egentlig enkelte . enkelte damer, vil jeg si, virkelig kunne gjøre no sånt no.

T: Mm

AN: Jeg gjo, jeg *var* det.

T: For du, det kunne ikke falt deg inn sjøl.

AN: Nei, altså jeg syns det var. Y. Jeg så jo en del tyskere som var inni butikken. Mange av de var veldig greie, veldig kjekke.

T: Høflige?

AN: De *var* det. Veldig høflige. Men altså hvordan, hvordan kom de, hvordan ble de kjent med disse herre her? De kan jo, altså disse her som virkelig var av gode familier, jenter av gode familier, hvordan hvordan kom de borti disse herre tyskerne? Var det foreldrene som, jeg, det var det jeg studerte på, i all verdens rike, er det foreldrene som har

T: Jeg skal bare få snu båndet, jeg.

AN: Ja

T: Et øyeblikk. Skal vi se.

(neste side:)

Vær så god. Om det var foreldrene som hadde fått dem med på det eller no sånn eller om de har

AN: Ja, på en eller annen måte slik at de lissom, altså var stemningen og alt det hjemme som gjorde at, at eh ... altså vi hadde jo, hjemme . på mitt barndomshjem, så var det jo en, en vi hadde jo en skog inntil huset. Og gjennom den skogen så gikk det jo en vei ned til Skiringssalveien her

T: Ja

AN: Fra Virik

T: Ja

AN: Og der var det endel tyskere som gikk. Men jeg var aldri *redd* for å gå gjennom den skogen.

T: Nei

AN: Nei. For da når jeg bare gikk rett forbi tyskerne, så gjorde de aldri no

T: Mhm

AN: Ja så, altså jeg, lot meg aldri lissom, jeg verken, verken hilste eller gjorde noe som helst, jeg bare gikk rett forbi dem. Ikke så på dem i det hele tatt. Og de gjorde aldri meg noe.

T: Nei.

AN: Hvis du skjønner [hva jeg mener der].

T: [Ja, jeg] skjønner hva du mener.

AN: Ja

T: Og

AN: Hvordan i all verdens rike kan disse herre ha blitt *kjent* med disse herre tyskerne?

T: Ja. Spør du meg?

AN: Ja. ☺ ☺

T: Ja, da ville vel jeg si – jeg ble jo født elleve år etter krigens slutt

AN: Ja.

T: Så det er jo mer sånn type innlevelse på etterhånd fra min side, men jeg ville jo si at hvis jeg da var en ungjente som kanskje ikke hadde så *veldig* innprenta holdninger til dette

AN: Det er det

T: Og at

AN: [Det er det jeg mente jeg også.]

T: [jeg kanskje], kanskje jeg hadde hatt en gutt som hadde slått opp med meg og

AN: Ja

T: som viste seg at han på en måte skuffet meg.

AN: Ja

T: Og så opplever jeg på, kanskje på et dansemoro, eller på, nettopp på veien, som du sier, en som elskverdig tar opp noe jeg har mistet eller et eller annet sånt noe, en høflig gest da, holder en paraply over meg når det regner eller hva det måtte være, og så opplever jeg plutselig at dette er jo en, en en kjekk mann. Så uansett hva jeg måtte mene ellers, så er han en kjekk kar.

AN: Mhm

T: Og så kan man på en måte begynne å innlede et forhold.

AN: Ja. Men det var nok ikke bare sånn.

T: Du tro'kke det?

AN: Nei. Jeg tror rett og slett at de fløy på byen, jeg, og så Z og så kom det en del tyskere og begynte å å prate med dem

T: Ja

AN: Og så var det gjort.

T: Ja. Vel. Men da går jeg videre med

AN: Ja

T: Disse herre

AN: Ja

T: Nå

AN: Ja

T: Nå var du jo nesten som Midttun, da, at du kom langt på

AN: Ja. [☺ ☺]

T: [langt på det der der, men det er helt], det er helt i orden, det. Men altså, enten så var du, var man

gode nordmenn eller landssvikere.

Og nå snakker jeg om den tiden rett etter åttende mai. Var det slik i folks øyne, at enten var du gode nordmenn eller landssvikere?

AN: ..Ja, det vil si du vet at det var jo en del som som både hadde jobb og som jobbet for tyskere.

T: Ja.

AN: Ja, det *var* det.

T: Nettopp.

AN: Og det var jo, det var jo mange der som, som spesielt også her i Sandefjord, hvor de hadde en forretning eller en et firma, som gikk godt før det ble krig, og så kom jo tyskerne og skulle ha både det som var i, det de lavet og alt sånt no, og, Y du vet at de måtte, de måtte jo godta en del for å kunne beholde firmaet og og arbeidsplassene til alle menneskene sine, og sånn var det jo her også, at det var jo en del som jobbet for tyskerne, til og med på Framnes, masse på Framnes, som jobbet for tyskerne. Men hva skulle de gjøre?

T: Mm.

AN: De var jo ikke no, de var ikke noe nazister for det, tvert imot, de forsøkte jo mest mulig å å unndra seg det arbeidet de holdt på med.

T: Ja

AN: Ikke sant?

T: Jo. Eh, han sier, dette her med det at [alt var svart]

AN: [Ja]

T: Han, han slår fast her at alt, stemningen var sånn at alt var svart eller hvitt, og så sier han

Helt uberettiget var ikke dette.

Altså det va'kke uberettiget å se det sånn.

AN: Nei, nei men eh . nei altså alt *var ikke* svart og hvitt, jeg vil si det var ikke det.

T: Nei. Men så spør han om

Kan avskyen og fordømmelsen mot Nasjonal Samling avfeies når en tenker på de ugjerninger som ble begått, også her i distriktet?

AN: Nei. Absolutt ikke.

T: Så nevner han at

Ledende NS-folk ble dømt for forhold som å ville fjerne folk fra sitt arbeid, oppsetting av gissellister og angiveri.

AN: Hm. Les det en gang til.

T: *Ja. Ledende NS-folk*

AN: Ja.

T: *ble dømt*

han s, han skal liksom summere opp de ugjerningene

AN: [Ja, ja, ja ja]

T: ugjerningene, ikke sant? Ble dømt

for forhold som å ville fjerne folk fra sitt arbeid, oppsetting av gissellister og angiveri.

AN: Ja. .

T: Ja, det

AN: Nei, det det vet jeg ikke så mye om.

T: Nei. Og så står det til
og de alvorligste forholdene ble aldri tilstrekkelig bevist til å kunne føres fram for retten.

AN: Nei. .. Nei, det det det det der der, det vet jeg ikke så [mye av altså]

T: [Nei, det er greit], men jeg kan jo nevne det at, at han i sin historiker, altså når han var i landssvikarkivet

AN: Ja

T: Så fant han nok ting der som ikke har vært framme før

AN: Ja, [det kan tenkes]

T: [Men som sagt], men som sagt ikke kom fram til doms

AN: Ja, det kan nok være

T: Så det er ting som, han nøyde seg med å skrive det slik, da.

AN: Ja.

T: Men så sier han
Ikke alle kunne være helter.

Sånn som din mann var jo en helt da, som drev med illegale aviser

AN: (drar på det) Ja, ja jaja ja ☺ ☺ Nei

T: Unnskyld. Ja

AN: Ja

T: *Ikke alle kunne være helter.*

AN: Neida, det kunne de ikke.

T: *Det var nødvendig*
og vi har vært inne på det, det vet jeg
Det var nødvendig å tilpasse seg den nye situasjonen og de nye herskerne.

AN: Ja, til en viss grad. For det at man måtte jo, Y spesielt de som, som jeg sa, de som hadde forretninger og og for eksempel sånn som far på skolen, han måtte jo ta inn døtre og sønner av nazister her. Han kunne jo'kke, han kunne jo'kke si at "nei, du få'kke lov å gå på skolen".

T: Nei. Fikk han problemer med at han ikke drev [korrekt undervisning og sånn. Nei]

AN: [Nei, å nei] tvert imot. Det står til og med om far i

T: Ja nettopp.

AN: Ja, at han var så, Z det var flere nazister som ville ha fjernet far fra fra skolen

T: Ja, det var det jeg mente, skjønner du.

AN: Ja.

T: Og så du misforstod meg litt, for jeg spurte om han, om han ikke fikk kritikk fra nazistene, og det var det han gjorde.

AN: Ja, å far ja!

T: Ja, nettopp.

AN: Ja, å jøss jeg har jo s, jeg har jo skriverier her jeg fra forskjellige lag, fra nazistiske lagførere og greier

T: Har du det?

AN: Ja

T: Nå ble jeg nysgjerrig. Men dem må vi heller

AN: Ja

T: Se på [etterpå, etterpå, for det, det hadde jeg vært veldig]

AN: [Ja, ja, ja, ja.]

T: interessant, da. Eh. Nå var det det der med tilpasning. Men,

Men å sette opp tilpasning som flertallets strategi, i motsetning til både medløperi og motstand, gir likevel et skjevt bilde.

AN: En gang til.

T: Han sier:

Men å sette opp tilpasning

AN: Ja

T: *som flertallets strategi,*

AN: [Ja, ja]

T: [altså at dette var det X]

i motsetning til både medløperi og motstand, {det} gir likevel et skjevt bilde.

AN: .. Sier Olstad det?

T: Han sier det ja, at det gir et skjevt bilde. Og det er vel kanskje det, men

AN: Jo, det er nok det, vet du.

T: Ja

AN: Jeg tror, jeg tror nok det at det gjør det

T: For så kan på en måte begrunne det litt da

Også i hverdagslivets mange gjøremål gikk det en strøm av nasjonal holdning og nasjonal markering.

AN: Ja. . X nasjonal gjøremål, altså Nasjonal Samlings gjøremål, mente du, mener du?

T: Nei, nei nei nei.

AN: Nei, nei.

T: Av [hva skal vi si]

AN: [Ja]

T: Håkon den sjuende-[nasjonal, da]

AN: [Ja, nettopp]. Akkurat.

T: Eh

AN: Åja, absolutt.

T: Så står det at

Folk både tilpasset seg og holdt {samtidig} på nasjonale og demokratiske [verdier]

AN: Ja.

T: *om enn ikke for full musikk i offentlighetens lys*

AN: Ja

T: Det er også en [rime]

AN: [Ja]

T: rimelig bilde?

AN: Ja.

T: Og så sier han:

Likevel blir bildet langt fra enkelt og svart-hvitt

AN: .. (litt sukkende) Nei. Kan'ke si at det blir svart eller, eller hvitt.

T: *snarere preget av tvetydighet og ironi.*

AN: . Nei, det syns jeg er litt vanskelig.

T: Ja.

Tida kalte nok på det personlige ansvar

AN: Ja, det gjorde det.

og spørsmål om rett eller galt grep på en ganske annen måte enn før inn i den enkeltes hverdag.

AN: Ja.

T: *Om folk havnet på rett eller gal side, om de ble aktive motstandsfolk, passive jøssinger eller kom med i NS, skyldtes likevel for en stor del miljø og påvirkning*

AN: Det gjør, gjorde det *helt* sikkert.

T: Men

sikkert også rene tilfeldigheter.

AN: Ja, det tror jeg nok.

T: Så spør han:

Var det nødvendigvis noen avgrunn i sinnelag mellom dem som kjempet på alliert side, og de stakkars ungguttene som endte som frontkjempere på tysk side?

AN: Om det var?

T: *Var det nødvendigvis noen avgrunn i sinnelag mellom dem som kjempet på alliert side, og de stakkars ungguttene som endte som frontkjempere på tysk side?*

AN: Y . Du det, det er kanskje ikke, det kanskje, jeg tror at det har veldig mye å si hva slags stemning de hadde *hjemme*, jeg, du. . Hvor eh .. du vet den stemningen de hadde hjemme hvor alt tingen ble snakket om og og de ble opplyst om det og det og det og det og hvor foreldrene ikke godtok det og det, altså, jeg kan godt tenke meg at mange av de *unge*, veldig *unge* som meldte seg på, de kom fra hjem hvor de, hvor det var, enten var foreldrene nazister eller det var eh blåste i hele greia. Altså det, det, det tror jeg, men ☺

T: *Det var elleve av dem*

altså frontkjempere

i Sandefjord og ni i Sandar.

AN: Ja.

T: Eh, ble du no forbauset over det tallet, eller var det omtrent sånn du hadde tenkt deg det?

AN: Ja, det var jeg nok, det er nok riktig.

T: Ja, det har han altså ett,

Etter materiale i landssvikarkivet, Riksarkivet.

AN: Ja.

T: Og så helt siste setningen han har, er, her er

Og de som falt på Østfronten, kom visst aldri på noen minnetavle.

AN: De som falt på Østfronten?

T: Ja. Frontkjemperne.

AN: Nei. Da må det bli helt annerledes her i Norge.

T: Hvis de skulle komme på en minnetavle.

AN: Ja, det tror jeg. Ellers så må folk rett og slett ha glemt hva som har foregått. . Tror jeg.

T: Men . de er jo, de er jo døde de også?

AN: Y Ja. . Nei, jeg tro'kke det.

T: Nei.

AN: Da altså, hvis de kommer på en minnetavle, så blir det hvert fall for oss enslags tavle hvor lissom, "så dum, så dumme har de menneskene vært!"

T: Ja.

AN: Altså, det bli'kke no minnetavle som helter, men det blir tvert imot en minnetavle over .. at så dårlig kan et menneske bli at det kan drive på med sånt

T: Ja.

AN: Det vil bli som, no *helt annet enn minnetavle*, hvis du skjønner hva jeg mener?

T: Ja, jeg skjønner fint det.

AN: Ja.

T: At, at du nesten, nå sier du det nesten på vegne av deres

AN: Ja

T: etterkommere også.

AN: Ja

T: At det blir mer en slags gapestokk.

AN: Ja, nettopp.

T: Ja. Eh. Nå har jeg skrevet her

Er det noe du gjerne vil legge til { ☺ helt } til slutt? ☺

AN: ☺ Nei, det har vært så mye dette herre her, at det [☺ ☺]

T: [Det er greit] Men da slår jeg av båndet.

AN: Ja.

Reidunn Asphaug Never fant, slik jeg hadde ønsket, fram dokumentene fra NS-lagførere etc. vedr. hennes fars evt. avskjedigelse fra Skiringssal, noe jeg leste med stor fascinasjon. Jeg bemerket at dette er slikt som historikere som Olstad sitter med i arkivene hver dag, men at det for meg var svært spennende bare å se og lese i slike dokumenter. Jeg slo opp og leste høyt avsnittet på side 155, (2. avsn.), og innrømmet at dette hadde jeg glemt siden jeg leste det sist sommer. Hun tilbød seg så å finne fram et håndskrevet manuskript som hun hadde skrevet på oppfordring fra Gjerløw om krigsminner mht. kvinners betydning, og før hun deklamerte dette, ble vi enige om at jeg kunne få slå på båndopptakeren igjen:

T: Ja. Men da bare kjører vi i vei.

AN: *Der er reist spørsmål om å få vite litt om noen av de kvinner som gjorde en innsats under den annen verdenskrig, ikke en av de store bragder, men en av de innsatser som måtte til for at de store saker kunne utføres.*

T: Mhm.

AN: *Min mor, Kirsten Asphaug, født i attenfireogåtti og død i (X), gift med Halfdan Asphaug, skolebestyrer på Skiringssal Folkehøgskole, Sandefjord. Vårt private hjem på Virik lå et godt stykke fra skolen. Min mor var en godhjertet og aktiv dame. Hun styrte et hus og hjem hvor både voksne og ungdom alltid var velkomne og som var vant til å komme og gå uten invitasjon. Høsten nittentogførr fikk far forespørsel om han kunne ta imot en som trengte dekning noen dager. Han var selvfølgelig velkommen. Utover høsten og vinteren kom stadig flere flyktninger som trengte dekning, før de ble sendt videre til Sverige. Høsten nittentogførr fikk sjefen for flyktningseskøyten som gikk fra Sandefjord til Strømstad, til Koster altså, og en av besetningen, fast bopæl hos oss, helt til frihetsdagene. Men samtidig kom flyktninger stadig vekke utenifra som måtte ha dekning. Det hendte at været var så dårlig at skøyta ikke kunne legge ut eller at vi fikk melding om at det var best å forholde seg rolige. Det hendte at vi hadde opptil syv personer som måtte vente i flere dager på passende anledning for å dra over. Samtidig ble Skiringssal hvor elevene var kommet godt i gang overtatt av tyskerne til bolig for soldatene. Elevene ble sendt hjem, kjelleren var ikke sikker nok, og så annekterte de like godt halve kjelleren i vårt hjem.*

Det var også én ting der, at vi var svineheldige som fikk beholde hjemmet vårt. For det at offiserene kom og ville ha det som bolig.

T: Ja.

AN: Ja. Og da ville jo hele flyktningegreia og all tingen

T: Bare

AN: Ja

T: gå i vasken.

AN: Men så var vi svineheldige for det at oppi annenetasje så var toalettet, det var innenfor to soveværelser

T: Ja

AN: måtte gå gjennom to sove for å komme til toalettet og bad og sånn, men så hadde vi også nede i første etasje, men der viste far oss, og tyskerne inn i stuen fra sitt kontor og inn i stuen og inn på kjøkkenet og tilbake igjen, og *ikke* forbi det toalettet der.

T: Ja.

AN: Så da fant de ut det at da ville de ikke *ha* det som bolig, men de skulle ha halve kjelleren. Ja.

(Finner fram manuskriptet igjen.) Skal vi se.

T: Hadde dere altså flykninger samtidig som, på skolen, eller i boligen, samtidig [som]

AN: [Ja]

T: tyskerne

AN: Ja

T: hadde annektert resten.

AN: Ja, og det er det som var så X, at det kunne gå.

T: Ja.

AN: Skal vi se (leser videre, repeterer først siste foregående setning, dernest):

Radioen måtte vi ha, fordi værmeldingen var ekstra viktig for flyktningseskuta og radioen stod lagret i garasjen under bilen vår

som akkurat som det skulle være en støtte for bilen, for det at vi måtte jo ta vekk hjula, vet du

T: Ja, nettopp.

AN: Ja. Z

Tyske offiserer ringte stadig på for noe som skulle hentes eller sjekkes i kjelleren, og så langt i korte trekk det jeg vil frem til: Hvem var det som gjorde at alt dette kunne foregå i en familie i et hus med så stor virksomhet? Hvem var det som skaffet mat til alle disse menneskene som bodde under vårt tak? Husk, dette pågikk i ett og trekvart år i den verste og siste delen av krigen med streng mat

T: Ja

AN: *rasjonering og matmangel. Hvem var det som tok imot utslitte mennesker med godhet og vennlighet? Samtidig ble gjestfriheten og selskapeligheten opprettholdt, selvfølgelig i aller enkleste form, og det var ikke én av mors og fars store venneskare og vår ungdomsflokk som ante hva som foregikk.*

De fleste menn som var med på alt dette har fått sin honnør. Men hva skulle alle disse aktive og alle disse fremmede flykningene som vel reddet livet gjort, hvis Kirsten Asphaug ikke hadde stilt opp?

(31)

Intervju med Jorunn Bjørgum, leser av *Olstad 2*, på hennes sommersted i Sandefjord, 23.7.03

Presentasjon av transkripsjonstegn

Kursiv	Særlig trykk tungt ord eller stavelse samt enkelte sitater og titler (framgår av sammenhengen)
☺	Latter med stemme
☺	Ustemt latter
☺ ord ☺ og ☺ ord ☺	Leende tale
... ..	Pause på ca 2, 4 og 6 sekunder
[ord 1] [ord 2]	Overlappende tale
X	Uforståelig tale
Mm	Lyd for samtykke (= Ja)
Mhm	Lyd for erkjennelse (= "sier du det? Det var interessant")
'ord'	Ordet er uttalt som etslags sitat fra en annen
"ord"	Sitat fra skriftlig kilde
{ord}	Ord som JT legger til i spørsmål hentet fra intervjuguiden, som altså avviker fra den skriftlige guiden, omsluttet av klammeparenteser.

Vedr. dialektgjengivelse:

I disse intervjuene har jeg beflittet meg på å gjengi dialektene med noenlunde nøyaktighet. Hensikten er imidlertid ikke å gi noen dialektprøver, men å gi en for mitt formål adekvat gjengivelse av samtalen/intervjuet. Det er også et poeng at leseren av avhandlingen, idet han/hun støter på sitater fra intervjuene, umiddelbart skal forstå. Det spesielle tegnet for latter, tegn for overlappende tale og for ulik sitering/herming er forklart i rammen ovenfor, fonetiske tegn er bevisst utelatt og former som *æ'kke* og *no'n* er valgt i stedet for *ække* og *non* for å lette forståelsen. Fravær av avsluttende *r* i verb/presens og i subst/pluralis/ubest. er markert. Likeledes skiller jeg mellom for eksempel *eg, e, jeg (jæj)* og *jæ* og mellom former som *lissom/ liksom* og *asså/altså*. Ord som blir uttalt i samsvar med antatt vanlig bokmålsuttale beholdes i skriftspråkets form (eks. *tid* for *ti*, *lasset* for *lasse*, *interessert* for *intressert*, *anet* for *aent*, og for *å*) Transkripsjonen er resultat av én gangs avspilling/transkribering og én gangs avspilling/korreksjon av transkripsjonsutkastet, og kan dermed inneholde enkelte mindre feil.

Intervjuet

Tønnesson (T) Intervjuer Jorunn Bjørgum 23.07.03, avskrift av lydbånd

T: Jeg sitter sammen med Jorunn Bjørgum utpå Skjællvik

B: Skjællvik

T: stranda

B: [Skjællvika]

T: [Skjællvika]

B: Skjællvika

T: Og det er den treogtjuende juli totusenogtre. Og det er et fantastisk vær, akkurat sånn som jeg hadde drømt om å få på denne ekspedisjonen.

{Båndet av et øyeblikk}

T: Ja, jeg vil altså begynne dette intervjuet med å fortelle ørlite grann om meg selv.

B: Mm.

T: Dernest vil jeg spørre litt om deg. Og eh jeg har valgt å ikke anonymisere de leserintervjuene, det tror jeg jeg skrev litt om til deg allerede, fordi det fungerte fint med de andre jeg intervjuet å, å oppgi navnene på dem. Eh, men jeg håper altså at du kan eh prate fritt og utvungent, for jeg kommer til å sende deg intervjuet til gjennomlesning, og det blir altså uvant fordi at der står det alle mulige ufullførte eh starter på setninger og sånn. Og da kan du si at eh hvorfor gjør, gjengir man intervjuer sånn, eh når jeg trekker det inn i avhandlingen, så er det bare når jeg vil no spesielt med det, så mener jeg at det bringer spesiell informasjon. Men jeg tenker meg at de som skal, eventuelt, gå inn og lese gjennom selve intervjuene også, de kommer til å ha glede av den ekstra meningsinformasjonen som det gir da, utfra sånne mer tekstlig-språklige synspunkter. Eh, så har jeg etterpå tenkt å spørre deg litt om dine samfunnsmessige holdninger generelt og syn på Sandefjord og det tidligere Sandar spesielt. Og så vil jeg spørre litt allment om verket *Sandefjords historie* og dernest mer spesifikt om de tekstutdragene som jeg har valgt ut og som jeg har gitt deg på forhånd. . Ja.

B: Det høres helt greit ut.

T: Bra.

B: Om jeg har no'n, sterke synspunkter på vegne av henholdsvis Sandar og Sandefjord, det vil vise seg.

T: Det vil vise seg etter hvert. Og de behøver heller ikke være så sterke. Men eh som du da kanskje vet, så tok jeg da hovedfag for et par år siden, i moden alder, for å skrive noe om forskningsformidling, som jeg hadde arbeidet mye med, og da valgte jeg historie som eksempelfag. [Blant annet]

B: [☺ Meget rimelig]

T: Det var meget rimelig, så jeg trenger ikke forklare det så veldig mye nærmere. Eh og det syns jeg var fabelaktig morsomt, og det jeg da eh den avhandlingen fikk tittelen *Vitenskapens stemmer* og det var altså å identifisere ulike stemmer i en vitenskapelig tekst som jeg syns var spennende.

B: Mm. Det er *forskningsformidling*.

T: Ja.

B: Ikke formid, ikke *allmenn* formidling.

T: Det er forskningsformidling, eller som jeg av og til kaller vitenskapsformidling.

B: Ja

T: fordi at jeg legger vekt på formidling av, hva skal du si, vitenskapens tenkemåte

B: Mm.

T: Så hvis du ser i siste nummer av *Historisk tidsskrift*, så er det noen lærebokforfattere som er blitt sinte på meg, fordi jeg hadde

B: Det har jeg ikke lest enda

T: Nei, det er helt i orden, men det kan du da

B: ☺ Jeg tror det ligger inne på soveværelset ☺

T: Ja, men eh der har jeg kritisert den læreboka som er den førende for videregående skole, for å gi et bilde av historien som er endimensjonalt.

B: Hja. Hvilken er det?

T: Det er Cappelen.

B: Hvem er det som har skrevet den?

T: Den har et helt *koppel* av folk som ble uteksaminert eh på slutten av søttitallet skrevet, blant annet eh, nå er det da dessverre med meg og *navn*,

B: [Ja, sånn med navn, det er greit]

T: [Men så] det et par jeg kjenner der også.

B: Mm. Mm.

T: Og nå, to av dem jobber på Nobelinstituttet nå for øvrig, ellers

B: Asle eh

T: Sveen, ja nettopp.

B: Sveen og eh ja

T: Og så er det

B: Det er den gjengen der, ja

T: Ja, Libæk og så videre.

B: Ja, det er *den* gjengen, ja. Mm.

T: Eh, og der sier

B: Skodvin-skolen

T: Ja, de greier ikke å forsvare seg, eller de forsvarer seg ikke så mye mot min hovedkritikk, og eh de bare bekrefter den, og det er i og for seg greit nok, for det de sier er at elever på søtten-atten år, de er ikke modne nok til å se *alternativer*, til å stille spørsmål, til å være kritisk, til vurderinger og sånn, de må lære at det var en som het Johan Nygårdsvold og sånt no

B: Mhm.

T: Mens jeg i mitt innlegg i forrige *Historisk tidsskrift*, altså tok noen tekstutdrag og sammenlignet deres framstilling og Finn Olstads lærebok, som jeg da

B: Akkurat!

T: har lest nøye

B: Ja, ja ja!

T: for å finne hva slags underliggende bilder av vitenskap

B: Ja

T: av [hva]

B: [Mm.]

T: hva det er å drive historieforskning

B: Ja.

T: også sånn politisk sett, kan du si

B: Hja.

T: som som lå under da

B: Mm.

T: Så det er, det er min kjeppehest, at forskningsformidling det æ'kke bare resultatformidling, men det er formidling av hva skal du si en kritisk

B: [å bli utdannet]

T: [tenkemåte]

B: Men det er vel først og fremst en også en funksjon av at det er historie du driver på med, at det er historiefremidling?

T: . Ja. Og nei.

B: "Ja og nei". Vi behøver ikke gå inn på det.

T: Hvis vi skulle ta mitt eget fag, tekstforskning, så er jo det noe som har veldig sosiale implikasjoner

B: Mm.

T: altså og det er veldig stor strid om forskjellige måter å se

B: Men er *det* ditt eget fag altså,

T: Ja, det er det.

B: Tekstforskning innenfor eh nordiskfaget

T: Ja.

B: Okey.

T: Ja, jeg har en veileder som heter Kjell Lars Berge

B: Ja, jeg vet av ham.

T: Og

B: Jeg kjenner ham ikke, men jeg vet av ham

T: Nei, så han er den krumtappen i sakprosaforskningens

B: Ja

T: andre fase

B: Ja, jeg har, det har jeg vel fått med meg.

T: Og så har jeg Knut Kjeldstadli som biveileder.

B: Mm.

T: Ja, men var det litt greit? Fordi, du kjenner meg jo litt fra før.

B: [Jada, jeg kjenner *deg*.]

T: [eh, så]

B: men eh jeg kjente ikke prosjektet ditt

T: Nei

B: ordentlig

T: Jo, men nå skal jeg si litt nærmere om dette prosjektet.

B: Det vil jeg gjerne vite.

T: Eh, jeg har valgt ut *to* historikere.

B: Mhm.

T: Og, det skulle helst være en mann og en kvinne siden det bare var to.

B: Ja.

T: Og så skulle det helst være én vitenskapsintern artikkel

B: Ja

T: som jeg skulle ha som en sånn slags, nesten du kan si "kontrollgruppe" da, hvis du skal snakke veldig sånn

B: Mm.

T: naturvitenskapelig. Og så skulle det være en framstilling som er skrevet på oppdrag, for allmennheten. [X]

B: [Der er *Sandefjords historie*]

T: Der er *Sandefjords historie* for eksempel.

B: Mhm.

T: eller altså en av de to

B: Ja

T: Og så en læreboktekst for videregående skole

B: Ja, og Finn Olstad har alle de tre tingene.

T: Finn Olstad har alle de tre tingene

B: Hja.

T: Og den teksten jeg valgte som den vitenskapsinterne, det er en artikkel hvor han, ikke den i *Hifo-nytt*, men en i *Arbeiderhistorie*, hvor han forsvarer diskursanalyse og diskursteori og

B: Ja, det ja

T: og språklige vending

B: Mm.

T: og sånne ting

B: Mm. Jeg tror jeg husker den.

T: Den heter "Nye perspektiver på arbeiderbevegelsen

B: Mm.

T: *arbeiderklassens vekst og fall*"

B: Mm.

T: Og den læreboka er altså det som tidligere het Universitetsforlaget, som nå er inni Aschehoug, [*Veier til*]

B: [Akkurat]

T: *vår tid*.

B: *Veier til vår tid*, ja.

T: *Norge etter 1850*.

B: Hja.

T: Et utdrag, eh, noen utdrag derfra. Og så er det disse utdragene fra *Sandefjords historie* som du har sett der nå.

B: Hja. Mm.

T: Og så vil jeg da ha en kvinne, og gjerne da fra et annet nordisk land, siden jeg jo er på nordiskfaget, ikke sant?

B: Ja, Mm

T: Og da eh endte jeg da opp med *Ann-Sofie Ohlander*

B: [☺ Åja! Det, akkurat.]

T: [Som tidligere het Kälvemark]

B: Ann-Sofie, som tidligere het?

T: Kälvemark

B: Vet du hva, det har [kommet meg hus forbi]

T: [Eller (uttale:) Kjälvemark]

B: Jeg tror hun heter (uttale:) Kjälvemark

T: (uttale:) Kjälvemark ja

B: Det er gått meg hus forbi, at det er den samme

T: Nettopp, det æ'kke så rart [fordi at det]

B: [Det]
T: er *nesten* no litt schizofrent der, ved at hun framstiller også, jeg intervjuet henne, hun framstiller sitt liv som litt sånn før, før og nå
B: Akkurat, ja.
T: Så hun var klassisk veldig dyktig eh historiker når det gjaldt svensk emigranthistorie
B: Ja, riktig
T: Og, i Uppsala-miljøet
B: Hja
T: Og så ble hun *veldig* kvinnebevisst
B: [Ja, ja]
T: [Og, og] forskjellig sånne typer oppvåkning
B: Mhm
T: og ble blant annet skilt, og så har hun markert seg mye da innenfor kvinne- og barnehistorie
B: Vet du hva, *det* tror jeg at jeg har fått med meg, og jeg har hatt kontakt med henne fordi hun hyret meg til et vurderingsoppdrag i eh, å hva heter det nye universitetet?
T: Eh, det heter Örebro eh
B: Örebro
T: Ja. Nettopp, så da har du vel hatt kontakt med henne ganske nylig, da.
B: Ja. Ja. Og da var jeg ikke klar over at det var Anne Sofie Källemark, nei.
T: Ja, men da fikk du vite det.
B: ☺
T: Hun har vært på Historisk institutt i Oslo på eh sekstitallet eh engang
B: Ja, det vil jeg tro, for du vet hva da traff jeg henne
T: Nettopp
B: Mm, det stemmer.
T: Så dessverre så fant jeg ingen da kvinne fra Danmark eller Sverige som hadde skrevet lokalhistorie, og
B: Det hadde jo vært
T: disse andre
B: Nei, det hadde jo vært genialt.
T: Ja, det hadde vært veldig flott.
B: Hja
T: Og det skyldes at det ikke er så mange kvinner som faktisk da har skrevet videregående skole-lærebøker
B: Mhm. Mhmnei.
T: Og at lokalhistorie jo ikke er historikernes gebet, i alle fall ikke i Sverige
B: Nei. Nei [der er Norge]
T: [Så da]
B: spesielt.
T: Så da endte jeg opp med å s at hennes tekster da ble en artikkel fra *Historisk tidskrift* hvor hun argumenterer ikke for diskursanalyse, men for psykoanalyse i historien
B: Oj! Sterkt.
T: Og en lærebok, et ganske eh framgangsrikt svensk læreverk
B: Ja
T: som kom nylig
B: Mm.

T: som heter *Epos*

B: Hja

T: og så et hefte som hun laget for befolkning, på oppdrag, av den svenske komiteen for FNs befolkningskonferanse, og befolkningsår i eh nå, plutselig, årstallet

B: Ja

T: begynnelsen av nittitallet.

B: Ikke så farlig.

T: Og der skriver hun om kvinner, barn og arbeide i svensk historie, på en måte som skal liksom formidle dette til ulandskvinner

B: Mm. Mhm.

T: Så, Finn Olstads tekster blir hovedtekstene mine.

B: Mm.

T: Og så blir det litt sånn, s bitekster. Hadde jeg [hatt et]

B: [Mm.]

T: år til, så ville jeg latt dem være likeverdige, men det er noe med at disse leserintervjuene og sånne ting, det har jeg ikke hatt

B: Mm.

T: gitt meg tid til å gjøre i Sverige.

B: Nei, for det måtte du da hatt som parallell, altså du mått, parallell, altså intervjuer sånn som med meg, måtte du også ha, hatt en svensk historiker [X]

T: [Hvis jeg skull], hvis jeg skulle fått

B: Hja

T: det liksom [ordentlig]

B: [Ja, akkurat]

T: likeverdig, så Knut har syns at det var, at det er litt synd, men at det er

B: Syns det er helt greit, jeg

T: finne oss i det

B: altså at du lissom fokuserer på noe, som du sammenligner med noe annet

T: sånn, det blir en sånn horisont, eller sånn, nettopp. Ja. I den der første boka, så det helt kort, så hadde jeg fire historikere

{Björgums mann: «Jeg blir med de derre en tur på sjøen, jeg» B: «Ja, men god tur!» «Takk»

T: «God tur, ja.»}

T: Eh, da var det Eva Österberg, og en danske

B: Ja

T: eh som ikke er så veldig kjent ☺ så lite kjent at jeg nå plutselig er navnet fant ☺, Jens Christian . Andersen, heter han det? Det er iallfall en artikkel eh alle sammen om kriminalitetshistorie

B: Akkurat, eja.

T: Det var dette herre Tingboks eh eller sånn nordisk kriminalitetshistorisk

B: Ja, Mm.

T: prosjekt og Sølvi Sogner og Erling Sandmo.

B: Hva er “den første boken”? Er det hovedoppgaven?

T: Det. Ja.

B: Ja. Så du for, du holder på i forlengelsen av hovedoppgaven, altså med samme typen tematikk, problemstillinger, hva du vil?

T: Det gjør jeg.

B: Ja, okay.

T: Så, eh og det, ja det det trives jeg godt med,
B: Ja
T: fordype meg i noen ting og
B: Jajaja
T: utvikle noe
B: Ja
T: Ja, men så står det her: “Så ber jeg deg kort fortelle kort om din utdanning, ditt arbeid, eh, hvilken tilknytning du har hatt til Sandefjord”, og så videre.
B: Ja, det kan bli en lang historie.
T: [Gjør det sånn X]
B: [Jeg har begynt] å bli gammel.
T: ☺
B: Du, jeg har historie hovedfag fra åtteogseksti og skrev om Venstre og kriseforliket, altså politisk historie i mellomkrigstiden, og så ble jeg da spurt om å ta et oppdrag, å skrive Norsk Kjemisk industriarbeiderforbunds historie, det var på et tidspunkt jeg visste veldig lite om fagbevegelsen, visste ingenting om arbeiderbevegelsen, og det var på en måte mitt inngang til arbeiderbevegelsens historie, som jeg jo da har holdt på med senere. Og jeg satt da tre år i Folkets hus, og det var kjempeinteressant. Så det, og snakket med disse tilitsmennene daglig. Og *det* var en veldig lærerik periode. Så ble jeg forskningsstipendiat i enås- toogsøtti blir det vel. Og gikk da som forskningsstipendiat, vit.ass. eh eh universitetsstipendiat, hjelpelærer, vikar på hele åttitallet, altså freelance eh ja.
T: Da kom du til meg i SO en gang, kan det, husker jeg rett da?
B: Jaha.
T: Med en hovedfagsstudent som skulle skrive om SFs eller SVs
B: Ja, den hovedfags, ja og det var ganske spesielt, for jeg drev og veiledet hovedfagsstudenter mens jeg var stipendiat.
T: Mhm.
B: Det gjør man ikke lenger.
T: Nei.
B: Det er *fy* idag.
T: Ja.
B: Men det var også lærerikt, men det tok fryktelig mye *tid*, og det gjorde nok at jeg aldri ble ferdig. Og
T: Jo du ble jo ferdig en gang, da.
B: A, det er et definisjonsspørsmål. Jeg fikk forskningsstipend på en prosjekt om arbeiderbevegelsen og den økonomiske og sosiale krisen i 1930-årene og *det* har resultert i en rekke artikler forsåvidt, men ikke den store avhandling. Og så begynte jeg med, og så begynte jeg med fagopposisjonen, det hadde jeg allerede begynt på med i forbindelse med Kjemisk, og begynte med Tranmæl.
T: Mhm.
B: Og det *begynte* jeg med midt i søttiårene, skled litt lissom unna krisen i tredveårene og bakover, ikke så helt ukjent for noenhver, og så ble jeg med Tranmæl, men jeg ble jo aldri ferdig, så jeg tok doktorgraden først i seksognitti. Det tror jeg er rekord, å holde på så lenge. Men jeg ble da ansatt som førsteamanuensis i *åtti* på Historisk institutt, og har vært der siden. Og ble da professor i s åtteognitti, først og fremst på grunnlag av avhandlingen om Tranmæl, som da omsider var ferdig. Hja.
T: Og så hadde du vel Olstad som opponent på Tranmæl, hadde [du ikke det?]

B: [Så hadde jeg] Olstad som opponent, og jeg var eh, litt spørrende i utgangspunktet til å ha ham som opponent, jeg har litt eh, jeg vurderer sider ved hans eh forfatterskap meget høyt, og jeg vurderer andre sider ikke fullt så høyt. Og jeg var *fryktelig* glad for hans opposisjon. Han *var så* god. Han var så flink, det var så, det var, det var veldig morsomt, vi hadde en hyggelig, fruktbar dialog. Det har jeg hørt også andre tilhørere si, så jeg var *så* glad for han. Selv om jeg var skeptisk på forhånd. . Og så har jeg da vært på Historisk institutt siden, og så har jeg nå vært bestyrer, og går av om to uker.

T: Ja, til lykke med det

B: [☺]

T: [i og for seg, da]

B: Takk

T: Det har vel vært en stri tårn der.

B: Ja.

T: Og så, da jeg nå kontaktet deg, så var det jo foranlediget av at, at du var med i en ansettelseskomité for Finn Olstad.

B: Det er korrekt.

T: Og det var Bø, kanskje?

B: Nei, nei.

T: Nei, det var ikke Bø.

B: Nei, det var, det var professoratet i moderne historie som Even Lange fikk.

T: Ja, akkurat!

B: Hvor Olstad var en av søkerne.

T: Ja, nettopp.

B: Som da fikk kompetanse, det hadde han jo fra før av, og som vel . a jeg husker aldri sånt jeg

T: Nei

B: Men jeg tror at han fikk annenplassen.

T: Ja.

B: Det *kan* være at han fikk, at jeg husker feil der, men jeg tror han fikk annenplassen

T: [Men]

B: [og]

T: og den gangen så var i alle fall *Sandefjords historie* blant de verkene som ble

B: [*Sandefjords historie*]

T: [lagt ved]

B: var blant de verkene som eh han leverte inn, og som du vet, så er det vanligvis en sånn arbeidsfordeling i eh komiteer i norsk sammenheng, og jeg skrev om Finn.

T: [Du skrev om]

B: [Jeg skrev om] Finn Olstad.

T: Ja, nettopp. Ja, nettopp.

B: Så det som står om Finn Olstad i den komiteen har *jeg* skrevet.

T: Ja.

B: Iafall, selvfølgelig, man diskuterer og eh filer litt og eh endrer litt og sånn i eh komiteen, men utgangspunktet, grunnlaget for det som står om Finn Olstad i den komiteen, var det jeg skrev.

T: Flott.

B: Det må du gjerne se på.

T: Ja, åja, ja nettopp, det er jo

B: *Det* er et offentlig dokument.

T: Offentlig dokument, ja.

B: Ja, ja, ja, det er ikkeno problem i det hele tatt. <OBS: Dette viste seg å være feil. Bjørgum skriver i e-post til meg av 4.8.03: «her forlovet jeg meg; jeg har sjekket med Kristin og hun sier at jeg ikke har anledning til å vise deg komitéinnstillingen om Finn. Du kan i tilfelle be ham om å få se den, men han er den eneste som kan gi en slik tillatelse. Dette er ikke et offentlig papir, slik jeg trodde/feilhusket.»>

T: Bra! Jeg synes det er veldig [fint at vi snakker såpass]

B: [Vil du ha mere Farris]

T: Men når jeg skal skrive ut intervjuet, så er det en *veldig* jobb, så ☺ nå skal jeg prøve å ikke ☹, at vi, at vi, sånn, det er mye som kan være morsomt å snakke om. Eh

B: Ja, og *det* er, det er jeg ikke disiplinert.

T: Da hopper jeg

B: Så det får du styre

T: hopper jeg rett over til det med Sandefjord.

B: Ja.

T: For da sitter vi altså nå i Skjælvika, og det syns jeg du nevnte at familien hadde fått dette stedet i niogførr.

B: Hja. Vi kjøpte, eh mine foreldre kjøpte denne hytta høsten niogførr. Jeg og min bror var *med* på å se på den første gang, og det var eh flom i en liten bekk der nede og vi lagde demninger, og det var veldig morsomt.

T: Ja.

B: Og så var vi der første året eh i nittenfemti. Og da var hytta bitteliten, skal vise deg bilde etterpå. Og det er ingenting igjen av den opprinnelige hytta. Den har vi bygget på, og endret og utbedret og forandret, gjennom da over femti år.

T: Ja. Og

B: Og vi trives veldig godt her, og har alltid, så det har vært liksom hovedforankring.

T: Men det med Sandefjord, har det vært eh betydd noe for deg, eller er det bare, du kjøper og kommer hit og

B: Nei, jeg er veldig glad i Sandefjord, jeg er Sandefjordspatriot.

T: Ja?

B: Jeg har et for, et forhold til Sandefjord. Hadde mye av eh pubertets- og ungdomsopplevelser her. Så, og har venner, gode venner her og har, hadde en del venner den gang og noen av dem er i bevar, eh bevarer jeg videre.

T: Ja, [så]

B: [Så jeg] har et *nært*, hyggelig forhold til Sandefjord.

T: Jeg tror jeg fortalte til de andre, så der, for å få balanse, så kan jeg jo si at jeg også har litt Sandefjordtilknytning

B: Ja, det tror jeg at eh jeg forsøkte å finne ut av, for å skulle fortelle min søster og mann det, og er det slik at dine enten besteforeldre eller oldeforeldre emigrerte fra Vestlandet til Sandefjord i sin tid, eller Sandefjorddistriktet, eller husker jeg helt feil der?

T: Nei, det er veldig, bra husket. Det er altså min oldefar på farmorssida

B: Ja?

T: Han emigrerte eller fra Nordfjord

B: Ja nettopp

T: Og så er det min oldefar på farfarsida, han kom nedefra Lillesandskanten [fra]

B: [Åja, akkura]
T: Åkerøya.
B: Ja, akkurat.
T: Eh og han het Johan L. Tønnesson, og
B: Så der kommer
T: [hans, hans]
B: [Tønnesson-navnet], det er sånn Sørlandet
T: Han finnes som ordfører i Sandar eh
B: Akkurat
T: i denne boka et sted, da.
B: Akkurat, ja, ja ja.
T: Så, da jeg så var på den eh ene, eller den som liksom ble familiegården da,
B: Ja
T: Nedre Gokstad, som gårdsgutt
B: [Nedre Gokstad?]
T: [i femogsøtti]
B: Akkurat, det er *der* du er fra. Ja
T: Da hadde jeg valgt nynorsk som hovedmål på gymnaset og sånne ting, for å lære det ordentlig, og det syns Leif Hunskaar som var bonde der da, som altså er lillebroren til farmora mi, at det var stor stas
B: Jaa, det tror jeg vel
T: Så han tok meg med i Mållaget og viste meg bilde av min oldefar på veggen der
B: Oj oj oj
T: Så, litt sånn eh
B: Som kom fra Nordfjord og hadde med seg eh den dialekten og den nynorsken derfra
T: Nei, nei, nå eh han kom, det er faktisk feil.
B: Han kom fra Sørlandet og hadde med riksmål
T: Ja, ja,
B: Greit
T: Men han var kaptein, og så ble han fritenker, eh og syns at sjømannslivet var syndig
B: Ja, det
T: Og så kjøpte han gård.
B: Og så kjøpte han seg gård
T: Han var veldig landsmålmann, sånt
B: Akku, men du, eh jeg mener at din tante har hytte på Vesterøya, er det så?
T: Ja, min tante som er minstesøstra til far, da.
B: Ja, akkurat.
T: Men det med politisk stod det, eh har jeg kanskje ikke sagt no, jo: “Hvordan vil du kort beskrive dine sosiale, politiske og kulturelle holdninger?” ☺
B: Ja, jeg er vel en sånn alminnelig radikaler fra søttiåra. Medlem av SV, fortsatt. Alltid vært passiv, hatt én formann, én periode som eh lagsformann, og for øvrig passiv, men befinner meg sånn nå, nogenlunde der. .
T: Og dette med din bror?
B: [Det skal du,]
T: [Det har vært kjent]
B: skal du ha med det og? ☺

T: Jeg behøver ikke ha med det, men det har vært sånn som jeg ikke visste om faktisk, inntil nylig.

B: Nei?

T: Men, er dere

B: Visste du ikke det?

T: Nei, faktisk ikke, så jeg tro'kke, det er sikkert ikke noe som folk ialfall snakker

B: Det, trodde det var allment kjent

T: [X]

B: [Neida] vi har da utviklet oss forskjellig

T: Ja.

B: Jeg kom til Blindern i eh sekstiårene og ble radikalisert, vi hadde vel forholdsvis eh . ja, vi hadde masse politiske diskusjoner hjemme, mine foreldre hadde en bakgrunn i å stemme Høyre i tredveårene, og så stemte de Arbeiderpartiet i femtiårene

T: Aha!

B: Og jeg og min bror vi startet vel ut med å stemme Høyre. Og han studerte i England, og jeg kom til Universitetet i Oslo, og det tror jeg er forklaringen på ulike plasseringer X

T: Godt.

B: Men vi har veldig hyggelig og nært forhold.

T: Det er veldig?

B: Hyggelig og nært forhold.

T: Bra. Samarbeider dere om denne hytta fremdeles?

B: Eh, han har bruksrett, jeg har eiendomsrett.

T: Nettopp.

{B (Henvendt til en annen mann): «Dere skal på sjøen?» Mann: «Per Kristian, er han her nå, eller?» B: «Tror han gikk i båten, jeg. Tror han venter på dere der ute, jeg.» Mannen: «Greit».

T: “Er det noen samfunnsmessige begivenheter lokalt, innen- eller utenlands som har engasjert deg i særlig stor grad det siste året?”

B: [De siste årene?]

T: [På det] Ja, eller *det* siste året.

B: [Eh, ja men jeg gikk i Irak]

T: [Bare for å plukke ut] noe du har vært *veldig* opptatt av det siste året.

B: Ja, men jeg gikk i Irak, Irak-demonstrasjonen, den store på Youngstorget.

T: Ja.

B: Da hadde jeg ikke vært i demonstrasjon på mange, mange mange mange år.

T: Hnei. Det var du'kke, det var du'kke alene om

B: Hnei.

T: Å, e vet du *jeg* går jo i masse demonstrasjoner [X]

B: [Ja, det X,] det ☺ går jeg ut fra. ☺ ☺

T: Men venner av meg, de hadde det som deg der.

B: Ja.

T: Første gang på lenge.

B: Ja.

T: Eh. “Er det noen historiske pers, perioder, temaer eller begivenheter du særl, særlig er interessert i og opptatt av? Og nå tenker jeg både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Og nå trenger du da ikke, siden du nå er historiker, så behøver du vel ikke ta det som du har

skrevet om Tranmæl eller no sånn, men simpelthen noe som du er sånn genuint opptatt av for tiden.

B: For tiden? Nei, det det vet jeg ikke egentlig, men jeg, altså jeg er jo genuint opptatt av første verdenskrig og arbeiderbevegelsens historie i den ut, ja den utviklingen arbeiderbevegelsen gjennomløp da.

T: Mm.

B: Den er jeg faktisk genuint opptatt av. Eh . . og jeg har jo også jobbet med, og vært opptatt av, fascismen i tredveårene. Og er jo skremt, som alle andre, av en del høyreradikale tendenser i Europa. Det må jeg si, ja.

T: “Har du lest andre, sammenhengende lokalhistoriske framstillinger fra Sandar og Sandefjord enn Olstads?”

B: Nei.

T: “Og i tilfelle hvilke?”

B: Nei

T: Nei. Du ha'kke kikket på no'n eh

B: Nei

T: Nettopp. .

B: Det har jeg ikke.

T: Så din Sandefjordspatriotisme har ikke brakt deg til [sånn X]

B: [Nei,] altså det slo meg altså at jeg hadde egentlig tenkt å kjøpe *Sandefjords historie* da jeg, da jeg ble oppnevnt i komiteen til Finn, da, men eh og så har jeg ikke fått somlet meg til det, men nå har du gitt meg en sånn, kurs, så neste gangen jeg kommer til byen så tror jeg har tenkt at jeg skal, jeg *spurte* etter den på Handelens dag, i en sånn bod, men da, men da bokbod, men da, det ble for komplisert for dem.

T: Mm. De selger'n på biblioteket, kan jeg tipse om.

B: Akkurat.

T: [Den står i en sånn]

B: [Men da]

T: Står i en sånn monter straks du kommer inn av døra der.

B: Da kan jeg gå der, da.

T: Ja.

B: For da tenkte jeg at, egentlig så, den bør jo være her på hytta.

T: “Hvilke synspunkter har du på hva som evt. preger Sandefjord og det tidligere Sandar sammenliknet med andre nordiske byer og bygder?”

B: . ☺ Hva vet jeg om andre nordiske bygder og byer? ☺ Altså, det er jo sjøfart og ha, og hvalfangst, og det er hvalfangst og hvalfangst og hvalfangst i Sandefjord. Og jeg var jo barn her i femtiårene, og det var altså helt på tampen av hvalfangstperioden, men eh det der med at hvalfangerne kom hjem, og endel av gutter som hadde vært på hvalfangst som eh briefet på stupebrettene og, ja. Det eh, altså hvalfangsten er jo helt eksepsjonell.

T: Mhm.

B: Så, og, og det har jo preget byen på alle måter.

T: [Preget]

B: [Altså]

T: fremdeles?

B: (sukker) . Vet ikke, arven i noen grad, tror jeg vel at den sitter nok i, men eh de sterke, altså de sterke matadorene som som styrte byen, og som styrte folks liv, de tror jeg

ikke det er i samme grad i dag, altså Christensen, Jahre. Og de styrte folks eh liv også, tror jeg. Det er slutt.

T: Hvis du

B: Opprøret mot Ulrichsen er veldig eh påtagelig, eller veldig symptomatisk for den endringen, folk gikk ikke innpå Christensens eiendom på Øxney, men folk tillater seg å gjøre det med Ulrichsen, og *det* er, Christensen hadde, hadde arbeidsplasser for halve byen.

T: Mhm.

B: Den makten som lå i den, i arbeidsgiver

T: Hja.

B: sentraliseringen, *den* eh, den var ikke til å kimse av.

T: Han hadde attpåtil gjerder, Christensen, hadde'n ikke det?

B: Hm?

T: Hadde ikke Christensen gjerder attpåtil?

B: Jo, tvers over, hele øya.

T: Ja, der har jeg gått ved siden av.

B: Jaja, ja ja ja.

T: Men eh det hender at jeg våger meg på en sånn amatør sammenligning mellom Larvik og Sandefjord, eller gjorde, husker jeg, overfor folk, for jeg var halvparten av byturene tok jeg det ene og det andre stedet.

B: Åja, ja.

T: Da jeg holdt til på Ula i mange år.

B: Akkurat.

T: Har du no sånn mening om det?

B: Nei.

T: Nei.

B: Ingenlunde.

T: Nei.

B: Ingen, ingen i det hele tatt.

T: [Da]

B: [Eh] . nei, det har jeg ikke

T: Det er

B: Nei jeg vet ikke no om Larvik.

T: Da spør jeg om du kan "gi en allmenn vurdering av Olstads verk?"

B: Det har jeg ikke no' lyst til.

T: Nei.

B: Eh, men eh altså jeg allment så er det *veldig* variabelt. Partier er meget gode, og der hvor han har sin styrke, det er som sosialhistoriker, og forsåvidt, nettopp de utdragene du har gitt meg her, er av det som jeg synes er meget godt i boken. Jeg synes at eh en god del andre sider ved boken ikke var så gode. Jeg synes at det var eh det kan jeg, det kan du eventuelt eh utdype ved det som er skrevet om *Sandefjords historie* i den komitéinnstillingen.

T: Mm.

B: Men det var veldig mye som *flimret*. Altså, han, tråder som mistes og et *flimrende* inntrykk av veldig mye. Jeg eh ga den til, eller altså lot min mann få lese den en del, og han var jo veldig interessert, men han . han synes ikke den var god, etterhvert. Så, og det og det var en del synspunkter fra hans side som jeg var enig i. Det *flimrende* preget, og eh, det er vel den *hoved*kritikken jeg hadde. Og, på alt som har med sosialhistorie å gjøre, og det som, de som, utdragene som du har gitt meg her, er eh riktig gode fordi han får frem allmenne

ting i eh, altså allmenne ting som han så har eksempler på fra Sandefjords historie, altså dette med forholdet mellom arbeidsgiver og arbeidere, for eksempel, og det gamle systemet med eh altså omsorg og lydighet, der er han *god*. Dette er på en måte *hans*

T: Mhm.

B: *beste*, beste ting, er om sånne temaer. Og der er han god også til å sammenligne med *landsgjennomsnitt* og eventuelt andre byer, eller andre sammenhenger, og få frem noe av det spesielle for Sandefjord. Så der syns jeg han er god. Men, en del andre ting

T: Politisk historie, kanskje?

B: Eh, *det* har jeg i allfall vært opptatt av tidligere at han ikke har vært god på, eh arbeiderklassens vekst og fall, eh, jeg husker ikke *helt* hvordan jeg reagerte, på, på eh *Sandefjords historie* i så måte, men jeg *tror* jeg ikke helt liksom fikk fatt i eh utviklingslinjene.

T: Nei.

B: [Der tror jeg han er]

T: [Jeg har]

B: forholdsvis svak.

T: Jeg har et spørsmål som heter “Er det temaer du synes har fått en for beskjeden eller for stor oppmerksomhet i boka?”

B: Det husker jæ’kke.

T: Nei. “Kan du huske noen spesifikk kritikk eller ros av verket som er kommet fram siden lanseringen?”, bortsett fra din egen vurdering, da.

B: Nei, det husker jeg ikke.

T: Nei.

B: Nei.

T: Tenkte sånn lokalt eventuelt, hvis du hadde lagt merke til

B: [Nei altså jeg, nei altså jeg jeg jeg]

T: [den gangen boka kom og bygge på det]

B: husker ikke når den kom, og jeg husker ikke at den da, altså jeg holder *Sandefjords Blad* hver sommer.

T: Ja.

B: Men eh jeg husker ikke å ha lest om den i den sammenheng.

T: Eh, “var dette historieverket en fornuftig investering fra Sandefjord kommunes side?”

B: Ubetinget.

T: Og så har jeg et spørsmål om “har du synspunkter på”, nå kan du i og for seg *ha* den foran deg, eh “format og omfang, lesevennlighet mht. språk og layout, Illustrasjonene, tabeller og kart, litteraturlister, stikkordsregister og noteapparat?”

B: ☹

T: Da tar vi, du kan jo si

B: Du får

T: helt sånn den mengden du ønsker å si.

B: Du får ta det etter hvert eh

T: Format og omfang?

B: ..

T: Nå kan du godt skjele til eh både din og din manns opplevelse av den, kan du si da,

B: Mm. Nei, altså der kan du si at det er vel to synspunkter: Jeg er jo veldig glad for at den er såpass omfangsrik og eh har få, blitt såpass stor som den er blitt, som en som eh til *bruk*. Men for folk flest å *lese*, er det jo ganske mye.

T: Mm.

B: Det er ganske . ja, du gir opp litt ved å se at du, du, men du *blar*, du skummer, du leser et kapittel her og et kapittel der. Eh, den er veldig velordnet, og det at det er, og den er om, oppdelt i mange mindre eh underavsnitt. Det gjør den leservennlig, det syns jeg, og eh illustrasjoner og tabeller syns jeg har vært veldig fint. Men altså, jeg har lest alle billedtekstene og, sett på sånne små, ja bruk av *kilder*, det er, syns forsåvidt at eh, sånn sett så er den blitt en veldig pen, fin, veldig go veldig *fin* bok. Som eh, som både Sandefjord og Finn har all ære av. *Det* syns jeg nok. Eh, tja, . hva var det and

T: Jeg nevnt, eh du har vært gjennom egentlig veldig mye [men]

B: [Mhm.]

T: Men eh, men eh jeg [skrev]

B: [Noter] og referanser, altså . skal jeg syns jeg vel, jeg er jo glad i noter, jeg er profesjonell historiker og glad i noter, og syns at det er godt å se og, og han har ganske mye kil-demateriale inne i teksten, det syns jeg er fortjenestefullt, og det tror jeg er interessant også for lesere flest. Og, så det syns jeg, og det er jo også hans styrke igjen, å finne frem, eh *nye* materialer som kan legges frem, om sosial problematikk ikke minst, så det syns jeg er eh riktig bra. Jeg er *litt* irritert, kanskje, men det er sånn eh over at “som det har blitt sagt”, og så ser jeg ikke i teksten hvem som har sagt det, det var blant annet en referanse til eh i det utdraget jeg fikk nå, Nils Johan Ringdals bok *Mellom barken og veden*. Politimennene under krigen, “som det har blitt sagt” så ble de, kom de mellom barken og veden.

T: Ja.

B: Jeg syns at eh man skal si hvem som har sagt det. Og på en måte eh forsåvidt åpent legge frem at her finnes det, altså i teksten, at her finnes det eh ting som man bruker fra andre forfattere, og det, ja. Men det er sånn

T: Nei men det, eh for meg er det veldig morsomt at du nevner det fordi at jeg driver og nærleser den, så jeg har akkurat skrevet om akkurat det der, han har det en fire-fem steder bare i de

B: [Han *har* noen sånne]

T: [utdragene, “som det er sagt”]

B: Har har noen sånne, og jeg eh er ikke glad for det, nei.

T: Eh, leservennligheten når det gjelder språk?

B: Det har jeg glemte. Eh, *greit* språk de to utdragene jeg leste nå om igjen. Eh, . greit vel også ellers? (blar) Men altså som sagt, min mann eh gikk trøtt. Men det var først og fremst fordi tror jeg fordi

T: [Han fikk ikke strukturen]

B: [flimringen, altså] han fikk ikke *gripen*.

T: Mhm.

B: Jeg tror, jeg tror’ke *språket* . jeg tror språket er *greit* jeg. Tror at eh .

T: Så har jeg skrevet, “Jeg hå”, jeg sier meg fornøyd med dette, jeg

B: Mhm.

T: Altså jeg har skrevet “tabeller og kart” og

B: *Kart* savnet jeg. Altså vi var, vi *var*, både Per Kristian og jeg, kjempesure over at det ikke var kart.

T: Ja nettopp.

B: Det var *så* dumt. Og *helt* håbløst.

T: Det var bra jeg spurte, da, for

B: Ja

T: for det som *er* av kart der, vet ikke om du husker det, men det er også, fortjener også betegnelsen 'håpløst' ☹

B: ☹ Nei, altså det ☹, vi vi vi og m m Per Kristian er fryktelig opptatt av kart, og nei han han sitter, han leser *kart* han, som jeg leser bok.

T: Nettopp.

B: Og han irriterte seg *grønn* ☹ over at det ikke var kart.

T: Ja.

B: Ja, det burde det vært, og det, altså *det*, men det b, det må jo også være litt, holdt på å si, utgivelseskomiteens ansvar og byens ansvar for at de ikke har, altså kart er kanskje dyrt å trykke, gud vet, men altså det var *virkelig* et savn.

T: Ja. Nei, for du vet at nå snakker vi om *hele* teksten.

B: Ja

T: Og ikke bare er opptatt av hva som er Finn

B: [Nei da, nemlig og det]

T: [Olstads ansvar] og det er jo en ting som flere da har nevnt også

B: Ja

T: det med kart, og da skjønner du også hvorfor jeg kjøpte meg Sandefjordskart, fordi han omtaler jo mange steder der

B: [ja, nemlig]

T: [som om] det skulle man bare vite. Så, "Forfatter'n har professorkompetanse i historie. I hvilken grad er dette en fordel, i hvilken grad en ulempe for verket?"

B: Jeg tror det er en fordel, men det er jo også mine kjepphester som profesjonell historiker, det er ikke sikkert at alle er enig i det, særlig ikke journalister, men eh jeg tror det er en fordel han, han har kompetanse på endel felter, spesielt på sosialhistorie, å finne frem til kilder, bruke kildemateriale, bruke folketellinger, bruke også arbeiderbevegelsens materiale, foreningsmateriale, organisasjonsmateriale som har *gjort* at han har på en måte kunnet gå nærmere inn på byens historie, enn en som ikke har den kompetansen kunne ha gjort. Selve *professorkompetansen* er ikke i og for seg poenget, men *forskerkompetansen*, det at han *har forsket* på sosialhistorie, og *kan* finne fram og bruke, eh ulike typer kildematerialer i den sammenheng, tror jeg er en kjempefordel. Og det tror jeg er veldig fordel også for leser'n og for *verdien* av produktet. Det tror jeg helt umiddelbart, eh ubetinget.

T: "Historie kan framstilles både som en samling sanne, ubestridelige fakta – og som en arena for tvil, tro og sterke meninger basert på kilder som kan peke i mange retninger. Hvordan synes du verket plasserer seg mellom disse ytterpunktene?"

B: Nei, jeg synes det forsåvidt, og særlig på den sosialhistorien, presente, altså plasserer seg på en sånn kritisk tradisjon, og han har veldig mange spørsmål, dessverre har han ikke alle, alle de spørsmålene han stiller drøfter han ikke, jeg sier ikke at han eh, etterlyser *ikke* svar på dem, men han, det er ikke alle spørsmålene han drøfter. Men han har jo, og nå, var det nettopp noen spørsmål i de utdragene du ga meg, som jeg synes var *bra*, kom med sånne spørsmål, om, og det gjaldt vel likevel på, holdt på å si graden av eh opposisjon innenfor arbeiderbevegelsen, eller arbeidermiljøene, Framnæsarbeiderne, 17.mai-toget i slutten av åtti, nittiårene, hva det betydde, og betydde det egentlig at eh de hadde slike holdninger? Det har han da selvfølgelig ikke kunnet gå skikkelig inn på, eh, men han stiller spørsmålene, utfra det materialet han har lagt frem, og det synes jeg er en *god* ting, og det tror jeg er godt for leser'n.

T: Så de spørsmålene *der*, de synes du han drøfter tilfredsstillende.

B: Nei, jeg synes ikke han drøfter dem, for leg, men jeg synes det er fortjenstfullt at

T: [at han legger dem fram, nettopp]

B: [han legger det frem], jeg tror nok at han kunne ha drøftet mer enn han gjør, eh, men jeg synes det er helt greit at det er spørsmål som stilles uten at de, eh, drøftes ordentlig også

T: Mhm

B: fordi det *er* på en måte, utfra sjangern. I en eh vitenskapelig avhandling, så ville jeg ikke ha akseptert det. Da må man *drøfte* eller forsøke, men å stille spørsmål utfra et materiale man har lagt frem, er for såvidt et pedagogisk virkemiddel overfor en bred allmennhet. Det synes jeg er greit.

T: Men det var, men da skyter jeg inn et

B: [Ja, kom igjen]

T: [ekstra spørsmål her] for det er jo veldig interessant da at det sier du at det tillater du *ikke* i en vitenskapelig avhandling, men i dette

B: Ja, Mm.

T: Men dette er jo også, for dere historikere så er jo dette å regne som et vitenskapelig arbeid, altså

B: [ja, det er det altså]

T: [som man bruker i søknader]

B: nå, altså at det er grader av vitenskapelighet, og det er grader av, altså en *avhandling*

T: Ja?

B: en hovedoppgave, en doktoravhandling, kunne ikke gjøre det

T: Nei.

B: Men et, et annen type fortsatt vitenskapelig historisk verk, synes jeg at *det* på en måte kan brukes som et pedagogisk hjelpemiddel, og særlig når det er en såpass eh lang historie, så er det umulig å gå inn i enkeltheter. Altså, det er litt i tvil, litt i strid med det jeg sa om at jeg kritiserer ham for å flimre.

T: Mm.

B: Og det har jo noe med at det er ting som har som et lite oppslag, og som han lar, lar falle. Og hovedkritikken der vil jeg fastholde. Men det jeg nå tenkte på var det utdraget jeg fikk av deg om noe om hva betyr dette om deres holdninger?

T: Mm.

B: Og *den* type spørsmål synes jeg er fint at det kommer frem, og det er på en måte litt retoriske spørsmål, sånn at eh vi *ser* jo at dette ikke *betyr* at de var så underdanige og lydige, ikke sant? Uten at han behøver å stave det for oss, at sannsynligvis betyr *det* slik og sånn. Men, i andre sammenhenger, så synes jeg ikke at han eh, altså så er det en del opplegg som, som bare svever bort, og det det synes jeg er kritikkverdige, også i, innenfor en sjanger som den her.

T: "I hvilken grad skriver forfa, forfatter'n etter din vurdering utfra en spesiell synsvinkel? Og hvordan vil du i tilfelle beskrive denne synsvinkelen?"

B: . Altså han *skriver* jo utfra den synsvinkelen som han har med seg, om, altså teorien om overgangen fra . holdt på å si standssamfunn til klassesamfunn, det er jo liksom et hovedperspektiv, altså dette med, i den første utdraget som du sendte meg, den derre om, herrer og tjenere, eller altså,

T: Ja

B: selve dette med omsorg/underdanighet- eh syndromet, å begynne organisering på tvers, som han kaller det, altså *det* perspektivet har jo han med seg i all sin forskning, fordi han har det med seg fra, altså det er der han har gått inn i sin tid. Og det perspektivet, om

overgangen fra et gammelt samfunn til et nytt samfunn, og også til eh, til altså det perspektivet har han med seg. Det syns jeg er verdifullt.

T: Mm.

B: Andre synsvinkler? Eh, ja altså du ser jo at han er en eh eh at han er, at han *holder* med de lavere klasser da, for å bruke et sånt uttrykk, altså at han har et undenfraperspektiv og –engasjement, det ser du jo også i denne boken.

T: Det mener du er opplagt?

B: Veldig vanskelig å si, å skille, fordi jeg kjenner Finn, og vet forsåvidt, og har lest ham, lest andre ting med, av ham, og kjenner ham og komme med synspunkter og sånn. Men eh, jeg husker ikke nå, noe annet, av *Sandefjords historie*, andre sånne typer synsvinkler, enn at han har med seg dette *overgangen* fra standssamfunn til et klassesamfunn, det, ja, og at han har etslags perspektiv, undenfraperspektiv også i sitt eget holdning, det, det mener jeg å se. Også i behandlingen av, jeg holdt på å si, Sandefjords storkapital. Det syns jeg jo jeg ser. Samtidig så skriver han, også i det utdraget du sendte meg, veldig eh *forstående* om eh kvinneengasjementet i filantropi og veldedighet, og, og det var jo begynnende kvinneorganisering, og han har veldig *stor*, altså han *får* med seg det på en veldig god måte, og har ikke no kri, altså man kan jo man altså veldedighet har jo også blitt *kritisert*, men han eh, han gjør det på en veldig ålreit måte, syns jeg.

T: Det er fristende for meg å fortelle litt fra de andre intervjuene, men jeg vil gjemme, gjemmer det til etterpå.

B: Ja?

T: Akkurat om dette med synsvinkel.

B: Ja.

T: “Hvilke lesere tror du, utfra vi, hvordan boka arter seg, at forfatter’n, og redaksjonen, har hatt i tankene?” Eller *særlig* har hatt i tankene, kanskje jeg skal si da.

B: . Nei eh, de har vel *forsøkt* å få til noe som eh kan engasjere i mange miljøer i Sandefjord, og oppvoksende slekt ikke minst, kanskje. Men eh jeg kan’ke hu, jeg kan ikke *se* utfra hva jeg husker eller utfra de utdragene du nå sendte meg at det . ja, opplyste allmennhet generelt, ikke no, ikkeno mer enn som så, såvidt jeg kan skjønne.

T: Så det er ikke henvendt til kolleger?

B: *Jeg* vil tro den er mer henvendt til en bred allmennhet enn til kolleger, men det kan også være at eh det er ønsketenkning fra min side. Eh, jeg skulle gjerne sett den litt mer, altså det jeg sa i ste om at han ikke refererer til hvem som har sagt hva, altså at “det har blitt sagt” ‘Mellom barken og veden’, altså jeg syns forsåvidt altså at man kan godt ha noen ordentlige referanser og, men det er mulig at det virker ekskluderende, og at det blir mer for kolleger, vanskelig å si, men generelt så syns jeg at han, det ser ut til at han henvender seg til en bred allmennhet, og, i den grad jeg kan vite hva den brede allmennheten eventuelt da ønsker og tenker, så *når* han et stykke på vei frem. Min mann leste den noe med interesse, men, men eh, han når vel ikke helt frem, hvis jeg skulle generalisere ut fra *min* mann.

T: Mhm. Eh, nå har du vært inne på det første utdraget, særlig en del allerede, men der spør jeg litt spesielt om det, “Hva syns du om dette utdraget” {«Kan jeg ta litt mer Farris, forresten?»} B: «Det var det jeg skulle til å, avbryte deg for å spørre om du ville ha» T: «Veldig gjerne»}

B: Nei, jeg syns det er et av de eh gode {T: «Takk skal du ha»} eh jeg syns at det er riktig godt, og det er lissom også Finn på sitt beste. Syns jeg.

T: “Hva oppfatter du som temaet eller temaene i det utdraget?”

B: Det er forholdet mellom eh sosiale grupper, mellom klasser, mellom eh og overgangen nettopp også fra standssamfunn til klassesamfunn, altså det er det som liksom ligger der, og, han bruker også, refererer til eh det gamle håndverkssystemet med, sånn læregutt, svenn, mester i samme familie, og så trekker han inn tilreisende arbeidssøkere som på en måte sprenger det gamle systemet, han har, han har en del gode eksempler på det, som jeg ser som en hovedsynsvinkel hos ham

T: Mhm

B: Og jeg syns at eh dette er *godt* gjort, dette er dette er, jeg syns at det utdraget er godt.

T: Da har du antagelig også svart på det neste: “Syns du framstillingen er rimelig og vederheftig?”

B: Ja, det syns jeg.

T: “Lærte du noe nytt da du leste dette – i tilfelle hva?”

B: Det husker jæ’kke.

T: Heller ikke nå når

B: Hva?

T: Heller ikke da du så gjennom nå forleden dag?

B: Eh, nei, altså jeg . jeg . jeg gjenkjente, og så . men, lærte no nytt? .. Jeg fikk jo høre om ting som jeg, ja dels husket, dels ikke hadde, ikke husket . jeg husker at jeg hørte, lærte noe nytt.

T: Nei. Det var en annen som trakk fram dette at Sandefjord var først ute med skolekjøken i Norge.

B: Akkurat. Det visste jeg, det visste jeg jo selvfølgelig ikke.

T: Nei

B: ☺ Så forsåvidt, hvis jeg nå hadde bare husket all, alt det som stod der, så hadde jeg vel forsåvidt lært no nytt da jeg *leste* det, da.

T: Apropos den diskusjonen om dette med hva elevene skal lære, ikke sant at

B: Jajaja

T: Vi vet jo at vi leser og glemmer hele tiden

B: Jaja, men leser, for all del, det

T: “Har diskusjonen om paternalisme og klassesamarbeid versus sosialisme og klassekamp noen spesiell aktualitet i Sandefjord”, etter ditt skjønn “– med tanke både på historiske forhold og dagen i dag?”

B: ☺ Å, *det* var nå tøft, da ☺ . Altså, eh ja ubetinget når det gjelder historiske forhold. . Og

T: Litt om hvorfor det. Altså

B: Altså eh

T: sammenlignet med andre steder.

B: Eh, Sandefjord har jo vært en *klassedelt* by.

T: Mm.

B: Og eh vel ikke med noen *sterk* arbeiderbevegelse, men tross alt med de eh sterke arbeidsmiljøene på de store arbeidsplassene, samtidig som dett, som sjøfolk jo har hatt et mye mer, ambivalent forhold altså både politisk og organisasjonsmessig. .

{Båndet snus. T: «Da er jeg i gang» B: «Du er i gang igjen ja, akkurat ja»}

B: Og så eh men Sandefjord er jo en politisk sett forholdsvis eh tradisjonelt blå by,

T: Mm.

B: konservativ by med – det har vel også noe med eh at eh det har vært en velstand i byen, det har vært eh altså både sjøfart og ha, ikke *minst* hvalfangst, det har vært mye

penger blant store deler av befolkningen. Solide eh solide håndverkertradisjoner, småborgerkap også, har vel også . har vel heller ikke vært befordrende på en radikal arbeiderbevegelse, vil jeg mene, eller det vil jeg *tro*, for all del. Eh, hva var spørsmålet ditt,

T: [Jo, det var]

B: [forresten?]

T: det om det var, dette med, hvis du setter en sånn konfliktakse, paternalisme versus eh klassekamp eh selve sosialisme

B: Så vil jeg vel tro at paternalismetradisjonen varte lenger i Sandefjord enn eh mange andre steder.

T: Mhm.

B: Og at den dominerende eh plassen som hvalfangsten hadde, betinget det. Og du har da, ikke sant, også så har du konkurransen mellom Christensen og Jahre om å være mest eh altså å donere mest, ikke sant eh Christensen med Hvalfangstmuseet, Jahre etter hvert med forskjellige ting, og, bygging av kulturhus og Park og gud vet hva, altså *den* dimensjonen har vært der lenger, og også tror jeg den dimensjonen om at eh Christensen og de hadde en, en i viss forstand omsorgsfull hånd, *men* eh de *styrte*. Folk opponerte ikke mot Christensen og Jahre og de virkelig store. Og *det* preget med virkelig store matadorer, storkapitalister, tror jeg nok har satt sitt preg på, på byen. . Klassekampen har vel kanskje ikke vært så fremtredende som en del andre steder. Men hva er klassekamp, og hva er klassekamp i det skjulte? Altså, det *der* er ganske innfløkt.

T: Ja. Du har også vært inne på det neste som kommer: “Olstad skriver mer om kvinner – enkeltpersoner og grupper av kvinner - enn hva som ofte har vært vanlig i slike historieverk. Hva synes du om hans framstilling av kvinnene i denne historiske perioden?”

B: Jo altså jeg syns, som jeg nevnte, så syns jeg jo at han fikk veldig fint frem eh endel kvinneaspekter i forbindelse med organisas, altså *veldedighets*organiseringen av, fra en del kvinners side, i det utdraget du sendte meg. Og . eh han skriver *godt* om det, han skriver *forstående*. Og, og han skriver nettopp, og han setter ting inn i en mer samfunnsmessig sammenheng, hvilket er godt. Det syns jeg er, og selve dette med at den filantropiske bevegelsen, slutten av attenhundretallet, var no allment, og det var en sånn kvinneorganisering samtidig, det fikk godt frem, og det, *positivt* aspekt.

T: Bra. Nå skal vi, *bla* gjennom såvidt, den der første utdraget litt

B: Mm.

T: i selve *boka*. {Blar} Skal vi se hvilken side det begynner på, da. Hundreogtjuetre. . Og da var det litt mer spesielt dette her forholdet mellom *brødtekst* og . billedtekst, og bilder. {Peker} *Der* var det vel egentlig det startet.

B: Ja, akkurat ja, nettopp.

T: Ja, jeg har skrevet “har du noen kommentar til forholdet mellom brødtekst på den ene siden og bilder/bildetekst på den andre?”

B: Men eh . . nei, fordi det derre bildet så ikke jeg i den ut

T: [Nei, det gjorde du nok ikke]

B: [den teksten jeg hadde]

T: Nei, da kan vi heller gå videre, da

B: Ja, der ja.

T: Så bare

B: [Nei, men]

T: [blar du]

B: bildene ble veldig dårlige.

T: Ja, de ble dårlige i den kopien ja, nettopp.
 B: Ja, de ble, altså de *var* veldig {blar} .
 T: [De var,eh riktig dårlige]
 B: [Dette sier meg ingen ting]
 T: Men du kan kikke litt nå på, i boka.
 B: Ja, greit
 T: Bare bla litt og eh, reflektere litt mens du .
 B: {blar} *Nei*, altså eh forholdet mellom bilder og bill eh . brødtekst, jeg *har* ikke noen sånn
 T: Nei
 B: eh, jeg ser, altså jeg, det blir, det æ'kke noe som jeg eh reflekterer over, syns
 T: [Når det]
 B: [Det er] interessante bilder og .
 T: Når det var såpass dårlig gjengitt også i den kopien
 B: [Ja, altså]
 T: [Så fikk du ikke] anledning
 B: [Jeg tenkte ikke på det]
 T: [til å tenke noe særlig over det]
 B: på det nå, jeg visste ikke om, at du skulle gjøre det
 T: Nei
 B: . Nei, jeg har ikke no, i grunnen noen refleksjon der.
 T: Eh, . *så* er det over på dette med eh det *andre* utdraget, "Okkupasjon og nyordning" og "I kamp for Norge".
 B: Mm.
 T: Eh, "Hva syns du om *dette* utdraget?" {Det blas} . Eller disse utdragene da, ettersom de er tatt fra to forskjellige deler, under samme delkapittel?
 B: Ja
 T: [Det var]
 B: [Før du] kom, så leste jeg frem til *dit* {peker}. © .
 T: Ja, nettopp.
 B: © Jo, jeg syns forsåvidt at den, dette med eh . eh . rekrutte, altså den den dårlige, den la, relativt lave oppslutningen om N.S.
 T: Mhm
 B: som han da tar opp som en problemstilling, syns jeg han, forsåvidt han eh han får frem en del eh, drøfter brukbar, på en brukbar måte. Og eh samtidig som han . han har noen sitater, han har noen . eh fortellinger relatert til, som han relaterer til andre deler av landet, og da landsgjennomsnitt og sånt no, som er liksom sånt *greit*, ordentlig
 T: Mm
 B: ikke noe sånt spesielt til eller fra.
 T: Så da syns du også at "framstillingen er rimelig og vederheftig?"
 B: Ja, det har ikke slått meg noe annet i allfall.
 T: Nei, og dette spørsmålet om du "lærte noe nytt da du leste dette", det er også litt vanskelig da hvis du ikke, i og for seg, leste hele nå?
 B: Nei altså, .. *husker* ikke sånt, jeg.
 T: Nei.

B: Altså hva be, hva betyr det å lære nytt? Jeg mener, altså, jeg har lest en del om krigen før og hva, altså er det nye *opplysninger*, det er selvfølgelig masse nye opplysninger som jeg ikke husket om Sandefjord, men .

T: Jeg kan bare

B: Altså du kan si at eh, det at Sandefjord var eh, var hardere rammet av selve okkupasjons-situasjonen enn andre steder på *grunn* av næringslivets struktur og den store avhengigheten av skipsfart og hvalfangst og sånt ble *borte*, eh det syns jeg jo er et, et altså veldig *interessant*, og det er veldig sånn, det hadde jeg jo ikke tenkt på

T: [Nei, nettopp. Nei]

B: [eller visst noenting] om, *før* jeg leste Finns

T: Nei

B: fremstilling

T: Ja

B: Og og Finn fremstiller det helt *ordentlig* at selvfølgelig måtte det være sånn

T: Ja

B: *Samtidig* som han får frem dette allmenne at krigssituasjonen skaper nye arbeidsplasser fordi ting skal repareres, ting skal vedlikeholdes, man skal finne på eh ja Corneliusen og *knott*produksjonen

T: Nettopp

B: og sånt no, sånn at, og at det var, og at også Sandefjord klart, Sandefjord og Sandar, da, eh klarte å *tilpasse* seg denne nye situasjonen, trass i at de i utgangspunktet fikk mye mer revet opp og revet løs ved at, ja, sjøfolkene var ute, hvalfangerne, noen hvalfangere kom vel, eh *det* husker jeg ikke, eh men i allfall sjøfolkene ble ute, og selve *næringen* ble borte. Sånn at eh

T: Ja, *det* kaller jeg å lære no nytt ☺

B: Ja *det* kan

T: ☺ Det er sånt jeg egentlig sikter til ☺

B: Okey, men da, *greit*, det er, for det er det derre, jeg har liksom ikke vært helt sikker på hva du mente.

T: Mm. Nei, nei, for det *forrige* utdraget da, så dette med at kvinnene eh hadde sin rolle på den sånn private veldedighetsarena

B: Ja

T: også som utøvere av *mak*t,

B: Mm

T: mens mennene hadde det på den eh i det private, og den eh skal vi si *arbeidsdelingen* der

B: Mm

T: det er, tror jeg, aldri jeg har lest så *klart* og

B: [*Det* er jeg enig i]

T: [sånt no før heller]

B: Det, det tror jeg jeg er helt enig med deg i, og der, og si, at det var, nå det var som, jeg sa at, der har han, der er han *god*,

T: Mm.

B: og der er han sånn allerede samfunnsmessig ved filantropibevegelsen.

T: Ja. Det kan godt hende *du* har lest, du har lest masse mye mere historie enn meg, men

B: Ja

T: for meg er det noe som

B: Ja

T: det, det knytter deg til akkurat de, hun Dorothea Christensen og
B: [Nei, altså det, det]
T: [X] Nettopp
B: Men det, altså, jeg har lest *litt* av filantropibevegelsen også i andre nordiske land
T: Nettopp
B: og sånn at det, men han er, han er *god på det* for det.
T: Ja
B: Altså, han, *ubetinget*.
T: “Hvis vi konstruerer en skala med “God nordmann med sympati for jernfronten i rettsoppgjøret” i den ene enden og “moderne historiker med sterk vilje til å revidere både helte- og skurkebilder” i den andre. Er det mulig å plassere en evt. norm i verket langs en sånn akse?” Og da får du kanskje bygge på hva du nå husker fra den gangen du bedømte da
B: [Nei, det husker jeg ik]
T: [eller no sånt no]
B: . .
T: Nei, men du, da skal du få
B: La det, nei, bare *vent* litt
T: Ja
B: gi meg litt *tid*
T: Jeg gir deg tid, og så
B: og sånn at eh . . {blar}
T: {peker} Det var her jeg hadde lagt inn et ekstra ark
B: Ja, jeg så det, for det var mistet ett
T: Ja
B: Ja, jeg så det. . Nei, altså den er veldig *konkret*.
T: Mhm.
B: Og det tror jeg at forsåvidt er viktig, og den har mye av sosialhistorien med seg, og det er også *viktig*, eh for å få et eh mest mulig korrekt bilde av situasjonen under krigen. Men altså, du var ute etter denne diskusjonen om revisjon i forhold til helter og skurker, han gir et ganske *nyansert* bilde av NS eh altså NS komm
T: Kommunalstyret
B: NS-tiden, altså nazifiseringen av kommunalstyret. Fordi at det *ble* ikke så veldig stor forskjell, og så var det *dels* eh folk som oppførte seg skikkelig, altså selv NS-folk som oppførte seg skikkelig innenfor de normene, og ja det derre med, hva var det med, han ene, de skulle bevilg, de skulle begynne å . bevilge til frontkjempere og til leidangen
T: Ja
B: og så var det som rådmann, så innstilte han slik, og som ordfører så reduserte han det, altså altså . sympatisk nok,
T: Mm.
B: Utmerket nok, altså, det er et, det er et forholdsvis *nyansert* bilde. Og det er ikke, det er ikke veldig tydelige helter og skurker i hans fremstilling, og *det* er vel forsåvidt da i en *vis* forstand *litt* innenfor en slags eh revisjonistisk eh tilnærming. Men det har også, men det er, men det er også noe med at hvilke temaer man velger, han velger så, altså han har et, hans tema er ikke motstanden, hans tema er: Hvordan fungerte eh krigs- og okkupasjons-situasjonen for folk flest i en slik sammenheng.
T: Ja.

B: Og det får han bra fram, uten at . det æ'kke no oppsiktsvekkende.
T: Nei. Han har motstand som tema i noe jeg ikke har tatt med
B: [Ja, det vet jeg]
T: [i det her]
B: og det er
T: Ja, men i det som
B: Mm.
T: du har lest der, så er det nettopp sånn.
B: Og, du kan si at i forhold til eh *det* at man har skrevet om motstand og rettsoppgjør, så, det *gir*, det *gir*, altså det er *temavalgene gir* andre inntrykk.
T: Mhm.
B: Syns jeg har, har noe med saken å gjøre.
T: Da er det det siste, men som riktnok erfaringsmessig kan ta litt tid
B: Ja.
T: "Jeg skal nå lese opp noen *avsnitt*", eller noen setninger, "fra det aller siste utdraget, og høre – ytring for ytring - om du har noen kommentarer eller assosiasjoner." Og da forventes du "ikke å ha kommentar til hver eneste, og kanskje vil du synes jeg har delt for mye opp." Men eh iafall én av de jeg intervjuet, han, eh hvis jeg ikke hadde stoppet ham, så tror jeg han kanskje hadde
B: [☺]
T: [snakket en times tid] om hvert
B: ☺ Hvem var det du intervjuet? ☺
T: Jo, jeg intervjuet følgende: Eh, biblioteksjef og tidligere også fungerende, den gangen også fungerende kultursjef, Hans Gjerløw, som har skrevet i sin tid bibliotek, bibliotek-høyskoleoppgave om lokalhistorie
B: Ja
T: og som kjenner verket veldig godt. Og så har jeg intervjuet næringssjef i Sandefjord kommune, som er arbeidergutt egentlig, fra Odda, eh og nå eh god Høyremann tror jeg, men veldig artig kar
B: Ja
T: som heter Midttun.
B: Mhm.
T: Og så har jeg intervjuet en ung eh hovedfagsstudent i nordisk,
B: Mm.
T: som jeg f, liksom *via* kontakter her nede, så
B: Ja
T: fant jeg frem til en som satt på lesesalen på ☺ mitt eget institutt ☺
B: Javel, flott. Ja.
T: En jente fra Lahelle som bare er etparogtjue år eller no sånn,
B: Ja
T: og så har jeg til slutt da intervjuet en som heter Reidunn Asphaug Never, han som var beskrevet såvidt her som styrer på Skiringssal, folkehøgskole
B: Jaha
T: og som var s brennemerket blant NS-erne i interne skriv
B: Jaha, akkurat
T: han er hennes far
B: Ja, akkurat

T: og hun er nå over nitti år nå.
B: så hun gir da et sånn ambivalent forhold
T: så det var veldig
B: [ja]
T: morsomt å
B: Jajaja
T: intervjuer henne
B: Javel
T: spilte faktisk av litt igjen på båndet for å liksom psyke meg inn i dette her ☺ på vei
B: [☺ Ja, nettopp, jajajajajaja ☺]
T: [da jeg kjørte nedover]
B: Jaja, Mm.
T: Så det er de fire, altså også, også blir det da *deg*.
B: Så ingen flere historikere, altså?
T: Nei.
B: [Neivel]
T: [Så det var det som] var, som da, som vi fant, simpelthen fant ut at var litt påfallende, at jeg ikke hadde, ikke hadde intervjuet
B: [ja akkurat]
T: [noen historikere sist]
B: A-akkurat, ja.
T: Men den *er* jo'kke, han sier *helt* klart i komiteen også at den er jo ikke primært skrevet for historikere
B: [Nei]
T: [Så, så] jeg nevnte, eh den derre, eh artikkelen om nye perspektiver på arbeider,
B: Ja
T: klassens vekst og fall
B: Ja
T: der har jeg bare intervjuet historikere, for *den* er jo skrevet for historikere.
B: Ja, riktig. Mm.
T: Ja, og det er Eva S, det er Ellen Schrumph og Kjell Halvorsen og . og han
B: Terje [Halvorsen]?
T: [på Arbeiderbevegelsens] Terje Halvorsen, hva sa jeg, Kjell?
B: Kjell
T: Ja, Terje Halvorsen, og så Terjesen, det er derfra
B: [Ja, Einar Terjesen]
T: Einar Terjesen
B: Jajaja
T: Vel. Det siste som nå kommer, det er straks etter at vi har lest om en "bekymret politi-erklæring om hvordan folk ter seg mot tyskerjentene. Og der står det følgende: «Alt var svart eller hvitt» .. Om dagene etter åttende mai nittenfemogfjor.
B: Ja. Ja. "Alt var svart eller hvitt". . Spør du meg om, jeg holdt på å si, eh holdbarheten av et slikt utsagn som var der for å beskrive situasjonen og holdningene der og da, eller hva spør du meg om?
T: Ja, ja jeg gjør det.
B: Ja
T: Eller tolk det ialfall gjerne sånn.

B: Ja.

T: [Hun gamle damen, da]

B: [Ja]

T: der spurte jeg

B: [Ja visst]

T: [i og for seg om] hennes oppfatning av

B: Ja

T: hva som var legitimt da

B: Ja

T: Men eh

B: Ja, men altså, at det *fremstod* som alt var svart eller hvitt i, akkurat i frigjøringsdagene, eh *det* er vel holdbart, er det ikke det da? At det *var* det, det er en helt annen sak. Eller at det ikke var det, og det var problematisk eh altså at *vi* i ettertid på en, holdt, helt, a, på en *helt* annen måte eh *vurderer* deres svart-hvitt-tenkning som problematisk, altså det er, det er noe annet. Men at Finns beskrivelse av alt var svart og hvitt der og da, eller fremstod som det for folk flest, det tror jeg er *holdbar* beskrivelse.

T: Mm. «Gode nordmenn eller landssvikere.»

B: . Eh, det var vel sl, mitt inntrykk er vel at *det* var en eh type eh holdning som var utbredt, det *var* enten eller. Vi vet jo at det, sånn *var* det ikke.

T: «Helt uberettiget var ikke dette.»

B: . . Svart hvitt, gode nordmenn, er det helt uberettiget var ikke dette? Tja. . Da er det jo da en en et normutsagn fra hans side som kanskje er litt mer problematisk enn som så. Jeg vet ikke.

T: Ehm. Så stiller han et spørsmål: «Kan avskyen og fordømmelsen mot Nasjonal Samling avfeies, når en tenker på de ugjerninger som ble begått også her i distriktet?»

B: . . Oj. . . Men det impliserer han at det er en del som avfeier den, og det er ikke riktig, det er'ke sant. Han insinuerer at, noe som ikke er holdbart. Ja, det er min refleksjon.

T: «Ledende NS-folk ble dømt for forhold som å ville fjerne folk fra sitt arbeid, oppsetting av gissellister og angiveri.»

B: Det ble de jo.

T: «Og de alvorligste forholdene ble aldri tilstrekkelig bevist til å kunne føres fram for retten.»

B: . Oj. . Kan han ikke si, det *vet* han ikke. Det kan ikke være holdbart. Har han vist det? Nei, han ha'kke *vist* det. Og selv om han hadde forsøkt å imp, å *sannsynliggjøre* det, så kan du jo ikke *si* det. .

T: «Ikke alle kunne være helter.»

B: Selvfølgelig.

T: «Det var nødvendig å tilpasse seg den nye situasjonen og de nye herskerne.»

B: Ojoj. . Objektivt, for en befolkning var det det. . Eh, men eh på det subjektive plan, så var det jo hele tiden spørsmål om i hvilken grad, på hvilke måter og under hvilke forutsetninger. Og det er jo der på en måte eh eh forskjellene viste seg dengang, altså de som . ja, de som drev aktiv motstand og de som bare lot ting skje. Men eh det *er* ikke så enkelt.

T: «Men å sette opp tilpasning som flertallets strategi, i motsetning til både medløperi og motstand, gir likevel et skjevt bilde.»

B: Ta den én gang til.

T: Han sier først, ikke sant, det var nødvendig

B: [Ja, ja, det var det ja]

T: [å tilpasse seg] *Men* « å sette opp tilpasning som flertallets strategi, i motsetning til både medløperi og motstand, gir likevel et skjevt bilde.»

B: Å sette opp en, jeg skjønner ikke hva han mener.

T: [I ettertiden å framstille det som at]

B: [altså å sette det opp som eh]

T: flertallets strategi

B: var å tilpasse seg

T: var tilpasning, det gir et *skjevt* bilde.

B: . . Ja, gjør det det da? Vet ikke. Flertallet, flertallet var jo ikke med i motstandsbevegelsen? Jeg synes det er veldig uklart utsagn, jeg synes at det var en problematisk fordi det er så uklart og eh jeg er ikke sikker på at din utlegning heller var helt to-the-point, men det er nå så.

T: Nå kommer iafall en slags videreføring av det i det neste: «Også i hverdagslivets mange gjøremål gikk det en strøm av nasjonal holdning og nasjonal markering.»

B: . . Ja, altså du s, det er vel . (sukker), en strøm, altså spørsmålet er hva ordet *betyr, og eh jeg vet ikke hvor mange som gikk med binders da, og rød toppplue som demonstrasjon, jeg. Jeg vet ikke, jeg, jeg tro'kke man vet det. Eh men, vi vil gjerne tro det. Jeg vet ikke om man har grunnlag for å si det så allment, jeg. Mm, jeg vet ikke.*

T: «Folk både tilpasset seg og holdt på nasjonale og demokratiske verdier.»

B: Ja, det er vel sikkert riktig.

T: «Om enn ikke for full musikk i offentlighetens lys.»

B: Jeg tror dette er en sånn, litt for sånn, *litt* altså tendens til å . eh til å idyllisere et lite stykke på vei.

T: «Likevel blir bildet langt fra enkelt og svart-hvitt, snarere preget av tvetydighet og ironi.»

B: . Ja, er det *vårt* bilde som blir det, hvis vi, jeg tro'kke jeg skjønner hva han mener.

T: «Tida kalte nok på det personlige ansvar.» Ja, «Og spørsmålet om rett eller galt grep på en ganske annen måte enn før inn i den enkeltes hverdag.»

B: Mulig det er korrekt, jeg vet ikke. Jeg opplevet ikke krigen.

T: «Om folk, folk havnet på rett eller gal side, om de ble aktive motstandsfolk, passive jøssinger eller kom med i N.S., skyldtes likevel for en stor del miljø og påvirkning.»

B: . *Det* er det vel en god del som, tyder på. Ja.

T: «Sikkert også rene tilfældigheter.»

B: *Det* har vi jo masse eksempler på.

T: «Var det nødvendigvis noen avgrunn i sinnelag mellom dem som kjempet på alliert side og de stakkars ungguttene som endte som

B: [☹]

T: [frontkjempere på tysk side?]

B: Han vil så gjerne legitimere. Ja, men altså, greit nok! Greit spørsmål.

T: Hva tenker du om det spørsmålet?

B: Nei, altså, *var* det nødvendigvis noen, altså det er et *retorisk* spørsmål, det er et spørsmål som på en måte foregriper, eller eh gir, antyder svaret: Det *er* ikke så stor forskjell. Og, jeg tro'kke vi *vet* så forferdelig mye om sånt no. Jeg tro'kke, jeg tro'kke han har, altså, dette er en måte å på en måte forso, virke lissom sånn, glatte over og forso litt, som vel er en eh, nei jeg vet ikke om det er en tendens i tiden heller, men eh altså *sinnelaget*, er det så veldig relevant i sakens anledning? Sånn, jeg *vet* ikke.

T: «Det var elleve av dem», altså frontkjempere, «i Sandefjord og ni i Sandar».

B: Mhm. . Ja, den, dette er på en måte å eh å fremstille dem i et forsonlighetens skjær, og det har jeg ikke no problemer med, fordi de, veldig mange av de frontkjemperne var vel idealistiske og forv, villedet og forledet ungdom

T: Ja.

B: som ikke *visste* mere og jeg mener du kan godt eh, jeg ha'kke no problem med å . forsåvidt være med på en sånn type forsonlighet, forsonlighetsfremstilling.

T: Og dette er tatt fra materiale i Landssvikarkivet, Riksarkivet

B: Mm.

T: Og det er jo ikke så vits, grunn til å kommentere, «Og de som falt på Østfronten, kom visst aldri på noen minnetavle.»

B: . . (sukker) Nei, de gjorde visst ikke det. Men altså, hva vil du at, jeg, altså er det på en måte “burde han ha skrevet dette?” , er det, var det, er det, hva hva vil du ha meg til å tenke? Eller omkring? Eller altså

T: [Jeg syns det er]

B: [Det er]

T: morsomt eller interessant å høre hvilke, altså om du gjør deg noen refleksjoner omkring det, om dette er, du, om du, det er, du sa for eksempel om dette med sinnelag at det syns, eller eller du tenderer, holdt på å si at det *er*, egentlig *er* interessant, eller i alle fall

B: [Det er interessant]

T: [X]

B: Det er interessant i visse sammenhenger, men altså . . altså dette med svart/hvitt, godt/ondt, og at alle frontkjemperne var onde og alle som dro til England var gode, jeg mener, selvfølgelig så vet vi at sånn *var* det ikke, at det var, det var idealistisk ungdom begge dele, og det var forsåvidt eh de som faktisk tok eh, vi kan ha en viss respekt for frontkjemperne som tok en, den typen eh litt var det eventyrlyst, men som på en måte, utfra sine for forkvaklede idealer var var veldig, de li, altså de . de *ikke bare snakket, de faktisk handlet.*

T: Mhm.

B: Og det er jo ikke avtvinger, altså det avtvinger jo *respekt*, men vi *vet* jo, altså vi *har med oss* alle disse holdningene til det ene og det andre, lissom, sier jeg.

T: . . Det var

B: [Men så]

T: [hele], hele utdraget.

B: Okey, men altså: Jeg er veldig sånn forvillet over om du ville ha meg til å vurdere Finns fremstilling, om du vil ha meg til å tenke reelt og politisk og følelsesmessig omkring disse forholdene under krigen.

T: Ja.

B: Og *det* har du ikke gitt meg no' svar på, da har jeg bare gjort begge deler.

T: Jeg tror du har gjort litt begge deler, men du kan godt få nå, nå ser du det der ganske eh

B: Jeg X

T: det utdraget der som var fra slutten et av de utdragene,

B: Mm.

T: det eh det er jo sånn som, hva skal man si, veldig *pendler* mellom forskjellige eh synspunkter, da

B: Ja, det gjør den

T: [ikke sant?]

B: [ja altså det er klart] det ja

T: Også, og så stiller han noen sånne, som du sier, nesten retoriske spørsmål

B: Mm.

T: og så . så går det liksom der frem og tilbake.

B: Mm.

T: Eh, hun som eh hadde opplevd krigen

B: Mm.

T: da hun ble intervjuet, så begynte hun på en måte med å bekrefte at det var svart eller hvitt

B: Mm.

T: men så etter en liten stund, så sier hun jo at det var jo'kke svart eller hvitt, for det at det var jo veldig mange som hadde vært nødt til å gjøre tyskerarbeid. Og så begynte hun så å si å utvikle

B: Mm.

T: Og så, i og med at jeg hadde nevnt stikkordet 'tyskerjentene', så viste det seg at hun selv hadde vært vakt for en del tyskerjenter, og hun er fremdeles, kan ikke skjønne, at disse pikene kunne gjøre dette her

B: Hm

T: og så fikk hun på en måte, og det var veldig

B: [Mm.]

T: [interessant] å se da, hvordan det at den teksten der, eh er så motsetningsfylt

B: Mm.

T: at det iafall provoserte en god del fram

B: Mm.

T: ja faktisk både hos henne og hos han Odda-mannen, særlig.

B: Mm. Mm.

T: Men så, det aller siste der, der reagerte de altså diametralt motsatt. Han Odda-mannen, han syns egentlig godt at de Østfront- guttene kunne kommet på en minnetavle

B: [Ja. Mm.]

T: [nå, så] lenge etter.

B: Ja.

T: Mens hun sier: "Hvis *det* skulle skjedd, da måtte visst alt vært forandret her i landet", og dessuten ville det bli mer en gapestokk-tavle.

B: Eja. Mm. Mm.

T: Ja.

B: Ja, ja, ja

T: Så derfor, så har jeg stilt disse spørsmålene

B: [Ja, ja. Ja, ja.]

T: [til alle, til alle] og jeg ville ikke si så veldig mye om hva jeg ville med det, men

B: Nei, nei, jeg syns

T: [men]

B: [det er]

T: Ja

B: *helt* greit jeg det, jeg syns det, og jeg mener hva du så bruker dette intervjuet til, og hvordan du får, hva du får ut av det etterpå, det er

T: Nei, men jeg syns det er, jeg syns du har svart fint og, fint og godt jeg

B: Men det

T: Men det står også her “Er det noe du gjerne vil legge til helt til slutt?” om noe om alt dette?

Noe du føler du brenner inne med.

B: Nei, egentlig ikke. .

T: Nei, men det var flott.

B: Nei, altså jeg eh jeg har sånn dobbelthet, jeg forholder meg både som profesjonell historiker til den eh fremstillingen der

T: Nettopp

B: Og til, som, jeg holdt på å si, Sandefjordsmenneske, alminnelig menneske, til noe av den fortellingen som du har trukket frem, da.

T: Ja.

B: Og det er sånn dobbelthet som liksom *er* problematisk.

T: Ja.

B: Det eh og som jeg sa innledningsvis også, at jeg syns at dette er en bok som er veldig variabel og at jeg hadde et veldig ambivalent forhold til den, noe syns jeg er riktig godt, og noe syns jeg er riktig dårlig.

T: Mhm.

B: Det æ’kke sånn at det er en bok som sånn jevnt et eller annet. Den er *både* god og dårlig.

T: Mm.

B: [Og det er]

T: [Syns du]

B: Det er vel forsåvidt

T: Akkurat en sånn avsnitt som det der, har du no synspunkt der, ville du skrevet sånn selv?

B: . Nei, jeg ville aldri skrevet sånn selv. . For det, men det er på en måte en eh . jeg vil, jeg vil, men det er for noe med det atte publikum her er, er eh en bred allmennhet, og det å forsåvidt fremstille forså, forståbart, eh og i et forsonlighetens skjær, eh . den andre siden under krigen, eller de som, frontkjemperne, de som ble dømt for landssvik og så videre, det syns jeg er en god ting å gjøre i dag. Det syns jeg, altså politisk eh, altså få altså få frem at det *var* sider ved dette som ehm . . altså hvem kan for eksempel frontkjemperne eller tyskerjentene? . . Som man må *forstå*. Så kan man ta avstand så mye man vil, men man må kunne forstå det og på en måte kunne akseptere innenfor den, æ, ikke akseptere mener jeg, men eh, . det *bør* fremst, altså hvis du først skal ta opp disse tingene i en fremstilling, så syns jeg det er, ville jeg også fremstilt det i et forsonlighetens skjær og *forsøkt* å forstå. Altså, eller forsøkt å få leserne til å kunne forstå

T: Mm.

B: hva som drev

T: Hja.

B: selv om man kan ende med å være fordømmende aldri så mye, men jeg mener det er sånn som når vi skriver om fascister, fascismen

T: Mm.

B: og du skal jo gjøre det forståbart

T: Ja

B: uten å legitimere. Og det, altså den balan, den balansen der er jo så vanskelig!

T: Hja. Det er jo den han

B: [Og det er jo den]

T: [prøver på her]

B: og jeg syns forsåvidt at den er *grei* her, jeg.

T: Mhm.

B: Jeg har, jeg syns den er en, jeg ville ikke gjort det akkurat *sånn*.

T: Nei.

B: Eh, men eh, men jeg syns den er helt akseptabel som fremstilling og som *avrunding* av et avsnitt om krigen, det syns jeg absolutt, og at, ja, det syns jeg.

T: Ja?

B: Ja, det, nei, jeg synes det er helt greit.

T: Men da sier jeg takk for intervjuet, da.

B: Vær så god.

(32)

Intervju med Marianne Dahl, leser av *Olstad 2*,

Blindern, 14.02.02

Presentasjon av transkripsjonstegn

Kursiv	Særlig trykk tungt ord eller stavelse samt enkelte sitater og titler (framgår av sammenhengen)
☺	Latter med stemme
☺	Ustemt latter
☺ ord ☺ og ☺ ord ☺	Leende tale
... ..	Pause på ca 2, 4 og 6 sekunder
[ord 1] [ord 2]	Overlappende tale
X	Uforståelig tale
Mm	Lyd for samtykke (= Ja)
Mhm	Lyd for erkjennelse (= "sier du det? Det var interessant")
°Ja°	Hviskende tale
'ord'	Ordet er uttalt som etslags sitat fra en annen
"ord"	Sitat fra skriftlig kilde
{ord}	Ord som JT legger til i spørsmål hentet fra intervjuguiden, som altså avviker fra den skriftlige guiden, omsluttet av klammeparentes.

Vedr. dialektgjengivelse:

I disse intervjuene har jeg beflittet meg på å gjengi dialektene med noenlunde nøyaktighet. Hensikten er imidlertid ikke å gi noen dialektprøver, men å gi en for mitt formål adekvat gjengivelse av samtalen/intervjuet. Det er også et poeng at leseren av avhandlingen, idet han/hun støter på sitater fra intervjuene, umiddelbart skal forstå. Det spesielle tegnet for latter, tegn for overlappende tale og for ulik sitering/herming er forklart i rammen ovenfor, fonetiske tegn er bevisst utelatt og former som *æ'kke* og *no'n* er valgt i stedet for *ække* og *non* for å lette forståelsen. Fravær av avsluttende *r* i verb/presens og i subst/pluralis/

ubest. er markert. Likeledes skiller jeg mellom for eksempel eg, e, jeg (*jæj*) og jæ og mellom former som lissom/ liksom og asså/altså. Ord som blir uttalt i samsvar med antatt vanlig bokmålsuttale beholdes i skriftspråkets form (eks. tid for *ti*, lasset for *lasse*, interessert for *intressert*, annet for *aent*, og for *å*) Transkripsjonen er resultat av én gangs avspilling/transkribering og én gangs avspilling/korreksjon av transkripsjonsutkastet, og kan dermed inneholde enkelte mindre feil.

Intervjuet

Tønnesson (T) intervjuer Marianne Dahl (D) 14.02.02, avskrift av lydbånd

T: Altså jeg vil begynne, hadde tenkte å begynne intervjuet med å fortelle littegrann om meg sjøl, og så ska jeg spørre litt om hvem *du* er. Og – det med anonymisering har vi vært inne på littegrann, og det tar vi standpunkt til så å si i, etterkant

D: Mm

T: og jeg kommer til å sende gjennom utskriften til gjennomlesning hos deg, det kan for eksempel hende at det er et eller annet jeg simpelthen har oppfatta feil a et ord eller sånt no

D: Mm

T: ellers hvis det var noe du *absolutt* ville ha u, usagt da

D: Mm

T: så kan vi bli enig om det

D: Mm

T: Ehm. Så vil jeg spørre litt om dine samfunnsmessige holdninger generelt og syn på Sandefjord og det tidligere Sandar spesielt. Og så har jeg, i den intervjuguiden her, så har jeg liksom lagt opp til at jeg spør litt *allment* om det *verket*, men i og med at du ikke hadde lest det, før, men kanskje bare bladd i det

D: Mhm

T: og at du nå har lest utdraget, så, då skjønner jeg jo at det blir ikke så viktig i dette intervjuet, det allmenne

D: Mm.

T: om verket

D: Mm.

T: men så går jeg spesifikt på de tekstutdragene jeg har valgt ut og som jeg har gitt deg på forhånd.

D: Ja. Greit.

T: Altså eh jeg har eh arbeidet ganske lenge praktisk med dette her med forskningsformidling, jeg husker ikke hvor mye jeg rakk å fortelle deg forleden dag

D: Nei, men jeg kjenner jo til *Apollon* og

T: Ja

D: sånne ting °ja°

T: Akkurat, og

D: Mm

T: før det, så, så var det jo da at jeg tok dette hovedfaget hvor jeg forsøkte å finne ut av noen av de tingene som jeg egentlig hadde ønsket på i mitt mer praktiske arbeid med forskningsformidling, og det var, blant annet har vært da i forskningsrådet hvor jeg fikk lov til å boltre meg med en masse penger for å formidle kulturforskning på nye måter. For femten år siden, eller hvor mye det er blitt allerede.

D: Mm

T: Og, så har jeg drevet med sånt folkeopplysningsarbeid og °mye sånt°

D: [Mhm]

T: [saker] Og det som er liksom temaet mitt i oppgaven, det er eh formidling av vitenskap

D: Mhm

T: Altså historie forstått som historiefaget

D: Mhm

T: hva nå det er da.

D: Mhm

T: Ja. Og så har jeg en viss Sandefjordstilknytning som det jeg vel da også har nevnt, så vidt

D: Ja ☺

T: slik at det er, finnes en som heter Johan L. Tønnesson i den første bindet her

D: Akkurat.

T: som var venstremann og ordfører og målmann, eh tidlig på århundret da

D: Mhm

T: Så jeg har vært i Sandar og Sandefjord mållags møtelokale

D: [Akkurat.]

T: [Da jeg] var

D: [Mhm.]

T: gårdsgutt nedpå Gokstad for en god stund sia, og da fikk jeg se bilde av min oldefar der nede

D: Ja, ☺

T: Men så, deg, din utdanning, arbeid, hvor lenge du bodde i Sandefjord, når du flytta og sånne ting.

D: Ja, eh, jæ er født i Sandefjord i nittenfemogsoetti. Og eh bodde da der til jæ flytta . i eh *femognitti*, bodde jæ først et halvt år i, i Paris, som au pair, og så flytta jæ hit til Oslo, ha vel vært her siden da, så det blir jo en syv, syv år. Da gått eh på Blindern tatt eh historie grunnfag og statvitenskap grunnfag, og så holder jæ nå på med nordisk hovedfag, s prøve å avslutte det, nå. Så har jæ i tillegg eh jobba et år som kollegiemedlem, så jæ ha vært mye med i eh i studentpolitikken og sånn da, ved siden av.

T: Hvilket år var det?

D: Eh. Det var i to tusen. Mm. □

T: Okei, men da har jeg nok sett deg borti administrasjonsbygget.

D: ☺ Da tenker jæ nok det ☺ ☺

T: Jeg syns det var et kjent

D: [Ja]

T: [ansikt] som

D: [Mm]

T: [liksom]

D: Ja.

T: Så, er du organisert i eh, hva slags liste har du vært på da?

D: Jæ har stått for HF-lista, så jæ ha vært blant de eh uavhengige

T: Ja

D: så jæ ha ikke hatt no sånn spesiell partipolitisk

T: Nei

D: tilknytning

T: Eh, men likevel så spør jeg deg om dine sosiale, politiske og kulturelle *boldninger*, om du kort kan gi en beskrivelse av dem?

D: Eh, ja. ☺ ☺ Jaha, det var ikke så, så enkelt, jæ ha vel eh pleid å definere mæ som en sosialdemokrat, eh mens eh asså sånn som *kulturelle* verdier, så ville nok kanskje mange da påstå at jeg er mer venstre, ☺ venstredame siden jæ driver da med med sosiolingvistik, nå er ikke, det er mange som tror at du da må være veldig opptatt av dialekter og for nynorsk og sånn, og du trenger vel egentlig ikke å være det, men

T: Er du det?

D: Eh, jæ er veldig for dialektbruk. Og nynorsk, så er jæ i grunnen ikke så forferdelig opp-tatt a, men jæ driver veldig my med folkedans, og det er jo litt sånt frilyndt, ☺ arbeid, så, så gjennom det syns jæ nynorsken er et flott språk, eh men akkurat den diskusjonen om to versus ett skriftspråk og sånn, det er jæ ikke så veldig opphengt i. Så på kulturelle verdier, så ligger jæ nok litt da sånn mot det tradisjonelle, norske, norske verdiene, men eh jæ ække no sånn, jæ kan godt gå eh gå på byen og eh ☺ drive med andre ting og ☺ så jæ ække no fanatisk på noen måte, eh men sånn eh sånn politisk, så eh pleier jæ å tro at jæ er en sosi-aldemokrat.

T: Ja, da har du

D: Mm

T: snakket litt om det

D: Ja

T: sosiale også kanskje, altså

D: Ja

T: om rettferd og at det er liksom

D: Ja

T: sånne

D: [Ja]

T: [verdier] som sannsynligvis

D: Ja, ja

T: er viktige for deg da

D: Ja. Mm. Velferdsstaten og sånne ting.

T: Ja. Bra. Er det noen eh samfunnsmessige begivenheter *lokalt*, i Sandefjord, innen- eller utenlands som har engasjert deg i særlig stor grad det siste året?

D: Eh eh Ikke noe *Sandefjord*

T: Nei

D: siste året, eh ☺ nå får jeg tenk, noen sånne samfunnsmessige begivenheter, hva tenker du på, sånne

T: ja, der kan det være

D: ja

T: alt mulig

D: Ja

T: i verdenspolitikken eller

D: Ja

T: eller i norsk virkelighet eller alt sånt no

D: Ja

T: ska vi se da du det stiller spørsmålet fordi at det kanskje kan si litt om deg da, om

D: Mm

T: hva som har, du har vært mest

D: Mm. Mm. Nei i eh i året som gikk, så er jeg nok mest engasjert på den kulturelle sida, det var jo Garborg-år

T: Ja

D: og i forbindelse med det og med Noreg Noregs ungdomslag der gjennom folkedansen så vi hadde stort landsstevne uti eh i Asker, som da var et Garborg-stevne, som jæ da hadde ansvaret for et Garborg-seminar og deltok på en sånn teaterforestilling, en oppset-ning av Haugtussa og sånn, så det var vel kanskje den største sånn *enkeltbegivenheten* jeg kan

. *komme* på som engasjerte meg i eh i fjor. Som eh som jeg deltok i hvertfall, ☹ ☹ . Pluss at jæ deltok i en del sånn, eh ting her oppe ved universitetet da, men det regnes vel kanskje ikke som store samfunns ☺

T: Nei men

D: [X, ja]

T: [men det får X] jeg tenkte på hva det er som

D: Ja

T: liksom har engasjert som har fått hjertet ditt til å

D: Ja

T: banke eller raseriet ditt til å boble eller

D: [Mm]

T: [et eller annet] sånt no da i det siste

D: Mm

T: siste året, men da vi Haugtussa av Garborg, Garborg,

D: Nå velger jeg sånne jeg har deltatt i, altså mere sånn *store* eh, store ting så er'e vel mere på verdenspolitiske arena

T: Ja

D: som alle vel var opptatt av

T: 11. september

D: 11. september og sånne ting, også, også i Norge det eh eh asså de, ja for så vidt kanskje drapet på Benjamin Hermansen, sånn spesielt, kanskje. Som engasjert meg en del.

T: Gikk du i fakketoget?

D: Jeg *prøvde*, for jeg har en barneleikarring på det tidspunktet, så jæ prøvde å få med meg dem i fakketoget, men det blei for vanskelig i forhold til foreldre, men vi, markerte det ☹ der i steden da.

T: Mhm. . Eh. Har du lest andre, sammenhengende lokalhistoriske framstillinger fra Sandar og Sandefjord, og i tilfelle hvilke?

D: Nei, jæ ha ikke *lest* noen.

T: Men har du s kan du er det noen du kan huske at du har sett i og sånn da?

D: Jeg har sett i den til Vilhelm Møller, den er jo ganske gammel.

T: Om *Sandar*.

D: Ja. Eh, og så har jæ sett i mer sånne enk *ettbinds*, vet ikke om det regnes som *lokalhistorier*

T: Jojo,

D: Men

T: Hvis du *busker* no'n?

D: Eh, det er en i hvert fall som er blå, og så er det bilde av Bjerregata på forsida, og så er det ganske mye *bilder* ☹

T: Ja

D: Jæ husker ikke hva den heter, jæ

T: Jeg lurer på om det er en, eh,

D: Den er gitt ut a, lurer på om'n er gitt ut a eh

T: [Sandefjords blad]

D: [Gamle sandefjord] el

T: [Åja!]

D: [ler] den

T: [er det det, ja, okey]

D: [foreningen Gamle Sandefjord] kanskje

T: Okey. Ja

D: Ja og også en del sånne, mer *bildeprega* bøker som Tore Sandberg har tatt

T: Ja

D: mye bilder og sånn har jæ bladd en del i

T: Akkurat

D: Fordi jæ hadde noen sånne julepresanger hjemme ☺

T: Ja. Hvilke synspunkter har du på hva som evt. særpreger Sandefjord og det tidligere Sandar sammenliknet med andre nordiske byer og bygder?

D: Eh, jæ ha'kke så veldig *forhold* til det gamle *Sandar* da

T: Nei

D: Egentlig annet enn at eh at jæ vet at det var det, der jæ kommer fra holdt jæ på å si før, ☺ eh, men det som, det som preger Sandefjord, er vel at det er en *veldig* sånn homogen småby, syns jeg

T: Veldig homogen, ja?

D: Ja

T: Mm

D: Og eh, det er jo mange sånne typer byer i Vestfold, men Sandefjord er kanskje enda mer *homogen* da enn både Larvik og og Tønsberg,

T: [fordi, si hva du mener med "homogen"]

D: [eh, ja fordi] du har jo'kke, altså hvertfall sånn *jeg* har opplevd det, for nå var jo fremdeles Framnes og endel arbeidere og sånn når jeg var *liten*, men jeg har aldri lagt merke til noe noe særlig type a *klasseskiller* eller, se jæ syns *folk* er stort sett sosialt sett ganske *like*, samtidig som det nok er en, en *veldig* sånn, *veldig* fokusering på materialistiske verdier da, hus og have og båt og hytte og sånne ting, kanskje i enda større grad enn enn i andre byer i Vestfold. Trur jæ kanskje. Eh, sånn, du kan vel kanskje merke litt enda, jæ husker når jæ kom, begynte på ungdomsskolen, så jæ hadde gått på Helgerød barneskole da, som er sånn *grendeskole*, og når vi da kom på ungdomsskolen på Breidablikk, så blei vi litt sånn småerta for at vi kom fra *landet*. Og da ☺ gikk vel kanskje det litt opp for mæ at vi☺ var litt fra *landet* uti Lahelle da, men jeg hadde aldri *tenkt* på atte, selv om jo gamle Sandar var mer sånn jordbrukskommune og sånn så ha'kke jeg akkurat lagt no merke ti det, det skillet, jæ føler ikke atte avstandene i Sandefjord er så store atte det utkrystalliserer sæ no'n sånne *geografiske* områder sånn sett.

T: Ja. Men, dette med 'homogen', lurar på om du skal si enda litt mer om

D: Ja

T: for eh

D: Er liksom det kanskje er litt av hvertfall og selv om, altså d'er er jo, det er jo *forskjeller* på folk på folk i Sandefjord, og noen har mere penger enn andre og noen har høyere utdanning og sånn, men, men sånn *utad* så *virker* alle ganske like, jæ trur alle er ganske *opp-tatt* a det, at selv om du . har eh, i utgangspunktet da, har kanskje mindre eh finansielle midler og mindre utdanning enn enn naboen, så er man utrolig opptatt a å skjule det og virke som man er en

T: [Litt middelklasse?]

D: [en homogen gruppe], ja, ja. Og, og i og med atte det æ'kke så veldig fokus på sånne eh *tradisjonelle yrker* for eksempel, det gi' ikke no'n *kejmpestatus* ha jeg opplevd å ha en økonomi, nei akademisk utdanning i Sandefjord, det er mye viktigere hvis du har starta en liten

bedrift og og tjent penger, så er det lettere da kanskje å *dekke* over sånne ting óg, for det æ'kke no sånn at *doktorn* i gata automatisk har, har høy status fordi han er lege.

T: Mhm

D: Så eh så alle *jobbe* veldig for det, har jæ følelsen av å, å komme opp på no likt, eller nogenlunde økonomisk nivå, ut eller skal virke sånn utad ihvertfall.

T: Ja. Så hvis du nå skulle sammenligne litt med, altså det er Oslo du ellers har bodd i da,

D: Ja

T: greier du å peke på noen forskjeller?

D: .

T: Apropos Benjamin så er det mye mer svarte mennesker i Oslo.

D: Ja, ja og så syns jæ at her det kanskje mere sånn så du har eh enkelte grupper som kanskje er veldig opptatt av liksom *kulturelle verdier* og, å gå mye i *teateret* fordi de er interessert i *det*, ikke sant, lese *bøker*, følge med på sånne ting, eh mens eh mens noen innrømmer gjerne at det morsomste de vet er å se på eh Mot i brystet eller sånne ting og og i Sandefjord så er det kanskje mer sånn at, kanskje veldig mange syns det er morsomt å se på Mot i brystet da, men alle prøver å late som om de går på kulturelle konserter i Hjertnes for det, så, så det æ'kke så klare eh, jæ vet ikke, det som ofte har slått meg er at folk kanskje ikke har så mye interesser ut over det at, det høres litt fælt ut da ☹men det er☺ veldig fokusert på på *hjem* og *have* og *båt* og hytte og alt det her, det æ'kke så mye sånn eh eh *engasjement* i andre ting, kanskje.

T: Kunne du selv tenke deg å fløtte tilbake til Sandefjord?

D: På én måte så kunne jæ det, men jæ trur det avhenger veldig a eh om jæ stifte familie, holdt jæ på å si, for det æ jo veldig sånn ste hvor du først og fremst eh er fokus på på *kjernefamilien* da, så eh, sånn så barn å vokse opp og sånn, så er det jo *kejemp*efint.

T: oja°

D: [Eh]

T: [Mhm] De verdiene du nå beskrev litt, som du syns preger sandefjordinger, er det

D: ☺ [☺]

T: [identifiserer] du deg med dem, fullt ut med dem sjøl

D: Eh eh . *sikkert* altså det som æ kanskje viktig å understreke er at sånn *virker* det utad, men nå er det jo *selvfølgelig* mange mennesker i Sandefjord som er interesserte i å lese bøker og, og eh og gå på kulturelle, kulturelle ting, og eh jæ trur nok at eh at jeg til en viss grad kanskje er prega a den der litt sånn eh fokuset på, ja litt det økonomiske, og hus og have og sånne ting, og så har jæ kanskje da blitt interessert i andre ting mye fordi jæ e begynte med *folkedans* og sånn i Sandefjord også, og kom da lissom i kontakt etter hvert med mange andre miljøer og og *interesserte* mæ kanskje for eh, for fag på skolen som var litt annerledes enn, også veldig mange fra Sandefjord blir økonomer og jurister og sånne ting, så når jeg da begynte å studere *nordisk* og *historie* og sånn, det er jo kanskje ikke så, så vanlig eller så mange som gjør *det* da, så det er, på *den* måten har jæ nok kanskje fjerna meg litt fra endel ting, jæ merker veldig godt det når jæ har vært hjemme og hatt *sommerjobber* på sommern mens jeg har studert her, så er det veldig veldig mange som lurar på hvorfor i all *verden* det er no vits i

T: Mhm

D: Det er jo'kke sikkert *det* bare gjelder for Sandefjord altså, det kan gjelde mange andre steder og

T: Nå kommer noen av de spørsmåla som jeg, som du kanskje ikke kan svare så

D: Mm

T: så godt på da,

D: Ja

T: om du kunne gi en allmenn vurdering av Olstads *verk*? Eh

D: Ja, eh . ja det æ jo vel litt ☹ vanskelig

T: [vi venter til vi kommer til de utdraga, tenker jeg]

D: [Ja. Ja. Ja.]

T: Og likeledes eh på det spørsmålet “Er det temaer du syns har fått en for beskjedne eller for stor oppmerksomhet i boka?” *Det* tror jeg heller ikke du kan svare på

D: Nei ☹

T: Også her: “Kan du huske noen spesiell kritikk eller ros av verket som er kommet fram siden lanseringen?” Eh, husker du, husket du i det hele tatt det verket? Altså det var kommet en sånn, det var bestilt en faghistoriker som hadde jobbet i tre år med det og sånn?

D: Ja, jæ *tror* jæ mener at jæ husker det ☹

T: Ja

D: Men jæ kan’ke huske no konkret eh, no konkret rundt det altså, at jæ har lest no kritikker eller no sånt

T: [Nei, men du vet, du vet kanskje om noen som har]

D: [Det, det trur jæ’kke jeg a gjort]

T: lest den og som har pratet om det eller

D: Nei

T: mest siden som har pratet om det eller no sånt

D: Nei

T: Nei. Eh, og dermed kan du kanskje heller ikke si så mye om dette historieverket en fornuftig investering fra Sandefjords kommunes side?

D: Nei ☹

T: Men så kommer noe som du i og for seg kan, ved at vi sitter og blar, det er synspunkt på format og omfang

D: Mm

T: leservennlighet mht. språk og layout, illustrasjonene, tabeller, kart, kanskje ikke litteraturlister, stikkordsregister og noteapparat, det blir litt spesielt der

D: Mm . Eh

T: Eller jeg bare setter på pauseknappen litt, og så kan du

D: [Ja]

T: [bare] bla litt

D: Ja

(opphold uten opptak)

T: Ja

D: [Eh]

T: [Nå har du bladd] bladd litt

D: Ja

T: Jeg vet ikke om du har mye meninger du har om typografi og layout og format og papirkvalitet og alt sånt no jeg

D: Nei, så for så vidt, layout har jæ’kke så mange meninger om, er vanligvis ikke sånn forferdelig *opptatt a*, det som eh nå hakk, nå ha’kke jæ vært no spesielt aktiv leser av lokalhistorie noen gang, så det som slår mæ at det er jo *forholdsvis omfattende*, så, så jæ vil jo tro at man ska være eh ganske interessert for å, for å lese hele, da. Eh men samtidig, så det jæ,

det jæ har *lest* a det ha vært veldig sånn eh leservennlig syns jæ med *oppsummeringer* og greier og mye sånne kommentarer som leder lesern videre og forteller hvor vi er nå og sånne ting, eh så jæ vil tro at det går an å les, gå inn og lese enkeltutdrag hvis det er noe man er spesielt interessert i, eh men det æ jo ganske *mye tekst*, det syns jeg det er. Og sånn eh . når det gjelder bilder og eh sånne ting, så så æ jo'kke, vet ikke om jæ syns alle bildene var sånn *veldig* spennende og, det jæ så på det, men eh, ha'kke no'n sånn spesielle meninger om det, altså.

T: Nei.

D: Egentlig.

T: Eh. Utfra det du, nå bare snakker vi utfra det du har lest

D: Mm

T: som jeg ga deg. "Forfatteren har professorkompetanse i historie. I hvilken grad er dette en fordel, i hvilken grad en ulempe for verket?"

D: Det, det tror jæ er en fordel, i hvertfall når jæ merka at når jæ leste, var at han, at jæ så litt hvordan han hele tida hadde prøvd å *knytte* de, det empiriske om Sandefjord til litt sånn *større* debatter i eh, i sosialhistorien eller samfunnshistorien og sånn. Og det, det syns jo *jeg* var morsomt da, fordi jæ har tatt historie sjøl og sånn ☺

T: Mm

D: Og kunne se det i sammenhenger, det her med klassekamp og, ja, mange sånne ting eh, men det som kanskje kan være en ulempe med det, folk som ikke er så interessert i, som er mest interessert i det *lokale* er at det kanskje blir litt sånn *gjentakelser* eller fordi han skal ha det på en måte inn i et rammeverk, og bruker en del tid på det, mens mange som skal lese det kanskje bare vil vite litt konkret om hva som skjedde og så ikke i, så veldig interessert i det rammeverket, da.

T: Mhm

D: Så det kan kanskje bli en litt sånn *omstendighetsfaktor*, eller sånn, ja, for enkelte

T: Nå har vi nesten vært inne på det neste også

D: Mm

T: det at historie kan framstilles både som en serie sanne, ubestridelige fakta

D: Mm

T: og som en arena for tvil og tro og sterke meninger

D: Mm

T: basert på kilder som kan peke i mange retninger.

D: Mm

T: Og hvor syns du at den boka, sånn som du har fått inntrykk av den nå, plasserer seg langs, på en sånn skala?

D: Eh, hva mener du egentlig med det siste her, med

T: [X]

D: [en] arena for tvil og

T: ja altså hvis du ser i historiefaget de siste årene, så har det vært sånn *særlig* mye diskusjon om, om så å si *faktaenes rolle*

D: Mm

T: Asså, om, om hvordan til de grader måten man skriver historie på bestemmer historien.

D: Mm

T: Atte, at historikerne konstruerer og så videre, ikke sant?

D: Mm. Mm.

T: Så, så hvis du tenker deg en, sånn som kanskje mange lærebøker har vært, som gir en veldig sånn

D: Mm

T: jeg hadde nær sagt 'så skjedde det og så skjedde det'

D: Mm

T: og forklaringen på det *var* det

D: Mm. Mm.

T: Det var den ene enden.

D: Mm

T: Mens den andre er at . det og det skjedde

D: Mm

T: og av det kan man, og så betyr det

D: Mm

T: eller betyr det

D: Mm

T: det og sånne ting

D: Ja, nei, da syns jæ jo den er veldig, altså den er mye nærmere den tvil og tro

T: Ja

D: -siden enn den andre, fordi han, han diskuterer jo ganske grundig mange steder om 'er dette et uttrykk for *det*' eller, sånn som jæ tenker på det hvor det stod om dannelsen av en sjømannsforening for underordna offiserer og arbeiderforeninger og sånn, så så følte jæ at han var veldig sånn drøftende fram og tilbake om det var et uttrykk for motsetning mot, mot eh de overordna eller om det bare va en sånn, resultat a at man gjorde det på landsbasis eller sånne ting, så . jæ vi si atte det er, den er ganske *langt* i den andre retningen da, altså.

T: Mhm

D: I forhold til ting jæ har lest før.

T: °ja°

D: Mm

T: Eh. I hvilken grad opplevde du at han skrev utfra en spesiell synsvinkel, i det du har lest? D: [Eh]

T: [Og hva er i tilfelle den synsvinkelen?]

D: Ja, *det* tenkte jæ ikke, i grunnen ikke no særlig, eh i særlig grad på, altså. Bortsett fra at jæ la veldig merke til det der med den drøftingen fram og tilbake, man kan kanskje si at det er, at det er en synsvinkel, kanskje. Men jæ syns ikke det var noe, jæ kan huske at jæ tenkte no på det, det tror jæ'kke.

T: Mhm. Hvis du tenker på den overskriften på den første hovedkapitlet som en del av "Herrer og tjenere". Har du inntrykk a om han har sympatien hos herrene eller hos tjenerne, eller eller er han sånn balansert.

D: Æoff, kanskje *litt* eh, . altså atte ja han hadde kanskje *litt* s sympati hos, va kanskje litt sånn *ironisk* da, overfor de herrene som, som han fremstiller som veldig sånn de skal prøve å skape, og ja de ska være no'n fedre overfor tjenerne sine og prøve å, å gjøre det *beste* for dem, at han kanskje er litt ironisk mot den, mot den klassen. Men det ville jo være veldig merkelig hvis han skulle, hvis han skulle stille sæ på deres side også, jæ går ut fra at mange lesere ©sånn da© ville reagere litt óg, så jæ syns ikke det va *påfallende* at han tok noe sånn marxistisk grunnsyn eller noe sånn, selv om det vel kanskje var prega litt a at han eh, han hadde noe sympati med

T: Mhm

D: med tjenerne, men eh no sånn *voldsom* motsetning syns jæ ikke akkurat han eh han trakk opp kanskje, ikke noe *mere* enn jæ har vært vant til å se andre steder, syns jæ.

T: Og og nå snakker vi mest om det første utdraget

D: Mm

T: og så spør jeg deg om hva du allment syns om det. . Om framstillingen

D: Ja, jæ syns eh egentlig at den var, den var ganske god, altså han hadde en *ramme* som gjorde at du fikk ganske sånn godt *grep* på på innholdet, fordi han liksom trakk opp den ramma med herrer og tjenere og forholdet mellom de og sånn, men så syns jæ kanskje *enkelte* ganger at det ble litt mye *gjentagelser* av de samme tingene, fordi han hadde en veldig sånn *drøftende* stil da, og kom veldig stadig tilbake til dannelsen av den foreningen og den foreningen og sånn og sånn og at det kanskje da, det blei litt, eh, litt omstendelig og *grunndig*.

T: Syns du framstillingen er rimelig og vederheftig?

D: Sånn i forhold til faktaene?

T: Eja.

D: Ja. Eh, ja utfra det jeg kan ☉ om sakene holdt jæ på å si ☉ så syns jæ'kke det er no som skulle tilsi at det ikke var det. Det syns jæ'kke.

T: Ehm. Hva oppfatter du som temaet, eller temaene i dette utdraget?

D: I det første?

T: Mm

D: Det oppfatter jæ som eh *forholdet* mellom de sosiale lagene, eller klassene.

T: Ja

D: Ja, og *utviklingen* i det, på slutten av 1800-talet

T: Mm

D: Om den va prega a harmoni eller konflikter eller

T: Ja

D: Ja, var stort sett det, og så var det med, jo, stort sett alt tror jæ kan sis å gå inn under det.

T: Lærte du noe nytt da du leste dette – i tilfelle hva?

D: Ja, ☉ jæ syns, jæ syns jæ lærte mye ☉ jæ har, jæ har ikke lest no spesielt Sandefjordshistorie før, så . så, asså jæ vet ikke og, i og med at jæ har tatt historie grunnfag da, så var'e jo en del ting som var litt ☉ repetisjon derfra ☉ men eh, men alle sånne spesifikke Sandefjordsting som blei nevnt om når de ja disse foreningene som ble starta og hvordan eh det gikk med de og hva som var hovedpoenget og sånn, det var ting som var helt nye for meg, så det, det lærte jæ forsåvidt. Mm.

T: Det var en av de jeg intervjuet i går som nevnte det med at Sandefjord var det som så å si fant opp skolekjøkkenet.

D: Ja, det kom jæ på, at det ha, det har moren min sagt ☉ diverse ganger ☉ ☉

T: [Så det visste]

D: [Men jæ har] lissom ☉ aldri hefta mæ så veldig ved det ☉

T: Nei akkurat

D: ☉ for ho ☉ har påstått at med, når ho ho gikk på Brei, eller ho hadde skolekjøkken på *Breily*, tror jæ

T: Mhm

D: skole. Og det var visst veldig *bra* skolekjøkken, har ho alltid skrytt av da

T: Ja

D: for det va liksom så *gode tradisjoner* for tradisjoner for det i Sandefjord, men ☺jæ ha ikke liksom ikke hengt meg så veldig opp i det da, men nå ☺ ☺skjønnte jæ jo at det var no *spesielt* der ja ☺ ☺

T: Du må hilse henne og fortelle det,da

D: Ja, jæ ska si det ☺

T: Har diskusjonen om paternalisme og klassesamarbeid, for å bruke de termene da, versus

D: Mm

T: sosialisme og klassekamp en spesiell aktualitet i Sandefjord – med tanke både på historiske forhold og dagen i dag?

D: .. Nei, jæ ha vel ikke eh, jæ ha vel ikke *oppfatta* det sånn, egentlig, altså nå ha'kke jeg vært no sånn involvert i i no av den typen miljøer holdt jeg på å si hvor det ville vært naturlig, morfaren min han var maskinist på en hvalbåt, men han døde før ☺jæ ble født, så jæ vet ikke ☺ jæ vet ikke noe om det og begge foreldrene mine jobber i private næringsliv sånn, så *jeg* har ikke, oppfatta at det er no i dagens Sandefjord hvertfall at det er no'n klassekamp eller sånne konflikter *der*, og jeg har vel ikke, i grunnen ikke *hørt* om det no særlig . tidligere heller, egentlig.

T: Mhm

D: Så jæ kan egentlig ikke si atte jæ

T: Dette med paternalismen da, altså det atte,

D: Mm

T: at sjefen er som en far for sine ansatte

D: Mm

T: og eventuelt *mor* for sine ansatte, da

D: Ja

T: eh

D: Jæ ha vel kanskje fått litt *inntrykk* a det gjennom eh, gjennom . skipsredere og sånn, i og med at de fleste har et ganske sånn positivt forhold tross alt til eh Anders Jahre og Christensen og Tor Dahl og alle sånne, atte den, *der* er det vel like mye en sånn holdning som etslags paternalistisk syn som at de har vært noen griske ☺og fæle typer☺

T: Mhm

D: Så, sånn sett så har jo kanskje det vært litt mere . litt mer rådende. Men om det er kanskje like mye bygd på at de liksom har vært med på å bygge opp byen, som at de har vært greie for de som har jobba for dem, jæ vet ikke jæ hva som har hatt mest betydning det. Egentlig.

T: Mm. Olstad skriver mer om kvinner – enkeltpersoner og grupper av kvinner - enn hva som ofte har vært vanlig i sånne historieverk. Hva synes du om hans framstilling av kvinnene i det utdraget du har lest nå?

D: Ja, jæ er alltid litt sånn *skeptisk* ti sånn kvinneinnslag i, i sånne historiebøker da, for det er jo ofte sånn vedheng på slutten at man ska skrive litt om kvinnene i den perioden, og eh jæ fikk vel, det eneste jæ husker fra, er jo den diskusjonen om skolekjøkken og husstellsting og sånn, og jæ syns vel for så vidt det var, det var positivt da, men de blir jo stort sett da trukket fram i sånne sammenhenger hvor det er naturlig å *tenke* på kvinner. Så jæ vet ikke om eh, om ja jæ savner alltid liksom om det var no kvinner som var aktive på andre områder som ikke var så naturlig å tenke sæ, men kanskje ikke det var det. Det vet jæ'kke. Så jeg syns ikke den var no sånn spesielt *revolusjonerende* på kvinneframstillinga akkurat, det syns jæ ikke. At'n var.

T: .. Hvis vi nå blar igjennom de aktuelle sidene her.

D: Mm

T: Og så tenker du litt på forholdet mellom bilder, bildetekst og brødtekst

D: Mm

T: Og så spør jeg om du har noen kommentarer på det?

D: .. Ska vi se eh eh

T: Kan godt ta også, hvis du s

D: Ja

T: sier, så det er greit når jeg skriver av båndet og

D: Ja

T: at hvilket bilde er det du ser på nå og sånt no men

D: Jæ syns ikke at, at bildene var så veldig eh illustrerende bestandig, sånn som “Langgaten sett mot øst engang i 1890-årene”, jæ vet ikke helt eh det stod da om en som bodde i Langgaten, sannsynligvis, en skomaker, men eh, jeg vet ikke liksom hvor eh illustrerende det er i forhold til det.

T: Nei

D: Og så er det da Eh, her sånn så er det et bilde av fanen fra Framnes arbeiderforening, og det er jo for så vidt . passer jo godt til, illustrerer jo teksten godt holdt jæ på å si, den er jo, tror jæ kanskje jæ ha sett på no første mai-feiringer eller noe sånt, så det er jo litt artig å, ☺ artig å se. Men eh det er jo selvfølgelig morsomt å se, sånn som det er bilde av Bugårdsgaten, så er det jo morsomt å se eh å se de gamle gatene da, men eh, jeg vet ikke om jæ syns bildene var liksom ikke noe sånt som jæ . hang mæ noe voldsomt opp i

T: Nei

D: som jæ syns var no spesielle, de va liksom helt eh helt normale

T: [X]

D: [kanskje heller] litt kjedelige noen steder noen steder.

T: Mhm

D: Mm

T: Eh, men da skal vi over på eh “Okkupasjon og nyordning” og “I kamp for Norge”

D: Ja

T: i *annet* bind. . Ska vi se, du kan vel lett holde deg til den herre

D: Ja.

T: Der.

D: Mm

T: Så eh hva syns du allment om *det* utdraget?

D: ...Eh, jæ syns nok *det* var litt mere prega av sånn *vanlig* historie eller eh lokalhistorieskrivning holdt jeg på å si kanskje ☺ enn, enn det va'kke *så* i den retningen med tvil og tro som du nevnte da at det kanskje lå litt mere mot andre, mot andre sida

T: Forteller hva som faktisk skjedde?

D: Ja.

T: Mhm

D: Kanskje i litt større grad.

T: Ja

D: Men det *va* jo også sånne andre, mer sånn drøftende undertoner med, med det der, i hvor stor grad NS-folk var eh bare overløpere eller om det kunne ha sammenheng med andre forhold rundt dem også, at de blei det, eller om det bare var vond vilje liksom,

T: Mhm

D: det, *det* var det jo mye *drøfting rundt*, da,

T: Mm

D: og i hvor stor grad de fikk innflytelse, men at de kanskje egentlig ikke hadde så mye innflytelse og, så det *va*, det *va* ganske sånn drøftende her og, men det *va* kanskje ikke så mye i forhold til sånn *overordna* perspektiver som det *va* i den andre, andre delen da.

T: Synes du framstillingen her virker rimelig og vederheftig?

D: Ja. Det syns jæ vel.

T: [Da kommer samma]

D: [ikke noe]

T: spørsmålet

D: Ja

T: som i sta: Lærte du noe nytt da du leste dette – i tilfelle hva?

D: ☺Ja, jæ lærte mye nytt her og jæ, jæ visste ingenting om Nasjonal Samling i Sandefjord jæ egentlig☺ så eh, ja alt som stod om, om det, om hvordan de kom inn i det lokale styret og sånne ting, det var, det var nytt for meg.

T: Betyr det at du ikke har lært no om det på skolen?

D: Ja, det ha jæ ikke lært om på skolen.

T: Hvis du da hopper over at du har tatt

D: Mm

T: historie grunnfag

D: Ja

T: og når vi går tilbake til skolegangen og tenker på krigstiden i historieundervisningen

D: Ja

T: eh, da er det et avvi, ja det var spesielt i Sandefjord du ikke hadde lært om kanskje

D: Mm

T: men kan du peke på noe ellers som det var noen forskjell mellom det bildet du får her av krigen og det du har lært på skoern?

D: . Eh Det som jæ ikke syns vi lærte så mye om på skoern, det var det her med hvordan krigen arta sæ som noen vanlige liv i i Norge, så det *va* veldig mye fokus på, på høydepunktene holdt jæ på å si, og jæ har selvfølgelig hørt om Terboven og sånne *store* personer, men sånn *hvordan tyskerne* eh eller andre NS-folk blei integrert i det *vanlige* styret og hvordan lissom hjula rulla og gikk, bortsett fra kriser, det syns jæ ikke vi hadde no særlig om på skolen, det syns jæ det *va* mer om her. Altså at folk levde jo et sånt stort sett normalt liv allikevel i fem år selv om det var krig, og hvertfall før, så hadde jæ mere inntrykk a at det *va* sånn nærmest ☺unntakstilstand☺ hele tida. Og det eh, det syns jæ ikke det her bar så mye preg a

T: Mhm. °ja°

D: Mm

T: Hvis vi nå konstruerer en skala med “God nordmann med sympati for jernfronten i landssvikoppgjøret”

D: Mm

T: hvis du husker det at det var den såkalte jernfronten

D: Mm

T: og silkefronten etter hvordan man skulle ta på

D: Ja

T: ta på eh NS-folkene, i den ene enden og “moderne historiker med sterk vilje til å revidere både helte- og skurkebilder” i den andre.

D: Mm

T: Hvor syns du da den framstillinga her plasserer seg utfra det du har fått tilsendt?

D: Den er nok sånn hvis du har en midt mellom de to, så er det nok et stykke *over* den midten mot den moderne, reviderte utgaven, kanskje det noen steder et, et *godt* stykke over

T: Mhm

D: Det eh, det tror jæ nok. Men den setter jo også veldig fokus på, på eh de personene som hadde, sånn som for eksempel de i *politiet* som hadde en stilling som skulle tilsi at måtte adlyde mye ordre fra tyskerne, men som *likevel* klarte å, å kjempe imot da eller drive med andre ting parallelt, så fremhever'n jo de også veldig, så'n er ikke noe sånn spesielt *ensidig*, syns jæ, men, men *klart* mer i den retningen enn mye annet, det er, det vil jæ si.

T: Ja. Eh, du formulerer deg jo så klart og konsist at du

D: [☺ ☺ ☺]

T: [bruker ikke så masse av dette X] Men nå skal vi helt til slutt gjøre enslags øvelse hvor jeg skal lese opp noe helt fra slutten av det du fikk

D: Mm

T: da leser jeg opp sånn setning for setning og av og til ikke en hel setning engang

D: Mm

T: og så skal jeg høre om det kommer noen assosiasjoner hos deg. Eller ettertanker eller kommen

D: [Ja]

T: tarer og sånn. Og da *må*, det æ'kke sånn at du *må* kommentere hver enke, enkelt

D: Mm

T: Å, okey?

D: Mm

T: Skal jeg si litt etterpå eventuelt hvorfor jeg gjør det

D: ja

T: akkurat sånn, da. Eh, dette er altså mot slutten, rett etter frigjøringen, rett etter åttende mai, og så har det stått noe om en bekymret politierklæring om hvordan folk ter seg mot tyskerjentene, og så står det " Alt var svart eller hvitt"

D: .. Mm. Nei, da tenker jæ vel på at enten så eh enten så, ja altså du tenkte vel at hvis du var eh tyskerjente, så hadde du gått over til fienden med vitende og vilje og og sånn og sånn, og hvis du ikke var tyskerjente, da hadde du automatisk da kjempa mot, vært en god nordmann, så det var sånn man tenkte

T: Ja

D: man så liksom ikke på andre faktorer.

T: "gode nordmenn eller landssvikere."

D: Ja.

T: "Helt uberettiget var ikke dette."

D: Ja. Eh, det er altså sitat fra

T: Alt dette er

D: [fra boka]

T: [sitat fra] boka

D: Ja

T: Jeg bare leser sånn setning for

D: Ja

T: setninger og bit for bit

D: Ja, det er vel en sånn kommentar fra ☺ forfatteren ☺ og

T: Ja

D: som lissom sier atte sånn må det vel litt ha vært og, så det ligger jo da sånn litt implisitt at hvis du *var* en virkelig god nordmann, så ville du, så ville du aldri innlede deg med en tysker, kanskje.

T: Kan avfeien, nei unnskyld, “Kan avskyen og fordømmelsen mot Nasjonal Samling avfeies når en tenker på de ugjerninger som ble begått”

D: .. Ja, det går jo litt i samme retning at han, at det er et spørsmål om, var det ikke likevel, det må da ha vært noe, no vond vilje under her holdt jæ på å si hvis man ble med i Nasjonal Samling, så må man jo ha vært, det kan’ke *bare* ha vært tilfeldigheter eller eller no sånn, du må ha hatt visse bristne holdninger, kanskje

T: “Også her i distriktet”

D: Ja ☺ ☺ det er litt sånn, at det sku være noe spesielt da, med Sandefjord? Eller, eller kanskje kanskje mer en sånn at det må, det må ha vært sånn i Sandefjord også som det alle andre steder, liksom.

T: “Ledende NS-folk ble dømt for forhold som å ville fjerne folk fra sitt arbeid, oppsettning av gissellister og angiveri”

D: ...Mm

T: Du kan bare, nå behøver

D: [Mm]

T: [du ikke være flink] student,

D: Mm

T: men du skal bare, du kan bare komme med, eh gjerne assosia

D: Mm

T: sjoner eller hva som helst,

D: Mm

T: bare så å si, hva, hva er det som dette setter i gang, hvis noe,

D: Mm

T: når jeg, når jeg leser det?

D: Mm. Eh . det jæ husker jæ tenkte på når jæ leste den, det der sånn, det var at jæ ikke helt skjønnte hva de eh hva de hadde gjort holdt jæ på å si, det står så mange forskjellige ting ☺ som var ramsa opp samtidig ☺

T: Ja, akkurat. “Angiveri”?

D: Ja, det skjønner jæ jo hva er, men så er det

T: “Fjerne folk fra sitt arbeid”

D: Ja, det var liksom altså at de, var det det at de hadde fjerna de med *makt* eller var det at de hadde blitt oppsagt fordi ting hadde gått *konkurs* eller var det fordi, jeg skjønnte ikke helt

T: Mhm

D: og hva som lå i det egentlig, jæ syns det va, det va liksom mange forskjellige ting som var ramsa opp uten at det var forklart no mer

T: Ja, og “gissellister”

D: Ja, går ut fra at det var no sånn, hvem som skulle eh hvem som skulle tas, hvem som var motstandsfolk, kanskje, men det var også litt sånn

T: Mhm. Ja. “og de alvorligste forholdene ble aldri tilstrekkelig bevist til å kunne føres fram for retten”

D: Mm. Da var jeg ☉nysgjerrig på hva de alvorligste forholdene var, da☉ ,men om det var noe a det no *innen* de andre tingene der, det var dersom jæ, ja hele den greia der var litt sånn *uklar* for meg hva det egentlig, jæ syns det hadde vært fint med no, med no eksempler kanskje et eller noe sånt, på hva det, hva det dreide seg om?

T: Jeg skyter jo inn at akkurat det siste, det er jo vanskelig for en historiker, da for eh

D: Mm

T: og som jeg faktisk har intervjuet ham også,

D: Mm

T: Der er det nok saker og ting som han sitter med, men som var veldig vanskelig å skrive om

D: Mhm

T: Fordi at, i og med at det ikke ble no dom

D: Det er klart

T: “Ikke alle kunne være helter.”

D: .. Mm, ja da, da tenker jæ vel eh litt sånn i retning a at man liksom ska, lissom *trøstende* overfor folk som eh som kanskje kom litt skeivt ut da, eller ikke var, følte at de var modige nok til å bli motstandsfolk eller til å kjempe mot, så, så er det liksom litt sånn, det var mange gode folk selv om de ikke var noe sånn ☉tydelige☉ tydelige motstandsfolk.

T: “Det var nødvendig å tilpasse seg den nye situasjonen og de nye herskerne.”

D: Mm. Det går litt sånn i samme retning, at, at eh jæ tenkte litt på, det ha jæ mange ganger tenkt på, sånn hvordan du sjøl ville reagert hvis det kom en eh hvis det kom en krig og du ikke sitter inne med all den, den kunnskapen som vi har nå ikke sant, hvordan du da

T: Mhm

D: ville reagere og noen står der med en sånn myndig stemme og sier ‘nå skal vi gjøre sånn og sånn’, så er det klart at, at det er mange går i den retningen, det har jæ tenkt, det var litt sånn forståelse for det, holdt jæ på å si.

T: “Men å sette opp tilpasning som flertallets strategi, i motsetning til både medløperi og motstand, +det+ gir likevel et skjevt bilde.”

D: . Mm. ☉Det, akkurat den setningen der, den husker jæ, for den var sånn du må lese to ganger, før du, før du skjønner. Så, den måtte jæ tenke litt over da, men X jæ tenker på den derre konflikten mellom ‘ska du unnskyldte, hvor mye tilpasning ska du kunne unnskyldte hos et menneske liksom på grunn a sin stilling? Eh å hvor mye ska du kunne forvente at folk kjempa imot, og sånn.

T: “Også i hverdagslivets mange gjøremål gikk det en strøm av nasjonal holdning og nasjonal markering.”

D: Ja. Da tenkte jæ på sånn *binders* i jakka og sånne, sånn småting som folk ikke ville, ikke ville væ’med på, det derre hirnden som va på torvet og, ja, husker jæ ikke helt akkurat det, men, sånne ting.

T: “Folk *både* tilpasset seg og holdt på nasjonale og demokratiske verdier”

D: ...Ja. Eh, det går jo *litt* i eh i samma retning syns jæ da, på den derre, den diskusjonen om det hvor mye, hvor mye du liksom kan kan adlyde selv om du ikke vil det, før før det begynner å bli noe *bevist* rundt det, eller hvor, hvor *feig* man har lov til å være, på en måte ☉ før du kan kalle

T: Mm . tilpasning

D: Mm, ja X medløperi.

T: “om enn ikke for full musikk i offentlighetens lys”. Altså du holdt på de nasjonale og demokratiske verdier

D: Ja

T: om enn ikke for full musikk i offentlighetens lys.

D: Mm. At de eh, at de satt hjemme holdt jæ på å si, eller ☉ satt og snakka om det kanskje, selv om man ikke gjorde det offentlig, da.

T: “Likevel blir bildet langt fra enkelt og svart-hvitt”

D: .. Ja, ☉ ☉ det får jæ egentlig ikke noe, det er litt sånn derre, du ko, det samme igjen da, altså at man får liksom ikke helt bestemt sæ for hvilken ☉ ☉

T: “snarere preget av tvetydighet og ironi.”

D: . Ja, det blir også sånn, ja, at det er veldig van, virker veldig vanskelig for, for forfatteren å få bestemt sæ for hvor du skal legge vekten her da, så du prøver liksom å ☉ se det fra litt sånn forskjellige ☉

T: “Tida kalte nok på det personlige ansvar”

D: Mm. Det er vel, det er igjen, der føler jæ at man er litt over på det at du faktisk må, du, du kan’ke unnskyldte alt med tilpasning, men du må faktisk stå opp og si ‘nå er det nok’, nå må du gjøre no da, sånn som for eksempel noen av de i politiet gjorde.

T: “og spørsmål om rett +og+ eller galt grep på en ganske annen måte enn før inn i den enkeltes hverdag.”

D: Mm. Det blir det samme for så vidt.

T: “Om folk havnet på rett eller gal side, om de ble aktive motstandsfolk, passive jøssinger eller kom med i NS, skyldtes likevel for en stor del miljø og påvirkning”

D: Mm. Der er han over på *andre* sida, altså at det er, at det er *miljøet* som tilsa det meste, at ikke du hadde så mye personlig ansvar, da.

T: “sikkert også rene tilfeldigheter.”

D: Mm. ☉ Da har vi liksom, totalt sikra oss ☉ ☉

T: “Var det nødvendigvis noen avgrunn i sinnelag mellom dem som kjempet på alliert side, og de stakkars ungguttene som endte som frontkjempere på tysk side?”

D: Mm. Det går jo eh, der går man jo ganske langt i andre retningen, ti å si at her var det først og fremst tilfeldigheter, og det va’kke så mye personlig ansvar allikevel, syns jæ.

T: “Det var elleve av dem i Sandefjord og ni i Sandar.”

D: Mm. Det tenkte jæ på som sånn, *ren* faktaopplysning for de som ☉ måtte være interessert i det ☉. Så det

T: Så du blei ikke forbausa over talla på no’n måte?

D: At det var *elleve* i, det var *totalt* eller?

T: Ja

D: For, for da var det *elleve*, *elleve* som eh

T: ble frontkjempere

D: frontkjempere. På tysk side?

T: Mm

D: Mm. Ne-ei, jæ hadde aldri hatt inntrykk a at det var spesielt mange fra Sandefjord som var det.

T: Nei. (båndet snus) “Etter materiale i landssvikarkivet, Riksarkivet.” sier fotnoten.

D: .. Ja

T: “Og de som falt på Østfronten, kom visst aldri på noen minnetavle.”

D: Ja, nei det tenkte jæ ikke noe .. spesielt over egentlig.

T: Syns du det *burde* lages en minnetavle for dem?

D: .. Ja, hvis det er gjort det over de eh, jæ vet ikke om det er gjort det over de elleve og eh

T: Nei, det er de, asså

D: .. Det er de, og det va'kke

T: [De som kjemp]

D: [i tillegg]

T: De som kjempet på tyskernes side.

D: Ja, så de kjemper alle på østfronten.

T: Ja.

D: Jæ vet ikke jæ, jæ har ikke noe sånn, eh . egentlig no spesielt . forhold til det holdt jæ på å si, om det bør lages noen, no minne, no minnetavle a de, det syns jæ er, det er vanskelig å svare på, det er kanskje greit å si nå at 'ja alle mennesker, livet er like mye verdt og hvorfor skulle det ikke lages minnetavle over dem og sånn', men jæ skjønner jo at, at de som opplevde det og sånn og sånn kan ha helt andre meninger om det da, så, ja, jæ syns det er litt vanskelig å si, egentlig.

T: Mhm

D: Mm.

T: Lurer på om jeg bare legger til et sånt tilleggsspørsmål

D: Mm

T: asså du er født i femogsøtti

D: Mm

T: og det vil da si at foreldra dine har vel ikke opplevd krigen da

D: Nei, moren min er født i førtisju og faren min i førtifire

T: Nettopp

D: Mm.

T: Sånn at, eh hvilken eh rolle spilte så å si krigen i din, i din oppvekst?

D: Mm. Det jeg hørte *mest* om, det var nok eh, altså beste mine på farssida de døde når jæ var veldig liten, så de har jæ ikke hatt no særlig kontakt med som jæ kan huske, men det jæ som jæ har hørt om krigen, var jo morfarn min som var, han var maskinist på hvalbåt, og som da var ute under hele krigen, var i USA ja

T: [rundt med Nortraship]

D: [rundt omkring] ja, seilte. Mm. Så det er vel det jæ bestandig har hørt om eh om krigen.

T: Og hva har du hørt da?

D: Nei, jæ ha'kke hørt noe, fordi han også døde før jæ ble født

T: Ja

D: Så eh det er *i grunnen* bare det jæ har hørt at ☹ han var, han var ute under hele krigen ☹ og så har hørt litt om eh *rasjonering* og og sånne ting, men eh, ja, først og fremst det egentlig, hva de, forskjellige ting måtte bytte ut med andre ting

T: Mm

D: Men ellers så har jæ'kke hørt så veldig mye om krigen. Rett og slett.

T: Jepp. Er det noe du gjerne vil legge til helt til slutt? . En eller annen kommentar du hadde lyst til å gi til slutt?

D: Ja. Eh. Nei, jeg trur egentlig ikke det, jæ kan jo, jæ ble jo litt sånn, jæ ble jo kanskje litt sånn overraska over hvor *drøftende* det verket var da, altså sånn som de sitatene du har lest opp nå og, var *veldig* sånn fra, fra alle, alle synsvinkler, man ser det kanskje særlig der i det kapitlet om okkupasjonstida. Så, eh, det var nok noe som slo meg i forhold til hvilke inn, sånn inntrykk jæ har hatt a lokalhistorier, nå har jæ som sagt ikke *lest* no'n ordentlig, men

jæ har jo bladd opp i noen her og der, så trudde jæ at det var mye mere sånn folketellinger og gårdsnavn og sånn, sånn forskjellig, så så det blei jæ ganske overraska over egentlig.

T: Har du noe meninger om det? Altså om, hvis du skulle tenke deg 'hvordan burde det skrives lokallhistorie?'

D: Jeg syns det er veldig vanskelig å si for at jæ trur at det er veldig ulike eh målgrupper, altså jeg syns også det er veldig gøy å lese om sånn personlighet, og sånn småaneddoter og historier om folk du kanskje kjenner familien til eller steder du har et forhold til og sånn, og det blir det kanskje mindre av i ei sånn framstilling da, så . så jæ vet liksom litt for lite om, jæ går ut fra at lokallhistorie liksom skrives bare for alle som er interessert i det lo, i historie, og da kan det vel kanskje være vanskelig å legge sæ *for* mye på den drøftende linja også.

T: Jeg glemte faktisk ett spørsmål her

D: Ja

T: som jeg kom på nå når du sa det

D: Mm

T: sa det der. Hvilke lesere tror du, ut fra hvordan det du har lest arter seg, at forfatteren og redaksjonen har hatt i tankene?

D: *Jeg* tenkte at de må ha hatt eh lesere som faktisk har litt kunnskap *om* historie generelt, kanskje. Eller jæ, det er jo'kke no i veien for at andre også leser boka selvfølgelig, men, men siden man har *lagt* opp såpass *drøftende*, og i forhold til sånn generelle skillelinjer og konflikter i samfunnet, så ville jæ tro at man må ha tenkt litt på på eh andre historikere eller folk som ska *bruke* det i litt faglig sammenheng også, ikke *bare* eh, ikke bare folk som ska lese det for egeninteresse eller, eller hygge, for da kunne man jo vært mere, mere empirisk, eller mere fortalt tinga sånn som de er, egentlig, trur jæ kanskje.

T: Flott.

D: Mm.

(33)

Intervju med Hans Gjerløw, leser av *Olstad 2*,

Sandefjord bibliotek, 13.02.02

Presentasjon av transkripsjonstegn

Kursiv	Særlig trykktungt ord eller stavelse samt enkelte sitater og titler (framgår av sammenhengen)
☺	Latter med stemme
☺	Ustemt latter
☺ ord ☺ og ☺ ord ☺	Leende tale
... ..	Pause på ca 2, 4 og 6 sekunder
α	Hosting
[ord 1] [ord 2]	Overlappende tale
X	Uforståelig tale
Mm	Lyd for samtykke (= Ja)
Mhm	Lyd for erkjennelse (= "sier du det? Det var interessant")
'ord'	Ordet er uttalt som etslags sitat fra en annen
"ord"	Sitat fra skriftlig kilde
{ord}	Ord som JT legger til i spørsmål hentet fra intervjuguiden, som altså avviker fra den skriftlige guiden, omsluttet av klammeparentes.

Vedr. dialektgjengivelse:

I disse intervjuene har jeg beflittet meg på å gjengi dialektene med noenlunde nøyaktighet. Hensikten er imidlertid ikke å gi noen dialektprøver, men å gi en for mitt formål adekvat gjengivelse av samtalen/intervjuet. Det er også et poeng at leseren av avhandlingen, idet han/hun støter på sitater fra intervjuene, umiddelbart skal forstå. Det spesielle tegnet for latter, tegn for overlappende tale og for ulik sitering/herming er forklart i rammen ovenfor, fonetiske tegn er bevisst utelatt og former som *æ'kke* og *no'n* er valgt i stedet for ække og non for å lette forståelsen. Fravær av avsluttende r i verb/presens og i subst/pluralis/ubest. er markert. Likeledes skiller jeg mellom for eksempel eg, e, jeg (*jæj*) og jæ og mellom former som lissom/ liksom og asså/altså. Ord som blir uttalt i samsvar

med antatt vanlig bokmålsuttale beholdes i skriftspråkets form (eks. tid for *ti*, lasset for *lasse*, interessert for *intressert*, annet for *aent*, og for *å*) Transkripsjonen er resultat av én gangs avspilling/transkribering og én gangs avspilling/korreksjon av transkripsjonsutkastet, og kan dermed inneholde enkelte mindre feil.

Intervjuet

Tønnesson (T) Intervjuer Hans Gjerløw (G) 13.2.02, avskrift av lydbånd

G: ☺

T: Altså: Jeg vil begynne m intervjuet med å fortelle ørlite grann om meg *selv*.

G: Mm

T: Også vil jeg spørre litt om hvem *du* er.

G: °Ja°

T: Og apropos det så har jeg har i utgangspunktet tenkt å anonymisere de leserintervjuene, men jeg kommer til å sende dem til gjennomlesning og godkjenning. Og grunnen til den anonymiseringen er dels at jeg håper du vil være maksimalt åpenhjertig og ærlig, og dels at jeg gjerne vil gjengi intervjuene temmelig nøyaktig som vedlegg til avhandlingen, sånn som de lyder på lydbåndet. Du vet, når man jobber journalistisk så

G: Mm

T: redigerer man intervjuet, sånn at, og og Gro Harlem Brundtland ble jo rasende den gang da

G: <Kremter>

T: Kapital trykket et sånt Geelmeyden-intervju

G: Ja

T: var akkurat det hun sa

G: °Ja°

T: Sånn at eh, men, hvis jeg i samråd med veilederen, synes det virker kunstig og unødvendig å anonymisere, så tar jeg det opp med deg etterpå.

G: °Ja°

T: Og din spesielle stilling her og sånt no gjør at du i og for seg blir lett å identifisere for de som ønsker det, men akkurat det å ha navn eller ikke, det kan jo ha en betydning, kanskje.

G: Jeg ser, jeg har faktisk vært i en lignende situasjon for et år siden.

T: Nettopp.

G: I en, en, en en avhandling ved Høgskolen i Oslo

T: Ja

G: som gikk på lesevaner hos bibliotekarer i forhold til lissom oppvekst og sosialt miljø

T: Ja, ☺ akkurat ☺

G: Det er ganske ☺ pussig altså, lese om seg sjøl ☺

T: [Ja]

G: [☺] Og der også gikk det på å gjengi veldig mye. Måten vi uttrykte oss på og så videre, men så, det er helt greit

T: Fint

G: Ja

T: Etterpå så kommer jeg til å spørre litt om dine samfunnsmessige holdninger generelt ☺ [☺ = hosting] og synet på Sandefjord og det tidligere Sandar spesielt.

G: ☺Mhm☺
T: Og så vil jeg spørre først litt allment om verket, sånn som du da
G: [Mm]
T: [husker] det med den lille
G: Mm
T: avstanden du nå har til det og dernest mer spesifikt om de tekstutdragene som jeg har valgt ut og som jeg har gitt deg på forhånd.
G: °Ja°
T: Ja, men da sier jeg altså om meg sjøl da at jeg er humanist av utdanning, og jeg er ikke historiker, men jeg er veldig sånn av historikerfamilie, da, så det er masse sånne Tønnes-soner som er historikere, men jeg har da greid å gå så langt fra faderhuset at jeg
G: °Ja°
T: er på Nordisk institutt
G: Javel
T: men da skriver jeg til gjengjeld om ☺formidling av historievitenskap da☺
G: Ja°ha, ja°
T: Og jeg var også kultursjef en kort periode (G har fortalt at han p.t. er fungerende kultursjef i kommunen) det var i *Oslo* kommune som jeg synes var f, det var så skvisa stilling der at der ga jeg meg veldig fort
G: Mm
T: Eh, byrådsordningen og så videre, det s det var ikke helt noe for meg.
G: °Nei°
T: Jeg følte at fagligheten ble veldig lite respektert. Så da hoppet jeg av. Etter å ha vært med å drevet og jobbet mye med forskningsformidling, hadde masse penger å boltre meg med oppi forskningrådet i sin tid ☐ for å lage sånn kulturforskningsformidling
G: Mhm
T: Og så var jeg med å opprette Norsk Form, og så etter den der korte visitten i rådhuset, så eh hoppet jeg liksom av sånt noe og ble hovedfagsstudent og skrev om det jeg hadde mest lyst til
G: °Ja°
T: Og det var sånne ting som dette her
G: Mm
T: Og det går jeg nå videre med
G: Mm
T: Så har jeg vært redaktør for et blad som heter Apollon i mellomtiden, som forteller om forskning fra Universitetet
G: Ja, det kjenner jeg. Mhm.
T: Ehm, jo så har jeg en litt Sandefjordstilknytning, da. Slik at, det står jo om ordfør, ordfører Johan L. Tønnesson
G: [Vi snakka]
T: [der] om
G: [det her]
T: [som vi finner her]
G: ☺ ☐
T: Ja, nettopp, så det, bare medgi da, at det er min eh oldefar.
G: Javel
T: Så, litt sånn inhabilitet

G: Mm

T: eh på den måten blir det jo da. . Ja. Men så kunne jo du fortelle om din utdanning, ditt arbeid, hvor lenge du har bodd i Sandefjord, om du eventuelt har bodd andre steder og sånt no?

G: Altså, jeg er så innavl som det går an ☺ ☺ å få blitt ☺ . Jeg har, jeg er født og oppvokst i Sandefjord, og har hatt det meste av yrkeskarrieren min i Sandefjord. Kort, kort opphold i Oslo.

T: Det var vel med studier, da?

G: Ja, like, og like etterpå, men det var bare en knapt nok en parentes. Eh jeg er utdanna bibliotekar fra Statens bibliotekhøgskole, den gangen på Dælenenga, eh og har jobba i bibliotek eh da siden jæ var ferdig med utdannelsen min, altså sånn at jæ har nå . en god del og tyve års bibliotekarerfaring. Jæ har vært biblioteksjef de syv siste åra, jæ har hatt en periode hvor jeg også har jobba, det var eh på, ikke på full tid, men en del timer per uke, på ved Sandefjordmuseene, da først og fremst med hvalfangst- og polarlitteratur hvor jeg gikk igjennom hele biblioteket og nyregistrerte det og og jobba med det. Så det holdt jeg nok på med en syv-åtte år, tenker ja. Så jeg har *litt* peil på og oversikt over *den* type litteratur. Som jeg sa innledningsvis, så har jeg nå det siste året også vært konstituert som kultursjef, som jæ kommer til å ha en periode til, hvertfall fram til sommeren. Eh har vært sånn personlig interessert i lokalhistorie, uten noe annet enn en sånn rein personlig interesse, ikke noe utdanning, ingenting i den retningen, og og jæ var ganske mye med når Vilhelm Møller skrev Sandar-bøkene på på 70-tallet, jeg vet ikke om du kjenner dem?

T: Jo

G: Han skrev et trebindsverk om om gamle Sandars historie

T: Ja. Da er jeg nok med, men jeg fikk ikke, jeg rakk ik, jeg har liksom s gått litt i den lokalsamlingen og bare feida litt

G: Ja ☺

T: og den var jeg ikke innom da.

G: Han hadde, hadde arbeidsplassen sin når han jobba med dissa, detta verket her på biblioteket, så han eh jobba jæ ganske mye sammen med, både når det gjaldt stofftilfang og så videre. Så, så det var ganske interessant å være i hvert fall på sida i en sånn prosess og følge litegranne med.

T: Flott. Og så skrev du oppgave om lokalhistorie på bibliotekhøgskolen.

G: Ja, det var først og fremst at jæ gikk igjennom den lokalhistoriske litteraturen som var skrevet om Sandefjord, så det var det var mer en sånn bibliografisk tilnærming, og en systematisering av det, så så interessen har vært for lokalhistorie i grunnen helt tilbake fra gymnastida

T: Ja, nå kommer jeg tilbake til litt det der med andre lokalhistorier og sånt no, men da greier jeg ikke å la være med å nevne Wasbergs eh

G: ☺ Sandarbok ja ☺

T: Sandarbok

G: ☺ Den skapte masse oppstandelse her ☺ ☺

T: Da . skrev altså min far en anmeldelse av den ☺ i Sandefjords blad som het “Keiserns nye klær”,

G: [Var det]

T: [har du lagt til noe av den?]

G: din far?

T: Ja

G: ☺ Ja, ja, ja, ja ☺ ☺

T: Har, har hvis du, jeg tror ikke han har den i sine gjemmer lenger, han syns visst det var en litt sånn ubehagelig sak, ve, hvis du greier å skaffe meg fotokopi av den ved leilighet

G: Den har jeg *sett* altså, for jeg har lest den jeg, men jeg kan bare ikke erindre hvor

T: Ikke hvis

G: Nei

T: hvis det koster deg no plunder, så kan jeg

G: Jeg tror den, jeg tror den er på museene et eller annet sted

T: Ja nettopp. Ja. Mm.

G: Men, eh den skapte mye røre her.

T: Ja

G: ☺

T: Ja, nei men nå skal jeg ikke blande inn meg sjøl så mye □□□ men eh det var jo en spesiell historie da

G: Mm

T: Eh. Hvordan vil du kort beskrive dine sosiale, politiske og kulturelle holdninger?

G: ☺ Holdninger? . Eh . Ja, altså jeg har vel holdt på å si, er nok tradisjonelt da holdt mæ på, hva skal vi si, politisk sånn på venstresida. Eh nok vært en sånn som har, lefla litt med AKP ml i min studietid eh SV, AP, sånn ideologisk, men ikke aldri helt klart å på en måte finne no, no, no ståsted. Og samtidig at jeg har, at jeg føler jeg har verdiene mine der, så er jeg nok, opplever jeg nok som en liberaler også på mange måter altså, en sånn slags stadig dragning mellom, mellom venstresida og det liberale, som av og te skaper litt sånne personlige frustrasjoner, hvem er jeg egentlig og hvor så ☺ hva mener jeg egentlig☺? Eh . jeg har nok vært, alltid eh hatt ganske stor apetitt og interesse i kulturelle uttrykk, ikke minst i litteratur og musikk, og lest mye bestandig. Eh og vært sånn, og det er noe av det som, det er'e flotte med å jobbe på et bibliotek, asså jeg har ikke spissa interessene mine, men vært litt sånn alteter og hoppa og spretti fra det ene til det andre. Og der er jeg nok fremdeles. Og det jeg, kan være veldig frustrerandes noen ganger, men også veldig inspirerandes, så jeg har finni ut egentlig at jeg er ganske fornøyd med den ☺ den måten å forholde meg til omverdenen min på, det at jeg hopper og spretter rundt og, litt etter innfallsmetoden og, også jeg leser en ting, og så leser jeg om noe der, og så får jeg lyst til også snuse litt på det, også

T: (Uforståelig)

G: det er litt sånn: Det ene utløser det andre.

T: Ja. Når er det du er født?

G: Jeg er født i enogfemti.

T: Ja, og så vokst opp her i byen?

G: Vokst opp her i Sandefjord ja.

T: Ja

G: Mm □

T: Og ikke, altså innafor, innafor gamle bygrensa

G: Eh, nei. Jeg er vokst opp på Åbol, altså gamle Sandar.

T: Ja

G: Det er cirka tre og en halv kilometer fra sentrum.

T: Ja.

G: Mm

T: Nå har jeg endelig kjøpt meg et ordentlig bykart i dag, da.

G: [Javel, ja. °Ja°]

T: [X]

T: Jeg er litt kjent, men eh litt for lite

G: Mhm

T: i betraktning av at jeg har bodd litt, bodd her litt.

G: °Ja°

T: Ehm

G: Jeg vet ikke om det var svar på det du spurte om.

T: Jo, det syns jeg sa sosialt, politisk og kulturelt, og det eneste ☐ kanskje det når det gjaldt det det politiske, s akkurat det med det sosiale, det er jo veldig aktuelt for dette her, altså hvis du tenker på velferdstemaer og rettferdighet og alle sånne spørsmål liksom, hvor står du der?

G: Jeg har vel et sånn, hva skal en si et sånn sosialdemokratisk grunnsyn, atte, atte at vi har en rekke fellesverdier som, og en del tjenester og og og og verdier som som det er fellesskapets ansvar for å for å ivareta, og atte det er viktig, det er det er liksom basis atte fellesskapet har et ansvar for å for å ivareta en rekke tjenester og verdier og forhold. Eh, sånn at jeg er nok av de som, jæ, jæ kan nok, på mange måter er jæ litt tradisjonell eller gammeldags sosialdemokrat. Det tror jæ kanskje er en, *samtidig* som jeg ser at en del av disse fellesgodene, atte vi er i ferd med å komme i en situasjon hvor vi nå må nok være noe mere, altså jevnfør barnetrygden for eksempel, atte det *er* kanskje på sin plass å spørre 'skal den være lik for alle' atte vi må spisse det noe. Eh men som men som *grunnsyn* i forhold te dette med et sosialt sikkerhetsnett og så alle disse tinga her: skoleverk, detta herre her er i mine øyne et et felles, offentlig ansvar

T: Mhm

G: for å for å sikre, sikre dette.

T: °Ja° Hvis du skal lage en sånn enkel, hvordan tenker du deg en enkel klasseanalyse av Sandefjord ☐, hvor er, hva er, hvor er opphavet ditt, hvor hvor kommer du fra der?

G: Det er eh fra, far min var bankfunksjonær, så det er funksjonær, i den grad man kan kalle dem noe funksjonærsjikt, sjikt. Jeg har vel aldri, altså ifra oppveksten min, så hadde jeg, altså vi hadde jo en klar oppfatning av hvem som på en måte tilhørte av jevnaldra de fra de litt høyere sosiale klasser og jeg hadde vel aldri egentlig så veldig mye kontakter den veien. Eh og når jeg ser på, hva skal en si, *omgangsvennene* mine per i dag, så er det nok også veldig få som tilhører, det er nok, jeg tror nok f hoveddelen av mine omgangsvenner er i, de jobber i butikk, industri, lærere, men veldig få i, altså i de litt tyngre, gamle etablerte bedriftene her og shipping-miljøet og dette herre her, det har jeg liten kontakter.

T: Mhm

G: Og det har i grunnen aldri vært no spesielt ønske fra meg heller.

T: Nei.

G: Jeg har på en måte distansert meg litt fra dem, det har, bevisst, ubevisst.

T: Og sport, idrett? Du er eh kultursjef, og eh det er jo en tradisjon på

G: °Ja° (nølede, lett protesterende)

T: at idrett er kultur.

G: Man, ja det eh har litt problem med det, eh jeg, altså, og det har ikke noe med å nedvu, jæ, jæ tror på en måte atte idretten i seg sjøl er en så veldefinert arena atte, jeg se'kke helt behovet for på en måte å blande det med, med kulturuttrykket, jeg har, jeg syns det er lett-tare å håndtere det hvis vi, en litt annen oppdeling. . Ellers så, er jeg, er jeg idrettsinteresert, ikke på den måten at jæ er så veldig opptatt av å sitte og se det på TV, det det gjør

jæ'kke, men jeg er faktisk vært kretsmester i turn i sin tid, selv om ingen skulle tro det ☺
☺ nå i da og ☺ og driver med litt bedriftsfotball og veteranfotball og sånne ting, så eh interessert i idrett, men faktisk fremdeles mer av å utøve det enn å kanskje se på det.

T: Flott. . Eh

G: Men *fotball* har jeg vært opptatt av hele, hele oppveksten.

T: Ja, og heide på Sandefjord da du var liten?

G: Selvfølgelig.

T: Ja

G: ☺

T: Er det noen samfunnsmessige begivenheter lokalt, innen- eller utenlands som har engasjert deg i særlig stor grad det siste året? Og da behøver det ikke være spesielt i forbindelse med ditt arbeid?

G: □ . Eh, som har engasjert mæ, vært, interessert mæ, det er dette som skjer rundt Attac-bevegelsen, det har interessert meg veldig. Eh det syns jæ er mye spennandes ting og etter å ha følt at vi mye på en måte har levd i et sånn litt apolitisk vakuum, så føler jæ at det er spennandes ting som skjer rundt dissa bevegelse. Jæ var seinast på et to da'ers seminar nå her i Sandefjord nå i hælja.

T: Mhm.

G: [som tok opp dem]

T: [Attac-seminar?]

G: Ikke et reint Attac-seminar, men med dette med demokrati og ytringsfrihet og en del av det som har skjedd etter ellefte september, var et todagers seminar ved folkehøgskolen og videregående skoler, hvor også Attac var representert. Truls Lie, redaktøren i Morgenbladet var der, flere eh sentrale eh debattanter. Eh og det *interesserte* mæ veldig, og jæ følte et løft når jeg gikk derfra. Så jæ har lissom, jæ har et *håp* til den bevegelsen. Det er kanskje noe av det som, en av de tinga som har engasjert meg mest. Selvfølgelig også dette som skjer med, dette problematikken rundt eh innvandrere og dissa kulturkræsjene vi opplever også, atte det, det engasjerer meg, det gjør det. . De to av de ti, Lokalt, .. ja, det er, det er mer knytta til i grunnen *jobben* min altså

T: Mhm

G: Så det er kanskje ikke så interessant i denne sammenhengen.

T: Sånn som byutviklingstemaer?

G: Jeg, ja det kan jeg jo for så vidt nevne, for det går litt utover, det går utover eh litt utover jobben, asså vi er en del mennesker som litt tilfeldig fant ut vi var interessert i dette med byutvikling og sentrumsutvikling

T: Mhm

G: Og så etablerte vi en sånn slags, ja diskusjonspåvirkingsforum, hvor vi rett og slett møtes hver, hver annen uke.

T: [Jeg visste ikke noe om det derre der i det hele tatt.]

G: [Nei, kaller det fak, vi kaller det faktisk] for Sandefjord byforum

T: Ja

G: hvor vi rett og slett, altså dette er ikke noen vanlig forening hvor vi tar opp medlemmer, vi vil ha det til å være en engere gruppe, men samtidig så skal det ikke være noe sånn frimurervirksomhet, hvor vi rett og slett eh diskuterer byutvikling, sentrumsutvikling, går til avisa, lager leserbrev, eh har arrangert etpar åpne møter og så videre for å prøve å, å s å holde holde fokus på dette med sentrumsutvikling i lokalmiljøet. Det, det interesserer mæ.

T: Eh, Er det, er det no'n historiske perioder, temaer eller begivenheter, ☐ altså litt sånn historisk, som du særlig er interessert i og opptatt av? Og nå tenker jeg både nasjonalt, lokalt og internasjonalt. ☐ Noen er veldig forelska i middelalderen, ikke sant

G: Ja

T: Det er litt den veien jeg

G: Eh, på på mange måter så er det vel igjen litt det jæ sa, jæ har hoppa litt fra det ene til det andre altså, ☺ for lenge siden var jeg veldig opptatt av vikingetid som alle ungdommer var, jeg har fått vikinger og alt som smaker av vikinger et visst sted ☺ ☺ langt oppi halsen ☺, jæ var en periode veldig opptatt av, og interessert i latinamerikansk historie, eh men etter hvert så har vel kanskje, og når jeg sier 'interessert' så betyr det ikke å ha greie på ☺ for all del, men kanskje *nittenhundretallets* historie, den nære historie har nok interessert mæ eh. Når jeg tenker på hva jeg har lest, så er det nok den som på en måte har hatt mest, mest fokus. Eh. Jæ har jo også vært interessert i eldre mesopotamsk historie,

T: Ja

G: Det har interessert meg litt ☺ og så, jeg har hoppa og spretti, alt ettersom jæ kan ha lest en skjønnlitterær bok om et tema, og så har jæ fått lyst til å lese mer om det, så det har, det har vært, jeg tror nok det karakteriserer mæ litt når jeg egentlig, når du utfordrer meg på det.

T: Mhm

G: Det at eh, men jeg har aldri lissom gått dypt inn i det. .. Men latinamerikansk historie

T: Ja

G: Det, det er vel kanskje det som har, i eh en nesten en tiårsperiode, jeg hadde ganske mye fokus på og leste ganske mye en periode.

T: Var det litt poli[tisk motivert?]

G: [Det var vel] politisk motivert.

T: Ja

G: Jeg var veldig opptatt av Latinamerika på eh på 80-tallet

T: Ja

G: Det var jeg.

T: °Ja°

G: Både på, når det gjaldt litteratur, politikk, historie, jeg arrangerte et seminar eller et bortpå, her i Vestfold med Kjell Risvik, han oversetteren

T: Jeg husker ham ja

G: blant annet, husker jeg. Så jeg var ganske engasjert den gangen i dette.

T: Mhm

G: Men jeg har liksom ikke noe min periode eller mitt, min greie

T: Nei. Har du lest andre, sammenhengende ☐ lokalhistoriske framstillinger fra Sandar og Sandefjord enn Olstads? I tilfelle hvilke? Og der har blir det vel et langt svar fra deg, da, i motsetning til

G: Nei, ikke nødvendigvis altså, det finns jo ikke så forferdelig mange.

T: Nei.

G: Jeg har lest de bøkene til Vilhelm Møller, det trebindsverket om Sandar

T: Mm

G: Eh fordi atte en var litt involvert i det selv også, så det har jeg lest. Og det er jo da, og så har du Hougens sandefjordshistorie

T: Gamle ja

G: Mm. Den har jeg ikke lest sånn fortløpende, men jeg har lissom lest enkeltartiklar og sånne ting, eh og og det samme om med Lorenz Berg, den gamle *Sandeberred*. Så er det jo ikke så veldig mange andre sammenhengende framstillinger, det er han Arne Hoffstad skrev *Sandefjord*, den tok vel først og fremst for seg 1900-tallet fram te 1970, tidligare redaktør i Sandefjords blad

T: Det er den som tok gjennom Sandefjords blad, er det ikke den?

G: Nei, det e'kke den.

T: Nei, det er en annen en

G: Nei

T: Nei, den ble gitt ut i fem, ved byjubileet, den

G: Eh

T: Nei, det var midt på 80-tallet

G: Ja, ja. Men Arne *Hoffstad* skreiv en en mer sånn kronologisk framstilling av Sandefjords historie fra ca århundreskiftet

T: Ja, akkurat

G: opp te jeg tror det var rundt 1970

T: Ja

G: Og så har du den *Sandefjords historie sett gjennom Sandefjords blads øyne* som er i to bind hvor man [har]

T: [Vet det]

G: saksa kronologisk.

T: Ja

G: Og den også har jeg lest mer sånn sporadisk

T: .. Eh, 'hvilke synspunkter har du på hva som ev. særpreger Sandefjord og det tidligere Sandar sammenliknet med andre nordiske byer og bygder?'

G: .. Oj ☺ ☺

T: [Nå er jo du innfødt i motsetning til den forrige jeg snakket med]

G: [☺ ☺ ☺] Det er et forferdelig vanskelig spørsmål, men eh jeg tror nok kanskje noe av det som ja hvertfall . sandfjordinger og kanskje jeg også innbiller oss er et særpreg med Sandefjord, det er at vi er litt spesielle, litt annerledes. Nå trur jeg det er en ganske vanlig oppfatning mange ☺steder☺, men, men, men, men det er, *møter* jeg ganske ofte atte altså Sandefjord er ikke helt som, vi er ikke helt som andre byær, og vi gjør ikke helt som andre byær gjør. Det merker jeg også i kommunal forvaltning og i en rekke sammenhengær, så velger man å gjøre ting litt annerledes, og det er en, for så vidt en *verdi* i det. . Ellers så er det jo klart som dette, dette med den rollen vi har hatt i forhold til hvalfangst, gjør jo oss, oss spesiell, litt spesiell i hvert fall, vi har en en arena som ikke det har vært så veldig mange andre du kan sammenligne dæ med, hvalfangsten er nok det som har prega på en måte de fleste tinga

T: Mhm. På hvilken måte gjør det det i dag?

G: .. Altså, det er en sånn referansebakgrunn, man hele ikke når man snakkær om Sandefjord sånn på en måte så blir hvalfangsten en del av det vi hele tida referere ting te, det har jo ikke noen sånn *direkte* betydning i dag, men lissom skal vi når vi snakkar om utvikling av Sandef, Sandefjordsidentitet, så er det hvalfangst, hvalfangst, hvalfangst. Sånn atte vi vi *drar* det med oss, jeg ser lissom i diskusjonener hvordan vi skal gjøre ting og hvordan vi skal forholde oss, så er det så *hvalfangst* er hele tida referansen.

T: Mhm

G: Den annerledesheten du snakket om i sta, hvis du sku prøve å sette noe ord på den, og tenke ja nesten at du skulle skrive *kontaktannonse* ☐ og skulle liksom “jeg er en sandefjording” i parentes

G: ☺ Altså, jeg tror, jæ jæ tror ikke annerledesheten heten *er* så veldig stor

T: Nei

G: Men jeg tror, men det er det at vi ønskær, ønskær at det skal være sånn.

T: Forestillingen

G: [Ja, ja, ja.]

T: [om annerledesheten]

G: Jeg kan jo nevne ett sånn eksempel i kommunaladministrasjon X som jeg registrerer atte ordførere og diverse sentrale personer *stadig* nevner, og i en positiv forstand, det er atte hvordan Sandefjord kommune er organisert, altså når de fleste kommu norske kommunar gikk vekk fra hovedutvalgsmodellen, altså dette med etater og hovedutvalg, da valgte Sandefjord den modellen.

T: Ja

G: ☺ ☺ Med suksess da ☺ ikke sant, og det er det er en sånn, ett eksempel på en sånn ting man *stadig* nevner som et eksempel på Sandefjords annerledeshet som gjør atte vi . har vært vellykka.

T: Mhm . Flott. Kan du gi en ☐ allmenn vurdering av Olstads verk?

G: Sånn fra personlig synspunkt eller eh

T: Kan gjerne begynne med det

G: . Jeg har jo, jeg har jo fått en del tilbakemeldingær hvordan, holdt på å si, folk som har lest den og brukt den

T: Ja, flott. Men hvis du først begynner med

G: [ja, ja]

T: [din egen vurdering]

G: . Altså *jeg* gikk til de bøkane med med stor interesse fordi atte jeg visste jo *littegrann* om det stoffet Olstad ville skrive om fordi atte jeg, ikke det at jeg snakka mye me'n, men men littegranne, hadde litt kontakt, men ikke mye, men litt. Og jeg gleda meg til å lese de bøkane. Og ofte er'e sånn atte du begynner å lese ting, og så føler du på en måte at du få'kke tak på det og så legger du til side, men jeg leste de bøkane med stor glede og, hvertfall jeg huskær noe av det første som slo meg det var atte jeg følte her var det for første gang en som forsøkte å forklare litt *hvorfor* ting skjedde, ikke bare hva som hadde skjedd. Det var min sånn

T: Mm

G: det husker jeg faktisk ennå at det var noe av det litt sånn *umiddelbare* reaksjonen min og som jeg oppfatta veldig positivt. Ikke det at han nødvendigvis hadde svara, men han stilte en del spørsmål og forsøkte å se noen sammenhenger, og det kjente jeg, det syns jeg at det var lissom første gangen jeg hadde opplevd for, veldig, veldig, veldig mye av den andre lokalhistoriske litteraturen er sånn *reint* beskrivandes, er *veldig* personfokusert. Institusjonsfokusert. Men sier veldig lite om mere sånne *generelle* trekk på de forskjellige arenane. Det var min sånn *første* inntrykk av Olstad.

T: Mm. Det med at han stilte så mange spørsmål, og kanskje ikke svarer entydig på dem, s, du så det som en kvalitet?

G: Jeg så det som en kvalitet.

T: Mhm

G: Det er vel en av de få tinga jeg har hvertfall, tror jeg har lært med å begynne å bli godt voksen, det atte ting er ikke så enkle som vi tror ☺ så så det igjen selvfølgelig har bekrefta det som var oppfattinga mi, atte ting *er* komplisert, og det er ikke så lett å gi svara.

T: Mm

G: Men det er veldig viktig å stille de gode spørsmåla.

T: Ja

G: Så det, det opplevde jeg kanskje som den, som den største kvaliteten med Olstad mer sånn spontant, pluss at jeg synes den var *god å lese*.

T: Mhm. . Men da kan du jo gå litt over til, i lys av hva du har hørt andre si.

G: Ja asså forventningane og sånn det har jo litt å gjøre med hva man forventar også, jeg tror nok det var en *skuffelse* hos en del mennesker atte man *ikke* kunne gå til disse bøkane her, slå opp en på, altså dette med familierelasjoner, sånn som da man var, det var veldig mange som begynte å sammenligne med Vilhelm Møllers bøker, som har mer den tradisjonelle bygdebokopp eh bygninge ikke sant at man skriver ett kapittel om generelle temar, ett om kirke, ett om skole og så videre, og så er man . skriver man om en gård, hvem som har bodd der, slektskapsforhold og alle disse tinga her. . *Det* var'e en del som reagerte på atte denne *ikke* inneholdt den, hva skal man si, den . den fokusen på personer og relasjoner og

T: [Slektshistorie?]

G: [sånt no] slektshistorier

T: [Mm]

G: [Rett og] slett. Det var'e en del som, som grinte på nesa a. Så var'e jo, selv om jeg syns Olstad er *veldig* snill og veldig forsiktig, så var det jo noen som følte seg littegranne støtt ved det at han hadde tillatt seg å stille spørsmålstegn ved visse sider av en del av de st, de store personene i byen, altså det er en del *hellige* personer i veldig mange menneskers øyne. Jevnfør Jahre, Gleditsch-familien, Christensen og så videre, dette er eh, dette er dette er hellige mennesker man ikke skal røre ve.

T: Og dette er

G: [selv om det ikke var no]

T: [reaksjoner du]

G: *stor* greie, så

T: Mm

G: så *merka* jeg det hos enkelte.

T: Ja. . I □ samtaler sånn på tomannshånd nærmest, eller kom det fram offentlig i noen sammenheng?

G: Eh, jeg registrerte re ikke offentlig

T: Nei

G: Men, mere lissom eh i møte med, med de menneskene som går på biblioteket og og brukar det.

T: Nettopp.

G: Men så kommer det da . enkelte innflyttere, og blant annet eh han får jo, har jo svart for seg sjøl, i samtalen med Ernst Midtun, så har jo han lissom litt den samme tilnærminga til den som meg som opplever den, det som et positivt verk, i hvert fall sånn han ga uttrykk for meg atte detta *forklarer* jo no, eller hvertfall *prøver*.

T: °Ja° Samtidig så kan jeg jo røpe at han syns for eksempel at, at Olstad kunne flesket mye mer til når det gjaldt Jahre og ikke vært så forbanna

G: [X]

T: [balansert], mente han. for det ville da gitt mer *debatt*

G: Ja, ja

T: Så det er klart at det er jo et sånn

G: Det er derfor jeg sier han er jo egentlig veldig snill

T: Ja

G: Jeg hadde endel kontakt med Alf R. Jacobsen når han lagde den Jahre-boka også, for da var jeg bortpå museene

T: Ja, akkurat

G: Og én ting er det som står i den boka, men jeg forsto på'n atte det var ganske mye til som han ikke kunne dokumentere som han da valgte å *ikke* berøre

T: Ja.

G: Så det er klart atte dette er nyansert, på godt og vondt. . Men, men, og jeg hørte, for eksempel en som s, altså det var jo også noen som, de *savna* konkrete ting altså, var'e et navn, en bedrift, en organisasjon som ikke var nevnt, så følte man lissom seg litt snurt fordi atte de også ikke var tatt med, akkurat som at på en måte forventet atte detta skulle være lissom en en *oppramsing* av alt som har vært i Sandefjord i en gitt periode, så jeg vet, det var jo representant da for, i hvert fall for *to* tilfeller jeg kjenner helt konkret, som ga uttrykk for atte de syns det var dårlig atte de ikke var nevnt.

T: Ja, personene eller bedriftene [eller X?]

G: [Detta herre] var to organisasjoner.

T: Ja, akkurat.

G: Ja.

T: Mm

G: Og man, han beskriver jo endel ulike ja humanitære foreningær, idrettslag og så videre. Så, så . □

T: Men du ser'ke det sjøl som noen stor svakhet ved verket eller?

G: Nei jeg kan'ke, eh detta er jo ikke no katalog.

T: Nei

G: Så ☺

T: Eh, er det temaer du synes har fått for beskjeden eller for stor oppmerksomhet i boka?

G: .. Ikke noe som jeg på en måte, det slo meg når jeg leste det, . faktisk. .

T: Nei, det er eh

G: Så når .. nei, faktisk ikke

T: Nei, jeg bare kunne, for din interesses skyld, og siden du jobber med

G: Ja

T: kultur, så kann jeg jo skyte inn at jeg har hatt et lengre intervju med Finn Olstad for en stund siden

G: °Ja°

T: Og, og han, i ettertid så syns nok han at både så å si religionen og kunstfeltet, altså den delen av kulturen som du,

G: Mm

T: som både du og jeg er mest opptatt av

G: °Ja° □

T: at det kunne han egentlig ha dekket mye mer. Men han sier det hadde vel □ mye med hans legning å gjøre.

G: Mm. [Det har]

T: [Men det har] ikke du tenkt på?

G: Det har kanskje noe med atte altså man, jæ hadde kanskje ikke så store forventningær i forhold til det

T: Nei, nettopp

G: Det er mulig det har no med det å gjøra også. Det var hvertfall ikke sånn noe som slo meg når jeg leste det.

T: Nei.

G: Det gjorde det ikke. Nå var nok det, det stoffet som jeg var lissom mest nysgjerrig på, det var på en måte, det var lissom rundt, stoffet rundt de store, tunge bedriftene, de sentrale personene fordi atte jæ følte liksom at vi alltid bare hadde fått, hva skal jæ si, *glanssida* av det. Og det interesserte meg litt å å å lese littegrann om, om sammenhengene og noe mer om det, det var

T: fikk du valuta for penga

G: Ja, hvertfall et stykke på vei

T: Ja. Eh. Da har du svart på første delen av neste: “Kan du huske noen spesifikk *kritikk* eller ros”, har jeg skrevet “av verket som er kommet fram siden lanseringen?” Ros? ∅ Er det folk som har, bibliotekslånere som har kommet til deg og sagt at “Hei, dette her var bra!”

G: Jeg har ikke hatt sånn uoppfordra tilbake, tilbakemeldingær på det.

T: Nei

G: Det, det, men det er lissom . en slags kri, men det er for så vidt ikke en kritikk av verket, men mere anvendeligheten i forhold til en bestemt brukergruppe, og det er litt sånn biblioteksspesielt vi har, dette med lokalhistoria er nå blitt, eh det har jo blitt eh mye tema i skoleverket.

T: Ja

G: Og, og og det jeg ser, det er atte det har, og da er det gjerne, man skal ha én bedrift eller ett spesielt forhold, ikke sant, et rimelig sånn *veldefinert* tema, og da kanskje ikke de så egna, de blir litt, eh, ikke så veldig tilfreds med å bruke de fordi atte her er ofte tema på en måte eh ikke beha altså man leser ikke om Anders Jahre, fra side nitti te toognitti og så er'e ikke noe mer om Anders Jahre og så det atte, atte *personer*, organisasjoner, bedrifter kan være spredd over litt, eh over litt plass, men det har jo med hele tilnærminga te stoffet å gjøre.

T: Da må man bruke navnerregister, og det [er ikke eh X]

G: [Ja, så så så sånn i], så det er egentlig ikke noe kritikk av verket,

T: Nei

G: men det mer atte eh det er jo ikke så anvendelig i i *den* sammenhengen

T: Nei. ∅ Jeg kan jo, jeg la merke til da jeg gikk opp og så i lokalsamlinga der at asså det gikk faktisk littegrann tid før jeg oppdaga hvor det stod

G: Mhm

T: Mens den lyste mot meg den herre ∅ som Sandefjords blad hadde gitt ut, såvidt jeg husker

G: Ja den med lyseblå ja

T: Ja, den lyseblå

G: Ja, Mm

T: Og, hva det kom av veit jæ'kke helt, og så ble den også solgt nede ved

G: Ja

T: Nede ved

G: Ja

T: ved utgangen så jeg

G: Vi har ganske masse eksemplarer a'n så visst d, eh jeg så faktisk i går, det va'kke mange der, så det betyr det er ganske *mange* som er lånt ut nå altså

T: De er simpelthen lånt ut?

G: Ja

T: Akkurat

G: Så, eh så det er like mye et uttrykk for det atte ☺ det er større interesse for den enn den andre ☺ ☺

T: Ja, det var forresten utlånsstatistikk ☐ eh greier du å framskaffe no sånt, altså hvor mye den er lånt ut og kanskje i sammenligning med et eller annet annet?

G: Eh, *det* kan jeg klare, jeg kan'ke klare å skaffe dæ det helt fra vi fikk'n.

T: Nei

G: På, på tittel og sånn. Men jeg mener at jeg kan gå inn på hvert fall de, og så finne ut hva den er lånt ut de to-tre siste åra

T: Ja, men det syns jeg hadde vært fint

G: Ja, det, det er, det er rimelig greit.

T: Hvis du, [send]

G: [Det kan] jeg i grunnen, vi ta etterpå, for det er bare kjappe oppslag

T: [Ja, vi kan]

G: [på skjermen]

T: godt gjøre det med en gang etterpå

G: Så da kan du få de eh sammenligne med de, men der må du jo da justere for altså antallet eksemplarer vi har i forhold til utlån.

T: Ja

G: En bok vi har ett, ett, ett eksemplar av får nødvendigvis, men du, du vil få det tallet også

T: Nettopp. Hvis vi kanskje tok et par av de andre

G: Ja

T: bøkene som vi nå snakka om

G: Ja

T: og så så så på [X det kunne være interessant]

G: [det er, det er], det er greit.

T: Ja

G: °Ja°

T: Fint. Eh ☐ Var det, var dette historieverket en fornuftig investering fra Sandefjord kommunes side?

G: Jeg mener helt klart det, og det er til og med blei utfordra s på første side i Sandefjords blad ☺ for ikke så mange ukene siden ☺ ☺

T: Å ja, om akkurat det?

G: Akkurat det. ☺

T: Akkurat. [Hvorfor kom spørsmålet?]

G: [Og . og] bakgrunnen for det var en eller annen som hadde sett at vi, vi hadde noe pal-lær, vi har et ganske godt opplag av de Olstad-bøkane

T: Ja

G: Og de syns detta var død kapital, og så blei jeg konfrontert med det. Og da hevda jeg, og det jo grunnsynet mitt altså, detta er inve, investering, som vi, altså inve, investering som gjør vi ikke, vi må'kke selge ut dissa herre her, dissa her må være tilgjengelige for ge-

nerasjoner framover, når den jobben er gjort, og ikke atte det blir et sånn eh spekulasjonsobjekt som blant annet Lorenz Berg og Knut Hougens bøker er. Sånn at eh og det var, det blei jo også sagt den gangen atte vi trækker opp et større opplag enn det vi tror vi selger lissom de to-tre neste åra, for dette herre her skal være tilgjengelig i *lang* tid framover. Og den kostnaden ved å ha kapital bundi i det lageret, den kostnaden skal vi ta. Og den var det stor enighet om. Det herre var mere avisa som forsøkte å lage et eller annet på no som ikke var no'. Eh, som vi ofte opplever.

T: Har du forresten noen ☐ sånn klipptjeneste her at du, at at ting som har vært skrevet om boka, at det er mulig, lett å finne?

G: Nei, det har jeg ikke.

T: Nei, da må jeg heller gå og [se om jeg kan få]

G: [Men detta herre her], det er mulig atte, jeg vet ikke om, jeg klipper ikke det ut, men dette er'kke mer enn, dette er i *år* hvertfall.

T: Mm. Ja nettopp. Så da kan jeg sikkert finne det. Men jeg ☐ kunne tenke meg å

G: Ja. Ehm.

T: Ja.

G: Så, så konklusjon' er helt klar atte jeg følte på en måte også atte hvis m ser sånn *tidsmessig*, så var lissom det det fjerde beinet vi mangla, altså vi hadde eh den, på mange måter så tar jo den fatt der som Knut Hougens bøker sluttær, på Sandar hadde vi Lorenz Berg og så Vilhelm Møller og så for gamle Sandefjord, selv om den også tar med seg Sandar, så hadde vi eh Knut Hougen, men den slutta jo stort sett på slutten av 1800-tallet, så det var det *var* ikke no framstilling av Sandefjords historie i den perioden. Så det var liksom en avslutning på et, i den grad man kan se dissa fire verka i sammenheng. . Selv om de er utrolig forskjellig'. ☉

T: Ja, det er spennende det også da.

G: Mm

T: At de er så forskjellige.

G: Mm.

T: Har du synspunkter på a) format og omfang . med tanke på ☐ at det skal eh

G: [du tenker mere]

T: [ha den funksjonen som det skal ha?]

G: . Jeg, eh, ja jeg, jeg syns i utgangspunktet, jeg stort sett så eh syns jeg det er et delikat format, jeg tror det er veldig smart og eh dette bildebruken for eksempel syns jeg også spennandes, gir boka en veldig eh tilleggsverdi at eh atte, atte det er *god* og relevant billedbruk.

T: [Språk]

G: [og]

T: og layout?

G: Ja, jæ syns den er god å lese, jæ, som jeg sa atte jæ har litt sånn, du har'e litt sånn intuitivt om en bok er god å lese eller ikke, og det har veldig mye med, med layout og det fysiske ved boka, og jæ syns den er, den er god å bruke og språket hans også.

T: Og tabeller og kart?

G: ☐ Jæ syns det er veldig greit. Du kan velge om du vil hoppe over dem eller ikke, ikke sant? At du får den type stoff i tabellformat og så videre, så så gjør'e det litt mere brukervennlig i den forstand at man kan gjerne hoppe over'e.

T: Det var tabellene.

G: Det var tabellene.

T: Kartene?

G: Jeg har litt problemer med de karta som er tegna oppå hverandre. Jeg er lissom når jeg prøver å det for meg, så har jeg litt problemer med det.

T: Det var jo trøsterikt, da, at en innfødt også har det ☺

G: Ja ☺ ☐

T: For ☐ kan bare si, *jeg* syns nok det er en sva svakhet for, i hvert fall for meg

G: Mm

T: jeg som ikke er så, så lokalkjent

G: °Ja°

T: at ikk, at det står mange geografiske navn og sånn og så

G: Ja

T: veldig lite

G: Ja

T: også er det kommer først i annet bind

G: Ja, og og de karta, jeg satt faktisk også titta littegranne på dem, i går kveld ☺

T: Ja, akkurat

G: og og og de er, du skal være *veldig* lokalkjent for å på en måte klare å se for deg, så e kunne godt hatt noe bedre kartmateriale, det er jæ veldig enig i.

T: En liten idé jeg ☐ bare kaster ut kaster ut til deg er at ved en eller annen type begivenhet så kunne man jo lage en sånn liten sak som var til å putte inni

G: Det er [eh]

T: [inni]

G: sant.

T: restopplaget.

G: Ja.

T: Ehm. ☐ Litteraturliste, stikkordsregister og noteapparat.

G: .. Jeg titta fort over'e, og det altså husker den litteraturlista i sin tid og det er klart, det er det han har brukt som han refererer te, det eh, og det er jo veldig mye eh, jeg ser han har brukt veldig mye, de henviser til veldig mye *forenings*publikasjoner, sikkert riktig, veldig mye te organisasjoner, det slo meg også litt atte veldig mye er, mye av stoffet er kanskje henta fra altså, fra ulike typer sånn jubileumsberetningær til organisasjoner. . Eh, i den grad jæ har brukt stikkordsregistra så har det for så vidt vært helt greit. ☐

T: Mm. Er det for mye noter?

M: Asså jeg velger å gå te, å sjekke opp notene når atte det er ting som jæ har lyst til å eh jæ ha'kke no spesiell oppfatning av det a, jeg leser ikke sånn systematisk notene, det er veldig sjelden jeg gjør.

T: Jeg bare, siden eh siden jeg nevnte det for han eh samtalen med Ernst Midtun

G: Mm

T: så kan jeg jo bare skyte inn det at, altså det er jo ofte en diskusjon om noter i løpende tekst hemmer lesinga blant den alminnelige leser, at de ofte blir lissom dytta vekk fra, a det ☐

og, og også det på en måte å ha mange . mye av denne typen

G: Mm

T: inni en sånn bok, og så hadde jeg en idé som var at man simpelthen, når man skal skrive en bok av denne typa fra typen fra nå av, så legger man inn henvisningene på nettet, og så bruker den 'seipske måten' te å gi henvisninger på, nemlig at du står et lite utdrag av teksten

G: Mhm

T: og så sidetall bak, men at man slipper notene i løpe[teksten]

G: [Ja]

T: Hva syns du om det?

G: ☺ ☺ Ja, kanskje ikke så dum idé, jeg har aldri tenkt på den før.

T: Nei

G: Det er klart atte du, du er avhengig av da å ha tilgang til, ofte når jeg, jeg jeg syns noter i, i ha det i den løpende teksten

T: bønn

G: på bønn, den syns jeg kan forstyrrende, fordi atte jeg blir veldig mye oftare trekki til notene da og så avbryter det lesinga, eh, den måten som han har brukt noter på, hvor man har bare den tallreferansen, ikke sant, syns jeg er, den gjør meg ingenting, tvert imot

T: Mhm

G: for da, da velger jeg selv på en måte eh når jeg ønskær å slå opp.

T: °Ja°

G: Men, men den er veldig forstyrrendes, og det merkær vi også, altså tilbakemelding fra lånere, hvis det er for mye noter i den løpende teksten

T: Ja

G: det,

T: [sånn nederst på sida]

G: [ja, det er] *det* er forstyrrendes

T: Ja.

G: Og særlig da når notene da går kanskje over to og ☺ tre sider ☺

T: Jajaja

G: ☺

T: Husker en bok av Lenin, kom ut på Pax engang, da jeg var i mine tenår, hvor det var lissom etpar setninger, og så, resten var noter på venstre side

G: °Ja°

T: Eh forfatteren her har professorkompetanse i historie.

G: °Ja°

T: I hvilken grad er dette en fordel, i hvilken grad en ulempe for verket?

G: .. Jeg ser ikke noe ulempe egentlig i det hele tatt, jeg altså at han har en metodisk tilnærming og har en metode, det er det er, tror jeg er ☺ ☺veldig bra☺. Vi hadde jo den egentlig en, det var jo en, en debatt rundt eh disse bøkane til Vilhelm Møller i sin tid, håber ikke du får ☺publisere dette direkte, eller☺, men der var'e jo en voldsom sånn intern he da hadde vi, han ble engasjert, han hadde eh lektor ved videregående skole, ble engasjert til å skrive detta herre her, han var en eh, ut med bakgrunn i at han var interessert i lokalhistorie. Vi hadde jo da også museumsbestyrern som var, som da stilte store spørsmålstegn ved hans kompetanse, og det endte, var jo så ille atte faktisk museet mer eller mindre blei låst for han, fordi atte han ikke var faghistoriker. Så, så det var ganske *oppbeta* den gangen i, *ikke* i media, men i litt engere kretser, rundt detta med hans kompetanse.

T: Mhm

G: Og jeg må jo si det atte man kan si mye rart om de bøkane til Vilhelm Møller, men men det er klart, disse er i *veldig* stor prega av han som *person*.

T: Ja

G: Dissa er anekdotiske, han altså har følgt sin egen nese på godt og vondt. Men de har noen kvaliteter de også, for all del. Men jæ, jæ føler meg mere bekvem ved å lese den ty-

pen verk som det. Ikke det at jeg tror dette er noen slags objektiv sannhet eller noe som helst, men men detta at man har en metode og en tilnærming til stoffet som som sikrer no'n sanne *grunnting*, det, det det tror jeg.

T: .°Ja°flott. Eh, Histo, eh X historie kan framstilles både som en samling ☐ sanne, ubestridelige fakta – og som en arena for tvil, tro og sterke meninger basert på eh kilder som kan peke i mange retninger. ☐ Hvordan syns du verket plasserer seg mellom disse ytterpunktene?

G: . Helt klart nærmast det siste. *Helt* klart. For eh, han stiller veldig mange spørsmål, Olstad. Og han lar jo på en måte eh og også indirekte spørsmål på en måte ved atte han, han brukær veldig mye sitater, og og jeg føler mange ganger, det er, eh de fungerer på mange måter som spørsmål og altså, han setter ting opp mot hverandre. Og, og jeg er veldig bekvem med, bekvem med at han stiller spørsmål. Jeg har, tror som jeg sa tidligare, veldig lite på de absolutte sannhetene. Det var vel han Borges (utt. Borkjes), han eh, han eh forfatteren som sa det atte ska du på en måte fremstille *bele historien*, så må du bruke like lang ti som historien tok ☺ ☺ altså, ska du ska du bruke et års, fremstille et års historie, så må *alle* de som var aktørær gjennom et helt år bruke et helt år

T: [Mm]

G: [☺] på å, på å gjengi det.

T: Ja

G: Så i det ligger jo atte man *må*, man må gjøre utvalg og man må gjøre vurderingær, asså men jæ har ikke noe tro på de som formidlær den sannheten, eller på en måte har løsningen og svaret på ting.

T: Eh, i hvilken grad skriver forfatteren etter din vurdering utfra en spesiell synsvinkel? Og i, vil du i tilfelle beskrive denne synsvinkelen?

G: . Har ikke no forutsetning altså jæ vet jo det eksisterer ulike typer skoler innen historieskrivning og så videre, eh, så så jeg, jeg har, og det har jæ ikke greie på nok te å ha no'n sånn klar formening om, men jæ tror nok det at hvis jæ ska, skulle plassere Olstad et sted, hva ska jæ si at et *politisk* bilde eller noe sånn, så trur jæ nok det atte jæ har en *følelse* av at han, atte det stemmer ganske godt overens med mitt eget ståsted. Jæ, jæ, jæ tror nok jæ aner at han, sympatiene hans ligger i arbeiderklassen, de lavere sosiale lag, uten at det kommer sånn veldig tydelig, tydelig fram, så så *aner* det mæ når jæ leser'e. Og det er vel kanskje noe av grunnen til at jæ ☺ også, du får ☺ jo bekrefta noen holdningær og ting, ikke sant. Men eh ikke det at jeg syns han æ veldig tydelig der, men men det, det aner meg litt i, . ikke minst no'n ganger i, det slo meg littegranne når jeg leste dette herre i utsnittet i bind 1 da, atte en del av de sitatene eh som han hadde valgt ut fra ulike publikasjoner var kanskje på en måte mere . asså de . de var litt mindre flatterende kanskje for de gruppene som ☺ han kanskje ikke sympatiserer så mye med. Dette er bare rein spekulasjon ☺ jæ fikk vel kanskje et litt inntrykk a det. Jeg vet ikke.

T: Vi kan kanskje eventuelt se litt nærmere på det etterpå, for jeg prøver å gå inn i dette, dypt i disse tekstene da

G: Ja

T: Så jeg tror nok du har endel hold for det. ☐☐ Men, hvis du tenker det, altså det kjenner du vel godt til at det har lenge gått en sånn en sånn akse mellom politisk historie og sosialhistorie

G: Mm

T: altså politisk historie forstått som det, altså lokal lokalt vil det da være det politiske spillet i eh

G: Mm

T: her på Hjertnes. Og sosialhistorie: hvordan folk hadde det, og hvordan de organiserte seg

G: Mm

T: og tok fatt på sine egne liv og sånn, så det er, det er det i Norge også en, noen politiske historikere og noen sosialhistorikere

G: °Ja°

T: Hvor har du følelsen av at han er der?

G: Helt klart nærmast den sosialhistorikern

T: Ja, det tror jeg nok (skifte av båndside)

G: igjen. Nå, nå. det har jo det med hukommelsen, asså ve, jeg tror det, på den politiske sida så skriver'n jo egentlig ganske lite. Altså, det politiske spillet i den grad det har vært, det tror jeg han skriver ganske lite om, det er en del om kommunale budsjetter og en del sånne ting, men . ja. Men, men detta her huskær j'ække ordentlig.

T: Nei. ☐ Men det er kanskje, kanskje litt mer, litt mer enn du husker

G: Ja

T: om, om, om

G: Ja

T: både herredsstyret i Sandar

G: °Ja°

T: og bystyret her og slikt. Men

G: Mhm

T: det er nok helt riktig at vekten er på sosialhistorien. Eh. Hvilke lesere tror du, utfra hvordan boka arter seg, at forfatteren, og redaksjonen, har hatt i tankene?

G: .. ☺ Ja ha ☺ ... Det er vel, jæ tror nok inten, ja eller, asså, nei detta var et vanskelig spørsmål, det er klart, altså når vi tenker sånn bibliotek, så tenker vi alder og sånne ting. Det er klart detta æ'kke no, dette er ei bok som er skrevet for, for først og fremst *voksne*. Eh. Om han har, i den grad man kan snakke om en samfunn, altså detta er jo en bok som man ønska å gi ut, det var hvertfall som et, som en måte å markere byjubileet på, det var vel lissom anledningen til at man dro det prosjektet i gang. Sånn atte eh, nei, jeg vet ikke hva jeg, nei jeg jeg tro'kke jeg kan svare no, asså det var noe av de sånn mer utvendige grunnene te

T: Mm

G: Asså jeg tror jo, detta er, er en bok først og fremst for . vanlige mennesker som ønsker å forstå littegranne mere av av byen vår og kommunen vår. Ikke for slektsforskern eller den som vil vite veldig mye om et tema, men den, den vanlige interesserte mann og kvinne, hvem det nå måtte være. Rimelig upresist. Jæ, jæ tro'kke den har

T: [Mhm]

G: [har] egentlig noen sånn veldig spesiell målgruppe. Jeg i hvertfall oppfatta'kke det.

T: Mhm. Kan du eh du, ☐ nå nevnte du det sånn negativt at det er ikke, altså det er det er *ikke* ☐ for først og fremst for barn og ungdom da, men for voksne. Er det noen sånne andre som du så å si tenker at nei, du og så har du kanskje sagt spesialistene da, eller de som er spesialinteresse de, de er det ikke for. Men er det noen andre som du tror den, altså da på en måte ikke har prøvd å innynde seg hos, hadde jeg nær sagt.

G: .. Altså det er en del som leser lokallhistorie først og fremst for å lese det litt mere anekdotiske. De tror jæ ikke er no'n målgruppe, og de tror jæ faller veldig fort a det.

T: Mhm

G: Det er en del mennesker som har, som har *den* tilnærminga ti det, det er morsomt å lese om enkelthendelser og så videre og og personer. Eh, de tror jæ faller fort av lasset på den og derfor, derfor har nok kanskje *salget* heller lissom ikke vært så stort som man håpa, det er altså, man selger jevnt og trutt, men til den mere motiverte. Også i tillegg til det, hva ska man si, gave, gave eh markedet da. Men eh nei, jæ tror det er en bok som hvertfall krever en litt *trena* leser. Asså en som ikke leser mye, tror jæ fort kan falle a, a lasset.

T: Mm

G: Jæ tror det krever en *viss* lesetrening.

T: . Bra. Ehm. Det første utdraget jeg har blinket ut, er hentet fra kapitlet “Herrer og tjenerne” □ i første delen av første *bind*, og perioden er asså siste del av 1800-tallet over i århundreskiftet.

G: Mm

T: Hva synes du sånn allment om det .□ utdraget?

G: □ [Der lissom lissom]

T: [Bare bla litt her og] Der osså et støkke utover

G: ... Nå *er'e* nok kanskje . det æ vel kanksje ikke det stoffet som interesserte meg mest i denne boka. Det må jæ innrømme. Så jæ har ikke noe sånn, og det, jæ følte det litt sånn pliktlesing å lese gjennom det, jeg må innrømme, jeg hadde måtte ha *kveldsvaket* her i går fordi atte på grunn av sykdom, så jeg satt, jeg satt ☹ på barneavdelinga og leste dette i går kveld ☹, men det var lissom en mere, eh jeg leste det og *registrerte* det. Kanskje litt vel mye, litt vel mye sitater her.

T: Mhm. Hva oppfatta, hva oppfatter du som temaet eller temaene i utdraget?

G: ... Noe av detta, det var vel her, ska vi se, dette dette forholdet, ja det står for så vidt i overskriften også lissom, det forholdet mellom de litt lavere sosiale laga i arbeiderklassen, og og dissa, dissa enkeltpersonene ikke sant, for, forholdet *dem* imellom, det var vel kanskje hovedtema.

T: .. Ehm. Syns du framstillingen av dette virket rimelig og vederheftig? Og du har sagt allerede at noen av sitatene kanskje var valgt, at at de □var gjort litt verre enn, eller litt mindre flatterende for for de som [skal]

G: [Asså] jæ har jo ingen grunn til på en måte, jæ ha'kke no forutsetninger ti å si, holdt på å si, vurdere . gehalten i det, eller eller hvor hvor representativt det er, det vet jæ'kke annet enn atte jæ fikk en *ørliten* følelse når det gjaldt sitatbruken at man, det kanskje signaliserte, og altså at en en viss sympati eller asså om en en viss sånn eh man eh man assosierte sæ med de, de litt lavere kl, el, sosiale laga. Det var et sånn, litt sånn intuitivt inntrykk jæ hadde etter jæ hadde lest det.

T: Lærte du noe nytt da du leste dette – i tilfelle hva?

G: . Nei, jæ lærte vel ikke noe nytt *i går*.

T: Nei

G: Det gjorde jæ'kke. Jæ, asså n har jo lest om tilsvarende ting, så jæ følte ikke det atte det var lissom noe sånn genuint *nytt* jæ opplevde, eller lærte, det gjorde jæ'kke.

T: Mhm. Kunne bare □. nevne at han Ernst, han □ dette at at Sandefjord var først ute med *skolekjøkkenet*, det syns han var en artig ting [der]

G: [Eh] Det *visste* jæ

T: Ja du visste det fra før du?

G: Fordi atte hu Dorothea von der Lippe Christensen faktisk som ho heter

T: Ja

G: Hu, var også den som etablerte forløper'n te Sandefjord bibliotek.

T: Åja!
G: Så hu var en ganske geskjeftig dame
T: Ja
G: Så jæ, så jæ har faktisk lest en del om henne, så jæ visste om det, om skolekjøkkenet også
T: Ja
G: og hu bodde forresten, ser du det hvite tårnet der oppe?
T: Ja, ja
G: Der bodde hu.
T: Ja
G: [i perioden, Brydeslo]
T: [ekteparet Chris]tensen da
G: Ja, Brydeslottet
T: [Ja, ja. Brydeslottet]
G: [så de bodde en periode der oppe] Ja, ja, så så det viss, så det *var* ikke no sånn der som jæ ikke visste fra før
T: Nei
G: som jæ kan erindre
T: Men ☐ eh ja, jeg kommer forresten littegrann tilbake til no'n kvinner og henne og sånn
G: Mm
T: Ehm. Har diskusjonen om paternalisme og classesamarbeid versus sosialisme og klassekamp, hvis du bruker sånn litt termer
G: Mm
T: fra våre felles søttiår, da, en spesiell aktualitet i Sandefjord – med tanke både på historiske forhold og dagen i dag?
G: .. Asså, asså det med, med med klassekamp og dissa tinga, det har omtrent aldri vært no tema i Sandefjord, men men det mere paternalistiske, asså helt i min, selv i min oppvekt så ikke sant og veldig mange settingær, så er det historiene om, historiene om gamle Odd Gleditsch, historiene om Anders Jahre, hva de på en måte *gjorde* for sine ansatte og hva de *gjorde* for de menskene rundt sæ det har vært lissom, det har, noe som *stadig* har gjentatt sæ. Historien om når Odd Gleditsch, ikke sant han starter malingfabrikken utpå Jotun
T: Mm
G: når han da kunne, stille og rolig ikke sant når det, når han visste at en av hans ansatte satt litt vanskelig i det kunne'n stikke til'n no'n penger ikke sant og hjelpe'n ut av situasjoner og såne ting, dette er *masse* historier rundt detta herre her. Jeg har *aldri* opplevd lissom no *arbeiderbevegelse*, no særlig *klassekamp* i Sandefjord. Det har vært lissom *ikke tema* i no'n av de kretsene jeg har omgå, men *historiene* om, om dissa dissa . pater familasene, de er, de er det mange av asså.
T: Mhm
G: Og de, de eksisterer fremdeles i dag, selv om selfølli de dør *ut* med en del generasjoner, så *eksisterer* de fremdeles.
T: Alle ansatte ☐ eh som skal inn i sentraladministrasjonen i Rådhuset må jo lissom
G: Mm
T: bøye seg for Jahre hver eneste dag de går inn?
G: Det er ☺ ☺ nå gjør de nok ikke det☺, men det det sitter *masse* igjen der, det sitter *masse* igjen der, og det er masse sårhet rundt den Jahre-formua nå, alt detta herre her. Og jeg

huskær, det er mer en sånn konkret, for en to-tre-fire år siden, så eh så gikk det noen TV-programmer om Anders Jahre som Alf R. Jacobsen eh

T: Jeg så dem

G: Eh ja. Og da husker jeg, da var det mennesker, og de til og med kom inn på biblioteket for å oppfordre oss ti å bli med ut, som tente *lys* og satte *lys* på *sokkelen* av Anders Jahre-statua, som en slags *protest* eller altså

T: [mot den tilsviningen]

G: [da altså mot den] tilsviningen da som

T: Ja

G: var i ferd med å skje den kvelden som dette programmet blei sett. Så dette er ganske *sterke* ting, altså.

T: °Ja°

G: Veldig *sterke* følelser. Og, og og jæ merkær også når man, når man snakker om Jahre og dissa her ute i forskjellige sammenhenger, så kommer med én gang detta opp “Men husk på hva Jahre gjorde for Sandefjord”

T: Mm

G: Det ligger, det ligger *stærrt* i blodet i i Sandefjordingær altså, og *også* faktisk blant *ynge*.

T: Ja. . Som har fått høre det og som

G: som har fått *høre* det og på en måte flaska opp med det.

T: Ja

G: Ikke det at man tror at Anders Jahre var på en måte eh en

T: [X]

G: [en] hvit engel

T: Nei

G: Men det æ på en måte en *aksept* for det han gjorde fordi at han gjorde så mye godt.

T: Ja, ja. Nei, men . huset vi sitter i nå er vel .

G: ☺ Ikke minst! ☺ ☺

T: bygd av Jahrepenger. ☐ Eh, jeg bare syns jeg husker fra avdukingen eh var det bare en historie, at at det var spraya rød den ene skulpturen, Grimelands skulptur, ☐ og så at vaktmestern oppdaget det noen timer før?

G: Nei,

T: [femogsøtti]

G: [eh,] den, den er ikke helt sånn. Sånn som jeg har fått'n fortalt av en a en a vaktmestere som var tilstede da

T: Ja

G: så var det jo noen som i løpet av natta hadde satt en B-gjengen-maske

T: Åja!

G: på statuen ☺

T: [☺]

G: [☺] så hadde de da tidlig på mårran sjekka detta herre her før avdukinga for å se atte alt var eh

T: i orden

G: så det var hvertfall tilfelle.

T: Akkurat.

G: Så de hadde *fjerma* da den B-gjengen-masken.

T: Ja

G: Tenk dæ situasjonen den avdukinga ☺ ☐ så det *skal* være en sann historie, men selvfølgelig jeg har hørt'n a, men har hørt'n a han som *oppdaga det*

T: Ja. Da . sku vi jo

M: [så da ☺]

T: [tro at n] til og med Olstad kunne akseptere det som en någenlunde bra kilde. . Han skriver mer om kvinner – enkeltpersoner og grupper av kvinner - ☐ enn hva som ofte er vanlig i sånne historieverk. Og hva synes du om hans framstilling av kvinnene i denne historiske perioden som vi snakket om her? ☐ Og siden du har spesielt peiling på hun Dorothea så kunne du jo tenke litt på henne da, vet ikke om du merka dæ no, om du syns at han

G: Ikke noe, asså jeg s, det var langt på vei lissom sånn registrerandes, jeg er, jeg må med skam erkjenne atte atte, eh, selv om jeg støttær dem sånn reint ideologisk, så har kvinnehistorie aldri ☺interessert mæ så spesielt mye ☺

T: Mm

G: Sånn at jeg eh, ja, det er fælt å si det, men det har ☺i, ja det har kjeda mæ litt ☺

T: Mhm

G: så jæ har, sånn atte jæ har vel egentlig aldri vært sånn, så opptatt av det, så det er mere sånn atte jeg leser det og registerer det. Men Dorethea, fordi jeg atte jæ sannsynligvis vet litt mer om henne, har vært en person som jeg oppdaga, som var en ganske eh det var en dame i sin tid helt klart stod for en del verdier og holdninger, men samtidig var en del av borgerskapet, og det var jo igjen den maternalistiske ☺holdningen☺ til detta herre her, men ville gjøre en del for allmenn, det var jo begrunnelsen både i forhold til det med *skolekjøkken*, ikke sant, bedre kostvaner og detta herre her, folkeopplysningstenkinga rundt dette med den boksamling ho etablerte og så videre, så, men atte det var en dame som . virkelig fått litt respekt for, som det stor respekt a, det, det var det. Men jæ har ikke no, egentlig no,

T: [Nei]

G: [eh]

T: Asså *min* lesning a den, den ☐ omtalen, den er da bare en blant flere lesninger, men den eh er vel da, han gjør et nummer ut a at hun så å, hun sikrer seg *makt*, asså hun sikrer seg en *posisjon*, en kvinne som sikrer seg sånn

G: Mm

T: gjennom veldedigheten. Og så, det andre at hun er et del av et slikt herre-/trell-

G: Mm

T: system

G: Mm

T: og bidrar til å vedlikeholde det.

G: °Ja°

T: Mens det altruistiske, det godhjertaheten

G: [Mm]

T: [lissom] i, hos henne

G: °Ja°

T: det legger ikke *han* no særlig vekt på. *Sånn, sånn* leser jeg det da.

G: ☐ Ja.

T: Men du tenkte ikke noe spesielt over det der?

G: Asså det har vel kanskje no med den måten jeg leser det på, så på en måte har jæ lissom ikke gått *så*, så *inn i det*. Det er mulig hvis jeg på en måte hadde gått inn i det og, med den problemstillinga for øye atte jæ kunne, kunne mene no om det

T: Mhm

G: Eh, jæ, jæ kan vel kanskje, sånn når du presenterer problemstillinga et stykke på vei være med på at jæ, atte i den grad det er no altruistisk tilnærming ti det, så er det ikke så syn, synligjør'n ikke det.

T: Mhm

G: Også, asså atte en viss, ja det er helt feil uttrykk, men allikavæl, men i den retningen en viss, litt sånn ovenfra-og-ned-holdning til dem tror jæ *kanskje* jæ kan merke littegranne. Så . nei, men men men det *slo* mæ ikke når jeg leste, altså.

T: Ja. Hvis vi blar gjennom de ☐ aktuelle sidene. Har du noen forhold til, kommentar til forholdet mellom *brødtekst* og, eh brødtekst og billedtekst, ☐ bare bare kikk på et par eksempler og se om du gjør deg noen tanker.

G: °Ja° .. ja det har jo, klart det er en viss relevans te stoffet. Sånn, sånn gjennomgående så så så føler jæ at det bildestoffet, hvertfall et stykke på vei *følger* teksten, at det er en eh, altså ikke det er, atte det er ikke bare *pynt*. Det, det syns jeg helt klart. Så, så jeg syns

T: Ja

G: det har en viss relevans. Det er klart atte bildestoffet, tilfanget på bildestoff fra den tida også er jo veldig *begrensa*, så . så at det er vel ofte reine portretter eller den type eksteriørbilder som veldig stor grad brukær, den type foto der tror jæ er mye vanskeligær å finne den type interiørbilder og sånne ting asså

T: Mhm

G: Så . men igjen, ikke no spesielt som slo meg, annet enn at jeg, jeg kjenner at jeg, av og til når jeg leser og hvis bildene på en måte ikke har noe annet enn sånn *dekorativ* eh dekorativ funksjon, så syns jæ de kan være litt eh, litt forstyrandes rett og slett

T: Mhm

G: Men jæ hadde ikke no inntrykk a det når jeg har lest Olstads bøker.

T: Nei, bra. Da hopper vi ☐ helt over til de øvrige utdragene som jeg har hentet fra kapitlene “Okkupasjon og nyordning” og “I kamp for Norge” i begynnelsen av annet bind. ☐ . Så spørsmålet blir jo da hva du syns om *det, det* utdraget, eller de utdragene.

G: ..(blading i boka) .

T: Var det ikke der vi startet da, omtrent tenker jeg?

G: .. Ja, det var vel ett hundre og tolv, tror jæ men, nei

T: Ja, det stemmer

G: Ja

T: Det var noe om surrogatøkonomi og no sånt no

G: °Ja° .. Asså noe a det, noe a det eh, det blir veldig kanskje sånn, noe a det første som eh slo mæ littegranne, det er atte, det *tror* jæ jæ liksom huska når jæ leste detta herre, er også atte, atte det har vært på en måte en del ting rundt krigshistoria eller okkupasjonstida i Sandefjord som på en måte ikke det har vært skrivi om og ikke snakka så veldig mye om. Dette med noen a, noen navn, for eksempel å navngi noen av disse som var, i større eller mindre grad medløpere, det har vært, av en eller annen grunn, veldig tia, det har vært en veldig sånn, også jeg har registrert den veldig blant den generasjon som opplevde krigen, så har'e vært ganske sterke spenningær i forhold te ulike personers *roller* under krigen. Og det har vært et ganske *bett* tema blant annet rundt det, det *Groth*-manuskriptet, vet jæ.

T: Mhm

G: Det var veldig sterke reaksjonær den gangen, fordi atte noen hadde blitt tildelt roller som da andre mente var veldig feil

T: Eh, har du noen eksempler på det?

G: Nei, jeg huskær ikke

T: [nei]

G: [konkrete] eksemplær

T: men at noen var blitt framstilt som helter som ikke var det og noen som

G: [ja, og noen som]

T: [ikke ble framstilt]

G: helt tydelig da i noens øyne hadde eh gitt sæ sjøl en en rolle under krigen som var *stærrt* overdimensjonert

T: Ja, nettopp

G: Det var nok helt det det gikk på.

T: Ja

G: Og, og detta her følte jæ var nok mye *grums* altså

T: Ja

G: sånn at jæ, jæ kjenner noen av navna, men de har jæ faktisk ikke lyst til å

T: Nei

G: å referere, fordi atte, ja det er det er såpass mye *grums* rundt det

T: Ja

G: rett og slett.

T: Jeg forstod på Olstad også atte det *var* noen ting som han ikke tok med. ☐

G: Ja, så så eh .

T: Synes du framstillingen av krigstiden er rimelig og vederheftig?

G: Ja, i den grad jæ kan vurdere det, så syns jæ det, og og og det er klart at det, jæ føler mange ganger, han han på en måte snakkær om, altså generelle trekk og forhold under krigen, og så drar han det ne tel lokale, liksom eksemplifiserær i det lokale, hvordan var det *her*, og *det* har jæ litt sans for. Igjen for det atte man på en måte eh det var ikke noe, sikkert ikke noe spesielt her i Sandefjord i forhold te, Tønsberg, Larvik eller hva man nå måtte sammenligne sæ med, så det med at han, han lissom, jæ har hvertfall en følelse av at han drar perspektivet på det nasjonale ned på det lokale, og den vekslinga, *den* den har jæ litt sans for. Og .

T: Lærte du noe nytt da du leste det ☐, nå snakker jeg ikke nødvendigvis om i går da, men eh, sist du leste det, som du kan huske? . Apropos det at mye, at det hadde vært mye *grums* og kanskje ikke mye snakket om og slikt?

G: Det var noen ting rundt dette med eh, holdt på å si jeg ska jo ikke si at jæ har lært no nytt når jæ nesten ikke huskær ☺ engang ☺ ☺ Eh, eh, blant annet dette med politiets rolle

T: Ja

G: altså den balansegangen tydelig noen innen politiet, eh *det* var lissom 'jasså, var det sånn!'

T: Ja

G: Litt, litt den opplevelsen

T: Ja

G: Så, .. ja, det var vel eh, sånn mer sånn

T: Ja, du har jo foreldre som selvfølgelig har levd ☐ hverdagsliv her under krigen.

G: Ja

T: Og her gis det jo framstilling av hverdagslivet
G: °Ja°
T: som
G: og, og den *stemmer*, særlig mor mi, hu, det er sånn ynda tema hos henne, hvordan vi hadde det under krigen, og den syns jeg stemmer egentlig ganske langt
T: Ja
G: langt på vei med med hennes framstilling a det.
T: Har hun lest de bøkene, veit du det?
G: Eh, det *ville* jeg tro, jeg faktisk kjøpte de bøkane i gave til foreldra mine når de
T: [Ja]
G: [☺] kom ut ☺ og hu leser en del, mor mi, så jeg
T: [Ja]
G: [ville] tro ho har lest'n
T: °Ja°
G: Ja, det vet jæ'kke
T: Nei, netopp
G: Ho har nok ikke lest den fra perm ti perm, men ho er veldig, veldig opptatt og interessert av det som skjedde under krigen,
T: Ja
G: ikke minst om hvordan vi hadde det i hverdagen
T: Ja
G: Den var ho
T: Det slo meg plutselig, kanskje, kanskje det var ei jæ kunne snakket med det også, . ikke, ikke det at jæ har
G: [hu er nok]
T: [X]
G: i en sånn helsetilstand nå at eh jæ, jæ tror nok det ville
T: Da dropper vi det
G: *skremme* ho, mer enn ☺ ja
T: Da dropper vi det
G: °Ja° ∅
T: Ehm. Hvis vi konstruerer en skala igjen da, fra "God ∅, god nordmann med sympati for jernfronten i landssvikoppjøret" i den ene enden og "moderne historiker med sterk vilje til å revidere både helte- og skurkebilder" i den andre. Er det mulig å plassere en evt. norm i dette verket langs en sånn akse?
G: Eh, ja, det er helt klart, det også var noe som slo mæ atte han, han på en måte, dissa forskjellige personene og rollene og sånn som han skriver om, så er det helt klart atte han forsøker, syns jæ i hvert fall å vise atte det *er* nødvendigvis ikke helt skurk oppi detta herre her, og ofte atte situasjon' og omstendigheter gjorde atte folk kom i dilemmaer hvor man, noen ganger bevisst kjørte to hestar, noen ganger som situasjonen og omstendighetene gjorde at man forsøkte å gjøre det best mulige ut av situasjon, sånn atte den, den tilnærmingen vi har sånn i *bakkant* og kunne lissom dømme og, bad guys og good guys, der syns jæ han forsøker å være ganske *nyansert*
T: Mhm
G: Det, det syns jæ er et klart trekk i den framstillinga.
T: . Eh, nå skal jeg helt til slutt ∅ lese opp noen avsnitt fra det aller siste utdraget, og så ska jeg høre, liksom ytring for ytring, om du har noen kommentarer eller assosiasjoner. ∅

Der forventes du ikke å ha kommentar til hver eneste, og kanskje vil du synes jeg har delt teksten unødig mye opp. Men eh, men eh vi prøver, sant? Og det noe av det, det siste som var i teksten, men det og det er første dagene etter 9. april, ☐ og det har vært en bekymret politierklæring om hvordan folk ter seg mot tyskerjentene, og så står det “Alt var svart eller hvitt:”

G: Eh. Bare for å, for å, var det like etter *niende april*?

T: Ja, det er den

G: Var de opptatt av tyskerjentene da, eller?

T: Ja

G: Okey da, eh

T: Ska vi se om jeg kan

G: Bare

T: hundre og åtti et eller annet ☐ neida, det er rart at det, eh sidetall æ’kke min sterke side . Et . slutten, *der* har vi det skjønner du, . . . Der står det “Tyskertøsene som hadde hatt omgang med tyske soldater var ille ute. Knapt var freden kommet før det

G: Å ja, ja, du sa “niende april”

T: Ja, nei eh *åttende mai!*

G: Åttende mai, ja, men da er jæ med.

T: Da

G: ☺ Var derfor jeg ble litt forvirra ☺

T: Du gjentok til og med

G: ☺

T: Beklager

G: Ja, men da, da, da,

T: Det er visse senile trekk her

G: Ja, men da ☐ da kan vi begynne på nytt igjen

T: Ja

G: ☺

T: „Alt var svart eller hvitt:“

G: Ja, det var det referatet fra avisa?

T: Nei, det var nærmest eh en skildring av *stemningen* i byen

G: Ja, jeg jeg

T: og landet etter

G: jeg tror nok, sånn som jeg på en måte har, hørt og erfart det, så tror jeg nok det er veldig riktig.

T: “Gode nordmenn eller landssvikere”

G: Ja, jeg jeg tror også det er beskrivandes for det som var holdningane den gangen.

T: “Helt uberrettiget var ikke dette”

G: Nei altså, at man kan *forstå* at mennesker i en sånn situasjon eh kan tenke og føle sånn, men derfra å akseptere det er selvfølgelig no annet, man man kan *forstå* det, det er, den er jæ med på.

T: “Kan avskyen og fordømmelsen mot Nasjonal Samling avfeies når en tenker på de ugjerninger som ble begått, også her i distriktet?”

G: Nei, jæ syns ikke man kan bare . skyve det til siden. °Nei°

T:” Ledende NS-folk ble dømt for forhold som å ville fjerne folk fra sitt arbeid, oppsetting av gissellister ☐og angiveri;”

G: .. Igjen altså, jeg forstår det, men igjen så er det, alt dette er jo *seierherren* som på en måte definerer, rett og galt og og setter dagsorden etterpå, så, men jæ forstår det.

T: “og de alvorligste forholdene ble aldri tilstrekkelig bevist til å kunne føres fram for retten.”

G: .. *Det* kan nok være riktig. Jeg har vel fått noen historier om en del som skodde seg blant annet veldig *økonomisk*, og som aldri eh blei no rettslig forfølgelse av. Det er igjen fra lissom foreldrene og så videre som, som jæ har hørt, riktig eller feil vet jæ’kke, men

T: ☐ “Ikke alle kunne være helter”

G: Nei, men de ville vel veldig gjerne det. ☺ ☺

T: “Det var nødvendig å tilpasse seg den nye situasjonen og de nye herskerne.”

G: .. Jæ *forstår* det. Dette handlar om å *overleve*. Og igjen, alt detta herre, vi ser det *alltid* i bakkant, de var, stod der og da oppi det og, og det er vel det primærbehovet hos mennesket, det er å overleve, så

T: “Men å sette opp *tilpasning* ☐ som flertallets strategi, i motsetning til både *medløperi* og motstand, +det+ gir likevel et *skjevt* bilde.”

G: Æ, det er mulig, det har jæ’kke tenkt på. ☹

T: “Også i hverdagslivets mange gjøremål gikk det en strøm av nasjonal holdning og nasjonal markering.”

G: . Hvertfall, hvertfall i det offentlige rom, eh jevnfør mor min som fortalte det atte i barndomshjemmet hvor hu da bodde, så var det eh blei delvis huset okkupert av no’n tyske soldater som bodde i første etasje, og ho var veldig opptatt av å fortelle det atte, hu hadde, de hadde et rimelig, rimelig *greit* forhold, faktisk et litt vennskapelig forhold familien når de var innafor husets fire vegger, men så fort de kom på den offentlige arena utafør gjerdet, så *hilste* de ikke på hverandre.

T: Mhm. ☐ “Folk *både* tilpasset seg og holdt på nasjonale og demokratiske verdier,”

G: De hverfall tilpassa sæ.

T: “om enn ikke for full musikk i offentlighetens lys.” Det var de nasjonale verdiene, da.

G: Ja, jæ jæ tror nok de eh, jæ tror nok de fleste var først og fremst opptatt av å tilpasse sæ og og håndtere hverdagen og, det er kanskje i ettertid man har flagga de nasjonale verdien, altså på en måte eh, ønska å gi uttrykk for at man gjorde mer enn man gjorde.

T: “*Likevel* blir bildet langt fra enkelt og svart-hvitt,”

G: Ja, det kan jæ helt underskrive

T: “snarere preget av tvetydighet og ironi.”

G: . Ja, tvetydighet ser jæ helt klart, jæ er ikke helt umiddelbart ironien i det, jo kanskje ☹

T: Eh “Tida kalte” på det personlige a eh Tida kalte “nok på det personlige ansvar,”

G: Tja, ☹, . jeg vet ikke om den gjorde det, gjør egentlig det i no større grad enn ellers. Men eh

T: “og spørsmål om rett eller galt grep på en ganske annen måte enn før inn i den enkeltes hverdag.”

G: *Det* er nok riktig, og da kans, kanskje må jeg revidere det forrige svaret mitt óg, når jæ ser det i den sammenhengen. Jæ tror nok det atte man måtte ha et mye mere bevisst holdning ti hvordan man opptredde i ulike sammenhenger, for å å lissom bli, sørge for at omgivelsene definerte man inn i, inn i riktig setting. Jevnfør det å, bare det å hilse på disse tyske soldatene når man møtte de i offentligheten, det måtte man ikke gjøre. Så, jo

T: “Om folk havnet på ☐ rett eller gal side, om de ble aktive motstandsfolk, passive jøsinger eller kom med i NS, skyldtes likevel for en stor del miljø og påvirkning,”

G: Jeg tror i veldig stor grad det er riktig, ja.

T: “sikkert også rene tilfeldigheter.”

G: Ja.

T: „Var det nødvendigvis noen avgrunn i sinnelag mellom dem som kjempet på alliert side, og de stakkars ungguttene som endte som frontkjempere på tysk side?”

G: Ikke nødvendigvis. Du hadde nok sterke ideologer, og som utfra ideologisk overbevisning valgte den ene eller den andre sida, men jæ tror det i like stor grad så var det tilfeldigheter som gjorde at man falt ned

T: “Det var elleve av dem i Sandefjord og α +ni+, ni i Sandar.”

G: . Det *overrasker* mæ atte ikke det var flere.

T: Det er “Etter materiale i landssvikarkivet, Riksarkivet.”

G: °Ja° Mm

T: „Og de som falt på Østfronten, kom visst aldri på noen minnetavle.”

G: Det tror jæ’kke de kommer ti å gjøre på mange år ennå. Det er for mye såre følelser. Nå ha’kke jæ så veldig forhold til minnetavler i det hele tatt, men eh α det ville *skapt*, hvis noen hadde hele tatt foreslått det i dag, så ville det skapt *voldsom* brudulje, jevnfør, kalle opp en gate i Oslo etter Knut Hamsun \odot , sette’n på et norsk frimerke, som debatten vi har hatt, og den ville komme til fulle.

T: Ja, men flott. Eh. Da står det bare her “Er det noe du gjerne ville legge til til slutt?”

G: α \odot \odot Nei, nei egentlig ikke.

T: Nei, men jæ syns det var

G: Så

T: Veldig flott detta her.

G: Men igjen, jæ ser, jæ ser det sånn i forhold til min lesing, og det er \odot kanskje det kan være relevant \odot , det går jo asså, og det er på en måte både en, kan være en, slå begge veier altså, *volumet* av det jæ leser er nok så stort at jæ på en måte veldig ofte ikke *jobber* nok med stoffet. Jeg merka det, jeg tok et grunnfag for no’n år siden, hvor jæ, etter å ha jobba i mange år, og den måten jæ måtte da begynne å *lese* på, det var litt av en utfordring å begynne å *lese* på, ikke sant for å *tilegne* mæ stoffet, ikke bare for å, for å, for å *konsumere* det, så . så *lesemåten* min er nok på mange måter litt overfladisk, og det skremmer mæ no’n ganger også, når du drar fram noen av disse problemstillingane her sånn, når du peker på dem, så *ser* jeg dem

T: Mhm

G: Men jeg *ser* dem ikke når jeg leser.

T: Nei, men *det* er også en viktig

G: °Ja°

T: informasjon

G: °Ja°

T: fordi at, α du er sannsynligvis en *langt* bedre, hva jeg sku si, bedre leser, kvalifisert leser enn de fleste, de som får den boka.

G: Ja, jæ har i hvert fall mye *lesetrening*, men eh en *form* for lesing.

T: Ja

G: °Ja°

T: da, da slår jeg av den.

(34)

Intervju med Ernst Midttun, leser av *Olstad 2*,

Sandefjord rådhus, 13.02.02

Presentasjon av transkripsjonstegn

Kursiv	Særlig trykktungt ord eller stavelse samt enkelte sitater og titler (framgår av sammenhengen)
☺	Latter med stemme
⊙	Ustemt latter
☺ ord ☺ og ⊙ ord ⊙	Leende tale
... ..	Pause på ca 2, 4 og 6 sekunder
[ord 1] [ord 2]	Overlappende tale
X	Uforståelig tale
Mm	Lyd for samtykke (= Ja)
Mhm	Lyd for erkjennelse (= "sier du det? Det var interessant")
°Ja°	Hviskende tale
'ord'	Ordet er uttalt som etslags sitat fra en annen
"ord"	Sitat fra skriftlig kilde
{ord}	Ord som JT legger til i spørsmål hentet fra intervjuguiden, som altså avviker fra den skriftlige guiden, omsluttet av klammeparentes. Dessuten: I dette intervjuet er enkelte mindre deler utelatt i utskriften i forståelse med intervjupersonen. I {klammeparentes} gis opplysninger om hvilke temaer som er utelatt, der det er nødvendig for å gi sammenheng i teksten.

Vedr. dialektgjengivelse:

I disse intervjuene har jeg beflittet meg på å gjengi dialektene med noenlunde nøyaktighet. Hensikten er imidlertid ikke å gi noen dialektprøver, men å gi en for mitt formål adekvat gjengivelse av samtalen/intervjuet. Det er også et poeng at leseren av avhandlingen, idet han/hun støter på sitater fra intervjuene, umiddelbart skal forstå. Det spesielle tegnet for

latter, tegn for overlappende tale og for ulik sitering/herming er forklart i rammen ovenfor, fonetiske tegn er bevisst utelatt og former som *æ'kke* og *no'n* er valgt i stedet for ække og non for å lette forståelsen. Fravær av avsluttende r i verb/presens og i subst/pluralis/ubest. er markert. Likeledes skiller jeg mellom for eksempel eg, e, jeg (*jæj*) og jæ og mellom former som lissom/ liksom og asså/altså. Ord som blir uttalt i samsvar med antatt vanlig bokmålsuttale beholdes i skriftspråkets form (eks. tid for *ti*, lasset for *lasse*, interessert for *intressert*, annet for *aent*, og for *å*) Transkripsjonen er resultat av én gangs avspilling/transkribering og én gangs avspilling/korreksjon av transkripsjonsutkastet, og kan dermed inneholde enkelte mindre feil.

Intervjuet

Tønnesson (T) intervjuer Ernst Midttun (M) 13.2.02, avskrift av lydbånd

T: Jeg regner med å holde på en to timer.

M: Ja.

T: Og jeg vil da altså begynne det intervjuet med å fortelle ørlite grann om meg *selv*, på tross, nå har jeg sagt litt allerede. Men, eh, dernest vil jeg spørre litt om hvem *du* er. Nå har jeg fått din CV, så da kan jeg jo få det utfylt der. Og så har jeg i utgangspunktet tenkt å anonymisere de intervjuene

M: Mm

T: men jeg kommer til å sende dem til gjennomlesning og godkjenning.

M: Ja

T: Og det med anonymiseringen det, grunnen til det er dels at jeg håper du vil være maksimalt åpenhjertig og ærlig,

M: Ja

T: og

M: Fint. ☺

T: dels at jeg gjerne vil gjengi intervjuene temmelig nøyaktig som vedlegg til avhandlingen, slik de lyder på lydbåndet, fordi sånne som driver med tekstforskning som jeg gjør, vi syns det er viktig at det kommer fram på en måte eh når man sier, det gir litt sånn halvfullførte setninger som jeg nå i og for seg akkurat gjorde

M: Mhm

T: så gir det også noe

M: Ja

T: Så jeg har en viss erf., fra denne herre hovedoppgaven, som, som jeg fikk en veldig pen bedømmelse på sånn da, da hadde jeg gjort det og akkurat noen sånne intervjuer ble faktisk trukket fram da, for måten jeg hadde fått dratt, dratt kunnskap ut av dem på en måte. Men hvis jeg nå i samråd med veilederen min, syns at det virker kunstig og unødvendig å anonymisere, så tar jeg det opp med deg

M: Ja

T: etterpå.

M: Ja

T: Og så må jeg selvfølgelig ha din godkjenning. Så har jeg tenkt å spørre litt om dine samfunnsmessige holdninger generelt og synet på Sandefjord og det tidligere Sandar spesielt.

M: Mm

T: Så vil jeg spørre først litt allment om verket også

M: Mm

T: dernest mer spesifikt om de tekstutdragene som jeg har valgt ut og som jeg har gitt deg på forhånd.

M: Mm

T: Høres det greit ut?

M: Det høres heilt greit ut.

T: Ja. Nei altså jeg er, jeg er jo en *humanist*, med bare humanistiske fag

M: Mhm

T: så jeg har ikke din næringslivsbakgrunn, men jeg har likevel vært i litt sånn forskjellige virksomheter hvor det også har eh skullet på en måte gå rundt, da

M: Mhm

T: Så da jeg hoppet av eh og ble hovedfagsstudent, så hadde jeg nettopp prøvd meg som, i også i kommune, som *kultursjef* i Oslo kommune

M: jaha

T: Og det var en veldig skviset stilling

M: ☺

T: og syns det var et ganske umulig sted, så der gikk jeg etter et *halvt* år

M: ehe

T: og jeg er egentlig litt stolt av det.

M: ☺

T: Før det var jeg med å opprette Norsk Form, som er sånn design- og arkitektursenter

M: [ja], kjenner Peter Butenschøn

T: Nettopp. Det er også en god venn av meg

M: Mhm

T: og så som sagt, før det jobbet jeg mange år i Forskningsrådet med sånn formidling av forskning

M: Mhm

T: og da jeg da hadde skrevet hovedoppgave om det som jeg i og for seg fortsetter på nå, så arbeidet jeg to av som redaktør for et luksustidsskrift, altså et tidsskrift som universitetet betaler og som skal simpelthen formidle hva som skjer på universitetet til interesserte allmennheten

T: og til myndigheter og sånn,

M: ja

T: som heter *Apollon*

M: riktig

T: Det kan du kikke på på nettet engang,

M: ☺Ja ja☺

T: men der fikk jeg anledning til å prøve ut disse her synene i gjen da, på vitenskapsformidling, og *jeg* syns atte, at jeg jeg har fatt i noe som er interessant, da

M: ☺

T: Eh. Men hvis du nå forteller kort da om utdanning, arbeid, eh hvor lenge du har bodd i Sandefjord og så videre, nå her vet jeg jo litt fra det muntlige og så vet jeg jo litt fra (vender blikket mot konvolutten med Ms CV på bordet) men ta et sånn veldig korte trekk

M: Ja, eh eg er jo opprinnelig eh fødd i Odda, eller fødd i Sauda, men kom til Odda to måner gamal, så eg var fødd under, eller oppvokst under relativt eh *tøffe politiske* forhold då kan du si i hvert fall. Odda var jo eh e jo en av de sterke kommunistiske bastionane. Og eh vanlig middelklassefamilie. Arbeidsfolk. Eh.

T: [unnskyld]

M: [Reiste]

T: Akkurat der. Hvis det skal være *klasseforholdene* liksom i Odda

M: Ja

T: så forestiller jeg meg at det var veldig sånn et funksjonærsjikt

M: Ja

T: og så et arbeider

M: [resten]

T: [sjikt]

M: resten var arbeidersjiktet, så arbeidersjiktet tilhører eg då på

T: Så du tilhører arbeidersj?

M: Arbeidersjiktet, ja.

T: Ja.

M: Og eller det var vel bare to sjikt der, kan du si

T: Nettopp

M: [Du har] 'kje det sånn som i Sandefjord at du har tre sjikt langs.

T: Nei.

M: . Men eh eg reiste derfra relativt tidlig på grunn av studier og sånn og e ingeniør av yrke men har hatt, tatt mye jobber i Selmer i ti år, eh, i store konsern er det jo veldig mye sånn tilleggsutdanning, kursing og saker og ting og, men eh mer formelt så tok eg et år ved Handelshøgskolen Nila (?) i sånn internasjonalisering og så, så eg på, va eg på BI og tok eh fusjon og fisjon av selskaper som som spesialer da. Og ellers så har det vært mye sånn, alt fra mattekurs og, ja så var eg faktisk, ja e gikk lei anleggslivet i eh, eg er skilt, så eg gikk lei anleggslivet akkurat den tida når eg eh reiste fra *kona* og sånn og følte meg vel litt lei av alt, så eg søkte medisin i Oslo og gikk nesten ferdig første avdeling, men då gikk eg blakk, eg betalte meg vel ut av litt dårleg samvittighet og sånn, tror eg, altså eg brukte eh

T: Mhm

M: kjøpte hus og sånt til kona og unger i Stavanger og sørga for at de hadde det i hvert fall *økonomisk* bra, da, men *samtidig* så har eg aldri angra på de eh medisinske studiene, syns de har vært eh helt ålreit, ulempen er jo at de koster penger, men, så

M: [X]

T: [en stund så jobba eg faktisk] eh *forti* timer i uka på norske teateret på . fra jul til påske husker eg mens eg eh jobba på anatomen og dissekerte, eg var så lang i armene at eg kunne antageligvis gjort det på golvet. ☺ Trilla betongrøyr og reiv forskalingar og dissekerte om dagen. Men eh Sandefjord kom eg borti gjennom den nye kona mi og ho traff eg ii Haugesund i, på midten av åttitallet. Og det utvikla seg etter hvert et forhold og vi e, eg bodde på *Majorstua* den gangen, men eh vi flytta, eg flytta ned til ho her i Sandefjord i sjuogåtti, seksogåtti-sjuogåtti eller no sånt. Men då hadde eg en jobb på gang i eh tror det var India, i hvert fall eg hadde noen tilleggsjobb der i India utover det som står der (hen-

viser til CV-en) har hatt en del sånn organisert opp noe, eh jo det står vel der, eg hadde noe for eh marinen, så de sikkerhetsklarerte meg, brukte et halvt år på det før eg kom meg ne og fikk satt i gang arbeidet i, i på havnebasen deiras der de har alle ubåtane og sånne ting, det gjaldt sprenging av ei eh tørrdokk og og rystelser på utstyret der, altså me var inn og beregna og såg på, organiserte opp arbeidet, satte det i gang og dro over til Mozambique for å se. Så var kona og familien med til Mozambique då, eller den nye familien min kan du si, med til Mozambique og var med dei i fire år og så dro de hjem og så forsatte eg i Zimbabwe og forsatte der i i Tanzania, og så var e hjemme og skrev en delrapport frå Tanzania, og så sier kona “her er en flott stilling i Sandefjord kommune”

T: Mm

M: Og “og den ska’kkje eg ha”, sa eg, men her sitter eg då

T: Nettopp. Nå var vi kommet fram til hvilket år?

M: Nå er vi kommet frem til nittennittiseks, mars 1996

T: Ja, og du ville ikke ha den på grunn av vanlig mistillit mot kommunalt byråkrati

M: [Nei, mer]

T: [og slikt]

M: lønn tror eg

T: [Å ja]

M: [lønn] og utfoldelsesmuligheter, e har vel, har vel vært av den oppfatningen atte, som de fleste andre ofte e *dessverre*, at eh *kommunalt*, de e kje så, det e’kje noe særlig.

T: Mhm

M: Der blir’kje det gjort så mye. Så eg hadde nok *den* eh, *den* oppfatningen når eg eh sier at det vil ikkje e ha, men så blei det til at eg sendte inn CV-en min, og og blei ansatt som nærings, næringslivskoordinator eller *næringsjef* som du sier i dag då. Og det har eg vært siden seksognitti i mars då, eg e organisert direkte på rådmannen, men jobbe mest med ordføreren

T: Du er på en måte litt i stab også

M: [Ja]

T: [Men] ordføreren

M: Ja, eg e i stab, eg e i særstab under, under direkte i, hos rådmannen

T: Ja

M: Fordelen med med at eg har no jobben i hvert fall har vært noen år i kommunen og begynner å forstå ser at det her jobbes mye, her jobbes *veldig mye* i kommunen, eh om de jobbe riktig alltid, det kan vær en annen diskusjon, men det jobbes mye, og det jobbes lørdag og søndag som i næringslivet for øvrig, så det, det mangle ikkje på *det*.

T: Mhm

M: Eh, men, det som er vanskelig, det er selvfølgelig, e pleier å si at populariteten min går som ei veldig skarp sinuskurva sant, altså av og til syns de at det er veldig stas å ha meg her og andre ganger syns de det er helt for jævlig at eg e her. Men, tror jeg syns e får, får en del ting til, og det gjør atte det, at det går altså det eg oppleve og over sikt no det e at e får større og større *pågang* frå alle etatane om *hjelp* og *spørsmål* og *diskusjon* og, men det har tatt noen år altså, sikkert en fire år før en liksom fikk eh den tiltroa at en kunne henta hjelp og spørsmål om bidrag

T: oJao

M: fra noen som kom utafra liksom.

T: Jeg kjenner det litt fra Hammerstad i Oslo, tror jeg nok.

M: Ja?

T: Tror Ommund Hammerstad var vel litt i din stilling.

M: Ja, riktig han, han e vel i eh, ve hos Tor Kamfjord han no, e ikkje han det?

T: Jo, det tror jeg, men har var lenge, altså

M: Mm

T: direktør for denne nærings

M: Ja, han var vel næringssjef i Oslo, tenke eg

T: Ja

M: Eh,

T: Hvordan vil du kort beskrive dine sosiale, politiske og kulturelle holdninger?

M: ☉ ☉Ja☉ Sosial? Nei eg e jo for den fordelingspolitikken som Norge har fulgt. Gerhardsen var jo sånn klar lederstjerna, følte eg, det var, det fantes ikkje noen over, under eller ved siden av Gerhardsen i si tid, det syns eg var liksom *helt klart*. Men, så etter hvert så har det vel gått med meg som veldig mange andre atte når vi, eg oppfatter jo då, internasjonalt sett så driver vi her og diskuterer åssen vi skal spise oss i hel, for å være ærlig altså, på hvilken måte skal vi spise oss i hjel? Og eh at vi har et mer et *velstandsproblem* enn noe annet sånn at eh skillelinjene mellom po politiske partiene blir nesten fiktiv ofta, og det blir mer *tempoet* på den utviklingen, så altså enkelte partier vil kunna greie å stre, altså holda igjen tempoet på utviklingen, mens andre då ønsker å aksellera den, men det *varierer* og veldig. Eg syns i enkelte forhold at SV kan være mer konservativ enn Høyre, og motsatt at Høyre kan være mer radikal enn SV, så eg har nok endra meg fra å være en sånn fast eh arbeiderpartitilhenger til å være mer mot, over mot høyresida. Hadde du sagt det til meg for femten år siden, så ville eg sagt at det, det e'kkje mulig, men det er helt mulig altså, i hvertfall for meg.

T: Jeg nevnte stikkordet "kulturelle holdninger".

M: *Kulturelle*, der. der har eg den oppfatningen altså viss du ikkje har skikkeleg kultur, så får du ikkje til å skapa et samfunn ordentlig, du og du er *nødt* til å subsidiera kultur, fordi at det finns ikkje nok innsikt og forståelse i ke kultur eh betyr enten du kalle det finkultur elle idrett eller ke du gjør. Det e, det e litt problematisk (rådhusklokka ringer) fordi atte sjøl om kommunen nå her har relativt bra kulturbudsjett og sånt, så er det langt igjen syns eg fra å skapa skikkeleg kultur og ha *forståelsen*, og du får heller ikkje *næringslivet* til å fungere uten skikkeleg kultur, du *må* ha et tilbud på kul, tilbud på kultursida, og et *utvida* tilbud, sånn at det rekk alle parter.

T: Hvor kommer idrett, og du nevnte så vidt idrett, i kulturbegrepet?

M: I, idrett er viktig ikke sant altså, for massekultur og og unger og og oppfostring og og det som, vi ser jo det, disse som blir tatt inn i militæret i dag e jo, har jo ikkje fysisk form til å ☉ til å ☉ ☉stå.

T: Mhm

M: Men eh, men eh, e tror idretten og fri, det som ligge med frivillighet innanfor idretten e veldig viktig for det *sosialiserande*

T: Ja

M: og og den sosialiseringsprosessen, den blir viktigare, for vi går jo etter mitt skjønn mot et mer og mer individualisert samfunn som Sandefjord kanskje har vært prega av siden århundreskiftet. Det e vel noe som særprege Sandefjord. Eg, e har et *veldig* stort kontaktnett, men det e fordi atte eg er veldig aktiv sjøl, og eg har *sak* altså noe å snakka om, men e vil tro for innflyttare og sånt, så er det fremdeles *tungt*, det er et *enormt* organisasjonsliv i Sandefjord, men det er veldig lukka.

T: Mhm

M: Og veldig mye organisert aktivitet, men den e veldig lukka. Du komme'kkje inn der uten å være veldig pågangssterk, og snakke du ikkje då eh østlandsdialekt så, eller i hvert fall i nærheten av Vestfold, så kan det være litt tungt.

T: Mhm. Nå var jo, noe av det som omtales i denne historien, er jo vestlendingenes . innflytting

M: Ja

T: Rundt, fra starten av 1900-tallet

M: °Ja°

T: hvor da for øvrig min familie også er representert der

M: °Ja°

T: med eh Hunskaar-slekten som da kom inn

M: Men det e Rogalandsgjengen, tenke eg

T: Nei, den var Sogn og fjordane.

M: Sogn og fjordane, ja?

T: Ja, Nordfjord

M: Ja. Og der har de jo flittige hender, og det samma har du med Jæren, det er jo en del jærbønder som har

T: Ja

M: vært her

T: Så du har en del

M: ☺

T: en del vestlendingstradisjon, men

M: Ja

T: jeg skjønner, du er ikke blitt med i Round Table eller i Lions Club eller noe sånne

M: Jo, eg e med i Rotary da

T: Rotary ja

M: Ja, ja

T: For der blir man jo spurt, ikke sant?

M: Ja

T: Ja. Eh

M: Ja, du må bli anbefalt

T: Ja, spurt

M: Av en eller annen

T: Er det noen samfunnsmessige begivenheter lokalt, innen- eller utenlands som har engasjert deg i særlig stor grad det siste året?

M: . Mm

T: Nå tenkte jeg det lissom, ikke noe sånt som opptar deg i *jobben* eller no sånt, men som, som virkelig har engasjert deg.

M: Ja, altså eg har jo jobba med en sak som heter breibånd hvis du kan

T: som heter?

M: bruka den, altså, altså legging av breibånd

T: Ja

M: Bredbånd.

T: Ja

M: Eh som har vært babyen min, altså e blei oppringt av en, . blei oppringt av en eh næringsdrivande, "Gode hjelpere" heter de, produserer barne-TV på NRK. Sier at vi, vi må få breibånd her i Sandefjord, og så sier eg "Ke e det for noe?" Det visste ikkje de heller. ☺

☺ De hadde bruk for kapasitet☺ for å senda data, film og så vidare. Begynte eg å lesa, setta meg ordentlig inn i det, vi har et fora som heter Sandefjord Vest, som er sammensatt av ordfører, rådmann og assisterande rådmann og ledare i organisasjonslivet, næringslivet.

T: Sandefjord Vekst?

M: Sandefjord Vekst, ja.

{Diverse om Sandefjord Vekst og om et pågående prosjekt omkring Kilen.}

T: Mm Eh. Er det noen historiske perioder, temaer eller begivenheter du særlig er interessert i og opptatt av? Og nå tenker jeg både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Og da er, du er jo veldig internasjonalt orientert også, da.

M: Ja, eh, internasjonalt så syns eg jo det har vært helt fantastisk den tida vi, eg leve i i hvert fall har fått levd i, slik som alt fra murens fall, kalde krigen sant, vi hadde muren, Mandela, alle disse, alle disse tingene som en har sett skjer, eh det e jo helt utrolig, ja fra måneferden ☺ for den saks skyld altså☺, alt det som har skjedd internasjonalt, og så lokalt så har det jo vært veldig rart å se forvitringa av Arbeiderpartiet, altså den sakte, trur e fornemma tidlig at dette her begynte å gå sånn, mest på grunn av synet, sett utafra, de greide aldri å komma igjennom, følte eg med det internasjonale fattigdomsproblematikken, de greide aldri å få visualisert, eller få folk, som e pleier å si når eg blir ergerlig altså, eh, du får ikkje arbeidsfolk i dag til å lea på seg uten du tar de på lommeboka, du må inn og henta lomme eh boka, då hoppe de i sofaen litt. Ellers så bryr de seg nøkken. Så liksom viss du ser på det globale perspektivet her, så e det jo eh, har ingen, i hvert fall i Norge, greid å få gjennom den nord-sør-problematikken som vi har, og som er veldig reell, og *forferdelig* farlig etter mitt skjønn. Baserer seg kanskje på noe av det eg har jobba med og det eg har sett ute. Eh, det meir nasjonal, lokalt så syns eg Sandefjord har vært veldig spennande, huske Sandefjord frå eg var liten gutt, for då satt e på kne i, på i pyjamasen med far min og fylte ut tippekuponger,

T: Ja

M: var så liten sant, og det var allt, Sandefjord var alltid med, og så var det så langt navn, så det huske eg. Og så huske eg, de bygde hvalfangsthuset, eller altså Park hotell

T: Ja

M: Eh, og og det var mye dame her, då var eg kommt i den alderen der, sant altså, Sandefjord var en spennande by, der skjedde det ting

T: Eh, men var du i, var du i Sandefjord på

M: [Nei nei]

T: [den tida?] Nei nei. Var du bare sånn

M: Bare sånn

M: via presse

T: [Aviser]

M: [Oppllysning]

T: [Ja, ja]

M: [via] venner sant vel, det var folk som hadde vært, var eldre enn meg som hadde vært på hvalfangst

T: Pene damer på Park hotell

M: Pene ☺ damer på Park hotell☺

T: ☺

M: Så Anders *Jahre* e jo en eh kom, kommer ikkje forbi han når det gjelde, gjelde dette her

T: Nei?

M: Lars *Christensen* sånn populært sagt er *langt* bak Anders Jahre i folks minne, tror eg altså, forståelse eller tanke om Sandefjord. Lokalplanet for øvrig eller nasjonalplanet for øvrig så er det jo EU-saken som har opptatt meg. Har stemt ja begge gangane og ☺mene fremdeles ja☺ og e syns det er forferdelig at vi sitter her som flinkaste gutten i klassen og gjør *alt* de ber oss via dire, direktivene og så har vi ikkje påvirkning på det. . Og ikkje er vi med på forskingsprosjekter ikkje er vi med helt forferde.. det er helt for *jævlig*.

T: Ja. Har du lest andre, sammenhengende lokalhistoriske framstillinger fra Sandar og Sandefjord enn Olstads? Og i tilfelle hvilke?

M: Nei. Det, den passa så fint for e kom i seksognitti eh denna boka kom vel i sjuognitti

T: Den første i femognitti og den andre i sjuognitti

M: Ja. Første i femognitti og den tror e tror e begynte å titta litt på den, men e va'kkje så interessert at eg leste de då, men så leste eg de i alle fall då andre bindet kom ut, då leste e de, så det e ei stund sia eg har lest de no.

T: Mhm

M: Men e bladde litt i de no i dag for å komma gjennom

T: Fint

M: Og eh Sandefjord fascinerer meg utfra denna herre internasjonale, det det som eg ser i jobben min helt konkret, *helt* konkret, sammenligna med, e har jobba frå Honningsvåg, Tromsø, eh Lofoten sant vel, over hele Norge. Kårstø, Kalstø, Rafnes, vært på alle disse områdene. Det e'kje en *by* i Norge tror eg som har den atferden opp mot internasjonal eh virksomhet. Altså de, her, her snakke de ikkje om å ta kurs i åssen de skal holda beina sine når de reiser til utlandet og sånn, de pakke kofferten og så *reise* de. Og *det* ser du ingen andre plasser. Andre be, plasser blir folk veldig *nervøse* for liksom no skal de ut store verden og så skal de, åssen skal eg *te* meg åssen, men eg hadde en *enkel* filosofi hele livet: Oppfør deg som et allminnelig vettig menneske, så går ting bra, og det e, det tror jo e på. Men det har sandefjordingen oppfatta tidlig, så blir e jo litt fascinert av at eg treffer folk som har vært fem-seks ganger i Cape Town og som noen nevner ☺aldri har vært i Oslo☺

T: Ja, nettopp. .. Ehm. Da har du vært veldig god til å foregripe neste spørsmålet, hvilke synspunkt du har på hva som evt. preger Sandefjord og det tidligere Sandar sammenliknet med andre nordiske byer og bygder? Det er delvis det vi har dek

M: [Ja, eg syns]

T: dekket.

M: det internasjonale e helt, *helt* konkret betydning og det, det får me til å tenka på at det på *eksportsida*, så har de et *pre* som de antageligvis ikkje er helt klar over sjøl fordi atte de har aldri opplevd noe sammenligning, de tror alle e sånn. Så, greier de å utvikla det, men *ber* har vi nok noe som har skjedd eh eh over tid historisk og som ikkje en, en får med noe av det heilt til slutt i sluttkapitlene, altså e bruker side trehundreogeinogstøtti, støtti i bind 2 eg, nedre delen der, som sier at det på midten av 90-tallet så klappa, då hadde, klappa mesteparten av Sandefjords næringsliv sammen, sant, og vi lå på tredve prosent av verdiskapinga og Tønsberg har 70 og Larvik, den *bruke* eg

T: Mhm

M: og det eg oppleve når eg bruke han det e at ingen vet om han

T: Nei

M: Ingen har lest han eller ville ha sett han og om de har lest forbi, så har de bare lest forbi omtrent som det ikkje e sant

T: °Ja°

M: De tar det rett og slett ikkje inn.

T: Mhm

M: Sandefjord har vært liksom mer eller mindre på topp i hundre år, med no'n sånne små dipper som, som har vært, eller så, og det har'kje, det har'kje de fått med seg.

T: Vi snakket om de, også sosialpolitiske ting i sta, fordeling og sånt no, har du et sånt blikk på Sandefjord sammenlignet med andre steder du kjenner?

M: Ja, det, det eg opplevde, det var jo rart, det at eg sitter fremdeles i byen her endå i dag, sitte det såkalte investorer eller *finansmiljøer* på hver si tua, og eh, og *syns* ting, og hvis de andra syns noe, så syns de andre motsatt, det er bare spørsmål ken som kommer først og går ut med det. Og de holder på med sånt endå, til tross for at de ikkje har penger. De har ikkje penger, men de oppfører seg som om de har det. Og, og de snakke veldig mye dårlig om hverandre. *Veldig* mye dårlig om hverandre, sånn atte det e *to ting* eg eg bemerka *veldig tidlig* i jobben min, det eine var at det var veldig mye tuesitting, alle var seg sjøl nok, veldig individualiserte, det var det eina, det andra var atte de snakka veldig mye dårlig om hverandre. Alltid mye, hvis det var noe å rakka ner på, så blei det det, hvis ikkje det var innafor deiras miljø. Og det e litt sånt uvant, for eg kommer fra et sted, vet du der det på godt og vondt, de sosiale forhold, altså du, du, bevares det skjer masse i undergrunnen der, men altså, der holdt en *sammen*, liksom

T: Mhm

M: Altså, det hang *sammen* der, på et vis

T: °Ja°

M: Det har det aldri gjort her

T: Mm

M: Det °gjør det fremdeles ikkje°

T: Mhm. Men det er interessant. Eh. Kan du gi en allmenn vurdering av Olstads verk?

M: Ja, eh, den e *åbreit* eh, eg, eg kunne tenkt meg at den, atte, den er delt opp i forskjellige *deler* som, som de du spør om, noe kultur, noe politikk og noe eh administrasjon og noe krig og noe, holdt på å si, av og til så, så ødelegge det for den kronologiske forståelsen av tings hendelsesforløp, altså eg kunne tenkt meg nesten mer *romanform*, altså altså at det blei fletta inn hendelser for eksempel med, la oss si organiseringen på Framnæs, sant, at den ble fletta inn med ke som skjedde med *Jahre* og utviklinga for øvrig, når politikarane begynte å si noe, eh, samtidig, altså *samtidigheten* i hendelsesforløpet e litt vond å få tak i i verket.

T: På grunn av den tematiske organiseringen?

M: Ja, den tematiske organiseringen ødelegger litt for kronologien.

T: Mhm

M: Hva med eh, sånn, eh, altså, var det, var den morsom å lese?

T: Ja, helt klart. Spesielt den som var fra nyare tid, selvfølgelig, som eg, eg e opptatt av. Men, eh den e jo *spennande*, hele Sandefjords historie e jo spennande, så han, han har jo vært heldig med med valg av by, så, det e vanskelig å bedømme han som eh kor god eller dårlig han e, men eg syns han skriver bra, eh han eh, han eh eg syns han kunne vært litt frekkare, eh ja, han setter mye spørsmålstegn, bruker mye spørsmålstegn, sant vel? Altså for å få oss til å tenka, men eg syns han kunne vært litt mer, men det e mulig fordi e kommer fra Odda, e vet ikkje, eg syns han kunne vært litt frekkare

T: Mhm

M: stilt litt frekkare eh problemstillinger opp

T: Mhm

M: som han beskrive det eg altså

T: Jahres makt kan'ke overvurderes?

M: Nei, det tror eg faktisk e helt reelt,

T: °Nei°

M: Du vet det men det så du jo nasjonalt og, sant vel, altså at regjeringen etterga den, Jahres, ka heter den, et av de Jahreskipene som han lurte over te tyskarane, Jas

T: Jeg har glemt i farta

M: Jas

T: Ja, nettopp, ja

M: Han han gikk jo klar nasjonalt, altså ministrane sa greit da

T: °Ja°

M: De forfulgte han aldri etter krigen

T: Det kommer jo fram, men du sier, antyder kanskje at det også kommer fram på en litt vel diskret måte?

M: Ja, veldig diskret, sa du det altså det komme sånn litt en passant altså 'det viste seg jo òg atte', sant en tar jo, e hugser jo eh når Reksten, når Borgen, ke Borgen prøvde å å fortella litt om Reksten, han blei jo *drapstrua* ☺ ☺ sku te Bergen ☺

T: Ja

M: Det e litt synonymt.

T: Ehm. Er det temaer du synes har fått beskjeden eller for stor oppmerksomhet i boka?

M: ...Nei, altså, m med min forståelse *i dag*, men det e eg begynte jo her etter han var ferdig å skriva, så e jo min oppfatning den e jo atte kor *svakt* det politiske, altså det demokratiske miljøet e opp mot det administrative.

T: Mhm

M: Te å *styra* kommunen, helt konkret

T: °Ja°

M: Politikarane styrar relativt lite

T: Mhm Og dette syns du kommer ganske greit fram?

M: Mm.

T: Ja. Kan du huske noen spesifikk kritikk eller ros av verket som er kommet fram siden lanseringen, altså nå tenker jeg på enten privat eller offentlig debatt?

M: Nei, altså det e forbausande, forbausande lite, e vet ikkje om, altså, det, eg syns jo verket er fantastisk på den måten atte de har, e har *kritikken* går på tematiseringen og kronologien, men altså den e, den e *full* av gode bilder, den er *full* av god tekst, han e *flink* å få frem problemstillinger, men han trekker aldri slutninger, han eh, ja, jo, altså det e jo feil sagt at han ikkje gjør det, men altså, han setter for mye spørsmålstegn, sjøl om det var et bestillingsverk fra Sandefjord kommune, så kunne han *turt* litt *meir*, e min personlige oppfatning

T: Mhm

M: Men all æra for *verket* eh innholdet totalt, eh, han har fått frem veldig tydelig det atte egentlig så e det *næringslivet* som har styrt Sandefjord helt opp til det klappa sammen i slutten på åttitallet, sant, men det er jo, og der slipper jo på en måte historien, midten av nittennitti-tallet, så slipper jo egentlig historien, så han får ikkje forfølgt det videre, men kor har makta gått no? Eg ser jo på næringslivet, næringslivet består av femtusenfemhundre organisasjonsnummer i Sandefjord, tre og et halvt tusen registrerte an, antatt aktive bedrifter, attenhundre aksjeselskaper sant. Sant, du har, altså en bedrift no som heter Sandefjord kommune med nittenhundreogtretti årsverk, med to og et halvt tusen ansatte, som e to og en halv ganger så stor som Jotun, Jotun har'kje bakoverinteresse innover i samfun-

net, de e *utadretta*, til sin virksomhet i einogtredve land, og e mer eller mindre her på Ork-
las og og eiernes nåde, Gleditsch-familiens nåde. Og dermed så e'kkje de så opptatt av ke-
som skjer i Sandefjord lenger,

T: Mhm

M: Men

T: Bare tør jeg spørre. Eh. Men altså her skildres jo et en veldig internasjonalsert nærings-
liv i denne perioden hvor Jahre etcetera

M: °Ja, ja°

T: på en måte også behersket det kommunale.

M: Men der tror eg Olstad har *funne* eh han *poengterer* en ting her som eg tror han har helt
rett i og det er at han, han har *fornemma* den der, at *Jahre* forblei her for å ta luven av Chris-
tensen

T: Mhm

M: Altså, den ☉einaste grunnen til at de blei☉

T: Mhm

M: At det var viktig lokalt å visa ken som var både sterkast og penast og rikast og, sant,
for Jahre blei jo aldri *ordentlig* akseptert

T: °Nei°

M: Til tross for utdanning, og

T: Mhm

M: til tross for sånne ting

T: [Var det]

M: [Og der] har han fanga et veldig viktig poeng, syns eg

T: Ja. Var dette historieverket en fornuftig investering fra Sandefjord kommunes side?

M: Ja, det syns eg absolutt. Absolutt. Det burde vært mer sånne ting, men vi, me altså hvis
eg skal *kritisera* og sånne ting, eg, han har gjort et *bederlig* stykke arbeid, men hvis eg skal
kritisera det, så må det ver viljen til å å *mena* noe, altså det *må* vera lov å væra subjektiv, det
må det, det e *umulig* å finna objektive svar på på alle disse, en må kunna spekulera og trek-
ka konklusjoner utfra det en antar og tror. Som best en kan. Ellers så blir det litt tannløst.
Og, og det e jo veldig enkelt å si det atte det sku ikkje så mange fyndordene inni her eller
fyndkonklusjonane inni her før hele Sandefjord hadde lest verket, altså. Og og det e litt
forkjell. For då må de i hvert fall ta stilling til sin egen historie da, og der tror eg dokke
historikere, eller de som skriver historie synder litt, de blir litt sånn 'ja og så gikk det sånn
og så gikk det sånn og så var det sånn' sant altså det nærmaste du kommer det e sånn
Oslo-krigen med fyrstikkjentene holdt eg på å si og sånt

T: Mhm

M: Men altså de er nødd, de må ta tørra å ta tak i og si at 'sånn og sånn' og så får det hel-
ler vekka oppsikt og bråk, men då leser folk historie, og då blir de bevisst ke sitt eget sam-
funn

T: Mhm

M: Men det e en *personlig* oppfatninga

T: Altså i tillegg til å nevne at det er sånn og sånn, som du nevnte i sta, så stiller han jo en
masse spørsmål, og han bruker det jo så å si som en retorisk strategi da

M: Ja, sant vel det e det dei gjør, det gjør han tvers igjennom boka

T: Mm

M: Det huske eg, bladde gjennom den igår ser du, sånn raskt gjennom hele verket

T: °Ja° Har du synspunkter på a) format og omfang?

M: Ja, fint flott format, og omfanget e flott. Alt det syns eg er helt topp

T: Ja. Leservennlighet mht. språk og layout

M: Veldig bra. Einaste eg ikkje liker ☹, ☹det er ein sånn bagatell☹ altså sidene e kvalitetsmessig sikkert tåler mye, eg e glad i bøker, alltid lest mye bøker, alltid lest mye, hele mitt liv. Men eh de er *litt* for blanke, for eh lese, men det e sånn detalj, men *veldig* bra med den margen ute, sant vel?

T: Å ja, litt for glansa?

M: Litt for glansa, papiret

T: [Ja, akkurat åja]

M: [men altså] det går eg ut fra har noe med slitestyrken å gjøra

T: Ja

M: Men no, e e *lese* mye

T: Mm

M: Eg gjør det. Så eh dermed e eg oppmerksom på kanskje, alle sånne ting

T: Ja, det er

M: [☺]

T: [Relevant, det.] Og så illustrasjonene?

M: Ja. De og syns eg e veldig bra. Han har fått et godt billedmateriale og han e har eh vært flink å bruka det.

T: Tabeller og kart?

M: Ja, e veldig enkle og gode og oversiktlege. *Lett* å sammenligna med.

T: Tabellene, særlig

M: [Ja]

T: [kanskje?]

M: Ja. Tabellane

T: [Ja]

M: [særleg.] *Karta* e helt ubrukelige

T: [☺Ja☺]

M: De karta baki kunne han likeså godt droppa.

T: Ja

M: For du ser pokker ikkje ke som e Sandefjord, ke som e Sandar, og du får kje noe forestilling. Og så en annen ting: *Når* han ikkje, når han tematiserer som han gjør, så kunne han figurert opp hendelsesforløpene i en *enkel* skjematisk måte, over to, ei ei dobbeltsida.

T: Kronologisk

M: [Kronologisk]

T: [tabell]

M: ja, altså når

T: Mm

M: skjedde det, når skjedde det, sånn at du fikk i hvert fall en sammenheng når han på død og liv skal

T: °Ja°

M: ta det tematisk.

T: °Ja° Og så litteraturliste, stikkordsregister og noteapparat?

M: Ja, det e greit, det, einaste det blir omfangsrikt, så hvis du skal eh se på alt, e eg pleier kje eg å gjør uansett åssen det e, lese boka og så hvis det e noe som trigger meg så går eg på, på eh notene. Men det gjelder uansett ke eg lese. . Så ellers e det, når eg e inne og leite så så finn eg kilder eller ke det e, helt greit.

T: Mhm. Nesten off the record, men jeg gidder ikke stanse

M: Ja

T: i og med det at jeg kom på en idé selv i går som jeg lanserte overfor, vi har masse historikere i familien da, så

M: Mhm

T: jeg lanserte for dem da at, at lange notelister i slike eh og litteraturhenvisninger i slike eh folkelige bøker

M: Ja

T: de kunne man nå legge på *nettet*

M: Ja

T: Og så bare skrive nettadressene i boka.

M: Ja

T: Er'ke det en god idé?

M: Ja. Heilt, heilt ålreit. Og så då hadde du *spart* eh, då hadde du fått mer sånn aktivitet i folk, hvis de var *interessert*, så begynte de å dra seg inn på nettet.

T: Ja

M: Heilt klart.

T: Eh. Forfatteren har professorkompetanse i historie. I hvilken grad er dette en fordel, i hvilken grad en ulempe for verket?

M: Fordelen e nok eh når han først, han har valgt forma, han har brukt en eller annen tysk som eg ikkje kjenner, tysk form på detta verket, han eh han sier han har stjåle metodikken

T: Ja, eh ja

M: fra Tyskland. Og eh og eg vet ikkje om det e resultat, har resultert i det tematiske, men eh men eh . nei, eg e syns ellers det er greit eg altså, de ha'kje noen sånn ..

T: Ehm, historie kan framstilles både som en samling sanne, ubestridelige fakta og som en arena for tvil, tro og sterke meninger

M: Ja

T: basert på kilder som kan peke i mange retninger.

M: Ja

T: Hvordan synes du verket plasserer seg mellom disse ytterpunktene?

M: N' han e for *snill* med oss altså, for *tam* altså, hvis eg skulle ønska meg noe, så måtte det vær det atte atte historieskrivning eh, . du vet *ulempen* med det e sant når du blir *leid* sant for en kommune, og så skriver du historien, og så hvis du kommer opp i *klem* då altså fremstilling, sant vel, som eh som rigger på folkemeningen eller eller forskyver eller gir øka innsikt eller forståelse som ikkje har vært tilstedeværande eller sanne ting, så vil du jo kava opp befolkningen, og så risikerer vedkommande å ikkje få oppdrag i neste by. Så hvis ein kunne ha sponsa dette på eit annet vis, sant, atte hver kommune heller betalte inn et eller annet, og så fikk de historieskrivarane skriva *fritt* på historieverkene sine, for det e klart atte han, fikk han veldig dårlig ord på seg i Sandefjord for eksempel, så vet vi jo det at det e så lite land her at han veldig fort ihverfall ville kunne mista eh potensiella oppdrag i Vestfold og i Telemark og i Buskerud eventuelt. Så, så det e en, det e en *ulempe*. Det burte vært *frittstående*. Sku vært sponsa indirekte på et eller annet vis. Vi vi gjør et bestillingsverk der vi e egentlig, nesten ligger litt implisitt syns eg atte *hver* skriver sånn 'hold deg på *matta*', om eg har rett eller ikkje, altså eg *tror* jo eg har rett .

T: Du syns du kan *lese* så å si det politiske eh eller du kan *lese* oppdragsgiver'n inn

M: Ja

T: som en mottaker i boka?

M: Helt klart.

T: Mhm

M: Han tar altså, han tone litt ner. Det eine han gjør med spørsmålstejn, som eg sier, det andra gjør han ved at han, han han *drar, veldig* alvorlige problemstillinger raskt igjennom. Sant vel altså?

T: Eh. . Det er jo litt i forlengelse av det vi snakker om nå egentlig: I hvilken grad skriver forfatteren etter din vurdering utfra en spesiell synsvinkel? Og hvordan vil du i tilfelle beskrive den synsvinkelen?

M: Det har eg aldri, aldri tenkt på. Et, det nærmaste eg komme e detta at eg tror at en gjør eh vedkommande en litt bjørnetjeneste, eg trur ikkje han har så mye *valg* hvis ikkje han eh ☉e knallhard☉ og gir, pokker men, eh det e lett å mista noe av tanngarden når du får sånn, detta som et oppdrag, det ser eg på blant anna andre bøker. No mener eg ikkje det at en til enhver tid skal alltid eh *dra* i ting som kanskje e uheldige eller no sånt, men en må i hverfall inn, innafor *historiske* verk, så må en i hvert fall ta tak i hendelsesforløp som eg mener har stor betydning og som eh og etiske dilemmaer og som har vært med på å *skapa* situasjoner i ettetid og laga *idoler* for eksempel og eh sånne ting. Det må vi tørra å ta i. Eg hadde jo ikkje likt det, eg hadde sikkert opptredd som Anders Jahre, hadde eg kunna, men e må finna meg å bli tatt i altså, hvis eg gjør noe

T: Mm Eh, hvilke lesere tror du, utfra hvordan den boka arter seg, at forfatter'n og redaksjonen har hatt i tankene? Vi har vært litt inne på det, da.

M: Åssen?

T: Hva slags lesere?

M: Kem som leser det?

T: Nei. Hva slags lesere du utfra boka eh tror at forfatter'n har hatt i tankene?

M: Eh

T: Du har allerede sagt bekrefte dette at hva skal vi si altså at oppdragsgiver

M: [Nei, ja]

T: [er en viktig] leser.

M: Han, han har skreve den, altså, denna e mynta på en eh . altså, veldig *folkelig* tror eg, veldig folkelig ting, han han, men ved tematiseringen sin så har han sikra de største delane altså han sikrer seg at politikarene lese igjennom det politiske temaene, han sikrer seg at alle som har vært med på hvalfangst i hvert fall leser, hvis de kommer over verket, så leser de det som har skjedd om hvalfangsten og sånn, og eh og det er *her* eg mener noe av *ulempen* i struktureringen av bøkene han altså e at det e . det e klart at en får større leserskarer ved å tematisera, det det *vet* vi liksom sant, for då kan du lesa akkurat det du e interessert i, men, men då mister du noe av *sammenheng*en, ke var det som skjedde *politisk*, og ke skjedde *administrativt*, ke skjedde *næringslivs*, ke skjedde *nasjonalt*, ka var det som *gjorde* det akkurat ved det årsskiftet eller det årstallet der. Den mister du litt. Syns eg. Og dermed så blir det litt for, for alle. Litt å lesa for alle. Eh. Det som gjør at alle ikkje leser det, e nok det at det e relativt mye stoff, altså tjuke bøker og fine bøker, men *dyre* bøker, litt for dyre bøker. Egentlig så burde Sandefjord kommune subsidiert de mye mye meir, syns eg i utsalg, for å fått de omsatt, noe som de kanskje gjør om ti år, det vet eg ikkje. Men han har skreve det for, eh . ja for den allmindelige mann, syns eg altså

T: Mhm

M: For den allmindelige mann

T: °Ja°

M: Eg trur eg vil

T: [Kjenner]

M: [si] det

T: Kjenner du selv andre som har lest den, og som du har diskutert den med?

M: Nei altså eg oppleve jo pinadø det rara at eg antageligvis eh har lest den mest sjøl, men altså då av to årsaker sant då, den eina: Eg har prøvd å skjønna *pyken* til sandefjordingen så godt det lar seg gjøra til tross for at det, det er ikkje så ☹ mange innfødte igjen, tror eg ☹ det andre e at eg *må* ha no' bakgrunn i historie, og eg må ha noen argumente i arbeidet mitt. Og då må eg vita en del fakta, og det har han jo mye av.

T: Flott. Eh. Det første utdraget jeg har blinket ut, det er hentet fra kapitlet “Herrer og tjenere” i første del av første bind, og perioden er siste del av, del av 1800-tallet over i århundreskiftet. Hva synes du om framstillingen i det utdraget?

M: Det var det med, eh er det Herrer og tjenere?

T: Ja

M: Ja. Eh, nei det e altså, altså det som slår meg eh det e jo denna her, detta, denna, detta *trikset* på assen ein drive, vi ser det jo til dels endå, men

T: Ska bare et lite

(skifte av lydbåndside)

T: Ja, vær så god.

M: Eja.

T: Vi spurte om dette her med, dette utdraget her

M: [Her ja]

T: [Du må] gjerne ha den *liggende* foran deg,

M: Herrer og tjenere ja, kan i hvert fall se på det, men det som slår meg (blar) det e, det e denna *måten* med herrer og tjenere, eh det som slår meg det er *måten*, *egentlig* så .. så e det jo ikke så *veldig* forskjellig i dag, vi ser det i den nye, nye industrien, IKT-industrien, så eksisterer ikkje denna situasjonen

T: Nei?

M: Mens den i mellom, altså det *var* veldig paternalistisk, ja. (fortsatt blading) Eh

T: Det er liksom de sidene utover her da.

M: Riktig, ja, der har med det. (mer blading) .. Den her “fremma moralsk vandel”, ja. Da e du kommet et stykke ut i tror eg.

T: Ja

M: Ja det er “De forskjellige klassers uunn

T: [Nettopp, ja]

M: [uunn]værlighet for hverandre og sånne ting, ikk sant vel, det som e helt tydelig, det e jo detta som *brukes* sant altså hvis du er *leder*, besitter *kapital*, så kan du, til tross for at – ☹ eg jobber jo med detta ☹ - hvis du besitter i kraft av *kapital*, *penger* rett og slett altså, eller verdier, så kunne du styra resten av dine medmennsker dit du ville. Og du kunne klassifisera de som du ville. Og samtidig så ser eg at rollen til noen ut av disse herre inne i, i Sandefjord har vært veldig sånn eh faderlig, sant vel, paternalistisk, som han sier, skriver der, atte de har liksom både oppdragerrollen og klask i rompa-rollen og og og til og med å setta utenfor-rollen hvis de syns det e passande, og den rollen påtar de seg som en selvfølgelig, og de reflekterer ikkje engang ove liksom om det er noe *likebetsforhold* om eh om *godefordeling* og sånt så, sånt sett så har det vært veldig *bra*, syns eg, at vi har hatt en Gerhardsen, med fordelingspolitikk og sånn, men kommunen var jo nesten *fraværande* på denne tida her, sant vel nesten fraværande. Og så, så får du jo sånne utslag som eg kallar snuskesosialisme sant vel med disse herre doktorfruene som koke suppa og gi vekk til de

‘verdige trengande’ som de kaller de, eg lurer på faen, ka e uverdige trengande, de kan jo ikkje ha, de har jo aldri vært lenger enn, enn til Larvik då sant, de har jo ikkje sett folk sul- ta i hel, som eg har sett i Afrika og Asia, eller for å si det, du har vel aldri sett en slum uten å være i India, altså. Kan være så mye i Afrika du vil, men du ser, skal du se *slum*, så må du til India. Når de snakke, når du ved tilfeldigheter blir født inn i forhold, så e du *uverdige*, liksom, fanken slags, altså *evnen* til refleksjon har nok holdt seg til egen velståenhet, tror eg. T: Da skyter jeg inn, om du syns det er spor av dette i det Sandefjord du møter i dag.

M: Ja, eh det e det, men du har det på andre forhold. Du, du har det, det e så godt, vi har så etter hvert som årene har gått, så har vi så fått så godt utvikla eh, godt utvikla sosialt system og sånne ting og kommunalt system og fordelingspolitikk atte av og til så e det nesten det motsatte, altså atte, atte du, du får en del sånn *snillisme* sant vel, og detta kan høres litt sånn motstridande ut, men du *får* faktisk det, eg vet ikkje et land i verden eg, eg tror i Oslo der hadde vi opplæring i hundreogåtteogtjue morsmål, eh vi må jo være tette i, i forståelsen av integreringsproblematikken og på den andre sida så bruker vi jo heller ikkje noe høykompetende, høykompetente fremmedarbeidarar, de får jo ikkje jobb i kom- munen, eg jobber jo for å prøva å få det til, blant anna, men du har mer sånn atte denna paternalistiske holdningen, den har faktisk *kommunen* påtatt seg, den er blitt offisiell, altså du har en overdragelse fra de store privatkapitalistane til den kommunale, sant vel, vite alt-saken. Til og med vi driver, altså typiske er jo det det problemet vi har med narkomane i Oslo, at vi har dobbelt så mange som andre land i Norden og så vidare og keffor pokker har vi det? Sant? E de verdige trengande eller er de ikkje altså? Det e veldig alvorlig prob- lemstillinger.

T: [Absolutt]

M: [Men no har] den, no har den gått inn i *offentligheten*

T: Mhm

M: Det e de som ordne opp med det. Det e ikkje kapitalisten lenger.

T: °Nei°

M: Og så innbille vi oss at det er blitt noe bedre, og det har det i prinsippet ikkje blitt, det e blitt sikkert færre som faller utafør, vi har ikkje så mye fattige, vi har ikkje så mange som det var den gangen, men *holdningsmessig* så vet eg da fanken om det har skjedd så veldig mye annet hvis eg e ærlig, enn at det har forskjøve seg og så kan du si det at det var en *maktforskyvning* uten penger i ryggen, men samme *krafta* til å utøva makta er nok til stede.

T: Eh. Syns du framstillingen i denne delen som jeg sendte deg er rimelig og vederheftig?

M: Ja. E syns det, e syns det e en, altså de, de eh tingene som du har notert her, “Strand- sitter, verdensborger” og den andre, den de syns eg har vært *veldig* ålreite for de leste eg igjennom i går, den så du sendte meg på mail

T: Mm

M: Og eh der syns eg han har fått, fått *frem*, men no er eg kanskje person sånn, sånn laga atte eg kunne tenke meg meir spissformuleringar

T: [Her også ja]

M: [Og så kunne] e tenkt meg eh *forlengelse*, altså e, e mangle litt, . det e klart, historisk så er det jo ikkje noe sak å dra bakoverlinjer, trekk bakover. Men han e’kkje med og drar i *for- lengelsen*. Det har jo skjedd noe frem til femognitti altså som han avslutta ting her, det har jo *skjedd* noe nå, han, han drar det ikkje med seg, kor e det blitt av, kor e det blitt av detta denne makta? Har den flata ut og har du full utjamning? Ja, sannheten e jo at du har hatt *veldig* stor grad det, men i den grad det e gjenværande maktstrukturer, kor befinner de seg?

T: . Du skulle vært i bokkomiteen den gangen.

M: ☺

T: Lærte du noe nytt da du leste dette, og nå holder vi oss fremdeles til denne her, for jeg kommer til det med

M: Mm

T: krigen etterpå. Eh, lærte du noe nytt da du leste dette? I tilfelle hva?

M: Nei e ikkje, eg kjenner jo Eilert Sundt og alt detta her, og, har vel vært *opptatt* av sånne ting ganske opp, altså e e følte ikkje eg *lærte* så mye nytt, men eg lærte noe nytt om Sandefjord, åssen fore de tingene foregikk *her* og og relaterte det då til liksom det, det e vet om Odda der eg kommer fra og den erfaringen eg eventuelt har pådradd meg rundt omkring i verden, så, eh så eh, det som var spennande og nytt, kanskje, det var detta her med at skolekjøkkenet oppstod i Sandefjord

T: Mm

M: det var, det var ein interessant bit. At den reelt sett oppstod her, og så etter hvert at den blei sett på altså at de greide å sko han opp til å bli en an et anstendig *fag* var jo litt sånn spennande å lesa

T: °Ja°

M: Og det var en

T: [Men]

M: [bra] ting, om åssen de løfta han opp på skole, middelskolenivå og sånn. Så eh

T: Det kunne jo blitt en avisnyhet i forbindelse med boka

M: Eja.

T: altså det er nok en del sånne [som kanskje X]

M: [ja og de og de det er jo] nesten motstridande, for det har jo vært en sånn positiv ting sant?

T: Ja

M: som har spreidd seg rundt om i hele landet.

T: °Ja°

M: Akkurat som avslutningsvis at de har fått med at ordføreren og dro igjennom og fikk Rattsø-utvalget i gang, sant, på fordelingsområdene, i og med at eh vi har, det blir litt, e må ta det litt ved siden av

T: [Ja bare ta det]

M: {Mange kommunalpolitikere og administratorer} *ser* ikkje connection mellom, mellom *administrativ* drift av en kommune og inntektssida

T: Mhm

M: *Den* har Staten greid å ødelegga

T: Mhm

M: Den har de greid å ødelegga til de grader og der, der tror eg, men det e jo ikkje noe spesielt for Sandefjord, men der tror eg Staten faktisk har *ødelagt* veldig mye av både eh kreativitet og forskning og masse sånne ting fordi atte det e'kkje klare sammenhenger kor ting kommer fra, det du får en pakke fra Staten så der nitti prosent eller mindre eller mer e *øremerka*, og ke som skjer i sam, i lokalsamfunnet for øvrig her er mer eller mindre bunde av om du kjenner noen.

T: Mhm

M: Har diskusjonen om paternalisme og classesamarbeid v versus sosialisme og klassekamp som vel føres i dette kapitlet, noen spesiell aktualitet i Sandefjord med tanke både på historiske forhold og dagen i dag? Da må du gjerne

M: [Ja, ja]

T: [sammenligne med Odda] da i og for seg altså.

M: Nei, han har altså, det var nok tøffe tider eller altså de sleit nok, men det eg legger merke til her, det er atte det e ikkje internt i Sandefjord opprørene har kommt altså for når det gjelder klassekamp i i hvis en kan si noe sånt om Sandefjord, e tror jo det e bare på grensa at du kan kalla noe for klassekamp i Sandefjord. Men i den grad det har vært til stede, så har det kommet utafra, alltid. Så, eh, når han då nevne her så mener eg han konkret nevne feil, han sie det at de fleste har oppfatta Sandefjord som en veldig sterk høyre-bastion, og det har det ikkje vært, sier han, og der tar han feil mene eg,

T: Mhm. Flott. Olstad skriver mer om kvinner – enkeltpersoner og grupper av kvinner – enn hva som ofte har vært vanlig i slike historieverk. Hva syns du om hans framstilling av kvinnene i denne historiske perioden?

M: Ja, han har jo e det ho fru Ebbesen eller noe sånt?

T: Ja. Ebbesen også hun

M: [Og Christensen]

T: [Dorothea] Christensen.

M: Ja, og det e jo tydelig to aktive og e tror jo ekta sosialt engasjerte kvinner eg, eg trur de har eit ekta enga engasjement i i å sett i rela, ja relatert til den tida de har levd i, så så har de turt å gjort mye, helt klart hvis du ser på det sånn eh, så sånn har de vært foregangs-kvinner, men de har måtta *gjemma* seg under hatten av at veldedighetshatten sant, det her e noe vi gjør for de 'verdige' trengande. Men e tror nok de har vært mer bevisst enn som så. Fordi atte du, blant annet du får ikkje *lansert* sånne ting som denna skolekjøkkenordningen og legesaken og alle disse her hvis ikkje du har et skikkelig sosialt syn på dine medmen-neske.

T: Mm

M: En annen, helt annen ting e å ville avgi penger eller avgi makt, men i hver fall i den grad de har evnar som, for kvinner hadde vel ikkje stemmerett på den tida, sant vel, så så har de vært forbaska dyktige og de fortjene den omtalen og de fortjene den *navngivinga* så *der* syns eg han har vært bra

T: Mm

M: Der har han fått *frem* at eh jente eller kvinner som har vært utpå, men her og kunne han vært mer *eksplisitt*. Han må kunna tillata seg å si at inni detta herre paternalistiske så har det sannsynligvis vært, men det er mulig ☺han e uenig med meg, la oss si det☺, men det e det eg trekker ut av det, så har det vært kvinner, *sterke* kvinner som har følt enslags sosial tilhørighet som de *andre aldri* kunne ha tatt i. Og de har greid å iverksetta ting som de andre aldri ville ha, hvis de ikkje kunne gjort det *delvis* kamuflert, altså litt sånn *delka-muflert*.

T: Der er eh du vel kanskje, altså jeg vil anta at, at dere er uenige der, for her aner det meg, jeg bare skyter inn det som en sånn kommentar da, at

M: Mm

T: at faktisk et slags *standpunkt* hos ham hvor han egentlig vil flytte forestillinger

M: Mm

T: nemlig én at disse kvinnene har sosial oppdrift, altså at de, de skaffer seg på en måte *makt*

M: Ja

T: gjennom denne typen paterna, *maternalisme*, da

M: Ja

T: og for det andre at de eh at de nettopp også forstår seg selv i et slags eh spill eller et samfunnsmessig mønster hvor disse altså skal holde høy og lav i

M: sammen [X]

T: [sammen, samtidig] på, ved sin lest da

M: Ja

T: så jeg tror han tenker litt

M: [°Ja°]

T: [litt] og vil dreie det i den retningen, kanskje litt i polemikk mot tanken om disse ene-stående

M: Ja

T: godhjertede

M: ☺ ☺ Ja, ja ja ☺

T: altruis

M: [Du ser]

T: [tiske]

M: jo liksom, bare det assosierer når du snakker sånn, så assosierer det jo til liksom eh åssen eh sjøl denna paternalismen avtar når det blir behov for arbeidskraft og disse håndverker eh eller disse

T: [X]

M: [mestrane] begynne å ta inn håndverkerlærlinge som e, som ikkje e faglærte og som bare kommer og går uten attester som de skriver og så videre, sant, at det blir veldig legalt og greit, då betyr det at det stikker ikkje så mye lenger enn lommeboka

T: Nei. . Ehm, hvis du nå blar gjennom de aktuelle sidene der. Eh. Har du noen kommentar til forholdet mellom brødtekst på den ene siden og bilder/bildetekst på den andre?

M: Ja, av og til så matcher ikkje bildene med med teksten føler eg, den gir ikkje de assosiasjonane som eg ville hatt

T: Nei

M: med teksten. Så der kunne han kanskje vært mer nennsom, men det går mer på *hovedtrekkene*, men det går på min kanskje, min sosiale forståelse då, altså atte han han må *gi* me noe billedlig. Men det gjelder spesielt de elementene som du e ute etter eller de områdene som du her eh betrakter, at han har *dårligare* setting på billedmaterialet enn for øvrig. Det syns e e helt tydelig. Men det kan jo komma av flere ting, at det har vært mindre tilgjengelig billedmateriale på det, og og o det . ja, eg ha'kkje noe annet svar på det, men det e ikkje *helt* så godt matching, altså, ke gjør Ebbesen, eller ja det e Ebbesen-gården her

T: Mm

M: ke, ke i svarte gjør den der?

T: Det skjønner man først to sider senere

M: [Sant vel altså]

T: [når det] Og det samma her

T: Mhm

M: Mor, “fremma moralsk vandel” altså, enten må du personifisera altså du må, altså hvis, hvis du skal gjør noe sånt, ville eg tro då ut fra min forståelse, så må du, hvist ikkje du har noe annet, så må du opp med portrett av vedkommende, altså, du må opp med et ansikt, du må gi historien et ansikt. Ellers så blir ikkje han verd noe hvis ikkje du har noe å relatere seg direkte, så må du inn med ansikt.

T: Ja, kunne jo tenke seg at det var ting som ble blåst opp her nærmest, her har du jo en liten gruppe mennesker

M: Ja, kunne du dradd
T: [kanskje du kunne dratt dem]
M: [de kanskje]
T: kraftig opp og så
M: ja, kunne du dradd de mot deg
T: Ja
M: Sant vel, men det blir plutselig så blir det, du ser kirka og så gatebildet.
T: Men dette mener du var mer påfallende i de bitene som jeg nå
M: [Ja, mye meir heilt klart]
T: [har valgt enn generelt]
M: når e no, når e tenke
T: Ja
M: For ellers å e billedmaterialet så rikt, og så omfattande og så godt, sant vel, alt frå Anders Jahre i profil og avduking og hvalfangst og eh bondevirksomhet og seiling og sport og det som måtte vera, .
T: Flott. Eh, så s, de øvrige utdragene er altså hentet fra kapitlene “Okkupasjon og nyordning”
M: Ja
T: og “I kamp for Norge” i begynnelsen av annet bind.
M: Ja
T: Det der grønne. Skal vi se hvilken side var det jeg skrev nå her at det begynner med?
M: Du skreiv det at det var på eh hundre og sjetten til der og hundre og einogåtti til hundre og sjuogåtti.
T: Nettopp.
M: Men først sa du eh “surrogatøkonomi”, “På kommunalt lavgir” hundreogsjetten ti hundreogtoogtredve . og så krigen fra hundreogenogåtti til sjuogåtti.
T: Ja. Så da spør jeg mer allment om hva du syns om dette utdraget?
M: Veldig, veldig greit, syns eg. Veldig, veldig greit beskrive begge de pakkane, den, både den, både den første som var på surrogatøkonomien som bare viste det atte det du fikk fra tyskarane okkuperte til et år seinare, det var du fikk en en liten, en liten klem akkurat under okku, under starten på okkupasjonen og ellers så var det full fart på økonomien, den gikk som eh ja den bedra seg nesten på visse områder, du hadde varemangel selvfølgelig og en del sånne ting, men aktivitet og inntekt og kommunal økning hadde du stadig. Det ble jo faktisk nasjonal eh, han kommenterer det, huske eg fra i går atte Nasjonal Samling hadde jo et visst behov for å visa atte de var sosialt opptatt sant vel og dermed så sørga de for både det var litt idrett og det var litt fart her og litt fart der og at det var tilgang på enkelte ting, om ikkje akkurat det var *varer*. Og dermed så tror eg eh eh og han berører jo noen veldig spennande som har mere nasjonalt preg enn lokalt preg, og det e jo liksom detta her med eh ke var motstand og ke var ikkje motstand mot okku, okkupasjonsmakta, og og eh åssen tvangssituasjon var vi i, og så folk måtte opprettholda livet, åssen sku du gjør det då, sku du ofra hele familien for å stå imot og så vidare, det e, han berører veldig mange, men de føler eg de stillingane e mer, problemstillingane e mer generelle, så beskrivelsen av ke som skjedde i Sandefjord syns eg e e *grei*, men den inneholder ikkje noe © bøb, bomber, annet © enn det engelskmenna slapp i tilfelle.
T: Eh, så du syns framstillingen er rimelig og vederheftig i afall?
M: Ja, altså sant vel han peiker på atte det her jobba de og han stille spørsmål altså: ville de, ville du jobba mindre eller mer elle, han e inne på at i Framnes så på Framnes så var

det en tredjedel av styrken som eh som var på skauen, e vet ikkje kor mye fikk de gjort på skauen her då eg, eg føler jo hele eh, men det e nå min kanskje private mening eller 'private' mening, altså personlig blir det jo uansett, men atte det blei vel ikkje gjort no særleg motstand i Norge totalt sett. Eg syns vi overdrive noe voldsomt, med, med den motstandskampen som var i Norge, vi gjorde vel sånn passelig motstand, tror eg. Og eh men eg syns han har fått med seg, men det blir veldig *generelt*

T: Mhm

M: Han forteller deg, han fortelle enkelt og greit ke som foregikk, ikkje noe problematisk

T: Likevel: Lærte du noe nytt da du leste ☺ *dette* og i tilfelle hva? ☺

M: Altså, *det* som slår meg med det, e jo atte vi i . Sandefjord har lidd større tap, på ett område enn alle de andre byane og det e på at de var engasjert i skipsfart

T: Mm

M: at de mista mye folk i skipsfarten og at det gikk ut over en god del av befolkningen. *Det* e det spesiella for Sandefjord, og det har han jo fått med. Og det må være riktig å poengtera. Eh for det e klart atte i den situasjonen med på godt og vondt i skipsfart og sånn så bidro Sandefjord aktivt, mye meir aktivt i krigen enn noe det som gutta på skauen og alt detta her gjorde, tror eg, og og der ofra dei nok mye meir og i kraft av, av *rottene* sine da, skipsfart fra århundreskiftet og sånt eller før det og, det var attenhundre eller tidlig attenhundre førti femti-tallet

T: °Ja° Og dette forholdet mellom Nortraships betydning og eh hva skal vi si hjemme-frontens betydning

M: Ja

T: er det noe som eh syns jeg vil igjen sett, se litt tilbake på ditt liv da, sånn hvor du, hvor du har fått noen nye erkjennelser der, enten gjennom kraft av, i kraft av å lese dette eller sånn i det hele tatt

M: [Ja, det]

T: [X]

M: det som slår meg e nok atte Sandefjord har nok eh ofra mer, som e sa

T: Mm

M: enn andre byer og sånn på grunn av sjømannskapet sitt, altså at de leda sjøfart og at de har hatt mye folk ute. Og eh hele Nortrashipsaken e jo en skam for norske stat og e det e noe svineri, syns eg, hele greia at ikkje de har fått gjort no med det, og det har nok gått ut over flere her, vil eg då tro bare sånn hold på å si sånn pro rata tenking

T: Ja

M: enn eh og dermed så så har Staten et mer uoppgjort forhold med Sandefjord

T: °Ja°

M: Og det kan godt hende han burde, burde nevnt, men det e sanne ting som eg gjør meg når du spør meg

T: Ja

M: så begynner eg plutselig å assosiera meg inn i det

T: Bra

M: eh så så, og då e vi tilbake te det, og her burde han jo *ikke* være redd for å ta i

T: Mm

M: Sant, her kunne han kanskje trukke den konklusjonen som eg begynne

T: [Mm]

M: [eller du få] ☺ meg til å ta ☺

T: Nærmest på vegne av Sandefjord?

M: Ja

T: Ja. Eh. Hvis vi konstruerer en skala med 'God nordmann med sympati for jernfronten i rettsoppgjøret' i den ene enden

M: Ja

T: og 'moderne historiker med sterk vilje til å revidere både helte- og skurkebilder' i den andre. Er det mulig å plassere en evt. *norm* i dette verket, altså

M: Ja, [for eg syns han har]

T: [på den aksent?]

M: Eg syns han e, han e, *der* syns eg han e veldig god, eg syns han e *veldig* balansert. Han *greie* i hvert fall å få med, eg syns han e veldig god for han *greier* å få meg til, i hver fall meg til å forstå *kompleksiteten* av å måtta overleva i et samfunn der du bå, e i mange tvangvalg hver dag. Og, og der du har muligheter til å påføra deg sjøl, dine venner og familie problemer hvis du har en adferd som ikkje . lar seg underkasta til en viss grad når du e okku, okkupert. E pleier å *si* det ofta sånn når e er ute og jobbe i forskjellige forhold og klima og sånn at e du i ørkenen, så slåss du som du e i ørkenen, og e du i jungelen, så slåss du som du e i jungelen. Og det har han fått frem veldig godt, atte e du under okkupasjon, så må du innretta deg og ikkje henretta deg

T: Mm

M: altså, og det har han fått frem veldig tydelig, og det ble, det blei liksom mer *klart* for meg når eg hadde lest det må eg tilstå atte når eg hadde lest det kapitlet der, så så stod forholdet og balansen i skurk-helterollen mye meir *grei* .

T: Nå skal vi, jeg er kommet til avslutningen, jeg. Og der, men der den er til gjengjeld litt, kanskje litt krevende. For da skal jeg lese opp en tekstbit som jeg har delt opp i noen små perioder, og så skal jeg høre om du så å si får noe assosiasjoner etter hvert.

M: Mhm

T: Og hvis du ikke får det, så bare går vi videre til neste

M: °Ja°

T: Jeg kan si etterpå litt mer om kanskje hvorfor jeg, hvorfor jeg gjør det akkurat sånn

M: Mhm

T: Men vi er i afall eh helt på slutten, og noe som følger straks etter en bekymret politierklæring om hvordan folk ter seg mot tyskerjentene

M: °Ja°

T: Ja. "Alt var svart eller hvitt:"

M: Ja

T: Altså, dagen etter etter [8. mai]

M: [Assosiasjonen min] går på tyskertøsene øyeblikkelig

T: Mm

M: Og eh, og eh e helt enig med eh poenget hanna, atte det *hadde* en tendens, akkurat i frigjøri, frigjøringsøyeblikket då blir de veldig helter de som e helter og du får litt sånn show off og og musklar som ikkje har vært der eller som plutselig dukke veldig opp, og og så blir det sånn *unyansert* agering, og det har eg vært eh mot i mange andre sånne sosiale sammenhenger eg, eg kan være aggressiv som person og sånne ting, men altså det der der med å la ting gå ut over enkeltmenneske uten å begripe atte du har ting som kjærlighet, du har ting som nødvendighet, du har ting som overlevelse, det syns eg e tåpelig og det så vi nok veldig mye av akkurat i slutten av krigen, og det gikk *spesielt* ut over jentene, tror eg.

T: Neste lille biten heter bare simpelthen "gode nordmenn eller landssvikere."

M: Ja, der der gjelder det samma egentlig fordi atte eh e kom jo fra Selmer som bygde som rakker'n under krigen, og gjorde *store* penger, sant, og ☺ var de gode nordmenn ☺ eller var de landssvikere, de bygde jo for tyskerne, i tyskeres tjeneste, det var jo gjorde penger som rakker'n, så eh her går det på noe av det samma igjen liksom atte det det finnes ikkje noe eh enten eller her, det finns en liksom situasjonen e så tvungent at noe blir *nødvendig å gjöra* hvis du skal overleva, og og då vet vi jo det i hver fall psykologisk at det å overleva det veldig viktig

T: [Mm]

M: [for folk].

T: Ja, så kommer den motsatte: "Helt uberettiget var ikke dette."

M: Nei, du har jo klart altså inni inni detta her så *var* det jo svin, eh Rinnan e jo et greit begrep, sant vel og, og det e jo helt klart atte, men e vil jo tro at de, de verste de finn finne du då blant sånne som e reint maktglade eller noen som lot seg lokka av veldig stor profitt, altså at du nesten kan klassifisera de ut fra makt- og profittsyn, til det eina eller det andra e det ko, koblingen. Og då, då tror eg du kan finna, då finne du de som *var* virkelig eh altså ville sko seg på detta, men det var jo *politiske*, altså ungdommar som endte på Østfronten husker eg eg leste, altså det var åtte eller elleve sty, elleve fra Sandefjord tror eg det var, og ☹ ☹ har du trekt feil lodd då altså ☹ så har du han der som blei skutt, det huske eg òg plutselig når du sier det, han som ble skutt med, på, med mitraljøse på vei over til Sverige eller England eller kor det var og kommer tilbake og ende som tysk, altså tilfældighetenes spill.

M: . Ehm. Helt "Kan avskyen og fordømmelsen mot Na, nasjonal (kraftig klokkeklang fra rådhusklokka) Samling avfeies når en tenker på de ugjeringer som ble be begått?"

T: Ke var det du gjen, gjen

M: "Kan avskyen og fordømmelsen mot Nasjonal Samling avfeies når en tenker på de ugjerninger som ble begått?"

M: . Den, den kan vel ikke *avfeias*, men den må i hvert fall moderas, men det har, det gjør han jo faktisk her i verket da

T: Mm

M: Han moderere den voldsomme liksom *nazisten* og *nasjonalisten* eller patriotisten då, så han har greid å få det til, syns eg.

T: Ja. Og det gjelder også her i distriktet, for du oppfatter

M: [Ja, ja]

T: [sånn der ja] Eh. "Ledende NS-folk ble dømt for forhold som å ville fjerne folk fra sitt arbeid, oppsetting av gissellister og angiveri"

M: Ja, der har, der, der e nok de eh spesielt angiveriet som vi har sett i Østtyskland sant vel, altså det e noe av det vanskeligaste syns eg å forholde seg til, detta her at det gis muligheter til folk te å bruka påskudd, alt fra atte du har vært i eh syltetøykrukka mi liksom eller i bærbuskene mine, så angir eg deg for et eller annet rart, og at det blir tatt hensyn til, det, *her* e noe vanskelig, syns eg. An, angiveri er vanskelig. Og då påfører du mer eller mindre bevisst med en eller annen begrunnelse folk et eller annet

T: Vanskelig å tilgi

M: Vanskelig å tilgi, syns eg

T: Mm

M: Angiveri e vanskelig å tilgi.

T: °Ja° "og de alvorligste forholdene ble aldri tilstrekkelig bevist til å kunne føres fram for retten."

M: Ja, og og det e *dilemma* altså, det e et dilemma i den grad at ikkje det kan dokumenteras, så e det jo et reelt dilemma. Men altså angiveri tror eg e noe av det versta som e

T: “Ikke alle kunne være helter.”

M: Neida, kem var det som var helta egentlig, vet vi det da? Vi vet jo ikkje det. Ke ska det bedømmas, åssen ska skala skal det gå på, Veldig vanskelig problemstilling, syns eg. Men, han, han av, eg syns han greier å avdramatisera det samtidig som han kanskje kunne problematisert det litt på, med tyngde av åssen *makt* og *funksjon* enkelte i samfunnet hadde til å kunna påvirka ting, altså det må i hvert fall stå i en relasjon altså, hvis eg e i stand til å påvirka en situasjon, med en eller annen makt, enten det e penger eller andre ting bak meg, og en annen ikkje e det liksom, så må ansvaret for altså i hver fall den *negative* gjerningen, den må poengteras syns eg.

T: ☺Du kan i og for seg på disse her være *litt* eh kortere ☺

M: Ja

T: Det er disse små, småassosiasjonene.

M: Greit.

T: Eh. „Det var nødvendig å tilpasse seg den nye situasjonen og de nye herskerne.”

M: Ja, og og då, det tror eg vi har snakka om

T: Ja

M: for så vidt sant vel?

T: Ja. “Men å sette opp +en+ tilpasning som flertallets strategi, i motsetning til både medløperi og motstand, gir likevel et skjevt bilde.”

M: Ta og gjenta den. “Men å sette opp tilpasning som flertallets strategi, i motsetning til både medløperi og motstand,

M: Ja

T: gir likevel et skjevt bilde.”

M: Ja, e tro’kkje e e helt med på teksten eg, trenger hjelp eg, en gang til. Å..

T: “Å sette opp *tilpasning* som flertallets strategi,” altså et sted [i midten]

M: [Ja, ja, ja]

T: “i motsetning til” på den ene siden [*medløperi*” med fienden]

M: [medløperi og motstand]

T: og det andre er aktiv motstand, det “gir likevel et skjevt bilde.”

M: . Ja, sier han det?

T: Ja, jeg leser opp det her jeg ☺

M: Ja, eh sier han det? Altså

T: Ja, det kommer litt utdyping etterpå her

M: Ja

T: “Også i hverdagslivets mange gjøremål gikk det en *strøm* av nasjonal holdning og nasjonal markering.”

M: Eh, tenker han etter krigen no?

T: Ja. Nei, nei nei nei nei nei, unnskyld, *under* kringen

M: Under krigen?

T: Under krigen.

M: Nei, det har eg, då har eg ikkje greid å få det med meg liksom, eg syns det det utbalanseringen han greier å poiengtere som historiker eg, den balanseringa,

T: Mhm

M: Hvis han, hvis han *mener* at det du siterer no, så har kje eg fått det med meg

T: [Mm]

M: [Av] en eller annen grunn.

T: “Folk både tilpasset seg *og* holdt på” holdt på “nasjonale og demokratiske verdier,”

M: Ja, og det tror eg e helt sant, og det e en helt riktig forståelse, og det e noe, noe av det vi har snakka om

T: Ja, “om enn ikke for full musikk i offentlighetens lys.”

M: Ja. Altså då pådrar du deg straff hvis du gjør det i offentlighetens lys, sant, og då pådrar du deg unødvendig straff.

T: “Likevel blir bildet langt fra enkelt og svart-hvitt,”

M: . Ja, og det e det samma

T: Mm

M: Vi har igrunnen, eg føler vi har vært gjennom det

T: Ja, “snarere preget av tvetydighet og ironi.”

M: ☺ ☺Jaha☺ Det var den muligheten de hadde innafor de rammene de eksisterte, tror eg, og då brukte de jo alle slags tricks, som eh det eina eg huske, det var disse femogtjue butikkane som blei annonsert for, og som viste seg i alle å solgte eh illegale aviser eller no sånt, sant vel og så hadde de en del ting for seg som var motarbeid og og og sabotasje, litt sånn småtteri, samtidig som de levde sitt daglige liv og måtte det.

T: “Tida kalte nok på det personlige ansvar,”

M: Ja, og det tror eg eh den gjorde, fordi atte du hadde ansvar for andre enn deg sjøl, det blei veldig synlig, for det du gjorde, ikkje gjorde, det ville gå ut ove resten

T: “og spørsmål om rett eller galt grep på en ganske annen måte enn før inn i den enkeltes hverdag.”

M: Ja, det har vi problematisert omkring litt tidligare sant vel, det *blei* veldig komplekst detta, det fantes ikkje no enkelt fasitsvar.

T: °Ja °

M: Det har eg fått fram.

T: “Om folk havnet på rett eller gal side, om de ble aktive motstandsfolk, passive jøssinger eller kom med i NS, skyldtes likevel for en stor del miljø og påvirkning,”

M: Ja, det e en sannhet føler eg med modifikasjoner. Fordi at eh han eh han bruker det flere ganger det med *miljø*påvirkning, og det e nok det e nok *sant* i mange sammenhenger, fordi du kan ikkje melde deg ut av slekta di, det blir litt som Smiths venner-opplegg, men eh . han har både rett og feil altså det, altså han har vel *rett* då kan du si fordi atte eh det blei vel litt tilfeldig og, han snakkar vel om den ty eller jenta som blei forelska i den tysker'n og som plutselig, ke skulle ho gjøra, ho mista alle vennene, ke gjør du då liksom? Då blir det litt sånn som du ser nynazistane i dag,

T: Mm. „sikkert også rene tilfeldigheter.”

M: Ja, det går på tilfeldigheter ☺ som forelskelsen, ja ☺

T: Mhm. “Var det nødvendigvis noen avgrunn i sinnelag mellom dem som kjempet på alliert side, og de stakkars ungguttene som endte som frontkjempere på tysk side?”

M: Nei, altså eg eg tror jo de som har eh, altså det eina er altså i den grad de visste at de kom te Østfronten, hvis de visste at de kom dit eller skulle dit, så så tror eg at sinnelaget e likt, i den grad de var *ubeldige* og kom dit, så tror eg det e mer eh det e mer atte de de hadde sympati, men så endte de i en situasjon de ikkje ønska. Det va'kje noen sånn djup patriotisme som fikk de til å melde seg til østfronten.

T: Ehm, ja.

M: Så eg tror han har rett i

T: “Det var elleve av dem i Sandefjord og ni i Sandar.”

M: Ja, det e'kkje, det e'kkje det e'kkje mye folk det altså, det e veldig lite folk.

T: Det er "Etter materiale i landssvikarkivet, Riksarkivet."

M: °Ja° Og hvis e hvis det e riktig, så eh eh det de har der, men eh (sukker), igjen har vi eh spørsmålet i åssen grad skal og bør de være der, så jeg syns han har en balansert fremstilling av hele den krigsbiten, eg.

T: Den aller siste setningen her det var "Og de som falt på Østfronten, kom visst aldri på noen minnetavle."

M: Nei, og *det* syns eg e litt for jævlig av en eller annen grunn og eg e skal se om eg greier å *føla* på det der, ke som gjør det, i, med dagens bakgrunn, han konstaterer det helt riktig, og det det spørs om de på en måte har lika stort krav på å komma på en minnetavla som andre, og eg trur faktisk at hvis e ska liksom no i mange mange år etterpå og uten klokskapen fra, e har aldri opplevd krig i, eg har opplevd krig ute og har jobba under krig ute, og blitt tatt gissel som e sa men (henviser til samtale før intervjuet) men så vil eg si i hver fall i dag atte de burde vært nevnt, de altså, uten noen negativ, at de falt under krigen. Tror faktisk det.

T: Mhm . Det siste her heter "Er det noe du gjerne vil legge til til slutt?" ☺

M: ☺ Det har eg gjort. ☺

T: ☺

M: ☺

T: Nei, men eh da sier jeg, da stopper jeg båndet, jeg.

(35)

Ohlander 2,

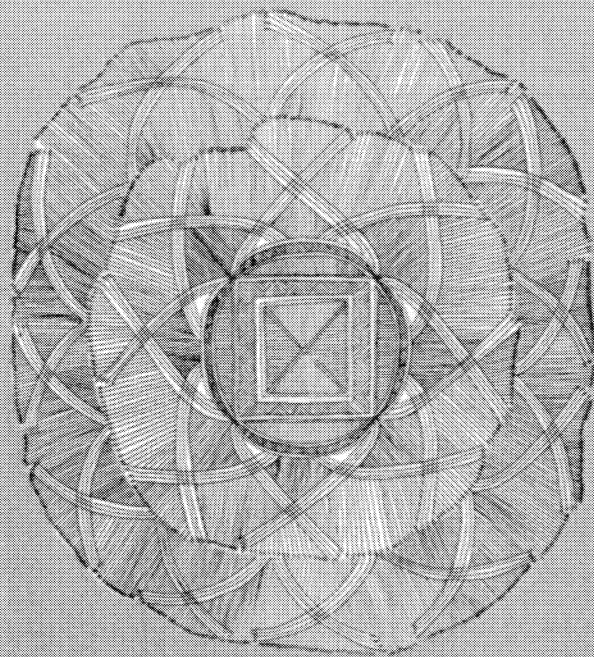
fotokopi av heftet

Kvinnor, barn och arbete...,

1994

Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850—1993

Ann-Sofie Ohlander

Ann-Sofie Ohlander är född 1941. Docent i historia vid Uppsala universitet. Har bl a publicerat *Reaktionen mot utvandringen. Emigrationsfrågan i svensk debatt och politik 1901-1904* (1972); *More Children of Better Quality? Aspects on Swedish Population Policy in the 1930s* (1980); *Karlek, död och frihet. Historiska uppsatser om människovärde och livsvillkor i Sverige* (1986) och *Det bortträngda barnet. Uppsatser om psykoanalys och historia* (1993). Ordförande i Kvinnohistoriska seminariet, Uppsala universitet, projektledare vid Institutet för framtidsstudier.

Rapport för FN:s konferens om
Befolkning och utveckling
i Kairo 1994

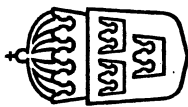
SOU
1994:38

FRITZES

POSTADRESS: 106 47 STOCKHOLM
FAX 08-30 30 21, TELEFON 690 90 90

ISBN 91-38-13603-1
ISSN 0375-250X

(35) s. 897
OHLANDER 2

Statens offentliga utredningar
1994:38
Utrikesdepartementet

7 5 J D 0 0 8 4 0

Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850-1993

Betänkande av Svenska Nationalkommittén för FN:s
konferens om Befolkning och utveckling
Stockholm 1994

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Omslagsbilden: Bambo Aripana - Detta är ett mycket spritt slätmönster som symboliskt framställer kosmos som en bambudunge, en bild av hur fruktbarheten och familjens liv växer upp kring föräldrarna som en bambuklump kring det första skottet. (Ur "The art of Mithila. Ceremonial paintings from an ancient kingdom" av Yves Véquaud. Thames and Hudson 1977).

Författare: Ann-Sofie Ohlander
Framsida: Anna Sofia Quensel
Original och layout: UD-redaktionen
Bildredaktör: Helena Friman
Tryck: Regeringskansliets offsetcentral
Materialet får återges med uppgift om källan.
Rapporten är tryckt på miljövänligt papper.

Stockholm 1994

ISBN 91-38-13603-1
ISSN 0375-250X

Innehåll

Förord	7
Inledning	9
Arbete, barn och politiskt inflytande	9
Ett i-landsperspektiv	9
Ett utvecklingsperspektiv	10
Sverige som historiskt exempel	11
Tre grundläggande frågor	12
Svenska kvinnors liv och arbete på 1800-talet	14
Arbetet i produktionen	14
Maktlöshet	18
Förbättringar: Ogifta kvinnor	19
Gifta kvinnors arbete utanför hemmet	21
Familjeplanering	23
Varför började svenskarna familjeplanera?	24
Trygghet för barnen	28
Barnen kommer i fokus	28
Kvinnliga politiker och moderskapspolitik	30
Kvinnor får politiska rättigheter	31
Samhället och kvinnors föräldraskap	33
Mannens föräldraansvar	33
Ett samhälleligt ansvar för barn	34
Befolkningspolitik	35
Reformer för mödrar och barn	36
Familjepolitik	37
Samhälleliga rum för barn	37
Var mammorna hemma?	39
Förbudet mot aga	41
Mannens föräldraroll utvidgas	43
1974 års föräldraförsäkring	44
Antal barn per kvinna	48
Svenskar vill ha barn	49
Referenser	51

Förord

Jorden upplever en befolkningsökning snabbare och mer omfattande än någon gång tidigare i historien. Detta sker i en tid när också nuvarande produktions- och konsumtionsmönster tär kraftigt på jordens resurser. Samtidigt ökar klyftorna drastiskt mellan de rikaste och de fattigaste skikten av jordens befolkning.

Inför detta perspektiv ordnar FN en internationell konferens 1994 om Befolkning och utveckling. Den svenska regeringen har tillsatt en särskild Nationalkommitté för att förbereda det svenska deltagandet i konferensen. Denna skrift är en av dem som kommittén beställde som ett led i sitt arbete. Syftet med skrifterna är att belysa Sveriges erfarenheter på några områden som kanske även kan ha ett visst internationellt intresse. Vi är medvetna om att varje land har sina egna historiska och kulturella betingelser. Det som går i ett land och vid en bestämd tid i dess utveckling är sällan något som det är möjligt att upprepa någon annanstans. Ändå tror vi att det finns ett visst värde i att presentera studier av fall från skilda delar av världen. Vi vill se dessa skrifter som ett bidrag till en sådan internationell debatt om vad som utgör och främjar mänsklig utveckling och livskvalitet.

Nationalkommittén ställer sig som uppdragsgivare bakom författarnas redovisningar i stort, men ansvaret för skrifterna - sakuppgifter, värderingar, uttrycksätt, disposition och innehåll - ligger helt hos författarna.

Jag hoppas att skrifterna ska vara till nytta och nöje; de är tänkta att vara lättlästa och kännas angelägna. Kommittén riktar ett varmt tack till författarna för det engagemang och arbete de har ägnat åt sitt uppdrag.

Alf T Samuelsson

*Statssekreterare, ordförande i Nationalkommittén
för FN:s konferens om Befolkning och utveckling*

Inledning

Arbete, barn och politiskt inflytande

Svenska kvinnor har den högsta förvärvsfrekvensen i Europa. Samtidigt föder de fler barn än kvinnorna i flera andra europeiska industriländer. De svenska kvinnorna har god hälsa och när högålder. Deras medellivslängd är vid födelsen 81 år.

Svenska kvinnor har också en påtaglig del i den politiska makten. En tredjedel av den svenska riksdagens ledamöter är för närvarande kvinnor, och kvinnor är också väl representerade i regeringen, bl a som utrikes-, finans- och justitieministrar.

Också de svenska barnen har det bra. De är till allt övervägande del planerade och efterlängtrade av sina föräldrar. Rådgivning om familjplanering och preventivteknik är lättillgängliga i Sverige och aborterna är fria. Barnen får god omvårdnad. Spädbarnsödligheten tillhör de lägsta i världen.

Ett i-landsperspektiv

För svenska kvinnor och män idag är tydligen barn och föräldraskap mycket viktiga. Kanske har de svenska kvinnorna också i ovanligt hög grad trygghet och frihet att få de barn de önskar?

Sverige är ett rikt land. Men det finns i Europa och världen rikare länder, där nativiteten är avsevärt lägre än i Sverige, så låg att det ses som ett problem. Också i Sverige var för ett par decennier sedan nativiteten relativt låg. Det tycks därmed inte finnas något självklart samband mellan ett lands rikedom och dess nativitetsnivå. Detta skulle kunna bero på att barn inte uppskattas lika högt överallt. Men man

För sympunkter och upplysningar tackar jag varmt den svenska nationalkommitténs medlemmar samt Louise Drangel, Socialdepartementet, Birgitta Hedman, Statistiska Centralbyrån, Mikael Hammarskjöld, Sociologiska institutionen, Lunds universitet och Agneta Emanuelsson, Thomas Nilsson och John Rogers vid Historiska institutionen, Uppsala universitet.

Ann-Sofie Ohlander

kan också ställa frågan om ett lands rikedom automatiskt leder till förhållanden där det är lätt för dess invånare att få och ha barn.

Sverige uppvisar hög förvärvsfrekvens för kvinnor och samtidigt hög nativitet för europeiska förhållanden. Men borde inte låg förvärvsfrekvens och därmed hög andel obetalt arbete i hemmet för kvinnor ge högre nativitet?

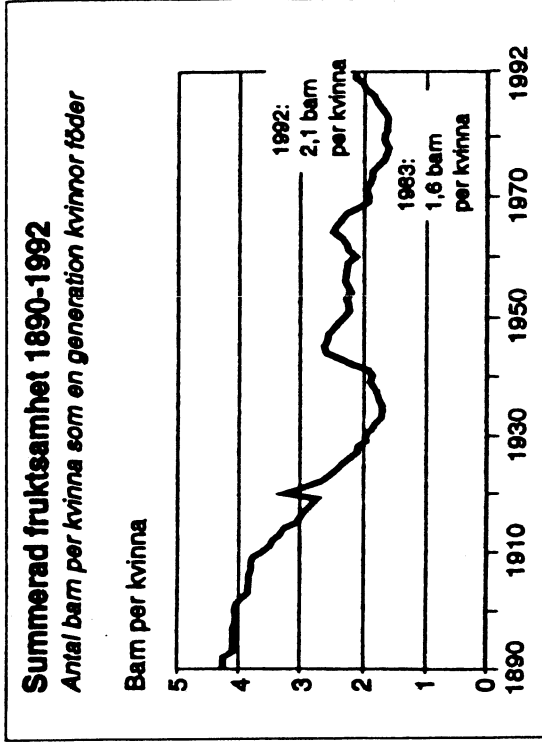
Så tycks inte vara fallet. I västra delen av Tyskland, i Holland, Italien och Spanien är kvinnors förvärvsfrekvens låg jämfört med Sverige. De tyska, italienska, spanska och holländska kvinnorna föder betydligt färre barn än de svenska. Detta ger upphov till frågan om det finns ett samband mellan kvinnors förvärvsfrekvens och deras barnantal överhuvudtaget.

Ett utvecklingsperspektiv

Jämför man däremot den svenska nativiteten idag med många av världens utvecklingsländer framstår den som mycket låg.

Det förefaller knappast troligt att det höga barnantalet i många utvecklingsländer idag genomgående skulle motsvara kvinnornas önskemål om barn. Farliga förlossningar och en hög spädbarns- och barnadödlighet talar ett motsatt språk.

När kvinnor i utvecklingsländerna med risk för sin egen och barnens hälsa föder långt fler barn än det finns en framtida försörjning för måste man först ställa frågan om deras makt över sitt föräldraskap. Har de överhuvudtaget möjlighet att välja? Hur skulle de välja om möjligheten fanns?

Källa: Statistiska centralbyrån. På tal om Kvinnor och Män. Lathund om jämställdhet 1993

Sverige som historiskt exempel

Hög nativitet i u-länder och mycket låg nativitet i i-länder kan alltså båda vara problem. Men det verkar inte självklart vara ett lands fattigdom eller rikedom som bestämmer hur många barn som föds.

Hur ser problemet ut från svensk horisont? Sverige har under de senaste 150 åren genomgått en genomgripande förvandling. Utvecklingen kan sägas ha gått från en u-lands-till en i-landssituation. Från ett fattigt jordbruksland har Sverige förvandlats till en rik industristat med hög levnadsstandard. Från ett gammaldags hierarkiskt ståndssamhälle har det övergått till en modern parlamentarisk demokrati.

Samtidigt har under denna tid kvinnornas ställning radikalt förbättrats från maktlöshet och beroende till självständighet och inflytande - juridiskt, ekonomiskt och politiskt. För svenska barn har förbättringen varit ändå mycket större, alltifrån en radikal ökning i möjligheten att överhu-

vuadtaget överleva till stor fysisk och psykisk trygghet.

I Sverige skedde en dramatisk nedgång i nativiteten från 1800-talets mitt och fram till 1930-talet. För kvinnor födda år 1850 var det summerade fruktsamhetstalet i genomsnitt 5 barn per kvinna, medan det för dem som föddes 1890 var bara två barn per kvinna. Under återstoden av 1900-talet har födelsetalen varierat över tiden, även om det finns en betydande långsiktig konstans i antalet beräknade barn per kvinna.

För 150 år sedan var inte bara den svenska nativiteten hög. Också spädbarns- och barnadödligheten var höga, även om de sjunkit något sedan början av 1800-talet. Sedan dess har också spädbarns- och barnadödligheten sjunkit till mycket låg nivå.

Tre grundläggande frågor

En analys av den svenska utvecklingen från u-land till i-land kan kanske ge hållpunkter för en förståelse av kvinnors och barns ställning i nutiden. Det gäller både rika och fattiga delar av världen.

Tre frågor framstår som särskilt betydelsefulla:

- Hur och när fick svenska kvinnor makt över sitt föräldraskap?
- När och på vilket sätt tillförsäkrades barnen grundläggande trygghet?
- Hur ser mannens föräldransvar ut och hur har det förändrats?

Frågeställningarna kan i grova drag också sägas spegla tre faser i den svenska utvecklingen. Under den första fasen från 1800-talets mitt till omkring år 1930 får kvinnorna ökad makt över sina liv. I samband med detta sjunker födelsetalen.

Under den andra fasen får barnen bättre livsvillkor och ökad trygghet. Detta sker genom att det svenska samhället börjar ta ett ansvar för reproduktion och barn. Det är framför allt kvinnliga politiker som driver frågor om barn och föräldraskap. Kvinnornas inträde i det politiska livet blir därmed en betydelsefull faktor.

I den tredje fasen från 1950-talet och framåt sker en utvidgning av mannens föräldraroll. Svenska fäder börjar ta en allt större del i omvårdnaden av och ansvaret för sina små barn. Denna utvidgning av mannens föräldraskap kodifieras och stöds i lagstiftning och socialpolitik.

Svenska kvinnors liv och arbete på 1800-talet

Arbetet i produktionen

År 1850 bodde tre och en halv miljoner människor i Sverige. Nästan alla, nittio procent, bodde på landsbygden.

Landet var fattigt, och många hade svårt att få en tillräcklig bärning. Det var nästan enbart av ekonomiska skäl så många som 1,2 miljoner svenskar utvandrade mellan åren 1850 och 1924, de flesta till Amerika. I förhållande till befolkningen var det den tredje största utvandringen från Europa. 450.000 av de svenska utvandrade var kvinnor. De hoppades på bättre förhållanden i Amerika och många fick också det. Förbättringen tycks ha varit större för de kvinnliga än för de manliga emigranterna.

På den svenska landsbygden arbetade nästan alla kvinnor i jordbruket, vare sig de var hustrur till bönder, torpare eller lantarbetare. De ogifta kvinnorna arbetade som pigor. Arbetet var noga uppdelat. Kvinnorna stod för mjölkhushållningen. De skötte ladugården och fäkreaturen. De mjölkade, kärnade smör och ystade ost.

Nationalekonomiskt var mjölkhushållningen av mycket stor betydelse. Smör var länge en av Sveriges viktigaste exportvaror. Från mitten av 1800-talet började mejeriproduktionen industrialiseras. Också då var det så gott som enbart ett arbete för kvinnor. Vid 1800-talets slut var mejeriprodukter en av Sveriges viktigaste exportvaror.

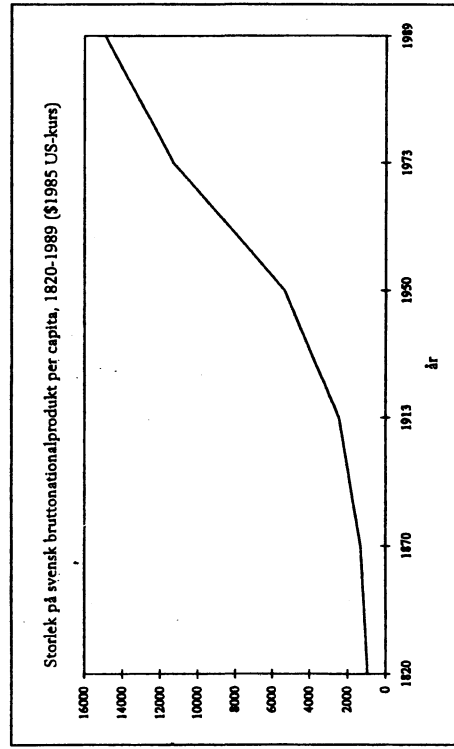
Kvinnorna arbetade också i andra delar av jordbruket. De räfsade vid höslåttorn och band nekarna vid sädesskörden. De gallrade betor och rovor, de satte och plockade potatis.

Det var också kvinnorna som stod för tillverkningen av garn, tyg och kläder, alltifrån skötseln av fåren till det färdiga tyget och kläderna. Varje flicka måste lära sig att spinna. Också linproduktionen och linnevävningen var till stora delar kvinnoarbete. Textilindustrin byggde i stor utsträckning på kvinnors och barns arbete både som hemindustri och i fabriksproduktion. När tyg och kläder slitits ut och blivit lump såldes de till pappersbruken, där lump länge var den viktigaste råvaran. Också i pappersbruken arbetade kvinnor.

Kvinnorna arbetade tidigt i andra industriella hanteringar som järn- och glasbruk. De arbetade också vid sågverk och tändsticksindustri, de rullade cigarrer i tobaksindustrin, och drejade och glaserade i porslinsindustrin.

Kvinnorna hade också ansvaret för maten, både den nog så besvärliga lagringen och tillagningen genom alla led. Tvätt och byk, rengöring och husets skötsel vilade på dem.

En piga berättade i en intervju vid början av 1900-talet hur hon ständigt fick arbeta. Först var hon med i skörden ute på åkrarna. Sedan fick hon hjälpa till med matlagning och disk och ta hand om djuren i ladugården och om middagsmjölkningen. Männen kunde vila middag och slapp

Källa A. Maddison, *Phases of Capitalist Development*
Oxford University Press Oxford 1982

innesysslorna på kvällen. Kvinnorna var aldrig lediga enligt hennes berättelse.

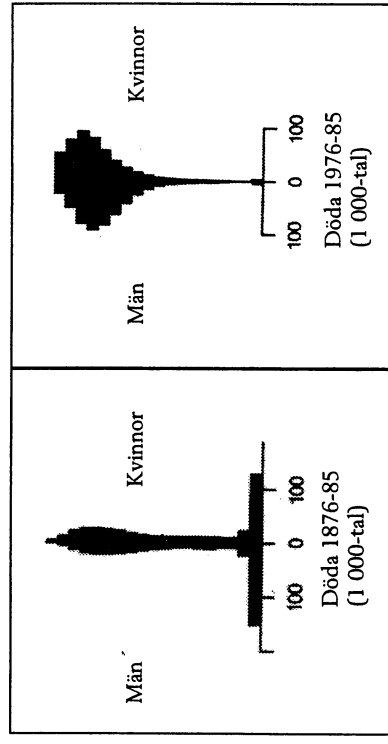
Till allt detta arbete hade kvinnorna ensamma ansvaret för barnen. De födde många barn. Att vara barn var riska-

Foto: Borg Mesch, 1913, Kiruna kommuns film- och bildarkiv

Rast under arbetet på åkern i Vittangi i Lappland. Kvinnan ammar ett barn i tvåårsåldern. Kvinnor kände till att amning ger ett visst skydd mot ny graviditet.

belt. År 1850 dog femton procent av de svenska barnen under första levnadsåret. Dödligheten var också hög upp till fem års ålder. Medellivslängden vid födelsen var låg, 45 år för kvinnor och 41 år för män under perioden 1851 till 1855. Barnens otrygghet var stor också på andra sätt. Det var vanligt, att ett barn miste en eller båda föräldrarna före vuxen ålder.

Döda efter åldersgrupper, 1876-85 och 1976-85.

Källa: Sveriges nationalatlas. Befolkningen. Sveriges Nationalatlas förlag 1991.

Den höga dödligheten bland de vuxna gjorde att omgiftesfrekvensen var hög. Låg medellivslängd och sena äktenskap gjorde det ovanligt att barn fick någon kontakt med, omvårdnad eller uppfostran från mor- eller farföräldrar.

Också på andra sätt var barndomen i det äldre svenska samhället hård. Barnen fick börja arbeta mycket tidigt, oftast i jordbruket, men också i andra arbeten. Bruket av aga mot barn var inte bara tillåtet utan också rekommenderat i gällande lagstiftning.

Barnen var för sin överlevnad främst beroende av sina mödrar. Fäderna deltog knappast alls i vården av de små barnen. Mödrarnas ensamansvar för barnen blev särskilt

tungt eftersom de i sin tur hade begränsad makt över sina egna liv. I den konflikt mellan arbetet i produktionen och vården av barnen som utspelades i kvinnornas liv riskerade barnen att dra det kortaste strået.

Kvinnornas förvärvsfrekvens var med andra ord minst lika hög vid mitten av 1800-talet som i våra dagar. Men deras makt över sitt arbete och de inkomster det gav var mycket begränsad, åtminstone i formellt hänseende. Maktlösheten gällde uppenbarligen också reproduktionen och möjligheten att begränsa barnantalet. Måste kvinnorna först få ökat inflytande och handlingsutrymme på ett mer allmänt plan för att kunna driva igenom en önskan om en begränsning av barnantalet?

Maktlöshet

Så länge kvinnorna inte hade makt över elementära villkor i sina egna liv, var också barnens ställning oskyddad och utsatt. Svenska kvinnor var omyndiga. Kvinnorna på landsbygden hade bara halva arvsrätten jämfört med sina bröder. Skråtvånget utestängde dem från de flesta försörjningar. Alla utbildningar och tjänsteställningar var förbehållna män. De fick inte råda över sin ekonomi, varken över sina inkomster eller sin egendom. Deras ställning i äktenskapet var också svag. Hustrun skulle underordna sig mannen. Fram till år 1858 var det tillåtet för en man att äga sin hustru. När kvinnorna inte rådde över sin kropp talar det också för att de inte kunde bestämma om sin sexualitet.

Mycket tyder på att en gradvis försämring av kvinnornas ställning ägt rum sedan 1600-talet och fram till 1800-talets början. Men nu vände utvecklingen i positiv riktning.

Förbättringar: Ogifta kvinnor

Lika arvsrätt för kvinnor och män genomfördes år 1845. Året därpå avskaffades skråtvånget och år 1864 genomfördes en liberal näringsfrihetslagstiftning. Då hade också ogifta kvinnor blivit myndiga vid 25 års ålder år 1858.

Utvecklingen gynnade främst de ogifta kvinnorna. Deras situation var också en viktig orsak bakom förbättringarna. Andelen ogifta kvinnor i befolkningen hade ökat så starkt att de blivit ett försörjningsproblem för sina manliga släktingar. Samtidigt framträdde kvinnosakskvinnor som Fredrika Bremer med krav på medborgerliga rättigheter åt kvinnor¹⁾.

Den nya näringsfriheten gav kvinnorna möjlighet att starta egna småföretag, t ex butiker eller syateljéer. En del etablerade sig i större skala. Den svenska industrialiseringen som på allvar kom i gång på 1870-talet gav många kvinnor försörjning, även om lönerna i regel var lägre än männens.

Samtidigt hade möjligheterna till utbildning förbättrats. Nyttillkomna yrken öppnades också för kvinnor. År 1842 beslöt att folkskolor skulle inrättas i hela landet. I dem skulle alla barn gå, både pojkar och flickor.

Ganska snart efter folkskolans tillkomst tilläts kvinnor bli små- och folkskollärarinnor. År 1859 inrättades det första folkskollärarseminariet för kvinnor. Fram emot sekel-skiftet var nästan hälften av alla folkskollärare kvinnor.

Då hade kvinnor också fått tillträde till högre utbildningar, dels i ett nyinrättat högre lärarinneseminarium, dels genom att universiteten öppnades för kvinnor år 1873. Anställning i högre statliga befattningar kunde de däremot inte få förrän år 1923.

Eftersom kvinnor inte fick tillträde till statliga läroverk förrän år 1927 var det bara ett fåtal som kunde dra nytta av de nya möjligheterna. Många av dem som fått studera blev lärarinnor vid privata skolor eller läkare med egen praktik. Det förekom också att de startade både egna skolor och kliniker.

¹⁾ En fjärdedel av de kvinnor som föddes under 1870-talet förblev varaktigt ogifta.

Men också andra tjänster öppnades för kvinnor. De kunde bli postkassörer, telefonister och telegrafister. De kunde också anställas vid banker och som kontorister.

Barnmorskans yrke var sedan gammalt förbehållet kvinnor. Nu blev många också sjuksköterskor. Sjukvårdsbiträdena var också kvinnor, länge utan någon utbildning.

Kvinnor med högre utbildning och högre befattningar var mycket få. Men de var en betydelsefull grupp som bildade kvinnoaksföreningar och krävde politiskt inflytande och andra förbättringar för kvinnor.

De allra flesta av medelklassens yrkeskvinnor var ogifta. Att gifta sig innebar utom för folkskollärarinnor, distriktsköterskor, barnmorskor och läkare med egen praktik långt fram i tiden att också lämna yrkeslivet. Många valde medvetet bort äktenskapet för att få möjlighet att utöva ett yrke. År 1938 kom en lag som förbjöd arbetsgivare att avskeda gifta kvinnor som väntade barn.

De ogifta kvinnorna blev på många sätt likställda med män, även om de i regel fick lägre befattningar och lägre löner än dessa.

För de gifta kvinnorna dröjde den formella jämlikheten längre. Men alla kvinnor fick del av den nya arvslagstiftningen. De fick också i alla samhällsklasser del av den nya skolundervisningen.

Samlevnad utan äktenskap förekom mot slutet av 1800-talet bland arbetarbefolkningen i Stockholm. Dessa så kallade Stockholmsäktenskap kan åtminstone delvis ha sin förklaring i att kvinnorna när de gifte sig blev omyndiga och förlorade bestämmanderätten över sin inkomst och sina barn.

Förbättringarna i den ogifta kvinnans ställning gjorde de gifta kvinnornas relativa rättslöshet synlig. År 1874 fick de gifta kvinnorna rätt att bestämma över sin inkomst, 10 år senare också över sin egendom. Full myndighet fick de år 1920.

Gifta kvinnors arbete utanför hemmet

Men långt innan dess hade många gifta kvinnor börjat få en synlighet och ett erkännande i samhället som de inte haft tidigare. Det var de gifta kvinnornas arbete utanför hemmet som synliggjordes. Medel- och överklasskvinnor arbetade i allmänhet inte utanför hemmet sedan de ingått äktenskap. Men det gjorde arbetarkvinnorna. Deras arbete i fabriker var en nödvändig del av familjens ekonomi. De var också ofta ensamförsörjare.

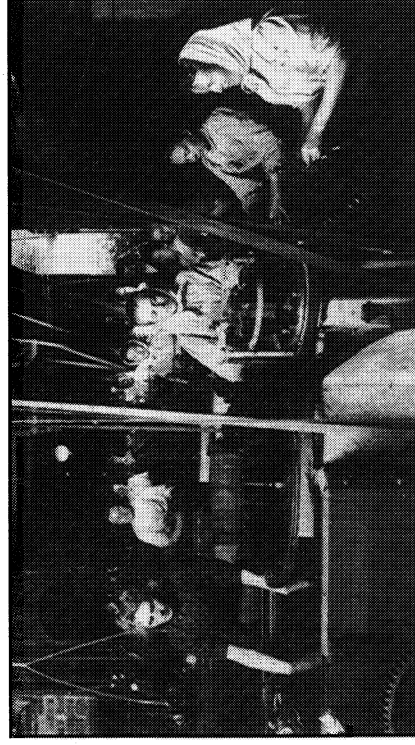

Foto: Fr. G. Klemming 1901, Stockholms stadsmuseum

Sköjlkällaren på Münchenbryggeriet i Stockholm.

De gifta arbeterskorna hade en synlig arbetsplats utanför hemmet och de hade egna kolumner i lönelängderna. På det sättet blev deras arbete i produktionen en påtaglig realitet, som gjorde att de också togs med i den nyupprättade arbetsstatistiken. Där skilde de sig från till exempel bondhustrurna, som trots sitt nationalekonomiskt omistliga arbete i produktionen inte togs med i svensk arbetsstatistik förrän år 1965.

De ogifta kvinnorna, särskilt de ogifta medelklasskvinnorna, blev först av alla samhälleligt synliga och erkända. Därefter kom de gifta kvinnor, vars arbetsplats inte

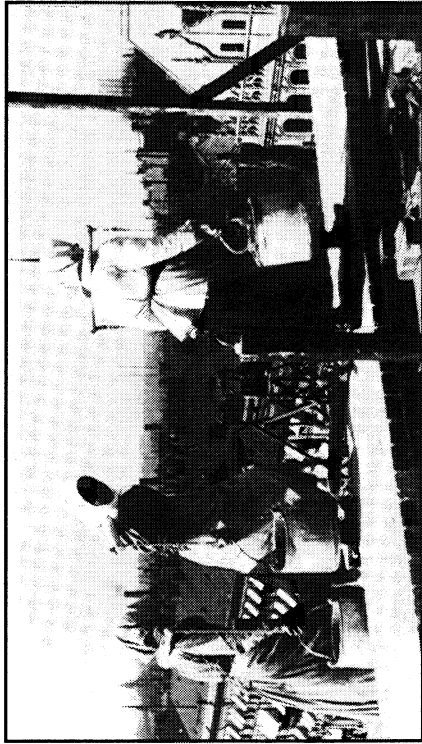

Foto: 1890-talet. Stockholms stadsmuseum

Mursmäckor, kvinnliga byggnadsarbetare vid Operabygget i Stockholm. De bar murbruket upp till murarna på den växande byggnaden. Detta var ett av de grävsta och tyngsta arbetena för en kvinna i sekelskiftets Stockholm.

låg i eller i nära anslutning till hemmet. Just åtskillnaden mellan hem och arbetsplats ledde fram till att den samhälleliga konflikten mellan arbetet i produktionen och arbetet med barnen blev synlig.

Någon barnpassning fanns i stort sett inte. Barnen fick ofta klara sig själva, de större barnen fick passa de mindre eller också fick de följa med sina mödrar till fabriken. Fäderna deltog inte i barnens vård och inte heller i hemsysslorna. Konflikten mellan reproduktion och produktion måste lösas av mödrarna ensamma.

En undersökning från en textilfabrik i västra Sverige vid sekelskiftet visar, att kvinnorna ofta tvingades ta med sig barnen till fabriken. Arbetsmiljön var både ohälsosam och farlig. Maskinerna kunde lätt orsaka olycksfall, och lokaler var så fyllda av buller, hetta och damm, att vistelsen där ofta var nära nog outhärdlig. Därtill kom den farliga tbc-smittan, som delvis spreds genom arbetsrutinerna.

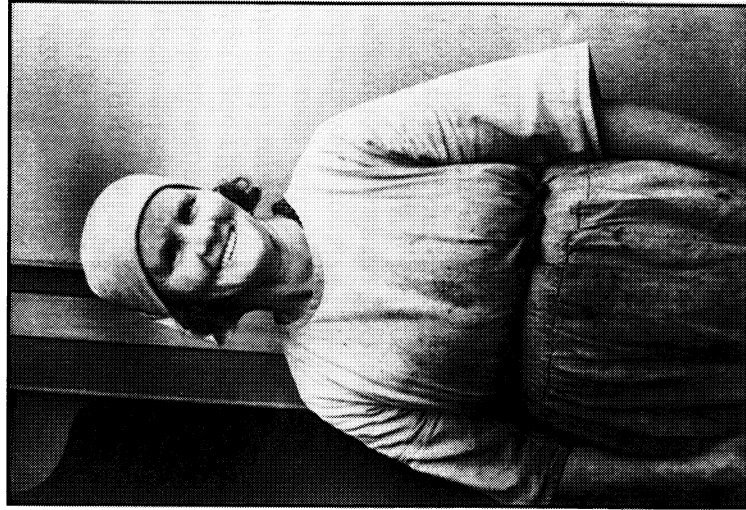
Orimligheten i barnens förhållanden blev på detta sätt uppenbar. Till slut blev på det sättet också kvinnornas

arbete med barnen medvetandgjort som ett arbete av samhälls- betydelse.

Familjeplanering

Detta skedde ungefär vid sekelskiftet. Men redan dessförinnan hade av allt att döma kvinnornas förbättrade ställning börjat ge ett annat viktigt resultat. Från 1870-talet och framåt blev familjeplanering allt vanligare i Sverige.

En ny familjetyp växte fram. Tidigare var regeln att kvinnan födde barn under hela sin fertila period i äktenskapet, även om intervallerna mellan de senare barnen var längre än mellan de första. Men från omkring år 1870 börjar ett annat mönster bli synligt. Barnen föds tidigt i äktenska-

Statarhusstru.

Foto: Gunnar Lundh, 1930-talet, Nordiska museet.

pet. Därefter upphör barnafödandet trots att kvinnan har en lång fertil period kvar i äktenskapet. Det är ett klart mönster av barnbegränsning som påminner om det som råder i moderna familjer.

Men familjeplaneringen slog igenom vid olika tidpunkter i olika delar av landet. I norra Sverige dröjde genombrottet till fram på 1930-talet. Det fanns också skillnader mellan olika sociala skikt. Tidigast kom barnbegränsningen i medelklassfamiljer och i familjer som tillhörde uppåtsträvande skikt i arbetarklassen. Fattiga familjer med lågbetalt arbete inom lantbruk och textilindustri har däremot ofta stora familjer långt fram i tiden.

Det finns många samtida vittnesbörd om att det är omsorgen om barnens välbefinnande och om den egna hälsan som ligger bakom kvinnornas önskan att begränsa barnantalet. Men kvinnans makt över sitt eget liv måste uppenbarligen bli tillräckligt stor för att hon skall kunna hävda sitt intresse av att få färre barn.

Riksdagen beslöt år 1910 om förbud mot upplysning om och försäljning av preventivmedel. Förbudet gällde fram till år 1939. Men familjeplaneringen fortsatte ändå att slå igenom. Trots förbudet ägde ett aktivt upplysningsarbete rum av modiga pionjärer på området.

Varför började svenskarna familjeplanera?

Det kan däremot vara tveksamt, om det går att peka ut någon faktor eller någon gräns som avgörande för att kvinnorna skall kunna driva igenom sina önskningar om barnbegränsning.

Gemensam för alla kvinnor blev tillgången till en elementär utbildning i folkskolan. I och med den kunde de tillgodogöra sig den hastigt växande floran av tidningar, tidskrifter och annan litteratur. Litteratur om familjeplanering kunde däremot vara svår att få tag i. Att läsa om sexualiteten var opassande. Längre hade kyrka och lagstift-

ning haft en sträng kontroll av framför allt den utomäktenskapliga sexualiteten, som bestraffades. På 1860-talet mildrades kyrkans och lagstiftningens kontroll av sexualiteten och bestraffningarna av utomäktenskapliga förbindelser upphörde.

Men att rekommendera barnbegränsning var ännu inte accepterat. Ekonomen och nymalthusianen Knut Wicksell höll år 1881 ett offentligt föredrag i Uppsala där han hävdade att barnbegränsning var bästa botemedlet mot fattigdom. Ungefär samtidigt gav han och en läkare ut en skrift med råd om familjeplanering i äktenskapet. Både föredraget och skriften väckte skandal och läkaren blev avsatt från sin tjänst.

Längre fram spreds kunskap om familjeplanering av eldsjälur som Elise Ottesen-Jensen. Hon reste runt i landet, föreläste om och spred preventivmedel. Självt hade hon växt upp i en mycket stor familj, och det var erfarenheterna därifrån som tände hennes intresse för att hjälpa andra.

Preventivmedel fanns inte att tillgå i någon betydande omfattning. Förbudet mot preventivmedel kom inte förrän man såg deras spridning som en reell risk. Det förefaller rimligt att anta att man hade tillräckliga kunskaper om sexualiteten för att tillämpa avbrutet samlag, eller också avstod man helt enkelt från sexuellt umgänge.

När ogifta kvinnor blev myndiga år 1858 fick de därmed också rätten att självständigt ingå äktenskap utan inflytande från föräldrar eller förmyndare. Att de gifta kvinnorna fick större makt över den egna ekonomin bör också ha spelat en roll.

Att till exempel få bestämma över sin egen inkomst, även om den var låg, gav en elementär trygghet åt de gifta kvinnorna. Barnens trygghet växte i sin tur med varje förbättring i moderns situation.

Förbudet för mannen att aga hustrun från år 1858 kan ha haft en både praktisk och symbolisk betydelse som tecken på en rätt för kvinnorna att hävda den egna kroppens integritet. Detta är också det första tecknet i lagstiftningen

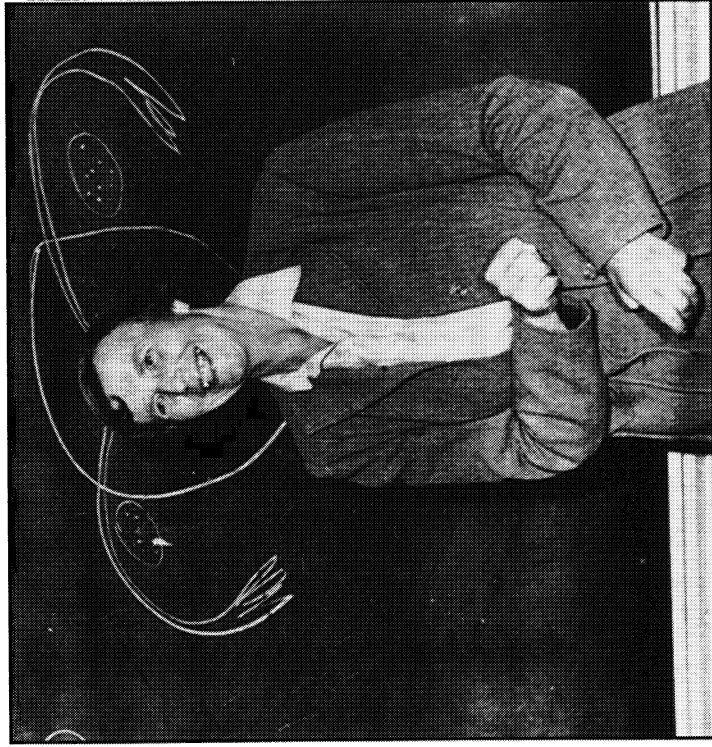

Foto: Anna Riivkin 1948, Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek

"Jag drömmer om den dag då alla barn föds välkomna – alla män och kvinnor är jämlika och sexualiteten ett uttryck för innerlighet, njutning och ömhet..." Elise Ottesen-Jensen

på att en patriarkal struktur i familjerättslagstiftningen börjar brytas upp. Denna försvagas undan för undan när gifta kvinnor först får rätt att bestämma över sin egendom för att senare få myndighet och politisk röst- och representationsrätt. Den gifta kvinnan blir på det sättet alltmer ekonomiskt och juridiskt jämställd med sin make.

I och med sitt inträde i politiken får kvinnorna också möjligheter att hävda mödrars och barns intressen. Att detta kunde ske stöck i stäv mot de egna makarna visar omröstningen om förbud mot försäljning av alkohol år 1922. Året innan hade kvinnorna fått politisk rösträtt. Då var föreställningen utbredd att kvinnorna skulle rösta som sina män.

Men 60 procent av kvinnorna röstade för ett förbud mot endast 40 procent av männen. När kvinnorna röstade tvärs emot de egna männen i förbudsfrågan är det lätt att ana en omsorg om familjen, kanske framför allt barnen bakom deras ställningstagande.

En känsla av maktlöshet tillsammans med traditionella könsroller i äktenskapet har i moderna studier framförts som förklaringar till mycket stora familjer. Samma sak möter långt fram i tiden också i Sverige bland fattiga familjer, bland dem statare och textilarbetare. Att bli far till många barn kunde också ses som ett tecken på manlighet, på att man var en "riktig" karl.

Maktlösheten ger ett kort tidsperspektiv där planering verkar meningslös. Det kan gälla både man och kvinna. Traditionella könsroller med dominans för mannen gör det dessutom svårt för kvinnan att driva igenom önskemål om familjeplanering.

Men om en familj fick det ekonomiskt bättre och därmed en tryggare framtid räckte detta i sig inte till för att ge upphov till familjeplanering. För att detta skulle ske var en förbättrad ställning för kvinnan uppenbarligen en nödvändighet.

Trygghet för barnen

Barnen kommer i fokus

Det svenska samhället tog i det förflutna mycket litet ansvar för barnen. Om föräldrarna dog eller inte kunde försörja familjen skulle kommunernas fattigvård svara för dem. Föräldralösa barn kunde lämnas till barnhus eller bli fosterbarn. På barnhusen var förhållandena ofta mycket dåliga och dödligheten bland de minsta barnen mycket hög. Fosterbarnens förhållande till fosterföräldrarna reglerades enligt legostadgan som om de vore drängar eller pigor. Fosterföräldrarnas rättigheter gick före omsorgen om barnen.

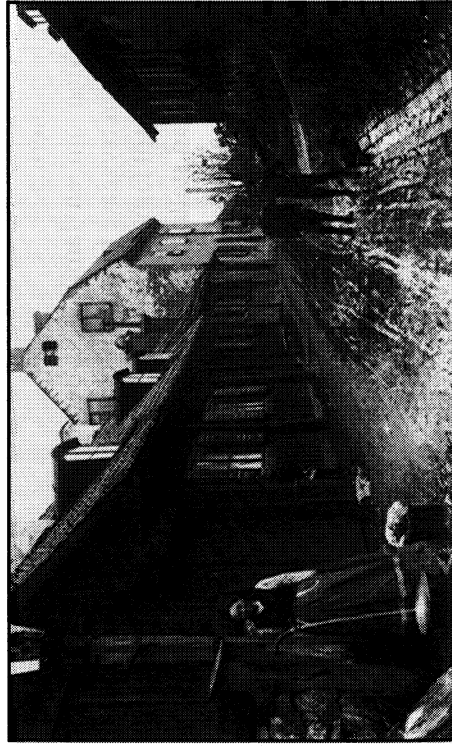

Foto: Oscar Heimer 1907, Stockholms stadsmuseum
Stigbergsgatan i Stockholm i september 1907. En kvinna sköljer tvätt vid vattenposten på gatan.

Men mot sekelskiftet blev barnen föremål för ett allt större intresse. Detta intresse hade minst två olika källor. Den ena var befolkningspolitisk och hade sin bakgrund i ett skärpt utrikespolitiskt läge, där nationalism, industriell konkurrens och kapprustning dominerade den europeiska scenen. Emigration och barnadödlighet ansågs beröva Sverige

livsviktig arbetskraft och blivande soldater. Dessutom sågs en låg befolkningstillväxt som ett tecken på "nationell" svaghet. Förbudet mot upplysning om och försäljning av preventivmedel var ett resultat av denna oro. Man diskuterade också åtgärder för att stoppa emigrationen till Amerika.

Foto omkring 1915, Stockholms stadsmuseum
I stora skaror lekte barnen på gator och bakgårdar. De flesta växte upp utan vuxen tillsyn. Det var ofta storasysters sak att se till småsyskonen.

Men samtidigt fanns en social oro, som tog fasta på de svåra förhållanden barn levde under. De sociala reformvännerna krävde en lagstiftning som skyddade fosterbarn och barn födda utom äktenskapet. På privat initiativ startades Mjölkdroppföreningar som tillhandahöll mjölk av god kvalitet till fattiga mödrars barn, men som också försökte förmana och lära mödrarna bättre hygien och att amma sina barn.

Amningen tillmättes speciell vikt för att få ned spädbarnsdödligheten. Här blev åtskillnaden mellan hem och arbetsplats för fabriksarbetande kvinnor ett praktiskt problem. De orimliga förhållanden för små barn och deras mödrar blev uppenbara.

Kvinnliga politiker och moderskapspolitik

Det var denna orimlighet som ledde fram till ett första samhälleligt ingripande av moderskapspolitisk karaktär. I en ny arbetarskyddslag som utfärdades år 1900 förbjöds kvinnor "med arbete i industriellt yrke" att arbeta under de fyra första veckorna efter en barns födelse. Lagparagrafen var tillkommen med hänsyn till kvinnans behov av vila och särskilt för att modern skulle kunna amma barnet.

Men någon ekonomisk ersättning skulle inte utgå under den tvångsmässiga ledigheten, som i stället blev ett slag mot kvinnans och barnets försörjning. Detta påpekade Sveriges första kvinnliga läkare, Karolina Widerström vid en kongress för fattigvård och folkförsäkring:

Har männe den människa, som jag berövar brödet, gagn utav de föreskrifter jag ger till hennes hälsas bevarande?

Lagen förutsatte existensen av en familjeförsörjande man. Men i praktiken försörjde många kvinnor ensamma sina familjer. När både man och hustru arbetade var kvinnans inkomst oftast outhärlig för familjens nödtorftiga uppehälle.

Karolina Widerström var inte bara läkare utan också politiker. Hon var med om att grunda Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt år 1903 och var en tid också dess ordförande. Som en av de första kvinnorna invaldes hon i Stockholms stadsfullmäktige så snart kvinnorna fått kommunal representationsrätt. Där intresserade hon sig särskilt för barns förhållanden, framför allt för förbättrad hälsovård, friluftsliv och gymnastik för skolbarnen.

I sin verksamhet som gynekolog mötte hon stora brister i kvinnornas kunskap om sina egna kroppar, inte minst om sexualiteten. För att råda bot på detta skrev hon en bok med titeln *Kvinnohygien*, som lästes mycket och trycktes i intemindre än sju upplagor. Hon reste också runt och föreläste om kvinnors sexualitet och barnafödande. Sammasak gjorde

flera av hennes kolleger bland de kvinnliga läkarna och de uttalade också programmatiskt att sexualupplysning för kvinnor var en av deras viktigaste uppgifter. De engagerade sig också mot prostitutionen och Karolina Widerström formulerade motioner i frågan åt politiker, som satt i riksdagen. För sina insatser blev hon senare medicine hedersdoktor.

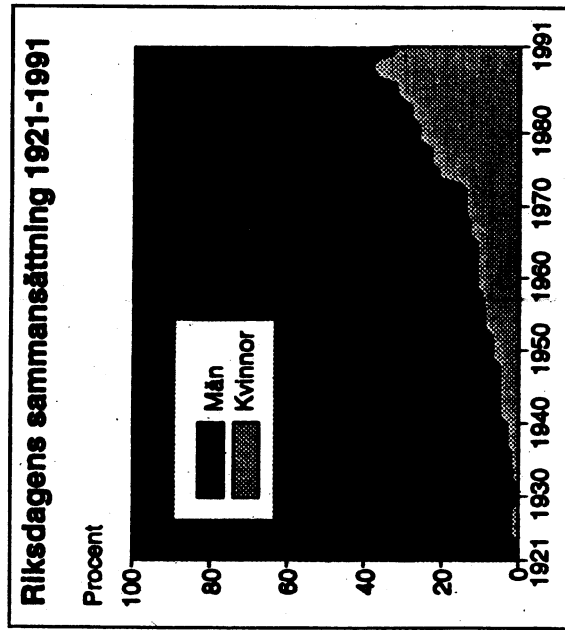
Karolina Widerström är ett utmärkt exempel på den roll en kvinnoaktivist och politiker kunde spela redan innan kvinnor fått politisk rösträtt. De frågor hon tog upp är också typiska. De första kvinnliga politikerna engagerade sig för kvinnor och barn, kanske framför allt för moderskapsfrågor. Det var deras särskilda erfarenhets- och ansvarsområde och de tillförde därmed politiken något helt nytt. Man kan också uttrycka det så, att frågor som gällde barn och moderskap varit flagrant åsidosatta i politiken just därför att kvinnorna saknade politiskt inflytande. I Finland fick kvinnorna politisk rösträtt redan 1906. Så snart kvinnor blivit ledamöter av den finländska lantdagen lade de fram förslag om just moderskapsförsäkring.

Kvinnor får politiska rättigheter

Kvinnors parlamentariska representation tycks med andra ord spela en avgörande roll redan för att frågor som gäller barn och moderskap skall tas upp till behandling.

År 1921 fick alla svenska kvinnor politisk röst- och representationsrätt. Två år tidigare hade samtliga fått kommunal rösträtt. Men politiskt inflytande hade de gradvis fått och tagit sig redan tidigare.

Från år 1862 hade i princip förmögna, ogifta kvinnor kommunal rösträtt och därmed också indirekt rösträtt till den svenska riksdagens första kammare. Få av dem utnyttjade sin rösträtt före sekelskiftet. Men då bildades den svenska kvinnliga rösträttsrörelsen och kvinnornas deltagande i kommunalvalen steg kraftigt. Av betydelse var det

Källa: Statistiska centralbyrån. På tal om Kvinnor och Män. Lathund om jämställdhet 1993

också att kvinnor från år 1889 kunde bli ledamöter av fattigvårds- och skolstyrelser. År 1907 hade kvinnor blivit valbara till kommunal- och stadsfullmäktige.

Men både gifta och ogifta kvinnor hade börjat arbeta med politiska frågor redan före sekelskiftet. Längre tillbaka i tiden stod medel- och överklasskvinnor för välgörenhets- och barnvårdsföreningar. I de nya väckelse- och nykterhetsrörelserna var också arbetarkvinnor väl representerade. Där kunde de till och med uppträda som predikanter och politiska talare. De lärde sig också det politiska livets villkor och arbetssätt.

De moderna politiska partierna formerades i Sverige vid tiden omkring sekelskiftet. Tidigt bildades inom dem kvinnoföreningar och kvinnogrupper. Dessa engagerade sig från början i frågor som gäller barn och moderskap.

Denna nya politik får också benämningen moderskapspolitik. Modern ses i praktiken som ensam ansvarig för barnets vård. I teorin ses fadern som försörjare,

men när ett första förslag om en moderskapsförsäkring lades fram i riksdagen skulle den finansieras via staten, arbetsgivarna och till en tredjedel från de kvinnliga arbetarnas löner. Männen skulle däremot inte bidra till finansieringen. I praktisk politik sågs alltså inte männen som ekonomiskt ansvariga för barn.

Samhället och kvinnors föräldraskap

Mödrarna anklagades ofta vid 1900-talets början för att genom okunnighet, försummelser och slarv vara medskyldiga till den höga spädbarnsdödligheten. Men man bortsåg ofta från de ibland närmast övervinneliga svårigheter många mödrar hade att försörja och se efter sina barn.

Kvinnorna sågs som på en gång ansvariga och beroende. De ställdes till ansvar för sina barns välbefinnande, men var samtidigt så ekonomiskt och rättsligt beroende och missgynnade, att det var svårt för dem att axla just detta ansvar.

De utsattes därmed för en samhällelig, djupt motsägelsefull definition: de tvangs att i sina liv härbärga och på något sätt lösa en i grunden samhällelig konflikt. Denna konflikt härrör ytterst från ett förnekande av föräldraskap, omvårdnad och uppfostran som samhälleligt existerande, ett förnekande av reproduktionen eller med andra ord själva grundvalen för samhällets fortbestånd.

Männens föräldraansvar

Männen tycks inte ha drabbats av denna konflikt. I familjen hade de den ekonomiska och rättsliga makten, men däremot var deras ansvar för barnen i praktiken litet. Det framgick också av förhållandena för utom äktenskapet födda barn. För att få underhåll från fadern måste den ogifta modern gå till domstol, men domstolsförfarandet var sådant att män-

nen mycket lätt kunde svära sig fria.

Men under 1920-talet inrättades tjänster som barnvårdsmän som skulle bevaka den ogifta moderns och hennes barns rättigheter, också gentemot fadern. Det var i princip en förstärkning av synen på faderns föräldransvar. De tidiga barnvårdsmännen använde en stor del av sin tid till ofta fruktlösa ansträngningar att få fäderna att betala. Senare gick staten in och gav s k bidragsförskott till de ensamma mödrarna för att inte de och barnen skulle drabbas, när fäderna inte fullgjorde sina ekonomiska skyldigheter.

Ett samhälleligt ansvar för barn

Det var också det offentliga som först kom att stå för en ökad trygghet åt barnen. När de första fem kvinnorna kom in i riksdagen år 1921 ägnade de genast ett betydande intresse åt moderskapspolitiken. Kerstin Hesselgren var den första kvinnliga ledamoten i riksdagens första kammare. Hon höll sitt jungfrutal i riksdagen om barnmorskornas löner, och krävde att de skulle höjas.

Kerstin Hesselgren satt en lång följd av år som ledamot i riksdagen. Hon hade velat bli läkare, men hennes familj ville inte kosta på läkarutbildning åt en kvinna. Då gav hon sig in i socialt arbete och senare i den kvinnliga rösträttsrörelsen och politiken.

Under 1920-talet återkom de kvinnliga riksdagsledarna gång på gång till moderskapspolitiken. Till slut fick de en symboliskt viktig framgång år 1931 då riksdagen beslöt om en moderskapsförsäkring för yrkesarbetande mödrar under den tid de inte fick arbeta efter förlossningen.

Befolkningspolitik

Något verkligt gehör för sådana krav kom dock först i och med 1930-talets befolkningspolitiska oro. Under 1930-talet sjönk den svenska nativiteten ytterligare. I den ekonomiska depressionen valde kvinnorna att antingen vänta med att få barn eller trygga situationen för de barn de hade genom att avstå från ytterligare barn. När det inte fanns något större samhälleligt utrymme för barn förefaller detta som ett rationellt val.

Samtidens politiska konjunkturer bidrog till att skapa en stark befolkningsoro i Europa, som kom till uttryck också i Sverige. Den låga nativiteten togs till intäkt för en politik, där en lång rad olika motiv blandades - arbetskraftstillgång, försvar, hot om nationens utdöende, nationalekonomi och socialpolitik.

I argumenteringen fanns starka inslag av en instrumentell människosyn, människan som objekt. Enligt detta synsätt var barnen medel att fylla som samhälleliga definierade behov. Fler barn behövdes för landets bästa, och landet behövde också bättre kvalitet på sin befolkning. Det var ett synsätt som ledde till förslag om manipulativa åtgärder för att öka nativiteten och också till förslag om tvångsåtgärder för att hindra som "olämpliga" definierade personer att få barn.

Men en syn på människan som subjekt fanns också med. Där framhövdes barnets egenskap av individ med egna rättigheter. Detta synsätt ledde fram till förslag om sociala reformer för att förbättra förhållanden för mödrar och barn. Man genomförde också en steriliseringspolitik riktad mot personer som ansågs olämpliga att få barn. Även om just den måste betraktas som djupt diskutabel ur etisk och demokratisk synpunkt, verkar i det stora hela det socialpolitiska synsättet ha övervägt.

Reformer för mödrar och barn

I slutet av 1930-talet beslöts om moderskapspenning åt alla mödrar. En särskild statligt finansierad mödrahjälp inrättades för nyblivna mödrar "i uppenbart behov av hjälp". Staten gav också bidrag till kommuner, som byggde bättre bostäder åt familjer med många barn. Den förebyggande hälsovården för mödrarna förbättrades och särskilda barnvårdscentraler inrättades.

Behoven var uppenbarligen mycket större än politikerna insett. Mödrahjälpen fick till exempel en omfattning som från början sprängde alla budgetramar. I början av 1940-talet kom den att omfatta mer än hälften av alla nyblivna mödrar i Sverige. I norra Sverige var det uppemot 80 procent av alla nyblivna mödrar som fick mödrahjälp. Undersökningar av hur hjälpen använts vittnade om att kvinnorna tidigare ofta inte haft möjligheter att skaffa sänglinne och kläder åt sina barn. Detta hängde inte bara samman med fattigdom utan också med att kvinnorna ofta inte var delaktiga i makten över familjens ekonomi.

I utformningen av den aktuella lagstiftningen spelade kvinnliga politikers förslag en viktig roll. Det förefaller också vara deras inflytande som gjorde att moderskapspenning, mödrahjälp och senare barnbidrag utbetalades till kvinnorna-mödrarna. Detta motiverades med att bidragen inte annars på samma sätt skulle kunna kännas som "ett bidrag just till barnens försörjning".

Detta innebär också att man tog konsekvenserna av att det fortfarande var modern som i realiteten var ensam om det praktiska ansvaret för barnen, kände till deras behov av kläder, mat och annat och kunde tillgodose dem.

I synnerhet för de kvinnor som inte fick någon egen inkomst av sitt arbete bör det också ha inneburit en viktig ekonomisk emancipation. På den svenska landsbygden var det något okänt att gifta kvinnor skulle få ha egna pengar att ha hand om, kommenterade en delegat vid en konferens med mödrahjälpnsnämnderna. Pengar hade alltid tidigare

varit männens pengar, sade en annan. Men det fanns också områden, till exempel Dalarna, där det sedan gammalt var vanligt att kvinnor hade hand om hushållsekonomin.

Familjepolitik

I en jämförande undersökning av västtysk och svensk moderskapspolitik 1945-1970 har den tyska historikern Wiebke Kolbe påpekat, att de svenska mödra- och barnbidragen kunde sägas ha karaktär av en direkt betalning till mödrarna från samhället för insatsen att vårda små barn.

Här vill Kolbe se en skillnad mot senare moderskaps- och föräldrapolitik. År 1955 kommer den första obligatoriska moderskapsförsäkringen som ger tre månaders ledighet för modern i samband med förlossning. Men denna är knuten till inrättandet av den obligatoriska sjukförsäkringen samma år, och ingår som en del av denna.

I såväl mödrahjälp och barnbidrag som moderskaps- och föräldraförsäkring ligger ett samhälleligt erkännande av att barn finns, och att de kräver både ett ekonomiskt och socialt utrymme. Konflikten mellan reproduktion och produktion blir på så sätt tydlig och får också en samhällelig lösning.

Samhälleliga rum för barn

Detsamma gäller den stora utbyggnaden av daghem och fritidshem. Under 1970-talet tillkom sammanlagt nära 120.000 platser och under 1980-talet ytterligare 15.000 platser. Här ges verkligen barn och ungdom ett påtagligt, socialt rum också i rent fysisk bemärkelse.

De villkor under vilka barn förr i tiden fick passning och vård var ur våra dagars synvinkel mycket bristfälliga. Barnkrubbor och arbetsstugor var tidiga motsvarigheter till våra dagars barnomsorg, men lämnade i allmänhet mycket

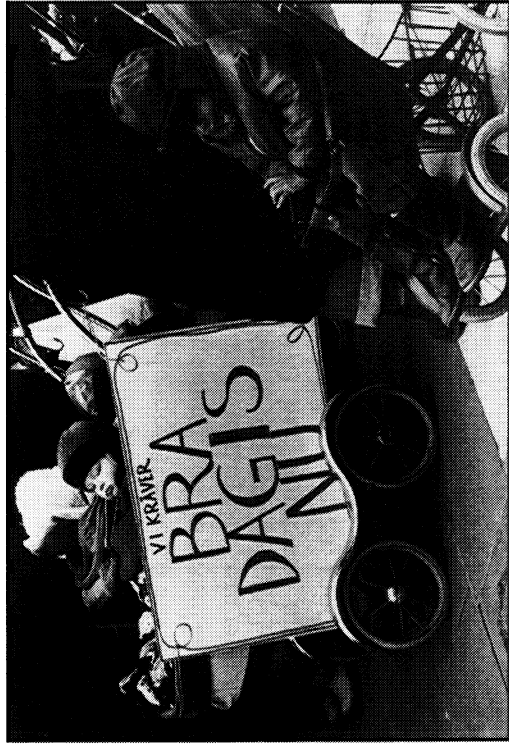

Foto: Göran H Fredriksson 1977, Stockholms stadsmuseum

På 1970-talet växte kraven på att samhället skulle bygga ut barnomsorgen. En LO-enkät 1975 visade att 37 000 barn mellan noll och elva år var utan tillsyn någon del av dygnet. Vi kräver bra dagis nu, står det på plakatet som fördes i en stor daghemsdemonstration 1977 i Stockholm.

övrigt att önska. Under 1930-talet kom frågan om daghem och kindergarten upp, men någon större utbyggnad skedde inte. Vid 1960-talets slut utgjorde de offentligt finansierade daghemspplatserna i Sverige fortfarande bara omkring 10 000.

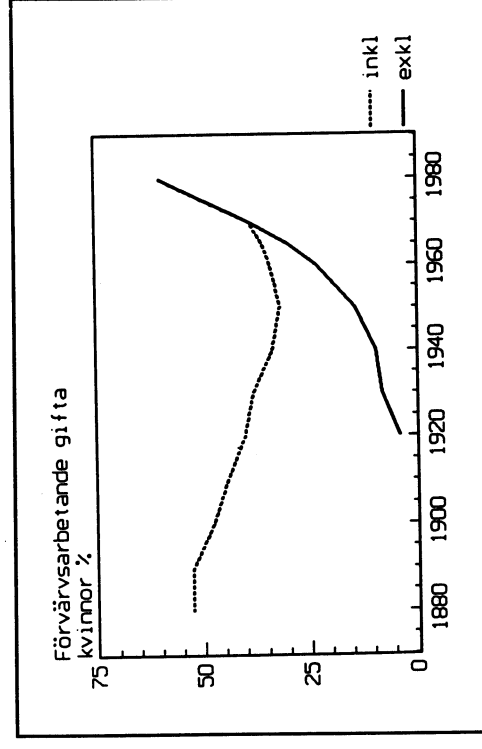
Hembiträden och barnflickor fanns tidigare i familjer med god ekonomi, men hembiträdena försvann närmast som kategori vid mitten av 1940-talet. Detta skedde ungefär samtidigt som de som sista arbetstagarkategori fick reglerad arbetstid och arbetsförhållanden.

Var mammorna hemma?

1950-talet betraktas gärna som en epok då hemmafruvar dominerade. Men här har arbetsstatistiken visat sig tämligen otillförlitlig. Medhjälpande hustrur i företag, däribland alla lantbrukarhustrur räknades inte som arbetande i statistiken förrän år 1965. Inte heller deltidarbete under en viss nivå redovisades. Till detta kommer det kvinnoarbete i form av städning, barnpassning etc. som aldrig redovisats.

I praktiken innebär detta en bra mycket högre förvärvsnivå också under denna tid än den statistiskt redovisade. Trots de materiella förbättringarna måste i praktiken otryggheten för många barn ha varit stor och de provisoriska och otillräckliga lösningarna många.

Till detta kom hemmafruarnas relativt otrygga ekonomiska situation. De kunde knappast alltid ha inflytande över

Förvärvsarbetande gifta kvinnor om jordbrukarhustrur räknas som förvärvsarbetande respektive inte förvärvsarbetande 1880-1980.

Återgivet efter Nyberg, Anita, Tekniken - kvinnornas befriare Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbetsid och förvärvsdeltagande 1930-talet - 1980 talet. Linköping Studies in Arts and Science No 45. Linköping 1989.

hur stor del av mannens inkomst som skulle gå till dem själva eller barnen. Var hemmafru änka eller frånskild delade barnen hennes utsatthet. Hemmavarande kvinnor och barn var på det sättet utsatta för en gemensam "fattigdomsrisik" för att använda en formulering från den tyska historikern Gisela Bock.

Kvinnornas utträde på arbetsmarknaden under 1960-talet hade därmed knappast de omvälvande proportioner det ibland ges. Däremot blev innebörden i kvinnornas arbete annorlunda, när det ordnades in i ett ordinarie lönesystem med åtföljande trygghet i form av till exempel socialförsäkring och pension. Kvinnornas sk utträde på arbetsmarknaden under 1960-talet bör därmed i stället återspegla ett samhälleligt erkännande av kvinnors arbete. Detta erkännande borde rimligtvis också, åtminstone i någon utsträckning ha medfört att kvinnor fick större makt över sin ekonomi och därmed också större självständighet.

Eftersom kvinnan i den offentliga politiken fortfarande på 1950-talet sågs som i praktiken ensam ansvarig för barnens vård måste detta erkännande också ha inneburit en reell förbättring för barnen. Den stora utbyggnaden av barnomsorgen kan rimligtvis ses som en konsekvens av detta.

Förbudet mot aga

Också på andra sätt förbättrades barnens ställning. Ett av de påtagliga tecknen på detta är, att det undan för undan blev förbjudet att aga barn och ungdomar. År 1920 förbjöds husbonde att aga sina anställda; dittills hade han ostraffat kunnat göra detta med drängar under 18 och pigor under 16 år. År 1928 förbjöds agan i läroverken - det var samtidigt som flickor för första gången fick tillträde till statliga läroverk i Sverige. År 1958 förbjöds aga av alla skolbarn. År 1979, slutligen, förbjöds föräldrar att aga sina barn. I 1983 års föräldrabalk heter det:

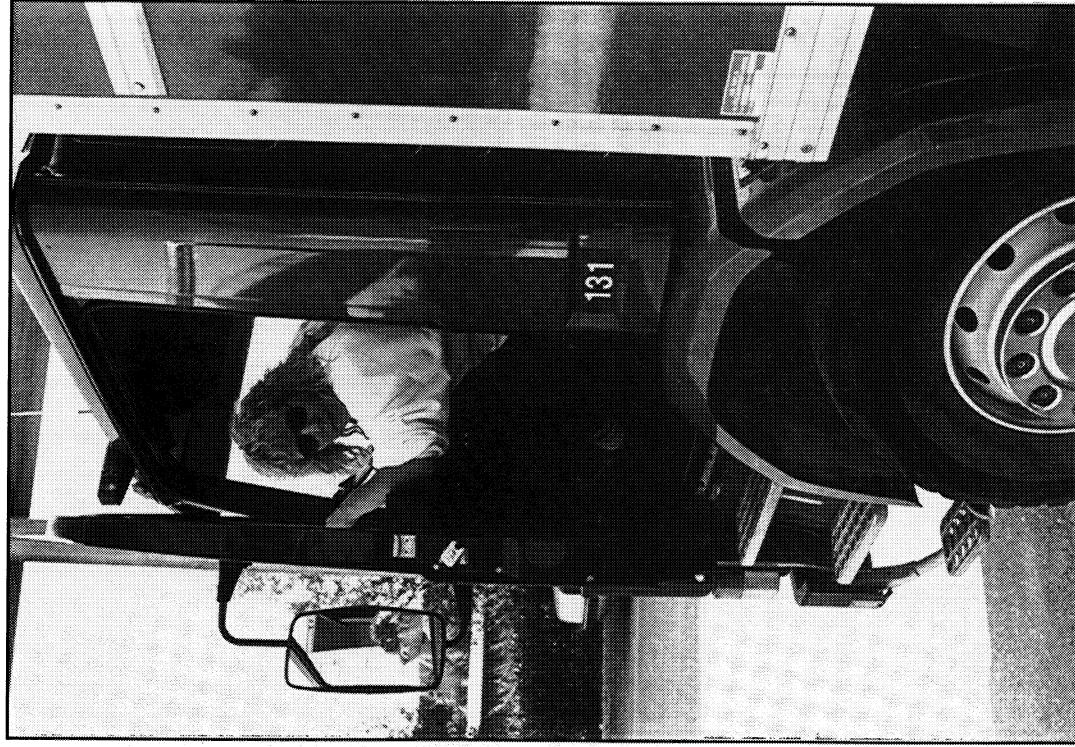

Foto: Martin Naucier, SIGMA, 1990

På sextioalet gick kvinnorna ut i arbetslivet i en annan omfattning än tidigare. Den största ökningen av kvinnoarbetskraft svarade småbarnsmödrarna för. Idag yrkesarbetar över 74 procent av dem.

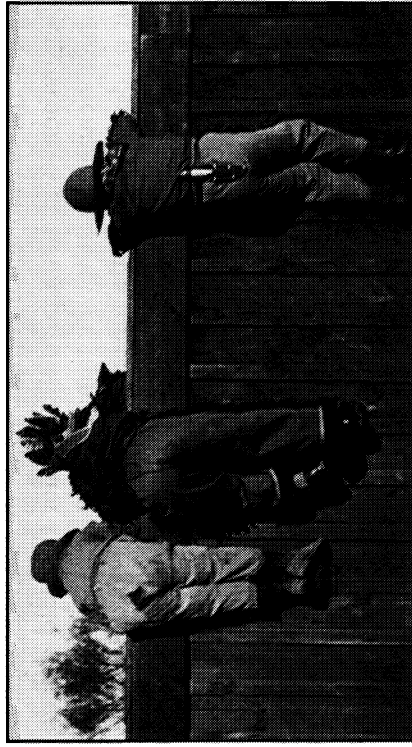

Foto: Gunnar Lundh 1930-talet, Nordiska museet

Indianer och cowboys.

”... Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.”

Men det fanns också en annan omständighet av kanske ändå större betydelse för barnen. Någon gång vid mitten av 1900-talet börjar den svenske mannens föräldraroll att radikalt förändras.

Mannens föräldraroll utvidgas

En påtaglig ökning av kvinnornas självständighet följs i svensk historia av ett lika påtagligt synliggörande av barnet. Det är i detta sammanhang man bör sätta in tillkomsten av ett samhälleligt ekonomiskt och socialt rum för barnet under 1900-talet.

Men i samband med att detta skedde, inträdde ytterligare en viktig historisk förändring. Mannen började bli far i samma bemärkelse som kvinnan alltid tidigare varit mor. Under 1940- och 1950-talen blev det allt vanligare att se svenska män dra barnvagnar. De började också i allt större utsträckning ta del i den elementära vården om sina små barn. Från 1960-talet och framåt blev det normala att männen var närvarande vid sina hustrurs förlossningar. Idag går dessutom som regel både den blivande mamman och pappan på föräldrautbildning innan de får barn.

Faderns ökade föräldraansvar var historiskt sett något alldeles nytt. Det hade av allt att döma att göra med att barnet blivit alltmer synligt som individ med egna rättigheter. Barnets synliggörande bör i sin tur ha berott på att deras mödrar fått större rättigheter.

När kvinnorna fick ökad självständighet i såväl samhälle som familj, blev också obalansen mellan kvinnors och mäns ansvarstagande i samhället synliggjord. Kvinnan hade genom århundradena alltid gjort bådadera - arbetat i produktionen och tagit hand om barnen. Men när hon fått politisk, juridisk och ekonomisk självständighet blev detta rimligtvis allt svårare att bortse från. Kvinnans dubbla ansvarstagande stod mot mannens enkla. Kan detta vara en av förklaringarna till att män alltmör började delta i vården av sina barn?

Ett barn under fem år som miste sin mamma förr i tiden löpte själv en stor risk att dö. I mannens-faderssociala

roll ingick inte att ta hand om barn. Fanns ingen annan kvinna att tillgå upplöstes familjen, särskilt om den var fattig, vid moderns död. Om mannen dog eller försvann klarade däremot den ekonomiskt och rättsligt sämre rustade modern att båda ta hand om barnen och försörja dem.

Ett svenskt barn som mister sin mamma idag riskerar - drastiskt uttryckt - inte som förr att dö eller lämnas bort, därför att dess far inte klarar av att ta hand om det. I det historiska perspektiv jag här dragit fram är detta en utomordentligt stor förändring.

1974 års föräldraförsäkring

I slutet av 1950-talet började unga kvinnliga politiker diskutera den bristande jämställdheten mellan könen i det svenska samhället. En kvinnorörelse uppstod med förankring både utanför och inom de svenska politiska partierna. Avgörande betydelse fick en debattartikel av Eva Moberg, en ung kvinnlig liberal politiker. Artikelns hette "Kvinnans villkorliga frigivning" och i den krävde hon inte bara kvinnans utan också mannens frigörelse. Man och hustru borde dela på arbetsbördan i hemmet och ansvarstagandet för barnen. Också fadern borde dra nytta av ledigheten i samband med att han fick barn. Också han skulle kunna vårda sitt lilla barn. På detta sätt skulle jämställdhet mellan könen kunna uppnås och familjesammanhållningen räddas.

Konsekvensen av dessa krav blev så småningom efter lång politisk debatt 1974 års föräldraförsäkring. Moderskapsförsäkringen från 1955 hade undan för undan byggts ut. Men den gällde fortfarande enbart modern. År 1974 döptes försäkringen om till *föräldraförsäkring* och fadern fick samma rätt att vara hemma och ta hand om sitt lilla barn som modern.

Hittills har fäderna i mindre utsträckning än mödrarna tagit ut föräldraledigheten. Nästan hälften av alla pappor till barn födda år 1989 tog ut föräldraledighet. Men 92 procent

Tyngdlyftaren Hoa-Hoa Dahlgren som barnledig pappa. Affisch från en uppmärksammas kampanj 1978 för att förmå fler män till utnyttja sin rätt till pappaledighet.

Foto: Reijo Ruster, 1978, Försäkringskasseförbundet, Stockholm

av den totala tiden togs ut av mammorna och alltså bara 8 procent av papporna. Det finns också stora skillnader mellan olika grupper. Papporna tar ut mera föräldraledighet om de har lägre utbildning än mammorna. Detsamma gäller, när båda föräldrarna har hög utbildning. Män som arbetar på arbetsplatser där kvinnor är i flertal tar ut mera föräldraledighet än genomsnittet. Framst ligger manliga forskollärare, fritidspedagoger, sjukgymnaster och bibliotekarier.

Pappor i mansdominerade yrken tar ut minst föräldraledighet. Lantbrukare och skogsbrukare är de grupper som tar ut minst föräldraledighet av alla. Men också i starkt mansdominerade yrken som byggnadsarbetarens, murarens och målarens tar mer än hälften ut åtminstone någon del av föräldraledigheten.

Skillnaderna kan förklaras på olika sätt. Trots de ganska stora variationerna verkar det uppenbart, att löneskillnader spelar en stor roll. Tjänar mamman mer än pappan blir det också han som i stor utsträckning tar ut föräldraledigheten

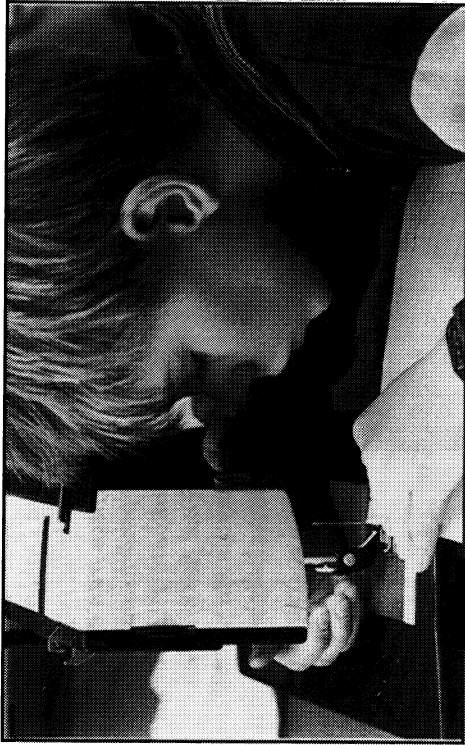

Foto: Martin Nauclér, 1989, SIGMA

Systöjd i klass 3b i Eriksdalskolan i Stockholm.

och tvärtom. Här slår i så fall bristen på jämställdhet mellan könen på arbetsmarknaden igenom också i hemmet och ger en dubbelt oförmånlig situation för kvinnan.

Men också arbetskamraters och framför allt arbetsgivares hållning spelar en roll. Män är förmodligen mer än kvinnor utsatta för missnöje från omgivningen, när de tar ut föräldraledighet. Detta gäller kanske framför allt mansdominerade yrken, där det kan vara svårt att avvika från normen.

Utsätts då inte kvinnor för ett motsvarande missnöje? Här skulle det möjligen vara värt att diskutera om inte sanktioner mot mäns respektive kvinnors föräldraledighet tar sig olika uttryck. Kanske är det så, att kvinnor överhuvudtaget inte anställs av arbetsgivare, som är fientliga till föräldraledighet. I varje fall förekommer det, att kvinnor tillfrågas eller får avge löften om att de inteskall få barn inom en snar framtid, när de söker arbete. Detta sker trots att det finns en lag som förbjuder diskriminering av kvinnor för att de väntar barn. För män kommer i så fall sanktionerna efter anställningen. Den man som i ett mansdominerat yrke vill ta ut föräldraledighet kan riskera både arbetsgivarens och arbetskamraternas ogillande.

Kvinnor betalar alltså ett mycket högre pris för att få barn än män gör. De riskerar att inte få ett bra arbete, eller inget arbete alls efter flera års hemmavaro. De riskerar inte bara lägre lön under sitt aktiva arbetsliv, utan också väsentligt lägre pension än männen.

Männen å sin sida riskerar kanske skilsmässa på hus-truns begäran. I minst 70 procent av fallen är det för närvarande kvinnan, som begär skilsmässa. Som en viktig orsak till detta framstår den alltså existerande obalansen mellan makarna i ansvarstagandet för hemmet och barnen.

Vid skilsmässa är regeln sedan 1980-talet gemensam vårdnad för föräldrarna. Detta innebär i praktiken att medan det gemensamma äktenskapet upplöses kvarstår det gemensamma föräldraansvaret. Det är en viktig förändring. Tidigare gick i regel vårdnaden av barnen till modern ensam.

För barnen är det rimligtvis en mycket stor vinst att ha två föräldrar med liknande ansvar. Men trots allt kvarstår obalansen mellan kvinnans och mannen ansvarstagande för sina barn, manifesterad i att en låg andel män tar ut sin del av föräldraförsäkringen.

På detta problem anvisar den historiska utvecklingen i princip två lösningar. Den ena är ett ökat samhälleligt ekonomiskt och socialt utrymme för barnen. En annan lösning, som inte innebär någon ekonomisk belastning på samhället, skulle vara en jämn fördelning mellan kvinnor och män i både ansvarstagandet för barnen och de sociala kostnaderna för det. Förslag om en kvotering av föräldraförsäkringen har också framförts flera gånger från 1970-talet och framåt men har hittills inte genomförts. En sådan kvotering skulle rimligtvis bidra till att stärka mannens föräldraansvar också utöver den period föräldraledigheten omfattar.

Problemet skärps på ett närmast paradoxalt sätt av utvecklingen av den svenska familjerättslagstiftningen. Från en situation, där hustrun var formellt maktlös i förhållande till mannen har utvecklingen gått mot en individualisering av familjerätten.

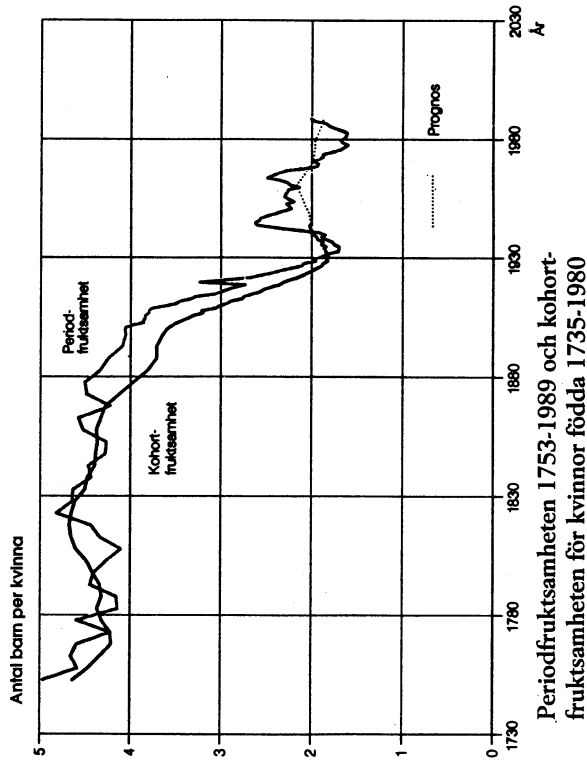
kvinnor i praktiken inte har samma samhälleliga skyldigheter.

Svenskar vill ha barn

Den svenska nativiteten har visat en relativt stor variation om man ser till olika perioder av 1900-talet. Nedgången under 1930-talet följdes av en kraftig uppgång under 1940-talet. Också under 1960-talet föddes många barn, medan en nedgång skedde under 1970-talet.

Variationen i talen visar relativt stor samstämmighet med konjunkturerna, men till det kommer effekten av att en till numerären stor generation naturligtvis får sammanlagt flera barn än en liten.

Under 1980-talet har nativiteten stigit och är alltså för närvarande relativt hög. Ser man däremot till det antal barn som föds per kvinna i varje ålderskohort blir talen mer konstanta. Under dåliga tider väntar man med att få barn,

Periodfruktsamheten 1753-1989 och kohortfruktsamheten för kvinnor födda 1735-1980

Källa: Sveriges Nationalatlas. Befolkningen. Sveriges Nationalatlas förlag 1991.

Den principiella utgångspunkten är att kvinnor och män skall ha samma individuella rättigheter och skyldigheter oavsett om de är gifta/samboende eller inte. En följd av detta blev att sambeskattningen av äkta makar avskaffades år 1971 och ersattes med en individuell beskattning. Fram till dess hade makarnas inkomster beskattats gemensamt, vilket ledde till ett högre skatteuttag om båda förärvsarbetade.

Men i den utsträckning kvinnan i praktiken utkrävs större skyldigheter av samhället i form av till exempel föräldraansvar än mannen kan en individualisering av familjerätten få tveksamma konsekvenser. I Sverige avskaffades nyligen änkepensionerna. Men så länge männen inte tar samma föräldraansvar som kvinnorna slår denna åtgärd mot kvinnans ekonomiska trygghet. Det räcker alltså inte med samma samhälleliga rättigheter så länge män och

Foto: Martin Nauclér, 1989, SIGMA

Haltklassundervisning i klass 3b i Eriksdalskolan i Stockholm.

men det totala barnantalet per kvinna varierar inte så mycket över tiden.

Lågkonjunktur medför i regel en nedgång i nativiteten, medan högkonjunktur regelmässigt brukar vara förenad med uppgång. Men detta tycks från 1980-talet inte längre gälla för den svenska nativiteten, som gått upp trots relativt dåliga ekonomiska tider. När svenska föräldrar idag får fler barn än kvinnor i västra Tyskland, Holland eller norra Italien kan detta inte ses som en konjunkturrefekt eller som en effekt av en bättre ekonomisk situation i Sverige.

Det summerade fruktsamhetstalet, som upplyser om hur många barn en kvinna beräknas få under hela sin reproduktionstid, var för Sverige 2,1 år 1992. År 1989 var det 2,0. Jämfört med EG-länderna uppvisar endast Irland år 1989 ett högre tal (2,1). Lågst låg Italien (1,3), Västyskland (1,4) och Spanien (1,4). Underlaget är tvärsnittsdata för ett bestämt år. Det för 1992 summerade fruktsamhetstalet visar alltså hur många barn en kvinna skulle föda om hon under hela sin fruktsamma period hade samma fruktsamhet som den genomsnittliga för olika åldrar år 1992.

Situationen då det gäller familjeplanering är dessutom förmodligen nära nog optimal i Sverige. Antalet önskade eller oplanerade barn som föds bör vara litet. När svenskar får relativt många barn idag bör det alltså vara uttryck för deras vilja att ha fler barn.

Uppgången i nativiteten i början av 1980-talet föregås av den stora daghemsutbyggnaden under 1970-talet. Då tillkom också föräldraförsäkringen. Barnomsorg och föräldraförsäkring ger uppenbarligen den tillräckliga trygghet för barnen, som krävs för att fler barn skall födas.

Den förändrade fadersrollen är också av stor betydelse. Kan det vara så, att svenska föräldrar idag får flera barn än omvärlden, därför att de på ett fundamentalt sätt verkligt är två om vården och ansvaret?

Referenser

- Artaeus, Iréne, Kvinnorna som blev över. Ensamstående stadskvinnor under 1800-talets första hälft - fallet Västerås. *Studia Historica Upsaliensia* 170. Uppsala 1992.
- Askham, Janet, Fertility and Deprivation. A Study of Differential Fertility Amongst Working-Class Families in Aberdeen. Cambridge Papers in Sociology. Cambridge University Press 1975.
- Blom, Ida, Barnebegrensning - synd eller sunn fornuft. Universitetsförlaget, Bergen 1980.
- Bock, Gisela, Women's Right and Women's Welfare. Maternity and Visions of Gender in Social Policies and Social Movements. European University Institute, Florens 1986.
- Carlsson, Christina, Kvinnosyn och kvinnopolitik. En studie av svensk socialdemokrati 1880-1910. Arkiv avhandlingsserie 25.
- Carlsson, Sten, Fröknar, mamseller, jungfrur och pigor. Kvinnor i det svenska ståndsamhället. *Studia Historica Upsaliensia* 90. Uppsala 1977.
- Carlsson, Sten, Svensk historia II. Tiden efter 1718. Svenska bokförlaget, Stockholm 1961.
- Cederström-Friman, Helena, m fl, Barn i stan från sekelskifte till sjuttio-tal. Stockholms stadsmuseum. Stockholm 1979, s. 46-66.
- Drangel, Louise, "Folkpartiet och jämställdhetsfrågan". I Liberal ideologi och politik 1934-1984. Stockholm 1984.
- Emanuelsson, Agneta, Pionjärer i vitt. Professionella och fackliga strategier bland svenska sjuksköterskor och sjukvårdsbiträden, 1951-1939. SHSTF Forskning och utveckling 1990.
- SHSTF Forskning och utveckling 1990.
- Emigrationsutredningen. VII. Utvandrarne egna uppgifter, Stockholm 1908.
- Eriksson, Ingrid & Rogers, John, Rural Labor and Population Change. Social and Demographic Developments in East-Central Sweden during the Nineteenth Century. *Studia Historica Upsaliensia* 100. Uppsala 1978
- Florin, Christina, Kampen om katedern. Feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom den svenska folkskolans lärarkår 1860-1906. *Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities* 82. Umeå: Umeå Universitet 1987.
- Göransson, Anita, Från familj till fabrik. Teknik, arbetsdelning och skiktning i svenska fabriker 1830-1877. Arkiv avhandlingsserie 28, Lund 1988.
- Göransson, Anita, "Från hushåll och släkt till marknad och stat", i Furuhausen, Birgitta m fl, red, Äventyret Sverige. En ekonomisk och social historia. Utbildningsradion och Bra Böcker 1993.
- Højte, Ann-Katrin, Befolkningsfrågan och välfärden. Debatten om familjepolitik och nativitetssökning under 1930- och 1940-talen. Stockholm 1974.
- Hesselgren, Kerstin. Svenskt biografiskt lexikon.

Hofsten, Erland & Lundström, Hans, *Swedish Population History. Main Trends from 1750 to 1970*. Urval. Skriftserie utgiven av Statistiska centralbyrån, nr 8. Stockholm 1976.

Hoem, Jan M, Att gifta sig utifall att...Ånken pensionen och giftermålen i december 1989. Stockholm University. Section of Demography 1990.

Hoem, Jan M, Remarkable Fertility Developments in Sweden. An Interpretation. Stockholm University, Section of Demography 1990.

Högberg, Ulf, *Maternal Mortality in Sweden 1750-1950*. Umeå 1986.

Jalmer, Lars, *Den svenske mannen*. Tidens förlag, Stockholm 1984.

Jonsson, Inger, "Kvinnor och män i Hälsinglands linhantering under 1800-talet." *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, nr 16, 1988.

Kolbe, Wiebke, "Mödrarna och välfärdsstaten. Svensk och västtysk moderskapspolitik under 1950-talet: en jämförelse". *Historisk tidskrift* 1992:4.

Kono, Shigemi, "Relationship Between Women's Economic Activity and Fertility and Child Care in Low-Fertility Countries". *International Conference on Population and Development 1994: Expert Group Meeting on Population and Women*

Kyle, Gunhild, *Gästarbetarska i manssamhället. Studier om industriarbetande kvinnors villkor i Sverige*. LiberFörlag 1979.

Kälvevärd (Ohlander), Ann-Sofie, "Malthus and Neo-Malthusianism in Sweden". *Statistisk tidskrift* 1980:6.

Kälvevärd (Ohlander), Ann-Sofie, *More Children of Better Quality? Aspects of Swedish Population Policy in the 1930s*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensis 115. Uppsala 1980.

Kälvevärd (Ohlander), Ann-Sofie, *Reaktionen mot utvandringen. Emigrationsfrågan i svenskdebatt och politik 1901-1904*. Studia Historica Upsaliensis 41. Uppsala 1972.

Kälvevärd (Ohlander), Ann-Sofie, "Swedish Emigration Policy in an International Perspective, 1840-1925" I *From Sweden to America. A History of the Migration*. Uppsala 1976. Eds. H. Runblom & H. Norman.

Kälvevärd, (Ohlander), Ann-Sofie, "Utvandring och självständighet. Några synpunkter på den kvinnliga emigrationen från Sverige". *Historisk tidskrift* 1983:2.

Leitulf, Håkon, *Det familjära klassamhället. En teoretisk och empirisk studie av blandklassfamiljer*. Arkiv avhandlingsserie 38. Lund 1991.

Lithell, Ulla-Britt, *Breast-feeding and Reproduction. Studies in Marital Fertility and Infant Mortality in 19th Century Finland and Sweden*. Studia Historica Upsaliensis 120. Uppsala 1981.

Ljungqvist, Åsa, "Ågan och lagen, 1966-1983", och "Ris och rotting. En studie i straffmentalitet". *Opulerade uppsatser, Historiska institutionen, Uppsala universitet* 1989, 1990.

Lockridge, Kenneth A, *The Fertility Transition in Sweden: A Preliminary Look at Smaller Geographic Units*. Umeå 1984.

Losman, Beata, "Kvinnoliv på landet", i Kyle, Gunhild, red, *Handbok i*

svensk kvinnohistoria. Carlssons förlag, Stockholm 1987.

Low, Bobbi S m fl, *Family Patterns in Nineteenth Century Sweden: Variations in Time and Space*. Umeå 1991.

Lundgren, Britta, *Allmänhetens tjänare. Kvinnlighet och yrkeskultur i det svenska postverket*. Carlssons förlag, Stockholm 1990.

Löfgren, Orvar, "Kvinnofolksgöra - om arbetsdelning i bondesamhället". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3, 1982.

Löfgren, Pernilla, "Adoptionslagen 1917". *Opulerade uppsats, Historiska institutionen, Uppsala universitet* 1992.

Matovic, Margareta, *Stockholmsäktenskap. Familjebildning och partnerval i Stockholm 1850-1890*. Stockholm 1984.

Moberg, Eva, "Kvinnans villkorliga frigivning". I Hederberg, Hans, red., *Unga liberaler. Nio inlägg i idédebatten*. Bonniers, Stockholm 1961.

Moberg, Kerstin, *Från tjänstehjon till hembiträde. En kvinnlig lågönegrupp i den fackliga kampen 1903-1946*. Studia Historica Upsaliensis 101. Uppsala 1978.

Mosk, Carl, *Patriarchy and Fertility: Japan and Sweden*. New York 1983.

Nicklasson, Stina, *Högerns kvinnor. Problem och resurs för allmänna valmansförbundet perioden 190-1936/37*. Studia Historica Upsaliensis 167. Uppsala 1992.

Nyberg, Anita, *Tekniken - kvinnornas befriare? Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbetstid och förvärvsdeltagande 1930-talet-1980-talet*. Linköping Studies in Arts and Science No. 45. Linköping 1989.

Näsman, Elisabet, "Föräldraskap och arbetsliv" i Agell, Anders m fl, *Modern familjeliv och familjeseparationer. En antologi från ett forskarseminarium. Socialvetenskapliga forskningsrådet Stockholm 1993*.

Ohlander, Ann-Sofie, "Den historiska konflikten mellan produktion och reproduktion", i Agell, Anders m fl, red, *Modern familjeliv och familjeseparationer. En antologi från ett forskarseminarium. Socialvetenskapliga forskningsrådet, Stockholm 1993*.

Ohlander, Ann-Sofie, "Det osynliga barnet? Kampen om den socialdemokratiska familjepolitiken". I Misgeld, Klaus m fl, red, *Socialdemokratiens samhälle 1889-1989*. Tidens förlag, Stockholm 1989.

Ohlander, Ann-Sofie, *Det bortträngda barnet. Uppsatser om psykoanalys och historia*, Opuscula Historica Upsaliensis 10, Uppsala 1993.

Ohlander, Ann-Sofie, "Karolina Widerström och de första kvinnliga läkarna i Sverige." I *Karolina Widerströms fotspår. 100 år med kvinnliga läkare i Sverige*. Sveriges Kvinnliga Läkarens Förening 1988.

Olsson, Lars, *Då barn var lönsamma. Om arbetsdelning, barnarbete och teknologiska förändringar i några svenska industrier under 1800- och början av 1900-talet*. Tidens förlag 1980.

Qvist, Gunnar, "Ett perspektiv på den s k kvinno-emanipationen i Sverige", *Historisk tidskrift* 1978.

Rainwater, Lee, *And the Poor Get Children. Sex, Contraception and Family Planning in the Working Class*. Quadrangle Paperbacks, Chicago 1960.

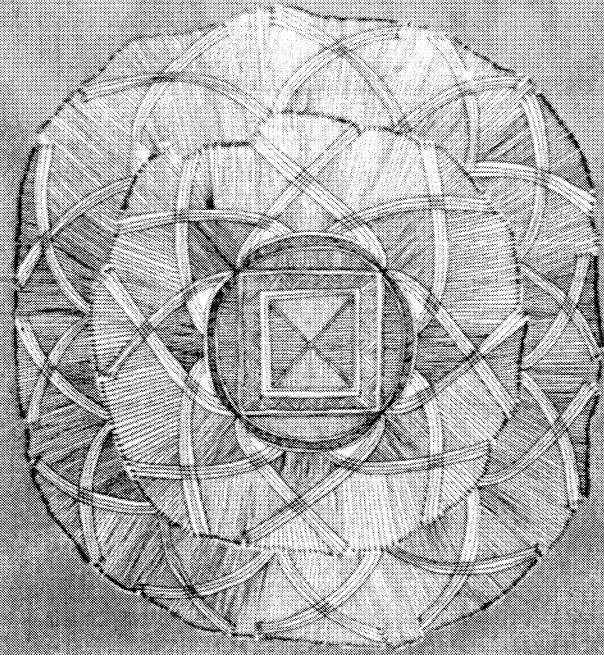
Kronologisk förteckning

- Sandin, Bengt, Hemmet, gatan, fabriken eller skolan. Folkundervisning och barnuppföstran i svenska städer 1600-1850. Arkiv avhandlingsserie 22. Lund 1986.
- Sjöberg, Marja Taussi, Dufvans fångar. Brottet, straffet och människan i 1800-talets Sverige. Författarlaget 1986.
- Sogner, Sövi m fl, Fra stua full till tobarnskull. Om nedgangen i barnetall i norske familjer i de siste 200 år, med særlig vekt på perioden 1890-1930. Universitetsforlaget, Oslo 1984.
- Sommestad, Lena, Från mejerska till mejerist. En studie av mejerierkets maskuliniseringsprocess. Arkiv förlag, Lund 1992.
- Statistiska Centralbyrån: Historisk statistik för Sverige. Del 1. Befolkning. 1720-1967. Stockholm 1969.
- Statistiska Centralbyrån: Om kvinnor och män i Sverige och EG. Fakta om jämställdheten 1992,
- Statistiska centralbyrån, På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 1993.
- Sundkvist, Maria, Sämre lottade. De vanartade barnens historia i Norrköping 1903 - 1925. Hjelm förlag 1993.
- Sundström, Marianne, "Föräldraledighetens utnyttjande och effekter vid Televerket" i Agell, Anders m fl, Modernt familjeliv och familjeseparationer. En antologi från ett forskarseminarium. Socialvetenskapliga forskningsrådet, Stockholm 1993.
- Svensk författningssamling.
- Sveriges nationalatlas. Befolkningen. Temavård: SCB. Temaredaktörer: Öberg, Sture och Springfeldt, Peter. Sveriges Nationalatlas Förlag 1991.
- Wahlström, Lydia, Den svenska kvinnorörelsen. Historisk översikt. Norstedts, Stockholm 1933.
- Weiner, Gena, "De 'olydiga' mödrarna. Konflikter om spädbarnsvård på en Mjölkdroppe." Historisk tidskrift 1992:4.
- Wieselgren, Greta, Den höga tröskeln. Kampen för kvinnas rätt till ämbete. Gleerups, Lund 1969.
- Wikander, Ulla, Kvinnors och mäns arbeten: Gustavsberg 1880-1980. Genusarbetsdelning och arbetets degradering vid en porslinsfabrik. Lund 1988.
- "Vilka pappor kom hem? En rapport om uttaget av föräldrapenningen 1989 och 1990 för barn födda 1989." Riksförsäkringsverket informerar: Statistisk rapport 1s - R 1993:3.
- Winberg, Christer, Fabriksfolket. Textilindustrin i Mark och arbetarrörelsens genombrott. Institutet för lokalhistorisk forskning, skriftserie nr 2. De sju häradernas kulturhistoriska förening. Göteborg 1989.
- Åberg, Ingrid, Revivalism, Philanthropy and Emancipation. Women's Liberation and Organization in the Early Nineteenth Century. Scand. Journal of History.
- Åström, Lissie, Fäder och söner bland svenska män i tre generationer. Carlssons förlag 1990.

1. Andrad ansvarsfördelning för den statliga statistiken. Fi.
2. Kommunerna. Landstingen och Europa + Bilagedel. C.
3. Måns föreställningar om kvinnor och chefskap. S.
4. Vapenlagen och EG. Ju.
5. Kriminalvård och psykiatri. Ju.
6. Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. Fi.
7. EU, EES och miljön. M.
8. Historiskt vägval - Följderna för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende av att bli respektive inte bli medlem i Europeiska unionen. UD.
9. Förmåelse och kontinuitet - om konst och kultur i framtiden. Ku.
10. Anslutning till EU - Förslag till övergripande lagstiftning. UD.
11. Om kriget kommit... Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969 + Bilagedel. SB.
12. Suveränitet och demokrati + bilagedel med expertuppsatser. UD.
13. JTK-metoden, m.m. Fi.
14. Konsumentpolitik i en ny tid. C.
15. På väg. K.
16. Skotterörning på jordbruks- och skogsmark. Kartläggning och åtgärdsförslag. M.
17. Års- och koncentrerövning enligt EG-direktiv. Del I och II. Ju.
18. Kvalitet i kommunal verksamhet - nationell uppföljning och utvärdering. C.
19. Rens roller i biståndet - styrning och arbetsfördelning i en effektiv biståndsförvaltning. UD.
20. Reformerat pensionsystem. S.
21. Reformerat pensionsystem. Bilaga A. Kostnader och individeffekter. S.
22. Reformerat pensionsystem. Bilaga B. Kvinnors ATP och avtalspensioner. S.
23. Förvalta bostäder. Ju.
24. Svensk alkoholpolitik - en strategi för framtiden. S.
25. Svensk alkoholpolitik - bakgrund och nuläge. S.
26. Att förebygga alkoholproblem. S.
27. Vård av alkoholisbrukare. S.
28. Kvinnor och alkohol. S.
29. Barn - Föräldrar - Alkohol. S.
30. Vällagen. Ju.
31. Vissa mervärdskattefrågor III - Kultur m.m. Fi.
32. Mycket Under Samma Tak. C.
33. Vändeln betydelse i medborgarskapslagen, m.m. Ku.
34. Tekniskt utrymme för yttigare TV-studior. Ku.
35. Vår andas stämning - och andras. Kulturpolitik och internationalisering. Ku.
36. Miljö och fysisk planering. M.
37. Sexualupplysning och reproduktiv hälsa under 1900-talet i Sverige. UD.
38. Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850-1993. UD.

Women, children and work in Sweden 1850—1993

Ann-Sofie Ohlander

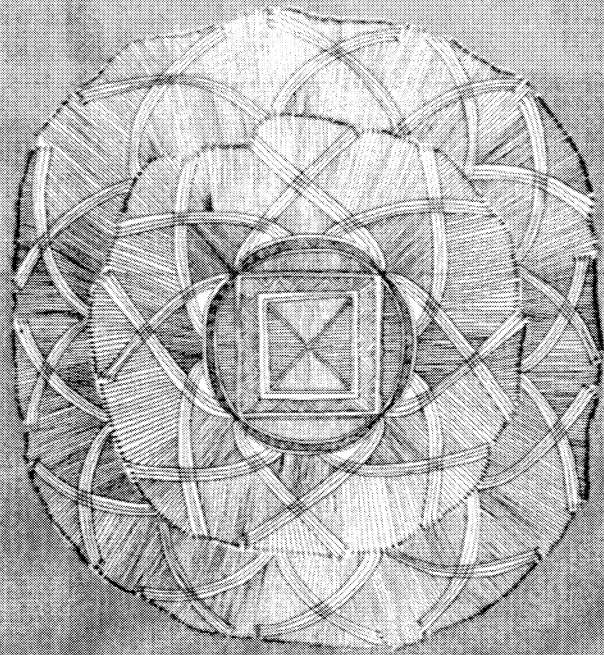
Report for
The International Conference on
Population and Development in Cairo 1994

Ann-Sofie Ohlander was born in 1941. Ass. Prof. in History at the University of Uppsala. Publications include: *Reaktioner mot utvandringen. Emigrationsfrågan i svensk debatt och politik, 1901-1904* (1972) (Reactions against emigration. The emigration issue in Swedish debate and politics, 1901-1904); *More Children of Better Quality? Aspects of Swedish Population policy in the 1930s* (1980); *Kärlek, död och frihet. Historiska uppsatser om människovärde och livsvillkor i Sverige* (1986) (Love, death and freedom. Historical papers on human worth and living conditions in Sweden) and *Det bortträngda barnet. Uppsatser om psykoanalys och historia* (1993). (The repressed child. Papers on psychoanalysis and history). Chairwoman of the Women's History Seminar, University of Uppsala; Project Leader at the Institute for Futures Studies.

Les femmes, les enfants et le travail en Suède 1850–1993

Ann-Sofie Ohlander

Rapport pour la Conférence Internationale
sur la Population et le Développement
Le Caire 1994

Ann-Sofie Ohlander est née en 1941. Maîtresse de conférences d'histoire à l'Université d'Uppsala. A publié, entre autres, *Reaktionen mot utvandrigen. Emigrationsfrågor i svensk debatt och politik, 1901-1904* (1972); *More Children of Better Quality? Aspects on Swedish Population Policy in the 1930s* (1980); *Karlek, död och frihet. Historiska uppsatser om människovärde och livsvillkor i Sverige* (1986) et *Det borträngda barnet. Uppsatser om psykoanalys och historia* (1993). Présidente du séminaire d'histoire des femmes, Université d'Uppsala; directrice de projet à l'Institut d'études prospectives.

(36) *Ohlander 2,*

inndelt i nummererte ytringer

[Forside]

1. Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850–1993//
 2. Ann-Sofie Ohlander///...
 3. Rapport för FN:s konferens om Befolkning och utveckling i Kairo 1994
 4. [SOU 1994:38
 5. (Logo) Statens offentliga utredningar
 6. 1994:38
 7. Utrikesdepartementet]
 8. **Kvinnor, barn och arbete i Sverige 1850–1993///...**
 9. Betänkande av Svenska Nationalkommittén för FN:s konferens om Befolkning och utveckling
 10. Stockholm 1994
- [Kolofonside og innehållsfortegnelse utelates her, bortsett fra orienteringen om omslagsbildet]
- [Fra kolofonsiden:]
11. **Omslagsbild:** *Bambo Aripana*
 12. *Detta är ett mycket spritt flättnöster*
 13. *som symboliskt framställer kosmos som en bambudunge,*
 14. *en bild av hur fruktsamheten och familjens liv växer upp kring förfäderna*
 15. *som en bambuklump kring det första skottet.*
 16. *(ur "The art of Mithila. Ceremonial paintings from an ancient kingdom" av Yves Véquaud.*
 17. *Thames and Hudson 1977).*

18. Förord

19. Jorden opplever en befolkningsökning snabbare och mer omfattande än någon gång tidigare i historien.

20. Detta sker i en tid när också nuvarande produktions- och konsumtionsmönster tär kraftigt på jordens resurser.
21. Samtidigt ökar klyftorna drastiskt mellan de rikaste och de fattigaste skikten av jordens befolkning./
22. Inför detta perspektiv ordnar FN en internationell konferens 1994 om Befolkning och utveckling.
23. Den svenska regeringen har tillsatt en särskild Nationalkommitté
24. för att förbereda det svenska deltagandet i konferensen.
25. Denna skrift är en av dem som kommittén beställde som ett led i sitt arbete.
26. Syftet med skrifterna är att belysa Sveriges erfarenheter på några områden
27. som kanske även kan ha ett visst internationellt intresse.
28. Vi är medvetna om att varje land har sina egna historiska och kulturella betingelser.
29. Det som går i ett land och vid en bestämd tid i dess utveckling är sällan något som det är möjligt att upprepa någon annanstans.
30. Ändå tror vi att det finns ett visst värde i att presentera studier av fall från skilda delar av världen.
31. Vi vill se dessa skrifter som ett bidrag till en sådan internationell debatt
32. om vad som utgör och främjar mänsklig utveckling och livskvalitet./
33. Nationalkommittén ställer sig som uppdragsgivare bakom författarnas redovisningar i stort,
34. men ansvaret för skrifterna - sakuppgifter, värderingar, uttrycksätt, disposition och innehåll - ligger helt hos författarna./
35. Jag hoppas att skrifterna ska vara till nytta och nöje;
36. de är tänkta att vara lättlästa och kännas angelägna.
37. Kommittén riktar ett varmt tack till författarna
38. för det engagemang och arbete de har ägnat åt sitt uppdrag.//
39. Alf T Samuelsson Statssekreterare,
40. ordförande i Nationalkommittén för FN:s konferens om Befolkning och utveckling

41. För synpunkter och upplysningar tackar jag varmt den svenska nationalkommittens medlemmar samt Louise Drangel, Socialdepartementet, Birgitta Hedman, Statistiska Centralbyrån, Mikael Hammarskjöld, Sociologiska institutionen, Lunds universitet och Agneta Emanuelsson, Thomas Nilsson och John Rogers vid Historiska institutionen, Uppsala universitet.///
43. Ann-Sofie Ohlander

44. Inledning////

45. Arbeta, barn och politiskt inflytande////

46. Svenska kvinnor har den högsta förvärvsfrekvensen i Europa.
47. Samtidigt föder de fler barn än kvinnorna i flera andra europeiska industriländer.
48. De svenska kvinnorna har god hälsa och når hög ålder.
49. Deras medellivslängd är vid födelsen 81 år./
50. Svenska kvinnor har också en påtaglig del i den politiska makten.
51. En tredjedel av den svenska riksdagens ledamöter är för närvarande kvinnor,
52. och kvinnor är också väl representerade i regeringen,
53. bl a som utrikes-, finans- och justitieministrar./
54. Också de svenska barnen har det bra.
55. De är till allt övervägande del planerade och efterlängtrade av sina föräldrar.
56. Rådgivning om familjeplanering och preventivteknik är lättillgängliga i Sverige
57. och aborterna är fria.
58. Barnen får god omvårdnad.
59. Spädbarnsdödligheten tillhör de lägsta i världen.////

60. Ett i-landsperspektiv//

61. För svenska kvinnor och män idag är tydligen barn och föräldraskap mycket viktiga.
62. Kanske har de svenska kvinnorna också i ovanligt hög grad trygghet och frihet att få de barn de önskar?!
63. Sverige är ett rikt land.
64. Men det finns i Europa och världen rikare länder,
65. där nativiteten är avsevärt lägre än i Sverige,
66. så låg att det ses som ett problem.
67. Också i Sverige var för ettpar decennier sedan nativiteten relativt låg.
68. Det tycks därmed inte finnas något självklart samband mellan ett lands rikedom och dess nativitetsnivå.
69. Detta skulle kunna bero på att barn inte uppskattas lika högt överallt.
70. Men man kan också ställa frågan om ett lands rikedom automatiskt leder till förhållanden där det är lätt för dess invånare att få och ha barn./
71. Sverige uppvisar hög förvärvsfrekvens för kvinnor

72. och samtidigt hög nativitet för europeiska förhållanden.
73. Men borde inte låg förvärvsfrekvens och därmed hög andel obetalt arbete i hemmet för kvinnor ge högre nativitet?!
74. Så tycks inte vara fallet.
75. I västra delen av Tyskland, i Holland, Italien och Spanien är kvinnors förvärvsfrekvens låg jämfört med Sverige.
76. De tyska, italienska, spanska och holländska kvinnorna föder betydligt färre barn än de svenska.
77. Detta ger upphov till frågan om det finns ett samband mellan kvinnors förvärvsfrekvens och deras barnantal överhuvudtaget.////
- 78. Ett utvecklingsperspektiv///**
79. Jämför man däremot den svenska nativiteten idag med många av världens utvecklingsländer framstår den som mycket låg./
80. Det förefaller knappast troligt att det höga barnantalet i många utvecklingsländer idag genomgående skulle motsvara kvinnornas önskemål om barn.
81. Farliga förlossningar och en hög spädbarns- och barnadödlighet talar ett motsatt språk.
82. När kvinnor i utvecklingsländerna med risk för sin egen och barnens hälsa föder långt fler barn än det finns en framtida försörjning för
83. måste man först ställa frågan om deras makt över sitt föräldraskap.
84. Har de överhuvudtaget möjlighet att välja?
85. Hur skulle de välja om möjligheten fanns?////

87. Sverige som historiskt exempel

88. Hög nativitet i u-länder och mycket låg nativitet i i-länder kan alltså båda vara problem.
89. Men det verkar inte självklart vara ett lands fattigdom eller rikedom som bestämmer hur många barn som föds./
90. Hur ser problemet ut från svensk horisont?
91. Sverige har under de senaste 150 åren genomgått en genomgripande förvandling.
92. Utvecklingen kan sägas ha gått från en u-lands- till en i-landssituation.
93. Från ett fattigt jordbruksland har Sverige förvandlats till en rik industristat
94. med hög levnadsstandard.
95. Från ett gammaldags hierarkiskt ståndssamhälle har det övergått till en modern parlamentarisk demokrati.
96. Samtidigt har under denna tid kvinnornas ställning radikalt förbättrats
97. från maktlöshet och beroende till självständighet och inflytande
98. juridiskt, ekonomiskt och politiskt.

99. För svenska barn har förbättringen varit ändå mycket större,
100. alltifrån en radikal ökning i möjligheten att överhuvudtaget överleva
101. till stor fysisk och psykisk trygghet./
102. I Sverige skedde en dramatisk nedgång i nativiteten från 1800-talets mitt och fram till 1930-talet.
103. För kvinnor födda år 1850 var det summerade fruktsamhetstalet i genomsnitt 5 barn per kvinna,
104. medan det för dem som föddes 1890 var bara två barn per kvinna.
105. Under återstoden av 1900-talet har födelsetalen varierat över tiden,
106. även om det finns en betydande långsiktig konstans i antalet beräknade barn per kvinna./
107. För 150 år sedan var inte bara den svenska nativiteten hög.
108. Också spädbarns- och barnadödligheten var höga,
109. även om de sjunkit något sedan början av 1800-talet.
110. Sedan dess har också spädbarns- och barnadödligheten sjunkit till mycket låg nivå.////

111. Tre grundläggande frågor///

112. En analys av den svenska utvecklingen från u-land till i-land kan kanske ge hållpunkter för en
förståelse av kvinnors och barns ställning i nutiden.
113. Det gäller både rika och fattiga delar av världen.
114. Tre frågor framstår som särskilt betydelsefulla:////
115. ♪ *Hur och när fick svenska kvinnor makt över sitt föräldraskap?///*
116. ♪ *När och på vilket sätt tillförsäkrades barnen grundläggande trygghet?///*
117. ♪ *Hur ser mannens föräldraansvar ut och hur har det förändrats?///*
118. Frågeställningarna kan i grova drag också sägas spegla tre faser i den svenska utvecklingen.
119. Under den första fasen från 1800-talets mitt till omkring år 1930
120. får *kvinnorna ökad makt över sina liv.*
121. I samband med detta sjunker födelsetalen./
122. Under den andra fasen får *barnen bättre livsvillkor* och ökad trygghet.
123. Detta sker genom att det svenska samhället börjar ta ett ansvar för reproduktion och barn.
124. Det är framför allt kvinnliga politiker som driver frågor om barn och föräldraskap.
125. Kvinnornas inträde i det politiska livet blir därmed en betydelsefull faktor./
126. I den tredje fasen från 1950-talet och framåt sker en *utvidgning av mannens föräldraroll.*
127. Svenska fäder börjar ta en allt större del i omvårdnaden av och ansvaret för sina små barn.
128. Denna utvidgning av mannens föräldraskap kodifieras och stöds i lagstiftning och socialpolitik.

129. Svenska kvinnors liv och arbete på 1800-talet////////

130. Arbetet i produktionen///

131. År 1850 bodde tre och en halv miljoner människor i Sverige.
132. Nästan alla, nittio procent, bodde på landsbygden./
133. Landet var fattigt,
134. och många hade svårt att få en tillräcklig bärgning.
135. Det var nästan enbart av ekonomiska skäl så många som 1,2 miljoner svenskar utvandrade mellan åren 1850 och 1924,
136. de flesta till Amerika.
137. I förhållande till befolkningen var det den tredje största utvandringen från Europa.
138. 450.000 av de svenska utvandranarna var kvinnor.
139. De hoppades på bättre förhållanden i Amerika
140. och många fick också det.
141. Förbättringen tycks ha varit större för de kvinnliga än för de manliga emigranterna.

142. På den svenska landsbygden arbetade nästan alla kvinnor i jordbruket,
143. vare sig de var hustrur till bönder, torpare eller lantarbetare.
144. De ogifta kvinnorna arbetade som pigor.
145. Arbetet var noga uppdelat.
146. Kvinnorna stod för mjölkhushållningen.
147. De skötte ladugården och fäktaturen.
148. De mjölkade, kärnade smör och ystade ost./
149. Nationalekonomiskt var mjölkhushållningen av mycket stor betydelse.
150. Smör var länge en av Sveriges viktigaste exportvaror.
151. Från mitten av 1800-talet började mejeriproduktionen industrialiseras.
152. Också då var det så gott som enbart ett arbete för kvinnor.
153. Vid 1800-talets slut var mejeriprodukter en av Sveriges viktigaste exportvaror./
154. Kvinnorna arbetade också i andra delar av jordbruket.
155. De räfsade vid höslättern
156. och band nekarna vid sädesskörden.
157. De gallrade betor och rovor,
158. de satte och plockade potatis./

159. Det var också kvinnorna som stod för tillverkningen av garn, tyg och kläder,
160. alltifrån skötseln av fåren till det färdiga tyget och kläderna.
161. Varje flicka måste lära sig att spinna.
162. Också linproduktionen och linnevävningen var till stora delar kvinnoarbete.
163. Textilindustrin byggde i stor utsträckning på kvinnors och barns arbete
164. både som hemindustri och i fabriksproduktion.
165. När tyg och kläder slitits ut och blivit lump
166. såldes de till pappersbruken,
167. där lump länge var den viktigaste råvaran.
168. Också i pappersbruken arbetade kvinnor./
169. Kvinnorna arbetade tidigt i andra industriella hanteringar som järn- och glasbruk.
170. De arbetade också vid sågverk och tändsticksindustri,
171. de rullade cigarrer i tobaksindustrin,
172. och drejade och glaserade i porslinsindustrin./
173. Kvinnorna hade också ansvaret för maten,
174. både den nog så besvärliga lagringen
175. och tillagningen genom alla led.
176. Tvätt och byk, rengöring och husets skötsel vilade på dem./
177. En piga berättade i en intervju vid början av 1900-talet
178. hur hon ständigt fick arbeta.
179. Först var hon med i skörden ute på åkrarna.
180. Sedan fick hon hjälpa till med matlagning och disk
181. och ta hand om djuren i ladugården och om middagsmjölkningen.
182. Männan kunde vila middag
183. och slapp innesysslorna på kvällen.
184. Kvinnorna var aldrig lediga enligt hennes berättelse./
185. Till allt detta arbete hade kvinnorna ensamma ansvaret för barnen.
186. De födde många barn.
187. Att vara barn var riskabelt.
188. År 1850 dog femton procent av de svenska barnen under första levnadsåret.
189. Dödligheten var också hög upp till fem års ålder.
190. Medellivslängden vid födelsen var låg,
191. 45 år för kvinnor och 41 år för män under perioden 1851 till 1855.
192. Barnens otrygghet var stor också på andra sätt.
193. Det var vanligt, att ett barn miste en eller båda föräldrarna före vuxen ålder.///
194. Den höga dödligheten bland de vuxna gjorde att omgiftesfrekvensen var hög.

195. Låg medellivslängd och sena äktenskap gjorde det ovanligt att barn fick någon kontakt med, omvårdnad eller uppfostran från mor- eller farföräldrar./
196. Också på andra sätt var barndomen i det äldre svenska samhället hård.
197. Barnen fick börja arbeta mycket tidigt,
198. oftast i jordbruket, men också i andra arbeten.
199. Bruket av aga mot barn var inte bara tillåtet
200. utan också rekommenderat i gällande lagstiftning./
201. Barnen var för sin överlevnad främst beroende av sina mödrar.
202. Fäderna deltog knappast alls i vården av de små barnen.
203. Mödrarnas ensamansvar för barnen blev särskilt tungt
204. eftersom de i sin tur hade begränsad makt över sina egna liv.
205. I den konflikt mellan arbetet i produktionen och vården av barnen som utspelades i kvinnornas liv
206. riskerade barnen att dra det kortaste strået./
207. Kvinnornas förvärvsfrekvens var med andra ord minst lika hög vid mitten av 1800-talet som i våra dagar.
208. /Men deras makt över sitt arbete och de inkomster det gav var mycket begränsad,
209. åtminstone i formellt hänseende.
210. Maktlösheten gällde uppenbarligen också reproduktionen
211. och möjligheten att begränsa barnantalet.
212. Måste kvinnorna först få ökat inflytande och handlingsutrymme på ett mer allmänt plan
213. för att kunna driva igenom en önskan om en begränsning av barnantalet?////

214.Maktlöshet///

215. Så länge kvinnorna inte hade makt över elementära villkor i sina egna liv,
216. var också barnens ställning oskyddad och utsatt.
217. Svenska kvinnor var omyndiga.
218. Kvinnorna på landsbygden hade bara halva arvsrätten jämfört med sina bröder.
219. Skråtvånget utestängde dem från de flesta försörjningar.
220. Alla utbildningar och tjänsteställningar var förbehållna män.
221. De fick inte råda över sin ekonomi,
222. varken över sina inkomster eller sin egendom.
223. Deras ställning i äktenskapet var också svag.
224. Hustrun skulle underordna sig mannen.
225. Fram till år 1858 var det t o m tillåtet för en man att aga sin hustru.
226. När kvinnorna inte rådde över sin kropp

227. talar det också för att de inte kunde bestämma om sin sexualitet.
228. Mycket tyder på att en gradvis försämring av kvinnornas ställning ägt rum
229. sedan 1600-talet och fram till 1800-talets början.
230. Men nu vände utvecklingen i positiv riktning.////
- 231.Förbättringar: Ogifta kvinnor///**
232. Lika arvsrätt för kvinnor och män genomfördes år 1845.
233. Året därpå avskaffades skråtvånget
234. och år 1864 genomfördes en liberal näringsfrihetslagstiftning.
235. Då hade också ogifta kvinnor blivit myndiga vid 25 års ålder år 1858.
236. Utvecklingen gynnade främst de ogifta kvinnorna.
237. Deras situation var också en viktig orsak bakom förbättringarna.
238. Andelen ogifta kvinnor i befolkningen hade ökat så starkt
239. att de blivit ett försörjningsproblem för sina manliga släktingar.
240. Samtidigt framträdde kvinnosakskvinnor som Fredrika Bremer
241. med krav på medborgerliga rättigheter åt kvinnor
242. {En fjärdedel av de kvinnor som föddes, under 1870-talet förblev varaktigt ogifta.}/
243. Den nya näringsfriheten gav kvinnorna möjlighet att starta egna småföretag,
244. t ex butiker eller syateljéer.
245. En del etablerade sig i större skala.
246. Den svenska industrialiseringen som på allvar kom i gång på 1870-talet
247. gav många kvinnor försörjning,
- 248.även om lönerna i regel var lägre än männens./
249. Samtidigt hade möjligheterna till utbildning förbättrats.
250. Nyttillkomna yrken öppnades också för kvinnor.
251. År 1842 beslöts att folkskolor skulle inrättas i hela landet.
252. I dem skulle alla barn gå, både pojkar och flickor./
253. Ganska snart efter folkskolans tillkomst tilläts kvinnor bli små- och folkskollärarinnor.
254. År 1859 inrättades det första folkskollärarseminariet för kvinnor.
255. Fram emot sekelskiftet var nästan hälften av alla folkskollärare kvinnor./
256. Då hade kvinnor också fått tillträde till högre utbildningar,
257. dels i ett nyinrättat högre lärarinneseminarium,
258. dels genom att universiteten öppnades för kvinnor år 1873.
259. Anställning i högre statliga befattningar kunde de däremot inte få förrän år 1923./
260. Eftersom kvinnor inte fick tillträde till statliga läroverk förrän år 1927
261. var det bara ett fåtal som kunde dra nytta av de nya möjligheterna.

262. Många av dem som fått studera blev lärarinnor vid privata skolor
263. eller läkare med egen praktik.
264. Det förekom också att de startade både egna skolor och kliniker./
265. Men också andra tjänster öppnades för kvinnor.
266. De kunde bli postkassörer, telefonister och telegrafister. /
267. De kunde också anställas vid banker och som kontorister.
268. Barnmorskans yrke var sedan gammalt förbehållet kvinnor.
269. Nu blev många också sjuksköterskor.
270. Sjukvårdsbiträdena var också kvinnor,
271. länge utan någon utbildning./
272. Kvinnor med högre utbildning och högre befattningar var mycket få.
273. Men de var en betydelsefull grupp som bildade kvinnoaksföreningar
274. och krävde politiskt inflytande och andra förbättringar för kvinnor./
275. De allra flesta av medelklassens yrkeskvinnor var ogifta.
276. Att gifta sig innebar utom för folkskollärarinnor, distriktsköterskor, barnmorskor och läkare med egen praktik långt fram i tiden att också lämna yrkeslivet.
277. Många valde medvetet bort äktenskapet
278. för att få möjlighet att utöva ett yrke.
279. År 1938 kom en lag som förbjöd arbetsgivare att avskeda gifta kvinnor som väntade barn./
280. De ogifta kvinnorna blev på många sätt likställda med män,
281. även om de i regel fick lägre befattningar och lägre löner än dessa./
282. För de gifta kvinnorna dröjde den formella jämlikheten längre.
283. Men alla kvinnor fick del av den nya arvslagstiftningen.
284. De fick också i alla samhällsklasser del av den nya skolundervisningen./
285. Samlevnad utan äktenskap förekom mot slutet av 1800-talet bland arbetarbefolkningen i Stockholm.
286. Dessa så kallade Stockholmsäktenskap
287. kan åtminstone delvis ha sin förklaring i
288. att kvinnorna när de gifte sig blev omyndiga
289. och förlorade bestämmanderätten över sin inkomst och sina barn./
290. Förbättringarna i den ogifta kvinnans ställning
291. gjorde de gifta kvinnornas relativa rättslöshet synlig.
292. År 1874 fick de gifta kvinnorna rätt att bestämma över sin inkomst,
293. 10 år senare också över sin egendom.
294. Full myndighet fick de år 1920.///

295. Giftnors arbete utanför hemmet///

296. Men långt innan dess hade många giftnors kvinnor börjat få en synlighet och ett erkännande i samhället
297. som de inte haft tidigare.
298. Det var de giftnors kvinnornas arbete utanför hemmet som synliggjordes.
299. Medel- och överklasskvinnor arbetade i allmänhet inte utanför hemmet
300. sedan de ingått äktenskap.
301. Men det gjorde arbetarkvinnorna.
302. Deras arbete i fabriker var en nödvändig del av familjens ekonomi.
303. De var också ofta ensamförsörjare.
304. De giftnors arbetarna hade en synlig arbetsplats utanför hemmet
305. och de hade egna kolumner i lönelängderna.
306. På det sättet blev deras arbete i produktionen en påtaglig realitet,
307. som gjorde att de också togs med i den nyupprättade arbetsstatistiken.
308. Där skilde de sig från till exempel bondhustrurna,
309. som trots sitt nationalekonomiskt omistliga arbete i produktionen inte togs med i svensk arbetsstatistik förrän år 1965./
310. De ogiftnors kvinnorna, särskilt de ogiftnors medelklasskvinnorna, blev först av alla samhälleligt synliga och erkända.
311. Därefter kom de giftnors kvinnor,
312. vars arbetsplats inte låg i eller i nära anslutning till hemmet.
313. Just åtskillnaden mellan hem och arbetsplats
314. ledde fram till att den samhälleliga konflikten mellan arbetet i produktionen och arbetet med barnen blev synlig./
315. Någon barnpassning fanns i stort sett inte.
316. Barnen fick ofta klara sig själva,
317. de större barnen fick passa de mindre
318. eller också fick de följa med sina mödrar till fabriker.
319. Fäderna deltog inte i barnens vård och inte heller i hemsysslor.
320. Konflikten mellan reproduktion och produktion måste lösas av mödrarna ensamma./
321. En undersökning från en textilfabrik i västra Sverige vid sekelskiftet
322. visar, att kvinnorna ofta tvingades ta med sig barnen till fabriken.
323. Arbetsmiljön var både ohälsosam och farlig.

324. Maskinerna kunde lätt orsaka olycksfall,
 325. och lokalerna var så fyllda av buller, hetta och damm,
 326. att vistelsen där ofta var nära nog outhärdlig.
 327. Därtill kom den farliga tbcsmittan,
 328. som delvis spreds genom arbetsrutinerna.
 329. Orimligheten i barnens förhållanden blev på detta sätt uppenbar.
 330. Till slut blev på det sättet också kvinnornas arbete med barnen medvetandegjort
 331. som ett arbete av samhällelig betydelse.///
- 332. Familjeplanering///**
333. Detta skedde ungefär vid sekelskiftet.
 334. Men redan dessförinnan hade av allt att döma kvinnornas förbättrade ställning börjat ge ett annat viktigt resultat.
 335. Från 1870-talet och framåt blev familjeplanering allt vanligare i Sverige./
 336. En ny familjetyp växte fram.
 337. Tidigare var regeln att kvinnan födde barn under hela sin fertila period i äktenskapet,
 338. även om intervaller mellan de senare barnen var längre än mellan de första.
 339. Men från omkring år 1870 börjar ett annat mönster bli synligt.
 340. Barnen föds tidigt i äktenskapet.
 341. Därefter upphör barnafödandet
 342. trots att kvinnan har en lång fertil period kvar i äktenskapet.
 343. Det är ett klart mönster av barnbegränsning
 344. som påminner om det som råder i moderna familjer./
 345. Men familjeplaneringen slog igenom vid olika tidpunkter i olika delar av landet.
 346. I norra Sverige dröjde genombrottet till fram på 1930-talet.
 347. Det fanns också skillnader mellan olika sociala skikt.
 348. Tidigast kom barnbegränsningen i medelklassfamiljer
 349. och i familjer som tillhörde uppåträlvande skikt i arbetarklassen.
 350. Fattiga familjer med lågbetalt arbete inom lantbruk och textilindustri
 351. har däremot ofta stora familjer långt fram i tiden./
 352. Det finns många samtida vittnesbörd om att det är omsorgen om barnens välbefinnande
 353. och om den egna hälsan
 354. som ligger bakom kvinnornas önskan att begränsa barnantalet.
 355. Men kvinnans makt över sitt eget liv måste uppenbarligen bli tillräckligt stor
 356. för att hon skall kunna hävda sitt intresse av att få färre barn.
 357. Riksdagen beslöt år 1910 om förbud mot upplysning om och försäljning av preventivmedel.

358. Förbudet gällde fram till år 1939.
359. Men familjeplaneringen fortsatte ändå att slå igenom.
360. Trots förbudet ägde ett aktivt upplysningsarbete rum av modiga pionjärer på området.////
- 361. Varför började svenskarna familjeplanera?///**
362. Det kan däremot vara tveksamt, om det går att peka ut någon faktor eller någon gräns
363. som avgörande för att kvinnorna skall kunna driva igenom sina önsknings om barnbegränsning./
364. Gemensam för alla kvinnor blev tillgången till en elementär utbildning i folkskolan.
365. I och med den kunde de tillgodogöra sig den hastigt växande floran av tidningar, tidskrifter och annan litteratur.
366. Litteratur om familjeplanering kunde däremot vara svår att få tag i.
367. Att läsa om sexualiteten var opassande.
368. Länge hade kyrka och lagstiftning haft en sträng kontroll av framför allt den utomäktenskapliga sexualiteten,
369. som bestraffades.
370. På 1860talet mildrades kyrkans och lagstiftningens kontroll av sexualiteten
371. och bestraffningarna av utomäktenskapliga förbindelser upphörde./
372. Men att rekommendera barnbegränsning var ännu inte accepterat.
373. Ekonomen och nymalthusianen Knut Wicksell höll år 1881 ett offentligt föredrag i Uppsala
374. där han hävdade att barnbegränsning var bästa botemedlet mot fattigdom.
375. Ungefär samtidigt gav han och en läkare ut en skrift
376. med råd om familjeplanering i äktenskapet.
377. Både föredraget och skriften väckte skandal
378. och läkaren blev avsatt från sin tjänst.
379. Längre fram spreds kunskap om familjeplanering av eldsjälarna som Elise Ottesen-Jensen.
380. Hon reste runt i landet,
381. föreläste om och spred preventivmedel.
382. Själva hade hon växt upp i en mycket stor familj,
383. och det var erfarenheterna därifrån
384. som tände hennes intresse för att hjälpa andra./
385. Preventivmedel fanns inte tillgå i någon betydande omfattning.
386. Förbudet mot preventivmedel kom inte förrän man såg deras spridning som en reell risk.
387. Det förefaller rimligt att anta att man hade tillräckliga kunskaper om sexualiteten
388. för att tillämpa avbrutet samlag,
389. eller också avstod man helt enkelt från sexuellt umgänge./
390. När ogifta kvinnor blev myndiga år 1858

391. fick de därmed också rätten att självständigt ingå äktenskap
392. utan inflytande från föräldrar eller förmyndare.
393. Att de gifta kvinnorna fick större makt över den egna ekonomin
394. bör också ha spelat en roll.
395. Att till exempel få bestämma över sin egen inkomst, även om den var låg,
396. gav en elementär trygghet åt de gifta kvinnorna.
397. Barnens trygghet växte i sin tur med varje förbättring i moderns situation./
398. Förbudet för mannen att äga hustrun från år 1858 kan ha haft en både praktisk och symbolisk betydelse/
399. som tecken på en rätt för kvinnorna
400. att hävda den egna kroppens integritet.
401. Detta är också det första tecknet i lagstiftningen
402. på att en patriarkal struktur i familjerättslagstiftningen börjar brytas upp.
403. Denna försvagas undan för undan
404. när gifta kvinnomr först får rätt att bestämma över sin egendom
405. för att senare få myndighet och politisk röst- och representationsrätt.
406. Den gifta kvinnan blir på det sättet alltmer ekonomiskt och juridiskt jämställd med sin make./
407. I och med sitt inträde i politiken
408. får kvinnorna också möjligheter att hävda mödrars och barns intressen.
409. Att dette kunde ske stök i stäv mot de egna makarna
410. visar omröstningen om förbud mot försäljning av alkohol år 1922.
411. Året innan hade kvinnorna fått politisk rösträtt.
412. Då var föreställningen utbredd att kvinnorna skulle rösta som sina män.
413. Men 60 procent av kvinnorna röstade för ett förbud
414. mot endast 40 procent av männen.
415. När kvinnorna röstade tvärs emot de egna männen i förbudsfrågan
416. är det lätt att ana en omsorg om familjen,
417. kanske framför allt barnen
418. bakom deras ställningstagande./
419. En känsla av maktlöshet tillsammans med traditionella könroller i äktenskapet
420. har i moderna studier framförts som förklaringar till mycket stora familjer.
421. Samma sak möter [man? JL-T] långt fram i tiden också i Sverige bland fattiga familjer,
422. bland dem statare och textilarbetare.
423. Att bli far till många barn kunde också ses som ett tecken på manlighet,
424. på att man var en "riktig" karl./
425. Maktlösheten ger ett kort tidsperspektiv

426. där planering verkar meningslös.
427. Det kan gälla både man och kvinna.
428. Traditionella könsroller med dominans för mannen gör det dessutom svårt för kvinnan
429. att driva igenom önskemål om familjeplanering./
430. Men om en familj fick det ekonomiskt bättre
431. och därmed en tryggare framtid
432. räckte dette i sig inte till för att ge upphov till familjeplanering.
433. För att detta skulle ske var en förbättrad ställning för kvinnan uppenbarligen en
nödvändighet.///...[sideskift]

434. Trygghet för barnen////

435.Barnen kommer i fokus///

436. Det svenska samhället tog i det förflutna mycket litet ansvar för barnen.
437. Om föräldrarna dog eller inte kunde försörja familjen
438. skulle kommunernas fattigvård svara för dem.
439. Föräldralösa barn kunde lämnas till barnhus eller bli fosterbarn.
440. På barnhusen var förhållandena ofta mycket dåliga
441. och dödligheten bland de minsta barnen mycket hög.
442. Fosterbarnens förhållande till fosterföräldrarna reglerades enligt legostadgan
443. som om de vore drängar eller pigor.
444. Fosterföräldrarnas rättigheter gick före omsorgen om barnen./
445. Men mot sekelskiftet blev barnen föremål för ett allt större intresse.
446. Detta intresse hade minst två olika källor.
447. Den ena var befolkningspolitisk
448. och hade sin bakgrund i ett skärpt utrikespolitiskt läge,
449. där nationalism, industriell konkurrens och kapprustning dominerade den europeiska scenen.
450. Emigration och barnadödlighet ansågs beröva Sverige livsviktig arbetskraft
451. och blivande soldater.
452. Dessutom sågs en låg befolkningstillväxt som ett tecken på "nationell" svaghet:
453. Förbudet mot upplysning om och försäljning av preventivmedel
454. var ett resultat av denna oro.
455. Man diskuterade också åtgärder för att stoppa emigrationen till Amerika.

456. Men samtidigt fanns en social oro,
457. som tog fasta på de svåra förhållanden barn levde under.

458. De sociala reformvännerna krävde en lagstiftning
459. som skyddade fosterbarn och barn födda utom äktenskapet.
460. På privat initiativ startades s k Mjölkdroppeföreningar
461. som tillhandahöll mjölk av god kvalitet till fattiga mödrars barn,
462. men som också försökte förmana och lära mödrarna bättre hygien
463. och att amma sina barn.
464. Amningen tillmättes speciell vikt
465. för att få ned spädbarnsdödligheten.
466. Här blev åtskillnaden mellan hem och arbetsplats för fabriksarbetande kvinnor ett praktiskt
problem.
467. De orimliga förhållanden för små barn och deras mödrar blev uppenbara.//[sideskift]

468. Kvinnliga politiker och moderskapspolitik

469. Det var denna orimlighet
470. som ledde fram till ett första samhälleligt ingripande
471. av moderskapspolitisk karaktär.
472. I en ny arbetarskyddslag som utfärdades år 1900
473. förbjöds kvinnor "med arbete i industriellt yrke"
474. att arbeta under de fyra första veckorna efter en barnsörd.
475. Lagparagrafen var tillkommen med hänsyn till kvinnans behov av vila
476. och särskilt för att modern skulle kunna amma barnet./
477. Men någon ekonomisk ersättning skulle inte utgå under den tvångsmässiga ledigheten,
478. som i stället blev ett slag mot kvinnans och barnets försörjning.
479. Detta påpekade Sveriges första kvinnliga läkare, Karolina Widerström
480. vid en kongress för fattigvård och folkförsäkring:: //
481. *Har männe den människa, som jag berövar brödet,*
482. *gagn utav de föreskrifter jag ger till hennes hälsas bevarande?///*
483. Lagen förutsatte existensen av en familjeförsörjande man.
484. Men i praktiken försörjde många kvinnor ensamma sina familjer.
485. När både man och hustru arbetade var kvinnans inkomst oftast outhärlig
486. för familjens nödtrorfiga uppehälle./
487. Karolina Widerström var inte bara läkare utan också politiker.
488. Hon var med om att grunda Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt år 1903
489. och var en tid också dess ordförande.
490. Som en av de första kvinnorna invaldes hon i Stockholms stadsfullmäktige
491. så snart kvinnorna fått kommunal representationsrätt.

492. Där intresserade hon sig särskilt för barns förhållanden,
493. framför allt för förbättrad hälsovård, friluftsliv och gymnastik för skolbarnen./
494. I sin verksamhet som gynekolog mötte hon stora brister i kvinnornas kunskap om sina egna kroppar,
495. inte minst om sexualiteten.
496. För att råda bot på detta
497. skrev hon en bok med titeln Kvinnohygien,
498. som lästes mycket och trycktes i inte mindre än sju upplagor.
499. Hon reste också runt och föreläste
500. om kvinnors sexualitet och barnafödande.
501. Samma sak gjorde flera av hennes kolleger bland de kvinnliga läkarna
502. och de uttalade också programmatiskt att sexualupplysning för kvinnor var en av deras viktigaste uppgifter.
503. De engagerade sig också mot prostitutionen
504. och Karolina Widerström formulerade motioner i frågan åt politiker,
505. som satt i riksdagen.
506. För sina insatser blev hon senare medicine hedersdoktor./
507. Karolina Widerström är ett utmärkt exempel
508. på den roll en kvinnoaktiva och politiker kunde spela
509. redan innan kvinnor fått politisk rösträtt.
510. De frågor hon tog upp är också typiska.
511. De första kvinnliga politikerna engagerade sig för kvinnor och barn,
512. kanske framför allt för moderskapsfrågor.
513. Det var deras särskilda erfarenhets- och ansvarsområde
514. och de tillförde därmed politiken något helt nytt.
515. Man kan också uttrycka det så,
516. att frågor som gällde barn och moderskap varit flagrant åsidosatta i politiken
517. just därför att kvinnorna saknade politiskt inflytande.
518. I Finland fick kvinnorna politisk rösträtt redan 1906.
519. Så snart kvinnor blivit ledamöter av den finländska lantdagen
520. lade de fram förslag om just moderskapsförsäkring.////

521. Kvinnor får politiska rättigheter//

522. Kvinnors parlamentariska representation tycks med andra ord spela en avgörande roll
523. redan för att frågor som gäller barn och moderskap skall tas upp till behandling./
524. År 1921 fick alla svenska kvinnor politisk röst- och representationsrätt.

525. Två år tidigare hade samtliga fått kommunal rösträtt.
526. Men politiskt inflytande hade de gradvis fått och tagit sig redan tidigare./
527. Från år 1862 hade i princip förmögna, ogifta kvinnor kommunal rösträtt
528. och därmed också indirekt rösträtt till den svenska riksdagens första kammare.
529. Få av dem utnyttjade sin rösträtt före sekelskiftet.
530. Men då bildades den svenska kvinnliga rösträttsrörelsen
531. och kvinnornas deltagande i kommunalvalen steg kraftigt.
532. Av betydelse var det också att kvinnor från år 1889 kunde bli ledamöter
533. av fattigvårds- och skolstyrelser.
534. År 1907 hade kvinnor blivit valbara till kommunal- och stadsfullmäktige./
535. Men både gifta och ogifta kvinnor hade börjat arbeta med politiska frågor
536. redan före sekelskiftet.
537. Längre tillbaka i tiden stod medel- och överklasskvinnor för välgörenhets- och barnvårdsföreningar.
538. I de nya väckelse- och nykterhetsrörelserna var också arbetarkvinnor väl representerade.
539. Där kunde de till och med uppträda som predikanter och politiska talare.
540. De lärde sig också det politiska livets villkor och arbetssätt./
541. De moderna politiska partierna formerades i Sverige vid tiden omkring sekelskiftet.
542. Tidigt bildades inom dem kvinnoföreningar och kvinnogrupper.
543. Dessa engagerade sig från början i frågor som gäller barn och moderskap./
544. Denna nye politik får också benämningen moderskapspolitik.
545. Modern ses i praktiken som ensam ansvarig för barnets vård.
546. I teorin ses fadern som försörjare,
547. men när ett första förslag om en moderskapsförsäkring lades fram i riksdagen
548. skulle den finansieras via staten, arbetsgivarna
549. och till en tredjedel från de kvinnliga arbetarnas löner.
550. Männens skulle däremot inte bidra till finansieringen.
551. I praktisk politik sågs alltså inte männen som ekonomiskt ansvariga för barn.////
- 552. Samhället och kvinnors föräldraskap///**
553. Mödrarna anklagades ofta vid 1900-talets början
554. för att genom okunnighet, försummelse och slarv vara medskyldiga till den höga spedbarnsdödligheten.
555. Men man bortsåg ofta från de ibland närmast oövervinneliga svårigheter många mödrar hade
556. att försörja och se efter sina barn./
557. Kvinnorna sågs som på en gång ansvariga och beroende.
558. De ställdes till ansvar för sina barns välbefinnande,

559. men var samtidigt så ekonomiskt och rättsligt beroende och missgynnade,
560. att det var svårt för dem att axla just detta ansvar./
561. De utsattes därmed för en samhällelig, djupt motsägelsefull definition:
562. de tvangs att i sina liv härbärgera och på något sätt lösa en i grunden samhällelig konflikt.
563. Denna konflikt härrör ytterst från ett förnekande av föräldraskap,
564. omvårdnad och uppfostran som samhälleligt existerande,
565. ett förnekande av reproduktionen
566. eller med andra ord själva grundvalen för samhällets fortbestånd.////
- 567. Mannens föräldraansvar**
568. Männens tycks inta ha drabbats av denna konflikt.
569. I familjen hade de den ekonomiska och rättsliga makten,
570. men däremot var deras ansvar för barnen i praktiken litet.
571. Det framgick också av förhållandena för utom äktenskapet födda barn.
572. För att få underhåll från fadern måste den ogifta modern gå till domstol,
573. men domstolsförfarandet var sådant att mannen mycket lätt kunde svära sig fria./
574. Men under 1920-talet inrättades tjänster som barnavårdsmän
575. som skulle bevaka den ogifta moderns och hennes barns rättigheter,
576. också gentemot fadern.
577. Det var i princip en förstärkning av synen på faderns föräldraansvar.
578. De tidiga barnavårdsmännen använde en stor del av sin tid till ofta fruktlösa ansträngningar
579. att få fäderna att betala.
580. Senare gick staten in och gav s k bidragsförskott till de ensamma mödrarna
581. för att inte de och barnen skulle drabbas,
582. när fäderna inte fullgjorde sina ekonomiska skyldigheter.////

583. Ett samhälleligt ansvar för barn///

584. Det var också det offentliga som först kom att stå för en ökad trygghet åt barnen.
585. När de första fem kvinnorna kom in i riksdagen år 1921
586. ägnade de genast ett betydande intresse åt moderskapspolitiken.
587. Kerstin Hesselgren var den första kvinnliga ledamoten i riksdagens första kammare.
588. Hon höll sitt jungfrutal i riksdagen om bammorskornas löner,
589. och krävde att de skulle höjas./
590. Kerstin Hesselgren satt en lång följd av år som ledamot i riksdagen.
591. Hon hade velat bli läkare,
592. men hennes familj ville inte kosta på läkarutbildning åt en kvinna.

593. Då gav hon sig in i socialt arbete
594. och senare i den kvinnliga rösträttsrörelsen och politiken./
595. Under 1920-talet återkom de kvinnliga riksdagsledamöterna gång på gång till moderskapspolitiken.
596. Till slut fick de en symboliskt viktig framgång år 1931
597. då riksdagen beslöt om en moderskapsförsäkring för yrkesarbetande mödrar
598. under den tid de inte fick arbeta efter förlossningen.////
- 599. Befolkningspolitik//**
600. Något verkligt gehör för sådana krav kom dock först i och med 1930-talets befolkningspolitiska oro.
601. Under 1930-talet sjönk den svenska nativiteten ytterligare.
602. I den ekonomiska depressionen valde kvinnorna att antingen vänta med att få barn
603. eller trygga situationen för de barn de hade
604. genom att avstå från ytterligare barn.
605. När det inte fanns något större samhälleligt utrymme för barn
606. förefaller detta som ett rationellt val.
607. Samtidens politiska konjunkturen bidrog till att skapa en stark befolkningsoro i Europa,
608. som kom till uttryck också i Sverige.
609. Den låga nativiteten togs till intäkt för en politik,
610. där en lång rad olika motiv blandades
611. arbetskraftstillgång, försvar, hot om nationens utdöende, nationalekonomi och socialpolitik./
612. I argumenteringen fanns starka inslag av en instrumentell människosyn,
613. människan som objekt.
614. Enligt detta synsätt var barnen medel att fylla som samhälleliga definierade behov.
615. Fler barn behövdes för landets bästa,
616. och landet behövde också bättre kvalitet på sin befolkning.
617. Det var ett synsätt som ledde till förslag om manipulativa åtgärder
618. för att öka nativiteten
619. och också till förslag om tvångsåtgärder
620. för att hindra som "olämpliga" definierade personer att få barn./
621. Men en syn på människan som subjekt fanns också med.
622. Där framhävdes barnets egenskap av individ med egna rättigheter.
623. Detta synsätt ledde fram till förslag om sociala reformer
624. för att förbättra förhållanden för mödrar och barn.
625. Man genomförde också en steriliseringspolitik

626. riktad mot personer som ansågs olämpliga att få barn.
627. Även om just den måste betraktas som djupt diskutabel ur etisk och demokratisk synpunkt,
628. verkar i det stora hela det socialpolitiska synsättet ha övervägt.////

629.Reformer för mödrar och barn///

630. I slutet av 1930-talet beslöts om moderskapspenning åt alla mödrar.
631. En särskild statligt finansierad mödrahjälp inrättades
632. för nyblivna mödrar "i uppenbart behov av hjälp".
633. Staten gav också bidrag till kommuner,
634. som byggde bättre bostäder åt familjer med många barn.
635. Den förebyggande hälsovården för mödrarna förbättrades
636. och särskilda barnvårdscentraler inrättades/.
637. Behoven var uppenbarligen mycket större än politikerna insett.
638. Mödrahjälpen fick till exempel en omfattning som från början sprängde alla budgetramar.
639. I början av 1940talet kom den att omfatta mer än hälften av alla nyblivna mödrar i Sverige.
640. I norra Sverige var det uppemot 80 procent av alla nyblivna mödrar
641. som fick mödrahjälp.
642. Undersökningar av hur hjälpen använts
643. vittnade om att kvinnorna tidigare ofta inte haft möjligheter att skaffa sänglinne och kläder åt
sina barn.
644. Detta hängde inte bara samman med fattigdom
645. utan också med att kvinnorna ofta inte var delaktiga i makten över familjens ekonomi./
646. I utformningen av den aktuella lagstiftningen spelade kvinnliga politikernas förslag en viktig roll.
647. Det förefaller också vara deras inflytande som gjorde att moderskapspenning, mödrahjälp och
senare barnbidrag utbetalades till kvinnorna-mödrarna.
648. Detta motiverades med att bidragen inte annars på samma sätt skulle kunna kännas som "ett
bidrag just till barnens försörjning".
649. Detta innebär också att man tog konsekvenserna av att det fortfarande var modern som i
realiteten var ensam om det praktiska ansvaret för barnen,
650. kände till deras behov av kläder, mat och annat och kunde tillgodose dem./
651. I synnerhet för de kvinnor som inte fick någon egen inkomst av sitt arbete
652. bör det också ha inneburit en viktig ekonomisk emancipation.
653. På den svenska landsbygden var det något okänt att gifta kvinnor skulle få ha egna pengar att ha
hand om,
654. kommenterade en delegat vid en konferens med mödrahjälpnämnderna.
655. Pengar hade alltid tidigare varit männens pengar,

656. sade en annan..
657. Men det fanns också områden,
658. till exempel Dalarna,
659. där det sedan gammalt var vanligt att kvinnor hade hand om hushållsekönomin.////

660.Familjepolitik///

661. I en jämförande undersökning av västtysk och svensk moderskapspolitik 1945-1970
662. har den tyska historikern Wiebke Kolbe påpekat,
663. att de svenska mödra- och barnbidragen kunde sägas ha karaktär av en direkt betalning till mödrarna från samhället
664. för insatsen att vårda små barn./
665. Här vill Kolbe se en skillnad mot senare moderskaps- och föräldrapolitik.
666. År 1955 kommer den första obligatoriska moderskapsförsäkringen
667. som ger tre månaders ledighet för modern i samband med förlösning.
668. Men denna är knuten till inrättandet av den obligatoriska sjukförsäkringen samma år,
669. och ingår som en del av denna./
670. I såväl mödranhjälp och barnbidrag som moderskaps- och föräldraförsäkring ligger ett samhälleligt erkännande av att barn finns,
671. och att de kräver både ett ekonomiskt och socialt utrymme.
672. Konflikten mellan reproduktion och produktion blir på så sätt tydlig
673. och får också en samhällelig lösning.////

674.Samhälleliga rum för barn///

675. Detsamma gäller den stora utbyggnaden av daghem och fritidshem.
676. Under 1970-talet tillkom sammanlagt nära 120.000 platser
677. och under 1980-talet ytterligare 15.000 platser.
678. Här ges verkligen barn och ungdom ett påtagligt, socialt rum
679. också i rent fysisk bemärkelse.
680. De villkor under vilka barn förr i tiden fick passning och vård
681. var ur våra dagars synvinkel mycket bristfälliga.
682. Barnkrubbor och arbetsstugor var tidiga motsvarigheter till våra dagars barnomsorg,
683. men lämnade i allmänhet mycket

684. övrigt att önska.
685. Under 1930-talet kom frågan om daghem och kindergarten upp,

686. men någon större utbyggnad skedde inte.
687. Vid 1960-talets slut utgjorde de offentligt finansierade daghemsplatserna i Sverige fortfarande bara omkring 10.000./
688. Hembiträden och barnflickor fanns tidigare i familjer med god ekonomi,
689. men hembiträderna försvann närmast som kategori vid mitten av 1940-talet.
690. Detta skedde ungefär samtidigt som de som sista arbetstagarkategori fick reglerad arbetstid och arbetsförhållanden.///...[sideskift]

691. Var mammorna hemma?

692. 1950-talet betraktas gärna som en epok då hemmafruvar dominerade.
693. Men här har arbetsstatistiken visat sig tämligen otillförlitlig.
694. Medhjälpare hustrur i företag,
695. däribland alla lantbrukarhustrur
696. räknades inte som arbetande i statistiken förrän år 1965.
697. Inte heller deltidarbete under en viss nivå redovisades.
698. Till detta kommer det kvinnoarbete i form av städning, barnpassning etc. som aldrig redovisats./
699. I praktiken innebär detta en bra mycket högre förvärvsnivå
700. också under denna tid
701. än den statistiskt redovisade.
702. Trots de materiella förbättringarna
703. måste i praktiken otryggheten för många barn ha varit stor
704. och de provisoriska och otillräckliga lösningarna många.
705. Till detta kom hemmafruarnas relativt otrygga ekonomiska situation.
706. De kunde knappast alltid ha inflytande över hur stor del av mannens inkomst som skulle gå till dem själva eller barnen.
707. Var hemmafru änka eller frånskild
708. delade barnen hennes utsatthet.
709. Hemmavarande var på det sättet utsatta för en gemensam ”fattigdomsrisk”
710. för att använda en formulering från den tyska historikern Gisela Bock./
711. Kvinnornas utträde på arbetsmarknaden. talet hade därmed knappast de omvälvande proportioner det ibland ges.
712. Däremot blev innebörden i kvinnornas arbete annorlunda,
713. när det ordnades in i ett ordinarie lönesystem
714. med åtföljande trygghet
715. i form av till exempel socialförsäkring och pension.
716. Kvinnornas sk utträde på arbetsmarknaden under 1960-talet

717. bör därmed i stället återspegla samhälleligt erkännande av kvinnors arbete.
718. Detta erkännande borde rimligtvis också,
719. åtminstone i någon utsträckning
720. ha medfört att kvinnor fick större makt över ekonomi
721. och därmed också större självständighet./
722. Eftersom kvinnan i den offentliga politiken fortfarande på 1950talet sågs som i praktiken ensam ansvarig för barnens vård
723. måste detta erkännande också ha inneburit en reell förbättring för barnen.
724. Den stora utbyggnaden av barnomsorgen
725. kan rimligtvis ses som en konsekvens av detta.////

726.Förbudet mot aga///

727. Också på andra sätt förbättrades barnens ställning.
728. Ett av de påtagliga tecknen på detta
729. är, att det undan för undan blev förbjudet att aga barn och ungdomar.
730. År 1920 förbjöds husbonde att aga sina anställda; d
731. ittills hade han ostraffat kunnat göra detta med drängar under 18 och pigor under 16 år.
732. År 1928 förbjöds agan i läroverken
733. det var samtidigt som flickor för första gången fick tillträde till statliga läroverk i Sverige.
734. År 1958 förbjöds aga av alla skolbarn.
735. År 1979, slutligen, förbjöds föräldrar att aga sina barn.
736. I 1983 års föräldrabalk heter det:///
737. " ... Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart
738. och får inte utsättas för kroppslig bestraffning
739. eller annan kränkande behandling." /
740. Men det fanns också en annan omständighet
741. av kanske ändå större betydelse för barnen.
742. Någon gång vid mitten av 1900talet börjar den svenske mannens föräldraroll att radikalt förändras.///...[sideskift]

743. Mannens föräldraroll utvidgas///

744. En påtaglig ökning av kvinnornas självständighet
745. följs i svensk historia av ett lika påtagligt synliggörande av barnet.
746. Det är i detta sammanhang man bör sätta in
747. tillkomsten av ett samhälleligt ekonomiskt och socialt rum för barnet under 1900-talet./
748. Men i samband med att detta skedde, inträdde ytterligare en viktig historisk förändring.
749. Mannen började bli far i samma bemärkelse

750. som kvinnan alltid tidigare varit mor.
751. Under 1940och 1950-talen blev det allt vanligare att se svenska män dra barnvagnar.
752. De började också i allt större utsträckning ta del i den elementära vården om sina små barn.
753. Från 1960-talet och framåt blev det normala att männen var närvarande vid sina hustrurs förlossningar.
754. Idag går dessutom som regel både den blivande mamman och pappan på föräldrautbildning
755. innan de får barn./
756. Faderns ökade föräldraansvar var historiskt sett något alldeles nytt.
757. Det hade av allt att döma att göra med att barnet blivit alltmer synligt som individ med egna rättigheter. Barnets synliggörande bör i sin tur ha berott på att deras mödrar fått större rättigheter.
758. När kvinnorna fick ökad självständighet i såväl samhälle som familj,
759. blev också obalansen mellan kvinnors och mäns ansvarstagande i samhället synliggjord.
760. Kvinnan hade genom århundradena alltid gjort bådadera
761. arbetat i produktionen och tagit hand om barnen.
762. Men när hon fått politisk, juridisk och ekonomisk självständighet
763. blev detta rimligtvis allt svårare att bortse från.
764. Kvinnans dubbla ansvarstagande stod mot mannens enkla.
765. Kan detta vara en av förklaringarna
766. till att män alltmer började delta i vården av sina barn?/
767. Ett barn under fem år som miste sin mamma förr i tiden löpte själv en stor risk att dö.
768. I mannens-faders sociala roll ingick inte att ta hand om barn.
769. Fanns ingen annan kvinna att tillgå upplöstes familjen,
770. särskilt om den var fattig,
771. vid moderns död.
772. Om mannen dog eller försvann
773. klarade däremot den ekonomiskt och rättsligt sämre rustade modern
774. att båda ta hand om barnen och försörja dem.
775. Ett svenskt barn som mister sin mamma idag riskerar
776. drastiskt uttryckt - inte som förr att dö eller lämnas bort,
777. därför att dess far inte klarar av att ta hand om det.
778. I det historiska perspektiv jag här dragit fram är detta en utomordentligt stor förändring.

779.1974 års föräldraförsäkring

780. I slutet av 1950-talet började unga, kvinnliga politiker diskutera den bristande jämställdheten
781. mellan könen i det svenska samhället.
782. En kvinnorörelse uppstod

783. med förankring både utanför och inom de svenska politiska partierna.
784. Avgörande betydelse fick en debattartikel av Eva Moberg,
785. en ung kvinnlig liberal politiker.
786. Artikeln hette "Kvinnans villkorliga frigivning"
787. och i den krävde hon inte bara kvinnans utan också mannens frigörelse.
788. Man och hustru borde dela på arbetsbördan i hemmet
789. och ansvarstagandet för barnen.
790. Också fadern borde dra nytta av ledigheten i samband med att han fick barn.
791. Också han skulle kunna vårda sitt lilla barn.
792. På detta sätt skulle jämställdhet mellan könen kunna uppnås
793. och familjesammanhållningen räddas./
794. Konsekvensen av dessa krav blev så småningom efter lång politisk debatt
795. 1974 års föräldraförsäkring.
796. Moderskapsförsäkringen från 1955 hade undan för undan byggts ut.
797. Men den gällde fortfarande enbart modern.
798. År 1974 döptes försäkringen om till *föräldraförsäkring*
799. och fadern fick samma rätt att vara hemma och ta hand om sitt lilla barn som modern./
800. Hittills har fäderna i mindre utsträckning än mödrarna tagit ut föräldraledigheten.
801. Nästan hälften av alla pappor till barn födda år 1989 tog ut föräldraledighet.
802. Men 92 procent av den totala tiden togs ut av mammorna
803. och alltså bara 8 procent av papporna.
804. Det finns också stora skillnader mellan olika grupper.
805. Papporna tar ut mera föräldraledighet om de har lägre utbildning än mammorna.
806. Detsamma gäller, när båda föräldrarna har hög utbildning.
807. Män som arbetar på arbetsplatser där kvinnor är i flertal
808. tar ut mera föräldraledighet än genomsnittet.
809. Framst ligger manliga forskollärare, fritidspedagoger; sjukgymnaster och bibliotekarier./
810. Pappor i mansdominerade yrken tar ut minst föräldraledighet.
811. Lantbrukare och skogsbrukare är de grupper som tar ut minst föräldraledighet av alla.
812. Men också i starkt mansdominerade yrken
813. som byggnadsarbetarens, murarens och målarens
814. tar mer än hälften ut åtminstone någon del av föräldraledigheten./
815. Skillnaderna kan förklaras på olika sätt.
816. Trots de ganska stora variationerna
817. verkar det uppenbart, att löneskillnader spelar en stor roll.

818. Tjänar mamman mer än pappan blir det också han som i stor utsträckning tar ut föräldraledigheten
819. och tvärtom.
820. Här slår i så fall bristen på jämställdhet mellan könen på arbetsmarknaden igenom också i hemmet
821. och ger en dubbelt oförmånlig situation för kvinnan./
822. Men också arbetskamraters och framför allt arbetsgivares hållning spelar en roll.
823. Män är förmodligen mer än kvinnor utsatta för missnöje från omgivningen,
824. när de tar ut föräldraledighet.
825. Detta gäller kanske framför allt mansdominerade yrken,
826. där det kan vara svårt att avvika från normen./
827. Utsätts då inte kvinnor för ett motsvarande missnöje?
828. Här skulle det möjligen vara värt att diskutera
829. om inte sanktioner mot mäns respektive kvinnors föräldraledighet tar sig olika uttryck.
830. Kanske är det så, att kvinnor överhuvudtaget inte anställs av arbetsgivare,
831. som är fientliga till föräldraledighet.
832. I varje fall förekommer det, att kvinnor tillfrågas eller får avge löften om att de inte skall få barn inom en snar framtid,
833. när de söker arbete.
834. Detta sker trots att det finns en lag som förbjuder diskriminering av kvinnor för att de väntar barn.
835. ör män kommer i så fall sanktionerna efter anställningen.
836. Den man som i ett mansdominerat yrke vill ta ut föräldraledighet
837. kan riskera både arbetsgivarens och arbetskamraternas ogillande.
838. Kvinnor betalar alltså ett mycket högre pris för att få barn än män gör.
839. De riskerar att inte få ett bra arbete,
840. eller inget arbete alls
841. efter flera års hemmavaro.
842. De riskerar inte bara lägre lön under sitt aktiva arbetsliv,
843. utan också väsentligt lägre pension än männen./
844. Männen å sin sida riskerar kanske skilsmässa på hustruns begäran.
845. I minst 70 procent av fallen är det för närvarande kvinnan, som begär skilsmässa.
846. Som en viktig orsak till detta framstår den alltfjämt existerande obalansen mellan makarna i ansvarstagandet för hemmet och barnen./
847. Vid skilsmässa är regeln sedan 1980-talet gemensam vårdnad för föräldrarna.
848. Detta innebär i praktiken

849. att medan det gemensamma äktenskapet upplöses kvarstår det gemensamma föräldraansvaret.
850. Det är en viktig förändring.
851. Tidigare gick i regel vårdnaden av barnen till modern ensam./
852. För barnen är det rimligtvis en mycket stor vinst
853. att ha två föräldrar med liknande ansvar.
854. Men trots allt kvarstår obalansen mellan kvinnans och mannens ansvarstagande för sina barn,
855. manifesterad i att en låg andel män tar ut sin del av föräldraförsäkringen.
856. På detta problem anvisar den historiska utvecklingen i princip två lösningar.
857. Den ena är ett ökat samhälleligt ekonomiskt och socialt utrymme för barnen.
858. En annan lösning,
859. som inte innebär någon ekonomisk belastning på samhället,
860. skulle vara en jämn fördelning mellan kvinnor och män i både ansvarstagandet för barnen
861. och de sociala kostnaderna för det.
862. Förslag om en kvotering av föräldraförsäkringen har också framförts flera gånger från 1970-talet och framåt
863. men har hittills inte genomförts.
864. En sådan kvotering skulle rimligtvis bidra till att stärka mannens föräldraansvar
865. också utöver den period föräldraledigheten omfattar./
866. Problemet skärps på ett närmast paradoxalt sätt av utvecklingen av den svenska familjerättslagstiftningen.
867. Från en situation, där hustrun var formellt maktlös i förhållande till mannen
868. har utvecklingen gått mot en individualisering av familjerätten./
869. Den principiella utgångspunkten är
870. att kvinnor och män skall ha samma individuella rättigheter och skyldigheter
871. oavsett om de är gifta/samboende eller inte.
872. En följd av detta blev att rambeskattningen av äkta makar avskaffades år 1971
873. och ersattes med en individuell beskattning.
874. Fram till dess hade makarnas inkomster beskattats gemensamt,
875. vilket ledde till ett högre skatteuttag om båda förvärvsarbetade./
876. Men i den utsträckning kvinnan i praktiken utkrävs större skyldigheter av samhället
877. i form av till exempel föräldraansvar än mannen
878. kan en individualisering av familjerätten få tveksamma konsekvenser.
879. I Sverige avskaffades nyligen änkepensionerna.
880. Men så länge männen inte tar samma föräldraansvar som kvinnorna
881. slår denna åtgärd mot kvinnans ekonomiska trygghet.
882. Det räcker alltså inte med samma samhälleliga rättigheter

883. så länge män och kvinnor i praktiken inte har samma samhälleliga skyldigheter.////

884.Svenskar vill ha barn///

885. Den svenska nativiteten har visat en relativt stor variation
886. om man ser till olika perioder av 1900-talet.
887. Nedgången under 1930-talet följdes av en kraftig uppgång under 1940-talet.
888. Också under 1960-talet föddes många barn,
889. medan en nedgång skedde under 1970-talet./
890. Variationen i talen visar relativt stor samstämmighet med konjunkturerna,
891. men till det kommer effekten av att en till numerären stor generation naturligtvis får sammanlagt flera barn än en liten./
892. Under 1980-talet har nativiteten stigit
893. och är alltså för närvarande relativt hög.
894. Ser man däremot till det antal barn som föds per kvinna i varje ålderskohort
895. blir talen mer konstanta.
896. Under dåliga tider väntar man med att få barn,
897. men det totala barnantalet per kvinna varierar inte så mycket över tiden.
898. Lågkonjunktur medför i regel en nedgång i nativiteten,
899. medan högkonjunktur regelmässigt brukar vara förenad med uppgång.
900. Men detta tycks från 1980-talet inte längre gälla för den svenska nativiteten,
901. som gått upp trots relativt dåliga ekonomiska tider.
902. När svenska föräldrar idag får fler barn än kvinnor i västra Tyskland, Holland eller norra Italien
903. kan detta inte ses som en konjunkturrefekt
904. eller som en effekt av en bättre ekonomisk situation i Sverige./
905. Det summerade fruktsamhetstalet,
906. som upplyser om hur många barn en kvinna beräknas få under hela sin reproduktionstid,
907. var för Sverige 2,1 år 1992. År 1989 var det 2,0.
908. Jämfört med EG-länderna uppvisar endast Irland år 1989 ett högre tal (2,1).
909. Lågst låg Italien (1,3), Västtyskland (1,4) och Spanien (1,4).
910. Underlaget är tvärsnittsdata för ett bestämt år.
911. Det för 1992 summerade fruktsamhetstalet visar alltså hur många barn en kvinna skulle föda
912. om hon under hela sin fruktsamma period hade samma fruktsamhet som den genomsnittliga för olika åldrar år 1992./
913. Situationen då det gäller familjeplanering är dessutom förmodligen nära nog optimal i Sverige.
914. Antalet önskade eller oplanerade barn som föds bör vara litet.
915. När svenskar får relativt många barn idag

916. bör det alltså vara uttryck för deras vilja att ha fler barn./
917. Uppgången i nativiteten i början av 1980-talet
918. föregås av den stora daghemsutbyggnaden under 1970-talet.
919. Då tillkom också föräldraförsäkringen.
920. Barnomsorg och föräldraförsäkring ger uppenbarligen den tillräckliga trygghet för barnen,
921. som krävs för att fler barn skall födas./
922. Den förändrade fadersrollen är också av stor betydelse.
923. Kan det vara så, att svenska föräldrar idag får flera barn än omvärlden,
924. därför att de på ett fundamentalt sätt verkligen är två om vårdnaden och ansvaret?/[sideskift]
- 925. Referenser**
926. **Artaeus, Iréne**, Kvinnorna som blev över.
927. Ensamstående stadskvinnor under 1800-talets första hälft
928. fallet Västerås.
929. *Studia Historica Upsaliensia* 170. Uppsala 1992.
930. **Askham, Janet**, *Fertility and Deprivation*.
931. *A Study of Differential Fertility Amongst Working-Class Families in Aberdeens*.
932. *Cambridge Papers in Sociology*. Cambridge University Press 1975.
933. **Blom, Ida**, *Barnebegrensning - synd eller sann fornuft*.
934. Universitetsforlaget, Bergen 1980.
935. **Bock, Gisela**, *Women's Right and Women s Welfare*.
936. *Maternity and Visions of Gender in Social Polides and Social Movements*.
937. European University Institute, Florens 1986. .
938. **Carlsson, Christina**, *Kvinnosyn och kvinnopolitik. En studie av svensk socialdemokrati 1880-1910*. Arkiv avhandlingsserie 25.
939. **Carlsson, Sten**, *Fröknar, mamseller, jungfrur och pigor*.
940. Kvinnor i det svenska ståndssamhället.
941. *Studia Historica Upsaliensia* 90. Uppsala 1977.
942. **Carlsson, Sten**, *svensk historia II*.
943. Tiden efter 1718.
944. Svenska bokförlaget Stockholm 1961.
945. **Cederström-Friman, Helena**, m fl, *Barn i stan från sekelskifte till sjuttioal*.
946. Stockholms stadsmuseum. Stockholm 1979, s. 46-66.
947. **Drangel, Louise**, "Folkpartiet och jämställdhetsfrågan".
948. I *Liberal ideologi och politik 1934-1984*. Stockholm 1984.
949. **Emanuelsson, Agneta**, *Pionjärer i vitt*.

950. Professionella och fackliga strategier bland svenska sjuksköterskor och sjukvårdsbiträden, 1951-1939.
951. SHSTF Forskning och utveckling 1990.
952. **Emigrationsutredningen**. VII. Utvandranas egna uppgifter, Stockholm 1908.
953. **Eriksson**, Ingrid & Rogers, John, Rural Labor and Population Change.
954. Social and Demographic Developments in East-Central Sweden during the Nineteenth Century.
955. *Studia Historica Upsaliensia* 100. Uppsala 1978
956. **Florin**, Christina, Kampen om katedern.
957. Feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom den svenska folkskolans lärarkår 1860-1906.
958. *Acta Universitatis Umensis*. Umeå Studies in the Humanities 82. Umeå: Umeå Universitet 1987.
959. **Göransson**, Anita, Från familj till fabrik.
960. Teknik, arbetsdelning och skiktning i svenska fabriker 1830-1877.
961. Arkiv avhandlingsserie 28, Lund 1988.
962. **Göransson**, Anita, "Från hushåll och släkt till marknad och stat",
963. i Furuhanen, Birgitta m fl, red, Äventyret Sverige.
964. En ekonomisk och social historia.
965. Utbildningsradion och Bra Böcker 1993.
966. **Hatje**, Ann-Katrin, Befolkningsfrågan och välfärden.
967. Debatten om familjepolitik och nativitetsökning under 1930- och 1940-talen.
968. Stockholm 1974.
969. **Hesselgren**, Kerstin. Svenskt biografiskt lexikon.
970. **Hofsten**, Erland & Lundström, Hans, Swedish Population History.
971. Main Trends from 1750 to 1970. Urval.
972. Skriftserie utgiven av Statistiska centralbyrån, nr 8. Stockholm 1976.
973. **Hoem**, Jan M, Att gifta sig utifall att ...
974. Änkepenionen och giftermålen i december 1989.
975. Stockholm University. Section of Demography 1990.
976. **Hoem**, Jan M, Remarkable Fertility Developments in Sweden.
977. An Interpretation.
978. Stockholm University, Section of Demography 1990.
979. **Högberg**, Ulf, Maternal Mortality in Sweden 1750-1950.
980. Umeå 1986.
981. **Jalmert**, Lars, Den svenske mannen.
982. Tidens förlag, Stockholm 1984.
983. **Jonsson**, Inger, "Kvinnor och män i Hälsinglands linhantering under 1800-talet."

984. Bebyggelsehistorisk tidskrift, nr 16, 1988.
985. **Kolbe, Wiebke**, "Mödrarna och välfärdsstaten.
986. Svensk och västtysk moderskapspolitik under 1950-talet: en jämförelse".
987. Historisk tidskrift 1992:4.
988. **Kono, Shigemi** "Relationship Between Women's Economic Activity and
989. Fertility and Child Care in Low-Fertility Countries".
990. International
991. Conference on Population and Development 1994: Expert Group Meeting
- ^{92.} on Population and Women
993. **Kyle, Gunhild**, Gästarbeterska i manssamhället.
994. Studier om industriarbetande kvinnors villkor i Sverige.
995. LiberFörlag 1979.
996. **Kälvevemark** (Ohlander), Ann-Sofie, "Malthus and Neo-Malthusianism in Sweden".
997. Statistisk tidskrift 1980:6.
998. **Kälvevemark** (Ohlander), Ann-Sofie, More Children of Better Quality?
999. Aspects of Swedish Population Policy in the 1930s.
1000. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia 115. Uppsala 1980.
1001. **Kälvevemark** (Ohlander), Ann-Sofie, Reaktionen mot utvandringen.
1002. Emigrationsfrågan i svensk debatt och politik 1901-1904.
1003. Studia Historica Upsaliensia 41. Uppsala 1972.
1004. **Kälvevemark** (Ohlander), Ann-Sofie, "Swedish Emigration Policy in an International Perspective, 1840-1925"
1005. I I From Sweden to America.
1006. A History of the Migration.
1007. Uppsala 1976. Eds. H. Runblom & H. Norman.
1008. **Kälvevemark**, (Ohlander), Ann-Sofie, "Utvandring och självständighet.
1009. Några synpunkter på den kvinnliga emigrationen från Sverige".
1010. Historisk tidskrift 1983:2.
1011. **Leitulfssrud, Håkon**, Det familjära klassamhället.
1012. En teoretisk och empirisk studie av blandklassfamiljer.
1013. Arkiv avhandlingsserie 38. Lund 1991.
1014. **Lithell, Ulla-Britt**, Breast-feeding and Reproduction.
1015. Studies in Marital Fertility and Infant Mortality in 19th Century Finland and Sweden.
1016. Studia Historica Upsaliensia 120. Uppsala 1981.
1017. **Ljungqvist, Åsa**, "Agan och lagen, 1966-1983",

1018. och "Ris och rotting. En studie i straffmentalitet". Opublicerade uppsatser, Historiska institutionen, Uppsala universitet 1989, 1990.
1019. **Lockridge**, Kenneth A, *The Fertility Transition in Sweden: A Preliminary Look at Smaller Geographic Units*. Umeå 1984.
1020. **Losman**, Beata, "Kvinnoliv på landet", i Kyle, Gunhild, red, *Handbok i svensk kvinnohistoria*. Carlssons förlag, Stockholm 1987.
1021. **Low**, Bobbi S m fl, *Family Patterns in Nineteenth Century Sweden: Variations in Time and Space*. Umeå 1991.
1022. **Lundgren**, Britta, *Allmänhetens tjänare*.
1023. *Kvinnlighet och yrkeskultur i det svenska postverket*.
1024. Carlssons förlag, Stockholm 1990.
1025. **Löfgren**, Orvar, "Kvinnofolksgöra - om arbetsdelning i bondesamhället".
1026. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3, 1982.
1027. **Löfgren**, Pernilla, "Adoptionslagen 1917".
1028. Opublicerad uppsats, Historiska institutionen, Uppsala universitet 1992.
1029. **Matovic**, Margareta, *Stockholmsäktenskap*.
1030. *Familjebildning och partnerval i Stockholm 1850-1890*. Stockholm 1984.
1031. **Moberg**, Eva, "Kvinnans villkorliga frigivning".
1032. I Hederberg, Hans, red., *Unga liberaler*.
1033. *Nio inlägg i idédebatten*.
1034. Bonniers, Stockholm 1961.
1035. **Moberg**, Kerstin, *Från tjänstehjon till hembiträde*.
1036. *En kvinnlig låglönegrupp i den fackliga kampen 1903-1946*.
1037. *Studia Historica Upsaliensia 101*. Uppsala 1978.
1038. **Mosk**, Carl, *Patriarchy and Fertility: Japan and Sweden*. New York 1983.
1039. **Nicklasson**, Stina, *Högerns kvinnor*.
1040. *Problem och resurs för allmänna valmansförbundet perioden 190-1936/37*.
1041. *Studia Historica Upsaliensia 167*. Uppsala 1992.
1042. **Nyberg**, Anita, *Tekniken-kvinnomasbefriare?*
1043. *Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbetsstud och förvärvsdeltagande 1930-talet-1980talet*.

1052. Linköping Studies in Arts and Science No. 45. Linköping 1989.
1053. **Näsman**, Elisabet, "Föräldraskap och arbetsliv"
1054. i Agell, Anders m fl, Modernt familjeliv och familjeseparationer.
1055. En antologi från ett forskarseminarium.
1056. Socialvetenskapliga forskningsrådet Stockholm 1993.
1057. **Ohlander**, Ann-Sofie, "Den historiska konflikten mellan produktion och reproduktion",
1058. i Agell, Anders m fl, red, Modernt familjeliv och familjeseparationer.
1059. En antologi från ett forskarseminarium.
1060. Socialvetenskapliga forskningsrådet, Stockholm 1993.
1061. **Ohlander**, Ann-Sofie, "Det osynliga barnet?"
1062. Kampen om den socialdemokratiska familjepolitiken".
1063. I Misgeld, Klaus m fl, red, Socialdemokraternas samhälle 1889-1989.
1064. Tidens förlag, Stockholm 1989.
1065. **Ohlander**, Ann-Sofie, Det bortträngda barnet.
1066. Uppsatser om psykoanalys och historia,
1067. Opuscula Historica Upsaliensia 10, Uppsala 1993.
1068. **Ohlander**, Ann-Sofie, "Karolina Widerström och de första kvinnliga läkarna i Sverige."
1069. I Karolina Widerströms fotspår.
1070. 100 år med kvinnliga läkare i Sverige.
1071. Sveriges Kvinnliga Läkares Förening 1988.
1072. **Olsson**, Lars, Då barn var lönsamma.
1073. Om arbetsdelning, barnarbete och teknologiska förändringar i några svenska industrier under 1800- och början av 1900-talet.
1074. Tidens förlag 1980.
1075. **Qvist**, Gunnar, "Ett perspektiv på den s k kvinno-emancipationen i Sverige",
1076. Historisk tidskrift 1978.
1077. **Rainwater**, Lee, And the Poor Get Children.
1078. Sex, Contraception and Family Planning in the Working Class.
1079. Quadrangle Paperbacks, Chicago 1960.
1080. **Sandin**, Bengt, Hemmet, gatan, fabriken eller skolan.
1081. Folkundervisning och barnuppföstran i svenska städer 1600-1850.
1082. Arkiv avhandlingsserie 22. Lund 1986.
1083. **Sjöberg**, Marja Taussi, Dufvans fångar.
1084. Brottet, straffet och människan i 1800talets Sverige.
1085. Författarförlaget 1986.
1086. **Sogner**, Sölvi m fl , Fra stua full till tobarnskull.

1087. Om nedgangen i barnetall i norske familier i de siste 200 år, med særlig vekt på perioden 1890-1930.
1088. Universitetsforlaget, Oslo 1984.
1089. **Sommestad**, Lena, Från mejerska till mejerist.
1090. En studie av mejeriyrkets maskuliniseringsprocess.
1091. Arkiv förlag, Lund 1992.
1092. **Statistiska Centralbyrån**: Historisk statistik för Sverige.
1093. Del 1. Befolkning. 1720-1967.
1094. Stockholm 1969.
1095. **Statistiska Centralbyrån**: Om kvinnor och män i Sverige och EG.
1096. Fakta om jämställdheten 1992,
1097. **Statistiska centralbyrån**, På tal om kvinnor och män.
1098. Lathund om jämställdhet 1993.
1099. **Sundkvist**, Maria, Sämre lottade.
1100. De vanartade barnens historia i Norrköping 1903 - 1925.
1101. Hjelms förlag 1993.
1102. **Sundström**, Marianne, "Föräldraledighetens utnyttjande och effekter vid Televerket" i Agell, . Anders m fl, Modernt familjeliv och familjeseparationer.
1104. En antologi från ett forskarseminarium.
1105. Socialvetenskapliga forskningsrådet, Stockholm 1993.
1106. **Svensk författningssamling**.
1107. **Sveriges nationalatlas**. Befolkningen. Temavård: SCB. Temareddaktörer: Öberg, Sture och Springfeldt, Peter. Sveriges Nationalatlas Förlag 1991.
1108. **Wahlström**, Lydia, Den svenska kvinnorörelsen.
1109. Historisk översikt.
1110. Norstedts, Stockholm 1933.
1111. **Weiner**, Gena, "De 'olydiga' mödrarna.
1112. Konflikter om spädbarnsvård på en Mjölkdroppe."
1113. Historisk tidskrift 1992:4.
1114. **Wieselgren**, Greta, Den höga tröskeln.
1115. Kampen för kvinnas rätt till ämbete.
1116. Gleerups, Lund 1969.
1117. **Wikander**, Ulla, Kvinnors och mäns arbeten: Gustavsberg 1880-1980.
1118. Genusarbetsdelning och arbetets degradering vid en porslinsfabrik.
1119. Lund 1988.
1120. **"Vilka pappor kom hem?"**

1121. En rapport om uttaget av föräldrappningen 1989 och 1990 för barn födda 1989."
1122. Riksförsäkringsverket informerar: Statistisk rapport Is - R 1993:3.
1123. **Winberg**, Christer, Fabriksfolket. Textilindustrin i Mark och arbetarrörelsens genombrott.
1124. Institutet för lokalhistorisk forskning, skriftserie nr 2.
1125. De sju häradernas kulturhistoriska förening. Göteborg 1989.
1126. **Åberg**, Ingrid, Revivalism, Philanthropy and Emancipation.
1127. Women's Liberation and Organization in the Early Nineteenth Century.
1128. Scand. Journal of History.
1129. **Åström**, Lissie, Fäder och söner bland svenska män i tre generationer.
1130. Carlssons förlag 1990.

[Figur- og bildetekster:]

[Figuroverskrift s. 11:]

1131. Summerad fruktsamhet 1890-1992

1132. Antal barn per kvinna som en generation kvinnor föder/

1133. Barn per kvinna

1134. [Figurtekst s. 11:]

1135. Källa: Statistiska centralbyrån.

1136. På tal om Kvinnor och Män.

1137. Lathund om jämställdhet 1993

[Figuroverskrift s 14:]

1138. Storlek på svensk bruttonationalprodukt per capita. 1820-1989 (\$1985 US-kurs)

[Figurtekst s 14:]

1139. Källa A. Maddison, Phases of Capitalist Development Oxford University Press Oxford 1982

[Bildetekst s 16]

1140. Foto: Borg mesch, 1913, Kiruna kommuns film- och bildarkiv

1141. Rast under arbetet på åkern i Vittangi i Lappland. Kvinnan ammar ett barn i tvåårsåldern. Kvinnomr kände till att amning ger ett visst skydd mot ny graviditet.

[Figurtekst s 17]

1142. Döda efter åldersgrupper, 1876-85 och 1976-85.

1143. Källa: Sveriges nationalatlas.

1144. Befolkningen. Sveriges Nationalatlas förlag 1991.

- [s 21]
Foto: Fr G Klemming 1901, Stockboms stadsmuseum
1145. Skölkällaren på Münchenbryggeriet i Stockholm.
- [s 22]
1146. Foto: 1890-talet. Stockholms stadsmuseum
1147. Mursäckor, kvinnliga byggnadsarbeterskor vid Operabygget i Stockholm.
1148. De bar murbruket upp till murarna. på den växande byggnaden.
1149. Detta var ett av de grövsta och tyngsta arbetena för en kvinna i sekelskiftets Stockholm.
- [s 23]
1150. Statarhustru.
1151. Foto: Gunnar Lundh 1930-talet, Nordiska museet.
- [s 26]
1152. Foto: Anna Riwkin 1948, Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek
1153. ”Jag drömmer om den dag då alla barn föds välkomna
1154. alla män och kvi
- [s 28]
1157. Foto: Oscar Helmer 1907, Stockholms stadsmuseum
1158. Stigbergsgatan i Stockholm i september 1907.
1159. En kvinna sköljer tvätt vid vattenposten på gatan.
- [s 29]
1160. Foto omkring 1915, Stockholms stadsmuseum
1161. I stora skaror lekte barnen på gator och bakgårdar.
1162. De flesta växte upp utan vuxen tillsyn.
1163. Det var ofta storsysters sak
1164. att se till småsyskonen.
- [Graf s 32]
1165. Riksdagens sammansättning 1921-1991
1166. Källa: Statistiska centralbyrån:
1167. På tal om Kvinnor och Män.
1168. Lathund om jämställdhet 1993

[s 38]

1169. Foto: Göran H Fredriksson 1977, Stockholms stadsmuseum
1170. *På 1970-talet växte kraven på att samhället skulle bygga ut barnomsorgen.*
1171. *En LO-enkät 1975 visade att 37 000 barn mellan noll och elva år var utan tillsyn någon del av dygnet.*
1172. *Vi kräver bra dagis nu,*
1173. *står det på plakatet som fördes i en stor daghemsdemonstration 1977 i Stockholm.*

[Graf s 39]

1174. Förvärsarbetande gifta kvinnor %
1175. *Förvärsarbetande gifta kvinnor om jordbrukarhustrur räknas som förvärsarbetande*
1176. *respektive inte förvärsarbetande 1880-1980.*
1177. *Återgives efter Nyberg Anita, Tekniken -kvinnornas befriare Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbets tid och förvärsdeltagande 1930-talet -1980 talet.*
1178. *Linköping Studies in Arts and Science No 45.*
1179. *Linköping 1989.*

[s 40]

1180. Foto: Martin Nauclet, SIGMA, 1990
1181. *På sextioalet gick kvinnorna ut i arbetslivet*
1182. *i en annan omfattning än tidigare.*
1183. *Den största ökningen av kvinnoarbetskraft svarade småbarnsmödrarna för.*
1184. *Idag yrkesarbetar över 74 procent av dem.*

[s 42]

1185. Foto: Gunnar Lundh 1930-talet, Nordiska museet

1186. *Indianer och cowboys.*

[s 45]

1187. *Tyngdlyftaren Hoa-Hoa Dahlgren som barnledig pappa.*
1188. *Affisch från en uppmärksammas kampanj 1978*
1189. *för att formå fler män att utnyttja sin rätt till pappaledighet.*

1190. Foto: Reijo Röster, 1978, Försäkringskassaförbundet, Stockholm
[s 46]
1191. Foto: Martin Naucclér, 1989, SIGMA
- 1192. *Systjöd i klass 3b i Eriksdalsskolan i Stockholm.***
- [Graf s 48]
1193. Antal barn per kvinna
1194. Periodfruktsamheten 1753-1989
1195. och kohortfruktsamheten för kvinnor födda 1735-1980
- 1196. *Källa: Sveriges Nationalatlas. Befolkningen. Sveriges Nationalatlas förlag 1991. -.***
- [s 49]
1197. Foto: Martin Naucclér, 1989, SIGMA
- 1198. *Halvklassundervisning i klass 3b i Eriksdalsskolan i Stockholm.***

(40)

Intervju med
Isaiah Kipyegon Toroitich,
leser av *Ohlander 2*,
(+ orientering og guide)

Kirkens Nødhjelps lokaler i Oslo, 25.9.03

Forberedelser

Tirsdag 16. 9.03 oppsøkte jeg antropologen Tora Holter, som arbeider med kvinnerettet bistand i Kirkens Nødhjelp med tanke på at hun kunne la seg intervju om *Ohlander 1993*. Hun var forhindret, men presenterte meg for Isaiah Kipyegon Toroitich, som jeg forstod var fredskorpsmedarbeider og hadde bakgrunn som journalist med kvinne- og barn-politikk som spesialitet. Hun nevnte også at han tilhørte generasjonen etter de kvinnene som deltok på Kairo-konferansen. Jeg hadde et kort møte med ham hvor han sa seg både interessert og villig. Dog ville han vite om jeg kom til å be om akademiske svar eller vanlige svar. Jeg svarte at han gjerne kunne benytte sin akademiske kompetanse når han svarte, men at han for øvrig kunne svare "from his heart". Han ytret skepsis til om hjertet var noe brukbart sted å snakke ut fra. Vi gjorde senere konkret avtale om intervjuet per e-post. Han spurte hvor lenge intervjuet ville vare, jeg sa at jeg på grunn av det store transkriberingsarbeidet ikke ville ha det altfor langt, jeg ville prøve å begrense det til en halv time. Han syntes *det* var svært langt, og vi ble enige om at 20 minutter til en halv time måtte være grei varighet.

I dag, 25. september, møtte jeg til avtalt tid på Kirkens Nødhjelp, og da han fulgte meg til sitt kontor, ba jeg om at vi fant et rom hvor vi kunne snakke "just the two of us". Vi fant et møterom med relativt dårlig lydisolering. Før starten av samtalen ba han meg gjenta hva jeg ønsket å få ut av intervjuet. Jeg svarte noen allmenne ting som stort sett repeteres i intervjuguidens første spørsmål.

Her er intervjuguiden slik jeg formulerte den i går, 24.9.03:

Guide for intervju med onsdag 25. september 03 kl 14 med Isaiah Kipyegon Toroitich

In this interview I will start with a little presentation of myself and of my recent research, then I would like to have a short version of your biography. The main part of the interview will deal with Ohlander's text, and I will even ask you to respond on a few concrete utterances from the introductory part. We will try to use not more than 20-30 minutes for the interview. In some days I would like to send you the transcript of the interview which perhaps will seem rather unfamiliar to you, because I, as a text researcher, want to take advantage of what we call *extra linguistic communicative resources*, like laughter, hesitating sounds and so on. But please do not think too much about this as we are talking.

(Presentation of JLT: Feminism, family, Socialist Enlightenment Organization, dissemination of science and research, finally research on this with a special focus on History.

Please give me a short biography, perhaps with a sidelong glance to today's topic.

I have already named the text «Ohlander's book». Who is the addresser of this text?

What would you say is the main story - to think a bit journalistic - in Ohlander's book?

Which political messages, if any, are communicated to people, esp. women outside Sweden, in the book?

The book is ten years old, and was written in and about Sweden to the Kairo conference.

How relevant is it to today's political debates in Kenya?

Have you noticed any points in the text, which you appreciated or disliked very much?

I would like to have your comments on a few sentences from the Introduction to the text - you don't have to comment on every one.

Finally, I will just ask if there is anything you would like to add to this interview?

Transcription codes:

Italic	Especially emphasized word or syllable
☺	Laughter
⊙	Faint laughter
☺ word ☺ and ⊙ word ⊙	Laughing speech
.	Rest for ca 2, 4 og 6 seconds
[word 1] [word 2]	Overlapping speech
X	Incomprehensible speech
Mm	Sound of agreeing (= Yes)
Mhm	Sound of acknowledgement (= "You say so? That's interesting")
Eh, Ah	--
"word"	The word is pronounced as sort of a quotation
«word»	Quotation from a written source
IKT:	Reply from Isaiah Kipyegon Toroitich
JLT:	Question etc. from the interviewer (Johan Laurits Tønnesson)

The interview took place in a meeting room at Norwegian Church Aid's main office in Sandakervn. 74

JLT: I eh think I'll repeat just eh eh, and I'll ask you some questions about some special eh formulations here, in the

IKT: Mm.

JLT: last part, so then I have to take this eh book from you just for some seconds

IKT: Okay.

JLT: Eh, so what I prefe pre pared to say was: Eh "In this interview I will start with a little presentation of myself and of my recent research, and then I would like to have a short version of your biography. Short version. Eh, the main part of this, the interview will deal with Ohlander's text, and I will even ask you to respond on a few concrete utterances from the introductory part. Eh, and we will n try to use no more than 20-30 minutes for the interview, as we agreed in last week. Ehm, in some days I would like to send you the transcript of the interview which perhaps will seem rather unfamiliar to you, because, as I said, I want to take advantage of what we call *extra linguistic communicative resources*, like laughter, hesitating sounds and so on. Eh, and, but you shouldn't think too much about that when we are talking. But, as a journalist, I I'm sure that you agree in that it is *important* if a person is very serious and calm or if he is humoristic and laughing, it's it's a way of communicating.

IKT: {whispering;} Yes.

JLT: So that's where, why we do do this this way, but perhaps I don't, I wouldn't do too much out of it. Well. Eh, {clearing his throat} I'm born in 1956, and I grew up with

academic eh parents in this town, and I was political active very early days, when I was 15 or something, and my first eh seminar in *feminism*, eh wa, as a matter of fact, was when I was 16 or something, so this was in the seventies, you know, ° and I have been working with *music* in my life, and with eh what we call “folkeopplysning”, that means eh eh education of adults, in Norway, “opplysning”, that’s *enlightenment*,

IKT: {whispering:} Yes.

JLT: See? And, but most of my adult life, eh I have worked with dissemination of research, in the research council of Norway, and in the university, at the University of Oslo, and just the last eh six years or something, I’ve had the privilege to to study this phenomenon more scientifically, the phenomenon of dissemination of research.

IKT: Mhm.

JLT: So my speciality is dissemination of *historical* research.

IKT: Mhm.

JLT: So, and I have eh eh three children, and and eh modern eh Scandinavian habits of marriage, with two ex wives, and now a girl friend, and she has

IKT: Mhm {whispering version}

JLT: three children too, and I use much of my time

IKT: Mhm.

JLT: spend much of my time together with children, and I ev, I’m even a grand father now, since one year, since last year. Well, that was my biography ☺, and then, then yours.

IKT: Eh maybe, me, I was born in 1976, ah I grew up in Beringo district, that is in Rift valley, eh one of the largest provinces in Kenya, it’s around the western part of Kenya

JLT: Mhm.

IKT: actually

JLT: West of Nairobi, nei,

IKT: Western, western part of Nairobi {should be Kenya}, it’s about eh 400 kilometres from Nairobi

JLT: Mhm.

IKT: city. I grew up with, I’m the last born of five children

JLT: Mhm.

IKT: I grew up with both my father and mother, ah and my siblings, that is until 1984 when my my father died, ah, that is the *rural* background, I grew up playing with other children in the mud and with sticks and driving around with animals, ah I went to the school, ah the same place actually, ah both primary school and high school, but went to university in Nairobi, ah for my under graduate studies I studied a bachelor of education degree in, specializing in linguistics and literature

JLT: Mhm!

IKT: Ah

JLT: Then we are, eh we are *peers*, in a way

IKT: Yah, and I graduated in 1999 and went to, I started as a teacher, as a high school teacher, teaching English language and literature, ah later in 1999, ah at the end of 1999 actually, I I started to work with the African Women and Child Information Network, which is a media non-governmental organisation with the objective of ah communicating the plight women and children in Kenya

JLT: Communicating the?

IKT: The plight-the situation

JLT: Mhm.

IKT: of women and children in Kenya. The background is ah Kenya, East Africa doesn't have a lot of ah, historically it doesn't have a lot of space for women and children in the media, in terms of the fact that they are, really, their voices are not *heard*, and secondly the women journalists are not very many there

JLT: Mm.

IKT: so that we can, the basic foundation of the organisation I work with, and ah I have worked for that organisation since then, ah as a journalist, I have the opportunity to edit and to write feature articles with a gender, progressive gender perspective, ah, well, basically that's my

JLT: Yes

IKT: my history

JLT: Yes, I just, just one question which will interest a Norwegian, because eh eh A Arap Moi, eh was there hard censorship under his, under his regime

IKT: Mhm.

JLT: or could you write just what you wanted?

IKT: Ah, during the Moi's regime, ah it was not easy to write just what you wanted, but that is right from Kenyatta as well, just Kenyatta, the first president

JLT: Yes

IKT: into Moi's regime, it was not, freedom of the press was a little bit ah

JLT: restricted?

IKT: restricted. But ah I must say that towards the end of Moi's regime, beginning, mid 90-es right through to to this time, the press has had considerable amount of freedom, you know through a lot of activism, human rights and all that, so as it is now, it is quite

JLT: Yes

IKT: freedom.

JLT: Mhm.

IKT: Yah.

JLT: And now you are in Norway, so just a few sentences of why have you come here, and this "fredskorps"

IKT: Yah, I have come here because of ah and the partnership between my organisation, the African Women and Child Information Network, and Norwegian Church Aid, ah through the "Fredskorps" exchange program

JLT: Mhm.

IKT: I'm going to be here one year, and the objective is to try and bring African perspective as far as gender and media in development is concerned, to the Norwegian, yah, Norwegians through this organisation, yah.

JLT: ☺Then this interview in and in a book on history and so on, would be a way of disseminating African points of view perhaps? Eh or☺

IKT: Yes, it would be, but more, more importantly ah it would be a way of experiencing Europe

JLT: Yes

IKT: for me as

JLT: Yes

IKT: as an African, yah.

JLT: Ehm, I have already named this «Ohlander's book». But, who is the addresser of this text, as you read it? Who, who, who produced this text?

IKT: Ah, very interesting question. Whereas the author is Anna Sophie Ohlander, I think the book is speaking as Swedish government, in my opinion I think it is the voice of Sweden, yah.

JLT: Mhm.

IKT: Maybe.

JLT: And, that was an interesting answer too,

IKT: Mhm.

JLT: eh “what would you say is the main story, to think a bit journalistic – in in Ohlander’s book?”

IKT: Eh, the the the story that comes to me very very clearly is the metamorphosis of Sweden, how Sweden was and how it is now, and the process of it all, yah.

JLT: Mhm. Eh. And: “Which political messages, if any, are communicated to people, especially women outside Sweden, through this book?”

IKT: Ah, the political message is “This is how we did it. This is the way you should do it yourself.” I think, I think that it looks like a blueprint for development and for liberating women, which of course I have reservations about.

JLT: Yes. Would you please tell me something about these reservations?

IKT: Ah, first and foremost, ah I think the issue of development and progress is not homogenous, I think it depends on the context where you are, and the time, if if you were to look at at the presentation of of this book,

JLT: Ja

IKT: from the 18th, 18 hundreds, in between 18 hundreds ah and compare it with maybe the developing world, Africa for example, at the moment, you you will realize that ah whereas the author tries to to draw some parallels on things that look alike, there are lot of things that are *ignored*- culture, tradition, ah, the fact that ah the liberation of women in Sweden is like liberating them from ah society, from from norms and and values, in Africa the liberation of women would be more importantly liberating them from themselves, from what they believe, from what they see themselves as, so I think that’s

JLT: Mhm.

IKT: Yah.

JLT: Yes, that was interesting that you feel that, of course eh you shouldn’t *believe* complete on this

IKT: ☺Yah☺

JLT: because perhaps Swedish women as African women have to be liberated from themselves.

IKT: Mhm.

JLT: So this is in a way a construction, isn’t it? That was a bit rhetorical question.

Well, you, but in what way do you mean African women have to be liberated from themselves, eh, more than from the norms of the society?

IKT: Oh, in many ways. But maybe the the first important thing may be for us to to understand is that ah women and children in Africa have been victims of the norms and the values of the society, the patriarchal, patriarchal society that Africa is. Yah, and for, over over thirty years now, over the past three decades actually, there has been a lot of gender sensitization, a lot of of a lot of attempts to to set the women free from ah patriarchy, from discrimination and all that, and that has worked, that is good. But at the end of the day, there is a lot of culture, that is intricate innate within ah women in Africa for example. I have a good example of of maybe FGM, for example

JLT: Mhm. What?

IKT: Female Genital Mutilation.

JLT: Mhm.

IKT: And all that. Some of those harmful cultural practices, some of this, you have to involve the woman by empowering her to liberate herself, rather than trying to set her free, by you yourself. I hope you understand my point.

JLT: Yes I think

IKT: That liberation is more than just giving people freedom, it's giving them ability to take the freedom, so you can s

JLT: Yes

IKT: Yah

JLT: Eh, but her point of view is, I think, that you should give them ability, economically, juridically, eh and by being, yes eh by being subjects eh which can stand, who can stand on their own feet

IKT: Yeah,

JLT: But, but eh, what's the difference, then?

IKT: The difference is ah the example that we had from this book about eh women going to parliament.

JLT: Mhm.

IKT: They go to parliament, and what do they do? They look at what is popularly known as women issues. They go to parliament, and what they they fight for is maternity, what they fight for is children, what they fight for is those things that are regarded as things that concern them, and that is the problem we, I believe that is a problem, and I believe that is an, an indication that the liberation is not through, because ah in my opinion ah women in leadership should be able to look at leadership from a broader perspective, look at the economy, look at finance, look at education, look at bigger issues, or issues that are regarded ah as men issues. So that at the end of the day we don't have women who just think about women, but women who think about the society, who think about men and women and children, like that, so, I think that is a limitation.

JLT: Mhm.

IKT: [Yah]

JLT: [Thank you.] Eh. "The book is ten years old, and was written in and about Sweden to the Cairo conference. How relevant, relevant is it to today's political debates in Kenya? You have said something about it, but please

IKT: Very relevant.

JLT: It is very relevant?

IKT: It is very relevant, ah, the idea of metamorphosis, the changing of ah a society from poverty to wealth, the changing of society from underdevelopment to development, the changing of so, of maybe the the the the state of women from dependency to independence, is very relevant to Kenya at the moment. This is a time in Kenya when we are ah reviewing our constitution, we are reviewing the, we want to have a new constitution, giving powers to the people, giving more powers to women, giving ah more strength and attention to children and ah it becomes very relevant for us in the sense that we see ah the progress that happened, what happened in Sweden in the 18-hundreds and what it is now. And, quite frankly, what was Sweden in the 18-hundreds, it's almost what Kenya is now, and ah if anything, if nothing, it just shows the, the hope, that there is a possibility of liberating women and children and liberating Kenya from poverty.

JLT: Yes, but why, why shouldn't you then use it just as a blueprint?

IKT: We shouldn't, because like I said, you can't buy the proposal, the strategies, the presentation, this book presents Sweden as a role model, the first page talks about Sweden as wealthy, rich, developed and all that. I don't think ah Kenyans would like to go through the process of development exactly as Sweden did, simply because Kenya is not Sweden. Yah, it's different.

JLT: Eh. Eh. Have you noticed any points in the text, which you appreciated or disliked very much? Or perhaps both of them.

IKT: Ah, I appreciated very much ah the way the, or the approach, the issue of taking care of children, I appreciated the transition from children being the jurisdiction of women to children being the jurisdiction of both parents, I appreciated very much ah the process of developing, development, I appreciated the way ah, women worked, the way they were working a lot, they did a lot of farm work, they work in the industries and all that, without then being appreciated by the people then, I appreciated the way the author presented the role of women, presented women as supreme, presented women as strong people who had to go through a lot of problems, a lot of struggles, but at the end of the day coming out as the victors, I appreciated that, ah. But I got thoroughly disappointed at ah, not the author, but the the Swedish for objectifying, objectifying children, having children as objects. A good example is when she talks about encouraging people to have children, or encouraging people not to migrate, because they want to ensure that there are going to be soldiers, there are going to be many people to work in Sweden, I thought that was really weird, because the move that came of that was protecting children, but not as human beings, or not because it's their right, but because we're gonna need them when they grow up, and I thought that was just bad, {whispering:}yah.

JLT: Eh, this was a point where she talked about one position, which she called instrumentalistic,

IKT: Yah,

JLT: Eh, and she saw the humanitarian eh

IKT: Mhm.

JLT: way of thinking as an alternative. But what you say is eh that the instrumentalistic objectifying of of children eh is eh not, you didn't, you were not just disappointed of of the Swedes who did it, but in a way it's a perspective in the book as well?

IKT: Yes, but I I, the *feeling* that I got, from the the two, the the two perspectives that she gave, ah is that the second perspective, where she she she talked about the human rights of the children, looking at kids as as humans and giving them their rights, I saw that more as not qualified. She didn't qualify that; she qualified the previous perspective,

JLT: [Mhm.]

IKT: [but] we needed

JLT: Mhm.

IKT: soldiers so let's X the children, let's choose parents who will bring up children, who are *suitable* for this, let's stop some parents from having children, because they are probably maybe lame or sick or something like that. She quantified and qualified that, but when she talked about the human rights,

JLT: Mhm.

IKT: Yah.

JLT: Yes.

IKT: So I think that was a cover-up.

JLT: Thank you, and then I'll just read some, "a few sentences from the Introduction part, and would like you to comment on every one", but you don't have to comment on every one, but, as you want. Eh. {Pointing at a paragraph in the book} This was, this one. Eh, "Swedish children are well off." {Originally: «Swedish children are also well off.»}

IKT: .. ☺ ☺ Oh, really! Are they? ☺ ☺

JLT: Eh, «the overwhelming majority of them are planned and wanted by their parents.»

IKT: . I don't believe that.

JLT: «Family planning and contraceptive advice is readily available in Sweden and abortions are free.»

IKT: That's true, I think.

JLT: Children are well looked after.

IKT: I doubt it. It's more than just food and clothes and big houses.

JLT: «The infant mortality rate is one of the lowest in the world.»

IKT: {whispering:} Yah.

JLT: .. Well, and then the next one. . {Pointing at another paragraph.} It's from here: «From a developing country's perspective». ° «When women in the developing countries, at the risk of their own health and that of their children, give birth to far more children than can possibly be supported in the future, one must first question their power over their parenthood.»

IKT: Not necessarily.

JLT: Why?

IKT: Ah, questioning the power of parenthood, presupposes that they are having children because somebody else wants them to have children, probably their husbands. And ah, child birth, and having many children in Africa is more than an economical phenomenon, having children in Africa, traditionally: Children is wealth. So, it becomes a little bit withdrawn from what it is on the ground, yah.

JLT: «Are they actually in a position to choose?»

IKT: . Yes or no. And no.

JLT: Mhm. «What would they choose if they were?»

IKT: . If they were in a position to choose how many children to have, I believe that. Choose maybe a little less than what they have, but not necessarily two or three, no.

JLT: Well, that's interesting, because one statement, which is repeated some five or six times through, in the book, through the book, is that children do not want to have many children.

IKT: {Making a "question mark face"}

JLT: No, women, women, excuse me, *women* do not want to have many children, as a universal statement.

IKT: And, I am not sure that statement is accurate, really, ah I I live in Africa, I live in a community, in a society where families have many children, and for, some families are rich, well off, many cattle and farms and all that, but, but they have many children. Poor families have many children, and ah, it is only recently, lately at 90-es that people have maybe three, four children, you know, but that that that X more than what people have in Sweden, according to the book, and ah to to *imagine* and to assert that women do not want to have many children, ah is a very bit, not very accurate. It is not, it's more of a relative statement, and you just don't say "women"

JLT: [Mhm.]

IKT: [do not want] children", it's not, it's not true.

JLT: Mhm.

IKT: Yah.

JLT: So {glancing at his watch} I shall see if I have kept the promise, eh, “Finally, I will just ask if there is anything you would like to *add* to this interview?”

IKT: . [X]

JLT: I see you have

IKT: [First]

JLT: [notes here]

IKT: First I expected a more, I didn't expect the interview to be this way, by the way, ah, and I'm not sure from this interview you you are able to get ah, the correct perspective or the correct interpretation I have from the book, ah. Secondly, maybe I should ah say it again that the book has *amazing* {this was an expression IKT used in the short telephone conversation to days before when we made the appointment}, amazing story of development. That could be ah used or adopted by the developing world. But at the same time it has a lot of assumptions that should be looked into, and not accepted as ah as a reality, worldwide. Ah, third: I should . ah also say that, oh, the book has some intonations, some overtones of . imperialism, in in in a *mild* way. Ah, in the sense that it is coming up fields, and presenting it, as, as if it is the only way to do stuff. But in my opinion I think, there is a lot of progress happening all over the world, there is a lot progress happening in Africa. It will be different from what happened in Sweden. We may not be industrialized ah as soon or as fast as Sweden did, ah but I believe Africa and the rest of the developing world in Asia and all that, South America, will develop as soon as the technologies, the roles of women, and the roles of men, in in the society, not trying to to follow the the current trend of development, where agencies support gender activity in terms of supporting women, women and women, ignoring men.

JLT: [Mhm.]

IKT: [I believe] that.

JLT: So this is a problem?

IKT: This is a problem.

JLT: Mhm.

IKT: Where we we we look at development from the the the point of a, of a woman, and try to help a woman to come up into society. A society is made up by both man and woman, that is what gender is all about. Gender is the relationships and the roles of men and women, and if you look at it from only one side, you're bound to fail. And like I said before: Gender ac activity in Africa and in Kenya is is about thirty years old, but there is no progress. They are still doing the same things. They are still looking at empowering women, empowering women, but leaving the men. Men who don't understand the roles of women, who don't even understand their own roles in the society. So at the end of the day, it goes down. So. But it's a great book, I enjoyed reading it, ah, yah.

JLT: Yes, but I think that's – many of the points you gave now, you have als, all, also commented on the same things

IKT: [Ah]

JLT: [there], so I'm very pleased with this. And I think it gives me lots of supplementary argumentation.

IKT: Mhm.

JLT: Eh, eh, just to be honest, I, I I agree very much in your viewpoints. And much of my reaction was that this was in a way a cultural imperialistic text. And I thought it would be

very interested, ting, if you didn't agree, that you felt ☺“Well, this is a good blue print for Kenya. Thank you so much”☺, but you didn't say that. But I think you nuanced it a lot, so I'm very happy with this. So thank you.

IKT: Thank you.

{Tillegg

Etter å ha fått intervjuet som utskrift 25.9.03, tok IKT per e-post imot en invitasjon fra meg til å føye til noen kommentarer. I dag, 26.9. mottok jeg elektronisk intervjuet med et mindre antall språk-rettelser (markert med farge) og nedenstående kommentarer, som herved innlemmes i intervjuet.}

Additional comments.

1). Gender as an issue has been seen from very many different angles, some of which are very detrimental due to their inaccuracies and the consequences thereof. The worst view of gender in my opinion is equating it to women-or even women and children. And that could very easily be the reason why there are still a lot of gender imbalances in our society today.

Ann-Sophie Ohlander presentation in her book does an excellent job in expressing the plight of women in Sweden over a century ago. This in many cases is the same as what women are going through in Africa now and in other developing countries.

But isolating women and children, and trying to solve their problems may not be the best way of doing things. Since development took a gender angle in the 1970's, every attention as been given to women, ignoring the fact that they live in a society with men, and that the biggest challenge would be to liberate them from the 'victim' mentality either from themselves or others. Well it worked for Sweden, or so the book depicts, but for equitable development to take place, one should consider empowering women, to liberate themselves rather than liberating them. They do not need things to be done for them, they need the capacity to do things for themselves. Secondly, empower men, to understand their gender roles and to their place in development. Men as well need to be liberated.

Whereas the very fibre of society is made up of men, women and children, the author has isolated the women and children and shown them as victims-victims of men! This may not be her mistake, it might be the mistake of whoever commissioned her to do the book!

2). Questioning the power of women in parenthood, is one of the themes that runs through the book. But when do we question their power? Is it when they have many children or when they have children at all? The book presupposes that women do not want children and that the ideal would be not having children in the poor societies, because it is too risky and that people are too poor. This as well shows the woman as a victim. Truth is childbearing is one of the greatest biological (not gender) role of a woman and it is risky everywhere. Also, there are millions of mothers all over the world who are glad they have children. It is possible for a woman and a man to want one child.....or ten!

(41)

Legoland-annonse,

kopiert fra Björkqvall 2003:196

You're the boss

VI SØKER DIG SOM HAR KOLL PÅ LÅGET:
Hytt dataspil søker etter en chef for ålt utforma
skapa og styra ett virtuelt LEGOLAND

KVALIFIKASJONER:
• Erfaring med dataspil programmering
• Bliende og IT kompetanse

PERSØNLIGE EGENSKAPER:
• Du skal alltid være tilgjengelig og ha god humør
• Du skal kunne jobbe under trykk

ANSVAR:
• Du skal ansvarlig for å utforma og styra
• Du skal ansvarlig for å utforma og styra
• Du skal ansvarlig for å utforma og styra

FØRMANER:
• Du skal ansvarlig for å utforma og styra
• Du skal ansvarlig for å utforma og styra

KARRIEREUTVIKLING:
• Du skal ansvarlig for å utforma og styra
• Du skal ansvarlig for å utforma og styra

NÆSTA STEG:
• Du skal ansvarlig for å utforma og styra
• Du skal ansvarlig for å utforma og styra

